

4480
**АНДРЕЙ
ГУЛЯШКИ**

том трети

ЗЛАТНАТА ЖЕНА

ЯКОВ И ДЯВОЛА

**ПИСМА
ОТ ТИХИЯ ГРАД**

Български писател

София 1984

17480

АНДРЕЙ ГУЛЯШКИ

ЗЛАТНАТА ЖЕНА
○
ЯКОВ И ДЯВОЛА
○
ПИСМА
ОТ ТИХИЯ ГРАД

РОМАНИ

Издателство Български писател

10548

© Андрей Гуляшки, т. 3, 1984
с/о Juxator, Sofia

ЗЛАТНАТА ЖЕНА

Седя в огромното червено кресло на татко, което може да побере две такива деветгодишни момчета като мен, и унесено съзерцавам синкавия витраж, който отделя салона ни от оранжерията. Всъщност аз наблюдавам рисунката върху витража, а тя е направена с жълтозлатиста боя и представлява една гола жена с паун. Тази жена ми изглежда съвсем като мама, толкова си приличат двете. Опашката на фукльото паун закрива част от корема на рисуваната жена, но това е нищо и така, с малко закрит корем, тя пак прилича на мама. А мама, мисля си, и без да има паун до краката си, пак ще е най-хубавата жена на света.

Излежавам се в креслото, мързелувам и дремя, защото е голямата ваканция, нямам уроци; слънцето пече през створените прозорци, стига до витража и го запалва и аз пращам по дяволите това слънце, паум, разбира се, защото в сините пламъци на пожара изчезва и мама, и фукльото паун. Сега няма какво да гледам. Всичките предмети в салона са ми толкова познати, че ми е прогивно дори да обърна главата си към тях. Нека да си мислят, че са важни, аз им пиша нула и малко ме е грижа какво ще кажат. Нула е например зеленото плюшено канапе, върху което седи леля Роза (тя по-скоро ми е кака, а не леля!). Тя е преметнала крак върху крак и плете тантела. Нейните колене са остри, не са такива загладени като на мама. Тя е само на 23 години и е вече вдовица! Попитах другарчетата си от класа дали познават вдовици на 23 години и те всички отговориха, че не. Ние играем на такива питанки: «Познавате ли вратар, пуснал по-малко от три гола през този полусезон?» Или: «Познавате ли учителка по математика с малък нос?» «Аз пък познавам вдовица на 23 години!» — казах тогава на другарчетата си от класа и

те признаха, че спрямо вдовиците аз съм първенец. Но само аз си знам какво изпатих с моята вдовица.

Мъжът на леля Роза ял гъби и се отровил и това станало на втория месец след сватбата. Леля Роза е племенничка на мама и мама я повика да живее у нас — «и аз да не съм самичък, и тя по-лесно да преживее скръбта си». Горката мама! Как да ѝ кажа, че на мен никак, ама съвсем никак не ми е мъчно, когато остана в къщи сам! Правя си астрономически тръби от картон, за да гледам вечер небето, нали ще се уча за астроном, или пък грабвам далекогледа на татко и от терасата зяпам в прозорците на съседните къщи. Ох, да знае мама какви картинки виждам по някой път, но луд ли съм да ѝ разправам! . . . А леля Роза се оправя, ама отначало си изкарваше скръбта на мен. Мама ѝ нареди тя да ме къпе, а на мене ми е стеснително, чудя се накъде да се обърна и как да се спасявам от ръцете ѝ! Тя се ядосва и ме щипе, дето най-боли, и аз търпях няколко пъти, пък взех, че я оципах и аз, дето я най-боли. Ох, как ме погледна втрещено и как се облещи, сетне ме шамароса не много силно и ми рече: «Я го виж, на леля мръсникът!» А после се смяхме и двамата и вече не ми беше стеснително. И оттогава, отидеме ли в банята, все ни надува смях и голяма игра пада. И си мисля, че тя е преживяла скръбта си, ама как да го кажа на мама!

* * *

След две години мама ме обяви за голям и нареди на леля Роза да не влиза в банята, когато се къпя. Не зная как прие леля Роза тази забрана, но аз много се натъжих, тайно от мама, разбира се. Леля Роза си даваше вид, че ѝ е все едно или пък наистина ѝ беше все едно, и от това на мен ми ставаше още по-мъчно. Толкова весело си прекарвахме заедно! . . .

Минаха години, учех за матура, в къщи бяхме останали с леля Роза сами. Изведнаж, гледам, леля Роза сяда на канапето до мен, притиска се до рамото ми, а дишането ѝ зачестено, сякаш я тресе. Протегнах ръка да я прегърна, нали ми беше близка още от детските години, а напоследък бях започнал да се заглеждам подире ѝ вече съвсем не по детски — и ръката ми се отпусна на канапето, като прекършена. Дявол да го вземе, както ме гледаше със запалени зеници, с полуотворена уста — нещо изведнаж за-

студя в гърдите ми, сякаш се беше образувало там парче лед, и аз в един миг осъзнах една истина, която не бях забелязвал досега: ах, колко грозна беше леля Роза, колко ми се видя грозна! Широка уста, изпъкнали скули, вирната брадичка. . . Сякаш беше паднала от небето и аз я виждах за пръв път!

А тя си помисли навярно, че се стеснявам, може би си беше спомнила нашата първа среща в банята преди десетина години. Навярно си беше спомнила тъкмо онзи случай, защото се усмихна някак хитро-предизвикателно, и ми рече: «Помниш ли, когато ти казах веднаж, че си на леля мръсника?»

— Нищо не помня! — сопнах се аз. Дори силно набъбналата ѝ блуза не ме теглеше вече, сякаш под нея имаше памук, а не жива плът. — Аз имам къса памет — рекох. — И изобщо остави ме, нали виждаш, че уча за матура!

Тя побледня, после се изчерви, сетне червенината се дръпна към шията ѝ, а по бузите ѝ се появиха сиви петна. Очите ѝ угаснаха, като духнати свещи.

— Ти какво си помисли! — каза тя. И на свой ред се поотдръпна от мен. — Ама и ти имаш една фантазия. . . — Тя направи опит да се усмихне, но от това не излезе нищо. — Аз седнах при тебе така, по сестрински, а ти. . . наистина си бил мръсник!

— Тъй да бъде! — рекох. Спомних си как ме щипеше някога и се ухилих, без да искам. Може би не трябваше да бъда толкова груб, може би трябваше да я погалья по косите, по братски, да се престоря, че ѝ вярвам, да пощадя мънищко честолюбието ѝ. Хиляда «може би» имаха място, но аз не изпитвах желание да се уловя нито за едно от тях.

На мен ми беше едновременно и смешно, и досадно.

След месец тя се омъжи за един разведен счетоводител, по-нисък от нея и със заоблено коремче. На сватбата ѝ, дали от виното, или заради дипломата си, която току-що бях получил, тя не ми се видя никак грозна, тя ми се стори дори доста симпатична. Когато танцувахме, аз на два пъти я притиснах до себе си по-силно, отколкото се полагаше на един племенник, но тя се направи, че не забелязва. Тоя ден тя се държеше с мен студено и равнодушно.

Година по-късно, вече омъжена, леля Роза дойде веднаж в къщи, а нашите се бяха развели вече и мама жи-

вееше отделно (за това събитие ще разкажа по-нататък.) Аз започнах да я събличам бързо, без много церемонии. Тогава тя ми каза, сякаш отговаряше на себе си: «Да, да, ти наистина си бил мръсник!» Но се остави в ръцете ми и аз си помислих, че това беше същественото, а думите ѝ — голяма работа, какво ли не може да каже една жена!

* * *

Измит, сресан «на път», облечен като за фотография, стоя в салона и чакам да се появи мама. Мебелите са ми омръзнали, нали съм ги обявил за нули, не им обръщам внимание, но картините по стените ми правят впечатление и аз с удоволствие ги гледам. На едни от тях са изобразени селски къщи с дворове, на други, разни кътчета от природата, кои от кои по-хубави. Аз не съм ходил на село и сред природата почти не излизам, защото в неделя ден мама и татко са винаги заети и не им остава време да ме водят на излети. Затова гледам с наслада картините, които изобразяват овошки или поляни, през които тече буен поток, или пък някоя бреза с пожълтели листа. Представям си, че си играя под овошките или че газя бос в буйния поток, или че се катеря по брезата, представям си разни неща, дето никога не съм правил и надали ще правя.

Между картините има и един портрет, той не е рисуван, ами е литография, поставена в златна рамка. Тази литография представлява един мъж в куртка и с ботуши, в лявата си ръка държи лула, косите му са гъсти и леко посребрени, очите му гледат строго и изобщо той е един строг човек. Мама и татко казват, че той е най-големият човек на света, това съм го слушал и в училище, името му се споменава дори в песничките, дето ги пеят децата от първо отделение. Аз се боя малко от този човек, макар мама и татко да казват, че по-добър от него нямало на земята.

Стоя в салона, зяпам картините, леля Роза обикаля около мен и поправя или дооправя туй-онуй по дрешките ми, а аз ѝ намигам и ето най-после появява се и мама. Оня човек от литографията може да е най-добрия, но мама е най-красивата. Аз не съм виждал мама толкова гола, както леля Роза в банята, но съм сигурен, че леля Роза в сравнение с нея има много здраве. Мама е царица. Не съм

виждал царици, но те всички приличат навярно на мама.

И ето че сме на път. На тролей, на автобус и най-после пристигаме в градската градина, при шадравана. Там ни чака понякога т о й, а друг път никого няма и мама ми казва да седя на една скамейка или да играя по алеята, но далече да не ходя; тя ще дойде да ме вземе. И изчезва по посока на сладкарница «Роза», а аз седя на скамейката и се правя на важен, за да не ме избута някой. Когато пък т о й е там и ни чака, аз получавам от него подаръци: топчета за тошкане и за игра на градове, цветни моливи, острилки; веднаж ми донесе една книжка «Занимателно смятане» и ми рече, че бил отбелязал с червени кръгчета ония задачи, дето съм могъл и сам да решавам. Отговорите на задачите бяха поместени на последната страница. Вечерта седнах да решавам задачите, дето бяха отбелязани с червени кръгчета, а татко, като видя с какво се занимавам, ревна с лъвския си глас: «Кой идиот му купи тази книжка?» Аз казах храбро: «Мама!» «Така и очаквах! — рече татко, като изгледа със страшни очи мама. — Кой друг идиот може да побърква мозъка му с такива глупости?» «Защо — каза мама, като ме изгледа с добри и насърчаващи очи. — Той е силен по смятане и това ще развие логическото му мислене!» «Аз да ти пикая на логическото мислене!» — ревна отново баща ми и картините по стените потрепераха, а леля Роза предвидливо застана до мама. Аз бях на страната на мама, но мъдро стоях на мястото си, защото инстинктивно чувствавах, че баща ми има право да крещи за н е щ о, да се гневи страшно за н е щ о, не, разбира се, за книжката със задачите, но за н е щ о друго, което н и е с майка ми тайно му погаждахме. Какво точно му «погаждахме», не ми идеше наум, но знаех отлично, че ние двамата го лъжехме за сметка на о н я, дето ми подаряваше топчета и ме насърчаваше да решавам задачи. «Вместо да му взимаш книжки с приказки за феи и за магьосници — продължаваше да крещи баща ми, като гледаше мама с педобри очи, — ти му разваляш мозъка с идиотски задачи. От него няма да излезе човек! Да ти плюя на логическото мислене!»

Когато се прибра в кабинета си, дишайки шумно и ръмжейки като истински лъв, мама дойде при мене, прегърна ме, притисна главата ми към гърдите си и някак отчаяно ме целуна и по двете бузи.

— Мамо! — рекох ѝ с възможно най-възторжения глас,

който можех да извадя. — Аз реших и трите задачи, отговорите ми са верни!

Мама нежно ми затули устата с шепи. Насмалко да я издам!

След четири години т о ѝ почина — от най-мизерна болест, от грип. Но докато беше жив, получих от него още три книги: Избрани задачи по алгебра, Висша алгебра и Астрономия за любители. Мама се кълнеше, че ми ги е купувала сама, по свое усмотрение, и стоически поемаше отгоре си огнените гръмотевици на бащините ми ругатни.

Всъщност знае ли човек какво предопределя пътя му в живота? Аз мисля, че моят път беше предопределен от събитията около извънбрачната любов на майка ми, която поддържах с всички сили. А защо поддържах тази любов, когато искрено обичах баща си и му се възхищавах от все сърце, един бог знае.

Когато влязох в горните класове на гимназията, бедната мама ме помисли за достатъчно зрял, за да ми разкрие кое с недомлъвки, кое направо, истината за своята извънбрачна любов. Навярно се беше побояла да не остане в съзнанието ми като една «порочна» жена, кой знае! Т о ѝ бил любовник дълго време, преди тя да се срещне с баща ми. После бил мобилизиран, избягал в Югославия и станал партизанин. От Югославия успял да се прехвърли в Белгия и там изчакал края на войната. Върнал се една година след Девети септември и заварил любимата си вече омъжена и с дете. . . Докато бил в Белгия специализирал математика и получил научна степен. В България станал преподавател в МЕИ. Мама и т о ѝ подновили старите си връзки, но какъв е бил характерът им — само в свиждания ли била работата, или имало и д р у г о, — това, естествено, не ми беше казано, пък и аз не намирах за нужно да любопитствувам.

В цялата тази банална история само едно обстоятелство ми прави впечатление. Т о ѝ беше невзрачен човек, с безлично лице, върху което блестяха с кротка светлина две добри, но не кой знае колко дълбоки очи. В сравнение с баща ми, който беше могъщ човек и ярка личност, т о ѝ изглеждаше едно нищо, просто не можеше да му стъпи на малкия пръст, както се казва. И аз се чудех, и сега се чудя: как е могла майка ми да запази чувствата си към тоя дребен и безличен човек, живеейки с такава ярка и могъ-

ща личност, какъвто беше моят баща? На нейно място аз бих го изхвърлил от сърцето си, както се изхвърля от гардероба една жалка дрешка, купена в сиромашки времена!

* * *

Тя беше влюбена в своя човек и затова не можеше да оцени величието на баща ми. Би ли дръзнал някой да сравнява домашното куче с царствения лъв? Нейният пример напълно потвърждава стария крилат афоризъм, че любовта прави хората слепи, но на ония години никому не идеше наум да ми подарява книжки с афоризми, за да се уча на мъдрост, нито пък сам имах опит в любовните работи. Решавах задачи, отбелязани с червени кръстчета, и щипех леля Роза в банята, докато и на тази игра беше сложен край. От душа и сърце помагах на майка ми да се среща с нейния невзрачен човек и също така се възхищавах от душа и сърце на баща си, защото той беше страшен, стъпваше като лъв и се държеше по лъвски. Но и детските ми години не отминаха напусто, те натрупаха в душата ми спомени, от които по-късно — значително по-късно — щях да черпя знания и опит като от неподправен и незаменим първоизвор на живота.

Четири години след описаните случки — бях вече тринадесетгодишен — баща ми Филип и майка ми Лиляна се върнаха веднаж от събрание с гипсирани лица, сякаш току-що бяха видели пред очите си как трамваят прегазва човек. Майка ми се захлупи по очи на канапето, а татко запали цигара и с мрачно лице започна да се разхожда из салона.

Най-напред си помислих дали татко не е разкрил мамината конспирация, но веднага се сетих, че нейният човек беше умрял преди два месеца. Нали постоянно живееш със страх, тая мисъл ми мина през ума най-напред. Тогава, след като татко си легна в неговия кабинет, мама се захлупи на леглото и раменете ѝ се затресоха по същия начин, както се тресеха сега. Тя плачеше без глас, беше загубила своя човек, но понеже поддържаше с него незаконни връзки, не идеше да реве с глас, в реда на нещата беше да го оплаква без шум. Кого пък оплакваше сега по същия начин и защо и татко се тътреше из салона като пребит лъв?

Мислех всякакви неща, когато мама изведнаж се из-

прави, разпери ръце и като луда се втурна към портрета на най-добрия човек в света. Тя се втурна наистина като луда, но лицето ѝ изглеждаше отчаяно и отровено от мъка. Тя сграбчи портрета за златната му рамка, изтръгна го от куката и с все сила го плъсна на пода. Господи! Имах чувството, че и аз ще полудея. Пред очите ми ставаше нещо, което и насън не бих могъл да си представя!

Не зная какво щеше да направи майка ми по-нататък и каква щеше да бъде съдбата на портрета, ако в същия миг не се беше намесил баща ми. Лъвът, макар и да изглеждаше пребит, само с един скок се намери до мама и само с едно докосване я захвърли в другия край на салона. После той се наведе и като се мръщеше страшно, навярно от цигарата, която не изпускаше от устата си, повдигна портрета и внимателно оправи изкривената му рамка.

Гледах тази сцена и сърцето ми ликуваше от възторг. И заради баща си, който изглеждаше величествен и страшен в този миг, и заради най-добрия човек на света, когото обезумялата ми майка искаше да изпрати по дяволите.

Баща ми занесе портрета в кабинета си и след някое време го видях окачен над писалищната му маса.

Подир ден-два ни казаха в пионерската организация, че «най-добрият човек на света» бил всъщност един опасен човек.

* * *

А в къщи се възцари тишина. Не ни се говореше и когато трябваше да си кажем нещо, казвахме го шепнешком. Онова място, където доскоро висеше портретът, ни изглеждаше като лобно място и ние просто не смеехме да погледнем нататък. Дори майка ми, която с такова вдъхновение сваля от стената опасния човек, и тя извърещаше глава.

А татко заяви, че ще изскубне ръката на оня, който посмее да пипне портрета.

Една вечер той взе от бюфета бутилка водка и се затвори сам в кабинета си. След някое време го чухме да дърпа струните на леля Розината китара:

Солнце всъщност и заходит,
а в тюрме моей темно. . .

И думите на песента, и дълбокият му бас, като че ли стигаха до ушите ни от някакъв друг свят.

* * *

На мама ѝ потръгна, хабилитираха я за професор. Имаше много гости, за пръв път от две години в къщи стана весело. Но вечерта, кой знае защо, тя тихичко си поплака. Всъщност аз се сещам за причината на сълзите ѝ, но хайде да си мълча. Чудя се как може една сериозна жена, на 37 години, професор вече, да хленчи за такива неща!

По случай петнайсетия ми рожден ден татко ми подари една малка, но истинска астрономическа тръба. За да виждам Полярната звезда, пробихме на тавана широка дупка. Мама много се ядоса — и за валутата, дето татко даде за тръбата, и за пробития таван. Нека се ядосва. За мен Полярната значи много, тя ми служи за небесен ориентир. Голяма работа — един таван. Ще закрием дупката с подвижно стъкло.

Ние живеем в национализираната къща на някакъв бивш търговец-ангросист, която татко откупил по-късно от жилфонда. Къщата е много удобна и е шик, но мама казва, че не иска да живее на края на света и предпочита апартамент в центъра. Ние с татко сме против. Най-против съм аз, защото мисля да дигна половината от покрива и да си направя наблюдателница. Пък и в кой апартамент ще намериш такъв витраж, с гола жена и паун! Но мама е упорита, направила е вече вноска в инвестиционната банка. Какво пък! Когато завърша гимназия, аз и леля Роза ще останем тук, а татко и мама да вървят, където искат. На мен ми трябва небе!

* * *

Мама ме запозна с един виден професор по математика. Той напълно съвпаднаше с моята юношеска представа за «кабинетен» човек: тънък, деликатен, с ръце по-изфинени от тия на леля Роза, със замислени очи. Само дето носът му беше сплеснат, като на булдог (ах, какъв нос!), иначе и лицето му щеше да бъде фино и красиво. Той моделира математически някакъв биологически процес и мама му помага. Мама много е запалена по този модел. Както и да е. Човекът ми даде да решавам няколко задачи и като ви-

дя, че аз за нула време изкарах отговорите, силно се трогна и на другия ден ми донесе един куп алгебри и висши математикни. От благодарност целунах мама по двете бузи. Ето какво значи да си има човек майка, която работи с математици.

Сега съм цар. Като мина курса по висша математика, ще мога сам да изчислявам орбитите на планетите и ще зная във всеки момент от денонощието коя планета къде се намира. Сега няма да забелязвам как времето лети и няма да си троша главата с какво да го убивам. Такава програма ще си направя, че докато завърша гимназия, да съм преполовил университетския курс.

Изобщо да си има човек майка, която си пада по математи. . е голям късмет! П-с-с-т! Да не чуе татко, защото той е велик човек и аз го обожавам.

* * *

Година преди матура (ще се явявам само по български език), година преди матура — а висшия курс по математика отдавна съм преполовил! Една мания ми е завъртяла главата — да съставям уравнения. Съставям диференциални уравнения, линейни диференциални уравнения, интегрирам диференциални уравнения. . . Уравнения, които изобразяват отношенията между мама и татко; между мен, мама и леля Роза; и така нататък. . .

И си мисля, че светът — това е едно интегрирано диференциално уравнение. А всичко друго, както казал цар Соломон на времето, е само суета.

* * *

Ура! Да живеят симпозиумите! Вчера мама и видният професор по математика, мойт приятел, заминаха на някакъв математико-биоложки симпозиум в Лондон. Професорът, мойт приятел, обеща тържествено, че ще ме снабди с най-новите книги по най-новите макро- и микрокосмични концепции за устройството на вселената и на атома. «Ти не трябва да се съмняваш, че той ще ти купи всичко!» — каза убедено мама. Твърдото убеждение, което прозвуча в гласа ѝ, ме шляпна като камшик, но веднага си казах: «Голяма работа! Нали мама е щастлива и нали аз ще имам най-ценните книги?» И понеже мястото, което

удари камшикът, още болеше, изцаках последния си коз:
«Още повече — казах си аз — татко почти не влиза в ма-
мината стая. Тогава какво?»

• * *

Симпозиумът завърши, аз получих книгите, а на мама пак
протървя — назначиха я за заместник-министър!

Сутрин пристига една волга с перденца на прозорците.
Мама казва на мен и на татко:

— Хайде да ви вода! — и влиза в купето.

Шофьорът стои чинно до вратата и ни чака.

— Мерси! — кима татко, без да погледне ни мама, ни
колата.

Той извежда мълчаливо изпод сайванта своя велоси-
пед «Пежо», обкрачва го и потегля. На вратата звъне-
цът на пежото силно звъни и тоя звън прилича на смях,
прицелен за ушите на мама.

Но мама не чува никакви звънци или поне си дава вид,
че не ги чува.

— Ти ще се качваш ли? — пита ме нетърпеливо тя.

— Само до булеварда — казвам. Това е средно реше-
ние и според математическата логика то е по-близо до
правилното решение, отколкото до неправилното.

До булеварда аз и мама мълчим, не се поглеждаме.
На пресечката с бул. «Евлоги Георгиев» колата спира.

— Довиждане! — казвам на мама.

— Довиждане! — кима ми обидено тя.

Нещо не върви в нашето семейство, скърца. Яд ме е,
защото лошата атмосфера ми пречи да разглеждам с ра-
дост новите книги.

* * *

Скърцането се превръща на глухо ръмжене и скоро няка-
къв невидим досега звяр ще скочи от сумрака и ще ни за-
прати по дяволите. Аз си зная, че нашето семейство е осъ-
дено на разпадане, но едно събитие ускори тази работа
толкова, че не зная дали ще бъдем всички заедно още ме-
сец. Ако някой пита мене, ще му кажа, че не искам по ни-
какъв начин да се местя оттук. Как ще живея без златната
жена с пауна, с която съм привикнал от дете, и без моята
астрономическа наблюдателница на тавана?

Оня ден татко ударил шамар на една медицинска сестра, вдигнала се олелия, сестрата хукнала при управителя. И понеже била «нещо» на управителя, управителят слязъл тутакси при татко да му иска обяснение. Татко не се церемонил много и с него, уловил го за яката на бялата му престилка и го изхвърлил от кабинета си.

Постъпил по лъвски.

Но в какво се състояла всъщност работата?

Предния ден татко оперирал някого си, на тоя му прилошало през нощта; звънял на сестрата, но тя била щукнала някъде си. Оперираният получил мозъчен удар и на заранта татко го заварил наполовина парализиран. Попитал сестрата защо не е била на мястото си, а тя взела да мънка и да го усуква. Тогава татко не издържал и я шамаросал. Пристигнал управителят и взел да хока татко, задето се държал «насилнически» с подчинените си. На татко му притъмняло, парализираният бил баща на три деца.

Вечерта на тоя ден докторският съвет на болницата, поддържан от профсъюзното ръководство, предложил на министерството татко да бъде уволнен като «директор» на нервно-хирургическата клиника и свален на длъжност «доктор трета степен» при същата клиника. Министерът бил склонен да смекчи наказанието с едно «последно предупреждение», в края на краищата татко бил прочут хирург, с големи заслуги в нервно-хирургическата област, но мама — не друг, а мама! — се противопоставила, и то най-енергично. Тя държала татко да бъде свален. И го свалили.

Аз бях в салона, когато татко се завърна. Той си беше лъв на вид, както винаги, само около устата му се бяха вдълбали две дълбоки бръчки.

Той се усмихна на мама, седна на канапето до нея, целуна ѝ галантно ръка и рече:

— Благодаря ти за ходатайството, мила!

Мама се изчерви ужасно, просто пламна.

— Трябваше да го очакваш — каза тя. И тъй като онази иронично-тъжна усмивка продължаваше да стои на лицето му, тя продължи: — Ти знаеш, че аз съм намразила насилието повече от всичко на света! И навярно се сещаш за причината!

— Е, хубаво! — повдигна татко рамене. Той помълча малко и добави: — Сега ти падна случай да си отмъстиш.

Като онова папско магаре, дето държало ритника си девет години, като търпеливо очаквало сгодния момент. Само че ти пазй ритника си не девет години, а деветнадесет!

Мама отново пламна, озърна се уплашено към мен, но аз се направих, че си чета книжката и че не обръщам внимание на любезния им разговор. Кой кому отмъщавал и защо — това си беше тяхна лична работа. Аз не се интересувах от техните лични работи, само чувствавах, че дюшемето под краката ми някак неусетно се изплъзва, че Златната жена с пауна потъва в синкавата дълбочина на стъклото и че таванът с моята наблюдателница незабелязано се издига нагоре и отива на възбог. И си мислех, че бих могъл да мина и без жената с пауна, голяма работа в края на краищата, преди някое време загубих логаритмичната линийка, която маминият професор ми донесе от Лондон, пък не умрях. Но какво щях да правя с астрономическата си тръба без таван? Как щях да я насочвам към небето, през къде?

— Аз не отмъщавам — каза мама. — Животът си отмъщавал!

Те продължаваха своя любезен разговор, милите.

Като чу за живота, че си отмъщавал, татко се засмя, сложи палци под жилетката си и рече:

— Да си отмъщаваш. На мене ми пука жилетката!

Цар. Само на човек с царствен характер може да пука жилетката, когато животът си отмъщаваш!

Той се изправи, с лъвски крачки прекоси салона и излезе навън.

Вечеряхме без него. Тоя ден не бях излизал на разходка, затова нямах апетит. А мама дъвчеше залците с разсеяно лице и замисленият ѝ поглед минаваше покрай нас като през празно пространство. Ако бях на нейно място, аз щях непременно да разказвам вицове. Защо не? Когато след деветнадесет години чакане човек постигне нещо, той или разказва вицове, или служи за вицове, едно от двете. Аз бях сигурен, че в тоя час татко пие бира някъде и разказва на приятелите си весели вицове.

След тая негова приказка за жилетката той се издигна още по-високо в моите очи.

Два месеца след сватбата на леля Роза моите родители се разведоха. Този развод за мене не беше никаква изненада, не се учудих и от обстоятелството, че искът за развод беше подаден от мама. Нима трябва да се чудя, ако на два пъти хвърля една монета по сто пъти и при първото хвърляне «тура» падне 51 пъти, а при второто «ези» падне също 51 път. На тоя свят всичко се случва, а когато някои случки добият устойчивост, тоест, започнат да се повтарят, ние казваме — ето, времената са такива! Щом като времената са «такива», защо трябва да се чудим? Всяко нещо върви с времето си, със с в о е т о си време, това Айнщайн го е доказал, значи — приемай го, не се чуди!

Мама си подаде оставката като заместник-министър и веднага се завърна на старото си преподавателско място в Медицинската академия. По Никулден тя се омъжи за своя професор — математика (дето ми купи ценните книги от Лондон) — и веднага ми предложи да се пренеса при тях — професорът държеше един четиристаен апартамент в центъра на града. Мама дори ми напомни, и то много убедително, че т о ѝ щял много да ми помага, особено при «уравненията», че т о ѝ бил съставил уравнение за един биологически процес и че в Москва присъдили на това уравнение много висока оценка. Аз казах, без всякакво колебание, че не виждам начин как ще наблюдавам небето през т е х н и я апартамент, нали не мога да пробия тавана на кооперацията, кой ще ми позволи, и отказах. Мама изтълкува моя отказ като нежелание да се сприятелявам с новия ѝ мъж и ужасно се огорчи.

— Той е голям математик — каза подкупващо тя. — Ти знаеш, че и в чужбина го ценят. Той непременно ще ти помогне да се издигнеш, да станеш и ти голям математик!

— Ще се помъча да стана голям математик и без чужда помощ! — казах напомним аз, макар и да съзнавах, че говоря глупости. Кой учен не е имал учители? — Не ми трябва учители! — допълних предизвикателно и тръснах глава.

— Но нали вие се разбирахте двамата, нали се бяхте сприятелили! — каза мама.

— Моля ти се! — махнах нехайно с ръка. — Какво ти приятелство! Той да не ми е връстник?

Мама замълча и очите ѝ овлажняха. Сега тя не приличаше нито на заместник-министър, нито на преподавател в Академията. Сега тя беше една жалка жена, която е правила криво сметките си, и на края се вижда излъгана. Потърсих в сърцето си малко милост и не намерих, бях се ожесточил: как не ѝ мина през ум, че искам да остана в къщи заради баща си?

Такава мисъл не можеше да ѝ дойде наум, защото тя не гледаше на баща ми като на цар, както гледах аз. Разбира се, и на мен подобна мисъл, че искам да остана при баща си, не ми е минавала през ум, но редно беше тя да предположи. Затова се бях ожесточил.

Всъщност аз останах в сегашния си дом главно заради дупката в тавана.

* * *

Сега искам да довърша в галоп последната част от живота на моите родители. Не зная как е живяла майка ми с втория си съпруг, щастливо или нещастно, тъй като аз ходех у тях само на Нова година, и то за един час. След като баща ми замина за Либия, тя идва няколко пъти в къщи, но аз не ѝ отключих. На няколко пъти се беше мярнала, уж случайно, пред университета, и точно в часа, когато излизаш от лекции, но аз винаги намирах благовиден предлог да се измъкна. Казвахме си по няколко думи и аз офейквах: среща ли имах с момиче, или закъснявах за комсомолско събрание? Нямаше значение, измислях причина и се измъквах. Спасявах и себе си, и нея от разговори, които нямаше да доведат нещата доникъде: нито аз щях да ида у тях, нито тя щеше да напусне мъжа си.

На третата година след нашата раздяла тя се разболя от ангина пекторикс, но продължи да преподава почти до смъртта си. През последните месеци ходех по-често у тях — заварвах я да лежи, измъчена, с побледнели устни. Почти не говорехме. Тя слагаше ръката ми върху своята и затваряше очи. Кой знае какво си мислеше, какви спомени минаваха през душата ѝ. Рядко се усмихваше. А когато все пак се усмихнеше — каква усмивка, това приличаше повече на пламъче на свещица, — аз си казвах, че ето ѝ, тя вижда отпреде си оня, първия, безличния — голямата си *любов*

Почина от инфаркт няколко часа след като я бях видял за последен път. Тя ми остави спестовна книжка с един хубав влог и няколко албума със снимки.

Повтарям — не зная как е живяла. Нито зная как щеше да живее, ако бях се съгласил да идвам в техния дом. Веднаж се пада «тура», веднаж «ези», а монетата е една и числото на хвърлянията е едно и също. Дано да е била щастлива!

— Някое време след развода баща ми замина за Либия. Всеки три месеца се обаждаше с по една цветна картичка и на всеки шест месеца ми изпращаше по малко пари — за една «здрава» почерпка, в негов стил. Често се бил запивал, така научих от негови колеги, които си идваха в отпуска. Пиел по едно денонощие, буйствувал, вандалствувал, а после се взимал в ръцете си и работел като вол.

През 1976 г. баща ми се прехвърлил в Ливан, като доктор от либийския Червен кръст. Когато палестинският лагер Тел Заатар капитулирал, той се намирал в района на Червения кръст, през който оцелели палестинци — почти само жени с деца — търсили спасение в Западен Бейрут. Този район бил уж закрилян от знамето на Червения кръст, но банди от освирепели християни гонели и там жертвите си и ги клали пред очите на ужасени и безпомощни, въоръжени само със спринцовки доктори и сестри. Така някакъв тип подгонил жена с дете, настигнал я, замахнал с ханджара си да разцепи главата ѝ, но в тоя миг баща ми скочил от санитарната линейка, вдигнал ръка и с всичката си сила запратил в лицето му шишето с йод, което държал. Стъклото се пръснало и заслепило мръсника, но друг тип, който припкал като чакал подире му, моментално покосил баща ми с откос от автомат.

Ето как красиво загинал Лъва.

За да намери такава красива смърт, трябвало е непременно да замине за Ливан. Знаел ли е приживе, че при разгромяния палестински лагер Тел Заатар ще хвърли своя най-добър «дю-шеш»?

А в къщата с пробития таван и с онази златна жена от витража останах само аз.

Правехме последното си класно по български език. Учителката помоли нашия знаменит поет:

— Йордане — обърна се тя ласкаво-фамилиарно към него, — хайде ти да измислиш темата за класното! Искаш ли? Каква тема би предложил на твоите съученици?

Йордан е измислено име, но навярно всички се сещат за кого става дума. «Йордан», за когото става дума, днес е виден поет и макар аз лично да не харесвам поезията му, критиката го нарежда в най-първата редица на съвременните български поети. Аз не се движа в литературни среди и не знам като за какъв човек минава днес Йордан, но на времето той беше ужасно славолюбив, толкова славолюбив, че за повече не можеше да се помисли. Неговата алчност за слава можеше да се мери само с търбуха на един слон — нищо не можеше да я засити. Това, което аз мразех — шумната слава, — той обичаше най-много. Когато моите съученици се явяваха на матура по математика, аз можех спокойно да се явя на изпит в университета върху материала за четвърти курс, но за моите математически способности знаеха само съучениците ми от класа, учителите и неколцина ученици от другите класове, запалени по математиката. Понякога в периодическото списание за математика и астрономия се мъдреше и моето скромно име, наредено между имената на професори и академици, но за оказаната ми голяма чест момичетата не правеха опашки подире ми и не ме гонеха за автографи. Те дори не знаеха, че има такова списание, а и аз не го показвах никому. Стеснително ми беше, пък и не виждах смисъл.

Другояче стояха работите с Йордан. Него знаеха всички, познаваше го цялата гимназия. Дори учителите математици плащаха данък на шумната му слава, пишеха

му петици, въпреки че той не можеше, както се казва, на две магарета сено да раздели. Случи се веднаж централният литературен вестник да отпечата едно негово стихотворение. Ах, каква тъпла от момичета се юрна след него през голямото междучасие! Всяко момиче държеше по един брой от вестника, разтворен точно на оная страница, където беше отпечатано стихотворението. А той, уж малко притеснен, уж уморено разсеян (нали цяла нощ се беше бяхтал с разни ямбове и хорей!), шарка подписа си с фулмастер на бялото поле до стихотворението и глежено се усмихва на почитателката си. Той е уморен от слава, от почитания, от флиртове, до гуша му е дошло. . . Уж, разбира се. После го развеждат от клас в клас, за да обяснява на обикновените момичета и момчета като какво нещо е това вдъхновението. После устройват за него събрание в училищния салон. Директорът открива тържеството с вълнуващо слово, учителката по литература изнася студия за творчеството му. След това той прочита найновия си цикъл, позира на фотографии, приема букети и изпраща въздушни целувки. . .

— Каква тема би предложил на твоите съученици? — попита го нашата литературка.

Йордан помисли някое време с отегчено лице.

— Ами трябва да им се предложи нещо леко, например. . . — Той си даде вид, че никак не му е леко да измисля «леки» теми. — Например — поразмисли се той още някое време и на края махна снизходително с ръка: «Какви мисли и чувства откриваме в поемата «Калиопа» от Яворов». По-лесна тема от тая не ми иде наум!

— Браво! — усмихна му се нашата литературка. — Тази тема е едновременно и лесна, и хубава!

И като се извърна към нас, обикновените ученици, тя направи строго лице и продиктува: «Мисли и чувства в поемата «Калиопа» от Яворов». Пишете!

Темата, измислена от Йорданчо, беше само наглед «лесна». Но не беше тя, която ме накара да изляза от кожата си. Друго ме вбеси: откъде-накъде тоя фукльо трябваше да определя какво да пиша? За какъв дявол трябваше да робувам на неговата слава? Голяма работа, че беше поет! Славата му беше слава на паун.

Почувствувах се толкова обиден, че ако бях момиче, непременно щях да се разплача. И понеже не бях момиче, а бях син на Лъва, обхвана ме злоба, а сетне ме изби смях.

Наведох се над тетрадката и грижливо изписах под заглавието на класното упражнение

$$y'' + 4y' + 5y = 2\cos x - \sin x$$

Развих това линейно диференциално уравнение на 4 страници, а на петата написах тържествения отговор:

$$y = \frac{3}{8} \cos x + \frac{1}{8} \sin x + e^{-2x} \left(\frac{5}{8} \cos x + \frac{25}{8} \sin x \right)$$

За извеждането на такъв отговор се изискваше поне хиляда пъти повече ум, отколкото, да речем, беше нужно, за да се развие с успех Йорданчовата тема.

Не знаех как да изразя другояче по-сполучливо мислите и чувствата си. А който разбира от линейни диференциални уравнения, ще се съгласи, че съм ги изразил по възможно най-сполучливия начин. Да върви по дяволите пауновската слава!

Така или иначе, историята с «тъй написаното» класно щеше да завърши с печален край за моя милост, ако не се бяха застъпили за мен учителите математици. Добре, че им беше хрумнало да донесат няколко книжки от математическото списание, та учителският съвет (изключая обидената ми литераторка), като видя там името ми, реши, че макар и да не съм прославен като Йорданчо, все пак и аз съм кандидат за слава. А комуто бог е дал — на него по-лесно се прощава. Размина ми се със «строгото мъмрене».

Ако ме попитат сега дали съжалявам за някогашната си момчешка постъпка и дали бих се извинил на моята преподавателка по литература и на видния поет Йордан Едикойси, аз ще прихна да се смея, ох, как ще се смея и ще се смея, докато гласните ми струни започнат да издават конско цвилене вместо смях.

Защото, ако стана отново гимназист и трябва отново да пиша съчинение по зададена от Йорданчо тема, аз пак ще изпиша едно уравнение в тетрадката си, само че още по-весело — от ония, с които днес големите физици изразяват главоломните движения и салтоморталета в световите на Най-Малкото. И ако отново ми кажат: «Но това е незачитане!» — аз пък ще им кажа: «А на мене, другари, ми пука жилетката!» И ще им обърна гръб.

■ ■ ■

Избрах си специалността «Метеорология» по следните причини:

1. За да не ми преподава маминият професор.
2. За да не ми бъде скучно, като изучавам вече заучен от по-рано материал — ако запиша математика.
3. Защото метеорологията беше наука с перспективи. Там можеше нещо да се измисли, а в математиката беше казано почти всичко.
4. Записах «астрономия» като слушател. Имаше ли смисъл да се хвърлям в област, където руските и американските учени щяха винаги да припкат пред мен!

■ ■ ■

И така в дома на Златната жена с пауна останах само аз — татко замина за Либия, мама се омъжи за професора и отиде да живее в неговия апартамент. Леля Роза се прибра при своя тантурест счетоводител, който се оказа неочаквано голям ревнивец. За да се отбие понякога при мен, леля Роза беше принудена да измисля какви ли не хитрини и пак рискуваше да бъде налагана с каиш. Само че на мен ми омръзна много скоро и самата тя, и великодушното ѝ, не можех да се отърся от чувството, че ми е «кака» или «леля», и след няколко срещи я излъгах, за да не засегна честолюбието ѝ, че тази работа помежду ни уж действувала болезнено на нервите ми, и я предупредих повече да не дохожда.

Аз останах съвсем сам в дома на Златната жена с пауна.

Отначало ми беше чоглаво и дори страшно. В партерния етаж се намираще кабинетът на баща ми, точно срещу витража. Отварях вратата на кабинета и заставах неподвижен на прага. Не исках да стъпвам върху последните стъпки на Лъва, боях се да вляза вътре, за да не разместя нещо, да не бутна неволно някакъв предмет. Щеше ми се всичко да си остане тъй, непокътнато, както той го беше оставил зад гърба си. На канапето лежеше небрежно захвърлено одеялото, отметнал го беше бързо от себе си при последното си ставане. На пода пред канапето бяха чехлите му, овехтели и видимо уморени и някак примирени. В края на краищата и един лъв може да се умори и да се

примири с някои неща, нали! На писалището — разтворен географски атлас и огромна пиринчена пепелница, препълнена с угарки и недопушени цигари. От стената ме гледаха строгите и замислени очи на развенчания «най-добър» човек. От тоя портрет лъхаше глуха изоставеност и непреодолима самота.

Качвах се на втория етаж. Там беше голямата спалня на баща ми и на майка ми, която постепенно се беше превърнала само в спалня на майка ми. Заставах неподвижно на нейния праг и гледах вътре бог знае с какви очи. Аз жалех баща си, защото беше жално да се гледа как един ранен лъв напуска бърлогата си и се оттегля. Майка си обичах, но не ѝ се сърдех. Тя имаше своя правда и аз не оспорвах нейната правда. Но и аз имах своя правда и никак не мислех да я разменям срещу каквото и да било.

Аз стоях на прага на стаята ѝ и гледах тъй, сякаш бях заслушан в музика от много отдавнашно време. После тази музика секваше неочаквано и аз като че ли изведнъж виждах, че стаята е празна. Гардеробът зееше, изпразнен до шушка, от тоалетната масичка беше прибрано всичко, копринената покривка от леглото беше смъкната, свалени бяха дори чаршафите от одеялата. . . Е, добре, бъди щастлива, Ани! Имаше една такава весела песен: «Бъди щастлива, Ани!»

До спалнята на майка ми беше моята стая, а до нея — стаята на леля Роза. Между двете стаи имаше една дървена стълба, която водеше за тавана. Отварях табакерата и по стъпалата на желязна стълбичка се изкачвах на покрива. Там бяхме сковали с баща ми малка дървена площадка, от която при хубаво време наблюдавах с далекогледната си тръба небето. Сега, когато къщата опустя, тази площадка беше единственото място, където не ми беше чоглаво и където не ми ставаше страшно, когато се заслушвах в тишината.

Това състояние на «чоглавост» продължи месец, два, не повече. После оздравях. Ей тъй, един ден се събудих в добро настроение, погледнах навън — а навън валиеше сняг, хубав, гъст, пухкав сняг, и настроението ми стана още по-добро. Изтичах в банята и докато се къпех и скачах под горещите струи на душа — умирам за гореща вода, — спомних си леля Роза, как се плискахме и боричках-

ме някога (тя още не беше дохождала при мен след сватбата си) и настроението ми от добро се превърна в отлично.

Облякох се набързо и първата ми работа тая заран беше да се пренеса в татковия кабинет. Защо трябваше да държа «законсервирана» най-хубавата стая в къщата? Когато се върне — ако изобщо се върнеше някога, — щях тутакси да му я отстъпя. Само да се върнеше! Но аз чувствавах дълбоко в себе си, че той няма никога да се завърне. Бях чел разни спомени от ловци, в които се разказваше, че лъвът никога не се връща на онова място, където са стреляли по него. Всъщност аз не промених почти нищо в уредбата на татковия кабинет, само пренесох математиките и сборниците си и ги наредих на свободните места в неговата библиотека. Дълго се колебаех за портрета. Все пак това беше човек, комуто «жилетката не пукаше» от никого, затова го оставих да си виси на стената.

После се облякох спортно, взех кънките си и отидох да се пързаям на езерото в парка.

Имахме лекции, но на мен ми беше весело, тоя ден предпочитах кънките пред задачите. И за пръв път се усъмних дали трябва изобщо да ходя на лекции всеки ден. И си казах: «За мен това не е необходимо, аз съм напреднал във висшата математика, да ходят по-неподготвените!» Като си казах така, почувствах се някак си по-горд и повече изпълнен с достойнство. Но веднага се сетих за комсомолското ни обещание да спазваме строго дисциплината и някое време ми беше неловко, но после си казах: «Голяма работа! Няма да отсъства целият курс я, ще се чупя само аз!»

Излезе вятър, снегът стана по-дребен и напорист. През рехавата му завеса прииждаха на вълни, на вълни откъси от шлагерите, които се лееха над замръзналото езеро. Сложих кънките си и със самоувереността на един Вилхелм Завоевател се понесох по леда. И макар да не виждах, както трябва, поради връхлитащите в очите ми снежинки, забелязах един лимоненожълт пуловер, който самотно се шляеше насам и натам.

— Сега ще ви покажа как се правят осморки! — казах аз, като прегърнах пуловера през кръста.

— О! — възкликна една нежна уста и две лазурни очи ми се усмихнаха смутено. — Недейте! Аз тепърва се уча!

— Най-добре се учи тоя, който усвоява челния опит на първенците! — казах мъдро аз..

Лазурните очи пак ми се усмигнаха и това беше хубаво, но най-хубавото дойде, когато усетих една доверчива ръка да се обляга на рамото ми.

— Не бойте се! — казах аз. — И се отпуснете! Сега ще ви завъртя около самия път на света!

Изобщо животът потръгна добре въпреки земетръсите, които разтърсиха семейството ми и обезлюдиха веселия няког дом на Златната жена.

* * *

Аз не живеех, разбира се, с «мана небесна», а с парите от стипендията си, с парите, които татко беше оставил, след като разпродаде инструментите си, златния си наследствен часовник и един огромен златен пръстен с инкрустирани върху него две платинени змии — подарък от излекуван от татко пациент; живеех и с парите, които ми изпращаше мама всеки месец по пощата. Защо да се отказвам от тях? Не стига, че ѝ ходех на гости само веднаж в годината, ами трябвало да връщам и пощенския ѝ запис! На такава дива постъпка не можех да се реша!

Ако някой си мисли, че като имах тия пари на ръка, ударил го бях на сладък живот, много се лъже. Преди всичко аз не държех парите на ръка, ами ги внасях в спестовна книжка. А що се отнася до сладкия живот, по тоя въпрос си имах своя мярка. Когато например се сприятелявах набързо с някоя колежка, аз не я водех в «Ропотамо» или в «Кристал», както на колежката се искаше вероятно, ами си купувах колбаси, масло, хляб и бутилка вино и ако тя не побягваше по пътя (което често се случваше, но пък и аз не си слагах черно на ревера), водех я в къщи и там си пирувахме, без никой да ни безпокои. Това, честна дума, не го вършех от стиснатост. А защо го вършех — сам не зная. Но стиснат човек не съм бил никога: за да си направя триножник за телескопа с въртящ се кръг и с неподвижен екватор, похарчих всичките пари, които баща ми беше оставил, и сърцето не ме заболя.

Реших да съкратя следването си, скучно ми беше да слушам лекции за неща, които отдавна знаех. В края на третата година се явих на изпит върху материала за петн курс и както бях очаквал, получих отличен по всичко, дори по идеологическите предмети, които, между нас казано, не обичах кой знае колко.

Някое време след изпита ме засече в бюфета комсомолският секретар Попалексов. Беше се разболял един от професорите ни, та свободните два часа си наумих да прекарам в бюфета, да прочета една статия в метеорологическото списание и да се освежа с малко чай. Навън беше противно, валеше дъжд, примесен със сняг.

— Мога ли да седна при тебе? — попита Попалексов.

По отношение на учтивостта Попалексов беше прекален светец. Винаги и за всичко питаше: «Мога ли? Ще разрешите ли?» Дори когато бюфета беше задимен като лисича дупка и тютюневият пушек се стелеше на гъсти синкави пластове над масите, той пак питаше колежката, която седеше на масата му или на съседната маса: «Ще разрешите ли да запаля една цигара?»

Като слушаше човек учтивите му усуквания, любезната му и загладена реч, можеше да си помисли не без основание, че насреща си има младеж, който носи душа от памук. И щеше да се чуди как може тая негова душевна нежност да се съчетава с външния му вид.

На вид той изглеждаше хубавец от някогашния «офицерски» стил. Ако се obuеше в брич и ботуши и сложеше военен мундир с ротмистърски пагони на раменете и фуражка с коронован герб, щеше тутакси да заприлича на кадрови офицер от някогашната царска кавалерия — каквито ги бяхме виждали неведнаж във филмите за постарото време. Тъкмо тоя му ротмистърски вид изразява-

ше според мен по-вярно качества на неговата душевност, отколкото всичките му учтивости и всичката му любезна и загладена реч.

Аз ненавиждах дълбоко този човек. Може би защото моя кумир беше баща ми, а той приличаше на баща ми само в краката си — носеше като него обувки номер 45.

На какво се основаваха все пак моите възражения срещу него? Ще кажа: на грозни неща, които бях чул; на лоши неща, които бях видял; и най-вече — на постъпки, които биха били немислими за моя баща.

Леля Роза и мъжът ѝ бяха живели с него две години в един жилищен блок. Дори мъжът на леля Роза му бил някакъв роднина. Леля Роза ми разказваше за него невероятни неща: че бил груб и надменен човек; че веднаж разкървал устата на момчето на портиерката, защото писало с тебешир върху плочите на тротоара: «Долу ЦСКА!»; че преди две години щял да се жени за дъщерята на един генерален директор, но като свалили директора, той зарязал момичето, а пък живял с него като мъж с жена. Може би тия неща да бяха преувеличени, макар че леля Роза беше «божи човек» и не мислеше никому злото.

Но аз бях видял с очите си други неща. Наблюдавал бях колко отдалече сваляше шапка на декана и на професорите и как се размазваше от усмивки със синовете и дъщерите на отговорни наши другари. Но да речем, че и това не беше кой знае какво, нали всеки си има слабости в характера, а пък някои черти дохождат и по наследство.

За друго не можех да го търпя. Той не позволяваше да се разисква върху решенията на академическия съвет, не даваше да се дискутират разпорежданията на «по-горното» ръководство, не допускаше да се критикуват разни учебници, разни професори. Върху всяко мнение, което се таксуваше за «официално», той слагаше табу.

Макар да беше първенец на курса по математика (преди моето дохождане) и да отделяше много време и много сили, за да помага на по-слабите студенти, и като бригадир да работеше по-добре и повече от другите, аз го ненавиждах. Не само не ми беше по душа, просто го мразех.

— Мога ли да седна при тебе? — повтори въпроса си Попалексов, понеже аз се бях зачел в статията и не успях да му отговоря навреме.

Оставих чашата на масата, затворих списанието и повдигнах рамене.

— Моля! — казах аз.

Попалексов поблагодари, попита сервитьорката дали би донесла и на него една хубава чаша чай, после любезната му усмивка изведнаж се стопи и придиричивите му и строги очи се спряха по «ротмистърски» на лицето ми.

— Доколкото не ме лъже паметта ми — рече той, — откакто постъпи в пети курс, виждал съм те на комсомолско събрание само веднаж!

— Навярно — кимнах аз.

— Да речем, че си почивал след голямото напрежение около изпитите!

— Имаше известно напрежение!

— Е, хубаво, значи, си отпочинал. Сега трябва да запретнеш ръкави!

— За какво?

— Знае се за какво. За работа!

Без друго той се бунтуваше вътрешно срещу апатичното ми настроение спрямо комсомолските задължения и може би имаше право, но пък и аз не се шляех за било и не било. Идея за едно чудно уравнение човъркаше мозъка ми и напоследък бях започнал наистина да налущквам някои неща.

— Работя над едно много интересно уравнение — казах аз.

— И други хора имат в главите си разни уравнения, но не бягат от обществена работа! — поклати укорително глава Попалексов.

Можех да му кажа: «Но моето уравнение се отнася до оптимизацията на надеждността при свеждане на грешката между 0 и 1. Ако съумея да го съставя, моето уравнение ще снижи вероятността от грешки при краткосрочното прогнозиране с около 5 на сто!» Но аз си замълчах, защото не бях идиот да разкривам идеята си, нито той беше идиот, за да каже: «Чудесно, миличък, работи, ние ще се постареем да стъпваме тихичко около теб, за да не те смущаваме!»

— Не съм против обществената работа — казах прирително.

— А как ще си против? — Той помълча малко, за да почувствувам, че ме е притиснал до стената, и продъл-

жи: — Решихме в ръководството да те изпратим на курсове за бригадири. Ще берем цвекло в Русенско и ти ще си ръководител на бригада.

— Не съм по цвеклото — рекох. — През живота си не съм изял дори едно резенче цвекло. А цвекло на корен изобщо не съм виждал!

— Е, сега ще видиш! И аз не бях виждал домати на корен, а през това лято набрах няколко тона!

През това лято аз пък бях на стаж в Н-ската метеостанция. Там ме настани бащата на един мой ученик, голяма клечка в правителството. Готвех сина на голямата клечка за конкурсен изпит по математика и татенцето, макар че беше много важно, нямаше къде да отстъпва, завъртя телефоните. Така че през лятото аз не се занимавах със земеделски труд, ами си решавах задачи и се насях с една от метеороложките; мъжът ѝ беше агроном, гледаше си работата на полето и не се качваше горе.

— Напразно сте решавали да ме правите началник! — казах аз, като се постарях да предам на гласа си твърд и безапелационен тон. — От мен бригадир няма да стане! И изобщо. . .

— Какво «изобщо»?

— Аз съм един най-обикновен комсомолец! — рекох и разперих ръце. — Един младеж измежду хиляди най-обикновени младежи. Среден изпълнител, но ръководител — никакъв!

— Гледай го ти, скромният! — поклати недоверчиво глава Попалексов. — Когато става дума за работа, навеждаш се, та никой да не те забележи, а да шумиш за слава, като прескачаш цял курс, си първенец! Знаем ги тия номерал!

«Ах, ето какъв завистник си бил!» — премина през сърцето ми злобно чувство.

А защо открих в думите му не друго, а завист, не зная. Сега си мисля, че той е искал по-скоро да ме упрекне в славолюбие, в суетност и прочие слабости от тоя порядък, но тогава си казах: «Завижда ми!» И го намразих.

Ако можех да предвия до какви беди щеше да ме доведе това мое чувство, как щеше да обърка живота ми, на часа щях да го изтръгна от сърцето си и в същия миг щях да му кажа: «Прав си!» И с молитвено скръстени ръце щях да го помоля: «Запиши ме бригадир!» Но откъде ще знае

човек какво му готви съдбата! И кое чувство накъде ще го завлече!

— Не шумя за слава — отговорих му заядливо, — а спестявам на държавата пари. Искаш ли да ти изчисля колко пари спестявам на държавата, като прескачам един курс? — И безочливо го запитах: — Или ти си против повика на партията да се правят икономии навсякъде и във всичко?

Лицето му се изопна и очите му втречено се впиха в моите, дори ми се стори, че цветът на лицето му малко се измени, стана по-блед.

— Не обичам шеги на политическа тема — каза той. — Още повече когато са плоски. — Той помълча някое време, после погледна часовника си и добави: — Ще продължим разговора си друг път и на д р у г о място!

— На каквото и място да разговаряме — засмях се аз, — бригадир няма да стана!

Той повдигна рамене и не ми отговори, но изглеждаше вътрешно много възмутен. Както стоеше прав и ме гледаше от горе на долу, само дето не беше изкомандувал: «Стани!»

Но не изкомандува нищо, а се прокашля и рече:

— Много се извинявам, дето седнах на масата ти и те обезпокоих! — И с бавни твърди крачки излезе навън.

• * *

Срещнах се отново с Попалексов, тоя път на студентския празник в зала «България», където бяха дошли да се веселят и студентите от историко-филологическия факултет. Не бях кой знае колко весел — заранта срещнах случайно леля Роза и от нея научих, че майка ми отивала много зле. «Хайде — помолих я — да ѝ идем на гости д в а м а т а. В оня дом не ми се ходеше сам. Леля Роза понечи да ми откаже. боеше се, бедната, да ни не види заедно някой познат на мъжа ѝ, че да отнесе после каиша. Но аз сложих нежно ръката си на лакътя ѝ, постиснах я над китката, както правех някога, и тя се предаде. Колко му трябва на женското сърце, за да отстъпи! А майка ми наистина беше отслабнала ужасно и изглеждаше много измъчена. Очите ѝ, винаги кротки и ласкави, сега блестяха болезнено, сякаш зад гледците им трепкаха вече пламъчета на восъчни свещи. Тя ме разпита с отънял глас

над какво работя и аз ѝ казах за уравниението. За няколко мига восъчните свещи зад гледците ѝ угаснаха и в очите ѝ изгряха ония топли и добри светлилки, които толкова обичах като дете. После ме попита как ще изкарам довечера празника и аз повдигнах рамене, защото още не знаех накъде ще ме отведе вятърът. Тя извади изпод възглавницата си везано виенско портмоне и изсипа в шепата ми каквото имаше вътре — миниатюрно златно медалионче с портрета ѝ от младини и малко пари. Портмонето подари на леля Роза. Сетне гласът ѝ стана глух, а говорът ѝ се превърна в шепот. Предложи ни да си ходим и аз я целунах по двете бузи. Бяха студени и в студенината им като че ли имаше нещо застрашително и безмилостно. Ако знаех, че се виждаме за последен път, аз щях да остана до леглото ѝ дори до вечерта, но можеше ли да ми дойде наум в тоя чуден зимен ден (навън валише прекрасен сняг и аз на два пъти си помислих, че е време вече да сложа зимния си балтон), можеше ли да ми дойде наум, че краят ѝ е толкова близо? Друго нещо е, когато плиска дъжд по прозорците и вятърът дрънчи по ламарините на улиците, тогава човек е по-близо до истината на живота и изобщо до действителността. А когато навън се сипе гъст и едър пухкав сняг, мислите на човек са леки и накъде ли не хвърчат. . .

И така, когато тръгнах за празненството, настроението ми не беше много весело. По начало аз не обичам много празниците, през такива дни ми е скучно и в душата си чувствавам пустота. Хората си ходят на гости, играят карти, гледат мачове, слушат естрадни песни и танцуват. Не обичах, уви, нито едно от тия удоволствия. Близък приятел не успях да си намеря, а момичетата ми омръзваха бързо. Някои от тях много лесно се съгласяваха да ги целувам, а други, като разбираха, че искам да ги целувам, започваха да си правят разни сметки и да искат от мене обещания. И едните, и другите преминаваха през живота ми като сенки и аз си казвах: «Голяма работа!» Но през празничните дни ми беше скучно и пусто.

Когато влязох в зала «България», танците бяха започнали вече. Имаше много народ, беше душно, ярката светлина като че ли пламтеше и колкото и да изглеждаше странно, трепкаше сякаш от усмивки и голи рамене и се

задъхваше от парфюми. Можех отлично да танцувам, леля Роза беше ме научила отдавна, но модерните танци не ми бяха по душа. Някак стеснително ми беше да се кълча и да махам с ръце. Затова се заех да си проправам път през навалищата към дъното на залата, където унило и някак притеснено стояха ония, които не умееха да танцуват. Тъкмо бях стигнал до средата на залата, когато оркестърът смени най-неочаквано един скоклив негърски танц с плавно аржентинско танго — беше все едно човек да се гмурне изведнаж от гореща вода в студена. Но на мен тоя танц ми допаднаше, в неговите небързи ритми се чувствувах по на място, затова с първите още тактове потърсих с очи момиче, което можех да поканя, тоест «дама», неангажирана от «кавалер». Аз стърчих над другите и забелязах как доста двойки се оттегляха встрани към дъното на салона, защото тангото беше по-сложен и изискан танц, танцуваше се по-мъчно, пък и според представите на моите връстници той беше донякъде един «демодиран» танц. Както се оглеждах, погледът ми беше привлечен или по-скоро «притеглен» от друг висок като мене човек, до чието рамо интимно се беше притиснала чернокоса и много стройна жена. «Много», разбира се, звучи в случая скромно, защото жената беше не «много», но «зашеметяващо» стройна. А мъжът до нея беше — каква отвратителна изненада! — моят амбициозен комсомолски секретар. Ротмистърът!

Случайно ли се срещнаха погледите ни, или това беше един «номер» на съдбата? Аз знаех, че няма съдба, има просто «ези» и «тура», аз бях заложил на «ези» и подхвърлената монета случайно обърна лицето си на «ези».

Да речем, че срещата ни беше една съвпадна случайност, че в случая не бива да търсим никакви закономерности, че към тая случайност теорията за вероятностите няма никакво отношение. Е, добре, а събитията, които последваха, бяха ли и те рожби на случайността?

Промъкнах се бързо сред танцуващите двойки и след няколко секунди, усмихнат — само един дявол знаеше за какво се усмихвах, — подадох нахално ръка на девойката, а тя погледна въпросително и малко смутено кавалера си и чак когато той ѝ кимна — едва тогава ми протегна ръката си, нерешително и някак насила.

— Тома Кансаров — представи ме Попалексов и побърза да обясни, но с такъв «неутрален» израз на лицето

си, сякаш ставаше дума не за жив човек, а за алгебричен израз: «Тоя, дето премина направо от трети курс в пети!»

— Да — каза девойката равнодушно.

Тя каза равнодушно своето «да», но аз забелязах, или по-скоро почувствувах, че тя бързо и скришом ме изгледа и че остана много доволна от светкавичния си оглед. Тъй ми се стори.

— Надявам се, че ще ми позволиш — рекох на Попалексов, без да изпускам от очи хубавицата му — да похитя дамата ти за това танго? — И преди да дочакам отговора му, сложих най-безцеремонно ръката си върху кръста ѝ и с две ловки стъпки я въведох в кръга на танцуващите двойки. Дори да се опиташе да ни спре, ротмистърът беше вече закъснял — плавният разлив на тангото беше затворил кръга си след нас.

— Как се казваш? — попитах девойката.

— Ружа.

— Ружа — рекох, — видя ли, че те похитих като един Вилхелм Завоевател?

Беше хубава, не ще и дума, и на ръст ми отиваше, защото усещах дъха ѝ по лицето си, а гърдите ѝ — по-голям разкош не бях виждал — се допираха до гърдите ми.

— Вилхелм Завоевател — каза Ружа — звучи много деликатно. Ти ме откъсна като един Чингиз Хан!

Моето «ти» беше предложение за интимност. Тя ми отговори също с «ти», значи, приемаше предложението ми! Беше много мило и обещаващо от нейна страна, но аз запазих спокойствие и рекох:

— Тъй да бъде, нека съм Чингиз Хан. Не е ли все едно?

Тя поклати леко глава.

— Не е все едно!

Погледнах в очите ѝ. Те бяха черни и лъскави и в блясъка им като че ли горяха поотделно безброй светлини.

После тя ми каза:

— Не се залепвай толкова до мен, защото аз съм сгодена и годеникът ми ще се разсърди.

— Кой е годеникът ти? — попитах и гърлото ми се сви, сякаш някой го беше стегнал с невидима примка. — Попалексов ли?

Тя пак кимна и аз прочетох в засмените ѝ очи едно ужасно за мене «да».

— Виж ти! — усмигнах се кисело. Сбърках такта, ядо-

сах се и мълчах някое време. После казах: — Да нямаш грешка?

— Няма грешка! — поклати тя глава и очите ѝ отново се засмяха весело: — Лятос ще се женим!

— Кой знае! — казах мрачно аз.

Тя се сепна и на свой ред сгрещи такта.

— Защо?

— Защото. . . — Не ми идеше наум какво да ѝ кажа. Омразата, която изпитвах към Попалексов, ме оглуши и заслепи сякаш. Добре, че оркестърът изплака в тоя миг последната нота на тангото и навалицата ни помъкна неудържимо към бюфета.

В промеждутъка между танците разни артисти рещираха безвкусни анекдоти, които впрочем никой не слушаше. Аз се промъкнах при диригента на оркестъра, мушнах скришом в шепата му малко пари и му смигнах: «За едно танго още!» — рекох, и бързо се изпарих. Всъщност аз се втурнах по дирите на Ружа и като я открих в компанията на Попалексов (той и тя ядяха пасти и пиеха лимонада; той изглеждаше замислен, тя — разсеяна), като я открих в компанията на бъдещия ѝ съпруг (как го беше намерила тоя ротмистър!), аз заех позиция зад няколко двойки и оттам внимателно я следях.

Не можех да се обзаложа, че измежду всички колежки тя беше най-хубавата. Имаше навярно и по-хубави, но аз изведнаж открих, че измежду най-хубавите тя ми харесваше най-много. Може би защото приличаше донякъде на майка ми — беше висока като нея, стройна и дългокрака, с умно лице, чувствени устни и ласкави очи. Но докато в образа на майка ми се налагаше все пак някакво интелектуално начало, у Ружа биеше на очи женствеността. При това нейната женственост не беше завършена, узряла, тя по-скоро се загатваше, но това загатване беше открито и предизвикателно. Тя се изявяваше в нежната окръгленост на шията ѝ, в гърдите ѝ, които не бяха големи, но сякаш напиряха под блузата ѝ, в талията ѝ, която мъж като мене можеше да обгърне с една ръка и да остане още място; тя беше в меката извивка на бедрата ѝ, в чупката между плещите ѝ, в гъвкавата ѝ стъпка. Накратко — тя беше още девойка, но мамеше като жена — може би в това ранно появяване на едно богато лято се състоеше всичкият ѝ чар.

Три издънки на рока бяха изгалопирани на място,

докато дойде най-после ред на поръчаното от мене танго. Измъчих се да гледам как моят ротмистър маха весело с ръце и крака, а лицето му — сериозно, сякаш се намира в аулата на университета и изнася доклад за цвеклото. Ако преди един час го мразех, задето ми завижда и се опитва да ми пречи, сега го ненавиждах два пъти повече заради Ружа — как беше успял да подмами това красиво създание, което му отиваше толкова, колкото, да речем, отива нежният карамфил върху бутониерката на съдията-изпълнител! Предстоящият му брак с Ружа, ако това беше истина, просто ме обиждаше, не можех да се примиря с подобна възможност. Като ги гледах как танцуваха, интимни помежду си, свои, озлобявах се все повече, чувствувях се направо като ограбен — типът му с тип, беше отмъкнал сякаш под носа ми нещо, което по право принадлежеше на мен. За това «нещо» достойният кандидат бях аз, а на униформеният по душа Попалексов беше съдено да гледа отстрани и да подсмърча. Накратко, бях разярен, но понеже за нещата трябва сега да се говори честно, признавам си, че яростта ми се вдъхновяваше преди всичко от омразата, която изпитвах към Попалексов, и далече по-малко от чувствата, които будеше в душата ми Ружа.

Такава е истината, но по онова време аз не се интересувах от други истини освен от математическите, в мен растеше и на секунди като че ли узряваше едно злобно желание — да покажа на сегашния завоевател «вратата» или, казано по-просто, да измъкна плячката от ръцете му, още повече че и самата плячка си заслужаваше този труд.

И така, когато галопът на място секна и оркестърът подхвана тангото «Рамона», старо, от младостта на майка ми, но действащо безотказно на по-сентименталните жени, аз изскокнах ненадейно пред моята двойка, поклоних се на Ружа и преди тя да се опомни и смаяният Попалексов да реагира, било с дума, било с поглед, повторих одевешния номер, сръчно и с още по-голяма бързина.

— Защо трябва да ме отмъкваш с такава бруталност, не можеше ли по легално? — запита ме Ружа, когато бяхме вече отблъснати до средата на салона и Попалексов дори да искаше, не можеше да ни достигне.

— Ами всеки действа според възможностите си! — отговорих ѝ аз.

— Знаеш ли — каза Ружа, — ако моят годеник не ми

беше повторил няколко пъти, че ти си един почтен човек, щеше да имаш много здраве да танцуваш с мен!

— Нима твоят годеник ме е похвалил? — учудих се аз.

— Пахвали те — кимна Ружа. — Защо?

— Защото, като ме хвали, той безразсъдно работи против себе си! — Засмях се и допълних: — Сам си подлива вода!

— Напротив! — поклати Ружа глава и дори се усмихна: — Той е самоуверен човек. Жените обичат самоуверените мъже.

— Тъй ли! — рекох. — Ами че аз съм най-самоувереният човек в света и затова следва да обичаш най-много мен!

— Трябваше да ми го кажеш това преди една година. Сега шансът ти е нула!

— Нищо — рекох. — Аз не губя кураж!

Тя се усмихна неопределено, което означаваше (въпреки думите ѝ!), че шансът ми не е чак толкова безнадежден, тоест, че имам

шанс > 0

Това мое предчувствие беше потвърдено от самото състояние на работите около женитбата на Попалексов и Ружа. Ето как стояха нещата. Историческият и математическият факултет бяха решили да обявят вътрешен конкурс за излъчване на най-добрия историк и на най-добрия математик за годината. Конкурсът щеше да се провежда върху материала от последния курс на двата факултета, но в него можеше да вземе участие всеки, който искаше да се покаже за «най-добър». Ружа и Попалексов бяха абсолютно сигурни, че ще спечелят конкурса, тъй като конкурентите им не бяха много и не бяха от кой знае какво качество. Моето ненадейно пръкване в пети курс беше смутило Попалексов: ами ако ми хрумнеш да взема участие в конкурса. Той знаеше, че аз съм опасен конкурент, можех да го смета, ей тъй, просто за едната му хубост, както се казва. Тъй че имаше за какво да трепере, конят му с кон! Печелившите щяха да бъдат възнаградени с едно поетично пътуване по Дунава: от Русе до Виена — с пътнически параход. Ако го биех на конкурса, спътник на Ружа нямаше да бъде той, а аз — страшно обстоятелство (за него, разбира се!), което щеше да постави на карта много важни и съдбоносни (за него!) неща. . .

До тоя час няхах намерение да участвувам в състеза-

нието, защото го смятах под равнището си, но ето че се беше появил един Попалексов и нещата се променяха издъно.

Когато след тангото се събрахме тримата, аз казах — така уж, между другото, — че ми е дошло наум да участвам в предстоящия конкурс.

— Много обичам да пътувам по големи реки — похвалих се, макар че нито веднаж през живота си не бях помиришвал речен параход.

Видях как по продълговатото ротмистърско лице на Попалексов премина не сянка някаква, а тръпка, истинска, болезнена тръпка, но той съумя все пак да се усмихне и да ми каже:

— Радвам се, защото твоето участие ще повдигне равнището на конкурса. Желая ти успех, въпреки че в тоя конкурс ще участвувам и аз!

— Благодаря — рекох. — И много ще съжалявам, ако ти попреча!

— А, моля ти се! — махна с ръка Попалексов.

— За какво съжаляваш? — попита ме Ружа, която разсеяно следеше нашия разговор.

— Съжалявам годеника ти — рекох. И се ухилих: — Защото ще пътуваш по Дунава не с него, а с мен!

И с голямо удоволствие забелязах, че тя не се разтревожи особено. Опасността да не пътува с годеника си не предизвика в душата ѝ кой знае какви смутове. Тя повдигна рамене, а това значеше, че ѝ е все едно с кого от двамата ни ще се развлича през време на дългото плаване по великата река.

Една седмица по-късно почина майка ми. Тя обичаше много тангото «Рамона», то беше «нейно» танго, и аз си спомних с тъжно удовлетворение, че бях танцувал «Рамона» същия ден, когато ѝ отидох на гости за последен път.

Бях споменал някъде, че когато професорът по математика се ожени за майка ми, аз започнах да изпитвам към него чувство на физическа нетърпимост. Гадеше ми се, колчем застанеше близо до мен. Струваше ми се, че ако докосна тоя човек с ръка, нещо ще се скъса в стомаха ми и ще започна тутакси да бълвам кръв. Със смъртта на майка ми това чувство изчезна мигновено, но за щастие друго по-добро чувство не се появи на негово място. Като гледах в деня на погребението как безпомощно се суети около ковчегата, с празен поглед, смутен и объркан, как приема съболезнованията с трепереща ръка и отпусната долна устна, идеше ми да го уловя за гушата (за тънката му шия на гъсок) и с един хубав ритник да го изхвърля навън (беше ужасно студено, прехвърчаше замръзнал сняг), крещейки подире му: «Нищожество, знаеш ли на какъв царствен лъв си задигнал лъвицата?»

Разбира се нямах никакво основание да го коря с такива обидни думи, защото, уви, той не беше задигнал и а с и л а лъвицата. Но, тъй или иначе, искаше ми се да извикам нещо обидно в лицето му и с ритник да го отпратя по-надалеч от ковчегата, където, покрито с цветя, лежеше едно до болка близко същество, което бях обожавал като дете.

На излизане от гробищата вървахме някое време мълчаливо един до друг. Не знаех защо се залепи за мен, нито го бях викал, нито заговарял, напротив, всякак му бях давал да разбере, че не искам по никакъв начин да ме има

за близък човек. Но тръгна подире ми и се залепи и аз започнах да чувствавам как присъствието му дразни нервите ми и как мъката ми бързо се превръща в озлобление и гняв.

— Професор Венков — рекох му, без да извърщам главата си към него, — имайте пред вид, че в най-скоро време ще дойда у вас!

— О! — възкликна професорът. — Заповядай, много ще се радвам. Ти винаги ще си добре дошъл!

Радостното му възклицание като че ли ме зашлеви по лицето и аз повторих намусено:

— Ще намина, и то в най-скоро време!

— Когато обичаш! — каза професорът.

Представих си как ми се усмивха приятелски, просто у с е щ а х усмивката му, и в устата ми загорча.

— Ще намина! — рекох. — И още как! — И изтърсих една приказка, от която и сега ми става чоглаво. — Майка ми е оставила някои неща — рекох. — Ще дойда, за да си ги прибера!

Не искам да бъда разбран криво. Аз и сега не съжалявам, задето се бях държал грубо с този човек. Той си заслужаваше. Но простачината не обичам и никога не съм обичал. Какво е това: «Майка ми е оставила някои неща. Ще дойда да си ги прибера?» Това е чиста проба простачина. Можех да кажа например: «Навярно майка ми е оставила някои неща, които биха представлявали за мен скъп спомен», или нещо подобно. Но аз кипях от желание да «върщам» на този човек, затова не подбирах думите си.

Като ме чу да говоря така, професорът забави крачките си и учудено ме изглежда. Той повдигна рамене и рече:

— Всичко, което майка ти е оставила, е твое и ти можеш да дойдеш всеки момент, за да си го п р и б е р е ш!

— Непременно! — казах аз, като го погледнах нахално в лицето.

Лицето му, побледняло от студа, стана изведнаж си-ньо-червено, а носът му пожълтя. Той се спря, каза тихо: «Боже мой!» — и пое дълбоко въздух. После започна припряно да се бърка по джобовете и на края извади изпод балтона си едно измачкано книжле.

— Вземи! — подаде ми той книжлето с такъв жест, сякаш отвърщаше на някакъв невидим удар. — Тук са спестяванията, които покойната ти майка внасяше на

твое име. . . Всеки месец в продължение на почти три години! — Той се беше изморил сякаш от припряното бъркане за книжката и от героичния си жест, с който ми я подаде, и затова навярно говореше на пресекулки, задъхано. — Понеже си много нетърпелив — продължи той. — Много нетърпелив!

Последните му думи се плъзнаха покрай ушите ми и вятърът ги отвя, не оставиха следа в съзнанието ми. А книжката пареше ръката ми като въглен.

— Представям си какви лишения е търпяла майка ми заради тия спестявания! — казах аз. — Нещастната жена!

— Никакви лишения не е търпяла майка ти! — сопна ми се професорът и лицето му съвсем посиня. — Никакви лишения! — повтори задъхано той. — И не смей да казваш, че е била нещастна! Това са твои фантазии. Измислици!

— Как ще са измислици! — повдигнах аз рамене. — Сърдечната недостатъчност измислица ли е? Е, а какво казват докторите за сърдечната недостатъчност? Напрегнат живот, нерви, потиснатост! Ето как е живяла майка ми при вас!

— Но тя имаше вече ангина пекторикс, когато се оженихме! Аз пазя кардиограми!

— Имала е някакви си начални пристъпи, а то е нищо!

— Искаш да кажеш, че аз съм я разболял?

— А, не — казах аз. — Тази работа е свършил вашият нос. Може ли човек да гледа всеки ден такъв нос и да не се разболеет! Не ангина пекторикс, ами тифус ще хване. Впрочем тифусът е ангелско страдание в сравнение с такава болест, каквато е вашият нос!

Идеше ми да натисна с палец сплеснатия му нос, но нали не обичам просташината, все пак аз бях син на интелектуално семейство, само махнах с ръка и си отидох.

Представих си, докато се отдалечавах, как гледа по-дире ми с натъжени, обидени и разгневени очи. Тоя ден не биваше да се усмихвам, но се усмигнах, дявол да го вземе, и не изпитах чувството, че върша грях.

Бях свикнал със самотата си, дори бях започнал да се чувствам добре. Прибирайки се в къщи, казвах «здравей» на Златната жена с пауна, а когато бях в по-добро настроение, изпращах ѝ въздушна целувка или ѝ смивах закачливо, като свой човек. След като майка ми беше отишла при новия си съпруг и баща ми беше заминал за Либия, Златната жена с пауна стана истинска стопанка на големия и обезлюден дом. Аз се усмихвах свойски на Златната жена с пауна, но винаги с различни оттенъци в усмивката си: доверчиво, като на приятелка от детските ми години; насърчително, като на жена, която е поела грижите за дома; или влюбено, когато напролет топлите ветрове започваха да се гонят лудо около прозорците; или неопределено, като в очакване на една щастлива мисъл, когато навън се сипеше кротък сняг. Така се усмихвах на Златната жена с пауна, всеки път — различно.

Но и тя беше различна с мен, и тя никога не беше една и съща, макар да беше завинаги застинала в златното на своите контури. Веднаж ми се усмихваше безкрайно ласкаво и още по-безкрайно нежно и аз си спомних усмивката на майка ми, с която ме прегръщаше, когато се завръщаше от работа. Златната жена в такива случаи ми показваше само лицето си, гърдите ѝ почти не виждах, а по-надолу сякаш имаше вакуум. Друг път, когато топлите ветрове лудуваха около прозорците, тя ми се усмихваше едновременно предизвикателно и закачливо, както правеше това леля Роза в по-раншните години. Тогава аз виждах съвсем ясно и гърдите ѝ, и онази част от корема ѝ, която фукльото паун не беше закрил с разперената си опашка.

Започнах да се чувствам добре в самотата си. Все пак по-добре, отколкото в компанията на отличници или

в средата на активисти, отличени за добра работа. Отличниците не можех да понасям, понеже техните знания се изчерпваха с материала, накълван от учебниците, а активистите — заради значките им, с които се пъчеха, и заради самочувствието си на редовни и положителни хора. Баща ми винаги изпитваше малко страх от редовните и положителните хора, въпреки че беше във всяко отношение лъв.

Самичък се чувствах по-добре, отколкото на събрание например. Случваше се на събрание да се замислям за някои неща, за стойностите, които не можех да открия, за да получа равновесие в дяволското си уравнение, а председателят забелязваше, че съм разсеян, и ме правеше на идиот: «Вие, другарю Кансаров, какво ще кажете по въпроса?» И на театър започна да ми става скучно. Имах чувството, че от сцената ми казват: «Това е добро, а това е лошо!» А пък аз исках сам и от собствен опит да разбера кое в живота е добро и кое е лошо. Защо трябваше да тъпчат мозъка ми с готови истини? Вместо да ме навеждат на размисъл, пиесите ми натрапваха изработени становнища. Как да не ми е скучно?

Вече споменах, че момичетата ми омръзваха бързо. Покварените — поради лесната си достъпност. Няма нищо в света по-бързопреходно от леснодостъпното момиче! А непокварените ми омръзваха заради вечните им стракове и заради вечните им колебания и уговорки. Аритметика и чувства — несъвместими величини!

Но в къщи никой не ми натрапваше нищо, никой не ме правеше на идиот, никой не искаше да слагам на ревера си значка на отличник, за да се чувствавам «положителен» човек. А Златната жена с пауна беше нито достъпна, нито недостъпна. Такава жена може винаги да обичаш и никога да не ти доскучае. Освен това аз можех да си решавам задачи всякакви и докогато си искам, можех да си въобразявам, че ще открия нови уравнения, можех да зяпам звездите от покрива на къщата и до съмнало да си троша главата с такива чудеса на вселената, каквито са например квазарите. И за десерт, след всичкото това великолелие — да си пошепна мълчаливо със Златната жена от витража.

Така течеше животът ми до оня час, когато на хоризонта се появи «звездата» Попалексов. Каква звезда! Стараеше се много, имаше самочувствие заради значките си, подмазваше се пред началството, като се показваше вискателен и строг. Такива бяха качествата му на «звезда» според моя каталог. И чашата преля, когато разбрах, че заедно с бъдещата добра служба и висок пост той ще вземе в добавък и едно хубаво момиче. Това беше предизвикателство срещу справедливостта и затова реших да му сложа крак. Не ми беше работа да го препъвам в обществения му възход, но можех хубаво да го спъна, дявол да го вземе, като жених и като математик. Щях да спася момичето (защо му трябваше да се жени за такъв!) и щях да докажа освен това, и то пред целия свят, че негова милост въпреки значките си и отличията си е един посредствен специалист.

Но ако някой си въобразява, че от оная вечер, когато танцувах с Ружа тангото «Рамона», аз непрекъснато мисля за нея и за годеника ѝ, дълбоко се мами. Каквото трябваше да се измисли, намислих го на часа още, докато танцувах. Тази история влезе в скоби още на другия ден, а аз се захванах с ново уравнение и продължих, без каквито и да било промени, стария си начин на живот.

Изоставих за някое време уравнението си за коригиране на грешките при краткосрочното прогнозиране. Явно беше, че не ми достигат сили, за да преобразувам хидродинамичните процеси в термодинамични изменения. Трябваше да се поровя и в термодинамиката, и в механиката, да проуча някои нови теоретически разработки, направени в чужбина, а нямах подръка подходяща литература. Да искам книги от маминия професор или да го моля да ми изпише от чуждите институти, с които поддържаше връзка, това ми се виждаше гадно, като кръвосмешение, потърсвах се.

А да стоя без работа в къщи — не можех, Златната жена ме гледаше с упрекващи очи и не ми показваше нищо друго от себе си освен малко вирнатия си нос. А и на мене самия като че ли ми липсваше кислород, прозявах се до разчекване и се шурах из празната къща като болен човек. Затова се залових бързо с нова задача — този път от областта на динамическата метеорология — да израбо-

тя теоретичен модел на атмосферните процеси в Северна България. Пак трябваше да дълбая в математическите анализи, но имам чувството, че този път ще стигна до някакъв положителен край. Литературата, с която разполагам за проучване, ми стигаше, но се налагаше да посетя на всяка цена няколко станции и наблюдателници, за да получа от тях пресен документален материал.

Понеже нямах право да се самоотлъчвам от лекции, отидох — колкото и да ми беше неприятно — при Попалексов, за да ми издействува от деканата двуседмичен отпуск. Такъв беше редът.

Попалексов ме прие в малката канцелария на комсомола, изписана с лозунги от пода до тавана. Той ме посрещна любезно, поръча ми чай, сам ми сервира, извади от чекмеджето си един лимон и ми отрязва от него тлъст и сочен резен. Накратко, разтапяше се от внимание, сякаш не му бях конкурент на живот и смърт, както се казва, а скъп и драг приятел от детинство. Но като му разказах за темата си, за моя теоретичен модел на атмосферните процеси, той видимо поохладня и по лицето му се изписаха чувства на досада и явно съжаление.

— Поръчана ли ти е тази тема от някой научноизследователски институт? — попита ме той, но с много скептични нотки в гласа си. — Имаш ли договор?

Поклатих отрицателно глава. Не ми беше дохождало наум да търся научноизследователски институти, въпреки че според правилника бях длъжен да договарям с тях извънучебната си работа.

— Ще потърся — рекох, — но не зная кой институт би се заинтересувал от такава тема. Нашите институти не долюбват фундаментални теми, предпочитат практическите.

— Ето, виждаш ли! — поклати мрачно глава Попалексов и въздъхна. — Ти сякаш си се заклел да се захващаш с неща, които не прилягат още на възможностите ти и за които надали някой се интересува! Преди един месец, струва ми се, ти ми заяви, че работиш над някакво ново уравнение. Моля ти се! Аз не съм сигурен дали в целия свят може да се намерят поне пет души учени, които да се занимават с такава работа. Шегата ли е това! Че едно ново уравнение е често пъти една епоха!

— Това важи повече за теоремите! — усмихнах се аз.

Той се направи, че не ме чува (а може би наистина не беше ме чул), и продължи:

— А сега си се заловил за някакъв математически модел на атмосферни процеси. Но това е работа за професор, любезни! — Той се засмя. — Защо взимаш хляба на професорите? Остави ги и те да спечелят нещо! — После продължи със сериозен тон: — Има време, любезни, за фундаментални разработки. Стани доктор, професор, че тогава! А сега се дръж за практиката. Аз например имам договор с една научноизследователска станция да съставя климатологичен справочник, на основата на статистически данни. Пособието служи за климатично ориентиране при отглеждане и селектиране на южни сортове тютюни. И ще ти кажа, че то е засега по-важно от твоите теоретически модели!

Той замълча, но лицето му си оставаше все така опечалено.

— Чудя се — казах аз — как ще съставиш твоя справочник, без да имаш един предварителен модел на атмосферните процеси! — И неволно се засмях.

— Пособието, любезни, не съдържа прогнози, а предположения, основани на математическа статистика.

— Ако това е наука — рекох, — аз съм марсианец!

Той повдигна рамене и въздъхна. Личеше си, че не му се спореше с мен. Но чувствата на досада и съжаление не слизаха от лицето му. Той беше загрижен за мен.

Исправих се да си ходя.

— Чакай! — скочи Попалексов.

И по магически начин, сякаш тук действуваше някакъв невидим сюнгер, печалното изражение изчезна от лицето му и на негово място се появи дружелюбен израз, доколкото, разбира се, ротмистърското му лице можеше да изглежда изобщо дружелюбно.

— Не съм навикнал да си губя времето! — казах аз.

— Е, виждаш ли! — той разпери ръце. — Разсърди се, пък аз съвсем не исках да те сърдя. Моля ти се! Аз ти изложих само собственото си гледище за извънучебната работа на студентите. Моля! Не държа на всяка цена, че съм прав!

— Виж какво — рекох. — Не ми се спори. И изобщо — не виждам смисъл да споря.

По конското му лице се изписа класически ротмистърски израз и той каза сухо:

— Твоя работа. Що се отнася до мен, като секретар на бюрото на комсомола, аз ще внеса в деканата предложение в твоя полза. Надявам се, че ще получиш отпускат за 15 дни.

— Благодаря — казах. И му подадох ръка.

Той мина пред мен и любезно ми отвори вратата.

«Ще те науча аз на конкурса!» — закахих му се злобно наум, като слизах по стълбите.

Минах случайно покрай аудитория 45, където историките слушаха лекции по средновековна история. Имаше отид и пред аудиторията съвсем случайно се натъкнах на Ружа.

— Е, какво — запитам я, — готвиш ли се за конкурса?

— В кърпа ми е вързан — каза Ружа. — Още утре мога да се явя. Само да кажат!

Улових я приятелски подръка и добавих:

— Ами свикна ли с мисълта, че ще спим заедно в един вагон, в един хотел, в един параход?

— Във вагона има много купета, в хотела — много стаи, в парахода — много каюти!

— Все пак — казах аз. — Лятно време винаги има наплив от туристи!

— Няма значение! — поклати глава Ружа, без да се отдръпва от ръката ми. — Ако си мислиш, че ще те огрее нещо, кажи си още сега «сбогом на илюзиите»! За да не ти бъде после криво.

— Ужасно си строга! — въздъхнах аз. — И защо?

Спрямо ръката ми, която бях пхнал под мишницата ѝ, тя не беше много строга, но все пак въздъхнах.

— Защо ли? — каза тя. — Ами защото съм годеница! — И весело се усмихна. — Обещала съм да бъда вярна на годеника си! — И още по-весело се засмя.

Около нас имаше народ и някои се обърнаха да ни изгледат и аз възкликнах вътрешно от удоволствие. Сега без друго Попалексов щеше непременно да научи, че аз и Ружа сме се разхождали из коридорите «подръка»...

РАЗКАЗ ПЪРВИ ЗА СТАНЦИЯ «БОР»

Сега ще разкажа какво ми се случи по време на първото ми посещение в станция «Бор». Казвам «първото», защото след 13 години съдбата щеше повторно да ме доведе на това чудно място, за да прекарам едно още по-чудно лято, изпълнено като восъчна пита за мед с благодатна работа и о прелестни преживявания, но и наситено, както понякога се случва в живота на човека, с бурни и драматични дни. Когато дойдох за втори път (след 13 години), аз заварих много промени — и хората бяха станали по-други, едни навлизаха в цъфтяща младост, други бяха в края на лятото си, а трети просто старееха. И в обстановката бяха се появили много нови неща. Ето защо аз ще покажа сега станцията такава, каквато беше някога, и ще опиша хората такива, каквито бяха, когато се срещнах с тях за пръв път.

Станцията «Бор» (всъщност това е една обикновена, метеонаблюдателница) се намира в най-източната част на Западна Стара планина, на три часа път от прочутия град Н, известен на целия свят с гигантския си химкомбинат (девет комина). От село Рахово, което е на дванайсетина километра от град Н, излиза мек коларски път, насочен като стрела през китното раховско поле към предхълмията на западния балкан. В подножието на хълма «Калимявката» са сгушени «Колибите» — няколко отдавна напуснати и запустели вече овчарски колиби. Оттук нагоре, през ридове и гори, се извиwa широка пътека, която води за станция «Бор». По дължината на пътеката ту от лявата, ту от дясната ѝ страна скача и се пени бистрата Раховска река. На височина около 900 метра реката минава през една живописна теснина, осеяна с морави, папрати и заоблени скали, покрити с мъх. На това място

водата е преградена със земен насип и в кристалните води на микроязовира се въди пъстърва, а в прозрачните му дълбочини се оглежда заобленото теме на върха «Бор». Този връх не е отбелязан на географските карти, както не са отбелязани и други върхове, които стърчат над него и около него. Но докато другите върхове около него са безименни, нашият се нарича «Бор» заради гигантския ѝ престарял бор, който се е вкопчал в самия център на голото му теме.

Елови и борови гори, сред които се кипрят трепетлики, брези и надменни буки, опасват върха «Бор» и слизат до бреговете на микроязовира. От микроязовира до голото теме на върха се изкачва пътека, дълга около триста метра.

Какво не съм казал още? Може би най-главното, че на върха «Бор» е кацнала каменната наблюдателница, а на една поляна, недалече от стената на микроязовира, се е сгушила под няколко високостволи липи бяла двукатна сграда, покрита с червени керемиди. Тук живее наблюдателят на станцията Трифон Спиридонов, който по стечени ена разни обстоятелства е същевременно и пазач на микроязовира.

И така, два дена пред Нова година пристигнах със самолет в град Н. Възнамерявах да прекарам Нова година в тоя богат и прочут град, който притежаваше най-големия планетариум в страната и втората по съоръженост обсерватория (след софийската) за фотографирване на далечни космически обекти. Искях да разгледам планетариума и да направя няколко снимки на Конската глава и на други мъглявини, затова наех стая в гранд-хотел «Москва», който се намира на централния площад «Девети септември». Часът беше десет. Излязох, за да разгледам Н-ските забележителности и преди всичко книжарниците за техническа литература на чужди езици. Отдавна мечтаех да си купя най-новата физика на Ричард Файнман.

Снегорини чистеха площада от падналия през нощта неголям сняг, трупаха го на купчини, които други машини товареха на платформите и ги извозваха извън града. Снегът беше невероятно мръсен, сякаш преди да падне на земята, беше преминал през деветте комина на химком-

бината. За бял сняг не можеше да става и дума, но за сняг, оцветен в черно-сива разцветка — да. Ние в София се оплакваме, че снегът ни се замърсявал много бързо. Моля ви се! — както казва моят приятел Попалексов. Снегът в София, ако го оставят да си лежи по живо и по здраво, ще почернее като Н-ския за не по-малко от един месец. И тъй аз тръгнах из площада и видях, че той е много просторен, както подобава на един централен площад, но много скоро добих чувството, че не се движа под открито небе, а в някакво пространство, затворено с невидими стени, и че имам над главата си също такъв невидим похлупак, а наоколо ми се носи отровна смрад. Повдигнах глава — небето беше куршумено-сиво, а под него се носеше на талози, на талози разредена пушилка, която непрекъснато прииждаше от изток, където се издигаха заводите с техните девет гърла.

Догади ми се — дали защото не бях закусвал, или от пушилката, която ту миришеше на развалени яйца, ту на амоняк. И на минутата реших, че трябва да се махам час по-скоро оттука, какви качествени снимки щях да правя на мъглявините, когато небето над Н беше по-непроницаемо дори от самата Конска глава!

Свалих багажа си под учудения и малко огорчен поглед на момичето от офиса и когато то ме попита дали наистина си отивам, аз решително отговорих:

— Да

— Но защо толкова бързо? — повдигна момичето рамене. — Сега не зная какво да ви взема!

— Душата ми вземете — рекох, — ако може за нещо да ви послужи, но да остана повече във вашия град — нямам сили!

— Не изглеждате много слаб! — рече момичето.

— Наистина — казах — не съм слаб, но имам един малък недостатък от рождение — природата не ме е направила димоустойчив!

Оставих на момичето автоматичния си калкулатор от картон, нека да ме помни с добро, и с облекчено сърце се измъкнах навън.

Скоро спрях едно такси и след половин час застанах пред подстъпите на станция «Бор», както Симеон навярно е стоял пред стените на Цариград.

Преди да излезем на шосето за Рахово, помолих шофьора за едно «кръгче» из града. За разлика от старите градове, подмладеният изцяло Н имаше широки улици и аз си казвах, че е трябвало да се направят поне две-три по-тесни, извън стандарта, за да не минават по тях леки коли, и да е по-интересно на минувачите. При това всички улици се пресичаха под прав ъгъл и тая любов към правите ъгли ми направи тягостно впечатление. Аз обичам улиците, които наподобяват в някои свои участъци зашеметяващия свят на кривите — едни, напомняйки безнадеждните устреми на хиперболата, други — фантазмагориите на параболата, трети — обречения свят на елипсата. И така нататък. Защо в тоя свят всичко трябва да върви и да се развива все в една права линия? Ето на, съвременната математика се занимава преди всичко с кривите и изкривените пространства.

Размишлявайки така (а това всъщност са съдбовни въпроси), аз не забелязах кога сме прекосили града и кога сме преминали през Рахово. Пред мене се извисяваше планината, студена и посипана със сняг. Коларският път свършваше и оттук нататък изкачваше стръмнините една заснежена пътека. Духаше мразовит вятър, над нас тежеше тежко оловно небе.

Шофьорът следеше мълчаливо и безучастно как свалям багажа си (какъв багаж! — раница, фотоапарат, манерка с коняк, планинарски бастон), но като му дадох една петолевка бакшиш — сума, приятна дори за енските шофьори, — той доби изведнаж приветлив вид и езикът му тутакси се развърза:

— Вие, другарю — рече той, — ще направите по-добре да не тръгвате веднага за станцията. Тука снегът е една педя, нагоре ще е три. В снежно време е по-разумно човек да не пътува из планината сам. Ако питате мен, аз ще ви посъветвам да се върнете в Рахово и да си потърсите дружинка.

«Я, какво нещо са парите! — помислих си весело. — Нищо и никаква петолевка, една капка в морето, а отключва сърцето на човека! Превръща равнодушния човек в развълнуван събрат, който искрено ти съчувствува и ти дава полезни съвети!»

— Вълци ли има в планината? — попитах.

— Може и да има! — каза шофьорът. — Миналата зима вълци издавили повече от десет брави овце на стопанството. Затуй е добре човек да не ходи сам из планината, когато падне сняг!

Съветът беше мъдър, но не ми даваше сърце да го ползувам, понеже бях подхвърлил за него един дребен бакшиш.

— От вълци не се боя — рекох. — Пък и хубав бастон имам, с шило! — и размахах войнствено бастона си. — Раз, раз! Два вълка мога да намушкам наведнаж!

Шофьорът остана поразен навярно от моята решителност, затова даде набързо заден ход, обърна и заснежи (вместо «запращи») по обратния път. Аз се засмях весело подире му и размахах бастона си така, сякаш бях погнал не някакъв човек, а истински звяр.

После нарамих раницата си и преди да закача отново манерката на колана си, отпих няколко глътки от 7-звездния «Преслав». Настроението ми беше добро, конякът го подобри още повече, затова изминах неусетно първите стотина крачки. Стана ми горещо, разкопчах винтягата си и тогава чак забелязах, че дишам учестено и че туристическите ми обувки газят в дълбок сняг; където пътеката излизаше на по-открито място, снегът се издигаше застрашително на една педя до коленете ми.

Но повечето време пътеката се изкачваше през гъста букова гора и аз имах чувството, че се провирам през един свят от гиганти, накачулени с бели калпаци и наметнати с пелерини, накичени със сърма и дантели. Свят бял, тръпнещ от студ и потънал в дълбока тишина.

След петдесетина крачки спрях, избрах едно по-открито място, за да не се чувствам притиснат от буките, свалих скиорската си шапка и избърсах с нея изпотеното си лице. Бях изминал най-много 150 метра, а до станцията ме чакаха още два километра, че и повече! Погледнах часовника си — не, с време разполагах, щях да пристигна там, преди да се стъмни. Макар да бях въоръжен с хубав бастон (със стоманено острие), приятно ми стана, като изчислих, че ще бъда в станцията, преди да се смрачи. Нямах вкус към нощните разходки, особено зимно време.

Казах си, че всичко се нарежда, както трябва, измъкнах крака си от снега, за да направя по-широка крачка, след като си бях отпочинал, и в тоя миг над главата ми прошумя една тежка и тревожна въздишка, върхарите

на буките се люшнаха и въздухът се изпълни с разсипан снежец. Въздишката отмина, както заглъхва ехо в планината, и за няколко секунди отново се възцари предишната тишина.

«Настъпва фронт с ниско налягане» — мина ми през ума, защото вятърът, раздвижил върхари и съборил калпаци, беше по-топъл от мразовития въздух, който лежеше над гората. «Ще падне сняг, а може би и виелица да се появи» — помислих си и не се зарадвах, въпреки че ужасно обичах да гледам как белите парцали се сипят от небето. (Като дете изчислявах например колко снежинки падат върху един квадратен метър за една секунда.) Сега не ми беше до гледане и не от страх някакъв, че може да ме завари виелицата в гората, голяма работа, а защото щях да губя време. Когато човек се движи срещу една възпираща сила, каквато е виелицата, той ще върви неизбежно по-бавно. Това правило, приложено към моето положение, водеше до възможността да замръкна — нещо, което не беше приятно, от която и гледна точка да се погледнеше.

Докато мислех така, аз изкачвах, разбира се, пътеката «твърдо решен да стигна на всяка цена до целта», както е прието да се казва. Щеше да бъде смешно двуметров мъж като мен (1,85), въоръжен с хубав и надежден бастон (със стоманено острие), да се върне от средпът (де да бях посредата на пътя!) заради настъплението на някакъв си атмосферен фронт!

Напредвах, но и фронтът не стоеше със скръстени ръце. Той вече не въздишаше, а виеше, не облъхваше лицето ми с влажен полъх, а го шибаше с мраз. Тоя мраз беше наситен до краен предел с връхлитаци дребни снежинки, които се прицелваха, като че ли нарочно, все в очите или около тях. Те се лепяха по веждите, мушкаха се в носа ми, втурваха се в устата ми, ако я отворех за миг. Това бяха досадни неща и действаха, общо взето, възпиращо, но и аз напирях. Някое време силите ни се уравниваха — моята енергия и тая на духавицата; но докато енергията на духавицата растеше, моята започна опасно да се изчерпва. Нямах тренинг. Иначе бях силен човек и бастон имах като хората, но ми липсваше тренинг. «Добрият метеоролог трябва да има тренинг в планинарството» — мина ми през ум и аз реших да запиша при първа възможност тая хубава мисъл в работното си тефтерче.

Най-после стигнах до онова място, откъдето пътеката започваше да върви «подръка» с Раховската река. Оттук тя поемаше път към североизток, а аз трябваше да вървя срещу течението ѝ на югозапад. Вятърът и снегът правеха една каша пред очите ми, но аз успях все пак да зърна как разпенената вода скачаше между камъните и да чуя гръмоленето на реката — един постоянен шум в сравнение с воя на вятъра.

Бях преполовил пътя, времето напредваше и виелцилата се усилваше, а и пътеката започваше да се катери все по-стръмно нагоре. Часът приближаваше два, щях да стигна до станцията в най-добрия случай към четири — почти на здрачаване.

Можех да се върна обратно. Ако не затънех в някое навеечно място, щях да бъда след един час в Рахово. Оттам едно такси — и хайде, в хотел «България». «О — ще ми каже момичето от офиса, — струваше ли си да освобождавате стаята, щом като работата ви е била толкова несигурна! Сега къде да ви намеря легло, като всичко е заето?» «Вземете ме във вашата стая! — ще ѝ кажа. — Само не ме оставяйте навън, умирам от студ!»

Действително умирах от студ. Леденият вятър се промъкваше под вентилаторите ми, лазеше под якето ми, хапеше. Лицето ми навярно беше станало синьо от деликатния допир на снежинките. Усещах го «гипсирано», не можех дори да се усмихна на момичето от офиса. «Имам само едно легло в стаята си! — казва момичето. — Къде да ви сложа?» «О — усмихвам ѝ се (но само мислено, защото устните ми са замръзнали), — не се безпокойте, аз не съм придирчив, ще се сместя някак до вас!»

Не разбрах какво ми отговори момичето, може би не ми беше отговорило с думи, а ми се беше усмихнало в знак на съгласие, момичетата често отговарят така. Но в мига, когато трябваше да ми се усмихне, от завоя на пътеката под мене изведнаж подаде — не, изведнаж се появи муцуна на кон. Съвсем истинска, с наснежено чело, с побелели мустаци, с побелели вежди, с щръкнали уши, наполовина налепени със сняг. Виенето на вятъра и гръмоленето на реката ми попречи да усетя приближаването на коня, затова муцуната му се появи като изнебитие.

Тъй или иначе, конят си беше кон, натоварен здравата с дисаги и торби. След него крачеше, накуцвайки леко,

нисък и плещест човек, наметнат с ямурлук. Щом като излязоха от завоя и ме видяха, и конят, и човекът се спряха като по команда. Аз бях малко изненадан, защото си мислех за момичето от офиса, пък се появи муцуна на кон. От другата страна изглеждаха още по-изненадани, защото конят поклати глава, сякаш не му се вярваше, че насреща му стои един човек (венецът на природата), а стопанинът на коня (също венец на природата) се пулеше озадачено, разгадавайки през белия миш-маш на снега като каква особа се беше изпречила на пътя му.

— А бе, човек, ти да не си Тома Кансаров? — чух го да пита с бас de profundis, но като че ли много далече. Гласът му идеше сякаш от друго господарство.

Може би това беше непознат за мене природен ефект — човек да говори отблизо, а ти да го чуваш отдалеч. Но аз знаех, че при рязко сменяване на фронтовете някои хора са виждали призраци; а може би беше виновна и умората ми. Кой знае!

— Аз съм, чичо! — извиках, колкото ми държеше гърло.

Човекът дойде до мене, отметна гуглата си назад и захвана любопитно да ме оглежда. Той не беше «чичо», защото имаше интелигентно лице, което още от пръв поглед ми се видя някак прекалено мрачно и строго. Причината да му кажа «чичо» беше очевидно в селския ямурлук, с който се беше наметнал.

— Ти отдавна ли стоиш на това място? — попита ме човекът.

Погледнах часовника си и се сепнах.

— Май че съм постоял петнайсетина минути — рекох.

— Браво! В такава виелица и пет минути са много. То си личи, че си постоял!

Той улови коня за юздата, изведе го пред мене, свали раницата от гърба ми и я намести между дисагите. После грубо ми рече или така ми се стори поради ужасния му бас:

— Ще вървиш подир коня, по отъпканото! На петдесет крачки оттук има ловджийски заслон, там ще се сгрееш!

Поведе коня и аз тръгнах по стъпките му. Извъръщаше се навремени, за да види дали не съм изостанал. Поради виелицата, пък и здрачевина беше започнала да пада, аз не можех да разгледам по-внимателно лицето му освен

първото ми впечатление за строгост и мрачен характер, нови черти мъчно долавях. Но все ми се струваше, че по тънките му устни пълзи една незлоблива снизходителна усмивка. «Сигурно е на домакинска служба и носи на станцията провизии — мина ми през ум. — Хората, които често пътуват из планината, са на вид строги, но по душа са снизходителни и добросърдечни!»

Минахме през едно мостче, широко една-две стъпки, водата бучеше и се пеняваше на една педя под краката ми. «Ако падна в тая ледена вода, дали ще скочи да ме вади?» Като излязохме на брега, аз си отговорих: «Сигурно!» Спомних си за шофьора, който заради бакшиша си отвори сърцето, и си рекох: «Тоя за пет лева ще скочи два пъти. Той печели по-малко от шофьора!»

После, когато ми дойде до гуша от вятъра и снега, аз си спомних пак момичето от офиса. «Сега щях да бъда в стаята ѝ!» — рекох си. И пред очите ми се мярна едно легло, бяло и меко като памук, дъхащо съблазнително на изгладени чаршафи. «Дявол да го вземе! — ахнах. — Ако това не е късмет!» Но в тоя миг чух отпреде си силно: «Тпру-у!» Басът *de profundis* надви вилицата, стресна ме и аз се взех в ръцете си.

Бяхме спрели сред н я к а к в а полянка, на десетина крачки от пътеката, пред н я к а к в а къщичка, чийто покрив беше покрит с дебел слой сняг. Казвам «някаква», защото беше се здрачило вече и подробностите можеше да забележи само едно по-бодро око.

Моят водач настани най-напред коня — отведе го под един нисък сайвант до сами къщата, свали дисагите и вързопите от гърба му и го наметна с едно походно одеяло. Изстърга с пръсти коричката лед по челото му, сне юздата, после извади изпод ямурлука си коматче хляб и любовно му го подаде. И чак тогава се обърна учудено към мен:

— Ама ти защо стонш отвянка? Влизай де, тука винаги е отворено!

Беше ме обхванал един особен мързел, затова само се усмихнах и не помръдвах от мястото си. Интересно ми беше да наблюдавам как конят дъвче коричката хляб и как снегът се върти на въртопи, на въртопи пред очите ми, подхванат от луди и невидими сили.

До огнището имаше куп сухи дърва и моят водач за никакво време нареди и запали голям огън. Сега, без ямурлука си, той имаше странен изглед и ми напомняше дявол знае какво. С ботуши, с брич, с куртка, закопчана под гушата, напомняше ми наистина някакви репродукции на портрети от книги, от албуми и от не знам още какво. Гъстата му коса беше почти побеляла, лицето му беше слабо и продълговато, около устата си имаше дълбоки, горчиви бръчки. Очите му гледаха строго, но едни огънчета в тях подсещаха, че зад строгостта им се крие чувствително и добро сърце. «Що за домакин?» — почудих се аз. После престанах да се чудя, свалих винтягата си и понечих да се изтегна на дървения нар, дяволски ми се спеше. Огънят беше затоплил малката стая и пърпоренето му предразполагаше още повече за сън.

— Не бива да лягаши! — обърна се строго към мен моят спътник и водач. — Легнеш ли веднъж, не ще можеш се вдигна до Васильов ден. До станцията има най-много два часа път.

— Аз само така — смънках, — да се поизтегна!

— Изтегне ли се човек, сънят сам каца на очите му.

— Малко съм уморен — казах примирено.

— То си личи, но аз ще те излекувам бързо!

Той се понесе навън, накуцвайки, и след малко се върна с шише ракия и кафениче.

— Три мъжки глътки ракия плюс чашка кафе и от умората няма да остане ни следа!

Сетих се, че на бедрото ми виси манерка с коняк.

— Туй не ще ли е по-ефикасно? — рекох. — Седем звезди!

— Да носиш такъв елексир и да се оставиш да те надвие студът! Тях да се не види! — ахна моят човек, пое манерката от ръцете ми, развинти я и ми я подаде: — Гълтай!

Изпих три глътки, закашлях се и усетих как по жилите ми се разлива животворен огън. Стана ми добре, дори много добре, и тутакси попитах:

— Все пак с кого имам честта да разговарям? — И отново върнах манерката в ръцете му. — Пийнете си и вие — рекох — и ми кажете все пак с кого имам честта?

Той отпи четири-пет едри глътки, пое дълбоко въздух, после завинти капачката и мълчаливо остави манерката върху голите дъски на одъра.

— Аз съм наблюдателят на станция «Бор» — рече човекът — и се казвам Трифон Спиридонов.

Зяпнах от изненада и някое време мълчах. Какъв наблюдател! Изведнъж се сетих, че с ботушите и с куртката си той ми напомняше някои от руските революционери от 1905 година, чиито портрети бях гледал отпечатани в старите книги и албуми на моя баща.

— Значи, сме колеги! — казах аз.

Той повдигна рамене, после наля вода в кафеничето, приседна на едно пънче срещу огнището и се зае да прави кафе. Седнах и аз на едно трикрако столче насреща му и с голямо удоволствие протегнах ръцете си към огъня.

— Да речем, че сме колеги! — каза той и по устните му се плъзна слаба, едва видима усмивка. Анемичното й пламъче не освети лицето му, то си остана мрачно, и на човек можеше да се стори, че истинска усмивка не го огрява никога. — Но какви колеги сме ние? — продължи той. — Аз съм на 52 години. Твоя милост навярно няма повече от 23. Нали? Когато аз съм завършил основното си образование, ти си прелиствал читанката. Освен това аз съм по специалност химик: физико-математически, геодезически и прочие науки не съм учил. В метеорологията съм дилетант. Следвах курсове за наблюдатели, нищо повече. Ето какви колеги сме ние. Почти никакви! Затова ще е по-прилично аз да ти казвам на тебе «Томъ», а ти мене да наричаш «бай Трифоне». И да си говорим на «ти».

— Може би така ще е най-добре — рекох. — И по възраст не си отиваме, и по науки не си приличаме. Но ето че случайността ни е събрала и пътят ни е един!

— Случайност ли? — изгледа ме предизвикателно Трифон. — Тази дума ти да забравиш, момчето ми. Няма случайност! Всичко в тоя свят си има корен! Но веднаж коренът е видим, напипваш го, а друг път е невидим, не можеш го разбра къде е. Когато корените на нещата са невидими, отсъждаме: «Туй е случайност!» Глупости! Днеска шофьор един от Н влязъл в Данчовата кръчма и рекъл: «Ей, хора! Току-що изпратих одного за станцията. Момчето е ячко, ама ми се вижда самонадеяно и зелено. Имайте го туй пред вид, зимно време е, а както се камарят облаците на запад, току-виж и виелицата го настигнала!» Аз пък бях слязъл вчера за провизии и за туй и онуй, нали иде Нова година. По обяд влизам в кръчмата и там ми

казват веднага за тебе. Ами сега? Бях получил телеграмата ти, чакам те на Нова година, а ти цъфваш по-рано. Товаря бързо крантата и ди-й-й, дий-й! Добре, че сварих навреме да те настигна!

— Колебаех се дали да се върна назад — рекох аз. — Тъкмо се бях замислил!

— Море фъртуната те беше замаяла вече! Както възнамерявах да тръгна към три часа за станцията, щях да те изравям под някоя преспа. . . Ами! Ако шофьорът не беше добър човек да обади за тебе в кръчмата, ние надали щяхме да си приказваме така сладко сега. Не случайността ни среща, приятелю Тома, а добрината човешка! Туй да знаеш и да си го имаш наум!

Той извади от куртката си сгъваема чашка и ми наля кафе, а сам отпи още малко от коняка.

Виелицата пишеше в комина и от време на време като че ли се сещаше за нас и блъскаше с юруци по дъсчената врата. На отсрещната стена пламъците ближеха сенките ни и тази дантевска картина показваше съвсем нагледно какво ще патим един ден.

Моят спътник, изглежда, беше от старите идеалисти, идеалистите от поколението на баща ми, затова вярваше толкова страстно в «добрината човешка». Аз не бях нито от вярващите в «добрината човешка», нито от невярващите. За мен доброто беше в крайния резултат. Не е важно дали човек вярва, или не вярва в доброто, важно е крайният резултат от неговата дейност да е добър. Какво значение има за обществото дали един човек е бил спасен от милосърдие, или за пари? Обществото е удовлетворено, защото човекът е жив и ще си гледа работата, а дали е бил спасен от милосърдие, или за пари — това се отнася до спасителя, то си е негова лична работа. Така мисля по тия въпроси, а защо ми е драго, като гледам как бай Трифон се горещи по «доброто», не знам. Би трябвало да се надсмивам на тая негова наивност, а аз ѝ се възхищавам така, както се възхищавах някога на баща си заради неговата гордост.

— Бай Трифоне — рекох, след като изсърбах кафето, — като си завършил химия, какво те е подгонило по чукарите да ставаш наблюдател? По-добре е било да станеш инженер, сега индустриалната химия е на голяма мода. Гледай какво става в Н! Можеше да си началник на цех в Н-ските заводи, да си имаш солиден покрив над

главата, защо ти е трябвала тази работа под открито небе?

Бай Трифон се усмихна с онази почти невидима усмивка, после лицето му стана още по-мрачно и както го огряваха пламъците от огнището, то заприлича на бронзова отливка от някоя статуя, изобразяваща, да речем, «победения» (или разгромения, все едно) генерал. Болка от поражението и ярост поради изпуснатата победа — такива чувства се открояваха по лицето на бай Трифон и аз започнах бързо да се досещам, че му бях задал, без да искам, един «проклет» въпрос.

— Като се интересуваш, ще ти разкажа — рече той с глас, който идеше като че ли изпод земята. — И без гуй, докато виелицата не попритихне, ние, все едно, не бива да тръгваме на път.

ИСТОРИЯТА НА БАЙ ТРИФОН

Ако гледах на случайността, както ти гледаш на нея — започна бай Трифон, като подръпваше лекичко от лулата си, — щях да ти кажа, че само благодарение на една случайност аз не съм днес ГЕНЕРАЛЕН ДИРЕКТОР на Н-ския химически комбинат. Генерален на тоя гигант на химията е Минчо Панаретов, бивш учител по химия и мой колега отпреди Девети септември. И двамата бяхме учители по химия в Н-ската мъжка гимназия. Град Н беше нищо и никаква паланка тогава, броеше едвам седем хиляди жители, но беше център на околия, затова имаше околийски съд и околийско полицейско управление, две гимназии и многобройна адвокатска колегия. Адвокатите бяха гордостта на града. Бащата на Минчо Панаретов, Кирил Панаретов, беше адвокат и минаваше за прогресивен човек. Беше септемвриец от 23-та година, едва отървал главата си, той с «политика» вече не се занимаваше, стоеше настрана от партията и партийните работи, но колчем наш човек попаднеше в съда — защитаваше го, и го защитаваше добре. С Минчо учехме в една паралелка, той като гимназист още стана член на нашите кръжоци. За разлика от мен, той беше по характер тих и кротък, но се учеше добре и в теорията беше много силен. Плашлив беше, на акции ходеше син-зелен, но ходеше; каквото му се заръчваше, изпълняваше го. Някои казват, че смелчак бил този, който надвигал страха си. Аз позна-

вам хора, които изобщо не изпитваха страх, а си бяха смели, ей тъй, по природа. Нищо не надвиваха, но бяха смели. . . Както и да е.

Така било писано, да учим с Минчо в един клас, да следваме в една аудитория и аз да му бъда ръководител още от кръжочните времена. Трябва да ти призная, че аз винаги съм го имал като брат, не съм му възлагал много опасни задачи, но не съм го оставял и без работа. Пред един Първи май му наредих да окачи червено знаме върху купола на Университета. Той се заинати: били сме пред държавен изпит, било глупаво да рискуваме дипломите си в последния момент и прочие доводи от тоя род. «Ще дойда с тебе!» — тръснах му в лицето и той — успокои ли се, засрами ли се — прие, но аз чувствувах, че вътрешно остана разколебан. Цял ден се крихмех из мазетата и в парното отопление, а през нощта изпъзяхме до тавана. Когато стигнахме до прозорчето на купола, той ми прошепна в ухото, че не може да се провери през него, ръцете и краката му били отмалели, пък и свят му се виел от високото. Тази работа наистина не беше лесна, шега ли е човек да увисне за няколко секунди над една пропасть от 40 метра, докато успее да полази върху ламарините на покрива! Това трае няколко секунди, но нали усещаш как смъртта диша през това време в лицето ти! Както и да е, тази работа свърших аз, а когато излязохме на двора, за да се прехвърлим на улица «Шипка» — там имаше разградено място, дигаха къща, — изневиделица пръкнаха агенти и като вълци се юрнаха отгоре ни. Припнахме колкото ни крака държеха към разграденото — Минчо напред, аз след него. Тъкмо на прелеза някой изскочи иззад скелето и дръпна Минчо за дясната ръка. Аз цапнах тутакси тогова по главата с една пръчица от бетонно желязо, тази пръчица винаги си носех под палтото. Тоя се търколи, а ние с Минчо духнахме към Докторската градина. Оттам как сме стигнали до сточната гара, не помня. Скрихмех се в един товарен вагон, изтеглен на глуха линия, и там Минчо ми казва: «Ти ми спаси дипломата и кожата. Ще съм ти признателен за цял живот!» Аз си замълчах, направи ми впечатление, че той поставяше на първо място дипломата, а после кожата. Както и да е.

Назначиха ни за учители по химия в Н-ската гимназия. През 43-та година, в края на пролетта, казвам на Минчо: «Има нареждане от партията да заминем при

партизаните!» Минчо пребледня, изпуши две цигари една подир друга, после повдигна рамене и каза: «Каквото ни нареждат, туй ще направим, въпреки че според мен. . .» Той не се доизказа, а махна с ръка: «Като е заповядано, ще вървим!» Такъв си му беше характерът.

През август месец на 1944 година ръководството на отряда нареди на мен и на Минчо да слезем в Н и да разузнаем положението с оглед на една предстояща акция. Тука, тъкмо в Н, късметът ни изневери за пръв път, откакто бяхме отишли партизани. Къщата, в която влязохме, за да търсим свръзка, се оказа блокирана и ние попаднахме в капан, както се казва — по бели гащи. Минчо не направи дори опит да се съпротивява, аз бръкнах за пистолета си, но един стражар — нему дължа всъщност живота си — ме ритна зверски под коляното и аз загубих съзнание. Събудих се заранта в арестантската болница с шина на десния крак. Счупеното зарасна след два-три месеца, но оттогава туй място все ме наболява, особено при влажно време. Както и да е.

Десетина дни по-късно научих, че Минчо успял да избяга от участъка още същата нощ, когато ни задържаха. Една чета от отряда била заобиколена на другата сутрин в местността «Колибите» над Рахово и избита до крак.

Ще попиташ: как се е държал Минчо пред полицията и как е успял да избяга от полицейския участък? Не знам. След Девети научих, че можал да прехвърли границата и да се свърже със смесения българо-сръбски отряд, който действувал в областта около град Ниш.

Протоколи от разпита на Минчо не са намерени и никой не знае нищо по този въпрос. Полицейският писар Ламби Христов твърдеше, че протоколи не били водени от много отдавна — така било заповядано от окръжното управление. В архивите на окръжното управление не можахме да намерим такава заповед. Ламби Христов обясняваше, че заповедта била дадена устно. Искам само да добавя, че тоя Христов беше назначен година след Девети за старши-архивар при мировия съд. По него време председател на мировия съд беше Кирил Панаретов.

След Девети, когато кракът ми позарасна, бях избран за секретар на околийския комитет, а Минчо беше утвърден за секретар по просветата. Той си седеше в Н, а аз скитах из околията от зори до късна нощ, за да давам път

на революцията. С какво ли не си блъсках главата? Кулаци, опозиция, стопанства, саботаж, хайде да не ги развързваме. . . Стрелях по мен и аз стрелях. Плачех без сълзи, когато работите не вървяха, и с истински, мъжки сълзи, когато сполучвахме в някоя мъчна работа.

Веднаж получих писмо от София. Предлагаха ми да замина на специализации по индустриална химия в Съветския съюз. Показах писмото на Минчо и се изсмях: «Само до специализации ми е сега! Ами ако всички тръгнем по специализации, кой ще прави тука социализма? Аз съм толкова вътре в работите, че ако за два дена се махна, двеста белй ще станат!»

Забравих писмото, но след 15 дни Минчо ми показва друго, пак от същия институт. «Посочете ни химик от вашата околия, когото да изпратим на специализация в Съветския съюз.» «Е?» — попитах аз. Минчо повдигна рамене и каза дори малко сърдито: «Като не щеш ти, съгласих се аз, какво да правя? Все някой трябва да отиде!»

Седнах на един стол и запалих цигара. «Писа ли писмо?» Той кимна: «Писах!» «Е, край!» — викам. — «Щом като си им писал, край!»

Ето как стана това. Ако бях се завърнал от околията два дена по-рано, щях пръв да прочета писмото и тоя път може би щях да се съглася. Но закъснях. С л у ч а й н о заключение, проста с л у ч а й н о с т, както казваш ти, а животът ми се обърка от горе до долу, издъно. След две години ме свалиха от секретарството, защото съм бил стиснал по-силно за гушата някакъв кулак. Направиха ме председател на Раховското стопанство, но и от този пост ме свалиха след три години, защото не успях навреме да се справя с някои доставки. Отново станах учител по химия. Изкарах спокойно четири години, а на петата се сдърпах с история и стана голям скандал. Ударих по мутрата тогава мръсник, задето си беше позволил да приказва, че за нито една политическа идея не си струвало да се пролива кръв. Той има приятел един голям човек и тоя човек заради мене подгони директора, понеже директорът ме защитаваше. За да не загази момчето, аз си дадох оставката. Не ми стигаха години за пенсия, затова, когато се заговори, че на «Бор» ще откриват метеонаблюдателница, записах курсовете за наблюдатели, тогава не стигаха специалисти.

А Минчо Панаретов беше назначен — веднага щом се завърна от специализация — за пръв съветник в Министерството на химията. После го направиха директор на едно смесено външнотърговско предприятие за търговия с химически продукти. Преди шест години стана генерален директор на Н-ския химкомбинат — управлява десет хиляди души работници и изкарва за държавата милиони левове чужда валута. Всяка година цеховете му се множат. Вози се на мерцедес, за да те приеме на разговор, трябва да подадеш заявка до секретаря му три дена напред. И рядко разговаря с външен човек повече от три минути. До гуша е зает.

Преди две години Минчо Панаретов дойде на разходка до станция «Бор», а всъщност беше дошъл да полови малко риба в микроязовира, дето е под станцията. Този микроязовир заедно със стотина декара ливади около него и заедно с вилата, в която живеем и за която плащам наем, е собственост на заводите. На това място заводите възнамеряват да строят голям почивен дом.

Не бяхме се срещали с Минча отдавна. Като ме видя облечен как да е и позастарял, той се постресна, но бързо се направи на весел и веднага ми подхвърли:

— Каква неспокойна душа си, Трифоне! Все неизвестността те влече. Сега пък метеорологията си залюбил. Бива ли да си толкова променчив?

Плюнах в краката си и не му отговорих. Той отлично знаеше защо съм толкова «променчив», но се правеше на три и половина. Лесно му беше.

Помълча, запали цигара, после ми каза:

— Аз не съм забравил, че спаси някога дипломата ми и кожата ми. Сега искам да ти се отблагодаря.

— Как ще ми се отблагодариш?

— Ето — той посочи микроязовира, — ще те направя вардиянин на тази вода. И на рибата, дето се въди в нея. На тебе службата и без туй е по тия места.

Идеше ми да го цапна с пестник, както бях цапнал някога историка, но десницата ми беше отмаляла, бог знае от какво, и висеше неподвижна, като саката.

— Както искаш — каза той.

Първата ми жена беше починала, имах момиченце на седем години. Оженил се бях втори път, булката ми беше много по-млада от мен, искаше непрекъснато пари за туй,

за онуй и аз ѝ давах, вземах назаем и давах, за да не ми погне детето.

Рекох му:

— Приемам предложението ти да стана вардиянин на язовира и на рибата, дето е в него. Но при едно условие: да не считаш, че с тази служба ми се отплащаш за нещо.

— Е, не вземай думите ми толкова надълбоко! — засмя се той.

— Има време за отплащане и разплащане! — казах му. — Никому няма да се разминем!

— Какво искаш да кажеш? — потъмня изведнаж Минчо. — За какво намекваш?

— Не намеквам — рекох. — Искам само да ти кажа, че онова, дето съм сторил за тебе, е едно нищо. Не си струва да ми се отплащаш за него. А когато на мене ми дойде сгодено време, аз ще ти се отблагодаря, както трябва, за доброто.

— Много приказки! — Той махна с ръка, беше се отегчил. Беше говорил с мене повече от три минути. Извърна се и както си отиваше, рече: — Иди утре при секретаря ми да уредите формалностите!

И си отиде, без да поздрави.

* * *

Разказах ти тази история, Тома, по твое желание. Искаше да разбереш защо не съм станал инженер-химик, ами съм свърнал към работа, която ми е чужда и без перспектива. Сега знаеш. Но аз искам да се върна пак към тия твои мисли, дето изрече одева за случайността. Те не са добри мисли. Нима ако бях избързал тогава с два-три дни, щях да се возя сега в мерцедес? Не, разбира се. Щях да откажа и на второто писмо. Тогава беше война и на мене душа не ми даваше да напускам фронта. Душата, значи, решаваше какво да бъде и какво да не бъде, а не случаят.

— Бай Трифоне — рекох, — какво значение има кой решава — душата или случаят? Важен е резултатът! Дали не си отишъл навреме за писмото, или писмото не ти е било по душа — не е ли в края на краищата все едно? И в единия, и в другия случай ти си изпуснал мерцедеса!

— Не е все едно! — начумери се бай Трифон. — Ако загубя мерцедеса поради душевни съображения, аз ще

съм спокоен. Но ако си мисля, че съм го загубил заради някаква си случайност, аз ще се разбунтувам и ще гледам пак да обърна нещата в моя полза. Демек, ако не получа мерцедеса, поне волга да докопам!

— Така и трябва! — засмях се аз. — Първото е примиренчество, а второто — борба!

— Тома — каза Трифон като посегна към манерката. — Може да си млад, но ти си един стар дявол и затова аз не искам да споря повече с теб!

Дремахме и когато виелицата утихна към седем часа, тръгнахме отново на път. Беше непрогледно тъмно, сипеше се сняг. За да не се отклоня от пътеката, бай Трифон завърза едно въженце за седлото на коня, а края на въженцето подаде на мен.

Такъв мрак беше, че не виждах задницата на коня, дори собствената си ръка.

От това нощно пътуване до станцията съм запомнил само пъто и вцепняващо чувство, което ме беше държало от първата ми стъпка до последната. Нищо друго не чувствавах, а вниманието ми се изчерпваше с механичното следене на пъртината, която бай Трифон и конят пропращаха пред мен.

Истински се събудих едва когато пристигнахме в станцията.

От мига, когато пристигнах в станцията, до оня миг, когато реших да си обирам крушите (бих казал «незабравими» часове, но ме е страх от думата), аз прекарах безгрижни и приятни часове, които никога няма да забравя.

Посрещна ме една свръхсблазнителна млада жена, стройна и загладена, от оная порода жени, които наричат според жаргона на съвременния фолклор «секс-бомби». Зад тъмните ѝ очи не личеха кой знае колко дълбоки мисли, но затова пък в гледците им гореше един постоянен дяволски огън, на който всеки мъж (от всяка възраст) а удоволствие би изгорял. Името на тази жена беше Елисавета, но бай Трифон ѝ викаше галено «Ели». Другото прелестно създание, което ме посрещна, дори още по-прелестно от Ели, но в далече по-невинен смисъл, разбира се, беше деветгодишната дъщеричка на бай Трифон, Ирина, от първата му жена. Едно козле — това беше тази

русокоса дъщеричка, по детски грациозна, палава, с умно лице и впечатлителни тъмносини очи.

— Умирам от смущение! — каза Ели, като ме разглеждаше безцеремонно от горе до долу. — Вие ме заварихте съвсем неподготвена, аз ви очаквах най-рано на Нова година. — И както стоеше гърбом към мъжа си, запита го със строг глас: — Ти защо не ми обади по телефона, че ще доведеш гост?

— Само до телефони ми е било! — отговори мрачно бай Трифон.

— Ако ви притеснявам, още сега ще ида до наблюдателницата! — рекох. — Далече ли е оттук?

— Колкото да замръзнеш! — отговори още по-мрачно бай Трифон и дълбоко въздъхна. Откакто беше прекрачил прага на къщата, той беше станал като че ли друг човек — кисел, сърдит, навъсен. Седеше до печката, пушеше и гледеше недружелюбно.

— Лошо ме разбрахте! — каза Ели. Тя стоеше гърбом към мъжа си и аз видях, че очите ѝ се усмихнаха с всичката възможна приветливост, на каквато е способна една жена. — Лошо ме разбрахте! — повтори тя. — Аз съм просто щастлива, че пристигнахте два дена по-рано. В нашия дом е скучно и когато ни дойде гост като вас, е истински празник. Но с какво да ви нагостя за вечеря, като имам само една картофена чорба?

— Чичо Тома, ти не обичаш ли чорбица от картофи? — попита ме боязливо Ирина.

— Напротив, момиченцето ми, картофената чорбица е най-любимото ми ядене! — Наведох се над нея и нежно погалих русата ѝ косица. — Ако един ден не ям чорбица от картофи, веднага се разболявам! Вдигам температура и получавам много силни болки в стомаха!

Бай Трифон се изсмя късо и грубо. И Ели опита да се усмихне, но си личеше съвсем ясно, че нейната усмивка няма нищо общо с картофите. Тя си мислеше навярно за други неща.

Докато вечеряхме, Ирина ме запита:

— Чичо Тома, защо си толкова голям?

— Защото ям много картофи, момиченцето ми.

— Ами защо си хубав, като принц?

Ели ахна от изненада, а аз се изчервих.

— Защото си мия зъбите всяка заран с четка и паста.

— Затова ли?

Погледнах очите ѝ. В тях блещукаха шеговити искрици и аз се запитах дали аз занасям нея, или тя мене.

— Хубав съм не само защото си мия всяка заран зъбите, макар и това да е важно. Ами когато съм бил в люлка още, погледнала ме веднаж звездата Вечерница и ми се усмихнала. А комуто звездата Вечерница се усмихне, той става хубавец.

— Чичо Тома, ами ако изляза на поляната и тя ми се усмихне?

— Ти, и сега си хубава, но тогава ще станеш най-хубавото момиче на света!

— По-хубава от мама Ели?

В небрано лозе ме натика дяволчето, но нали разбрах от астрономия, пак излязох на чисто:

— На мама Ели, когато била в люлка, усмихнала ѝ се месечинката, затова тя е хубава като месечинка. А ти ще станеш красива като звездата Вечерница.

Бай Трифон ме погледна с очи, в които имаше едновременно и възхищение, и страх. Той се възхищаваше от умението ми да излизам невредим от небрано лозе и същевременно се плашеше. От какво се боеше? Трябваше да съм последен идиот, за да не се досетя. Можеше ли мъжът да не разбере мъжа?

Аз му бях признателен, разбира се, и доколкото нещата зависеха от мен, той можеше да бъде спокоен.

* * *

Настаниха ме в стаята на Ирина.

Тъкмо си бях легнал, прелиствах най-новия брой на сп. «Хидрология и метеорология» (оставил го беше бай Трифон на нощната масичка), на вратата се почука леко и преди да отговоря, Ели прекрачи прага.

— Нося ви вода — рече тя.

Разбира се, тя не затвори вратата съвсем, но все пак не беше редно да дохожда в стаята ми, след като си бях легнал. На бай Трифон толкова му трябваше, за да си изгуби ума съвсем.

— Слушай — прошепнах, — влиза ли се в стаята на друг мъж, преди съпругът да е заспал, както трябва?

Минах на «ти», защото с жени като Ели другояче не може.

— Бай Трифон хърка пиан! — усмихна се Ели.

— Ами Ирина?

— Ирина спи.

— Дявол да го вземе! — казах аз.

— Нищо! — Тя отново се усмихна.

Чак сега забелязах (смущавах се заради бай Трифон), че е по розов пеньоар и че пеньоарът ѝ е доста разтворен над коленете.

— Все пак... — започнах аз, но веднага млъкнах. Не беше време за приказки, нито пък мястото беше подходящо. Мястото беше дори опасно. А тя стоеше над мен, взела образа на самото изкушение, и се усмихваше така, сякаш ние двамата бяхме сами в света.

— Утре заран отивам до станцията — каза тя. — Погледна ме в очите и запита: — Искаш ли да дойдеш с мен?

— Разбира се! — възкликнах аз, макар и шепнешком. — Как да не искам!

Нали за това бях дошъл.

* * *

Сутринта кухнята миришеше на камфор и терпентин — бай Трифон си беше слагал компреси на болния крак. Когато кракът го болял, на «Борът» ходела жена му, тя нанасяла данните на уредите в дневния бюлетин.

Ирина, сънлива, седеше облечена по туристически и аз се учудих:

— Ти за къде толкова рано, момиченцето ми?

Вместо нея отговори баща ѝ:

— Ще се поразходи с вас.

Той избягна да ме погледне, срамуваше се от ревността си, но ревността беше по-силна от него.

— Ти не ме ли искаш? — попита ме Ирина.

— Как да не те искам — престорих се на огорчен.

После изведнаж ми дожаля за нея, наведох се и я целунах по хладната бузка.

Изпихме чая си мълчаливо. Всеки от нас, тримата «големи», беше недоволен от нещо. Само Ирина се гушеше доверчиво до рамото ми и щастливо се усмихваше.

Навън беше още нощ, духаше слаб, но бърснеш вятър. Напред вървеше Ели, облечена по скиорски, осветляваше пътя с ветроупорен фенер. Пътеката се изкачваше доста круто и аз се подхлъзнах на няколко пъти за велико удо-

волствие на Ирина. Тя се смееше весело, но всеки път ми подаваше отзивчиво малката си ръка.

На върха духаше силно, затова, като влязохме в наблюдателницата, стори ми се, че се приютявам в затоплен дом. А термометърът, окачен на вратата, показваше само два градуса над нулата.

— Вие с Ирина стъкнете печката — разпoredи се Ели, — аз ще изляза да прегледам уредите, часът е точно шест.

Тя взе от масата едно джобно фенерче, тетрадка и изскочи пъргаво навън. Как ѝ се виеше кръстът само, каква богиня беше!

Започнах да преглеждам дневниците и да изчислявам годишната минимална и максимална температура на станция «Бор», обезпечена от две до двадесет години. Ели ровеше в шкафа за месечните бюлетини, бяхме се умълчали. Ирина задряма. Ели я зави с едно одеяло, посочи ми с глава двата чифта ски, изправени до шкафа, и ми кимна към вратата: «Хайде да излезем!»

Излязохме.

Спуснахме се по южната страна на хълма. Вятърът свиреше в ушите ни и ужасно щипеше. Моите ръкавици не бяха скиорски и скоро ръцете ми започнаха да мръзнат.

Като се спуснахме до гората, навлязохме в един сравнително равен път, който криволичеше сред букаците и заобикаляше по-стръмните места. Спряхме на завет под буките и Ели каза:

— Този път води до Горната махала на Рахово, удобен е от пътеката, по която дойдохте снощи, но е около четири километра по-дълъг. На четвърт час от това място има горски пункт, зимно време никой не живее там, защото това всъщност е една колиба.

Аз свалих бързо тънките си ръкавици, ръцете ми бяха почервенели от студ.

— Какво ме интересува тази колиба — рекох, — мен пръстите ми измръзнаха!

— Бедният ми градски човек! — каза Ели.

Като каза така, тя състрадателно разтвори якето си и аз тутакси мушнах ръцете си на топло.

После се целунахме и Ели отново подхвана темата за онази колиба.

— Трифон няма да ни остави сами — каза тя. — Не-
престанно ще изпраща малката с нас.

— Е, да — рекох.

— Аз имам ключ от колибата — продължи Ели.

— Тъй ли?

Не зная защо, но главата ми като че ли започна да се
върти.

— Само че тази заран нали бързах и нали м о я т все
ме гледаше като върколак — не успях да го намеря!

— Какво нещастие! — казах аз.

— Но утре аз ще го имам ключа, пък нека Трифон да
се пука!

Ръцете ми бяха много изстинали, та трябваше дълго
да ги топля.

На връщане за станцията аз попитах Ели:

— Защо говориш с такава злоба за бай Трифон?

— Защото се ожени за мен!

— А ти защо се омъжи за него, като е с два-сет години
по-стар?

— Разни обстоятелства ме принудиха, бях натясно! —
въздъхна тя.

• • •

Новогодишната вечер прекарахме весело. Раздадох пода-
ръци: на бай Трифон — запалка, на Ели — кърпа за
глава. Ирининото присъствие не бях подозирал, но за нея
намерих в раницата си един голям шоколад и тя много се
зарадва. Това дете толкова се привърза към мен, че копче
да му дадах, пак щеше да се чувства щастливо.

Бай Трифон пийна повече и задряма до печката. С
Ели танцувахме до припадък (танцувах всичко, танцувах
и маймунски танци), а когато удари дванадесет часът,
метнах Ирина на гърба си и заскачах из стаите като кон.

Отдавна не се бях веселил така.

На сутринта отидох рано в станцията, за да запиша
данните. На тръгване Ели ме предупреди (по нощница,
наметната с шал, дъхът ѝ пареше), че ще дойде с Ирина
към десет часа.

— Ключът е у мен! — прошепна ми тя.

— Ще те чакам! — усмихнах ѝ се в тъмното и скришом
стиснах ръката ѝ.

Но не я дочаках. Към девет часа метнах раницата си на гръб, сложих ските и офейках по оня път, дето минаваше през букаците и беше по-дълъг с четири километра. Написах бележка, че са ме извикали по телефона от Н и че ще оставя ските в кръчмата на бай Данчо.

В три часа излетях от Н-ското летище за София.

Защо офейках — ще запитат любопитните. На любопитните предлагам два отговора:

А) От жал към бай Трифон. И от неудобство — не идеше да го оскърбявам, след като ми беше помогнал в бурята.

Б) От уважение към собствения си вкус. Нали споменах вече (по не знам какъв си повод), че не обичам «лесните» жени?

И двата отговора вършат работа.

Но в края на краищата, дявол да го вземе, какво значение имат мотивите?

Важен е (пак ще повторя!) резултатът, важен е крайният резултат!

Ето с какво позорно бягство завърши моето първо дохождане в станция «Бор».

Златната жена с пауна навярно позна, че съм беглец, защото още от вратата ме посрещна с малко присмехулна и донякъде язвителна усмивка. Според нейните разбирания аз се бях изложил като мъж, а според моите разбирания, аз бях постъпил точно така, както трябва да постъпва при подобни случаи един истински мъж. Аз не бях проявил слабост, а сила, именно с и л а. Бях намерил сили в себе си да обърна гръб на една Мерлин Монро, на една б о г и н я, както би се изразил по литературному модният поет Йорданчо. Защото Ели не беше един път жена, а десет пъти на десета степен. Може ли Йорданчо да изпише колко прави това? Да обърнеш гръб на такава жена (10¹⁰) не е бягство, а истински подвиг, като например да скочиш с парашут от 5000 метра височина и да разтвориш парашута едва на 100 метра от земята!

Златната жена мислеше по-класически, тя беше живяла по времето на Евклидовата слава, когато разни Цезари са хвърляли в краката ѝ по една богата провинция (като Испания например), за да спят с нея една нощ. Днес, по времето на Айнщайновата слава, много от златните класически правила не струват пукнат грош.

Съзерцавайки моята Златна жена, аз си мислех все пак за Ели и си казах, че ето и Ели е навярно такава. И си мислех още, че любовният час с Ели щеше да бъде и любовен час със Златната жена, и тогава — питах се — как щяхме да се гледаме с нея?

Но каквото и да мислех, връщах се все към въпроса, който си зададох, когато метнах раницата си на гръб и поех по пътя, дето води през букаците за Горната раховска махала. Дали ония два отговора, дето дадох на любителните, бяха най-истинските отговори? Те бяха истински, разбира се, но дали бяха най-истинските? Защото между истинското и най-истинското има толкова разлика,

колкото е разликата, да речем, между Златната жена и някое момиче от кафене «Варшава». За една любовна нощ Златната жена получава подарък една Испания, а момичето от кафене «Варшава» — едни чорапи.

Отговорите бяха истински, но като че ли имаше трети, който беше най-истински. Какви бяха недостатъците на първите два отговора? Казвах, че избягах от Ели, поради чувства на жал и неудобство, които изпитвах към бай Трифон. Вярно е, че съжалявах бай Трифон, но чак пък да съм изпитвал жал! Аз изобщо не съм жалостив човек и чувството жалост ме е споходило всичко на всичко само веднаж в живота ми — когато мама заяви на татко, че е взела решение да се развежда с него. Но и тогава не ми дожаля нито за баща ми, нито за майката, а ей тъй, може би ми беше дожаляло за целия свят или пък за самия мен. . . Казвах, че ме било възпряло чувството на неудобство, нали бай Трифон ми помогна по време на виелицата — качи раницата ми на коня си, отведе ме да си почина в ловния пункт, а сетне ми прави пъртина в снега чак до станция «Бор». Всичко това естествено ми помогна много, улесни ме, ако бай Трифон не беше се появил навреме, аз щях да свия навярно знамената и да се върна обратно в Н. Но има ли в света любовник, който да се е отказал от любимата си поради това, че му помагал съпругът ѝ? Доколкото знам, практиката показва обратното, че съпрузите като по правило помагат, а любовниците си живеят по живо и по здраво. И още как!

Що се отнася до «лесните» жени, че не ги ценя твърде, това е вярно. Не бих се сприятелил с една «лесна» жена, но не съм пък и такъв идиот, че да се откажа и от любовта ѝ!

Любопитният може да бъде доволен — отговорите ми са истински. Само аз си знам, че всеки от тях съдържа известен процент неистина. Разбира се, всичките тия проценти, истини и непълни истини нямат никакво отношение към крайния резултат. Тъй или иначе, аз не станах любовник на Ели и в случая това беше важното: трябваше да сложа край на следственото дело и да се захващам за основната си работа.

Така стояха нещата, но ето че аз не се хващах за основната си работа. Не пристъпвах дори към подготовката ѝ, към най-елементарна систематизация на материалите, които бях събрал. Шепа скъпоценни камъни лежаха на масата ми, а аз не се заемах да ги шлифовам, за да направя от тях огърлица.

РАЗКАЗ ЗА ЧИЧО И ЛЕЛЯ РОЗА

Както се разхождах безцелно насам-натам из къщата, раздразнен от мързела и безволието, които бяха ме обхванали — идиотско състояние, съвсем непривично за мене, над което се присмивах, когато го забелязвах у други, — изведнаж се сетих, че денят е празничен, първият ден от новата година, и си казах, че това е един сериозен повод, за да се измъкна навън. И понеже бях започнал деня «пристойно» (според Златната жена с пауна тази дума отговаряше най-много на тазсутрешното ми настроение), реших да изкарам и останалите часове под знака на добродетелта. Часът беше седем. Облякох се официално и излязох.

Купих кутия шоколадови бонбони, обвита с червена празнична панделка, и поех за апартамента на чичо ми. Имах един-единствен чичо, при който не бях ходил почти две години. Не че имах нещо против него, напротив, той беше симпатичен човек, но тъй се случваше. Една от причините беше, че майка ми не можеше да го понася. Но най-главната причина според мен се състоеше в това, че той живееше на срещуположния край на града, при вагонния завод, където никога и за нищо не ми се случваше да бия път.

И така, след качване и прекачване по трамвай и автобуси, най-сетне застанах пред старата жилищна кооперация, където живееше моят чичо. Мръсният разкишкавен сняг, здраченото зимно небе и олющената фасада на тази безлична сграда като че ли бяха боядисвани отдавна, отдавна с една и съща изветряла сива боя. И хората, и празничната залисия наоколо — всичко ми се виждаше скучно, сиво и толкова чуждо, сякаш бях попаднал в пъпа на един пазар за овехтели и преоценени домашни потреби. За какъв дявол бях дошел тук с моите луксозни

поколадови бонбони? Чичо ми беше пияч и от бонбони се обиждаше.

Тръгнах да търся отворена кръчма, за да му купя шише водка. Всъщност сред целия този скучен свят наоколо той беше може би единствената интересна личност, единственият екземпляр, който не боготвореше «правите линии» и «правите ъгли» в живота и в това отношение аз приличах като че ли повече на него, отколкото на баща си. Но баща ми беше волев и деен човек, а чичо беше фантазьор и дърдорко, имаше мекошав характер, затова не можах да го обикна и помежду ни не възникна приятелство.

По професия беше аптекар. Жена му беше отдавна починала, деца нямаше, в апартамента му винаги миришеше на мента. Ергенската си кухня беше превърнал в лаборатория, но не за целебни настойки, а за мента — приготвяваше си я сърчно и с обрядно съсредоточение. Каквото беше висок и сух, в бяла манта, с козя брадичка, с прошарена грива, човек би го взел за някой възкръснал от средновековието алхимик.

И по-рано, когато дохождах, бях заварвал жени в апартамента му, но тази, която ми отвори сега, беше всички по вулгарност и цинизъм. Беше наметнала лодена му, но като разбра кой съм, рече «свой човек, значи!» и най-безсрамно го свали и окачи на закачалката. Останала по комбинезон, тя разхождаше насам-натам едни «преlestи», които бяха явно уморени от времето и амортизирани от безогледна употреба.

След като честитих на чичо си Нова година, аз му рекох:

— Не си престарял, защо не се ожениш като хората, ами пускаш в къщата си такива?

— Така е по-сигурно — рече чичо. — Преди да си доведа някоя, а аз не ги сменявам често, вода я на доктор, а после я държа под ключ, докато ми омръзне или аз ѝ дойда до гуша. Ако се ожения, то се знае, че няма да държа жена си под ключ. Пък и коя ли сваятна жена ще се остави да бъде заключвана! А кой мъж на 55 години, женен повторно, и за по-млада жена, ще е сигурен, че когато съпругата му отива, да речем, при фризьор, отива и а и с т и н а при фризьор?

— Да — казах аз, — така е донякъде по-хигиенично, но и тоя начин си има своите неудобства!

Засмяхме се весело — ето че бяхме стъпили върху к р и в и т е!

Чичо се провикна:

— Цеце, донеси още една чаша!

Цеца донесе чаша и когато я остави на ниската масичка, голите ѝ гърди едва не се изтърколиха навън.

— Сложи нещо на гърба си, мръснице, ще засрамиш племенника ми — ядоса се чичо.

Той сериозно се ядоса, защото веждите му се свиха и лицето му почервения.

— Я не надигай! — сви презрително устни Цеца. — Дано момчето да е виждало такива работи!

— Все пак — каза чичо ми. — Не е прилично.

Той въздъхна и веждите му тутакси се отпуснаха, лицето му доби прежния си блед и спокоен цвят.

Нямаше характер чичо ми, мекошав беше! По външност приличаше на баща ми, но она беше по душа лъв, а тоя имаше някакво подобие на душа. Той бъркаше «кривото» с «кирливото», защото за мекошавия и безволев човек кирливото беше най-естествена среда.

Чукнахме се за здраве, после чичо ми попита:

— Получаваш ли писма от братя?

Отговорих му, че преди три месеца съм получил една цветна картичка от него.

— Много е зает! — рекох.

— Вятър! — поклати глава чичо ми и пресуши чашата си на един дъх. — С какво е зает? Зная аз с какво е зает! Нека да се преструва, но на мене всичко ми е известно! Да не си мислиш, че тази Либия е на края на света, та хората да не знаят? Знаят, и още как! И аз ще ти кажа: твойт баща е станал шейх! . . . Именно, шейх! Началствува над едно бедуинско племе в пустинята и си има харем! Десет или двадесет млади жени, не зная колко са, но не са по-малко. Всяка вечер му играят кючеци, а той удря дайрето: трам-траам-тарарам! трам-тарарам!

«Между «кривите» и «кьор-сокака» лежи една бездна, но за него тия неща като че ли бяха от една кръв, нещо като брат и сестра.» И си помислих: «Защо си губя времето тук?»

— Ти прекаляваш, чичо! — рекох му. — Това са глупости, тия шейхове и хареми, дето ги приказваш!

— Приказките му са все такива! — обади се Цеца, седнала безобразно насреща ми.

— Татко работи в една полева болница досами пустинята! — казах аз.

— А мигар ще му е по-лошо, ако е шейх! — ухили се чичо ми. — Да бие дайрето: трам-тарарам! И ония газели на пустинята да му играят кючек!

Станах да се разходя из апартамента.

Половината от мебелите, останали след стринка ми, бяха изчезнали. И килимите ги нямаше. По неизметения кой знае откога под се въргаляха угарки от цигари, станиоли, стари вестници, обелки от салам. На едно канапе Цеца беше захвърлила роклята си, а върху писалищната маса на чичо — част от бельото си.

Облякох палтото си и попитах Цеца, която излезе да ме изпрати:

— Вярно ли е, че чичо ми те заключвал?

— Не го слушай! — засмя се тя. — Прави се на важен твоя чичо. Той отлично знае, че тая бравата отвътре се отключва, ама си ги дрънка! Ела утре, някое време след като той излезе за работа, и ще видиш как ще ти отвори! — И тя ми показа как. — Ще дойдеш ли?

Не ѝ отговорих. Махнах с ръка и бързо заслизах по каменните стъпала.

С трамвая стигнах до центъра, купих от «Балкан» една торта и макар да минаваше осем часът, наех такси и дадох на шофьора адреса на леля Роза.

Като ме видя на вратата, леля Роза най-напред не повярва на очите си, а после ужасно се смути.

— Ти... защо... — замънка тя и с дясната си ръка притисна силно гърдите си. — За какво... Мъжът ми е тук!

— Е, таман! — рекох. — Тъкмо двамата ми трябва. Дошел съм да ви честитя Нова година!

Докато тя ме гледаше вцепенена от смущение и уплаха, до рамото ѝ цъфна счетоводителят, нейният благовен. Червендалест и тантурест, по пижама, със строги сиви очи, под които лъщяха жълтеникави торбички. От него лъхаше отвратително на камфор и тая миризма тутакси ми спомни бай Трифон от станция «Бор». Бай Трифон като че ли стоеше зад някакъв тънък параван и трябваше само камфорът да ми замирише, за да се появи пред очите ми като жив.

— Какво иска тоя? — попита грубо мъжът на леля Роза.

— Това е. . . братовчед ми Тома! — каза леля Роза о развълнуван глас.

Счетоводителят гледаше ту мен, ту тортата, която държах с лявата си ръка, и видимо се колебаеше какво решение да вземе — да ме пусне ли да вляза, или да затвори вратата под носа ми. Тогава реших аз да взема нещата в ръцете си, като псувах наум дръвника по всичките му генеологични разклонения.

— А бе — рекох, — аз накрак съм ви дошел да ви честитя Новата година! — И прекрачих стремително прага, като блъснах дръвника с рамото си така, че той отлетя в страни, сякаш фарфалак беше ударен от камшик. И леля Роза ошипях скришом по задника, както правех някога, като момче. — И торта ви нося, дявол да ви вземе, чак от «Балкан».

Преди дръвникът да дойде на себе си, аз тикнах тортата в ръцете му (той едва стигаше на височина до средата на лакътя ми), а после сграбчих леля Роза и здравата я нацелувах. Бог е свидетел, както се казва, че целувките ми бяха братски, те бяха всъщност никакви, една демонстрация на сила, та она да си събира ума.

— Това е Тома, синът на Кансарови! — извика силно леля Роза. — Не го ли помниш от сватбата ни?

— А, на Кансаровите! — каза дръвникът, но гласът му не изглеждаше много успокоен. — На твоите роднини и благодетели?

— На тях! — потвърди усърдно леля Роза.

— Е, добре, добре! Хубаво! . . . Да ми бяхте обяснили това веднага! — Той ме погледна и мазно се усмихна, но като видя ръката ми върху кръста на жена си, една конвулсия премина по лицето му, сякаш го беше щракнал зъб. — Влезте, влезте в гостната! — кимна ми той с потъмняло лице. — Роза, ти върви напред!

— А ти иди се облечи като хората! — обърна се с укор към него леля Роза. Тя се мъчеше да влезе в моя тон, беше разбрала играта, но още изглеждаше смутена.

«Гостната», една малка стая, беше толкова натъпкана с вещи, че човек едва успяваше да се провре до креслата. Над прозорците висяха къдрави перденца, на стената люлееше махалото си часовник с кукувичка, масата за сервиране и масичките за грамофона и телевизора бяха

покрити с бродирани покривки, украсени с миловидни тантели.

Миришеше на запарено, лъхаше на камфор и на чай от лайкучка. Искях да сложа леля Роза до себе си, на канапето, но се обърках между масите, а в това време тя благоразумно се намести на един стол между телевизора и бюфета. Аз ѝ се заканих с глава, а тя кимна предупредително към отворената врата: «Внимавай!» Повтаряхме някогашните номера от детските ми години и не знаей колко ми отиваха вече, но на нея, бедната, не приличаха никак, ама абсолютно никак. Тя беше отслабнала, някак «изпомпана» и предивременно, много предивременно застаряла. Само в очите ѝ блещукаха живи светлинки, остатък от оня буен огън, който някога ме плашеше, объркваше и ми взимаше ума.

Влезе счетоводителят в кафява домашна дреха с гайтани около копчетата и на маншетите и с раиран панталон от черно дубле.

— Без връзка! — възмути се леля Роза.

— Нищо, жена! Нали сме свои? Братовчедът е наш човек!

Той седна до мен и камфоровата миризма, която се лъчеше изобилно от него, притисна диафрагмата ми като с юмрук.

— Разбира се! — рекох. — Аз съм ваш и вие сте мои! — Махнах с ръка пред лицето си, като да пъдех мухи, и въодушевено запитах: — Как си със здравето, зетко, и как върви службата?

Със здравето не бил добре, ревматизъм, сърце. Появил се и задух. . . Какво да се прави! Но със службата нещата напредвали. От днешна дата бил повишен за инспектор. За финансов инспектор. То и инспекторската работа е едно главоболие, но какво да се прави! Без хляб и сол и без инспектори не може! Той започна да обяснява защо не може без инспектори, но аз, за да не изпусна инициативата, навреме го прекъснах:

— Хайде, обличайте се! — рекох. — Аз съм дошел да ви вода на вечеря. Ангажирал съм маса!

Инспекторът ме погледна смутено, а леля Роза се изчерви.

— Не може! — поклати глава инспекторът. — Благодарим за поканата, ама не може. Краката ми са подути.

— Твоите крака като са подути, на леля Роза не са! —

забелязах аз. — Затова ти ще си хапнеш от тортата, тя е шоколадова, а ние с леля Роза ще вечеряме каквото бог дал навън. Маса съм поръчал! Хайде, лельо! — Погледнах часовника си. — Закъсняхме!

— В кой ресторант? — попита с вледенен глас новият инспектор.

— В «Изгрев» — измислих го на секундата. — Много почтен и тих ресторант.

— Там танцува ли се? Защото жена ми не обича тия работи!

— Там е забранено да се пуши, зетко, камо ли да се танцува!

— Хм! — каза мрачно мъжът на леля Роза и въздъхна.

Погледнах леля Роза и извиках:

— Ти още ли не си готова?

Докато тя се приготвяваше, мъжът ѝ загрижено рече:

— Роза не е навикнала да ходи по заведения. Не знам дали няма да се притесни без мен!

Успокоих го.

— Не бой се! — рекох. — Живели сме заедно под един покрив, тя ми е била като сестра!

— Разказвала ми е Роза, знам!

— А дали ти е разказвала как я мъчех, като я пликках с вода и сапун, когато ме къпеше?

Той повдигна рамене.

— Бях лошо момче. Пръсках я, щипех я, вършех лудории. Насинена излизаше от банята, но не се оплакваше на мама. Златно сърце има твоята женичка!

— Хм! — поклати мрачно глава мъжът ѝ.

— Не е ли истина? — престорих се на учуден.

— Как да не е истина! — сопна се със зъл глас мъжът ѝ. — Аз да бях на нейно място, щях такива шамари да ти бия, че да ме помниш, докато си жив! Тъй се щипело то!

— Но моля ти се! Аз бях тогава само на 12—13 години.

— Хубава работа!

Той ме изгледа с такива възмутени очи, че аз се засмях, колкото ми глас държеше. Послъгах малко за годините, но успях добре да ужилия тая нищожна душа. Тъй му се падаше на правоъгълника!

— Аз съм ѝ много признателен — рекох, — защото в голяма степен тя ме е отгледала!

Той изсумтя нещо, като: «Добре те е отгледала!» После запита троснато:

— Е, та какво?

— Такова! — показах му юмрук. — Ако някога науча, че някой я нагрубява или измъчва, който и да бил той, ей така ще му извия врата!

Сложих ръчищата си на врата му и леко го постиснах. Той ужасно се размърда и изврещя:

— Ти полудя ли?

— А, не, аз само показвам! — рекох.

Заведох леля Роза в «Ропотамо». Избрах ѝ за вечеря неща, които знаех, че обича, налях ѝ малко бяло вино, после червено. Шампанско не поръчах, това питие се харесваше много в света на правоъгълниците. Разговаряхме за минали случки, за някои наши лудории (за други лудории грижливо не споменавахме), смяхме се и времето течеше неусетно. Когато забелязах, че бузите ѝ се позачервиха, поканих я да танцуваме, макар че оркестърът свиреше все маймунски танци. По едно време усетих, че тя плахо и деликатно се попритисна към мен, но аз си казах, че тъй ми се е сторило. Нали всеки сезон си има плодовете — нашият беше отдавна отминал, не можеше да става дума вече за тия плодове.

Към един часа реших да сложа край на нашето празненство.

Повиках такси и когато съобщих на шофьора н е ѝ н и я адрес, тя едва чуто въздъхна. Бедната ми леля Роза! Намерих в тъмното ръката ѝ и леко я погалих.

А когато се върнах в безлюдния си дом и седнах срещу Златната жена с пауна да изпуша последната си цигара, отново си зададох въпроса, който ме измъчваше, преди да изляза: защо наистина избягах от Ели?

* * *

Още докато изпращах леля Роза с такси, навън излезе вятър и заваля ситен сняг. Една разлюляна завеса не-

прекъснато се разтваряше пред колата ни и по едно време, задрямвайки, почувствувах като реалност, че се носим в някакъв гигантски ускорител, където пред очите ни изгряваха и гаснеха безчет святкащи електрони. Леля Роза виждаше сигурно други неща, защото я чух на няколко пъти тихичко да въздиша.

Когато си легнах най-после, умората от пътя и необичайните преживелици тутакси ме предадоха във властта на съня, както се изразяват поетите. Заспивайки, все още ми се струваше, че се нося в оня ускорител, но святкащите електрони намаляваха, мяркаха се като падащи «звезди» и тънките опашки от светлина, която оставяха подире си, тозчас биваше изяждана от връхлитащата тъмнина. По едно време, когато тъмнината заля всичко от край до край, отнякъде изскочи Ели, тя изведнаж се намери до краката ми, слабо осветена, сякаш от някакъв далечен фенер. Колкото и слаба да беше светлината на тоя фенер (може би беше лунна светлина), аз видях развълнувания израз на очите ѝ, усмивката ѝ, безсрамна и красива едновременно, която сякаш сама ме прегръщаше и повдигаше от леглото. Без друго щях да се изправа и да тръгна подире ѝ, ако в това време вилицата не беше надала страшен вой. Тя започна да фучи като бясна и аз си казах, че тихата светлина, която огряваше Ели, не беше в никакъв случай от месечината, защото за каква месечина може да става дума, когато небето беше покрито с облаци, и то какви! Докато мислех така, оня далечен фенер изведнаж изгасна и Ели изчезна в непрогледния мрак и от зоващите ѝ очи, и от мръсната ѝ усмивка не остана нищо. Затова пък малко встрани от мястото, където стоеше тя, изведнаж се появи една конска муцуна, здравата наснежена от фъртуната, а до нея — фигурата на бай Трифон, загърната в ямурлук, и с калпак, засипан от сняг. Конската муцуна изглеждаше като препарирана, толкова беше примирена със съдбата си, но бай Трифон ми кимаше с глава, гледаше ме насърчително и ми говореше нещо, пък аз не чувах нито дума от приказките му, защото фъртуната грабеше думите от устата му и ги засипваше със сняг.

Навярно искаше да ми каже как да мина по-лесно за станция «Бор» и откъде, а може би се опитваше да ми съобщи нещо още по-важно, затова наострих до краен предел слуха си, но в тоя миг вилицата така страшно изфуча, че оня невидим фенер в простора на секундата

изгасна и пред очите ми закипя една странна каша от сляг и раздробена на късчета тъмнина. Това беше толкова необичайно, че аз се стреснах и сънят избяга мигновено от очите ми.

Седнах на леглото и се ослушах — навън духаше буен вятър, водосточната тръба скърцаше измъчено, една разкована дъска от астрономическата ми «площадка» биеше отчаяно по керемидите, когато духавицата надуеше силно бузи. На горния етаж нещо като че ли въздишаше безутешно, дървената стълба, и тя пъшкаше навремени. Заслушвах се в тия шумове, но повече си мислех за бай Трифон, чийто образ беше сякаш отпечатан върху ретината на очите ми. И в промеждутъка между въздишките на горния етаж и хлопането на разкованата дъска, аз си казах почти на глас: «Ограбен човек!»

Не знам дали го казах това на глас, или си помислих, че го казвам, но думата «ограбен» заседна в съзнанието ми като числото «пи». Магическа дума! За мен тя имаше значение на приказното «Сезам, отвори се!», защото като ключ отваряше тайната на моето загадъчно бягство. Бай Трифон беше ограбен човек, бяха тласнали живота му в глуха линия, над него беше извършена н е п р а в д а и ако аз посегнех да заграбя и «утешителната му премия» (Ели, с която животът го беше по-скоро подиграл), щях да стана съучастник на мерзавеца, който го беше ограбил пръв. Но в моите жили течеше кръвта на баща ми и аз си бях казал, че не може и не бива потомъкът на един лъв да става съучастник на някакъв си мерзавец. Гласът на кръвта беше се обадил навреме и, слава богу, тоя зов, макар и несъзнателен, беше спасил посивялата глава на бай Трифон от едни великолепно рога. Е, ако всичките работи на бай Трифон бяха вървели, както трябва, и той имаше сега своето директорско място и своя лъскав мерцедес, аз нямаше да бягам, разбира се, от Ели. Щях да бъда последен правоъгълник, за да бягам от жената на един щастливец, която при това сама ме канеше на пир!

Легнах си отново и за да не се смущавам от воя на вятъра и от разните подозрителни шумове в безлюдната къща, завих се презглава и скоро заспах.

До края на семестъра се случиха няколко по-важни събития, за които ще разкажа подред.

Събудих се на другия ден след новогодишните си приключения и преживелици в отлично настроение, сякаш всичките «прави ъгли» в света бяха изчезнали, а «правите» бяха се превърнали в лишени от предразсъдъци параболи. Но по пътя за университета срещнах един важен правоъгълник (със златни очила), който бързо ме върна в праволинейната система на действителността.

Срещнах маминия професор — знаменития математик с ужасния нос. Беше хлъзгаво и навярно затова той поддържаше подръка една миловидна жена, на възраст колкото майка ми, облечена в скъпо кожено палто с бяла яка. Повтарям, той правоъгълник имаше ужасен нос и как, и защо се лепяха за него тия хубави жени — това беше и задълго ще си остане за мене (кой знае докога) една неразгадаема тайна.

Беше много хлъзгаво, те вървявах срещу мен и аз нямах възможност бързо да извия, за да не се сблъскам фронтално с тях.

— О, Тома — възкликна професорът и дори малко се смути.

— Тома Консаров! — казах хладно аз.

— Тома Консаров — представи ме той. — Доктор Ана Иванова — представи ми той спътницата си. — Какъв чудесен студ, нали, Тома?

Направих се, че не го чувам, и рекох:

— Навярно пак математически израз на биологически процеси, а? — И се ухилих и на двамата, като безочливо ги гледах в очите.

— Има такова нещо — смънка професорът. — Продължавам работата, която започнахме с майка ти!

Щях да изтърся нещо цинично, но се сдържах. Ако, типът му с тип, не беше споменал майка ми, щях непременно да го изтърся.

Той се обърна към спътницата си, която учудено и безцеремонно ме разглеждаше, гушейки се в яката си, и рече:

— Вие, доктор Иванова, бъдете добра да ме почакате на спирката пред ректората, аз няма да се бавя дълго!

Когато докторицата отмина, аз поклатих загрижено глава подире ѝ:

— Не бих искал тази дама да простуди дробовете си заради мене! — И понечих да си тръгна, но професорът ме улови за лакътя.

— Ти нали ще се явяваш на комсомолския конкурс?

— Е, та какво?

— Аз ще задавам задачите на последния тур.

— Задавай! Мен какво ме интересува?

— И да те интересува, аз няма да ти кажа нищо предварително! Искам само да те предупредя, че едната задача ще извадя от английския сборник, който на времето ти подарих, когато ходихме с майка ти в Лондон. Нали го пазиш?

— Дявол да ви вземе! — изохках и, кой знае защо, заговорих му на «ви». — Защо трябваше да ми казвате за английския сборник? Сега аз съм в неравноправно положение спрямо конкурентите си!

— Английският сборник съдържа 500 задачи, момчето ми. Да имаше не един, а пет мозъка, пак не би имал време да решиш всичките до края на месец май!

— Все едно! — рекох. — Вие ми издадохте една тайна, която ме облагодетелствува! Това е нечестно!

Той въздъхна, попипа златните рамки на очилата си и сякаш за извинение изтърси:

— Бог ми е свидетел, че аз обичах искрено майка ти!

И си тръгна. За да настигне докторицата, която го чакаше на трамвайната спирка.

От яд не забелязах кога съм отминал университета и кога съм влязъл в парка. Идеше ми да се шамаросам и по двете бузи, задето бях заговорил с тоя правоъгълник на «ви»!

Дойдох на себе си едва когато усетих, че тъпча в сту-

дено и отпреде ми се изпречи бюстът на Вазов, накачулен със сняг. Беше тихо, бяло, тук-там по алените се мяркаше по някой ранен минувач. Повървах още малко към езерото с червените рибки, а сетне се върнах по стъпките си, нямах настроение за разходки. Изобщо отличното ми настроение беше се превърнало в отвратително заради проклетия прав ъгъл! Ама че идиот! Ще ми разкрива тайните на конкурса в името на измислената си любов към майка ми! Любов! Не бяха изминали дори три месеца от смъртта ѝ, а вече беше уловил подръка друга жена. . . Ако това не беше жалък кръстопът на две скучни прави, перпендикулярни една към друга, нека да съм кучи син, а не син на лъв!

Когато лекцията завърши, отидох в канцеларията на комсомола, при Попалексов. Той се надигна от стола си да ме поздрави, пъргаво, но с достойнство, по ротмистърски. Върху конското му лице не се появи дори протоколна усмивка и аз веднага се досетих за причината — нали един ден преди да замина, бях се разхождал из коридорите на ректората подръка с изгората му! Номерът беше хванал място и аз се възрадвах в душата си. Той си го заслужава — и още щеше да получи, защото, освен дето беше правоъгълник, беше и ротмистър, командуваше.

— Драго ми е, че те виждам отново! — приветствува ме Попалексов, но без капка топлинка в гласа си и ми сочи стол да седна.

— Зная, че ме очаквате с нетърпение! — рекох.

Попалексов извади от чекмеджето си едно листче, поизбърса го с длан, като че ли беше кой знае колко напразнено, и любезно ми го подаде:

— Това се пет души и з о с т а в а щ и, с които ще имаш грижата да се позанимаеш! Ръководството, като има пред вид твоите и з к л ю ч и т е л н и способности, разчита, че в най-скоро време ще ги направиш отличници!

Взех листчето спокойно, но в себе си скърцах със зъби — не заради «изоставащите», взели ги дяволите, а дето засега той дърпаше юздите.

— Ще направя каквото мога! — рекох скромно.

— И аз се нагърбих с пет души, макар че моите способности далече не са като твоите!

— Това е истина — рекох. — Но нали всеки трябва да помага според силите си!

Лицето му стана кисело, сякаш беше лапнал голям резен лимон. Вътрешно болезнен честолюбец, той беше очаквал по-друга оценка за способностите си: «Моля ти се, какво говориш! Ти знаеш математиката не по-зле от мене!»

— Животът ще покаже кой на какво е способен! — каза Попалексов. — Когато излезем навън!

И той посочи с ръка прозореца, но зад стъклата се виждаше само едно сиво и намръщено небе. Сега Попалексов беше изпуснал юздите от ръцете си и аз тутакси се наведох да ги взема.

— Разбира се! — казах аз. — Животът е едно огледало, където всекиму ще лъснат качествата! Но преди това има разни к о н к у р с и, които също показват някои неща!

— Е, донякъде! — сви рамене Попалексов и като че ли наостри уши. Стори ми се дори, че лицето му леко побледня.

Прибрах листчето с моите «изоставаци» в чантата си и рекох:

— Научих от най-меродавен източник, че на последния тур на конкурса ще бъдат задавани задачи, извадени от английски сборник!

— От английски сборник ли? — учуди се до немай-къде Попалексов. — Как тъй от английски?

— Тъй!

— Хубава работа!

— Може би трябва да се предприеме. . . нещо?

Попалексов помълча, после ме изглежда студено.

— Да се н а м е с в а м в работата на комисията?

Аз повдигнах рамене.

— И пръста си няма да помръдна! — каза той. — Аз съм политическо лице и затова не бива да оказвам никакво давление върху комисията.

Навярно искаше да каже: «Ти не си политическо лице, опитай!»

— Твоя работа! — рекох. — Аз имам сборника!

— Тъй ли? — изправи се Попалексов, но тутакси седна отново и замълча.

— Сборникът съдържа около 500 задачи — казах аз.

Попалексов повдигна рамене. Той изглеждаше при-

мирен. Върху конското му лице лежеше сянката на «безнадеждност и печал» (както би се изразил един поет.)!

«Сега или ще «сдадеш» честта си, или ще те накарам, право̀гълник такъв, да живееш живота на осъден!» — помислих си и рекох:

— Искаш ли да ти дам сборника? С уд̀волствие ще ти услужа.

— Благодаря! — усмихна се кисело Попалексов. — Дръж сборника за себе си. Аз, когато се уловя за една игра, играя честно! — Сетне се изправи и с тон, достоен за един право̀гълник, който е решил да умира за правдата, рече: — Каквото за другите, това и за мен!

— Я не ми се преструвай на жертва! — рекох и го погледнах нахално в очите. — Защо позираш? Играеш ролята на герой, а отлично знаеш, че на последния тур ще се състезаваме само ние двамата, тъй като останалите конкуренти ще са отпаднали вече. За какви «други» дрънкаш?

— Дръж сборника за себе си и повече не ми споменавай за него! — каза с ледено спокойствие Попалексов и се загледа в прозореца.

Оттатък прозореца, както казах вече, се виждаше само едно мрачно и тъжно небе.

— Добре — рекох. — Аз ти предложих да се състезаваш с мен при равни условия, ти не приемаш! Ти държиш на всяка цена да се представиш за мъченик. Е, хубаво! Ще бъдеш!

И си излязох с чувство на омерзение в сърцето си. Какъв тип! Търсеше си го и щеше да си го получи!

У СЕМЕЙСТВО ПЕТРОВИ. НОРА

Сред имената на «изоставащите» прочетох името на «моя» студент, чийто баща беше отговорен и важен човек. Преди година с едно повдигане на телефонната слушалка той ме отмени от пипера и доматите и ме изпрати (по моя молба) в централната метеостанция, където научих много полезни неща и прекарах доста добре. (На една от метеороложките мъжът беше агроном и много рядко се изкачваше до станцията.) Както казах вече, момчето беше посредствено, от него нямаше да излезе математик, но аз го учех добросъвестно, показвах му разни хватки и му изработвах типови модели, които той усърдно заучаваше. И в ъ р в е ш е, а това беше важно и за мене, и за семейството му — да върви! Обикновено той дохождаше в къщи и много рядко се случваше аз да ходя у тях.

Те живееха на улица «Велико Търново», апартаментът им беше петстаен, но аз бях влизал само в хола и в стаята на момчето. Първия път, когато отидох у тях, холът ми се стори обширен като футболно игрище, а ума ми взе едно мраморно шадраванче, което пърпореше по средата му. Шадраванчето представляваше митическа риба, от чиято уста се вземаше нагоре тънка водна струя. Водата се стичаше в чиния от бял мрамор, където плуваха няколко истински червени рибки. Освен шадраванчето в тоя апартамент ми правеха впечатление още две неща — тишината (тя напомняше тишината на моята къща, но беше някак си по-глуха, повече се усещаше поради плътните килими, които покриваха всяка педя място: второто впечатляващо ме чудо в тоя дом беше младата сервитьорка, която се появяваше половин час след пристигането ми, за да ми предложи коняк и кафе. Конякът биваше само един пръст, но се поднасяше в обемиста кристална чаша, а филджанчетата за кафето, навярно от най-фин китайски

порцелан, приличаха на дамски напръстник. Но, както казах, тя неща не ми взимаха окото: окото ми взимаше сервитьорката. Тя се носеше като медицинска сестра, в бяла манта и с касинка, появяваше се като привид-ние и се движеше безшумно и плавно, сякаш се плъзгаше на невидими ролкови колелца. Тя беше толкова стройна, че за повече не можеше и да се мечтае, а пък за черните ѝ къдри, които се подаваха изпод бялата ѝ касинка, и за святащите ѝ очи модният поет Йорданчо можеше да напише цяла поема. Когато я видях за пръв път, рекох на моя ученик: «Блазе ти!» А той се изчерви и се смути и дори сякаш се уплаши. «Моля ти се! — рече ми той. — Тя е братовчедка на татко!»

Бащата бях виждал само два пъти — когато уговаряхме условията по преподаването и когато го помолих да се обади по оня въпрос за пипера и доматиите. На външност напомняше много моя чичо, само че нямаше неговата козя брадичка и в израза на лицето му се четеше много повече воля. Той изглеждаше около 55-годишен, но ходеше по младежки пъргаво и в очите му проблясваха навремени опасни огънчета. Колкото той беше ръбат на външност и строг на вид, толкова жена му беше миловидна и нежна, с ангелска добрина в бистрите си сини очи. Нейното лице като че ли винаги излъчваше постоянна мека светлина, малко тъжна и примирена усмивка, напомняща усмивките на ранните ренесансови мадони, каквито бях виждал някога в книгите на майка ми. (Казвам «бях виждал», защото тя ги занесе сетне в дома на втория си мъж, професора, и те останаха завинаги там.) С тази жена се бях срещал само веднаж — при входа на сградата, където я чакаше нейното малко рено. Беше в светлосин костюм, с бакъреноохрена шапчица, изпод която се подаваха кокетно къдравите ѝ руси коси. Когато моят ученик ме представи, тя ми подаде малката си ръка в бяла ръкавица и кротко ми се усмихна. Аз зърнах за миг усмивката ѝ, но това време беше достатъчно, за да почувствувам, че светлината ѝ е засенчена като от облак.

Видях лицето на моя ученик сред имената на изоставящите и веднага реших да му се обадя. Можех да го потърся из аудиториите, но си казах, че ще бъде по-добре да му се обадя в къщи. Защо си казах така — преструвах се, че не зная, но че си имах едно наум, в това не биваше да има никакво съмнение. Имах си нещо наум! В края на

краищата може би исках да видя сервитьорката или пък да изпия две глътки арманияк, или пък сервитьорката да ми ги поднесе тия две глътки, важното беше, че си имах нещо наум.

Бащата на моя ученик е отговорен човек и заради това обстоятелство ще бъде по-деликатно, струва ми се, да го наричам с едно измислено име. Той може да се казва например Петър Петров. «Другарят Петров» — звучи добре. Синът не влиза в никаква ранг-листа, него мога да наричам с истинското му име — Васил. «Другарката Петрова» — много е протоколно за нежната дама с бистрите сини очи, затова и на нея измислих име — Нора. Има пиеса «Нора», която не съм гледал, но името подхожда и също звучи добре.

Васил не беше в къщи. Отвори ми една възрастна жена, която знаех за готвачка на семейството. Тя ме помоли да почакам в хола и аз се съгласих с удоволствие, нали обичам да стоя до шадраванчето и да гледам как червените рибки се щурат в басейна насам и натам.

Беше се свечерило, салонът тънеше в полусянка, светеше само глобусът над шадраванчето. Трите полилея и канделабрите в ъглите не бяха още запалени. Не си спомням за какво се бях замислил (не за Васил, разбира се!), когато изведнаж усетих, че някой ме наблюдава откъм насрещната ми страна. Повдигнах глава и се усмихнах, защото ми мина през ум, че отсреща стои, разбира се, сервитьорката. В тази къща тя стоеше безмълвно и се движеше безшумно. Каква беше изненадата ми, когато след секунда-две оттам се зададе Нора! Да кажа, че се разочаровах «дълбоко», ще излъжа, но пък и не се очаровах кой знае колко. Тъй или иначе, по един начин посрещаме, да речем, пролетното утро, а по друг — знойния летен ден!

— За бога, постойте така! — каза развълнувано Нора. Тя се спря на три-четири крачки вляво от мен, като не преставаше да ме наблюдава мълчаливо и съсредоточено. А после възкликна високо: — Удивително!

— За пръв път ми се случва да удивлявам някого! — казах с доста кисел глас. Все пак аз не бях модел по аналогия, а преподавах висша математика!

— Не ми се сърдете, моля ви се! — подаде ми Нора ръка. Тя като че ли искаше да остави по-задълго ръката си в моята, така ми се стори, а може би се лъжех, малката

й длан беше суха и гореща. — Ще ви обясня защо ви наблюдавам толкова недискретно и вие сигурно ще ме разберете!

— Непременно ще ви разбера! — обещах ѝ аз.

Тя се усмихна със своята не особено весела усмивка, улови ме подръка и ме заведе в еркерната част на салона, където между две палми беше поставен нисък диван. Тя запали петламповия канделабър и златистосинята дамска изведнаж оживя.

— Седнете! — кимна ми тя и първа се отпусна на възглавниците.

Седнах как да е до нея, като прегърнах коленете си и забих главата си между тях. Кой беше измислил тия ниски дивани! Ако на мястото на Нора беше седнала сервитьорката, щеше да ми бъде безкрайно трудно да я прегърна през кръста. Аз се извърнах с лице към Нора, за да я погледна, както трябва. А тя, срещнала погледа ми, плесна с ръце (на нея ѝ беше лесно да прави с ръцете си каквото иска) и отново възкликна:

— Удивително!

— Ще си помисля, че рогче е излязло на главата ми или пък нещо друго, още по-забележително! — казах аз с доста мрачен глас.

— О, не ми се сърдете! — поклати тя глава и в очите ѝ изгря такава чиста молба, че ми стана дори неудобно.

— Няма да ви се сърдя — казах аз. — Напротив! Но ако ми обясните все пак какво удивително съзирате в мен.

Тя помълча някое време, загледана пред себе си, после каза:

— Васил ще си дойде вероятно към осем часа, не по-рано. Мъжът ми ще ходи на някакъв прием, който го знае кога ще се върне. Тъй че ние имаме време за кафе, нали?

— Всякак! — кимнах аз.

Тя ми се усмихна, този път сякаш с една звездна величина по-светло. Тя поръча на готвачката два «големи» коняка — в моя чест — и аз от благодарност ѝ целунах ръка (когато готвачката си отиде), но поради неудобното си положение целунах ръката ѝ малко над лакътя (тя ми влезе в положението и не ми се разсърди).

Този път почувствувах коняка не само с езика си, а навярно и тя беше го почувствувала по същия начин,

иците и светнаха и в израза на лицето ѝ не остана много нещо ренесансовско. Арманякът беше силно пийн.

— И тъй — казах аз, като сложих ръка на темето си, — щом нямам рогче отгоре, какво може толкова да ви удивлява?

— Ако беше рогче, аз нямаше въобще да го забележа! — засмя се тя.

— Тотава?

— Вие страшно приличате на един човек, когото много обичах на времето! — каза Нора.

— Това ли било! — засмях се аз.

— Приликата е такава, че в първия момент просто се уплаших!

— Но нали сте обичали този човек, защо ще се плашите?

— Господи, но това беше преди 20 години! Той беше тогава на 23 години, а аз — на 20!

— Аз съм на 23 години и 8 месеца!

— Вие му приличате ужасно и по лице, и по фигура! И той изглеждаше по-възрастен за годините си като вас, беше толкова висок и очите му бяха като вашите!

— Странно! — учудих се аз. — Баща ми е бил, когато той се е появил на бял свят, малко момче!

Тя като че ли не ме чу.

— Този човек беше първата ми любов — продължително — и аз го обичах страшно! И двамата следвахме медицина.

— Той обичаше ли ви?

— Любовта ни беше взаимна.

— Но защо не се оженихте, дявол да го вземе?

— Разболя се през зимата на 46-а година от токсичен грип и почина.

— Тъжно — казах аз. — Вие лекарка ли сте?

— Не успях да завърша.

— Но успяхте да се омъжите все пак?

— Моето семейство беше много бедно. Баща ми беше дребен чиновник в едно министерство. Имах две сестри. Трябваше някой да помага.

Пойсках разрешение да запуша. Запали и тя.

— Интересно, защо се уплашихте? Нали не вярвате във възкресението на мъртвите?

— Глупости!

— Тогава?

— Имах едно мигновено чувство, че във вас виждам него!

— Да го бяхте прегърнали и целунали!

— Но той ме знае като момиче!

— Е, какво от това?

— Аз мога да му бъда майка сега!

— В известен смисъл, да. . .

— А в душата си го обичам като някога. Сякаш до вчера сме били заедно.

— Съжалявам, че ви причиних мъка.

— Напротив, вие ме направихте щастлива за един миг.

— Е, радвам се! — казах аз.

Тя ме изгледа мълчаливо с дълъг, трескав поглед, но бързо се съвзе.

— Аз съм смешна — каза тя. — Вие не бива да взимате на сериозно тази случка. Обещайте ми!

— Обещавам! — повдигнах рамене.

Тя каза тихо:

— Благодаря! — И дълго мълча.

Погледнах часовника си.

— Васил закъсня! — казах аз.

Тя ме помоли да почакам още малко. Поседяхме загледани пред себе си, уплашени да не се докоснем случайно.

После тя ме попита:

— А как е Васил с математиката?

— Върви някак — кимнах аз.

— Баща му е виновен — каза тя. — Той иска да го направи насила математик! Аз настоявах да следва медицина.

— А Васил? Той за какво настояваше?

— За нищо. Той няма специално отношение към нито една наука. Все му е едно дали ще бъде физик, историк или аптекар. Баща му мечтае да го види физик. Вие вярвате ли?

— Моята задача е да го «избутам» до държавен изпит. По-нататък нещата са в ръцете на баща му. Ако специализира геодезия в Съветския съюз, съществуват шансове, като се върне, да бъде назначен било в Картографския институт, било в Института за геодезически проучвания.

И на двете места работата е почтена и заплатите не са лоши.

Тя въздъхна и помълча. «Геодезическото» бъдеще на сина ѝ очевидно не я затрогваше особено.

— Животът става все по-скупен! — въздъхна тя. — Едно време, на вашите години ние хвърчехме! Като ремсисти мислехме за световни революции. По-сетне наш кумир стана Че Гевара! А на вас очите ви са все в разните институти. Вие лично в какво вярвате?

Въпросът беше наивен, но ме затрудни, завари ме неподготвен. Нито аз бях мислил в какво вярвам (или в какво да вярвам), нито на комсомолски събрания бяхме разисквали тая тема. Попалексов не беше включвал нито в един дневен ред подобно нещо. Но ако него лично го запитаха в какво вярва, той щеше, разбира се, тутакси да издекламира: «Вярвам, че до края на семестъра изоставащите ще подобрят успеха си!» Или: «Вярвам, че нашата бригада ще прибере цвеклото навреме!» Той щеше непременно така да отговори, въпреки че дълбоко в себе си той не даваше пет пари нито за изоставащите, нито за цвеклото. Като мислех така, изведнаж се сетих за нещо и казах високо:

— Вярвам, любезна другарко, в щастливото бъдеще на нашата младеж!

— Отлично! — каза Нора. — Вие непременно ще станете отличник във вашия институт.

Тя ме поднасяше и аз се канех да ѝ отговоря, както трябва, че и знойното лято си има своите хубости, но в тоя момент влезе мъжът ѝ, другарят Петър Петров. Той беше в черен костюм, носеше очила с дебели черни рамки и със сухото си лице и строги очи много силно напомняше класическата представа за «отговорния» човек.

— Реших да не ходя на тоя прием! — обърна се той към жена си, след като се ръкува мълчаливо с мен. — Утре ще изнасям доклад в отдела, та реших да поработя малко тази вечер! Вие Васила ли чакате? — обърна се той към мен. — Няма смисъл! Васил ми се обади по телефона, че ще закъснее, щял да ходи на някакъв международен мач по баскетбол. А пропо, как е той!

— Върви! — казах аз.

— Трябва добре да върви! — натърти Петров. — Аз го готвя за Дубна, не за къде да е, а за Д у б н а! Той трябва да си опица ума!

— Ще го опича! — казах аз.

— Ако не сте доволен от възнаграждението си, аз мога. . .

— Моля ви се! — прекъснах го аз. — Да не говорим по този въпрос!

— Е, хубаво! — рече той и за миг очите му се стрелнаха в моите. — Ваша работа! Аз искам сина ми да върви, а и вие да сте доволен! Нора — обърна се той към жена си, — налей ни по чаша коняк — да се чукнем с нашия учител! Аз съм много доволен, че Василчо върви!

Когато изпихме коняка (пак двойна доза), аз казах по отношение на Василчо:

— И аз съм доволен от него, само че ще трябва да понатиснем още педала!

— Натискайте, натискайте! — каза твърдо Петров. — За тази работа имате от мене карт бланш!

— А от вас? — обърнах се аз към Нора.

— Не се меся в тия работи! — каза сухо Нора.

Петров я изгледа поначумерено, но си замълча.

— Ние водехме с другарката Петрова дискусия на тема: «В какво вярвам?» — започнах аз.

— Ох, оставете, зная! — прекъсна ме грубо Петров. — «Световната революция», нали? Трябва да знаете, че тя е останала там, където бяхме преди 30 години. Наивна романтичка! При това тя няма професия и не работи нищо, въпреки че досега можеше сто пъти да си довърши медицината!

— А с домакинските глупости кой се занимава? — попита отегчено Нора.

— Я остави! — махна с ръка Петров. — С домакинските глупости се занимава Катя, а ти губиш време с реното си и въздишаш за световни революции! Пък аз ще кажа и на двама ви, че приятел на световния прогрес е тоя, който в своята област работи на световно равнище било като обушар или стругар, все едно, и си изпълнява плана предсрочно! Другото е вятър и празни приказки!

— Човек не живее само с едни производствени задачи! — каза Нора. — Ами мечтите, устремите, ами търсенето на идеалите? Какво струва производството без тия неща!

— Ами какво струват тия неща без производството! — поглежда я съкрушително Петров и отново махна с ръка: — Точка! Който не участвува по някакъв начин в

производството, било с ума си, било с ръцете си или с ума и ръцете си едновременно, той няма право да приказва за мечти, идеали и световни революции. Край!

— Тъкмо в тази връзка ми дойде наум една история! — казах аз. (Ето че най-после беше дошъл и за мен сгодният момент!) И като погледнах часовника си, допълних: — Само за пет минути, може ли?

— Като на свой човек, давам ви още пет! — усмихна ми се дружелюбно Петров. — Разказвайте!

Разказах историята на бай Трифон (аз за това всъщност бях дошъл) и макар че удължих с цели пет минути «лимита», Петров прояви търпение и не ме прекъсна. Когато свърших, той поклати глава и рече:

— Туй, дето проявявате съчувствие към въпросния бай Трифон, е добро! А самият бай Трифон не заслужава чак толкова сантименти.

— Може ли! — обади се хапливо Нора.

Той не ѝ обърна внимание и продължи:

— Бай Трифон е от тази категория хора, които до Девети бяха активни революционери, но след революцията се оказаха извън борда. Или мирното строителство не им беше по душа, или тях самите не ги биваше за мирни строители. На бай Трифон е било по-лесно в ония години да прави революция на село, отколкото да се рови в учебниците и да става ученик. Тия хора изостанаха в образованието си и животът ги задмина. Или просто бяха неподготвени да управляват, нямаха знания. Дойдоха специалисти, подготвени хора и заеха местата им, а те се обидиха. Ние имаме, казваха и още казват като бай Трифон, заслуги. Е, добре, но само със заслуги не се управляват заводи и учреждения, искат се знания и други работи. Разбирате ли? Вашият бай Трифон е от тия хора, обидените. Що се отнася до Минчо Панаретов — тази работа не е в моя компетенция, други органи се занимават с подобни истории. Аз ще ви кажа, че много вода е изтекло от онова време и че хитро скритата истина мъчно може тепърва де се изважда наяве. Понастоящем Минчо Панаретов е много тачен човек и според мен много способен и полезен. И на края ще ви кажа: защо си не гледате науката, млади човече, ами се захващате за неща, които не ви влизат в работа? Вие ще бъдете по-полезен на държавата като талантлив учен, а не като следовател-самодеец!

— Моите научни занимания няма да пострадат, ако бъде хвърлена малко светлина върху тази странна история! — каза аз.

— Браво! — възкликна възторжено Нора. — И аз съм на същото мнение!

— Аз бих се страшно учудил, просто не бих повярвал на ушите си, ако те чуех, че поддържаш м о е т о мнение! — каза Петров, без да погледне дори за миг жена си.

Стана ми неудобно заради Нора. След тия остри думи на мъжа си тя явно се колебаеше какво да предприеме — да му обърне ли гръб, или да му отговори, че си е напълно в реда на нещата да не поддържа неговото мнение, тъй като не дава пукнат грош за него. Но тя нито му обръщаше гръб, нито се решаваше да изкаже на глас мислите си, затова реших да ѝ се притека на помощ.

— Аз ще продължа моите занимания — рекох — на следовател-самодеец и ако не се получи нищо добро, надявам се, че няма да се получи и нищо лошо! — И се засмях.

— Ваша работа! — каза Петров. Той погледна скришом жена си и дали защото се трогна от смущението ѝ (не изглеждаше «затрогващ» се човек), или някаква мимолетна сантименталност беше го обхванала (арманяка!), покани ме на гости за следващата сряда, когато у тях щели да се съберат — както обикновено — някои хора, между които имало и един специалист по «моя» въпрос.

— Той ще ви каже дали има смисъл изобщо да се занимавате с тия работи. Ако той каже «не», значи, сложете му пепел на въпроса, и край!

И се обърна към жена си, сякаш нищо не ѝ беше казал преди няколко минути:

— Става дума за Анастасов. Ако се случи аз да липсвам тая вечер, ти ще имаш грижа да го представиш! — И той кимна към мен.

— Няма да забравя — каза Нора. Тя ме погледна и, кой знае защо, леко почервения.

* * *

Получих писмо от бай Трифон:

«Най-напред искам да ти кажа, че Ирина ти изпраща хиляди целувки. Тя ми заръча да ти предам, че спи с твоето мече, и че го прегръща

цяла нощ. И още нещо: че с нетърпение очаква пролетта, когато вечерите ще са по-топли, та да стои по-дълго навън заради Вечерницата. Нали ти я пощури, като ѝ каза, че ако Вечерницата ѝ се усмихне, ще стане по-хубава дори от мама Ели! . . . Тя учи в Рахово, живее при едни самотни възрастни хора и твоята поява в станция «Бор» беше за нея като една оживяла приказка! Колко до Минчо Панаретов, хайде, не я взимай толкова присърце тази работа! След Девети той е дал такива обяснения за поведението си в участъка през онази нощ, че нито може да се докажат, нито пък да се отхвърлят. Пазвантин в кауша му бил същият оня стражар, дето ме ритна мене и ми счупи крака. Минчо му дал разписка за 15 000 лева, която тоя тип да осребри при баща му, адвоката. Срещу тия пари звярът го нагласил в стари стражарски дрехи и го пуснал да си върви. Така Минчо се измъкнал от града и хукнал за границата, никой не го видял, нито чул. Този същият стражар два дена след Девети бил пречукал неизвестно от кого, може би от пострадали, защото той наистина беше голям изверг и палач. Тъй че истината по тази работа е толкова потулена, че не с Диогенов фенер, ами и с противосамолетен прожектор не можеш да откриеш. Когато и последната джунгла от старото наследство бъде разчистена, тогаз и тази истина може да излезе наяве, но аз, какво да се прави, надали ще съм жив, защото човешкото време си тече.

Ти си млад и трябва да знаеш, че това е частен случай, а частни случаи при всяка голяма промяна са възможни и ги има. Ето защо отначало аз се сопнах на твоя принцип, че е важен в последна сметка **КРАЙНИЯТ** резултат, но колкото си мисля за тия думи, толкова повече се съгласявам с тях. Трябва да се върви напред и с всички сили! Бързо! Ако човек вземе да се оглежда много-много из пътя — да не настъпи някого и прочие, — той ще стигне до успеха, когато брадата му се източи до пояс... А може

и изобщо да не стигне, защото от много деликатност и озъртане току-виж, че му дошъл друг акъл. Пък и колко ще са настъпените като мене? Хайде да са хиляда души, две хиляди. Горедолу толкова, че и повече, загиват всяка година при автомобилни злополуки и никой не се отказва от автомобила, и никому не иде наум да спира автомобилното движение. . . Като казвам така, аз не проповядвам, разбира се, закона на джунглата, защото той не е наш закон, но пък да не отиваме в друга крайност — милозливостта. Революцията винаги е изяждала някого от своите, но пък е давала на хиляди други права и свободи. Тъй че според мен ти си на прав път. Аз ще пия ракията, за да не усещам мъката си, пък ако някой ден тази работа с Минчо се изясни и оправи, толкова по-добре.

Хайде, стига съм съчинявал поучения. Едно време, когато бях революционер, не съчинявах поучения, а действах. Действах, разбираш ли? И това беше най-хубавото ми време.

Питам Ели да ти изпратя ли много здраве от нея, а тя казва: «Много му здраве, той не ме интересува!» Ето какви са жените, не си ѝ допаднал, значи, не си ѝ бил по вкуса. Но какво, тя е една, а ние с Ирина сме двама, ние те харесваме и ти казваме, че ще бъдеш «добре дошъл» всеки път, когато се сетиш за станция «Бор»!

Финалът на това писмо ме накара искрено да се разсмея. Бедният чичо Трифон!

* * *

Но от другата, съществена част на писмото останах дълбоко удовлетворен. «Браво, бай Трифоне! — си казах. — Тъй те искам!»

Защото за дейността на човека говори крайният резултат. Ако крайният резултат е добър, значи и дейността на човека е била добра. Да погледнем например историята. Кой може да каже, че хан Крум е бил лош владетел?

Напротив, всички казват, че е бил добър владетел. Защо казват така? Защото крайният резултат от неговата дейност е бил добър: нанесъл решителен удар на пиянството, на просията, на престъпността. Ликвидирал беззаконието и дал на държавата закони. Ама изкоренявал лозя, сякъл ръце, рязал езици. . . Моля, моля! Това е стил. А стилът на човека е рожба на неговия характер. Моята учителка по френски казваше някога: «Стилът, това е човекът!»

Има много добри хора с лош характер, какво да се прави! Нима би се намерил човек, който да извади от историята велики мъже-управници като Цезар, хан Крум и прочие само защото характерите им били лоши? Хайде де!

И си мисля, че резултатите от дейността на човека определят кой е добър и кой лош, а не «стилът».

* * *

Днес минах покрай цветарския павилион на улица «Равковска», погледнах едни бледи карамфили и веднага се сетих за Нора. Аз имам и други познати, русокоси и с бледи лица, но не си спомних никоя от тях, а ми дойде на ум Нора, която познавам най-отскоро. При това тя е по-възрастна от мен и можеше да ми бъде дори майка (ако ме беше родила на 17 години). Но аз си спомних нея, а не друга някоя от познатите си и си рекох, че това е от уважение.

Влязох в магазина и помолих цветарката да ми нагласи букет от 23 карамфила. После дадох този букет (карамфилите бяха дявол знае какви, не миришеха), дадох този букет и пари на един шофьор на такси и му поръчах да го занесе в дома на другаря Петър Петров — за другарката Петрова. Името на отговорния човек направи впечатление на шофьора и аз си казах, че той няма да свие букета, пък и за какво ли му беше! Карамфилите нямаха дъх.

* * *

Добре, че имах записани с «изоставащите» студенти, та не почувствувах кога се изнизаха дните до сряда. Ама че правогълници бяха татковците и мамите, накарали тия

нешастни момчета да учат не друго, а математика! Написах писмо до бюрото на комсомола, че с изключение на Василчо (който имаше дар да усвоява и да помни), другите «изоставащи» са безнадеждни. Василчо поне се сещаше кой от моите «моделите» да приложи при решаването на тая или оная задача (моделите, както вече казах, ги съставях аз), а другите нямаха мозък и за тая проста работа, която с успех би вършил всеки средно усъвършенствуван автомат!

Искрено казано, аз и на Василча бих дал пътя, но защо се смилих над него — един бог знае!

* * *

Ето че дойде най-после и срядата.

Облякох се «полуофициално» — не че нямах официален костюм, имах, но ненавиждах ужасно тъмните костюми и колосаните яки. Действуваха ми подтискащо, както се казва «възпиращо», угнетяваха ме, правеха ме да се чувствам «не свой» в собствената си кожа.

Сложих си бял вълнен пуловер, тъмносиво сако и черен панталон — премяна, която не беше даже първа братовчедка на официалната, но нали аз бях доволен от себе си, това беше важно. Бях доволен от себе си не само защото се чувствавах «по-свободен», а и поради хрумването си да не бъда чак толкова «прилежен», да не проявявам чак толкова зачитане на разни официални правила. Това хрумване подеждва ободрително на настроението ми и аз взех да предчувствам, че тази вечер непременно ще имам някакъв успех. Единственото нещо, от което се боях, се криеше във възможността да срещна Василчо на пътя си. Щеше да ми напомни за «изоставащите», за разправииите, които щях да имам в комсомола заради тях, за Попалексов. Пък и за какъв дявол трябваше да се мярка пред очите ми тази вечер, за да ме подсеца, че е на двадесет години и че Нора все пак е негова майка. . .

Ето с какви мисли и чувства тръгнах за Петрови.

Посрещна ме хубавата сервитьорка и аз си казах, че това е един добър признак и че ще ми върви.

— Как е настроението — рекох, — добре ли сме?

Тя пое палтото ми, закачи го акуратно на закачалката, но не ми каза нищо за настроението си.

Решейки перचेма си пред огледалото, аз разглеждах

фигурата ѝ, правеха силно впечатление, както бях забелязал неведнаж досега, гърдите ѝ, доста височки, и тънкият ѝ кръст, който сякаш сам ме канеше да си сложа ръката на него. Ние бяхме сами във вестибюла, не беше приятно да се мълчи, затова ѝ зададох втори въпрос.

— Има ли някой в къщи? — рекох. — Василчо тука ли е?

— Васил е в Бояна.

— Хубаво! — рекох. — Ами другарката Петрова?

— Ще се върне след половин час. Отиде на фризьор.

— Много добре! — усмигнах се и прибрах гребенчето си. И като се доближих доста близко до нея, аз я запитах: — Ти Виолетка ли беше, или Теменужка?

— Готвачката Парашкева е тука!

— Тя не ме интересува! — рекох и толкова се доближих до нея, че усетих дъха ѝ. А дъхът на младите жени, както е известно, замайва и замаяният човек обикновено изпуска юздите от ръцете си. Аз се наведох и я целунах по устните.

Това, разбира се, не стана, но можеше да стане, иначе не бих го разказал. Както стоеше гърбом към вратата, тя натисна дръжката, проклетата врата услужливо се отвори и тя имаше вече връзка (пространствена) с дъртата Парашкева. Затова тя се показва изведнаж много дръзка:

— Вие за какво собствено сте дошли?

— Дошъл съм на гости — рекох, като отново извадих гребенчето си, за да си довърша прическата.

— Мога ли да попитам кой ви е поканил?

Прибрах гребенчето си и почувствувах как страните ми пламнаха.

— Поканил ме е лично твоя дърт любовник, другарят Петров! — рекох ѝ.

Тия думи, изглежда, не я засегнаха никак. Тя разтвори още по-широко вратата на салона и спокойно ме покани:

— Моля, заповядайте!

Като минах покрай нея, аз се спрях и леко я щипнах под гушката и тя не се помести, свикнала беше навярно, но за повече няха настроение, доброто ми настроение се беше стопило.

Застанах на любимото си място до шадраванчето и онази лампа светеше пак самотна, салонът тънеше в полумрак. Без друго за такъв гостенин като мене глупачката не смяташе за необходимо да пали всичкото осветление.

Не си спомням за какво се бях размислил, не за червените рибки, разбира се. Като че ли бях попаднал не на свое място, на някакъв ъгъл, където се пресичаха две ужасни прави. На такъв ъгъл изпитвах безкрайна скука, нещо сякаш ме притискаше отгоре, въздухът, който дишах, не съдържаеше достатъчно кислород. Стана ми горчиво и смешно едновременно, усмихнах се с кисела усмивка, с каквато сигурно се усмихва зрелият човек, когато изведнаж забележи, че в залисията си е сбъркал пътя си за дома.

Така си мислех и все повече ме завладяваше чувството, че съм сбъркал пътя си, а откъде идеше това чувство — не знаех, то като че си беше открай време у мен. «В такъв случай, за какъв дявол съм тук?» — казах си наум и дори се озърнах, за да се убедя, че всичко наоколо ми е неприлично, но в тоя миг лампите светнаха и на входа се появи Нора. Аз я видях в мига, когато спущаше ръката си от електрическия ключ. Въпросът ми «за какъв дявол съм тук» и появата ѝ сякаш се сляха и това чудноватото сливане предизвика в душата ми прилив на топлина. Моето добро самочувствие бързо се окопоти и отново зае обичайното си място.

Чух как Нора упреква сервитьорката: «Катя, защо си оставила другаря Кансаров да стои на тъмно?» На който упрек Катя (ще ѝ го върна, няма да ѝ се разминем!) отговори, уж припряно: «Тъкмо се канех да запала лампите, другарко Петрова, но вие ме изпреварихте!»

Вратата се затвори и ние с Нора тръгнахме един срещу друг. Можехме да се целунем — ние осъзнахме тази пропусната възможност, когато усетихме допира на ръцете си, а неприятното чувство, което едновременно прониза и двамата ни като електрически ток, ни накара смутено да се отдръпнем.

— О, колко хубаво сте направили, че сте дошли порано! — първа се съвзе Нора. — Ако знаех, че сте вече в къщи, щях непременно да избързам!

— По-добре, че не сте знаели! — рекох. — Аз съм лош събеседник, щяхте да се наскучаете с мен!

— Какво говорите! — закани ми се тя с пръст. — Миналия път ми беше толкова хубаво с вас! Или пък на вас ви беше скучно?

И преди да ѝ отговоря, тя пак ме улови подръка и пак онова чувство на удоволствие и неловкост, примесено о

никакъв детински срам, отново се разля в кръвта ми.

— Напротив! — рекох. — Аз ви открих тогава.
И слава богу!

Ако беше се хванала за думата и беше ме попитала:
«Защо слава богу?» — какво щях да ѝ отговоря?

— Елате — каза тя и ме поведе към северния край на салона.

Добре, че не ме поведе към южния, еркерния, където беше оня нисък диван!

В тоя край на салона се изтягаше дълга маса, отрупана с едно щедро и цветно изобилие от бутилки, блюда, чинии, кристални чаши и чашки, сребърна посъда. Тук имаше уиски, коняци, вино, желирани риби, раци, печено, сладкиши. Тук видях познатия ми вече арманяк и ония обеимисти чаши, в които се наливаше по една глътка от него.

— Вземете си от тия сладки! — посочи ми Нора един къдрав поднос с пасти, големи колкото медальон и покрити отгоре с шоколадова глазура. — Опитайте ги, докато не са пристигнали моите гостенки. Те просто ги опустошават! Тия пасти са швейцарски, лъхат на алпийско мляко и на пресен шоколад!

И понеже аз се колебаех, швейцарското мляко не ме съблазняваше кой знае колко, тя взе с два пръста един сладкиш и с майчинско старание го сложи в устата ми. И ме гледаше все в устата, докато не го сдъвках и преглътнах.

— Чудесно, нали? — попита ме тя с грейнали очи.

— О, да! — рекох. — Но аз предпочитам това! — и посочих коняка.

Тя ми наля и аз пих за нейно здраве, а после ѝ се усмихнах. И тя ми се усмихна и тогава аз я запитах за моите карамфили.

— Получи ли карамфилите ми? — рекох ѝ. След като тя беше започнала да ме храни с пасти, като малко дете, нямаше смисъл да ѝ говоря повече на «Ви».

— Получих карамфилите ти! — кимна ми тя.

Стори ми се, че от нейното «ти» няма нищо по-естествено на тоя свят!

Тя пак ме поведе подръка (понеже си заговорихме на «ти», вече не се смущавах) и като минахме през един коридор, влязохме в стая, която тя нарече с в о я спалня.

Всичко в тази стая беше бяло. На нощната масичка видях карамфилите си, поставени във ваза.

Както стояхме на прага, тя забеляза (доста многозначително):

— Всъщност това е отдавна една моминска стая!

Скоро започнаха да дохождат и гостите. Между тях имаше трима министри и неколцина висши партийни лица. Пристигна и видният учен Х, професор по математика и директор на Метеорологическия институт. Бяха дошли с родителите си и трима синове и три дъщери. Мъжете бяха, без изключение, в черни костюми, а жените — с дълги деколтирани рокли. Дори едната дъщеричка — слабичка 22—23-годишна мома, — и тя беше се натъфрила с деколтирана рокля, въпреки че раменете ѝ бяха само кости, а гърдите ѝ като юмручета.

Нора, милата, усърдно ме представяше на всички: «Моля, Тома Кансаров, наш млад, талантлив учен!» Всички ми се усмихваха любезно, дори синовете и дъщерите (особено дъщерите, разбира се!), а професор Х, като чу името ми (произнесено тържествено от Нора), високо се провикна:

— Зная го, този Кансаров! Чел съм негови работи в математическото списание. Браво! — и свойски ме потупа по рамото.

Гостите дадоха с удоволствие ухо на «браво»-то, произнесено от човек с професорско звание и с брада при това, а Нора разцъфтя сякаш от щастие и миловидното ѝ лице стана още по-хубаво.

В салона веднага се образуваха три островчета от гости. Близко до масата със закуските насядаха татковците — министрите и обществениците. Между тях веднага и по най-непосредствен начин се развързаха вицове, а после разговорите преминаха на душевни ловно-рибарски теми. По средата на салона насядаха мамите. И те започнаха с вицове, но ги разказваха тихо и се смееха подискретно. Само някоя отделна мама не успяваше да подтисне чувствата си и смехът ѝ се извисяваше високо над предела, който определяше допустимата граница на отпуснатостта. Младите разположиха лагера си при ниския диван. Те си донесоха уиски и започнаха мълчаливо да

ингъват. После пуснаха един магнетофон и захванаха лениво да танцуват.

Аз не съм притеснителен човек и при най-мъчни положения не унивам, а намирам изход, но тая вечер по гърба ми като че ли излезе уртикария от притеснение. Не можех да взема решение към коя от групите да се присъединя: при министрите и обществените — не ми отиваше нито по възраст, нито по ранг. При мамите — беше все едно да ида на чашка кафе при развеселени майки-вълчици, зная ли какво щяха да ми направят (казано условно). А младите дойдоха чифтосани — коя двойка да разваля! Пък и те малко говореха и много танцуваха, а аз предпочитах обратното.

Отидох до бюфета и си налях коняк. Тук дохождаха често-често мамите, докато в къдравия поднос имаше от швейцарските пасти. Пристигаха и отмъжката компания, да си налейт уиски или вино и да си замезят с каквото «бог дал». Както гледах в чашата си и се чудех какво да правя, усетих на рамото си тежка ръка — беше братият професор Х.

— Туй питие е опасно — рече той, като посочи коняка. — Особено за млади хора! Аз, като човек зрял и патил, ще ти препоръчам винцето, белия мискет. Хапни една рибка, налей си чаша и ще ти стане добре. Между впрочем над какво работиш сега, млади колега, над какво се трудиш?

Разказах му за моя теоретически модел на атмосферните процеси и той много го хареса. Предложи ми да се чукнем с по чашка мискет за бъдещето на модела, чукнахме се и после той ми каза, като отпиваше бавно от виното си:

— Ако върху тоя модел, млади колега, разработиш и една обезпеченост на месечните и годишните абсолютни максимални температури за цялата страна, ти ще направиш едно голямо и полезно дело. Аз ти гарантирам, че фундаменталното ти теоретическо изследване, съчетано с практическото значение на една разработка на обезпечеността, може да ти донесе най-малко титлата «доктор». Ха, наздраве!

Аз усетих, че главата ми започва да се замайва, затова се престорих, че пия, но само натопах устните си. В това време при нас дойде един от висшите дейци (нека го наречем другаря Н). Професорът вдъхновено му рече:

— Виждате ли тоя млад лъв? — и ме посочи с глава. — Надалече се цели! Аз си мисля, че като се пенсионирам след 5—6 години, ей такъв като него може с чест да ме замести! Той се казва Тома Кансаров, разбира математиката и има в главата си идеи!

— Зная, че се казва Кансаров и че разбира математиката! — усмихна се другарят Н. — Аз също мисля, че той е перспективен млад човек и че може с успех да те замести някой ден!

От толкова комплименти започна да става кисело в устата ми (а може би и от мискета) и с очи взех да търся Нора, чувствавах несъзнателно, че сред тоя «чужд на мене свят, тя ми е единичката опора» — казано по сантименталному. (Когато човек пийне повечко арманяк, какво ли не му иде наум! Ето защо арманякът се пие в обементи чаши, но по малко!) Като помислих така, аз срещнах очите на Нора, тя разговаряше весело с мамите, но скришом ме поглеждаше и ми се усмихваше насърчително. Не ми беше ясно за какво ме насърчава, когато срещу себе си имах висшия деец, а до рамото ми стоеше брадатият професор. Но когато чух другаря Н. да ми казва: «Искам да поговоря с вас по някои студентски работи» и ме побутна да идем към другия край на масата, където нямаше никого, стана ми изведнаж ясно за какво ме насърчава: другарят Н. беше човекът, който можеше да протегне спасителна ръка към станция «Бор».

* * *

Не зная къде бях попаднал и по какъв начин бях попаднал там. Това беше един свят от безброй гигантски макари, които размотаваха конците си и от безброй макари, които ги навиваха обратно. При това самите макари не се виждаха — и едните, и другите се въртяха в двата срещуположни края на безкрайността. Макарите не се виждаха, но конците, изтеглени между тях, прави като черти, изпълваха цялото пространство, от горе до долу. И понеже «горе» нямаше таван и «долу» нямаше дъно, целият свят изглеждаше запълнен от край до край с прави линии, които уж се движеха напред, но всъщност не отиваха никъде. В тоя безкрай от опънати линии бръмчеше една синьосивкава мушица, лъскава като парченце метал. Тя подскачаше между линиите и всякак се мъчеше да скъса

поне една линийка. Защото знаеше, че дори ако само една линийка се скъса, целият останал безкрай от линии щеше веднага да промени своя фасон. Разбира се, тази мушица и аз мислехме еднакво и аз отлично знаех, че едни линии ще се свият и ще образуват окръжности и елипси, а други ще се вземат насам-натам и ще заприличат на части от класическите криви.

Тоя объркан сън беше отражение на мислите и на настроенията, с които си легнах снощи, когато се завърнах от Петрови.

Аз разказах на другаря Н. (набързо, набързо!) историята на бай Трифон и на неговия съвипускник Минчо Панаретов. Когато завърших, другарят Н. (той беше на годините на Петров) мълча една-две минути, после ме помоли да му наляя малко уиски и пак мълча някое време. На края рече:

— За вашия бай Трифон не може нищо да се направи, тъй като той отдавна е изпуснал влака и никой не му е виновен. Партията го праща да се учи, а той се колебае и усуква! Ако всички тогава бяха се колебали и усуквали, кой щеше днеска да прави заводи и да ги управлява? Ние и днеска щяхме да тъпчем там, където ни беше заваряла революцията! . . . А за Минчо Панаретов аз предлагам изобщо да не се тревожите. Той е минал през много и най-различни кадрови проверки и нито една не го е уличила в нищо. При това той е кадър от национален мащаб. Той удвои Н-ските химзаводи и издигна производството им на световно равнище. Град Н дължи на него своя напредък. Аз ви съветвам да снемете тоя случай от вниманието си — все едно че никога и никъде не е ставало дума за тоя човек. . . — Той изпи уискито си, огледа се и завърши: — А на вас пожелавам успехи. Това, дете спомена професор Х., не е невъзможно. Дерзайте!

След това отиде при колегите си, които бяха простреляли вече кой знае колко зайци и глигани.

А аз потърсих Нора, отмъкнах я от компанията на веселите мами и най-сериозно ѝ предложих да заминем за Гватемала.

— Какво ще правим в Гватемала? — учудено и уплашено ме попита тя.

— Ами ще се борим срещу «Юнайтед фрут къмпани» — рекох аз. — Пролетарски интернационализъм в действие! По примера на Че Гевара!

— Ти се шегуваш, Тома! — рече тя.

— Ами мечтите и стремежите, идеалите?

— Хайде да потанцуваме! — предложи Нора.

Тя сложи ръка на рамото ми и в ясните ѝ очи като че ли проблеснаха сини светлини.

Магнетофонът на младежите замечтано развиваше ролката на «страстно» аргентинско танго.

Писмото ми до бюрото на комсомола, с което обявявах «изоставащите» за «безнадеждни» и отказвах да си губя времето с тях, предизвика истинска буря в университета. Едни ме поздравяваха, други ме гледаха мрачно, но имахме и такива, които определяха отношението си към мен и към стореното от мен според това, нося ли джинси и какви цигари предпочитам да пуша. Най-многобройни бяха, разбира се, «мрачните», тия, които не одобряваха поведението ми, а най-ярошни от тях бяха някои членове на комсомолското ръководство начело с (ротмистъра) Попалексов.

На третия ден след писмото ми бюрото на комсомола се събра по спешност на специално заседание. Един ден по-рано получих (срещу подпис!) съобщение да се явя на заседание в толкова и толкова часа, за да дам обяснение за «отказ да се изпълни решение на бюрото, номер. . . от. . .» Подпис на Попалексов и печат.

Странното беше — това никога няма да забравя, — че преди да започне заседанието (чакахме една студентка, която закъсня с половин час), че преди да започне заседанието всички се държаха с мен, като че нищо не беше се случило, сякаш бяха се събрали не да ме съдят, а да обсъдят с мен някакво предстоящо празненство. Шегувахме се, пускахме остроумия, една студентка се закали, че ще ми дойдат с колежката си на гости, за да направели внезапна ревизия на ергенската ми спалня, на което аз отговорих да заповядат, без да давам гаранция за безопасността им, а те и двете се засмяха и тази, която се закали с ревизията, заяви, че тя лично щяла да рискува, просто за това, че нямала какво да рискува. . . И така нататък, смяхме се и се шегувахме все в този дух. Дори Попалексов разказа няколко смешни вица (те бяха отпреди

4—5 години). Никому — ако ни гледаха отстрани — нямаше да дойде наум, че същите тия хора само след един час щяха ожесточено да размахат секири над главата ми.

Но най-мила към мен се показва закъснялата другарка. Боже, щях да преглътна езика си от изненада, тя се оказва същата онази кльощава девойка, която беше дошла с маминката си на гости у Петрови (с костеливи рамене и гърди като юмручета). Тя ми се усмихна топло и веднага побърза да ми признае (пред всички!), че оная вечер у Петрови съм бил най-интересният и че когато съм танцувал тангото с другарката Петрова, двете ѝ приятелки «си умирали» от завист.

— Дори професор Х. каза, че бил чел неговите публикации в математическото списание! — обърна се тя към Попалексов.

Попалексов каза: «Да, разбира се!» И ми се усмихна най-приятелски, но един мускул под лявото му око издайнически трепна, сякаш на това място го бяха уболи с игла.

После той погледна часовника си, направи сурово ротмистърско лице и обяви със студен глас, че открива заседанието на бюрото. Дневен ред, точка единствена: «Обсъждане отказа на Тома Кансаров да помага на изоставащите в успеха си студенти.»

— Има ли други предложения?

Никой не се обади.

— Давам думата на другарката Щерева за кратък доклад по въпроса! — обяви Попалексов.

И Щерева се надигна от стола си и за втори път едва не си преглътнах езика от изненада, защото Щерева беше същата онази девойка, която само преди няколко минути беше заявила, че щяла да рискува да дойде в спалнята ми, защото «нямала какво да рискува». Тя беше напета, здрава, с по селски свежо лице. Преди да започне, тя ме погледна с празен, отчужден поглед, както се гледа, да речем, в празно пространство.

Накратко, нейният доклад съдържаеше следните мисли:

«Другарството е най-ценното богатство на комсомолското сърце, а готовността да помогнеш на другаря си е най-ярката и най-истинската изява на другарството. Може ли да се смята, че Тома Кансаров носи комсомолско сърце в гърдите си, тоест, че той има комсомолско съзна-

ние, когато отказва по най-категоричен начин да помогне на няколко изостанали в успеха си другари? Тома Кансаров няма комсомолско съзнание, неговото сърце е чуждо на другарството, на комсомолския дълг. Лошият пример на Тома Кансаров бие по най-ценната черта на комсомолския морал — другарството, — той поощрява нихилистични настроения и дребнобуржоазен егоизъм, затова ще бъде целесъобразно Тома Кансаров да се извади от комсомолските редици, докато не даде доказателство, че е осъзнал грешката си!»

Когато седна на мястото си, тя пак ме погледна, сега в очите ѝ нямаше студенина и отчужденост, в тях грееше с матов отблясък чувство на облекчение. Нейният ред беше отминал, нека сега да видим другите.

После взе думата «мъжката страна», изказаха се колегите. И те ме признаха за виновен, дето съм отказал да помагам, но намериха, че наказанието, което предлага Щерева, е доста крайно. Те предложиха да бъде наказан с «последно предупреждение».

Последна взе думата кльощавата девойка, тази с костеливите рамене. Тя беше най-грозната, бедната, и от нея не очаквах милост. Тя щеше да подкрепи Щерева, а може би щеше да предложи. . . и да ме набият с пръчки. Някой беше казал някога, в час по история, че Шарлото Корде, която убила Марат, била грозна жена.

— Кордова! — каза Попалексов и кимна към слабичката.

«Вапцахме я! — помислих си. — Кордѐ — Кордова! Ако това не е лош признак, че ще ми иде главата, да не съм Тома!»

— И аз съм съгласна, че другарят Кансаров е виновен! — започна Кордова. — На слабия трябва да се помага, това е човешки закон. А той отказва. . . Той изобщо е горд и се държи надменно. Онази вечер у семейство Петрови например. С професор Х. води беседи, с другаря Н. води дълъг разговор, с другарката Петрова танцува танго. А при нас, младежите, не дойде за минутка. Той сякаш не ни забелязваше. . . Сякаш бяхме нули. . . Но аз не съм съгласна с Щерева. Колежке Щерева, вие наистина прекалявате! Как тъй ще го изключим! . . . Ами че той е нашият първенец, пише в математическото списание, професор Х. му каза «Браво» онази вечер. . . После и тези изоставачи не са цвете! Ходят на мачове,

играят карти, малко учат. . . Защо да го изключваме, когато и те. . . Говорите за нашите сърца, другарко Щерева, а като че ли вие самата нямате сърце!

Тя притисна гърдите си със слабата си, костелива ръка и някое време мълча. После завърши:

— Предлагам да се накаже с «порицание»!

И се отпусна с пребледняло лице на мястото си.

— Вие, другарю Кансаров, ще кажете ли нещо за свое оправдание? — запита ме Попалексов.

Аз поклатих глава:

— Каквото съм искал да кажа, казал съм го в писмото!

— Аз мислех, че вие, ако не се откажете съвсем от позицията си спрямо изоставашите, поне ще я смекчите, а ето че вие стоите твърдо на нея и я отстоявате! Вие отказвате помощта си на слабите!

— В науката няма място за «слаби» — рекох аз. — Пуснеш ли слаби в науката, правиш слаба самата наука!

— Е, няма да водим дискусии! — изправи се Попалексов. — Да се помага на по-слабите не е дискуссионен въпрос. Който е за изключването на Кансаров от комсомола, да вдигне ръка!

Повдигна ръката си само Щерева. Тя държеше ръката си изправена и, кой знае защо, гледаше учудена и някак очаквателно Попалексов в лицето. Но лицето на Попалексов изглеждаше заключено не с един, а с девет катинара.

— Който е за порицанието на Кансаров, да вдигне ръка!

Повдигна ръчицата си само Кордова.

— Който е за наказване на Кансаров с «последно предупреждение», да вдигне ръка!

Момчетата, колежката на Щерева и сам Попалексов вдигнаха ръце.

— Задето отказва да помага на студентите, които изостават в успеха си, Тома Кансаров се наказва с наказанието «последно предупреждение» — обяви Попалексов и побърза да се измъкне пръв от канцеларията.

Всички си тръгнахме. В коридора Щерева ме спря:

— Ама вие дали ми се сърдите?

— Да ви се сърдя ли? — казах. — Хубава работа! Че как ще ви се сърдя, когато сама поискахте да спите о мен? Да не съм луд да изпусна такава яма!

Тя почервения, после пребледня и без да каже дума

повече, наведе глава и заситни бързо-бързо към изхода.

Кордова ме гледаше с ужасени очи.

— Какъв човек! — прошепна тя.

— Справедлив човек! — усмигнах ѝ се аз. — И като ѝ подадох ръка, рекох: — Искате ли да ви придружа?

— О, не! — отблъсна ръката ми Кордова. — Благодаря. Ще си ида и сама!

Гледах подир тъжната ѝ фигура и за пръв път усетих сърцето ми да се свива от доброта.

РАЗКАЗ ЗА РУЖА

Една сутрин, в края на месец май, на гости ми дойде Ружа.

Да си призная откровено, по това време бях започнал да я забравям — не че не я виждах понякога из коридорите на университета или не срещам името ѝ върху някой ръкописно изписан афиш на кръжока по история: «Ружа Димитрова ще изнесе беседа на тема. . .», а защото просто не мислех за нея или ако случайно помислях, поклащам глава и си казвах: «Има време, сега не ми е до нея!»

И наистина съвсем не ми беше до нея. Отново се бях захванал с уравнението за оптимизацията на надеждността при свеждане на грешките между 0 и 1, като търсех помощ в различните линеаризани варианти на функцията между три променливи

$$x_0 = x_1 + x_2,$$

но стойностите, които получавах, не задоволяваха двете страни на равенството. Някъде допусках методологическа грешка, но къде — блуждаех в мъгла.

За да бъда откровен със себе си, трябва да призная, че не беше само уравнението за оптимизацията на надеждността, което поглъщаше толкова времето и вниманието ми, та не се сещах по-често за Ружа. Имаше и други причини, които бяха доста разнородни, за да ги подвеждам под един общ знаменател. Понякога, както си седях пред Златната жена с пауна, пушейки цигарата си, замечтавах се за моя «Теоретичен модел на атмосферните про-

цеси» и, който знае защо, всеки път невидим калейдоскоп показваше пред очите ми едни и същи картини, които много ми напомняха станция «Бор» и особено оня път, който се виеше между заснежените букаци и излизаше над горната раховска махала. Когато събирах материал за «Теоретичния модел», аз посетих и други станции в тази част на страната, но защо калейдоскопът превърташе пред очите ми все ония пейзажи около станция «Бор», не можех да се досетя; вземех ли да издирвам причините, попадах тутакси в мъгла, която не беше ни по-лоша, ни по-добра от мъглата, легнала около моето уравнение за оптимизацията на надеждността. Получаваше се така, че и около това уравнение се появяваше мъгла, и около «Теоретическия модел» пръкваша разни размотани мъглища, а над всичко отгоре и Златната жена започваше да ме гледа насмешливо. Гасех цигарата си, дори ако не бях я допушил докрай, сещайки се случайно, но на време за Василча, слагах ключ на къщата и поемах курс към дома на Петрови. На Василчо предстояха тежки семействени изпити, трябваше усилено да му помагам, защото и пред неговите очи се появяваше мъгла, най-вече когато ставаше дума за двойния и тройния интеграл, да не споменавам пък за криволинейния, най-красивия...

За да му върви на Василчо повече, да запомня по-добре, решихме с Нора да вода заниманията си с него на чист въздух. Петрови имаха вила в Бояна, посъветвахме се с другаря Петров и той се съгласи да води м Василча в Бояна. Нора щеше да ни отвежда и довежда с удобното си рено. Всъщност идеята за чистия въздух беше нейна, тя беше съобщила, че на чист въздух Василчо щеше да запомня по-бързо и по-лесно. Аз възприех веднага тази идея, оцених моментално преимуществата ѝ и макар да имах в себе си някакви смущения (те засягаха само мен), казах, че по-добро хрумване от това не може да се измисли изобщо. Нора се зарадва искрено, когато одобрих проекта ѝ, тя беше много загрижена за успеха на Василчо. Чух я как всднаж каза на мъжа си:

— Заради него съм готова да ходя навсякъде!

— Заради кого? — попита ни в клин, ни в ръкав мъжът ѝ.

Навярно си мислеше за свои работи и не беше я разбрал.

— Заради Василчо! — уточни се възмутено тя. И още по-възмутено запита: — За кого другиго?

— Е, да! — каза някак замислено мъжът ѝ. И допълни: — Но ти не се интересуваше по-рано за успеха му!

— Навикнала бях да се примирявам и да приемам нещата такива, каквито са! — каза тя.

Видях как другарят Петров повдигна рамене. Тоя диалог явно му беше доскучал и той побърза да се уедини в кабинета си. След няколко минути Катя му занесе там коняк и голяма чаша кафе.

Така бяха синхронизирани работите в тази къща. Майката беше готова да иде за сина си дори отатък Бояна, а бащата — да махне с ръка на нейната романтичност и да довери сина си изцяло на грижите ѝ. А за коняка и кафето имаше кой да мисли, Катя не беше за нищо. Лично на мене този ред ми се нравеше тогава (той беше в конфронтация с линейарния свят) и затова аз дълго, много дълго посещавах дома на семейство Петрови.

Ето с какви неща бях зает и защо не ми оставаше време да мисля по-често за Ружа.

Тя дойде една заран и като я видях на прага си, много се учудих и зарадвах.

— Я гледай! — казах аз. — Ружа!

Дори не ми идеше наум, че иска да влезе. Затова стоях на прага, препречил вратата като някакъв дръвник.

— Аз съм! — каза Ружа. — Здравей!

Чак когато усетих ръката ѝ в своята, взех да се окопитвам.

— Не бързаш ли? — рекох. — Ако не бързаш, започвай! Ще ми бъде много приятно!

Направих ѝ път.

Тя се поколеба, но ме погледна право в очите и се усмихна. Навярно така се усмихват плувкините (ако им хрумне изобщо да се усмихват) една секунда преди да се хвърлят с главата надолу от най-високото на трамплина. Каква усмивка! Но сърцето ми не се развълнува. Нека се хвърля!

— Не бой се! — рекох. — Вътре няма никого. Сам съм!

Тя ми кимна за «благодаря» и влезе. (Все едно че се беше хвърлила от трамплина.)

Беше краят на май, прозорците на хола бяха широко разтворени, влизаше свежо слънце, от съседните дворове лъхаше миризма на люляк.

— Свали си шапката! — рекох. И протегнах услужливо ръка.

Тя беше в бяла рокля, напръскана със ситни червени точки, шапката ѝ, украсена с червена панделка, леко накланяше периферията си над умното ѝ чело, над което нехайно падаше кичур черна коса.

— Жените, като отиват на гости, свалят шапките си само в два случая — каза Ружа, — когато смятат да останат задълго или пък когато са решили някъде да лягат. Аз не смятам да правя нито едното, нито другото!

— Както решиш! — рекох. — Аз няма да се сърдя дори ако ти дойде наум да направиш комбинация от двете!

— Няма ли да ти стане много? — попита Ружа.

— А, не! — рекох. — Няма да ми стане много.

— Ще има да вземаш! — показа ми тя голия си лакът. — Хич да не се надяваш! Аз те предупредих онази вечер на празника, да не си правиш илюзии за тази работа.

— Е, да! — повдигнах рамене. — Но нали има такава пословица, останала от римско време: *Tempora mutantur*, тоест, «Времената се менят»!

— Може и да не ми превеждаш! — каза Ружа. — Аз зная латински по-добре от теб.

— Е? — попитах аз.

— Аз неменя времената като чорапите си! — каза Ружа.

— Добре тогава! — рекох. — Седни на този стол и се чувствуй като при брат!

Посочих ѝ креслото срещу Златната жена с пауна.

Ружа се загледа в Златната жена и каза:

— Тази дамичка си я бива!

— Това е моята «идеална» жена — рекох.

— Чак пък идеална! — Ружа помълча малко и рече: — Да не мислиш, че аз съм по-лоша от нея?

— Не знам! — рекох. — Трябва да видя, за да ти кажа!

— Уф! — нацупи устни Ружа. — Нали ти казах, че няма да те огрее, защо все навиваш на тази тема? Омръзна ми!

— Защо си дошла?

— Това вече е свестен въпрос! — Тя издърпа роклята си надолу и помълча. После рече: — Дошла съм заради този конкурс. Ти наистина ли си решил да участвуаш?

— Ще участвувам и ще спечеля! — рекох. — Ако от историците ти спечелиш, ще станем с тебе една хубава двойка!

— Защо ти е? — рече Ружа. — Другите претенденти като научиха, че ти ще участвуаш, всички се отказаха до един!

— И Попалексов?

— Той остана. Той ще се яви!

— Напразно ще се явява! Аз ще бия твоя герой като тъпан. Така му кажи: «Той ще те бие като тъпан!»

— Но защо ти е? — погледна ме тъжно Ружа. — Ако е до слава, слава имаш! Ако е до това пътуване, с «Балкан-турист» можеш да заминеш всеки път, когато пожелаеш. Ти не си бедняк, бълха ще те ухапе да си купиш билет! Защо ти е да се явяваш на тоя конкурс?

— За да пътувам с теб! — рекох аз. — За да сме заедно няколко дни и нощи!

— И няколко години да сме, пак нищо няма да те огрее! Колко пъти искаш да ти казвам?

— Попалексов ли те изпрати?

— Не смей да мислиш за него така! Аз сама реших!

— Боже, каква любов! — плеснах аз с ръце. — Жулиета дошла да моли милост за своя Ромео!

— Не съм дошла да прося милост!

— Тогава какво те е довело при мен?

Тя ме погледна и аз видях, че очите ѝ плават във влагата. И останах поразен: влагата не само че не погасваше блясъка им, а напротив, усилваше го, раздробяваше го, сякаш на късчета, на блестящи зрънца, които изпускаха лъчи.

— Дошла съм при теб да ти кажа, че не е хубаво, дето искаш да помрачиш една дружба — каза Ружа. Тя отвърна погледа си от лицето ми и се загледа разсеяно в Златната жена. — Не е честно! — каза тя.

— Нищо! — рекох. — Какво ти пречи да се омъжиш за твоя хубостник, преди да заминем?

— Сватбено пътешествие, но вместо със съпруга, с неговия конкурент, така ли?

— Така ще бъде по-интересно и за трима ни! — засмях се аз.

— Защо говориш глупости! — тропна с крак Ружа. — Няма на света такъв мъж-глупак, който да изпрати жена си на сватбено пътешествие с друг мъж!

— Голяма работа! — рекох. — Ще му обещаеш «вярност до гроб» и той ще се съгласи!

Тя заплака — толкова изненадващо и така тъжно, че аз се смутих и някое време останах смутен. «Защо ми трябва да се бъркам в такива отношения?» — мина ми през ума капитулантски въпрос. Но после си рекох: «Хайде, не ставай сантиментален! Тя не го обича истински, а се заблуждава или си внушава, че го обича! Тя просто е видяла в него «партия», нещо като «перспективен млад човек с б ъ д е щ е»! И си е въобразила, че го обича, внушила си е, а може би изобщо нищо да не си е внушавала и въобразявала, а да е теглила калема под сметката и да си е рекла: «Имам изгода, защо да се не омъжа? Той ще бъде сериозен съпруг и солиден баща!» Така стоят нещата с н е й н и т е чувства. А Попалексов — той може би я обича, и навярно я обича. Но той е ротмистър, правоъгълник! Канцеларист, поклонник на правилниците, обожател на уставите: в душата си — ако не е прикрит, в най-добрия случай е неосъзнат карьерист!

Ах, как мразех този тип!

И си мислех още!

«Такива като него бяха с ъ д и л и баща ми на времето, т а к и в а го бяха понижавали в «длъжността!» От тоя дол дренки беше, разбира се, и професорът по математика, който последен нанесе непоправим удар върху нашето и без туй разклатено семейство!

И ето сега, Попалексов, ротмистъра, протяга ръка за най-хубавото момиче, както би протегнал ръка за един «най-хубав» сервиз, за един «най-хубав» килим, за една «най-хубава» служба! Нали е перспективен млад човек, в къщи ще му идват високи гости — хубаво ще бъде за него да им радва очите с хубави «неща»! Да съчетае любовта си с кариерата — ако това не е за него най-истинският «дюшеш» в живота, здраве му кажи!»

Ама няма ли да му заседне на правоъгълника?

По пръстите, по пръстите, с дървената линейка! Марш при другите правоъгълници, кучи сине! Избери си за другар в живота някоя по-скромна триъгълничка, квадратка, ромбоидка, която да ти е лика-прилика и по душа, и по сърце, че и на външност! Я си виж конското лице!

Исках да си върна на Попалексов, защото той беше правоъгълник, друго не ме интересуваше. А за Ружа — какво за Ружа? И за нея щеше да бъде по-добре.

— Хайде! — рекох. — Стига си ревала! Попалексов не заслужава тия сълзи.

Тя избърса очите си с кърпичка, извади огледалце и оправи, без да бърза, лекия руж на устните си. После се изправи, погледна ме («О, небеса!») с очи, в които не личеше кой знае каква мъка, и рече с малко пресипнал глас:

— Ама ти си бил ужасен човек!

— Преди някое време една твоя колежка също ми каза, че съм бил ужасен човек!

Тя не ми подаде ръка за сбогом, а на прага подхвърли:

— Ако видиш тази твоя колежка, поздравя я от мен!

— Непременно! — обещах ѝ аз и с удоволствие изгледах гъвкавата ѝ фигура, докато се загуби зад външната врата.

* * *

На два пъти минах покрай къщата на професора, но все не събирах сили да вляза, отминавах входа. Отминавах го и се връщах отново по стъпките си. Не за това, че ми беше неудобно от професора, хайде де! Не и за това, че се боях от себе си — да не изпусна юздите от ръцете си и да му наговоря кой знае какво или пък да му направя нещо! Чувството ми за коректност не беше прекомерно развито, но не бях чак и такъв простак, да правя сцени в чужди къщи!

В тази къща беше живяла майка ми, зад стените ѝ се намираше един свят, който тя беше гледала с очите си, усещала със сетивата си, чувствувала със сърцето си, свят, сред който се бяха носили нейните мисли. Плашеше ме съприкосновението с тоя свят. В душата ми се беше загнездил един потаен страх, че някои и е щ а от живота ѝ през последните години могат да засенчат ако не напълно, то поне отчасти, светлината, която излъчваше нейният образ, и обаянието ѝ, с което бях свикнал и живял. Аз не ѝ се сърдех на оная нейна любов, която знаех от детинство, макар че човекът, с когото ходеше (казвам х о д е ш е), беше толкова безличен. Може би той е бил нейн приятел от моминските ѝ години, може би той е имал добра и богата душа, дано! Аз не я съдех за тая любов, но и до-

сега сърцето ме боли, като си помисля какъв лъв беше баща ми и какво жалко същество беше другият!

Но за професора, дяволите го взели, не мога да ѝ простя. Заради него тя нарани смъртоносно баща ми, а тоя тип беше един шмекер, учен лъскач, който използваше знанията ѝ по биология, за да си прави своите математически «модели» и да трупа слава на свой гръб!

Свечеряваше се, заваля кротък дъжд. Запалих цигара и влязох, макар че не беше възпитано да се влиза с цигара в чужд дом.

Професорът едва не заекна от смущение, като ме видя, и на мен ми стана драго.

— Професоре — рекох, — да не би да съм дошъл не навреме, да не би да имаш деликатно посещение? Оная мадама с лъскавото палто, дето една сутрин през зимата водеше подръка, а? — И му се ухилих в лицето.

— Моля ти се! — рече той и долната му челюст потрепера, като че ли внезапно го втресе. — Какво приказваш, бива ли?

— Защо да не бива! — свих рамене. И се направих на протак: — Не бива само за тоя, дето го не бива! Ти нали не си боледувал скоро от заушка?

— Какво приказваш, какво приказваш! — повтаряше професорът. После изведнаж се взе в ръцете си: — Искаш ли да видиш стаята, където майка ти прекара последните си часове!

В тази стая бях дохождал на студентския празник, с леля Роза. Направи ми впечатление, че вътре нищо не беше пипнато, дори леглото, където майка ми беше лежала до последния си час, и то не беше покрито. Сложих ръката си на възглавницата и постоях със затворени очи.

Професорът беше задълбал в някаква книга и силно се сепна, когато ме видя до масата си.

— Е, какво? — попита той със смачкан глас.

— Нищо — рекох.

— Е, седни! — посочи ми той едно кресло.

В кабинета си, между книгите и масата си, той не изглеждаше толкова ужасен със своя нос. Дори носът му не правеше особено впечатление. И, кой знае защо, почувствувах в сърцето си някакво необяснимо облекчение, сякаш печелех нещо от добрия му вид.

— Ето какво — рекох, — аз няма да сядам. Работете си. (Заговорих му, без да искам на «Ви».) Дошъл съм да

ви кажа една дума относно конкурса. Махнете оная задача от английския сборник, заместете я с каквато щете задача от български или съветски сборник, все едно!

— Как. . . защо? — Лицето му изразяваше безкрайно учудване, огорчение и дори обида. — Аз го правя в твоя полза! — повдигна той рамене. — Бива ли? Няма да се съглася!

Не ми се спореше. Изведнаж се почувствувах безкрайно подтиснат и отегчен.

— Слушайте! — рекох. — Ако не избиете от главата си този английски сборник, аз ще кажа после пред целия свят, че вие предварително сте ме уведомили и сте ме запознали със задачата, за да изляза на конкурса пръв!

— Ка-кво приказваш? — заекна професорът. — Ка-кво?

— Такъв скандал ще стане, че може да ви иде дори професурата! Помислете си добре.

Той ме гледаше с отворена уста и с помътнели очи.

— Ти си бил ужасен човек! — изохка той.

Аз се разсмях от все сърце. Чувствувах се подтиснат, но се разсмях.

Това беше последното ми посещение в тоя дом.

* * *

На 27 юни беше проведен последният тур от конкурса по история. До тоя тур стигнаха три кандидатки — Ружа и още две нейни колежки. Три дена по-късно беше обявен резултатът — зададената тема «Богомилството, произход и идеи» беше развита най-добре от Ружа.

Конкурсът по математика беше насрочен за 1 юли. В навечерието на тоя ден реших да си легна по-рано — бях сигурен в силите си, но все пак умората можеше да ми изиграе някоя лоша шега. Бях получил вече едно лошо предупреждение. Миналата неделя си легнах при зори, дремнах два-три часа и когато отидох при Василчо в Бояна, не успях да реша на часа една задача, в основата на която лежеше диференциално уравнение от 2-ри порядък ($F(x, y, x', y'') = 0$). . . Докривя ми, изскочих от вилата и без да се обаждам на Нора, хванах пътя за София и се върнах пеш. Оставих Василчо неподготвен, огорчих Нора, пребих се от ходене — такъв беше резултатът от моята безсънна нощ. Но най-страшното не беше в тоя резултат —

Василчо щях да оправя на другия ден, на Нора щеше да мине и от пътя щях да се отморя. Най-страшното беше, че аз не успях да реша навреме една задача, която далече не беше от най-трудните.

Затова в навечерието на конкурса реших да си легна като хората. Но нали дяволът си няма работа — по телефона се обади чичо ми: «Ела, че ми трябваш!» «Да не си болен?» «По-лошо от болен!» — отговори чичо ми. «Добре! — рекох. — Само да не заваря някоя мацка!» «Няма! — рече чичо ми. — Никаква мацка. Откъде-накъде?»

От Лозенец до Вагонно-локомотивния завод и от там до чичо има един час път. Звъня, изплезил език, а зад вратата чувам подозрителни шумове, като че жена се киска в хола, боси крака затепаха в антрето, после всичко утихна и тогава чак пресипналият баритон на чичо ми се обади:

— Ти ли си, Тома?

— Отваряй, да те вземат дяволите! — рекох.

Бях ядосан, задето ме лъжеше, пък и за в къщи бързах, не ми се щеше да се прибирам тая нощ след 12. Обицата на онова уравнение от втори порядък още висеше на ухото ми.

— Ама че си припрян! — сумтеше недоволно чичо, задето го бях пратил по дяволите, но с очи ми се радваше. Знаех, че по-лоши думи беше готов да преглътне и да ми прости, само да ме види и да чуе гласа ми.

— Това какво е? — посочих му на пода един женски фуркет. — Нали ми се закле, че тази вечер нямаш гостенки?

Чичо се наведе, взе фуркета и бърже го скри в чекмеджето на тоалетката. Ние стояхме във външното антре, където излизаше хола. Оттук водеха врати за спалнята и за кабинета му.

Изведнаж ми стана весело, засмях се.

— Къде скри мацката? — попитах.

— Хайде, не издребнявай! — рече чичо. — Само мацки и мадами са ти на устата, а пък си уж сериозен човек!

Браво, чичо! Това не беше отговор на правоъгълник и душата ми се възрадва. Прегърнах го през раменете по мъжки и така влязохме в хола. А в хола, както винаги, миришеше на мента, беше разхвърляно, върху масата пред канапето имаше шише, пълно дополовина със зелена теч-

ност, две ликьорени чашки и преполовено пакетче с евтини бисквити. Под ръба на едната ликьорена чашка личеше размазана следа от лошо червило и аз се потърсих.

— Не бой се! — успокои ме чичо ми. — Ще ти донеса друга чашка. Да не мислиш, че съм останал само с две чашки?

И зашляпа чевръсто към бюфета. Друга ликьорена чашка не можа да намери, донесе ми винена.

— Винените чаши по ги бива! — рече той. — Напълниш си я и само се пресягаш. Не закачаш шишето!

Наля ми, чукнахме се, аз отпих малко и попитах:

— За какво съм ти притрябвал?

Чичо въздъхна. Ако ми кажеше веднага за какво му бях притрябвал, разговорът щеше да завърши и след десетина минути щеше да ми види гърба.

— Имаш ли писмо от баща си? — попита ме той. — Обажда ли се, пише ли как вървят работите?

— Получих преди две седмици цветна картичка. Пише, че ще ми изпрати скоро една сумка от крокодилска кожа.

— Виждаш ли! — усмихна ми се хитро чичо. — Аз нали ти казах. . .

— Знам! — изохках аз. — Че баща ми е станал шейх, че началства над едно бедуинско племе и има харем. . .

— От шест или дванадесет жени, които. . .

— Стоп! Ни дума повече! Тази приказка е стара.

— Няма нови приказки. Всички приказки са стари.

— Ако не си измислил какво ново да ми кажеш, ще си ходя!

— Как да не съм. . . Ето!

— Е!

— Знаеш ли, Тома. . . Ако аз измисля например един елексир. Както някога моите предшественици, алхимиците. . . Не адски камък, ами един елексир, който да удължава живота на човека. Всяка таблетка например да удължава живота на човека с един час. . . И така, до 120 години. Представяш ли си, че стойността на този елексир ще е по-висока от стойността на златото! Защото кой няма да дава мило за драго, за да стигне здрав и бодър до 120 години! . . . Аз ти казвам, че този елексир може да замести златото, като нищо! Той може да замести изобщо парите. . . Представяш ли си? Заплатата на един писар, да речем: сто таблетки. А един килограм сирене ще струва

примерно таблетка и половина. . . Тогава, разбираш ли, човек ще си помисли дали да купува с таблетките си (тоест с часовете на живота си!) разни мерцедеси, скъпи килими и златни украшения. Какво приказвам! Той яденето си ще ограничи до най-необходимото, ще гледа да помине с най-най-насъщното! . . . Ето как светът ще почне да живее скромно и никому няма да мине през ума да дава таблетки за топове. . . А? Това не е ли идея?

— Ти за тази идея ли ме извика?

— Питам те — лоша ли е идеята?

— Това е фантазмагория — рекох. — Това не е идея. Едно бълнуване, и нищо повече.

— Може и бълнуване да е, но е красиво. Поне няма да отречеш, че е красиво? Хайде, признай!

Върнах се в къщи към 11 ч. Дори походих малко пеш, преди да се прибера. А когато си легнах, спомних си чичовата «идея» и се засмях с глас.

* * *

Изпитът трябваше да започне в 8 часа, но едно обявление върху вратата на аудиторията известяваше, че се отлага за 10 часа. Аудиториите бяха безлюдни, коридорите пусти, чувах стъпките си, които отекваха по каменните настилки. Само до преди няколко дена тука кипяха шумотевици, въртеше се бурен живот, като безброй насекоми пълпеше млад и неспокоен народ насам и натам. Сега беше мъртвило. Само разсилният, бай Петър, като оцелял по някакво чудо, се мярна на ъгъла между два коридора и благонамерено ме посъветва да си покъртя в някоя аудитория, докато настане време.

— Ако се успиш, ще те събудя, не бери грижа! — обеща ми той и извади цигари да ме почерпи.

Взех една от неговите цигари и му подарих моето пакетче, което не бях още отворил. После излязох навън. Заля ме ярко слънце, стори ми се, кой знае защо, празнично, така тържествено светеше. Дори не се ядосах на безкрайния поток от коли, толкова спокойствие имаше в сърцето ми. Два часа не бяха малко време, подвоумих се къде да ги прекарам — в кафенето ли насреща, или в парка, който беше на две минути оттук. Не зная какво предпочетох, но краката ми закрачиха сами към парка.

Аз го обичах тоя парк, дявол да го вземе! Тук бях до-

хождал някога с другарчета да играя на «градове», тук бях изчислявал колко снежинки падат на квадратен сантиметър за една секунда, тук бях подхвърлял първите си момчешки остроты по адрес на момичетата, които не ми оставаха дължни. Една вечер тук за първи път ми смигна «лека» жена и когато отидохме с нея под един кестен (бях на 18 години), запита ме дали имам три петолевки. Изобщо в тоя парк откривах много страни от живота и в това отношение след моя дом (баща ми и майка ми и техните приятели) той ми беше второ училище. Може би затова краката ми сами ме понесоха към сенчестите му алеи.

И ето ме, направил-ненаправил петдесетина крачки, насреща ми изскочи първата изненада. На главната алея, на мястото, където тя се разклоняваше пред бюста на Вазов, на две съседни скамейки бяха се разположили членовете на комсомолското ни ръководство начело с Попалексов. Кой знае защо, между тях беше и Ружа, макар че не беше в ръководството. Но веднага се сетих — заради Попалексов, разбира се! Дошла беше да му вдъхва кураж, да бъде до «рамото му» в тия тежки минути преди «решителния бой».

Досмеша ме на тая нейна преданост и затова, въпреки че имаше още седем души около нея, с Попалексов начело, аз погледнах само нея, като че ли тя беше сама. Погледнах я, усмихнах ѝ се безочливо и рекох:

— Да си беше стояла в къщи, за какъв дявол ти е притрябвало да гледаш кръв!

И щях да продължа пътя си, чунким много ме интересуваха тая компания!

— Чакай де, няма да те изядем, така ли се минава покрай другари! — обади се Попалексов.

Ръкувах се с всички, само Щерева отказа да ми подаде ръка.

— О, вие ми се сърдите, задето още не съм ви поканил в къщи? — усмихнах ѝ се аз.

— Навярно ме бъркате с някоя от вашите уличници! — каза Щерева и сви презрително устни.

— Едва ли! — рекох. — Аз съм отличен физиономист.

— Кансаров! — обади се по ротмистърски Попалексов. — Не мислите ли, че шегите ви са малко пресолени?

— Меко е да се каже «пресолени»! Не го ли чухте, че щом ни видя, веднага заговори за кръв! — изви глава

Щерева и предизвикателно погледна комсомолския секретар.

— Е, чух го! — каза Попалексов.

— Ами щом ви зърнах, веднага се сетих за кръв! — засмях се аз. — Нали вие лично предложихте преди няколко месеца, когато ме съдихте, да ми се пролее кръвта?

— Всеки член на бюрото има право на предложения! — каза Попалексов.

— На свои предложения и на такива, които му биват внушавани! — допълних го аз, като погледнах не него, а Щерева.

Не зная какво щеше да отговори Щерева, но се обади Ружа:

— Ти спомена, че не било хубаво да дохождам днес, за да не гледам кръв. Собствената си кръв ли имаш пред вид?

Колко беше хубаво, че ми заговори на «ти»! Почувствах нейното «ти» като една приятелска ръка, сложена на рамото ми.

— О, не! — рекох. — Не става дума за собствената ми кръв. И да я видиш пролята на днешния конкурс — голяма работа! Окото ти няма да мигне. Аз имам пред вид неговата кръв — посочих с глава Попалексов. — Дал съм си дума да пролея днес неговата кръв!

Последва неприятно мълчание, после Ружа възкликна с преbledнели устни:

— Как може да се говори така!

— Защо стои този човек тук, а си не върви по пътя — извика сърдито Щерева.

— Нали виждате, колега, че не ви искат, хващайте друма и се махайте! — обади се един от младежите.

— Е, вие прекалявате! — обади се Попалексов. — Защо го пъдите, нека да седне между нас! Той се шегува. Конкурсите не са гладиаторски двубои, а другарски състезания. За кръв не може и не бива изобщо да става дума.

— Седнете Кансаров! — кимна ми Кордова и мило се поотмести към колегата си, дето ми сочеше друма.

— От сърце ви благодаря! — рекох. — Но защо трябва да притеснявам колегите ви! Вие виждате, че аз съм деликатен човек!

— Ха, ха! — каза Щерева.

— Довиждане, другарко Кордова! — рекох. — От сърце ви благодаря. Няма да забравя!

И тръгнах по алеята, която водеше към езерото с рибките.

Не измина минута време, и чух подире си припрени стъпки. Обърнах се и («О, небеса!») видях Кордова, която отчаяно се мъчеше да ме настигне.

* * *

Тръгнахме двамата към езерото с рибките.

— Защо се държите толкова лошо с Попалексов? — попита ме Кордова.

Тя беше облечена в бледосиня рокля, косата си беше превързала с кордела със също такъв бледосин цвят. Изглеждаше прозрачна, някак небесна, някак странно чужда на околния свят.

— Как ви зоват на име? — рекох.

— Надя.

— Ето какво, Надя — рекох. — Попалексов е лош човек.

Тя се спря, изгледа ме снизходително и недоверчиво едновременно, малко ядосано и малко дори възмутено:

— Какво говорите! — рече тя. — Попалексов може да има някакви недостатъци, но той е, общо взето, образцов човек!

— Попалексов и различните варианти на Попалексов са лоши хора и те развалят света!

— Боже мой! — каза Кордова и притисна с ръка гърдите си.

— Той и различните му варианти развалят нашия свят! — повторих аз.

— Не ви разбирам, съвсем не ви разбирам! — каза Надя, като продължаваше да притиска гърдите си.

Погледнах часовника си.

— Наближава време за голямото клане! — казах аз. — Някой ден ще ви обясня — допълних — защо попалексовци са врагове на нашия свят, но това ще стане допъти. А сега трябва да вървим!

И като я улових подръка (колко беше ефирна!), запрехпускахме по посока на Орловия мост.

Все пак, преди да влезем в залата, където ни чакаше комисията, членовете на бюрото стиснаха ръката ми и ми пожелаха успех. Всички, с изключение може би на Надя Кордова, бяха в сърцата си за Попалексов, но всеки по своему се мъчеше да изглежда «неутрален». Някои се правеха на важни, други — на дълбоко загрижени, Щерева ми подаде небрежно ръка, говорейки оживено с колежката си, а Надя Кордова ми се усмихна съчувствено и като извади червения карамфил, който беше закрепила под корделата си, със смутени пръсти и зачервено лице го нагласи с карфица върху ревера на ризата ми. Докато забождаше карфицата, ръката ѝ се допря до кожата ми и аз за миг изтръпнах, толкова беше студена. (После, като си спомних това изтръпване, аз си казах, че всъщност не бях изтръпнал от студа на ръката ѝ, а от самото допиране.) Докато Кордова се занимаваше със своя карамфил, чух Щерева да се киска с колежката си; и двете бяха застанали по-настрана и оттам насмешливо ни наблюдаваха. На края и ние с Попалексов си стиснахме ръцете (нали така правят боксьорите, преди да се зачешат с юмруци). Изобщо в тия последни минути преди «боя» всички се държахме като правоъгълници. Такъв беше обичаят. Само в една точка не спазих обичая — явих се на конкурса по бяла риза с къси ръкави. Попалексов беше дошъл в тъмен костюм, с колосана риза и връзка.

Комисията се състоеше от маминия професор (типът му с тип!) и още двама негови колеги. Типът беше наконтен официално, златните му очила блестяха, а зад тях очите му гледаха отчуждено (какво ли го интересувахме ние!) и с подчертана строгост (математиката не е лъжица за всяка уста). Здрависвайки се с мен, в очите му за един миг проблеснаха зелени огънчета: «Ха да те видя сега!»

Аз си имах пък наум английския сборник и когато се здрависах с него, рекох му мълчаливо: «Мисли му!» На което той също така мълчаливо отговори: «Дави се, все ми е едно!»

Професорът ни даде по един лист и рече:

— Комисията задава и на двама ви едни и същи задачи. Те са извадени от сборниците на Едуард Слуцки и Максим Давидов, но са в значителна степен видоизменени. Ако и двамата стигнете до верни отговори, комисията

ще даде 50 стотни бонификация на тоя от вас, който пръв представи работата си, и 25 стотни на тоя, който ще стигне до отговорите по най-лаконичен път.

След това кратко слово той ни пожела успех и «се чу-пи», а другите двама членове на комисията седнаха на катедрата и разтвориха вестници. Ние пък заехме места на двата срещуположни фланга, извадихме от пликовете условията и подпечатаните листа и се заловихме за работа.

Първата задача беше основана върху съставянето и решаването на линейно диференциално уравнение (еднородно и от втори порядък), а втората решаваше случай от теорията на вероятностите с прилагане на интегралната теорема на Ляпунов.

Прочетох условията и, кой знае защо, наум ми дойде една мелодия от оперетата «Хубавата Елена». Ходихме преди някое време с Василчо и Нора да гледаме тая оперета, но мелодиите ѝ бяха тутакси щукнали от съзнанието ми, защото аз не съм музикален човек и не зная да свиря на никакъв инструмент, освен малко на китара (научила ме беше леля Роза), и то неща от преди три десетилетия и повече (Люляк бял, люляк нежно бял). Сега, като чух условията, дойде ми наум мелодията за богинята (Афродита), дето се събличала гола пред един случаен мъж. Затананиках си тази мелодия (наум), а едно безпогрешно чувство ми подсказваше, че за мен тия задачи са нищо и че аз ще ги реша за нула време.

Хванах се за първата задача и богинята взе да се съблича. Не знам колко пъти се съблече и дали изобщо се съблече (аз помнех само началните няколко такта) и отговорът на първата задача легна в края на първия подпечатан лист. Не зная дали беше красив като богинята, но аз му се усмихнах от все сърце (както навярно Парис се е усмихнал на Афродита). Втората задача реших без всякакъв музикален съпровод (богинята беше изморена от събличане).

Предадох работата си в 11.15 ч.

Когато излизах от залата, шест чифта очи скочиха отгоре ми като зли кучета, а седмият чифт (на Надя Кордова) остана на мястото си и дори ми помаха приятелски с опашка. Имах чувството, че очите на Щерева ме захапаха яростно за гушата, а очите на Ружа се затулиха в мъгла, преди да ме ухапят.

— Е? — попита ме все пак един от младежите.
Аз не му отговорих, а се обърнах към Ружа:
— Ружа — рекох, — хайде да идем до «Речно плаване», за да си ангажираме билети!
Вместо нея отговори Щерева:
— Който се смее последен, най-добре се смее!
— В любовта и математиката не е така! — рекох. —
В любовта и в математиката най-добре се смее първият!
— Първата любов обикновено е тъжна! — въздъхна Надя.
— Затова е добре да се започне направо с втората — казах аз.
В тоя миг вратата на аудиторията се отвори и на прага се показа Попалексов. Той беше червен, сякаш се връщаше от плаж, по челото му беше избила студена пот. Той изглежда всички с блуждаещи очи и щом срещна погледа ми, мигновено се вторачи в мен:
— Какъв е първият ти резултат?
Отговорих му.
Той щастливо въздъхна и помълча. После извади едно листче и ми прочете втория си отговор.
— Е!
Аз повдигнах рамене. В настъпилото мълчание сякаш чух как се сгромолясаха всичките му надежди.
— Сгрешил си с 0.13 — рекох.
— Как така?
— Ето, тъй! — и му нарисувах във въздуха френската буква

V

Изчислявайки вероятността, той не беше взел под внимание основния закон за случайните грешки. Неговата вероятност беше равна на 0.99945, а истинската, моята беше, 0.99958.

Попалексов изведнаж заприлича на плондер, пробит с пирон. Побледня и сякаш се смали. Но на края можа да събере сили и да ми протегне ръка.

— Е, честито! — рече той.

Ружа дойде при него, улови го подръка и го помъкна към изхода. Кой казва, че победените нямат приятели?

* * *

Победените имат приятели, но приятелите им си имат свои работи и свои интереси и съвсем не са склонни да си посипват главите с пепел заради това, че приятелят им бил победен.

На втория ден след конкурса Ружа ми позвъни:

— Ще ползуваш ли премията?

— Разбира се. А ти?

Ружа помълча. После каза твърдо:

— Да!

— Отлично! — възкликнах аз. — Поздравявам те!

— Благодаря. Но не се ентусиазирвай толкова!

— Добре. Ела при мен, за да поговорим за формалностите!

— А, ще има да вземаш!

Срещнахме се пред бюрото на «Балкантурист».

* * *

Срещнахме се още десетина пъти, докато уредим паспортните формалности, визите, валутата, транспорта. Очаквайки документи или уречен час за прием от съответно началство, на няколко пъти ни се наложи да обядваме заедно, да се разхождаме безцелно из Градската градина или да седим по пенсионерски пред шадраваните. Наложихи ни се да «кибичим» по сладкарниците из центъра и Ружа много скоро разбра, че ако в поменатите заведения не се държи съвсем, съвсем близко до мен, може да й се случат доста неприятни неща. Затова, влизайки вътре, тя тутакси ме улавяше здраво подръка и аз си казвах наум, че и от бюрокрацията понякога човек може да види добро. Разбира се, аз не си правех илюзии, че тя се притискаше към мен под напора на някакви чувства. Тя открито ме беше предупредила и аз като възпитан човек трябваше да си правя изводите. Когато една жена предупреждава един мъж да не си прави устата, значи тоя мъж не й е по вкуса. Тя интимничеше с мен по заведенията просто така, по силата на закона за съхранение на веществото.

Тъй или иначе, през тия дни на бурно галопиране по учреждения, разкарване по служби и висене пред гишетата ние неусетно станахме по-близки, по-свои, понаучихме

нещо за характерите си, за вкусовете и привичките си и ако по-рано играехме на «свободно» държане, сега това го правехме по най-естествен начин, без изобщо да се замисляме. Сега тя ми казваше: «Поръчай ми кафе!», или «Подръж ми чантата!», или «Стой така, за да се облегна на рамото ти!» Дори веднаж ми каза в една сладкарница-аперитив, където бяха насядали доста пийнали си апапи: «Отведи ме, моля те, до тоалетната, защото ме е страх от тия!» Ето колко бяхме станали интимни помежду си през тия дни.

Но само толкоз. За друга интимност не ѝ идеше (като че ли) наум, а пък аз се сещах доста често. Но не бързах, не исках да насилвам нещата. Знаех ли дали не съм ѝ противен? Понякога жени изпитват непоносимост към мъже-лъвове, а се лепят за плюнки. В собственото си семейство бях свидетел на някои неща. Още ми горчеше.

* * *

На няколко пъти се бях запитал: «Ами с оня правоъгълник, ротмистъра, как ли се е държала? Докъде бяха стигнали техните отношения?» И си казвах, че техните отношения едва ли ще са «братски», щом като бяха стигнали за една бройка до женитба. «Ах, проклетия му кон!» — хващаха ме бесове и стисках юмруци. И въздишах, защото попалексовци имаше на всяка крачка. Във всяка къща един Попалексов казваше на жена си: «Мила, утре ще ни дойде на гости еди-кой си важен (виден, отговорен) човек. Почисти к и л и м а, извади с е р в и з а, за да се вижда, а и ТИ се поизлъскай, защото. . . нашият гостенин е важен (виден, отговорен) човек!»

Като си мислех за попалексовците, хващаха ме дяволите и Ружа ме питаше:

- Защо ставаш зъл?
- Защото те са един милион!
- Кои?
- Правоъгълниците!

Но за нейния Попалексов не отваряхме дума. Той беше като че ли престанал да съществува.

* * *

И още се питах:

— Като се репчиш толкова, ти би ли се оженил за нея?

«О, не, хиляди пъти не!» — си отговарях.

Аз ламтях за «веществото», но в душата си няхах чувства за нея. За обич не можеше да става дума, камо ли за любов!

И все пак помислях ли за първата ѝ истинска любов, в душата ми нахлуваха бесове. Излишен труд си правеха, защото аз не я обичах, но те дохождаха и започваха да правят драми, пухтяха, скърцаха със зъби. Ружа се сещаше за много работи и не се свенеше да отваря дума за тях и аз си казвах, че Попалексов надали е бил първият и единственият. Но кой ли идиот е бил първият? Нищо лъвско не ще да е имало у него и той ще да е бил някакъв правоъгълник, но дали муцуната му е била конска, или е приличал на лъскачите от кафене «Прага»?

Ето какви недостойни въпроси ме мъчеха; мисли от арсенала на правоъгълниците бяха се промъкнали и в моята глава!

* * *

Оня ден токът на обувката ѝ попадна между разхлабени павета и се счупи. Нищо за тока, но тя си навехна малко крака и захвана да понакуцва. Бяхме в квартал «Вазов» (нейния квартал), улицата беше отдалечена от центъра, не минаваха таксито. Предложих ѝ да се облегне на рамото ми и тя ме послуша, това облекчи донякъде вървежа ѝ, но си личеше, че още ѝ е трудно. Ето защо аз протегнах ръка и я прегърнах през кръста, по този начин (стар и изпитан начин!) поех нещо от тежестта ѝ и на нея ѝ стана много по-добре. Но изведнаж се спря и като ме погледна «изпитателно», поклати глава и ме запита:

— Ти да не си мислиш кой знае какво, като си ме прегърнал?

— Отде-накъде! — рекох.

— Казвам! Защото аз те чувствавам като брат!

— Хубаво! — рекох. — Чувствавай ме, както искаш!

— Така трябва! — каза тя и се разсмя весело и звънко.

Продължихме и аз си казах, че по-гъвкав кръст на

жена едва ли има на тоя свят! И тогава онази мелодия от «Хубавата Елена» пак долетя изневиделица в душата ми и аз си я затананиках наум. Една богиня се събличаше и аз си казвах, че ако Ружа стори същото, кой знае на коя от двете Парис щеше да даде златната ябълка. Бях готов да се обзаложа на едно срещу хиляда, че Ружа нямаше да падне по-долу от Афродита.

* * *

В навечерието на заминаването ни тя ме представи на своите. Баща ѝ отдавна бил починал, отгледал я дядо ѝ. Дядото, едно умно и живо, побеляло старче, веднага се похвали, че е бивш учител, че е преподавал история, отечествена и обща, още преди Първата световна война.

— Учил съм я да разбира и да обича историята! — рече старецът.

Той ме заведе в кабинета си — малка стаичка, затрупана от горе до долу със стари книги и карти. Едва беше намерено място за масичка, която също беше затрупана от горе до долу със стари книги. Но книгите върху тази масичка бяха съвсем нови.

— Сега тука учи Ружа — каза старчето. — Тя има добра подготовка и ако заляга, непременно ще стане учена. Знаете ли, в света няма прочути историци-жени. А тя е родена за тази наука!

Майката, управителка на текстилен магазин, беше още стройна жена, личеше си, че е била някога хубавица.

— Като чух, че сте математик, успокоих се! — каза тя. — Математиците са сериозни хора, а литераторите и историците — да прощава татко! — това е друго. Нали и моят мъж беше историк!

Като ме изпровождаше, тя каза с голяма молба в гласа си:

— Ружа е неопитна. Нали вие ще се грижите да не ѝ се случи някоя неприятност?

— Сега светът е друг! — възропта старецът. — Какво лошо ще ѝ се случи?

— Не се безпокойте! — рекох. — Ще си отварям очите. Аз съм строг човек!

Навярно дяволът ни беше подслушал, тъй като се наложи още във влака за Русе да спасявам спътницата си от голяма неприятност. Но преди да разкажа за случката, искам да опиша накратко как се разделихме на гарата с нашите близки (не от сантименталност, голяма работа, че щяхме да отсъствуваме 15 дена). Искам да опиша накратко как се разделихме поради следните съображения. Първо — дойде да ни изпроводи цялото комсомолско бюро, начело с Попалексов. Но това не е най-интересното. Най-интересното беше, че Попалексов държеше демонстративно подръка не някоя друга, а Щерева. Държеше я подръка, и толкова! Сякаш му беше годеница. «Виждаш ли коя е хванал подръка твоя годеник?» — прошепнах скришом на Ружа. «Нищо! — повдигна рамене Ружа. — Той не ми е вече годеник!» Аз изпитах голямо задоволство от отговора и в същото време почувствувах да се промъква в душата ми някакво смъртно безпокойство. Уж бях постигнал целта си, измъкнал бях Ружа от ръцете на тоя правоъгълник, а ето че започнах да се тревожа! Откъде беше дошла тревогата и защо, за какъв дявол? Струваше си да помисля по тия въпроси, но няхах време да се съсредоточа — насреща ми се зададе — кой можеше да предположи — не друг, а чичо ми! Той стърчеше над всички с широкополата си капела, с козята си брадичка, правеше си път сред изпращачите и държеше високо и тържествено в дясната си ръка тулумбесто шише ментовка!

— Още е топла! — ухили се той, когато най-после се добра до мен и с царствен жест сложи бутилката в ръцете ми. — Това ли е момичето? — кимна той към Ружа. — Браво, браво! Добро е!

Нали чичо беше стар пръч, хем я потупваше по раменете, хем я опипваше с дългите си пръсти, но Ружа, разбира се, не забелязваше.

— Какъв благороден чичо имате! — възхити се майката на Ружа.

Когато взехме да се прибираме във вагона, Попалексов още веднаж ми пожела добър път, а Щерева приятелски ми се усмихна. Кордова стеснително ми подаде ръка и, кой знае защо, забрави да си вземе сбогом с Ружа. Така завърши изпращането.

Влакът потегли, перонът се дръпна назад и пред нас

изскочи първият въпрос, който трябваше взаимно да решим: в чия кабина да влезем, докато дойде време за спане? В нейната или в моята? И в двете кабинни имаше по едно свободно легло, в нейната кабина то беше запазено за жена, а за леглото в моята кабина не се яви претендент. Ружа тутакси се почувствува неудобно — и в единия, и в другия случай тя щеше да остане насаме с мен, и то в «спална» обстановка. Затова ѝ предложих да вечеряме във вагон-ресторанта.

Бях в добро настроение (всичко се нареждаше, както трябва), затова поръчах най-хубавото, с което разполагаше кухнята: риба, печено пиле, котлети. И вино, разбира се.

— За себе си можеш да поръчаш и още нещо! — рече Ружа. — На мен ми стига едно котлетче и малко салата. — И като ме погледна закачливо, попита: — Ти по толкова ли ядеш всяка вечер?

— По толкова — рекох.

— А ние вечеряме само с кисело мляко или с чай.

— Тъй ли? — рекох. — Аз не знаех, че киселото мляко и чайт вършели чудеса?

— Няма чудеса! — каза Ружа.

— Как да няма? Ами тази фигура, дето си направила, тя от какво се е наляла — само от кисело мляко и чай?

— Ние не сме богати — каза Ружа. — Пенсията на дядо е малка, а заплатата на мама не е от най-големите! Ние сме свикнали да живеем скромно.

— Не прави дребнави сметки! — рекох. И изтърсих: — Тази вечер си на мои разноски!

Ха де! Когато най не очакваш, тогава ще цъфнат на устата ти думи, от които не знаеш после къде да се скриеш!

— Туй да не си го дори помислял! — поклати глава Ружа. — И тази вечер, и всички вечери, дето ни предстоят, аз ще бъда на с в о и разноски!

Тя изрече тия думи толкова решително, че по бузите ѝ излезе дори червенина.

— Е, добре! — рекох. — За в бъдеще ще знам.

Ружа почука с вилицата си.

— Другарят е надценил моя апетит! — рече тя на сервитьора. — На мен ще ми донесете само един котлет. Аз повдигнах рамене.

Когато сервитьорът се отдалечи, тя сложи ръката си

върху моята и (о, небеса!) ми рече с тон на по-зрял от мене човек:

— Не се цупи и не прави опити да ме покровителствуваш. Ако искаш да бъдем приятели, остави ме да живея по свой вкус!

— Ти ме удивляваш! — рекох. — Нима Попалексов е бил толкова деликатен с теб?

— Тази история какво те засяга? — попита ме хладно тя и издърпа ръката си.

Така нямаше да стигнем до никъде, затова обърнах другия край:

— Добре! — рекох. — Аз мога да ти заговоря на «ви» и да се държа с теб като случаен съсед. Срещнали сме се на масата, ще разменим няколко думи за времето и — довиждане до нова среща на масата и до нов интересен разговор за времето. Ако този модел на отношения ти харесва — моля! Да не ми е името Тома, ако не огранича разговорите си с теб до двайсетина думи на ден! Дори веднага мога да ти изброя по-главните от тия двайсет думи, искаш ли?

Погледнах я и веднага си казах насърчително: «Само така, Тома! Това е пътят!» Очите ѝ (хубавите ѝ очи!) плаваха във влага, в ъглите им блесяха готови сълзи. А-ха, да заплаче!

— Лошо се шегуваш! — рече тя.

Дойде сервитьорът, момчето беше опитно, напълни незабелязано и нейната чаша.

— Хайде! — рекох. — В името на дружбата, и край на лошите шегички! — И като изчаках да преполови чашата си, попитах: — Нали щяхте да се жените с Попалексов?

— Той поиска да не пътувам! — каза Ружа.

— А ти?

— Аз казах, че това е моя работа. Казах му, че дори да бях вече омъжена, пак щях да пътувам!

— И какво?

— Пожела ми добър път!

— И сега?

— Сега всеки е свободен да прави каквото иска.

— Той с Щерева, ти с мен! — рекох аз.

— Какво с теб? — втренчи се в очите ми Ружа.

— Нищо! — рекох. — Той се разхожда с Щерева под ръка, ние с теб ще спим под един покрив.

— Но в различни кабинети! — усмихна се Ружа.

— Има ли значение! — рекох.

— Как да няма! — учуди се искрено Ружа.

Неусетно, както разговаряхме, аз прехвърлих в чинията ѝ още един котлет и тя неусетно го изяде. Но още вино не ѝ налях. От себе си ли се боях, или се страхувах за нея — един бог знае. Но постъпих като правоъгълник, не ѝ налях.

Посмяхме се, беше ни добре заедно и когато станяхме да си ходим, и на двамата ни се стори, че нещо губим, много скъпо и за двама ни, но се престорихме, че всичко е наред.

В синия сумрак на спалния вагон, в дъното му, близо до Ружината кабина, двама мъже, седнали на сгъваемите седалки нагъваха коняк. Около тях приятно миришеше на «Метакса». Изпратих Ружа до вратата на нейната кабина, тя застана в рамката на вратата и побърза оттам да ми даде ръка.

Легнах си, запалих нощната лампа и разтворих най-новата «Астрономия» на Амбарцумян.

След един час клатушкането на вагона започна да ме успива. Оставих книгата на лавицата и протегнах ръка да загася лампата. Но в тоя миг някой дръпна силно ръчката на вратата и в кабината ми се втурна Ружа — сякаш беше издухана от леглото си, както беше лежала, — боса, с мрежа върху косите си, по късичък комбинезон.

— Тома, Тома! — хвърли се тя към мен с разперени ръце, сякаш се готвеше да ме прегърне. — Тома, в кабината ми влезе мъж! Помощ!

Скочих и излетях в коридора, както бях по пижама, бос.

Неканеният гостенин, също по пижама, седеше на леглото ѝ, не мигаше, като хипнотизиран, и тъпо ме гледаше. Веднага познах в него единия от двамата пиячи, дето нагъваха «Метакса»-та. Не го запитах как е попаднал в кабината, сграбчих го за раменете, повдигнах го и като чувал го изхвърлих в коридора. Чух го как плъосна тежко върху дебелия килим. Откъде се взе толкова ярост у мен!

Запалих лампата и се огледах, сякаш в кабината имаше още един такъв тип. Пред очите ми се мярнаха части от женски тоалет, стана ми неудобно, сякаш сам се бях превърнал в неканен гост.

Излязох в коридора. От типа нямаше следа, навярно се беше шумнал в някоя от съседните кабинни.

Заварих Ружа на леглото ми, седеше превита надве като изпъдена. Очите ѝ трескаво ме оглеждаха, в зениците ѝ още святкаше преживения страх.

— Няма нищо! — рекох. — Някакъв идиот се напил и сбъркал кабината си!

Тя поклати глава, раменете ѝ потръпнаха, като от конвулсия.

— Сама си виновна! — рекох. — Защо не си заключила вратата? Забрави ли?

Тя помълча някое време, сякаш искаше да си припомни защо не беше направила това толкова просто нещо, да заключи вратата.

— Аз пътувам за пръв път в спален вагон — каза тя. Очите ѝ зашариха по рамката на вратата. — Дори не знаех как се заключва!

Посочих ѝ. Тя се усмихна като малчуган, който изведнаж си припомня, че пет по пет правят двайсет и пет, но усмивката ѝ изчезна тутакси, като да беше изтрита със сунгер. Тя изтегли комбинезона си напред, дясната си ръка сложи върху гърдите си, а с лявата издърпа одеялото отгоре си и се зави.

— Студено ли ти стана? — попитах. Помислих, че я втриса.

— Как не те е срам! — викна ми възмутено тя и гласът ѝ ми се стори зъл. — Да седя такава до теб и ти да мълчиш!

— Голяма работа! — засмях се аз.

— Ако аз съм си загубила ума, ти нямаш ли чувство за приличие?

— Прекаляваш! — рекох. — Все едно че съм те видял на плажа!

— Плажът и леглото са различни неща. Не хитрувай!

«Я не се прави на светица!» — идеше ми да ѝ кажа, но се сдържах, защото от тия думи се засягаха буквално всички жени, от леля Роза до ония, които едно време ме питаха дали разполагам с три петолевки.

— Време е да спиш! — рекох.

И се изправих, защото ме беше яд да я гледам такава завита, като пашкул.

Когато стигнахме до нейната кабина, тя не застана на входа, както беше направила одева, а ми протегна отвърте

ръка. После придърпа малко вратата, свали одеялото от раменете си и свенливо ми го подаде.

На другия ден доста време избягваше да ме погледне в очите, но когато все пак ме погледна, в погледа ѝ като че ли имаше един градус повече топлина.

* * *

По-късно научих от капитана на парахода, че ония двамата, дето се наливаха с гръцки коняк, били някакви експерти от «Булгартабак». По-едрият, типът с месестата и нахална медуна, познах веднага, той беше среднощният гостенин на Ружа. Не знаех по какво го познах, по конячената миризма ли, която се носеше от него, или по това, как диво ме заглеждаше, все едно. Като минах покрай него, заках му се с глава и видях как очите му потъмняха като на зло куче. И двамата булгартабакци носеха на ръцете си по два златни пръстена, бяха облечени в скъпи черни костюми и палеха цигарите си с позлатени запалки. Повечето време прекарвах в бюфета, върху високите столчета пред тезгяха, а минеа ли покрай нас, она с месестото лице просто изяждаше Ружа с очи.

Моята каюта и Ружината се случиха една до друга. Дали задето се боеше от своя агресивен ухажор, или пък беше повярвала в моята «лоялност», тя буквално се залепи за мен и ние се разделяхме едва ли не само вечер, когато си лягахме да спим. На палубата лежахме на съседни шезлонги, често пъти на по-малко от педя един от друг. Вече не правехме разлика в чия каюта ще се отбием, в нейната или в моята. Лягах на леглото ѝ, а тя сядаше в краката ми. Или обратно, тя лежеше на моето легло, а аз седях в краката ѝ, като понякога слагах стъпалата ѝ върху коленете си и тя не протестираше.

Ето колко бързо се сближихме. Условностите ни напуснаха и ние им махахме с ръка за добър път.

Мъжете играеха на карти в салона, момичетата се разхождаха на палубата по бански костюми, ония двамата пиеха в бюфета и мрачно ни следяха с очи. Параходът се плъзгаше кротко и като насън по тихата вода, над нас, зареяни в синевата, кръжаха облаци, а от двата бряга ни се усмихваха бели селца.

Ние прекарвахме повечето време в една от кабините ни, беше ни добре да сме сами. Бъбрехме за какво ли не.

Главно тя говореше, а аз слушах, а понякога се заслушах в себе си и тогава думите ѝ не стигаха до съзнанието ми, но имаше ли значение! Тя ми разказваше за дядо си, личеше си, че го обича много, за бригадирските си преживелици, за приятелките си, за приятелите, само за Попалексов и за Щерева не споменаваше дума. Разказваше ми исторически легенди, като си мислеше навярно, че аз се захласвам по тях. Как например хунският вожд Атила, който бил «бич божий» за Римската империя, посрещнал годеницата си Кримхилда, която произхождала от някакво северно германско племе. Когато тя пристигнала начело на свита от германски рицари, Атила слязъл от коня си, свалил от раменете си златоткания си плащ, обсипан с бисери и други скъпоценни камъни, и го прострял пред нейния кон, за да не стъпят крачетата ѝ върху разкаляната земя. Толкова внимателен бил «бичът божий», но сигурно и Кримхилда си заслужавала тоя жест. Тя била русокоса, синеока, ефирна и само един бог знае защо и как Атила се поминал през брачната им нощ. После Ружа разказваше за погребението на Атила, как изсипали праха му в мътните води на Тиса и как в същия миг няколко дузини негови наложници, слуги и конегледачи прерязали гърлата си от скръб. «Вятър! — казах си наум. — Просто, войниците са ги заклали!» Но си млечех, защото Ружа беше сложила стъпалата си върху коленете ми и нямаше да ги помести, докато не я предизвиках да влезе в спор.

Ние ставахме все по-близки, все повече огън се разгаряше в кръвта ми. Но истина беше и друго, че тоя огън не топлеше душата ми.

* * *

Една вечер, преди да стигнем в Братислава, приятелят на оня с месестата муцуна ми рече:

— Мой човек, защо толкова вардиш туй момиче? Ако не ти е близка, дигни си чуковете за малко, моят приятел няма да ти остане длъжен!

— Тъй ли? — рекох. — Това е интересно! Хайде да идем на палубата и там насаме да се спазарим!

Изкачихме се на палубата и аз заставах до сами парапета.

— Например — каза мръсникът — да се чулиш тая вечер нанякъде?

— Къде? — попитах аз. — И за колко? — И дадох ухо да чуя.

Когато типът дойде до мен, за да ми прошепне цената, аз така го фраснах по мутрата, че за една бройка щеше да се прекатури през борда.

Остана да лежи на дъските, а аз се прибрах при Ружа.

Като видя кокалчетата на ръката ми ожулени, тя ме погледна изплашено.

— Нищо! — рекох. — Спънах се. Голяма работа!

Тя поля ожуленото с одеколон и когато взех да се мръщя, защото спиртът щипеше, притисна ръката ми до гърдите си и взе да духа отгоре.

Тогава очите ни се срещнаха и всеки от нас като че ли прочете в погледа ни другия накъде отиваха нещата. Тая игра си имаше своя логически и неизбежен завършек.

Но все пак имаше време някой от нас да напусне играта. Ружа ме отблъсна леко и рече:

— Аз притиснах ръката ти, без да мисля и без да искам. Видях кръв и се уплаших. Затова ти не си прави погрешни изводи и изобщо. . .

— Какво — изобщо? — попитах.

— Не станаме ли някак много фамилиарни един с друг?

— Голяма работа! — рекох. — Какво лошо има, като сме станали по-близки? Нали не лъжем никого?

Тя беше скъсала връзките си с Попалексов, аз нямах задължения към друга жена. Какво ни пречеше да станем още по-«фамилиарни»?

* * *

Бях забравил Златната жена с пауна. За много неща се сещах, всякакви мисли минаваха през главата ми, а за моята Златна жена не помислях нито веднаж.

* * *

Още на другия ден след като пристигнахме във Виена, излязохме да се разходим в Пратера. Изкачихме се до върха на кулата, където е ресторантът, пихме бира, порадвахме се на панорамата. После се возихме на желез-

ницата, дето изкачва стръмнини и се спуща в пропасти. Когато се спущахме в пропасти, Ружа се притискаше уплашено до мен и аз я прегръщах. След това се качихме на водната шейна. Тя се стрелваше по едно нанадолнище, което ставаше почти отвесно, и на края бухваше в едно малко езеро. Пак прегърнах Ружа, защото тоя път тя наистина се уплаши.

После се въртахме на колелото. Закусихме и пихме бира в един павилион, след това отидохме на дансинга и там танцувахме валсове до среднощ.

Когато се прибрахме в хотела, аз я поканих за малко в стаята си. Така правехме всеки път — или аз оставах за някоя и друга минута в стаята ѝ, или тя в моята. Изяждахме по един шоколаден бонбон и си отивахме «с мир». Този път, когато си тръгна, аз задържах ръката ѝ в своята. И Ружа остана при мен.

* * *

«О, небеса!»

Бях потресен и толкова смутен, че за повече не можеше да става дума. Показа се, че жената с «минало» била още девствена. . . Това приличаше на марсианска фантастика — пленяваше и смущаваше едновременно — и аз не знаех кое беше по-силно, чарът от изненадата или смущението. В тая странна смесица се прокрадваше и едно парливо чувство на срам. Свободното ѝ държане ме караше да мисля, че тя е жена с «опит», че непременно има «минало», дори се мъчех да си представя що за правоъгълен идиот е бил «първият». . . А пък тя била още «момиче», ненапита чаша чиста вода. Срамувах се от тия си мисли, не смеех да погледна в душата си.

Но аз не смеех да погледна в себе си и поради една друга, много по-сериозна причина. Аз обладах Ружа без любов. Бях длъжен да ѝ кажа: «Ето, луд съм по тебе, но в сърцето ми нямаа обич!»

Свят ми се завиваше, като помислях за това. В душата ми имаше страст, изгаряща, дяволска, но нима страстта и обичта са едно и също? Аз се възхищавах на хубостта ѝ, но възхищението беше съвсем далечен братовчед на обичта. Имаше в душата ми привързаност, привързал се бях към нея, но нали човек се привързва например към кучето си или към някоя своя любима вещ. . .

Още с направени глави от нощта, ненаситни да се целувате, решихме да закусим в моята (сега «нашата») стая. Когато камериерката дойде, за да вземе поръчката, Ружа ѝ каза (на немски):

— Мляко — за мен. Яйца на очи — за моя мъж.

Тя каза точно така: «Яйца на очи — за моя мъж.»

Като чух думата «мъж», запалката, която поднасях към цигарата си, моментално изпадна от ръката ми. Изпуснах я, като че ли изведнаж беше удесеторила теглото си няколко пъти.

Камериерката се усмихна деликатно и излезе, а Ружа пребледня.

— Какво те стресна толкова? — попита ме тя с почти шепнещ глас.

Повдигнах рамене.

— Ти се уплаши, задето те нарекох свой мъж! Признай!

— Не се уплаших, а се стреснах!

— Но защо се стресна?

Тя ме гледаше с широко разтворени очи. Стори ми се, че в тях имаше всичко: и съмнение, и страх, и надежда. Всичко!

— Просто не съм свикнал! — рекох. — Какво има толкова за чудене? Не съм свикнал!

Тя помълча, после отиде до огледалото. И както оправяше косите и червилото си, рече:

— Не те задължавам да ми бъдеш мъж! — Когато свърши с червилото, зае се с косите си. — Не те задължавам! — повтори тя. — Това не става насила!

— А ти чувствуваш ли се м о я жена! — попитах.

— А как иначе бих легнала при теб? — изви се тя и черното в очите ѝ засвятка. — Когато реших да легна при теб, аз се чувствах в е ч е твоя жена!

Навярно очакваше да кажа: «Когато те прегърнах, аз бях решил в е ч е да бъда твой мъж!»

Но аз не изрекох подобни думи. И за нищо на света не бих изрекъл! Когато я прегърнах, аз не мислех за никакви женитби и за никакво съпружество. За какво съпружество да мисля, като в душата ми нямаше любов, а кипеше само дяволска страст! Но можех ли да ѝ кажа истината след т о в а, което се беше случило между нас? След като

тя се смяташе в е ч е за моя жена! Жалех я и затова нямах сили да ѝ кажа истината, а, от друга страна, страстта ме опияняваше и ме подтикваше да постъпвам като нечестен човек.

— Не губим ли ценно време в празни приказки? — рекох.

И я прегърнах. Какво друго можех да сторя?

Така ни завари камериерката.

Аз ѝ казах:

— Госпожо, млякото е за моята ж е н а, а яйцата на очи са за мен!

— О, да, господине, да! — каза камериерката, а погледът ѝ се смееше: «Видяха ли ти сметката, горкичкото ми момче?»

* * *

После всичко тръгна по реда си.

Русокоса австрийска девойка ни заведе на среща с комсомолци от някакъв завод за електроприбори. Салончето беше една кутийка, побираше пряко сила петдесетина души, но за срещата бяха дошли освен комсомолци и други любопитни, събрали се бяха стотина души. Беше задушно, притеснено, но имаше толкова много усмивки по тия русокоси лица, че аз си казах: «Нищо! Ще издържим някак!» За тия лъчезарни усмивки човек можеше да се подложи и на по-тежки изпитания и да не му тежи.

Имаше преводач, пък и Ружа говореше сносно немски, задаваше се оживена беседа. Отначало ни питаха за надници, заплати, отпуски и прочие неща от икономически характер. Не съм силен в икономиката, затова галантно предложих на Ружа да отговаря на въпросите. Постепенно интересите се насочиха към проблемите на бита, семейството и, разбира се, на любовта. Въпроси само за Ружа! «Хайде — рекох ѝ, — отговаряй! Тия неща ти разбираш по-добре от мен!» — Ружа ме погледна с укор и аз се поправих: «По тия неща ти си мислила много повече от мен!»

Както и да е. Ружа влезе в стихията си и толкова се увлече, та по едно време забрави преводача си (когато отвори дума за любовта!) и започна да обяснява на «своя» немски (за велико удовлетворение на слушателите).

А пък аз я поглеждах отстрани и си казвах, че по-ху-

бава не е била никога. Огледах салона и си казах, че от всички девойки тук тя е най-красивата. И се питах: щом е най-хубавата и най-красивата, защо я няма в сърцето ми? Дали пък моите душевни антени бяха виновни, те ли оставаха глухи за нейния чар? Или пък на нейния чар липсваше нещо, или не достигаше нещо и затова не можеше да докосне сърцето ми?

Ружа завърши изказването си с думите:

— В света на социализма, където мъжът и жената са икономически независими един от друг, няма и не може да има пречки за любовта!

Всички ѝ ръкопляскаха бурно и от сърце. Ръкопляскаха и аз.

Оставихме цветя пред паметника на съветския войник, разходихме се по «Рингщрасе» и, кой знае защо, по пътя на какви тайнствени асоциации, наум ми дойдоха ония двамата, от Булгартабак! Сетих се за тях след срещата ни с комсомолците, може би затова в душата ми кипна и се разля сякаш вълна от ярост.

— Как забравих да питам капитана на парахода за имената им! — тяхнах се аз.

— Не трови настроението си заради тия изроди! — каза Ружа и лицето ѝ помрачня. — Сега ли намери време да мислиш за тях!

Тя ми предложи да се разходим до Операта или до паметника на Бетховен, бяхме предварително отбелязали тия обекти с кръгчета върху нашия гид. Но ония двамата не излизаха от главата ми и затова ѝ казах, че, напротив, трябва още на часа да тръгнем за пристанището, защото параходът може всеки миг да дигне котва.

— Толкова ли държиш на тоя параход? — погледна ме учудено тя. — И тъкмо днес?

Днес беше за нея тържествен ден, затова освен удивлението в очите ѝ имаше много други чувства, но аз си мислех за парахода, за ония двамата от Булгартабак и не им обърнах внимание.

Бяхме застанали до сами входа на градския парк. Художник с грива до раменете беше закрепил картон върху портативно стативче и енергично ни махаше с ръка да се обърнем «в анфас» към него.

— Щом като за тебе «днес» е толкова обикновен ден —

каза ми Ружа, — върви търси твоя параход, аз не ти преча! — И по лицето ѝ се изписа оня израз на непристъпност, който бях хубаво запомнил още от първото ѝ посещение в моя дом. — Отивай, където искаш! — повтори тя. — Ако след парахода ти хрумне да ме видиш, ще ме намериш в Националната галерия или в хотела!

И се отдалечи.

Гледах я как стъпва като пантера и си казвах, че тази сладна хубост е моя, но кой знае защо, в душата ми не звучаха никакви фанфари.

Време е да свърша с тази история, макар че от хронологично гледище тя завърши година и половина по-късно. И понеже днес е модерно да се говори за «генетични кодове», ще кажа и аз, че още със самото си раждане дружбата ни с Ружа беше кодирана за кратковечен живот.

Ах, как се зарадва дядото на Ружа, като научи, че ние с внучката му ще се женим! Той извади от един шкаф старовремска бутилка, потупа я гальовно по издутото и рече:

— Туй вино е на петдесет години! Запечатах с възък бутилката, когато генерал Радко Димитриев влезе в Одрин. Аз бях тогава писар в неговия щаб.

Старецът малко послъгваше. От бутилката лъхаше наистина на история, но не беше чак толкова древна, както я изкарваше той. Когато взех да я отварям, прочетох върху пожълтелите ѝ етикет: «Винарска къща Марица — Пловдив, осн. 1920 год.»

Виното беше мътно и стипчиво, но ние с Ружа стоически изпихме «горчивите си чаши» и за да угодим на стареца, направихме щастливи лица и чинно се целунахме. После той взе да ни разказва как шопите шурмували редута «Султан тепе» и как го превзели с «по пет на нож», но му дойде друг ум и се отплесна изведнаж по сватбите на великите хора. Александър Македонски, като се оженил за бактриянката Роксана, наредил «телеграфически» да съобщят за туй събитие на майка му Олимпиада. . . А Наполеон подарил на Жозефина скъпоценна гривна, украсена с миниатюрен ръчен часовник, голям колкото лешниково зърно. Маршал Ней пък дал заповед по радиото отрядът гвардейци да следва аутомобила на техни величества в церемониален марш. . .

Докато той разказваше, аз си спомних как «в мига, когато изсипвали праха на Атила в мътните води на Тиса. . .», и погледнах скришом Ружа. Тя слушаше дядо си със зяпнало лице, като момиченце, и хич не се смущава-ше от разните телеграфи, ръчни часовници, радио-служ-би и автомобили. И се чудех как в една кожа можеха да си съжителствуват толкова различни същества — романтич-на слушателка, независима жена, консервативна любов-ница. И се питах коя от тях бих обикнал, ако всяка се подвизаваше за своя сметка и не даваше пет пари за дру-гите. . .

Но скоро разбрах, че под кожата ѝ живее и една друга Ружа.

* * *

Кумуваха ни Василчо и Нора. Нора закъсна, помислих, че ѝ се е случило нещо, но когато все пак дойде, аз ахнах в себе си: «О, небеса!» Колко беше тъжно-хубава! Един летен ден, богат с хляб, който залязваше в злато и пур-пур. Щях ли да я обикна, ако беше на годините на Ружа? Не знам. Но и такава, каквато беше за годините си, тя заемаше в сърцето ми като че ли повече място, отколкото Ружа.

* * *

Първите месеци на брачния ни живот съвпаднаха с напрег-нато за мен време — явих се на държавен изпит, а някол-ко седмици по-късно представих публикации и държах изпит за званието «кандидат на математическите науки». Четях до късна нощ и за да не си пречим, решихме да спим в отделни стаи. Аз останах в моята стая, а Ружа се настани в някогашната стаичка на леля Роза. Общата спалня на баща ми и майка ми превърнахме в салонче, където се събирахме, за да си побъбрем и вземем по чашка кафе. Аз не отдавах почти никакво значение на нашата временна «раздяла», но Ружа, изглежда, преживя тази работа трагично. Когато предложих да спим в отделни стаи, докато траят моите изпитни напрежения, тя въз-кликна: «Ама да, разбира се!» Но още първата вечер се нацупи и загуби настроение. Призори, когато влязох в стаята ѝ, възглавницата ѝ беше още влажна от сълзи.

Веднаж ме попита:

— Още колко изпита ти предстоят? — И преди да ѝ отговоря, допълни: — Надявам се, че този ще е последният!

— О, не! — рекох. — Предстоят ми изпити за доцента, публикации за докторат и така нататък.

— Кой като мене! — засмя се насила Ружа. — Било ми писано да преживея най-хубавите си години като парясница!

— Ти сериозно ли го казваш това? — стреснах се аз.

Тя помълча някое време, после се направи на весела, дойде при мене и ме прегърна.

— Денем не мога да бъда с теб, защото ходя на лекции. Вечер и нощем пък ти не можеш да бъдеш с мен, защото учиш, готвиш се за изпити и пишеш дисертации. Залъгваме се с някоя и друга открадната минута. Това живот ли е?

— Това е дори прекрасен живот! — рекох убедено аз.

Тя се засмя, уж весело, но смехът ѝ не беше добър.

Иначе животът ми не се различаваше много от предишния, с тази разлика, че сега той течеше на горния етаж. На долния етаж, при Златната жена, не се застоявахме, минавахме транзит. Още при първото си дохождане в моя дом Ружа възненавидя Златната жена, а когато влезе в къщи като стопанка, заклани се, че някой ден ще ѝ види сметката.

— Това не трябва да правиш! — рекох. — Ние всички дохождаме и си отиваме, а ТЯ остава!

— Докато съм тук, аз съм жената в тази къща, а не тя! — тропна Ружа с крак.

— Но тя е само рисунка! — рекох. — Защо ревнуваш!

— Защото ти си ВЛЮБЕН в нея, затова!

— Извинявай! — рекох. — Рисунката се обича като рисунка, а не като жена!

Тя помълча, погълната от някакви свои мисли, после каза:

— Не знам защо си се захласнал толкова по тази жена! . . . Та аз съм по-хубава от нея! . . . Искаш ли да се увериш?

— Хубава работа! — възмутих се аз. — Ти с една картина ли искаш да се състезаваш?

— Ще се състезавам, защото тази жена е за тебе повече от картина!

Тя влезе в бившата моя стая (кабинетът на баща ми) и след малко излезе оттам гола, като се прикриваше смутено с една покривка за маса. Ружа беше стеснителна, тя още се свенеше да се съблича пред мен на отворена лампа, затова насмалко не ахнах, като я видях по Евино облекло.

— Сега ще видиш, че твоят кумир е едно нищо в сравнение с мен! — каза Ружа, като избягваше да ме погледне в очите.

Бузите ѝ горяха, тя стъпваше по килима така, сякаш ходеше по нажежено желязо. После застана до витража и захвърли покривката. Златната жена наистина се превърна на едно нищо.

— Печелиш! — засмях се аз, макар че някаква неясна мъка беше стиснала сърцето ми. — Ти си по-хубава. Печелиш по всички показатели!

— Това исках! — рече Ружа, като отново се зави в своята покривка. — Да признаеш, че съм по-хубава от твоя кумир!

Веднага след като Ружа си отиде, Златната жена отново оживя пред очите ми и отново се превърна в най-хубавата жена на света. Но, тъй или иначе, ние вече не се застоявахме дори за минута в долния етаж.

* * *

Извоювах си званието «Кандидат на математическите науки», към края на годината прибавих ново звание (старши научен сътрудник) и взех да се готвя с всички сили за доцентура. Но точно по това «усилно» време останахме без средства. Нямах възможност да преподавам частни уроци (с изключение на Василча), нито да залягам в писане на статии по математически или метеорологически въпроси. Всичкото си внимание трябваше да съсредоточа върху доцентурата. Но нали злото не иде никога само!

През октомври валиха силни дъждове, покривът на старата къща прокапа и над Ружината, и над моята стая, принудихме се да се съберем в салончето. Къде можех да извадя пари за ремонт! Не стига, че мъчно четях и работех в общата ни спалня, но един ден Ружа изтърси най-ненадейно (не искам да си кривя душата, беше преbledняла и гледаше някак си виновно!), изтърси, че е бременна. Аз на свой ред преbledнях, дори повече от нея.

— Тъкмо сега — рекох — намери време. Втасахме!

— Но в какво съм виновна аз? — попита Ружа и се разплака.

Тя поплака, похълца, после изведнаж се разяри:

— Искаш да го махам, така ли?

Аз отговорих по същия начин, по който отговарят хиляди мъже в моето положение:

— Нищо не искам. Но с какво ще гледаме едно дете и как? Ти си още студентка, аз не съм взел доцентурата си! . . . Помисли!

— Но хвани се на работа, дявол да го вземе! — изкрещя тя. — Стига тия изпити, отложи тия изпити!

— Добре! — рекох. — Щом като искаш, аз мога да зарежа всичко! Потрябвала ми е доцентура, ще стана един изчислител в някой институт, и край!

Тя отново заплака, този път тихо и някак много тъжно.

* * *

На другия ден сутринта тя излезе от къщи, без да се целунем и без да ми каже довиждане.

Навън валеше студен есенен дъжд, от тавана капеше, трябваше час по час да изнасям съдовете, където се стичаше дъждовната вода.

Постепенно започнах да изпитвам едно отвратително чувство на самота. Всеки ден, след като Ружа излизаше за университета, аз оставах сам, но нито веднаж самотата не беше ме хващала за гушата. Не знаех що е самота и никога не бях се чувствувал самотен. А тоя ден, едва беше Ружа затворила вратата подире си, и аз се усетих като жалък корабокрушенец, изоставен на пустинен остров. Може да звучи сантиментално, но така беше, в душата ми нахлу самота.

Опитах се да чета, да решавам задачи, не се получи нищо. Отворих прозореца, наведох се навън да усетя дъжд по лицето си. Лицето ми се намокри, но полза нямаше никаква, «на пустинния остров не се мярна жива душа».

Тогава си спомних вчерашния разговор и чувство на ужасна вина се забодя като нож в сърцето ми. Кой казва, че от чувство не боли? Боли, и то как! Сложих ръка на сърцето си и натиснах, толкова болеше.

После излязох и тръгнах за университета.

— За какво ме търсиш?

- Размислих. Не бива да го махаш.
- Но нали нямаме пари, нали ще ти пречи?
- Все ще се справим някак!
- Ами доцентурата?
- Карай да върви! Няма да избяга!

И се усмихнах страдалчески, като безнадеждно болен човек.

Напразно я търсих по аудиториите — тази сутрин Ружа изобщо не беше се явявала в университета.

* * *

Тя се върна към пет часа следобед.

— Тъкмо бях решил да те търся при старите — рекох.

Тя повдигна рамене.

— Защо не се събличаш? — попитах.

— Няма да остана задълго.

— Не те разбирам — рекох.

— Какво има за разбиране?

Помълчахме, после ѝ казах:

— Размислих. Можеш да оставиш детето.

— О! — каза тя. — Благодаря! — И като се усмихна някак неопределено, рече: — Аз изобщо не съм бременна, Тома. Изиграх ти една шега, за да проверя що за човек си!

— Шега ли? — казах аз (и почувствувах в душата си да нахлува слънце).

— За втори път те проверявам! — продължи тя. — Първият път беше във Виена, помниш ли? Споменах пред камериерката, че си ми съпруг, и ти толкова неприятно се изненада, че си изпусна запалката и заприлича на човек, комуто е заседнала в гърлото рибена кост! — Тя дори се засмя тихичко: — Ха, ха!

— Значи, си ме проверявала? — рекох аз.

— А защо не? Ето, и днес направих същото и в един миг ти заприлича на човек, осъден на доживотен затвор!

— Тъй — рекох аз. — И после?

— После отидох до съда и подадох заявление за развод.

— Чудесно! — рекох (в душата ми светнаха хиляди слънца!)

— Ние сме различни хора, Тома! Съвсем различни! Има ли смисъл да създаваме деца, когато само едно легло ни свързва?

— Напоследък и то ти липсва! — засмях се аз.

— Ето, виждаш ли? Ти не си за съпруг. Или поне не си подходящ съпруг за такива жени като мен. Аз мечтая да имам мъж, деца, семейство, а ти искаш ден и нощ да решаваш задачи и да се заплесваш по разни нарисувани Златни жени! Не е ли така?

— Така е! — повдигнах рамене.

— Тогава да се целунем за последен път! — рече тя. Целунахме се.

Повече не я видях. Научих след две години, че се омъжила и че със съпруга си живеели щастливо някъде, където тя преподавала история, а той оглавявал научно-изследователски институт.

Ако човек забележи колко пъти съм споменавал в последната част от разказа си за Ружа разните научни степени, които съм «усвоил» и които следва да «усвоявам» в близко и далечно бъдеще, ще си помисли навярно, че аз съм маниак на титли или нещо още по-нездравословно — че съм запален честолюбец. Човек не познава кой знае колко себе си, но що се отнася до титлите, с положителност зная, че не съм маниак. Колкото до честолюбието — тука работата е по-друга, не мога да се закълна, че не съм честолюбив. Ще се гордея, и още как, ако успея например да съставя уравнението за надеждността. И още повече ще се гордея, ако някога създам моя теоретичен модел за атмосферните процеси. Тогава — ще запита някой правоъгълник, защото мнителността е присъща черта на правоъгълниците, — като толкова ви пука за титлите, защо толкова усърдно четете за изпити и се трудите над разни дисертации? Доколкото си спомняме, ще кажат те, вие дори с жена си не спяхте (и то през медените месеци), когато се готвехте за първите две «степени»?

Каквото и да отговоря, типовете няма да ме разберат по простата причина, че мислят правоъгълно. За тях стремежът към «нещо» е или мания за слава, или честолюбие, или просто кариера. Как да им обясня, че всяка по-висока степен в научната йерархия е за мен същото, каквото е летвата за скачача на височина — една бариера към по-горни височини. И че всяка по-горна степен прави автоматично по-лесен достъпа до по-съвършена научноизследователска техника. Един професор, да речем, има много по-голям достъп до специална информация и до ЕИМ от по-висш порядък, отколкото примерно един кандидат на науките. . . Ето защо аз ще скачам и ще прескачам «летвата», докато мога, пък нека правоъгълниците ме корят, че съм маниак или кариерист!

След като се разведохме с Ружа, в живота ми настъпи за някое време «безветрие», но все пак си струва да бъдат отбелязани някои неща.

Преди всичко възстанових добрите си отношения със Златната жена. Още същата вечер след като Ружа си отиде, аз се пренесох отново на долния етаж. Свалих в татковата стая книгите си и всичко, което имаше връзка с работата ми, а сетне, без да си давам минута почивка, пренесох и леглото си. «О, небеса!» Сякаш след дълго отсъствие се завръщах в родното си място, при близките си. Канапето, масичката със седефените орнаменти, креслото — всички предмети като че ли ми кимаха дружелюбно и сърдечно ме поздравяваха: «Добре дошъл! Добре дошъл!» Навярно и Златната жена щеше да ми каже «Здравей!» — но аз все още не я поглеждах, изчаках да подреда всичко, че тогава.

А навън дяволски валеше и валеше и макар да не бях зиморничав, по раменете и по гърба ми полазиха тръпки, някакви особени тръпки, такъв странен студ не бях изпитвал до тоя час. Погледнах безпомощно камината, от широкия ѝ отвор нахлуваше влага и тя се лепеше за кожата ми, сякаш беше намазана с мазнина.

Облякох балтона си и се сгуших в голямото кресло. И тогава почувствах, че в салона е тъмно, бях забравил да запаля лампите. Златната жена беше се сляла с мрачината. Затова пък леля Роза седеше на канапето и плетеше, както винаги, а майка ми прелистваше списания, натрупани на седефената масичка, и неспокойно поглеждаше часовника си. Това бяха стари спомени и аз ги бях извикал пред очите си, за да не бъде сам.

После си казах, че съм се разкиснал като момиче. Голяма работа, че Ружа си беше отишла! Е, бяхме станали приятели, но кой казва, че приятелството е вечно? И баща ми и майка ми са били приятели някога, пък ето как завършиха. И какво приятелство е било тяхното! Осветено от една велика идея, заредено с рискове, окрилено от мечти! А нашето с Ружа какво беше? Аз решавах задачи, готвех се за изпити, тя ходеше на лекции. Аз се вълнувах за бъдещето на моето уравнение, за надеждността, тя се безпокоеше за бъдещето на аспирантурата си. Като си мислех за тия неща, казвах си: «Голяма работа, че всичко

отиде по дяволите! Какво приятелство беше това?» И тогава си спомних Златната жена. Нали тя ме ревнуваше от нея!

Всъщност Златната жена не беше никога напускала съзнанието ми, но беше стояла затулена, като актьор, който търпеливо чака зад кулисите, за да се появи на сцената чак през четвъртото действие (това сравнение бях срещал някъде по вестниците). За актьора беше казано добре, но сравнението не отиваше много за моя случай, защото Златната жена се беше появила в живота ми още през първото действие и дори малко преди него, когато завесата не беше още вдигната и на сцената внасяха и изнасяха разни неща. Ние се знаехме с нея още в ония години, когато седях в същото това кресло, но по къси панталонки и чаках мама да ме изведе на разходка до Градската градина.

Завъртях двата ключа, светнаха двата полилея, всеки с по дванадесет лампи, но в салона, който знае защо, не стана много светло. А трябваше да стане светло като ден, защото два полилея с по дванадесет лампи, това е нещо, разбира се. Но лампите ли светеха бледо, или тъмнината беше много гъста, та не можеха да ѝ надвият — вместо да избухне блясък, в салона настъпи сумрак. И тогава видях как Златната жена излезе от витража. Лицето ѝ удивително напомняше лицето на майка ми и затова навярно аз я виждах само до гърдите. Тя дойде до мен, усмихна ми се кротко и сложи ръцете си на очите ми. Колко бяха успокояващо хладни ръцете ѝ! Те ме отнесоха мигновено, сякаш в един чуден свят от синя мъгла.

Събудих се към полунощ. Бях си отспал хубаво, направих си кафе и тозчас се заложих за книгите.

* * *

Една вечер Петър Петров се завърна в приповдигнато настроение, но същевременно личеше, че е дълбоко разтревожен.

— Виждате ли нещо на раменете ми? — попита ни той.

Аз се постреснах, защото беше ясно, че въпросът му имае скрит смисъл. И Нора малко пребледня.

— Една Стара планина от грижи легна на раменете ми! — каза Петров.

От начина, по който той съобщи за планината, която носеше на раменете си, не можеше да се разбере дали се оплаква, или пък се хвали. Може би тя го смазваше с тежестта си, а може би той искаше да ни покаже каква страшна тежест е в състояние да носи.

— Какви са тия големи грижи? — попита го Нора.

— Ами какви са! — разпери ръце Петров и, кой знае защо, вторачи очите си в мен. — Възложиха ми да наблюдавам Н-ския строеж!

Н-ският строеж беше голямата слава и голямата грижа на петилетния план.

— Това е почетна задача! — каза Нора. — Защо се оплакваш?

— Да се оплаквам ли? — учуди се Петров. — Вие — обърна се той към мен — да сте ме чули нещо да се вайкам?

— Не закачай другаря Кансаров! — уплаши се Нора.

— Е, не бой се! — усмихна се Петров с болка и с отращение едновременно. — Няма да му сторя нищо! Аз само го попитах дали ме е чул да се вайкам, понеже ти ме обвини, че съм се оплаквал!

— Боже мой! — въздъхна Нора.

Петров поръча на Катя да донесе две чашки коняк — за него и за мен. Когато Катя донесе коняка, той ми кимна леко за поздрав и рече:

— Задачата е наистина почетна, но тоя най-голям строеж у нас тръгна напоследък много зле. Има опасност няколко от цеховете да не влязат в строя тази година, а това ще засегне много лошо цялата наша промишленост, пък и външната ни търговия!

— Да, това е неприятно! — кимнах аз и се помъчих да изразя съчувствие, въпреки че към промишлеността и външната търговия бях абсолютно безразличен.

— Е, ти ще се справиш някак! — каза Нора. — Аз пък си помислих кой знае какво!

Тя не биваше да намеква за какво си е помислила, защото Петров беше особено чувствителен към изразите в неопределен смисъл, като «кой знае какво».

— О! — не закъсня той да възкликне язвително. — За тебе от ранга на «кой знае какво» са само събитията с емоционален характер, разбира се! Какво струва някакъв строеж, па макар и от национален мащаб, в сравнение с една любовна драма! Нали?

Нещата взимаха опасен обрат, затова побързах да се намеся.

— Другарю Петров — рекох, — защо не ни заведете някой ден на Н-ския строеж? Не съм виждал отблизо строителство с епохален характер, каквото е Н-ското, а навярно и другарката Петрова не е виждала.

Нора схвана маньовъра ми и веднага ме подкрепи.

— Това е идея! — рече тя. — Ако не дооценявам строителството, това е заради тебе — обърна се тя към мъжа си. — Колко пъти си ме извел из страната, за да видя какво става?

— Но кога да те водя! — възропта вече по-миролюбиво Петров. — Всеки ден си на театри и концерти, а като не си на театър или концерт — боли те глава!

Както и да е.

Понякога си мисля: какво правят двамата, когато останат сами? Когато не съм там и няма приеми?

Петров обеща да ни заведе на Н-ския строеж.

* * *

В двора отново разцъфна люлякът.

Отдавна не бях се застоявал на двора, но днес не устоях, люлякът беше разцъфтял. Помирисах бухналите цветове, дори си откърших вейчица и се закичих, за да добия поетичен вид.

Към десет часа пристигна Нора.

Два пъти в седмицата дохождаше с реното си, за да ме води в Бояна, във вилата, където учех Василча да решава диференциални уравнения. Вчера Василчо взе последния си изпит (слава богу, успешно) и моите задължения приключиха. Вече нямаше да получавам п а р и от другаря Петров, свършиха се моите парични отношения с него («О, щастие, името ти е свобода!»), така че най-важната морална бариера между мен и Нора (парите, които получавах от Петров) беше рухнала в прахта. Сега можех да целуна Нора, без да ме гризе съвестта.

Ето какво нещо е човекът! Той ругаше чувствата, подиграваше се с емоционалността, боготвореше «рационалността», а сам като че ли ставаше жертва на чувствата и емоционалността го дърпаше по нанадолнището. Тия две

лица на медала лъснаха съвсем ясно в деня, когато Петров ни заведе на Н-ския строеж.

Строежът обхващаше площ колкото един софийски квартал, състоеше се от седем завода, а всеки завод имаше от три до пет корпуса. Тази Вавилония гъмжеше от хиляден народ, от стотици самосвали, кранове и багери; ж. п. линия пресичаше строителното пространство от север на юг, а на източния му плацдарм два хеликоптера се спущаха и издигаха всеки петнадесет минути. На едни корпуси комините вече димяха, други корпуси оборудваха с машини, но имаше и такива, по чиито безкрайни скели още сновяха като мравки ешелони от строители.

— Според пусковия срок комините на всички цехове трябваше вече да димят! — осведоми ме със загрижени и тревожни нотки в гласа си моят разводач, един от седемдесетях инженери на строителството, млад човек с небръснатото и изпостеляло лице.

— Не са ли потръгнали работите, откакто Петров е поел наблюдението над строителството? — попитах аз. Моят инженер повдигна рамене.

— Където работят седем хиляди души, работите са сложни! — рече той и въздъхна. После запали цигара.

Човекът нямаше настроение, може би страдаше от язва или пък нещата в неговия сектор не вървяха. Изгубих охота да го разпитвам. Пък и не изпитвах кой знае какъв интерес, Н-ският строеж беше грандиозно дело, но какво ми влизаше в работите! Моята специалност бяха синоптическите анализи, а тука правеха анилинови бои и дигаха скели за нови цехове.

Още в самото начало на нашето странствуване, докато извървявахме първия си километър между тия мастодонти от железобетон и вирнати хоботи до небето чак, Нора прояви съвсем явни признаци на нервна и физическа умора и затова беше посъветвана да посети само културния център на строителството, където също имаше какво да види и на какво да се начуди.

Срещнахме се привечер пред кабинета на главния директор. В кабинета на главния директор беше Петров, редно беше да почакаме при секретарката, но тя безцеремонно нахълта вътре, като увлече и мене подире си. В кабинета беше страшно задимено, Петров седеше зад огромното бюро с навъсени вежди, а главният директор

стоеше наред помещението и имаше такъв кисел израз, сякаш му предстоеше да изпие чаша оцет.

Нора удостой директора само с небрежно кимване, отправи се решително към мъжа си и остави на масата пред него няколко ситно изписани листа. Милата, добра Нора!

— Тука съм отбелязала само най-необходимите вещи, които трябва незабавно да се доставят на колективите за художествена самодейност! — каза тя. И като обърна първото листче, посочи с пръст: — А този списък на книги сме изготвили заедно с главния библиотекар. Не може библиотека, която обслужва хиляди хора, да няма книги като «Ана Каренина» и «Тихият Дон»!

Мъжът ѝ изсумтя нещо, не разбрах какво, сетне посочи и на двама ни заседателната маса, покрита със зелено сукно, и ни покани с кимване да седнем и да чакаме. Помълча някое време, съсредоточен в мислите си, които, ако се съдеше по лицето му, не изглеждаха весели, после отпрати очи към директора и рече:

— През периода на изключителното положение, което обявявам по цялото строителство, да се внушава ден и нощ на работниците, че всяко тяхно закъснение ще оцети и самите тях, и целия народ. Докато не се стъпи върху плана, забранявам да се отвлича вниманието на работниците от изоставашите сектори с каквото и да било, което няма отношение с непосредствената им работа по обектите. Никакви хорове, театрални самодейности, литературни семинари, четения и прочие от тоя род! Само спорт, политическа просвета, и нищо друго!

Стори ми се, че погледна двама ни с Нора с отмъстителни и зли очи, но, кой знае, може би се лъжех, защото стаята беше просто посиняла от тютюнев дим.

— Взимам си бележка! — каза главният директор. Той гледаше над главите ни и се стараше да не среща погледите ни.

— Сега строителството иска мускули, воля и ум, а не сантименти! — каза Петров. — Сантиментите размекват волята и замъгляват ума!

Не зная по чий адрес бяха отправени тия думи, но в кабинета настъпи неловка тишина.

— Да — каза главният директор. — Ще се постареем! Петров се изправи.

— Качвайте се в колата и заминавайте! — обърна се

той към нас. — Довечера свикваме митинг, ще остана да говоря! — И без да ни обръща повече внимание, кимна на главния директор: — Вие записвайте! Точка първа: дисциплината. . .

Измъкнахме се. Тук бяхме излишни хора.

По пътя седях до шофьора. «Нека Нора спокойно да преглъща сълзите си!» — помислих.

В София валеше дъжд.

След една седмица срещнах Василча, беше много подтиснат.

— Татко не наблюдава вече Н-ското строителство! — въздъхна той. — Сменили го. Сега е като вкиснат. Вчера пита за теб — защо не дохождаш.

— Поздрави го — рекох. — Ще намина към вас някой ден.

А междувременно пролетта дойде, люлякът разцъфна.

И ето, тази сутрин към десет часа пристигна Нора. Тя беше в бяла рокля, напръскана със сини точки, синя панделка украсяваше шапката ѝ с периферия, леко надвиснала над сините ѝ бистри очи. В средата на опънатия ѝ бюст аленееше кротко скромен карамфил.

Отворих вратата и с театрално-галантен жест я поканих да влезе. Всъщност аз се вълнувах повече, отколкото се бях вълнувал някога, когато за пръв път отивах на среща с момиче. Макар да беше хубава и още много стройна и още да привличаше очите на мъжа, аз не можех да избия от главата си мисълта, че тя можеше да ми бъде майка. Обстоятелството, че идеше при мен в тоя час, за да ми стане любовница, изпълваше сърцето ми с противоречиви чувства и аз не знаех кое от тях е по-силно: онова ли, от което се стеснявах и вътрешно се смущавах и изчервявах, или другото, първичното, което беше безогледно и не мислеше за нищо.

Целунахме се — не за първи път, разбира се, но се смутихме и двамата, сякаш току-що се бяхме запознали, а вече се целувахме. Ония целувки, предишните, те бяха прости, защото знаехме, че с тях се започва и свършва всичко. А сега започвахме и същевременно предусещахме един край, който и двамата ни смущаваше еднакво и който беше и от двамата ни еднакво желан и нежелан.

Тя не беше дохождала в двора и затова аз я отведох най-напред до люляците. Тя зарови лице в моравочерве-

ните вейки, прегърна ги и като че ли замря за минута-две.

После я отведох в салона. Тя изгледа критично Златната жена, усмихна ѝ се с неясна усмивка, но не каза нищо. Може би не ѝ се зарадва, но не я възненавидя.

Тя свали шапката си и («О, небеса!») първа се настани на канапето. Когато седнах до нея, тя ме прегърна през раменете и каза:

— Искам да ти кажа три неща, Тома. Първо — говорих с професор Х., той се съгласи да те назначи за старши научен сътрудник в неговия институт. Доволен ли си? Да стоиш повече без работа не бива, нали!

— О, да! — казах аз и целунах ръката ѝ над лакътя.

Тя леко се усмихна и продължи:

— Второ — ние скоро ще заминем, Тома. Вероятно след два или три месеца най-много. Мъжът ми е назначен за посланик в . . . — Тя спомена една държава в северна Европа. — Така че кой знае кога ще се видим пак!

— Жалко! — казах аз.

— И трето. . . — Тя замълча.

— Какво «трето»?

Тя взе ръцете ми в своите и ме погледна в очите.

— Тома — каза тя и замълча. — Хайде да не отиваме по-надалеч! Нека спрем тук, докъдето сме стигнали. Какво мислиш?

— Както искаш! — казах аз.

— Никой от нас не знае дали няма да се разочарова от другия. Нали? Ние не сме дори приблизително на едни години! . . . А споменът от хубавата ни дружба — него нищо не ще може да засенчи. Той е хубав и хубав ще си остане докрай!

«Господи! Как правоъгълно свършва всичко!» — казах си наум.

Но в себе си бях доволен.

После тя сложи шапката си и си отиде.

Ето в какъв правоъгълен край завърши нашата дружба. А Златната жена? Тя ме гледаше насмешливо, както някога, когато избягах от Ели. Може би имаше право да ме гледа така, макар Елисавета и Нора да бяха две различни, две съвсем различни жени.

От няколко месеца работя в научноизследователския метеорологичен институт. Професор Х. ми се радва, казва, че аз съм му надеждата. Е, добре, щом съм му надеждата — намерявам му аз деликатно, — нека да ми възложи задачи, свързани с «моето» уравнение за надеждността. Той се смее добродушно, после ми казва замислено, че за всичко «има време» и на края строго ми нарежда да работя върху калибрирането на няколко експериментални РЛС (радиолокационни станции) в Северозападна България и да анализирам резултатите от тяхната дейност. По това време радиолокационните станции бяха още новост, а математическото определяне на калибровката и на зоната, подлежаща на ракетен обстрел, беше мъчна работа, която тепърва предстоеше да се разработва.

Отначало тази работа не ми допадна — нали хвърчах «нависоко», гонех уравнения и «модели», но после постепенно я заобичах. Тя беше свързана с хляба на хората, а освен това съдържаше примамливи за изследователите «бели петна».

Кой казва, че в метеорологията няма място за нови открития! Напротив, напротив! Аз си мисля дори, че това е един от малкото фронтове в математиката, който чака своите запалени конквистадори.

Да живеят конквистадорите! Ако има нещо, което наистина не е правоъгълно, това са тъкмо конквистадорите (по линия на РЛС).

И като мисля за всичко това, казвам (в себе си): «Бъди благословена, Нора, твоето великодушно сърце ми откри пътя към «белите петна»!

Бъди благословена!

Получих покана:

«Иван Попалексов, директор на Електронно-изчислителния център, и Елена Щерева-Попалексова, Ви канят да почетете коктейла, който дават по случай две години от сватбата им.»

Следваше адрес и час.

Попалексов живееше в жилищния блок срещу ресторант «Ропотамо» на четвъртия етаж. Гостите се бяха събрали в хола, който имаше формата, разбира се, на легнала буква «Г». Казвам «разбира се», защото правоъгълниците много обичат този тип салони — салоните, измайдсторени във формата на легнала буква «Г». Те мислят легналата буква «Г» за последна дума на съвременната жилищна архитектура, някои от тях, докато са още новодомци, умират да канят гости, за да се разчуе сред «обществеността», че са хора модерни и с вкус.

Всяка новост е оригинална, докато се превърне в мода, но правоъгълниците мислят, че са най-оригинални, когато сяпо се придържат към модата. Такъв модернист беше и наскоро назначеният директор на Електронно-изчислителния център.

От само себе си се разбира, че е време да заговоря за любезните домакини и за почитаемите им гости, но се изкушавам да кажа само няколко думи още за Попалексовата уредба. Аз не съм никакъв специалист по уредбите, но съм слушал от специалист, че в тясно пространство вървят повече графики, че на тясно пространство не отиват тежки маслени табла. Попалексов беше сложил на едната стена голяма картина, рисувана при това не с четка, а с нож. Рисунката представляваше селска къща, а за зрителя, който я гледаше по необходимост отблизо, тя беше един цветен хаос от дебело наслагани мазки. Но има ли значение какво г л е д а зрителят! Важно беше зрителят да з н а е, че стопанинът на този дом купува големи и скъпи картини!

Пристигнах на коктейла с 15 минути закъснение, почерпката не беше още започнала, имаше време Попалексов да ме представи на гостите си.

— Радвам се, че дойде! — стисна той ръката ми. — Здравата се бях затъжил за теб!

— Толкова ми е драго! — погледна ме любовно Щерева и ми се усмихна.

— Не се съмнявам! — рекох. — И аз ви сънувам понякога!

Любовният поглед, който беше всъщност една гримаса, моментално се стопи и на негово място изскочи, като дръпната от конци, друга гримаса, която изобразяваше досада.

— Май че сте си останали все същият! — рече тя.

— Все същият очарователен млад човек! — казах аз.

Щерева се престори, че не дочу думите ми, тя само кимна с глава едва-едва и на секундата се залепи за една млада двойка, която предвидливо се придвижваше към софрата. Софрата беше наредена, както му е редът, в малката отсечка на буквата «Г».

— Кансаров! — наведе се към ухото ми Попалексов. — Тука са дошли все отговорни и сериозни хора! — Той помълча, за да ми даде време да преценя думите му и да си взема съответна бележка. После ме улови подръка и рече: — А сега ще те представя на моя министър!

Министърът разговаряше с неколцина от гостите, но като ме видя, излезе напред и ми протегна ръка. Оказа се, че сме се виждали в дома на Петрови. Той съжаляваше много, че се наложило Петрови да заминат поради новата служба на Петров. Толкова хубави били вечерите у тях! Ами очарователната домакиня, другарката Нора! «Ние всички бяхме влюбени — платонично, разбира се — в другарката Нора! А вие? Е, вие сте още по момичетата, ха-ха!» . . . Ами сещам ли се защо настоял той пред Попалексов да бъде поканен на днешния коктейл? Я да се върнем малко назад! Спомням ли си, че една вечер у Петрови професор Х. ме похвалил като знаменит математик? Сега, като се отворила ваканция при Попалексов за помощник-директор, той му казал: «Ето кой ще ти бъде помощникът. Само Кансаров!» Попалексов се съгласил с голямо удоволствие, нали сме били двамата състуденти и приятели! Той казал на Попалексов: «Намери го, доведи го и аз ще подпиша още утре заповед за назначение!» Между другото и заплатата била добра, пък и Попалексов бил улегнал и разбран човек — «няма да ти вади душата!»

Тъй, значи. Сега чак ми стана ясно защо бях поканен на тоя коктейл! «О, небеса!»

Като изчаквах секундата, за да събера спокойствие, погледът ми беше изведнаж привлечен от едни умни очи, които ме гледаха топло и с нескрита симпатия. Това беше Надя Кордова, понапълняла малко, не такава «въздушна», каквато я знаех преди.

Кимнах ѝ приятелски и тя дойде тутакси при нас. И тя се познаваше с министъра, излезе, че всички сме стари познати.

— Надя — рекох, — министърът ми предлага да съм станел помощник на моя някогашен добър приятел Попалексов. Какво ще кажеш?

Тя ме погледна с разбиращ и съчувстващ поглед и повдигна рамене:

— То си е твоя лична работа, Тома! Но мисля, че обстановката не е от най-подходящите за взимане на сериозни решения!

— Обстановката е дори много подходяща! — казах аз.

Кой знае с какъв израз на лицето си съм казал тия думи, защото около нас изведнаж настъпи мълчание.

— Защо — каза министърът. — На такива коктейли се решават понякога много сериозни въпроси!

— Предчувствувам, че и на тоя коктейл ще станат сериозни работи! — казах аз.

Междувременно около нас се бяха насъбрали почти всички гости на Попалексови. Тука беше и Щерева, тя ме гледаше с разтревожени очи и сигурно се вълнуваше, защото гърдите ѝ бързо се повдигаха и спущаха.

— Ще се веселим ли, или ще превърнем празника на профсъюзно събрание? — попита тя. И без да дочака отговор, посочи с ръка масата с напитките и рече: — Първо ще прием, после ще танцуваме и на края пак ще прием. Моля!

Тя улови министъра подръка и любезно го поведе към масата. Не беше глупава лъвицата, намеси се в много критичен момент, аз тъкмо се канех да отворя уста. Кой казва, че жените нямат тактически усет? Напротив, на-против!

Видях, че Попалексов се запъти към мен, затова бързо се извърнах към Надя и сложих не съвсем деликатно ръка на кръста ѝ.

— Хайде — рекох, — и ние да пийнем нещо по случай днешната ни добра среща! Имам чувство, че не сме се виждали поне десет години. Толкова си се променила!

Ето че ѝ заговорих на «ти», а ние се познавахме едва-едва. Виждали се бяхме у Петрови, а после на комсомолското събрание, когато щяха да ме изключват, и на конкурса. За последен път я видях пак у Петрови, но с нея разговарях малко, играх на карти с баща ѝ. Баща ѝ беше директор на Висшия институт по електроника, весел човек, непрекъснато губеше на карти, но си правеше добродушни шеги и налиташе отново да играе.

Тя свали ръката ми от кръста си, без да бърза и много деликатно. Имаше самочувствие момичето, личеше си.

— Бях в провинцията, при дядо и баба! — усмихна се тя.

— Много си се оправила — рекох.

— Чух, че си се развел с Ружа, вярно ли е?

— Това е стара история. Вярно е.

Отведох я на другия край на масата, където имаше по-малко хора. Налях ѝ вермут, за себе си приготвих уиски.

— Предполагам, че така ще свършите — каза тя. — Вие бяхте много различни!

Не бях обядвал тоя ден и затова уискито моментално ме пришпори.

— Затова пък ние с тебе много си отиваме! — изтърсих.

— Не си прави лоши шеги с нещастните грозни момичета! — рече тя и се усмихна. Уж се усмихна весело и дори малко закачливо, но очите ѝ останаха сериозни. — Виж какви хубавици си точат зъбите за тебе — кимна тя към Щерева, която любезничеше с министъра на другия край на дългата маса, — та ще дойде ред на такива като нас!

Дали почувствува погледа ѝ, или изчакваше сгоден момент, Щерева предостави министъра на мъжа си и доприпка тутакси при нас.

— Виж ги ти моите комсомолци! — закани ни се тя с глава. — Как се уединили двамката настрана и си гукат! — Тя изрече тия думи с престорена веселост и на висок глас, за да я чуят чак на другия край на масата. После тя ме дръпна настрана, без да я е грижа, че поставя Надя в неудобно положение, и ме запита тихо: — Ще приемеш ли предложението на министъра?

— Хм, да! — казах аз.

— Няма да съжаляваш! — пламнаха очите ѝ (очи на

лъвица). Тя ме изгледа с дълъг нажежен поглед и като се извърна към министъра, подхвърли все така на висок глас: — Аз нали ви казах — той е съгласен!

— Чудесно! — каза министърът. — По този случай. . .
Аз го прекъснах:

— По този случай ще прием, но преди това искам да ви задам два малки въпроса. Може ли?

— Заповядай! — каза министърът.

— Хайде първо да потанцуваме! — рекох. — После ще ви питам!

— Добре! — усмихна се търпеливо, но с известна досада министърът. — Да потанцуваме!

— Само че ако може — танго! — обърнах се аз към Щерева. — Едно аржентинско танго!

Министърът покани Щерева. Единствена Надя нямаше кавалер и аз видях как Попалексов милостиво се запъти към нея. Изчаках го да приближи и когато беше стигнал почти до нея, сложих ръка около кръста ѝ и бързо я завъртах.

— Благодаря ти за вниманието! — каза Надя. Усмихнах ѝ се и тя продължи: — Можеше да поканиш някоя по-хубава. Мен често не ме забелязват, но съм свикнала и не правя драми!

— Тази вечер ти си за мене най-хубавата! — рекох аз. Думите ми бяха помпозни, тя усети фалша им и затова се престори, че не ги чу.

Малко преди да свърши танца, Надя ми каза:

— Значи, все пак хубавицата успя да те сграбчи?

— Ах, да! — казах аз. — Лъвицата е сигурна, че ме държи в лапите си, разбира се!

Когато танцът завърши, аз ѝ казах:

— Ако не успея да си взема довиждане с тебе, ще те потърся в къщи!

Тя ме изгледа учудено, може би искаше да ме запита как тъй да не мога да си взема довиждане, но аз се бях вече обърнал към министъра:

— Първият ми въпрос е следният, другарю министър. — Почаках няколко секунди, за да се съберат около нас повече хора, и продължих: — Преди три години Попалексов имаше една любовница, за която щеше да се жени, но така се случи, че не той, а аз се ожених за нея. С една дума, грабнах момичето под носа му. След такава драма,

питам, може ли да има психологически климат за сътрудничество помежду ни?

Понесе се шепот наоколо, една жена се изсмя, двамата от гостите се прокашляха многозначително. Министърът се намръщи.

— Това е въпрос от лично-интимен характер! — каза той. — Аз много съжалявам, че ме занимавате с такъв въпрос.

— Добре! — рекох. — Сега ще ви занимам с един друг въпрос, който има сто процента обществен характер. Както вече казах, аз отнех любовницата му, но това стана по много честен начин, аз просто го бих на един математически конкурс и тази победа ми отвори пътя към сърцето на момичето. Но в случая не става дума за момичето, а за самия конкурс. На това състезание моят съперник, представете си, забрави един от законите на вероятностите, законът за грешките, и затова си отиде бит. От онова студентско време изтече доста вода, аз се готвя да взимам докторат, да ставам доктор на математическите науки, а моят приятел Попалексов навярно е забравил още някой и друг закон. Питам: редно ли е по-неподготвеният специалист да бъде началник на по-подготвения?

Министърът се намръщи още повече, Щерева ме гледаше с очи на ранена лъвица, а Попалексов. . . той приличаше на човек «ни лук ял, ни лук мирисал», гледаше мене и министъра със спокойни очи и току се усмихваше.

— Ако приятелят ми Тома Кансаров иска да заеме моя пост — каза той и разпери театрално ръце, — моля, аз ще му го отстъпя с удоволствие! Да заповяда!

— Някой не ви е упълномощил да раздавате постове! — сряза го министърът. — А вие — обърна се той към мен, — не намирате ли, че случаят, който ни е събрал, не е най-подходящият за водене на дискусии по служебни въпроси?

— Моля! — рекох. — Аз дойдох на празник, а бях посрещнат със служебни предложения. Аз просто се приспособих към обстановката, нищо повече!

— Кажй си, че искаш да заемеш мястото на мъжа ми! — не се сдържа Щерева. Ако очите ѝ имаха нокти, навярно щяха да се забият в сърцето ми.

— Мястото на мъжа ти ли? — рекох. — Кое място? Служебното, или. . . Уточни се — рекох, — за да зная какво да ти отговоря!

Сега няколко жени се разсмяха, а една, онази, дето одеве беше първа се разсмяла, сега почти заскимтя от удоволствие. Дори министърът се усмихна «под мустак».

Поклоних се на домакините (Щерева ми обърна гръб, а Попалексов любезно ми стисна ръка), поклоних се на гостите и побързах да се измъкна. Беше време, знаех какво можеше да последва, празненството започваше тепърва.

На улицата ме настигна Надя. Чух, че някой бързаше припряно подире ми, но откъде можех да предположа, че е Надя!

Когато излязохме на булеварда, тя ме улови подръка и ние съвсем естествено и като стари приятели се притиснахме интимно един към друг.

* * *

Ето как започна интимното ни приятелство с Надя — на празника на два правоъгълника, наши някогашни колеги от университета.

Когато аз съм излязъл, Щерева изсъскала подире ми: — Какъв циник!

Министърът, който се чувствувал сякаш виновен за нещо си, казал:

— Но той се държеше у Петрови много прилично, много възпитано.

— Не се учудвам! — поклатил глава Попалексов. — У него ниҳилизмът е вродена черта. Той е по рождение ниҳилист. — И като се обърнал към Надя, рекъл: — Помниш ли, Кордова, че ние щяхме да го изключваме от комсомола? — И без да дочака отговора ѝ, въздъхнал: — А ето че напредва, изкачва се, утре ще го видиш — голям човек!

— Онази история с изключването беше пресилена! — казала Надя. — И го запитала на свой ред: — Не си ли спомняш, че ти беше направена бележка чак от Централния комитет!

— А! — махнал небрежно с ръка Попалексов. — Кансаров винаги е имал «високи» покровители! Не напразно е посещавал семейство Петрови! Нали, другарю министър?

Министърът вече обличал шлифера си и не му отговорил.

Затова пък Надя каза:

— Кансаров не се натрапваше на Петрови, а обратно — Петрови много държеха той да дохожда на техните вечери!

— Петрови или Петрова? — подхвърлила ехидно Щерева.

— Не съм надничала през ключалката им! — отвърнала Надя и тръгнала да се облича.

— И тя е лапнала по него! — каза Щерева. И се провикнала подире ѝ: — Чудя се на някои жени — какво толкова намират у тоя груб човек!

* * *

И аз, който се надсмивам над Щерева, понякога се чудя на себе си: какво всъщност бях «намерил» у Надя, та се бях толкова привързал към нея? Тя не беше красавица като Ружа, не беше Месалина като Ели. Тя беше най, най-обикновена жена.

Чувствата, които ме свързваха с Надя, нямаха нищо общо с ония чувства, които изпитвах някога към Ружа. Ружа ме зашеметяваше с хубостта си като силно вино и аз изпитвах неописуемо желание да я притежавам. Това опиянение не продължи кой знае колко време, поне за мен, а когато започна да се стопява (няколко месеца след «сватбата») и да настъпва постепенно отрезвяване, между нас зейна празно пространство и ние не знаехме с какво да го изпълним. Отначало се залъгвахме, че «празното пространство» е кратковременно явление, надявахме се, че записите ни ще го заличат, но на края разбрахме, отчаяни и двамата, че не е временно явление и че времето няма никога да го заличи. Ние бяхме различни, както са различни бялото и черното, заговорехме ли за каквото и да било, което нямаше връзка с яденето, спането и с най-елементарната политика, веднага установявахме, че говорим на различни езици. Най-много ни отчайваха, разбира се, разликите в нашите нравствени критерии. Това например, че не беше се разбрала със «своя» Попалексов, не ѝ пречеше да смята попалексовците за «редовни» хора. Аз пък смятах «редовните» за нещастие на обществото. Ружа, като практичен човек, разбра, че нашият съюз е безнадежден, и благоразумно реши да се спасява чрез бягство. Бягството в света на правоъгълни-

ците е единственото радикално средство за спасение.

Надя не беше хубавица, тя не ме зашеметяваше като силно вино, не умирах от желание да я притежавам. И все пак аз се стремях към нея и часовете ми с нея бяха измежду най-хубавите в моя живот. Аз не се опивах от нейния женски чар, защото тя нямаше такъв чар, но времето, прекарано с нея, беше прелестно и ако трябва да се изразя в Йорданчовия поетичен стил, бих казал, че то приличаше на разходка между звездите. Само че разходка, изпълнена не със зяпане и шумни удивления, а с тиха размисъл и мъдро мълчание. За какво ли не разговаряхме ние и пред какво ли не замълчавахме, когато попадахме в пространства с пет измерения или в пространства, където нямаше изобщо никакви измерения!

Не казвам, че мислехме по всички въпроси еднакво, боже, пази от такъв правоъгълен идеал! Тя беше по-умерена от мен, по-малко радикална в изводите си, по-милостива към правоъгълниците, но какво значение имаше това! Имаше значение обстоятелството, че тя ме разбираше, че не се плашеше от мислите ми, че се съгласяваше често пъти да ми бъде партньор в безумни пътешествия из кривите на синусоидния свят!

Затова се привързах към тази жена, която по фигура и лице беше най-обикновена между обикновените жени.

■ * ■

Понякога тя прекарваше по цяла седмица в моя дом. Когато дойде за първи път, Златната жена не ѝ направи никакво впечатление. Погледна я мимоходом и отмина. Мога да се закълна, че и Златната жена не ѝ обърна никакво внимание. Сякаш покрай нея беше минала сянка някаква, а не жив човек.

Надя не се застояваше в салона и това изглеждаше много странно. Когато дохождаха гости, те се разполагаха в салона около Златната жена и до един казваха, че са доволни, че им е удобно, а тоя, който се настаняваше в скута на голямото кресло, често пъти добиваше израз на щастлив човек.

Надя минаваше през салона транзит, нито веднаж не пожела да седне в скута на голямото кресло, никога не отвори дума за Златната жена. Тя обичаше горния етаж, настаняваше се в «приемната», която си бяхме устроили

« Ружа някога, а при хубаво време вечер изкачваше дървената стълбичка и си избираше място на моята астрономическа площадка. Аз я загръщах с шал и така стояхме под звездите до полунощ.

Но през салона минаваше транзит и не отваряше дума за Златната жена. Но и Златната жена малко искаше да знае за присъствието ѝ. Сякаш в къщата беше влязла сянка някаква, а не жив човек.

• * *

Не бяхме сключили брак (аз не предлагам, тя не настояваше), но живеехме като женени. Всъщност тя ми дохождаше на гости, оставаше няколко дни при мен и пак си отиваше. А когато ми дохождаше на гости, не проявяваше никакъв интерес към къщата, не ходеше из стаите, почти не излизаше на двора. Седеше в «приемната» на горния етаж, а вечер се изкачваше на площадката, чувствуваше се удобно под открито небе. Няколко пъти погледна през далекогледната ми тръба към звездите, но си личеше, че астрономията не я интересува особено. Дори Орион, царят на съзвездията, не ѝ направи впечатление. Беше завършила философия и работеше в редакцията на едно женско списание. В това списание тя редактираше рубриката «На социално-етични теми».

Нито тя, нито родителите ѝ отваряха дума за официална женитба. Пък и аз си мълчех. Но пред всички минавахме за женени и малко хора знаеха, че не сме сключвали официален брак.

Когато ми идваше на гости, хранехме се навън, а в къщи си правехме кафе. Надя слагаше една тиролска престилка, останала още от леля Роза, и измиваше чашките. Със същата престилка си служеше и Ружа. И аз си мислех — не е ли това «модел» на брака от бъдещето?

Така живяхме около година и половина.

А после тя започна да ми идва на гости все по-рядко и аз все по-рядко питах — защо. Темите на нашите разговори се бяха поизчерпали, разходките до парка — омръзнали, менюто в ресторанта, където се хранехме — втръснало. Другото не ни блазнеше кой знае колко. Разбира се, театрите, кината и концертните зали не бяха затворили вратите си, но аз не обичах театъра, тя пък не

се интересувахе от музика. Тя обичаше киното, а аз се прозявах на прожекциите и често задрямвах.

Та нашите срещи орediaха. А Златната жена като че ли оживя, започна отново да се вглежда в мен.

* * *

Но това време беше благодатно за моята работа в института. Напредвах в противогодовата защита, съставях операции за действие, изготвих програми за електронните машини. Не забравях и моето уравнение за оптимизация на надеждността, събирах материал и за «върховата» си задача — теоретическия модел.

Към края на втората година професор Х. тържествено ми съобщи, че ще ме изпрати в Москва, за да специализирам климатология и синоптична метеорология.

— А като се върнеш — рече ми той и очите му се навлажниха, — ще седнеш на моя стол!

В навечерието на моето заминаване за Москва бащата на Надя беше издигнат на още по-отговорен пост — дадоха му Министерството на електрониката, роботиката и автоматизацията.

На последното си гостуване, тръгвайки си за в къщи Надя кимна към Златната жена:

— Отдавна исках да те запитам: каква е тази демодирана персона? Това е стар стил. Кой я е рисувал и защо?

— Не зная кой я е рисувал и защо — рекох. — Но си мисля, че това е символ.

— Какъв символ? — усмихна се снизходително Надя.

— Символ на живота — рекох.

Тя повдигна рамене и отмина.

ЗА ДРУГАРЯ И. И.

С И. И. се запознах една вечер в ресторанта на московския хотел «Пекин», а когато тръгнахме да си ходим, установихме и двамата, не без учудване и удоволствие, че живеем на една улица, и то през няколко къщи само! Тази вечер празнувахме рождения ден на една млада докторка, която се оказа наша обща позната. По време на гуляя аз забелязах, че И. И. пиеше съвсем малко, като при това разреждаше водката с минерална вода. Дето не се наливаше като другите, не ме учуди толкова, колкото умението му да се показва естествено весел и приятно разговорлив. Аз не обичам преструвачите и затова на излизане от ресторанта го запитах как може само с две чаши разреждана водка толкова да «загрява»? Дори се чувствах малко изигран. Моя милост трябваше да обърне поне четири-пет чаши, за да влезе в «настроение», а тоя постигаше същия ефект само с две! И. И. ми отговори небрежно, че за него не е кой знае колко трудно да се преструва на весел и разговорлив.

Пришпори ме някакво ненадейно желание да споря с тоя човек, затова рекох:

— Е, да, но преструвачеството не е добродетел все пак! — И продължих дълбокоумно: — Да се преструваш, това е порок!

— Е, не обобщавайте на едро! — усмихна се снизходително И. И. — Ние просто погуляхме за Анна Григориева, и толкова!

— Ах — казах аз, — вие гуляй ли наричате това, да разреждате водката си с минерална вода? Това на всички езици се нарича и з м а м а. Аз се чудя как Анна Григориева, която седеше срещу вас, кой знае защо, не ви се разсърди до смърт!

И. И. се взря в лицето ми, за да разбере дали говоря

сериозно, или бръщолевя пиански приказки, после каза:

— Вие за Анна Григориева не се безпокойте, тя знае, че аз имам принципи! А най-главният ми принцип е да не нарушавам никога принципите си. — Той се засмя добродушно и ме улови подръка. — Вие нямате ли впечатление, че водим много сериозен разговор за такъв късен час?

— О — казах аз. — Аз приемам живота такъв, какъвто е!

— Да речем! — повдигна той рамене. И пак се засмя.

Гласът му беше гръден, звучеше солидно и уверено, показваше, че притежателят му не обича двусмислиците и че е човек с х а р а к т е р. «Силен тип от проста, но жилава и енергична порода» — определих набързо генетичният му код. Той беше висок почти колкото мен, но изглеждаше по-масивен, защото беше едроглав и имаше буен, къдрав и разпилян перчем. Върху грубото му и малко по селски издялано лице блестяха сиви очи със синкав отблясък и хладно преценяващ поглед. Можеше веднага да се забележи, че тия очи бяха, общо взето, студени и спокойни и излъчваха повече жив ум, отколкото горещо чувство. Аз не обичам тоя вид очи, макар че и моите бяха приблизително от същия сорт. Моите очи бяха по-тъмни, шоколадено-кафяви на цвят, и в тях, казано образно, освен сметачна машина имаше още два любими предмета — ж и л е т к а и далекогледна тръба.

Разликата биеше на очи и в самия начин, по който гледахме на света. Моите очи правеха преценката си, оценяваха положението и взимаха отношение в м о м е н т а, а неговите сякаш имаха една г о т о в а преценка за всичко, едно предварително отношение, което обстоятелствата можеха само да отслабят или засилят.

Хората знаят обикновено за какво се разделят, а за какво се сближават — най-често нямат представа. Ние о И. И. обаче бяхме наясно по този въпрос. Ние се сприятелихме, защото много бързо се досетихме, че може да си бъдем във висша степен п о л е з н и един на друг. Той не беше силен в задачите, липсваше му солидна подготовка — аз му помагах, учех го да решава. Разкривах му тайнствата на математическото планиране. Аз пък не бях в крак с новостите в политиката, малко ходех на театър, рядко взимах книга, не исках да зная какво се четеше в литературните салони, няхах си понятие за разните вълни в киното — за тия неща ме осведомяваше И. И. Тряб-

ваше да ме осведомява, защото енциклопедично настроената московска общественост презираше неосведомените. А за разлика от мен той гореше от всеобща любознателност, беше общителен по характер и познаваше комай цяла културно-артистична Москва. За политиката да не говорим, можеше да излезе всеки момент пред телевизията и да говори с часове по международното положение. Той отговаряше за българските специализанти по партийна линия и това благородно задължение много му прилягаше според мен.

Приятелството ни потръгна и някое време нещата вървяха добре. И. И. напредна в задачите, а аз ходих в разстояние на един месец два пъти на балет, билети ми намери И. И. Гледах «Лешникотрошачката» и «Жизел». Приятни за очите са тия «*pas de deux*», «*pas de six*», вълнуващи са валсовете, но се улових на няколко пъти, че духом съм извън залата и че докато на сцената възвишено танцуват, аз си мисля за неща, съвсем чужди и на танца, и на танцовачките. Освен това И. И. ме води на поетичен рецитал и два пъти ме снабди с билети за кино. От рецитала половината поезия не чух, защото пак бях духом извън салона, а на филмите не обърнах особено внимание, с мен беше Настася Владимирова и през по-голямата част от прожекциите аз се занимавах с други неща. Настася Владимирова беше секретарка в института, където специализираше моят приятел, и това обстоятелство като че ли ме насърчаваше още повече.

Сякаш имах зъб на моя приятел и исках да му връщам, а пък той ми беше симпатичен и освен това никакво зло не ми беше сторил, та да му връщам за каквото и да било. Заедно със симпатията беше пръкнало в душата ми и едно враждебно чувство, кой знае какъв дявол го беше снесъл там и защо.

Тъй или иначе, между мен и И. И. се завърза за кратко време крехко, но интересно приятелство. Казвам «крехко», защото и двамата чувствавахме, че сме от различни породи и че много неща ни делят, а малко нещо ни сближава. Не искам да гадая мнението на И. И. за мен, вероятно не е било ласкаво, но след време и моето мнение за него престана да бъде розово. Само месец, месец и половина подир нашето запознанство, аз бях вече дълбоко убеден, че съм се срещнал и сприятелил с един о г р а н и ч е н човек. Какво ме караше да мисля така? Ще отговоря на-

право: неговата прилежност и неговият морал. Той беше до втръсване прилежен и до побесняване морален. Той ходеше всеки ден на лекции, не закъсняваше никога, не пропускаше упражнения, сякаш беше първокурсник. Той не се напи нито веднаж, не закачи момиче дори с пръст, на младите жени, които го заглеждаха, не обръщаше внимание или се преструваше, че не ги разбира. Не играеше на карти, не пушеше. На устните му вечно цъфтеше любезна усмивка (освен в случаите, когато говореше на политическа тема), а обноските му бяха учтиви, дори галантни, сякаш го беше възпитавал французин от изпаднала аристократическа фамилия. Ще каже човек — светец! Може. Има ли по-ограничени хора от светците? Фанатизмът е превъплъщение на ограничеността.

Аз и сега мисля, че прекалената прилежност и безупречният морал са качества на човек, лишен от големи възможности. Ограниченият човек е по необходимост прилежен: как ще постигне другояче някакъв успех в живота си освен с прилежност? И с морала работата стои горе-долу така. Ограниченият човек не смее да греши, защото държи на така нареченото «добро впечатление». Да прави «добро впечатление» — туй е първото правило от катехизиса на ограничения човек.

Ненавиждах едни черти на характера му, а на други се възхищавах и тия черти, на които се възхищавах — неговата любознателност, общителността му, готовността му да услужва, — крепяха приятелското ми чувство. Ние бяхме — както казах вече — хора от различни породи, той обожаваше добродетелите, аз мислех, че без някои грехове не може, той държеше педантично за реда, аз презирах изобщо педантизма. Ние бяхме много различни и затова симпатията ми към него не беше кой знае каква, първият насрещен вятър можеше лесно да я отнесе.

Във връзка с тия мисли искам да внеса едно уточнение, за да бъде справедлив и да не бъде разбираан криво. Като говоря за характера и разбиранията на И. И., аз изхождам от своите вкусове, от своите предпочитания и възгледи. Мнозинството от хората, с които И. И. дружеше, не споделяха, изглежда, моите вкусове, предпочитания и възгледи и само по този начин можех да си обясня обстоятелството, че той имаше много приятели и че всичките му приятели го обичаха искрено. Но както аз не искам

никому да налагам своите разбирания, така и другите не трябва да ми налагат възгледите си; аз не давам пет пари за техните възгледи, така както и те не са длъжни да дават пукнат грош за моите.

И тъй, да се върнем към нашето приятелство с И. И. Тоя човек ме мъknеше всяка вечер по спектакли, концерти, рецитали, политически беседи, а когато нямаше къде да идем — събирахме се с други умници, които шумно и със страст обсъждаха пак спектакли, концерти, рецитали и политически беседи. Накратко, за няколко месеца аз се сдобих с толкова политическа и културна информация, че придобитите знания и впечатления можеха да ми стигнат не за един, а за два живота. Аз станах «сведущ» човек и без всякакви рискове влизах в спор по въпроси, за които по-рано не ми идеше наум дори да помисля. Спорех например дали е настъпил залезът на класическия балет, дали реализмът има брегове — тема, която по това време беше много на мода — и дали американците ще бъдат бити още тази година във Виетнам. С Настася Владимирова спорех за абортите, тя имаше консервативни възгледи за тия работи и изглеждаше поизостанала от времето.

Човек би помислил, че енциклопедическите ми увлечения от това време са тържествували за сметка на интересите ми към математическите науки. На тогава, дето би помислил така, ще кажа, че има много здраве. Няма на света такова увлечение или чувство, да речем, което би могло да отмести вниманието ми от сметачната машина, барометъра и тръбата, па макар и с една стотна от градуса. Ако някой се съмнява в думите ми, нека си направи труд да иде при първата ми жена и да я попита. Първата си жена харесвах много и тъкмо през вдъхновеното време, когато я харесвах най-силно (около една година), аз се подготвих и държах изпити за първите две научни степени. Аз станах доктор на математическите науки по времето, когато беседвах усилено с втората си жена (дъщеря на бъдещ министър) и всяка вечер играех карти в карето на баща ѝ. Тъй че никакви страсти и увлечения не са ме отклонявали от моите науки и няма да ме отклонят. Та може ли човек да се отклони от себе си и да влезе в нова кожа — в смисъл (казано образно) — да си вземе нова душа! Моята душа е или в метеоуредите, или в далекогледната тръба (образно!) и никакъв дявол не може да я изтегли оттам.

До пет часа ходех на лекции, на упражнения, четях по специалностите си, като винаги гледах да открадна по един час от програмираното време, за да посетя книжарницата на улица «Горки». Човек трябва непременно да краде по малко от програмираното си време и да направи ушава по малко реда, който сам е установил. Иначе няма да бъде човек! Ще бъде една биологическа ЕИМ.

И тъй, никакви енциклопедически увлечения не ме занимаваха през по-голямата част от програмираното време, глух и сляп бях за всякакъв вид изкушения (освен ако изскочеше нещо съвсем непредвидено). Бях включил и неделната утрин за четене, но малко преди да се запозная с И. И. неделната утрин пропадна, появи се нещо съвсем непредвидено и само дявол знаеше кога щях да възстановя отново стария добър ред.

На всичко отгоре това нарушение стана по много глупав начин. Както казах вече, аз посещавах книжарницата на улица «Горки» и с една от продавачките се сприятелихме, мисля, че се наричаше Александрова или нещо подобно. Тя беше вдовица на железничар, загинал поради пиянство; беше слаба, с хлътнали бузи и гърди, но излъчваше една вътрешна топлина, която одухотворяваше лицето ѝ и я правеше хубава. С тази Александрова, значи, се бяхме сприятелили, защото аз ходех в книжарницата всеки ден, а тя стоеше на щанда за физико-математическа литература. Понякога тя ме пускаше в склада при наскоро пристигналите и още необявени книги и тия минути, които прекарвах там, бяха може би най-прелестните в моя живот. Те бяха несравними и аз не бих ги разменил за нищо на света, за никакви арии, *pas de deux*, валсове и прочие хубости от тоя род. Как неописуемо миришеше вътре на нови книги, какво удоволствие изпитвах, когато вземах в ръце томчето, което щеше да ми отвори още една врата от безбройните врати на вселената!

Веднаж заварих в книжарницата олелия и голям, необичаен шум. Бяха дошли децата на Александрова, петгодишно момченце и седемгодишно момиченце, гонеха се между рафтовете, около вътрешните витрини, събаряха книги, блъскаха се в клиентите, смееха се високо и вдигаха неприятна олелия. Майка им напразно се мъчеше да ги усмири, от вълнение и неудобство пред клиентите беше пребледняла и очите ѝ се пълнеха със сълзи. Тогава аз поисках позволение да изведа децата и когато тя ми ким-

на признателно усмихната и прошепна нещо нечуто с по-синелите си устни, хванал без много церемонии палавниците и ги изведох на улицата.

До обяд оставаше повече от час. Спрях едно такси и поръчах на шофьора да ни отведе до парка «Горки». Там поиграхме, както се следва, после закусихме и към 13 ч. цъфнахме отново в книжарницата. На раздяла децата се хвърлиха на шията ми и всякак искаха да им обещаая, че в неделя сутрин ще ги заведа пак на разходка. Аз се съгласих, нямаше как, но поканих и майка им, а тя, зачервена и смутена, и може би щастлива, отклони поканата, като се извини с домакинската работа, която трябвало да свърши.

Оттогава водех всяка неделя сутрин децата в парка. Мога да се закълна и в специалната, и в общата теория на относителността (значи — в бога), че правех това от сърце и с удоволствие. Дали защото ми се предлагаше възможност да потичам сред зеленина и на чист въздух, или защото се радвах, като гледах как децата се радват — един дявол знае, пък и толкова ли е важно. Но съвестта ме гризеше, задето нарушавам с цял един предиобед програмираното за четене време и затова не проумявах как ще се развие и кога ще свърши тази история. Освен да си взимам книжка под мишница и докато децата играят на «прескочикобила», аз да разсъждавам за устройството на вселената. Или да си нося портативен барометър и по вида на облаците и бързината на вятъра да гадая кога ще завали дъжд. . .

Накратко, енциклопедичните ми увлечения не ме отклониха от моите любими науки. Та може ли човек да се отклони от себе си!

Дружбата с И. И. ми носеше добри «дивиденди». Мъкнейки се с него насам и натам, слушайки бръщолеветата на разни умници, аз попълвах без особени усилия очевидни празноти в духовния си склад. Е, случваше се понякога да задремвам или да се унасям в свои мисли и тогава пропусках някой и друг диалог или една ария, или няколко *pas de deux*, или разни ценни мисли за реализма и неговите видими и невидими брегове. При това аз дремех или се унасях в свои мисли не от неуважение към политиката и културата, боже опази, а защото тия две прояви на човешкия дух стояха някак си твърде надалече от моя дух и затова не ме вълнуваха много дълбоко.

Бреговете и безбрежията на реализма ми се виждаха помъгляви от Конската глава на небето. Как ще ме вълнуват? По време на една беседа за Мръсната война случайно си помислих за квазарите. Ами ако квазарите представляват чудовищна концентрация на материя, не може ли да се предположи в такъв случай, че всеки от тях е една потенциална Вселена? Нали нашата Вселена се е образувала уж при космическата експлозия на един такъв «квазар»?

Предположението, че едно нищо и никакво космическо тяло, подобно на нашето скромно Слънце, може да съдържа материя, достатъчна за образуването на няколко милиарда слънца — такова едно безумно предположение ме накара несъзнателно да се усмихна и да поклатя удивено глава. Беседата не ме вълнуваше, макар че се отнасяше до една отвратителна война, а ето че мисълта за квазара ме развълнува, и то как! Добре, че И. И., който седеше до мен и слушаше внимателно беседата, не видя усмивката ми, иначе кой знае какви обяснения щеше да ми иска и в какви грехове щеше да ме обвини!

Та се случваше понякога да задремвам или да се унасям в свои мисли, но какво да правя, не всичко можеше еднакво да вълнува моя не дотам любознателен дух.

А рехавата ни дружба с И. И. започна да вехне.

Закусвахме една заран в кафе-сладкарницата на хотел Украйна. Нямаше още осем часът, а И. И. току поглеждаше часовника си, боеше се да не закъснее за сутрешната лекция. До гуша ми беше дошло педантичното му и постоянно усърдие да бъде безупречно точен, затова не се стърпях:

— Държиш се — рекох — като студент първокурсник! Все поглеждаш часовника си от страх да не закъснееш! Не отива на един специалист да бъде чак толкова прилежен. Бива ли?

Той остави кафето, погледна ме учудено и събра вежди.

«Ето — усмихнах се вътрешно, — засрами се!»

— Ти затова ли закъсняваш всеки ден, за да не изглеждаш прилежен?

— А защо трябва да се престарavam?

— Прилежността не е качество, от което човек трябва да се срамува. Освен това прилежността е често пъти рожба на чувство за справедливост.

— Как така? — на свой ред се усмихнах аз. В усмивката ми имаше не само недоверие, тя загатваше доста недвусмислено, че аз нямам и не искам да имам нищо общо с морала и етиката на «п р а в о ъ г ъ л н и ц и т е» (така наричах през студентските си години всички, които не споделяха моите разбирания). — Не ми е ясно как справедливостта ражда прилежност! — закачих го аз.

— Така! — тръсна глава И. И. и перчемът му се разлюля. — Ти нямаш чувство за справедливост и затова не се срамуваш от закъсненията си!

— Не ме карай да се смея! — казах аз. — Какво общо има справедливостта с моите закъснения?

Той погледна през широкия прозорец към улица «Горки», над мравуняка от коли и пешеходци се сипеше дребен и гъст, издухван като от фуния сняг.

— Справедливо ли е твоят професор, който е поне два пъти по-възрастен от теб, да не си доспива, да закусва набързо, да пътува с рейсове в най-голямата навалица, за да прекрачи прага на аудиторията навреме, в осем часа, нула, нула; а ти, неговият специализант, който не си зает с никаква работа и прациш от здраве и млади сили — справедливо ли е да се изтутрияш в аудиторията час или два след него? Справедливо ли е, кажи ми?

Запалих цигара, без да бързам, и повдигнах рамене. Дълбоко в душата ми един глас се мъчеше да надвика други гласове и да доказва, че приятелят ми има право, че не е справедливо, дето закъснявам за лекции, но другите гласове бяха много повече, те заглушаваха тоя глас, като му крещяха, че е защитник на «правогълния» морал, че за много престараване човек получава на края дървен кръст за награда и че който има доста сиво вещество в главата си, може да се нареди на царската трапеза и без да пролива кой знае колко пот. И понеже аз бях дълбоко убеден, че притежавам доста сиво вещество в главата си, казвах си, че ония гласове, които отричаха «правогълния» морал, имат повече право и че днешната истина (нали всяко време си има своя истина!) е на тяхна страна. И понеже оня глас продължаваше да се обажда и да ми налива в ушите една и съща песен, като грамофонна плоча от времето на бащината ми младост («Аз си имам две

съседки, две съседки, две кокетки!»), ядосах се и казах троснато на моя приятел:

— Аз съм отличник по специалността си — рекох, — затова нямам нужда от будилник и сутрешна физзарядка. Не треперя на минутата като теб! — Казах това и направих едно колелце от дим. Колелцето излетя над главата му и аз се усмихнах весело; бях майстор на колелца.

— Знам, че си отличник — каза И. И., без да дава вид, че се е засегнал. — И тъкмо затова ти правя бележка: колкото по-високо се изкачва човек в науката, толкова повече внимание дължи на почетните старци, които са го учили. Справедливостта изисква да си на чина си, когато учителят влиза в клас!

— Когато отново стана ученик в първи клас — засмях се безочливо, — непременно ще имам пред вид съвета ти! — И почуках за сервитюрката.

И. И. не каза нищо повече. Той плати и моята сметка и аз не възразих. Преди да си тръгне, ме изгледа мълчаливо, с един особен поглед, ни добър, ни лош. Сякаш ме оценяваше на тегло и беше неприятно учуден, че не отговарям на мярката, която предварително е имал наум.

На свой ред и аз бях неприятно учуден. Човекът, който смятах за «ограничен», беше наметнал тога на наставник и ме поучаваше: това е добро, а онова — лошо. Ето какво доживях! . . . Разбира се, малко щеше да ме е грижа каква тога слага отгоре си и на какъв морал ме поучава, ако не беше партиен отговорник на нашата група и не се ползуваше и сред нашите, и сред съветските хора с толкова авторитет!

Винаги съм се боял от ограничеността. Според мен старата мъдрост: «Пази се от данайците, дори когато ти носят дарове!» трябва да се осъвремени така: «Пази се от ограничените хора, дори когато са твои приятели и ти плащат кафето!»

Имах чувството, че приятелството ми с И. И. върви към своя край.

Една вечер, на връщане от опера, И. И. ме запита:

— Доколкото зная, твоето момиче е дъщеря на министър. . . (Той спомена името му и както ми се стори, о доста респект.) Така ли?

— Да, на министър. . . — Споменах името му, но без

всякакъв респект. С тази жена не сме венчани, но това няма значение!

— Ти не си скъсал с нея, нали?

— Хм, не съм — казах.

— Тогава защо ходиш с Настася Владимирова?

Като чух толкова внезапно името на жената, с която правех любов от няколко месеца, най-напред се сепнах вътрешно, а после ме досмеша. Защо един мъж ходи с една жена! Ама че чудак! Повдигнах рамене и високо се засмях.

— Знае ли Настася Владимирова, че имаш жена?

— Не е ставало дума за това! — признах си откровено. — Защо?

Беше мразовита и много ясна зимна нощ. Бяхме отминали Сатиричния театър и излизахме на улица «Горки».

— Не е ставало дума за това! — повтори думите ми И. И., поклати глава и се спря. Той впери големите си тежки очи в лицето ми и рече с глас, от който не лъхаше добро: — Значи така! И Настася Владимирова лъжеш, и жена си! Добре си го скроил. Само за едно не си помислил, за честта си. Помисли ли поне веднаж за честта си?

Настася Владимирова — нека да я наричаме така — и чието име вече споменах при други случаи — работеше като секретарка в института, където специализираше моят приятел, и навярно той я познаваше оттам. Тя приличаше досущ на ония безупречни момичета от рекламите, които показват отгоре си разни интимни части от женското бельо. Аз я харесвах много, но не изпитвах към нея никакви особени чувства, мислех си, че това ще продължи най-много още една година, докато трае специализацията ми. Или И. И. ни беше случайно видял някъде, както интимничим, или пък се беше раздърнкарал пред него някой наш общ приятел. Във всеки случай намесата му в моите лични работи ми се видя много нахална, затова направих обидено лице и някое време мълчах. После казах.

— С какво право се бъркаш в моя личен живот?

— Щом като сам изнасяш на показ своя интимен живот по градини и сладкарници, всеки зрител, струва ми се, има право на мнение!

— Я виж! — засмях се аз, но вътрешно не ми беше досмех. — Човек и в Занзибар да целуне някое момиче, пак ще се намери един нашенец, който да види и да се

възмути! — После казах: — Да речем, че зрителят има право на мнение. Е?

— Трябва да скъсаш с Настася Владимирова! — каза спокойно и твърдо И. И.

— Трябва? — наведох се настръхнал към лицето му. «Кой си ти, да ми държиш сметка, и кой ти е дал право да ми заповядваш?» Само дяволите знаят как се въздържах да не го зашлевя.

Беше късно през нощта, минувачи рядко се мяркаха, сновяха коли.

— Трябва незабавно да скъсаш с Настася Владимирова! — повтори с предишния си тон И. И.

— И ако не искам? — изсумтях аз. Нищо не ми пречеше да дам на тоя нахален човек един добър урок.

И. И. не се стресна нито от настръхналия ми поглед, нито от думите ми, само поклати глава и предупредително ме стрелна със студените си сивосинкави очи: «Събирай си ума!» Той помълча, даваше ми навярно време да си «събера» ума, сетне каза:

— Ще поискаш! Ще поискаш, момчето ми, и още как!

Той каза това «ще поискаш» толкова твърдо и уверено, че аз си епомних в същия миг едно важно обстоятелство, което бях забравил. Бях забравил, дявол да го вземе, че И. И. беше партиен отговорник на нашата група. На свой ред помълчах малко, премислих си големите неприятности, които можеха да се стоварят отгоре ми, нали бях «семеен», нали водех дъщеря на м и н и с т ъ р. Но си представих и онемялата от огорчение и обида Настася Владимирова. Как можех да я нарежа току-тъй, без всякаква причина!

Малката пауза в нашия диалог беше достатъчна, за да се овладее. Усмихнал се снизходително, сякаш бях загубил на карти няколко копейки, рекох:

— Работата с Настася не е чак толкова сериозна. На всяко момиче се случват такива работи. Но дали ще скъсам с нея, или още ще ходя — това си е моя лична работа. Решение по този въпрос мога да взема само аз!

Едва-едва кимнах с глава и му обърнах гръб.

Какъв тип, какъв тип! Цяла нощ се въртях и проклинах и на заранта реших: ще кажа на Настася, че съм женен. Ако тя не обърне внимание на това обстоятелство,

аз ще се разделя със съпругата си и ще се ожения за нея. Тя ще заслужава такъв жест! И обратно — ако тя обърне внимание на това обстоятелство, толкова по-зле за нея! Тя не ще заслужава никакъв жест. Аз пак ще се разделя със съпругата си (по този въпрос ние с нея отдавна сме се разбрали), но за Настася няма да се ожения.

На заранта рекох на Настася:

— Настася, знаеш ли че съм забравил да ти кажа едно нещо?

— Какво нещо?

— Ами това, че имам в София жена.

Тя ме погледна втрещено, кръвта изчезна от бузите ѝ, зениците на очите ѝ се разшириха и аз видях как в тях лумна един ужасен, страшен вик.

Някое време мълча, после каза:

— Не ми ли съобщаваш това «нещо» с малко закъснение?

— Просто не ми беше дошло наум — повторих снощното си признание. — Защо, ти отдаваш ли някакво значение на това?

Тя мълчеше, само брадичката ѝ трепваше от време на време, сякаш я убодваше някаква невидима игла.

— Това би ли повлияло на твоите чувства, Настася?

— На чувствата ми — едва ли! — каза тя, като притискаше с ръка гърдите си. — Но навярно бих се държала съвсем другояче, съвсем другояче!

— Хубава работа! — казах аз. — Толкова ли е важно това?

Видях как в очите ѝ блесна като светкавица оня вик, после зениците ѝ потъмняха и в тях настъпи мъчителна тишина.

— Тома, Тома — въздъхна тя. Обърна ми гръб и си тръгна, без да ми подаде ръка.

— Довиждане или сбогом — викнах подире ѝ.

Чух как казва през рамо:

— Сбогом!

«Няма нищо по-жилаво от еснафството!» — помислих си аз с тъга.

Вечерта казах на И. И.:

— Скъсах с Настася Владимирова.

— Трябваше да го сториш! — кимна ми той одобрително и ми подаде ръка.

Той не ме поздравяваше за решението ми, а просто се сбогуваше, както правеше всяка вечер.

Отидох си в къщи с душа, потънала в срам. Толкова време да дружа с такъв ограничен, досаден човек!

И сега, видя ли на някоя реклама засукано момиче да показва отгоре си разни интимности от женско бельо, спомням си кратката ни любов с Настася и се ядосвам на паметта си — образът на моята мила беше съвсем, съвсем избледнял.

А приятелството ми с И. И. предаде душа още същата онази вечер. Избягвах да го срещам. Когато случаят ни събираше все пак, говорехме за времето и за други банални неща.

След една година завършихме науките си и се завърнахме и двамата в София. Тук пътищата ни се разминаха окончателно. Звездата на И. И. започна бързо да изгрява на политическия хоризонт. Виждах го няколко пъти в разни тържествени президиуми. Той не ме потърси, а аз няхах нужда от него.

Електронно-изчислителният център беше станал «Обединен ЕИ център», а Попалексов — генерален директор на обединения ЕИ център. Не беше изминала и седмица след като се завърнах от Москва и той ми позвъни по телефона:

— Е, честито! — рече той. — Много се радвам!

— За какво се радваш? — попитах.

— Радвам се, че ставаме колеги. Нали те назначават за директор на метеорологическия институт?

— Ах, да! — казах аз. — Назначават ме!

— И Лиляна се радва. Някой ден ще ни дойдеш на гости!

— Непременно! — рекох. И затворих телефона.

■ * ■

Оставих професора в цветущо здраве, а го заварих отслабнал, смален, с посивяло лице. Само една сянка беше останала от някогашния дъб. Боледуваше ли от лоша болест, или се топеше, задето напускаше института? Веднаж у Петрови той беше споменал на шега, че само в института усещал килограмите си.

Разделяйки се с хората си, той събра сили и произнесе малка реч (без жестове и паузи).

— Едно време — каза той — нашата наука ползуваше главно влюбените и туристите. Влюбените — да си взимат ли чадър, когато отиват на среща, туристите — да излязат ли в планината, или да си стоят в къщи. А днес без нашата наука не може да се излива бетон, не може да се прибира реколта, не може да се плава, не може да се лети. . . Доскоро нашата наука изпълняваше ролята на гадател. Тя винаги ще бъде гадател, но ето че днес тя

започва постепенно да се превръща и на производител. Тя се намесва и ще се намесва все по-настойчиво срещу «лошото» време, за да има на земята благодат. Ще дойдат години, когато тя ще регулира климатите, ще изменя пътя на тайфуните, ще насочва циклоните към ония места на планетата, където земята изгаря от суша и жеги. . . А на градушките ние можем още в наше време да видим сметката. Някога се е думкало със снаряди срещу градобитните облаци и ефектът е бил, разбира се, равен на нула. Днес ние имаме електронни машини, химически ракети, пускови установки. — Той ме погледна и повдигна пръст: — Сега трябва организация, подготовка на опитни хора, които ще осъществяват въздействието, и математика — за да отива ракетата на онова място, където се е скрил дяволът. . . Това трябва да извършиш ти!

Той ми се закани с глава, като че ли аз възнамерявах да бягам или да се предавам на дявола. Какъв ч о в е к!

* * *

Дойде Надя. Видя ми се напълняла, но като че ли погрозна. По начина, както се целунахме, разбрах, че между нас всичко е свършено. Ние се целунахме едва ли не като брат и сестра.

А тя изглеждаше смутена някак и защо се смущаваше, и от какво — не ми стана ясно.

После ми каза, че ръководела при металургическия комбинат някаква лекторска група по социология. На беседите се събирали много хора и било твърде интересно, разглеждали въпроси от социален и морален характер. Водели се дискусии за семейството, за разводите, за правото на аборт и така нататък.

Ето тема, по която бихме могли да разговаряме и да разсъждаваме с часове. Но на мен нито ми се говореше, нито ми се разсъждаваше, аз все си мислех дали да я поканим на горния етаж. И не я поканих.

Разделихме се вяло и студено. Къде се бяха дянали прелестните часове, когато времето не ни стигаше, когато се чакахме с нетърпение и не усещаме, унесени в разговори, как настъпва полунощ!

* * *

Започнаха да изчезват от живота ми и други часове, които мислех някога за прелестни. Така например загубих охота да се разхождам час-два сам из улиците; да се отбиям в книжарницата за научно-техническа литература и да се ровя в щанда, където се излагаха математически новости. Изгубих желание да се изкачвам на покрива и да зяпам небето. Интересуваше ли ме някакъв обект, отивах в обсерваторията на академията, там «зяпах» небето с телескоп хиляда пъти по-могъщ от моя; но прелестният час, когато откривах небесни светове с мизерната си далекогледна тръба, не можа никога да се повтори.

* * *

Затова пък Златната жена ме гледаше с все по-доволни очи. Тя започна да ми се усмихва дори, както някога, когато изгарях от нетърпение да се изкача на покрива. И както някога, когато кроях планове как да измъкна Ружа от ръцете на Попалексов. Така ми се усмихваше. А защо беше доволна от мен — един бог знае. Бях се доста занемарил, случваше се някой път да отивам на работа небръснат. Тъй че един бог знае защо ми се усмихваше в любов.

* * *

А работата с противорадовата защита вървеше. Ходех по радиолокационните станции, произвеждахме стрелби, когато се задаваха градоносни облаци, обсъждахме резултатите. Мъчнотии срещях при съставянето на програми за координационните електронно-изчислителни машини. Нали те насочваха стрелбата на ракетните установки, достатъчно беше да се допусне едно погрешно звено в последователността на действията, извършвани от ЕИМ, и ракетата изсипваше реагента си на галантно разстояние от зоната, където се укриваше «дяволът»...

В края на втората година аз постигнах вече някакви резултати, доста насърчаващи, но човекът, пред когото можех да изкажа радостта и надеждите си, беше напуснал вече «мира сего».

Веднаж срещнах Василчо. Разбира се, той не беше заминал за Дубна, не беше станал ядрен физик, но имаше диплома за завършено висше образование и работеше като началник отделение в Управлението на статистиката.

Ах, как му се зарадвах! Като че ли почувствувах около него да витае едно слънчево време, изпълнено с младост, безгрижие, смели мечти и прелестни часове! Слънчевото време, когато имаше Нора, когато тичах по Ружа, когато си въобразявах, че само да запретна ръкави и ще съставя уравнението, което да обясни сътворението на всичките видими и невидими светове!

Заведох го в един аперитив, пихме водка, развързахме езичите. Как съм пропуснал да прочета във вестниците, че баща му бил преместен за посланик в най-«шикозната» западна страна, мога ли да си представя, как майка му устройвала приеми сега и танцувала шейк?

Попитах го за тоя-оня от старите познати, от редовните посетители на «вечерите». Василчо не знаеше много, той и тогава не се интересуваеше твърде от гостите на родителите си. Той си имаше свой «кръг».

— Ами ти как си? — попитах. — Как върви службата?

— Караме! — смигна ми Василчо. — От пето до двайсето число, после от двайсето пак до пето.

— Ами любовта? — рекох.

— Гоним я! — махна с ръка Василчо. — Всеки неделен ден на Искъра. Може до Курило, може до Лакатник, все пада по нещо.

Предложи да ме води следната неделя до Лакатник. Те отивали вкупом, цялото отделение (всички били на възраст под трийсет години), разбирали се, както трябва. По всички показатели.

— Ами аз, като съм на трийсет и три — рекох.

— Отлично! — каза Василчо. — Нашите мадами си мират по тая възраст.

После минахме на сериозни теми.

— Аз съм отличник в службата! — похвали се Василчо. — Мога да ти кажа например, че сега за един ден произвеждаме повече електричество, отколкото сме произвели през цялата 1939 година, че сега човек от населението консумира десет пъти повече яйца, дваисет пъти повече кокошки, че. . .

— Моля ти се! — прекъснах го. — Личи си, че си отличник.

— Ама чакай! — възропта Василчо. — Не съм казал нищо за стоманата, за текстила! Ама ще ти падне шапката, ако ти кажа!

Пет «мадами» и толкова мъже се събрахме на гара Лакатник, цялото Василчово отделение плюс моя милост. За мен се залепи най-солидната от мадамите, една зеленоока Венера с едри ханшове и още по-едри гърди. Вече разведена, но както разбрах от Василчо, с апартамент. Денят мина неусетно.

До обяд играхме на карти, а жените приготвяаха яденето. После се къпахме колективно, жените облякоха бански костюми. Ядохме и пихме, а сетне спяхме. След спането пак се къпахме, а сетне всеки грабна мадамата си и се затири на индивидуална разходка. Върнахме се в София много освежени.

— Хареса ли ти? — попита ме Василчо на изпрово-
дяк.

— Много! — рекох.

— Значи, идната неделя сме пак заедно?

— О, не! — рекох. — Много съм стар за вас.

— Хайде бе! Ти си само четири години по-голям от мен.

— Четири ли? — Но се сетих, че са толкова, и повдигнах рамене. — Все пак години са!

На излети с Василча не ходих повече, но срещнехме ли се случайно — водах го в оня аперитив, черпех го с водка, а той ме затрупваше със статистики и аз се шашвах — наистина нашият днешен живот беше отишъл много напред!

* * *

Но се ядосвах на модата да се ръси живота с поетичности. Що за правоъгълна мания! Тая мода, да се намята романтичната мантия върху чисто делови явления, шестуваше из средите на журналисти, социолози, но ето че започнаха да ѝ плащат данък и хора от научните среди. . . Да излезе човек от кожата си!

Във връзка с правоъгълното увлечение да се опоектизирват научните факти, оня ден щях да направя голям скандал. Ето как се развиха нещата. Същия ден защитих десертацията си на тема «Към национална противоградозна защита». Бях похвален щедро от рецензенти и опоненти, бяха изтъкнати и някои други мои трудове из областта на математиката и атестационната комисия ме провъзгласи за «доктор на физико-математическите науки».

На тържественото заседание бяха дошли сериозни хора, но между тях имаше и занесени. Сред занесените особено изпъкваше един специалист по ракетно-инженерно дело. Ах, как се вълнуваше, когато главният ми рецензент захвана да разглежда предложените от мен фази за въздействие! Професорът рисуваше картината на «боя» от мига, когато изстреляната ракета изсипваше реагента си в сърцето на градоносната зона. Ракетчикът взе думата след него и представи тази работа като един истински бой между враждуващи на живот и смърт «войски». Аз се възмутих (в себе си, не беше удобно да се обаждам), защото цялата история се състоеше всъщност в кодиране на информация и в съставяне на програми; една «битка» от няколко минути, в която математика, балистика и химия, подпомогнати от е. и. машини, се срещат с нахлуващи в известен квадратант изстинали водни пари. Ставаше среща между формули, подчинени на човешка воля, с други формули, подчинени на природна стихия, а останалото беше организация и професионална съръчност. Нямаше място за никакви романтики и всякакъв вид поетичности бяха излишни или най-малко — неуместни.

— Първият ешелон защитници се сражават храбро, но противникът е многоброен и напредва. Идва ред на втория ешелон. Тука няма грешка! Вторият ешелон посреща противника с масиран обстрел и го поразява в сърцето. . .

Приказки. Но чашата преля вечерта на банкетата. Председателят на атестационната комисия, един вече побелял професор, вдигна наздравица в моя чест:

— През тия две години Кансаров не се е разделял от тревогата си за селския труженик. . . Вълнувал се е за неговата съдба. . . Вдъхновявала го е грижата за хляба на народа. . . — Нижеше той бисер след бисер.

Заприличах на истински поетичен герой. Само дето

го нямаше популярният поет Йорданчо, за да ме типоса в някоя поема.

— Туй, дето го изрече уважаемият професор за моя милост, е красиво — казах аз в отговор на речта му, — но е във висша степен пресилено. Той говори за селския труженик, че бил непрекъснато в мислите ми, а пък това не е вярно. Аз през цялото време се блъсках с такива въпроси, като калибровката на РЛС, уеднаквяването на кодовете за информация, съставянето на програми за е. и. машини и така нататък. За селския труженик и за неговите тревоги, да си призная откровено, не съм помислял. Професорът каза в наздравецата си, че ме е вдъхновявала грижата за хляба на народа. Нашата наука, разбира се, защитава хляба на народа, пази го, доколкото е по силите ѝ, от природни бедствия, но мен в частност ме е вдъхновявала идеята за създаване на една верижна организация за противоградова защита. Тази идея ми подшушна моят предшественик, вечна му памет. Аз я възприех от него и я разработих в система. С една дума, аз си гледам работата, защото без нея не мога. Уважаваният от мене председател изказа по повод на моята работа красиви мисли, но те прилягат повече за моя предшественик.

— Ами тебе граждански чувства не те ли вълнуват? — попита ме председателят.

— Как да не ме вълнуват! — рекох. — Сдобиването с титлата «доктор» не е ли плод на гражданско вълнение! — И се засмях.

След моето слово банкетът продължи вяло, а на раздяла председателят ми каза:

— Ако знаех, че си толкова аполитичен човек, нямаше да те удостоя с титлата «доктор»!

— А верижната ми система за противоградова защита нямаше ли да признаеш?

— Това са различни неща!

— Значи, ти имаш една мярка за откритието и друга мярка за откривателя, така ли? Делиш откритието от човека?

Той се разсърди, махна ми с ръка и си отиде, без да ми каже лека нощ.

Ама че правоъгълен свят!

Ако открия уравнение, което да обяснява правоъгълното мислене, ще смятам, че съм свършил добре работата си на тоя свят.

Пак във връзка с моя докторат се сетих за прелестните часове, които се случват само веднаж в живота на човека. И си спомних деня, когато бях удостоен с първата си научна титла. Колко бяхме бедни по онова време! С колко мъка Ружа ми изглади една отдавна овехтяла бяла риза и с колко усилия събрахме пари, за да си фризира тя косата!

А после, след тържеството, ние поканихме най-близките си познати в къщи и там Ружа даде угощение — почерпи всеки с по петдесет грама водка и за мезе предложи една кутия дребни солени бисквити. Но ни беше весело, смяхме се, танцувахме и пяхме до късно вечерта. А когато гостите си отидоха, ние събрахме, каквото беше останало от бисквитите, и с два пръста водка в шишето се качихме на горния етаж. Ах, каква виелица бушуваше навън! А моята астрономическа площадка скърцаше весело и на прозорците им беше добре, както се сипеше снегът отгоре им, и на изстиналата печка ѝ идеха наум разни тържествени и обрядни песни. Ние се прегърнахме, за да не ни е студено, изпихме водката, изядохме бисквитите и се почувствувахме щастливи.

После включихме радиото, пак ни се дотанцува. По едно време Ружа ме запитва (както танцувахме):

— Вярно ли е, че ако сега се хванеш на работа, ще получаваш допълнително възнаграждение?

Този въпрос не се задържа в съзнанието ми, защото в мига, когато тя го зададе, виелицата духна силно върху прозорците, астрономическата площадка изскърца дяволски, а изстиналата печка изви една обрядна песен нависоко. Затова не отговорих на въпроса ѝ, пък и тя го забрави веднага.

* * *

Но всяко прелестно чувство се изпитва само веднаж, а после се превръща в спомен.

Обещаха ми професура, предложиха ми преподавателско място в университета, да съм станел хонориран преподавател. Приех.

Но прелестни часове вече не ме спождават.

На обяд не си ходя, обядвам в службата. После лягам

на канапето в кабинета си и дремя. Вечер рядко каня гостенки в къщи. Всеки път, когато някоя дойде, Златната жена ме гледа с насмешка. Тя може да ме гледа всякак, голяма работа, но аз се улавям, че я гледам гузно, и това ме смущава.

Всъщност аз се смущавам от друго. Имам чувството, че вода правоъгълен живот, това ме смущава.

Нищо не се случва ънапоследък, което да ме извади от ленивата тишина, в която съм потънал до шия.

* * *

Оня ден един от моите помощници ми каза:

— Знаеш ли, че в министерството не тачат много-много твоята верижна система за противоградова защита?

— Тъй ли? — рекох. — Странно!

— Тъй е! — каза мойт помощник. — Намират твоята система за много скъпа и главоболна.

— Как така! — възмутих се аз. — Нали съм дал примери в книгата си, нали съм направил съпоставки!

След като ми събщи тая «новина», мойт помощник си отиде (не съм сигурен дали не си отиде със злорадство в душата си), а аз се почувствувах като човек, комуто са нанесли лично оскърбление. Защо бях работил като луд тия две години? За да сложат някои типове (правоъгълниците от министерството) труда ми под миндера!

Седнах и отново направих изчисления върху данните за падналите големи градушки през последните десет години. И доказвах (черно на бяло), че ако само една от тях беше п р е д о т в р а т е н а, спестените загуби са щели да покрият разносните на системата за целия този десетгодишен период!

С изчисленията в чантата си тръгнах за министерството. Но насред пътя се размислих: за какъв дявол трябваше да хлопам по вратите на министри и висши чиновници? В министерството и м а х а книгата ми, да ч е т а т! За тази книга ми беше присъдено докторско звание, какво си мислеха те!

Върнах се от сред път, а в душата ми беше чогаво, уморен бях и неудовлетворен, но не съзнавах от какво: от себе си ли, или от света?

Светът започна да обръща внимание на моята система за противорадова защита. Дали сам се беше сетил, или отнякъде го бяха пришпорили — не узнах, пък и не проявих интерес да питам. Решено беше да се открият в северозападна България няколко нови РЛС, а други наблюдателни станции да се снабдят с радиолокационна апаратура и всички да се свържат в една обща верига. Чудесно!

Само че аз не се вълнувах вече от проблемите на противорадовата защита. Тия проблеми бяха отдавна отшумели за мен.

Записах шофьорски курсове, а когато издържах изпита, купих си на вехто една спортна «Ланчия» и взех всяка вечер да излизам на разходка извън града. Избирах си някоя полянка близо до шосето, постилах шлифера си и се изтягах на гръб. Не мислех за нищо (или си мислех, че не мисля за нищо), зяпах небето, докато на запад ставаше портокалено-златно на цвят, а после си отивах, за да вечерям с няколко сандвича в моя аперитив. Понякога заспивах и се събуждах от студ. Небето над главата ми от студено-синьо беше станало кадифено-черно, в бездънния му купол блестяха познати златни звезди.

Отивах си в къщи и казвах на Златната жена «Здравей!»! Дори ѝ се покланях галантно, както са се кланяли мъжете в по-отдавнашните времена. Уви! Стопанката на дома се преструваше, че не ме познава. Тя се правеше дори че не ме забелязва! «Голяма работа!» — казвах ѝ, после си отивах. «Виждали сме ги такива! — бърбурх си наум. — Важно е да се държиш, да не им показваш, че жилетката ти пука! Те се предават рано или късно! Те непременно се предават!»

Но моята не се предаваше. Тя си стоеше гордо изправена до своя фукльопаун, недостъпна и чужда.

Без друго тя беше недоволна от мен.

Една сутрин се събудих от свиркането на дроздовете. Те бяха накацали върху клоните на разцъфналата срещу прозореца вишна и оттам посрещаха с шумно и възторжено свирене новия ден. Стана ми весело, подсвирах и аз, а те надуха дружно свирките.

После скочих от леглото и извадих от най-долното чекмедже на бюрото една не особено дебела папка. Потупах я с длан и ѝ се усмихнах така, както не бях се усмихнал дори на дроздовете. В тази папка бяха събрани първите ми наброски върху «теоретичния модел» — темата, която ме беше вълнувала още от студентските години.

Решението да се захвана отново с тази тема беше в главата ми, когато се събудих, затова и дроздовете ме поздравиха с толкова възторг. Аз се събудих с нея, а как беше дошла в главата ми, един бог знае. Снощи срещнах Василча и пих с него в моя аперитив. Той ми съобщи няколко нови статистически данни и аз пак се шашнах. Ето че ние по производство на електронни машини (на глава от населението) сме били на едно от първите места в света. Тъй че не беше ставало изобщо дума за никакъв теоретичен модел.

Как се беше появила отново тази моя стара идея в главата ми? Навярно я беше довял сутрешният вятър. Когато отворих очи и се заслушах в свирнята на дроздовете, сутрешният вятър вече диглеше пердето на прозореца и оттам заедно с песните на дроздовете долиташе и лека, едва доловима люлякова миризма.

Тъй че навярно сутрешният вятър беше довял отново в главата ми тази моя стара идея.

Докато се къпех в банята, все имах чувството, че в слуха ми се носи мелодията на онова отдавнашно танго от времето на майка ми: «Рамона, чуеш ли камбанен

звън. . . » Спомних си Ружа и, да си призная откровено, малко ми домъчня. Но дали за нея ми домъчня, или за отминалото време — не знам. С положителност мога да твърдя все пак, че идеята за «теоретичния модел» ми дойде наум по времето, когато ухажвах Ружа. Добре си спомням, че една празнична вечер дадох на някакъв диригент доста пари, за да ни изсвири едно аржентинско танго.

Тази сутрин ме събудиха дроздовете, а вятърът довя в стаята ми люлякова миризма. Ако мъжът на 36 години е все още ерген той непременно ще подсвиrne на дроздовете и люляка няма да отмине, ще се спре, ще си откърши вейка и ще се закичи.

Аз минах покрай люляка и се закичих.

На пътната врата ме срещна раздавачката.

— Сийче — рекох ѝ, — цяло щастие е, че ти си първият човек, когото срещам тази заран! Ще ми позволиш ли да те целуна?

И я целунах, преди да ми отговори.

Разбира се, аз не я целунах, нито ѝ казах подобни думи. Само извадих люляковата вейка от ревера на сакото си и внимателно я закичих над лявото ѝ ухо.

Тя ми се усмихна, даде ми вестниците, а с тях и едно писмо, затворено в груб канцеларски плик. Щях да пусна и вестниците, и писмото в пощенската кутия, защото не ми се връщаше обратно в къщи, но погледът ми се спря случайно на белия плик и аз прочетох върху клеймото името на град Н. Кой казва, че в един миг човек не може да се върне 13 години назад? Тоя човек, който казва така, е паднал от небето, той не разбира нищо. На земята стават такива неща, в един миг, за половин секунда човек не само се връща с 13 години назад, но дори вижда някои хора, с които е имал вземане-даване от онова време, усеща миризми, чува викове и смях. И всичко — за половин секунда, за един миг!

Няма да кажа какво се мярна пред очите ми и какво чух в ушите си, когато пред погледа ми се мярна името на град Н. Има ли значение! Влязох отново в къщи, разположих се пред масата си и разтворих плика. Писмото идеше от станция «Бор». Запалих цигара (защо се вълнувах, дявол да го вземе, това беше преди 13 години!) и през рехавата синкава завеса на дима прочетох:

Здравей, шефе!

Обажда ти се Трифон Спиридонов от станция «Бор». Помниш ли станция «Бор»? Когато фъртуната щеше да те завее по пътя и аз те настигнах? Сега при нас стават големи работи. Аз съм по следите на истината за генералния директор Минчо Панаретов. Но и той като че ли се досеща, защото на два пъти вече «ловджии» ме помислиха за дивеч и стреляха по мен. Научих, че поискал от Окръжния съвет да бъде уволнен. Аз съм прескочил отдавна възрастовата граница и Управление «Метеорологични станции» само дето не се е сетило досега. Стана ми известно освен това, че от идущата година станция «Бор» щяла да бъде закрыта. Работата ѝ щяла да поеме съседната станция «Тодорини кукли», която сега оборудват с модерна апаратура. Жал ми е за «Бор», но срещу историята не може да се върви. Всъщност, шефе, аз искам да ти кажа следното: Трябва да изчезна за някое време, затуй ще взема отпуск по болест, надявам се, че с твое съдействие, нека Управлението проводи някого да ме замества по чл. 64-и. Така стоят нещата. Казвам ти, че при нас стават големи работи, но онова, което предстои да стане, ще надхвърли представите и на най-запаленото въображение. Ще възкръсне от мъртвите една истина, лежала погребана в земята близо 35 години. Много здраве от Ели, а също и от Ирина, която още пази твоето пухено мече. Нали «Крайт увенчава делото» беше твой девиз?

Твой — бай Трифон
(Трифон Спиридонов, ст. «Бор»)

Не си спомням какъв е бил мойт девиз преди тринадесет години, но положително не е бил тоя, за който пишеше бай Трифон в края на писмото си. «Крайт увенчава делото» — доколкото знам, това е римски девиз, а римляните са били най-големите правоъгълници на древния свят и тяхното мислене е било най-правоъгълното, до каквото може да стигне един народ по пътя на моралната си и културна деградация. Та нали римляните са измислили

и наложили на света проклетите прави улици и прави ъгли в архитектурата и всичко правоъгълно в морала и в изкуството! Виж, древна Гърция е друго! Ако не беше стъпила грубата и тежка римска пета върху древната култура на Гърция, светът щеше да има днес съвсем, съвсем руга физиономия! Много различна от тая, която има днес Ах, проклетите римски п р а в и! И още по-проклетите им прави ъгли!

След като прочетох писмото на бай Трифон, аз постъпих по съвест: направих обратното на това, което щях да сторя, ако мислех по правоъгълната система. Ако мислех по правоъгълната система, аз щях да отговоря на бай Трифон така:

«Бай Трифоне, защо искаш да възкресяваш една отдавна, отдавна погребана истина, кой ще има полза от това! Сгрещилият някога си човек (ераре хуманум ест, т. е. човешко е да се греша!) днес е отличен гражданин и си гледа отлично работата. Той е създал един модерен социалистически град, ръководи със социалистически размах едно гигантско предприятие, преизпълнява плановите си и носи на държавата освен ценни за строителството материали, но още и златна валута! Защо искаш да дискредитираш такъв човек заради отдавнашен, много отдавнашен грях! Мислиш ли, че на държавата ще ѝ стане по-добре, ако го извади от работното му място и му потърси заместник? Но дори да го извади от работното му място и да му потърси заместник, на теб ще ти стане ли по-добре? Аз ще ти кажа, че нито ревматизмът ще ти мине, нито пенсията ти ще стане по-голяма! Освен това всеки ръководител обикновено си идва със свои хора и току-виж, че новият ти каже: «Я, бай Трифоне, иди си почивай и освободи вилата, в която живееш, защото ми трябва?» Ето защо ми се струва, бай Трифоне, че ще бъде по-разумно да се оставиш от тия амбиции и да си прекараш старините в мир. А що се отнася до мене — извинявай! Аз не намирам смисъл да се меся в тази работа по простата причина, че това не ми е работа! Но дори да реша, че това ми е работа, аз пак не бих могъл да се намеся, защото тъкмо сега започвам едно голямо дело — да правя теоретичен модел на атмосферните процеси. Аз съм се запалил вече на тая тема, а когато започна да горя по една тема, всичият останал свят престава да съществува за мен. . . Така стоят работите, скъпи ми бай Трифоне, и затова аз те

съветвам да живееш в мир. А за службата не се безпокой, можеш да разчиташ на мен — аз няма да позволя да те уволнят до края на годината, когато ще настъпи естествената смърт и за самата станция «Бор».

Аз пратих по дяволите тия съвети. После облякох един по-празничен костюм, защото почувствувах, че през днешния ден работите няма да се развиват по правоъгълен терк.

Отдавна не бях изпитвал такива празнични настроения! Както се обличах пред огледалото, стори ми се, че дроздовете свирят някак по-тържествено, като за истински празник. Те седяха на черешовите клони, сред цветовете, протягаха шийки и надуваха свирките, колкото имаша сили.

По улиците срещях много хора, които се усмихваха. Усмихвах им се и аз. На ватманката в рейса казах:

- Приятен ден, другарко!
- О! — изненада се. — Благодаря!
- Желая ви всичко най-добро!
- Да ви се връща! — рече тя.

Оставих ѝ люляковата вейка, която за втори път си бях откършил от разцъфналия храст. И я погледнах, когато бях слязъл вече на тротоара. Тя гледаше напред си и се усмихваше щастливо. Под сивосинкавата ѝ фуражка се подаваха посивели кичури коса.

Отидох в института и оттам разговарях с началника на метеостанциите, с управлението на Академията, после извиках моя помощник и му издиктувах няколко заповеди. На края се получи следната картинка — беше хубава и аз с удоволствие потривах ръце:

Бай Трифон получаваше отпуска по болест.

Аз излизах в безплатна отпуска.

Докато бай Трифон отсъствуваше, аз щях да изпълнявам службата на наблюдател в станция «Бор».

Моят помощник щеше да ме замества до завръщането ми в Института.

Край. По-хубаво от това не можеше да се измисли, нали?

Кой казва, че дроздовете напразно са пели тържествените си песни тази сутрин?

Когато казах на помощника си, че ще замествам някой си Трифон Спиридонов, наблюдател от станция «Бор», той не повярва на ушите си. Той си е помислил така на-

вярно: «Директорът на Метеорологическия институт, докторът на физико-математическите науки Тома Кансаров — да замества някакъв наблюдател от някаква третостепенна станция? Невероятно!»

Това мое решение изглеждаше невероятно и за други хора, то им изглеждаше неестествено, като гръм от ясно небе! Някои го възприемаха като ексцентричност, други — като глезотия, трети — като поза — вижте какъв съм рицар и идеалист! Тъй или иначе, нито един от моите познати не ми стисна ръка и не ме поздрави. Само Василчо ми каза:

— Браво, учителю мой! Добре си го намислил: да си лежиш на сянка, а да те смятат за работяга!

Е, по дяволите! Аз не се разсърдих никому.

Нима баща ми се беше разсърдил някому, когато решил да замине с либийския Червен кръст за Ливан, а приятелите му го разубеждавали и го уверявали, че както бил замислил тази работа, изглеждал на луд!

* * *

Когато този ден се завърнах в къщи, Златната жена ми се усмихна — за пръв път от толкова време! Но аз не харесах усмивката ѝ. Тя си мислеше навярно, че отивам в «Бор» заради Ели, да си взема реванша, а не заради оня нещастен старик.

* * *

Напълних куфара си с книги и справочници, защото съм не смятах да губя времето си. Не съм от тия, които зарязват каручката си наред реката!

За Ирина купих цветна мозайка, да си нарежда, но чак в Н. ми дойде наум, че тя не е вече на 9 години!

ВТОРИ РАЗКАЗ ЗА СТАНЦИЯ «БОР»

Отседнах в «Гранд-хотел България», както някога, и пак на офиса (както някога) едно хубаво момиче ми подаде ключа на стаята. Но това момиче, не ми се усмихна и не ме измери с любопитен поглед като някогашното, макар на лице да не изглеждаше кой знае колко строго. «Ето, казах си наум, колко са лишени днешните момичета от вкус. Ония, отпреди тринадесет години, о, при тях нямаше грешка!»

Спомних си, като се изкачвах с асансьора нагоре, че когато за пръв път дойдох в Н, бях само на 23 години. И си казах веднага, че няма защо да се сърдя на момичето от офиса. Момичетата изобщо не бяха вече моята естествена среда. Тридесет и шест години не са много, но все пак.

Преди да изляза, застанах пред огледалото и се изгледах с критични очи. Е, не бях още за изхвърляне, ако ги нямаше двете горчиви бръчки около устата ми. Нямаше ли ги тия бръчки (на опита и мъдростта), щях да слагам 23-годишните си конкуренти в малкото джобче на жилетката си. (Не помнех да е пукала някога жилетката ми от конкуренти.)

После излязох. Беше пак такава сутрин, като някога, но сега не прехвърчаше сняг и не идеше Нова година. Беше началото на юни и топлият пролетен вятър носеше из въздуха безброй влакънца от глухарчета. Над града синееше безоблачно небе (доколкото над Н можеше изобщо да има синьо небе!), из алеите на градините тичаха деца, жени в светли рокли и с цветни чадърчета в ръцете си заничаха в широките и претъпкани със стоки витрини. Навремени пролетният вятър изсипваше над улиците и площадите съмнителни миризми, лъхащи на сяр, и от небето започваше да се сипе ситен дъжд от зърнести саж-

ди. Тия сажди бяха мазни и при всеки опит да се отърсят моментално правеха върху дрехите маслени петънца. Жените в светли рокли разтваряха чадърчета над главите си, но какво пък, кой съвременен град си няма своите особености! Дори беше приятно да се гледа шетнята на чадърчетата, сякаш едни големи цветя бяха надошли от поляните под планината, за да се покипрат из енските улици и булеварди.

Та кой казва, че в Н нямамо цветя?

Обадих се от София, преди да тръгна, на генералния директор Минчо Панаретов:

— Искам да ви видя — рекох. — Трябва да поговоря с вас.

— Сигурен ли сте, че тъкмо с мен трябва да поговорите?

— Сигурен съм! — рекох.

— Хм! — усъмни се генералният. — С мен разговарят клиенти, които искат химия за над един милион лева валутни!

— С вас разговаря директорът на Метеорологичния институт!

— Аз не завися нито на йота от времето, другарю.

— Но времето може би зависи в известна степен от вашите заводи. Какво ще кажете?

— Ух! — изпъшка генералният, без да го е грижа, че аз ще чуя въздишката му. После каза: — Ето ви личния ми секретар, уговаряйте се с него!

И ме прехвърли на секретаря си.

Точно в единадесет часа от хотела ме взе един ослепително лъскав черен мерцедес. След десет минути бяхме на територията на химкомбината, която не беше в никакъв случай по-малка от цялата площ на новия град Н.

Кабинетът на Минчо Панаретов приличаше на една малка зала, тапицирана с червено дърво, обзаведена с тежка кожена мебел, с два огромни полилея и с две заседателни маси, покрити с обичайното зелено сукно. Той седеше зад огромно писалище от черно дърво, наполовина заето от телефони, диктофони и уредби за вътрешно ведомствени разговори. Слаб, посивял, с изпито лице и зачервени от преумора очи, генералният директор като че ли беше най-невзрачната и най-незначителната вещ сред тоя внушителен и по размери, и по уредба директорски кабинет. Когато се изправи, за да ме посрещне, той стана

някак си още по-малък и обидно незабележим. Трябва да кажа, че и лицето му беше безлично, подобно на цялата му фигура, и че само възпалените му очи взимаха ума — бляскави, тъмни, кипящи сякаш от черни пламъци; гледащи с втрещен поглед, готови като че ли за светкавичен скок.

«Опасен човек! — рекох си наум. — В първия момент си готов да го съжалиш, а после сам изтръпваш като пред някакво отровно насекомо!»

Той ме покани да седна и погледна часовника си.

— Петнадесет минути ще ни стигнат ли?

— Предполагам! — рекох.

— Е, добре, с какво мога да бъда полезен на родната метеорология?

Изредих му химическите реагенти на противогодовата защита. Сребърен йодит и прочие.

Той се усмихна снизходително.

— Това е сложно и същевременно е незначително по количество. Нямам сметка. Аз работя на едро.

— Ако проникнете на чужди пазари, ще имате сметка — рекох.

Той мълча някое време, после повдигна рамене.

— За кога искате отговор?

— О, не бързам.

— Е, след една седмица ще бъда готов. Друго да ви интересува? Имате още пет минути! Говорете, вие сте приятен събеседник.

— Аз ще прекарам някое време на станция «Бор» — рекох. — Ще си почивам и ще замествах същевременно болния наблюдател.

Лицето му като че ли се вкамени, но пламъците в очите му лумнаха още по-силно. Така ми се стори.

— Оня наблюдател от «Бор» трябва да уволните! — рече той. — Милостта му не е добре с нервите си. Страда от маниакални идеи.

— Не сме забелязали — рекох. — Но все едно, от Нова година ние закриваме станцията.

— Това е добро решение! — каза Минчо Панаретов.

Той се изправи и по лицето му като да премина сянка на неопределена усмивка. Изправих се и аз.

— Заводите имат вила под станция «Бор». Смятаме да направим там едно голямо работническо общежитие.

А пропо, синът ми вероятно ще има удоволствието да се запознае с вас. Той летува всяко лято на «Бор».

И ми подаде ръка.

Докато лъскавият мерцедес ме връщаше обратно в Н, аз си отдъхвах, сякаш бях изкачвал някаква отвесна стръмнина или бях минал над пропаст по една тясна и тънка дъска. Какъв човек! Той приличаше на неугледно шишенце, напълнено с много рядък и скъп химикал, който можеше едновременно и да убива, и да възкресява. Такъв беше тоя ръководител. Той беше отнел на бай Трифон мерцедеса, но не беше изкупил кражбата си с титаничен труд и денонощно бдение. Той беше извършил може би предателство на младини, за да го изплаща през целия си живот с фанатично служене на едно мъчно дело. Той не беше в никакъв случай правоъгълник и мисленето му не беше в никакъв случай правоъгълно и ако не беше започнал живота си с две неизличими мръсотии, аз не бих се поколебал да го включа в категорията на човеците, които се пишат с главно «Ч». Но ето че той беше започнал живота си с мръсотии и логиката на прегрешението неумолимо го тикаше към неизбежна равностетка. На другото блюдо на кантара стоеше една разбита човешка съдба и погazenата правда искаше възмездие. Тъкмо пристигнахме и една зелена газка ловко се прикрати зад мерцедеса.

Шофьорът на газката скочи на тротоара и попита:

— Вие ли сте Тома Кансаров?

— Аз.

— Наредено ми е от генералния директор да ви открам до станция «Бор».

— Чудесно! — рекох. — Ще ми спестите труда да търся катър.

— Катъри трудно се намират — рече шофьорът. — В Н. няма катъри. Щяхте да търсите катър чак в Рахово.

— Слава богу! — казах аз.

А в себе си помислих:

«Гледай го ти този генерален директор, тоя рицар на черния плащ! Показа се галантен, разбойникът.»

И след като помислих така, рекох в себе си:

«Това няма да те спаси, рицарю! Никаква галантност няма да смили сърцето ми. Аз ще помогна на бай Трифон да забие ножа в гърлото ти, а после ще изпия за упокой на мръсната ти, но сръчна душа една хубава чашка коняк.»

Или нещо подобно помислих, но на шофьора казах:
— Възнамерявам да купя боб, кашкавал, олио и захар, за да си обзаведа едно ергенско домакинство на станция «Бор».

— В Раховския нармаг има всичко — рече шофьорът. — И ориз може да си купите оттам, че и някои консерви. Има хубави рибни консерви. И шпеков салам продават.

Като излязох от асансьора с багажа си, момичето от офиса ми кимна. Дори ми се усмихна, но сдържано, както се полагаше за начало. «А-ха!» — рекох си.

— Потърсиха ви от станция «Бор» — каза момичето, като прибра ключа от стаята ми. — Попитаха дали сте пристигнали.

— Обзалагам се, че се е обадила жена! — рекох.

— Ами! — сви пренебрежително устни момичето. — Обади се старият, надзирателят.

— Наблюдателят! — поправих го аз.

То сви рамене и не ми отговори. За него «надзирател» и «наблюдател» бяха навярно все едно. После то се извърна към двама новодошли, тежки хора, с меки шапки и тъмносиви пардесюта. «Сега ли намерихте да се домъкнете!» — изругах ги наум.

Тъкмо бяхме започнали с момичето интересен разговор!

После се качих на газката; няхах време за губене.

По пътя шофьорът ми каза:

— Случва се да има някой път и маслини в раховския нармаг.

Аз мислех за Ели, която сигурно надничаше час по час за мене — дали пристигам. Въздъхнах щастливо и примижах.

— И аз ги обичам! — рече шофьорът. — С малко настърган лучец отгоре. А вие?

«Аз ги предпочитам «натюр» — засмях се в душата си, но му отговорих, че ги ям всякакви, с подправки и без подправки.

Бях в добро настроение. Пшениците, люшнанали се като морета от двете страни на пътя, радваха очите ми, небето, колкото повече отивахме към балкана, ставаше все по-ведро и синьо, идеше ми да си затананикам някаква весела песенчица. Пък и какви ли приключения ме очакваха занаят?

И пак се замислих за Ели.

Като наближихме Рахово, шофьорът ми каза:

— Вие си вземете туй-онуй от нармага, но имайте пред вид, че на един километър от «Бор» има полева кухня. Там се хранят група сондьори. Наблизо са инсталирали сонда, търсят мед. Колко ще ви е да прескачате до тази кухня, там готвят месо четири пъти в седмицата!

— Нищо не е да прескачам — рекох, — но дали началникът им ще се съгласи да вземе един външен човек на храна?

— Ако сте приятел с наблюдателя, бай Трифон, той непременно ще се съгласи!

— Толкова ли се спогаждат двамата? — учудих се. Бях останал с чувството, че бай Трифон е саможив човек и че не обича много външния свят, главно заради Ели. Той я ревнуваше от външния свят. Може би затова беше станал саможив.

— Дали се спогаждат със стария? — Шофьорът се засмя. — Не знам — рече той — дали се спогаждат със стария, ама с Иринчето май съвсем се разбират!

— С Иринчето ли? — не повярвах на ушите си. — Как така?

— Е, те си знаят как!

— С Ирина?

Той ме изгледа малко опулено и аз веднага се сетих, че Ирина сега не е на девет, а кара 22!

— Бива — рекох. — Хм!

Все не можех да си представя, че това дете, дето седеше на коленете ми, е пораснало и е вече любовница някому! Та нали аз ѝ изпратих за онази Нова година едно пухено мече?

— Там скоро сватба ще вдигат, а вие се чудите! — каза шофьорът. Той като че ли се чувствуваше някак лично засегнат от моето чудене и затова на два пъти повдигна ръка от кормилото, за да се почеше по тила. — Аз ще ви кажа, че те много си отиват! — рече той. — Момчето е инженер и си го бива.

— Хубаво! — рекох аз, но, кой знае защо, без особен ентузиазъм. — Важното е, да ми разреши!

— Е, щом сте приятел на фамилията, няма как!

Пристигнахме в Рахово.

Бях сигурен, че началникът на групата геолози ще ми разреши да се храня в техния стол, но, кой знае защо,

не закупих по-малко продукти, а два пъти повече, отколкото бях решил първоначално. Като че ли правех някому «напук», както казват децата. Шофьорът ме помисли за опърничав човек и престана да ме учи на ум. Заприказвахме за времето.

От раховския център свърнахме към горната махала, за да поемем оня път през букаците, който беше по-лек за изкачване и по който някога бях избягал позорно от Ели. Горната махала се беше толкова подновила през тия десет години, че не можах да я позная. Тя беше се превърнала на вилна зона, където енчани прекарваха своя «уикенд».

Към три часа следобед пристигнахме в станция «Бор».

Срещу язовира беше построена една двукатна вила в алпийски стил, с покрив, който се спущаше от двете ѝ страни почти до земята. Една просека пресичаше гората на югозапад — това беше пътят, който водеше до мястото, където геолозите търсеха мед. Всичко останало заварих така, както го помнех от онова време. Върхът «Бор» със самотния бор върху голото си теме се оглеждаше в прозрачните води на язовира, сочна и буйна трева, прошарена с лайкучка и жълтурчета, покриваше тясната долина от единия до другия край. По двата ската, които ограждаха долината откъм изток и запад, се спущаха гъсти букови горни, покрити с рехава, току-що избуяла млада зеленина. Разликата между онова, което помнех, и сегашното беше в цветовете. Тогава на земята господствуваше белият цвят, а на небето — сивият. Сега на земята царуваше младият зелен цвят, а на небето — прозрачносиният. Синевата изглеждаше бездънна и някъде над главата ми, в безкрайността, започваше едва-едва да се съгъства.

Нямаше кой знае какви промени в обстановката, но хората ме смаяха. Хората ми взеха ума. Бай Трифон беше станал по-масивен, по-дебел, вратът му се беше скъсил, гърбът — навел, лицето му се беше наляло, изглеждаше подпухнало и като че ли надиплено. Очите му бяха излинали, косите побелели, кожата му имаше нездрав, землист цвят. Той гледеше втренчено, но така, както гледат хора, които недовиждат. Говореше с шепнеш глас.

А Ели? . . . «О, небеса!» Тя беше и на своите 40 години стройна като мома, ходеше меко и гъвкаво, същинска пантера. Само лицето ѝ беше станало някак по-алчно, по-пастойчиво. Ако от Щерева например гледаше една

алчна самка, от сегашната Ели гледаха десет. Ако онази Ели, която срещнах тук преди тринадесет години, беше една чудна смесица от кипящо вино и любовна поезия, сега от тази смес беше останала само първата ѝ съставка. Любовната поезия беше се изпарила «яко дим»!

След това описание човек би очаквал тя да се хвърли тутакси на врата ми, готова да иде с мен, ако не «накрай света», то поне до онази къщичка на горския, която така поетично и всеотдайно ми беше предлагала преди тринадесет години. Би очаквал човек, че тя ще ме посрещне с очи, които — както пишат поетите — горят и зоват. . .

О, не! Какво си мислите вие за Ели. . . Тя ме посрещна високомерно и с такава насмешка в очите, че на душата ми стана студено. И не се шашнах толкова, че ме посрещна надменно. Голяма работа! Порази ме насмешливата ѝ усмивка. «О, небеса!» Ами че това беше усмивката на моята Златна жена. Златната жена ми се усмихна така, когато се прибрах в къщи, след бягството ми от станция «Бор».

Както и да е. Ели ми каза:

— Добре сте дошли! Навярно сте минали по същия път, по който някога офейкахте? А?

Аз кимнах, а тя продължи:

— Е, нищо! Сега няма да ви плаша, бъдете спокоен!

Тя не даваше пет пари, че бай Трифон я слушаше. Пукаше ѝ жилетката от бай Трифон. Тя ме гледаше в очите и ми се смееше. Също, както ми се беше смяла някога Златната жена.

Ето как ме посрещна Ели.

Но да оставим Ели да върви по дяволите.

Аз улових бай Трифон подръка и го изведох навън. Седнахме на една скамейка до язовира.

— Чия е тази вила? — попитах бай Трифона, като кимнах към постройката с наведения покрив.

— Тази вила е на химкомбината — рече той, без да извързва глава към постройката. — Дигнах я преди три години. Тя е за началствата на завода, но досега е дохождал само синът на генералния. Беше тука миналата година с приятеля си. Наглежда я един пазач.

Понеже исках да събера мислите си, беше ми станало чоглаво от усмивката на Ели, попитах бай Трифон ей така, за да мине някоя и друга минута:

— Ами синът на генералния какво работи и на колко е години?

— Той ли! — Бай Трифон поклати многозначително глава. — Той е едно нахакано копеле, да има 28 години. Свършил висше образование в Москва. Сега е някакъв търговски представител в Милано. Миналата година, като беше тук, насмалко да го надупча със сачми.

— Защо? — рекох. — Обиди ли те?

— Мене? Не, мене не е обиждал.

— Навярно Ели?

— Иринка закачаше.

Пак ми стана неприятно, като одеде, когато разговарях с шофьора. Дали защото споменавах Ирина като голяма мома, пък аз я знаех дете, и по този начин ми се набиваше в ума по един нагледен начин колко години са изтекли оттогава. Много години бяха се натрупали оттогава и върху моя гръб, щом като Иринка беше се замомила вече!

— Той е едно нахакано и разглежено копеле, но и приятелят му не пада по-долу — продължи бай Трифон. — И приятелят му работи в Италия, все по тая линия, външната търговия.

— С Италия правим голяма търговия! — казах аз. Като че ли знаех каква търговия правим с Италия, ами се обадох ей тъй, защото си мислех още за Ирина. Щом като тя се е замомила вече, рекох си наум, тогава аз ще съм станал стар ерген! — Да — повторих аз, — с Италия въртим голяма търговия. Италианците произвеждат например едни автомобили «Ланчия». — Спомних си моята вехта ланчия и се усмихнах. Навярно съм се усмихнал много весело, защото бай Трифон се прокашля и усърдно взе да пълни лулата си с тютюн.

— Вчера, като попитах в хотела за тебе — рече той, — обадиха ми, че си бил отишъл при генералния, при Минчо Панаретов.

— Да — казах. — Съобщих на телефонистката, ако ме търсят от София, да знае.

— Е? — погледна ме бай Трифон с избледнелите си очи. — Как ти се видя този герой?

— Има си нещо наум по отношение на тебе! — рекох.

— Иска да ме уволнят. Праща едни негови, уж ловци, да стрелят по мене. Ей там беше — посочи той разклона, откъдето се отделяше просеката за лагера на геолозите. — Аз тъкмо се връщах от ония момчета, дето са на сондата. Слънцето климаше вече на залез. Двама бяха, съвсем не-

познати. Уж заек се мярнал на това място. Показаха ми позволителни. «Ами защо сте с ловни карабини?» — попитах ги. — «Тъй сме свикнали!» — рекоха. С ловни карабини било по-добре. Личеше си, че не разбират нищо от лов. А след една седмица пак ме стреляха, само че в гората. Връщах се от сондата. Шмугнаха се из букаците и изчезнаха, не ги видях, може да са били предишните.

— Кога беше това? — попитах.

— Миналата есен.

«Значи — помислих си, — сондъорите са тук от миналата година!»

А на бай Трифон рекох:

— Може тия хора, дето са стреляли, да са били наистина ловци. Аз съм слушал, че ловците понякога стрелят и по колегите си. Имало е и нещастни случаи.

— Аз пък ти казвам, че тия хора не бяха ловци! — каза бай Трифон.

— Кой знае! — рекох. И понеже бай Трифон ме погледна въпросително, обясних му: — Само отчаяните хора, бай Трифоне, изпращат наемни убийци! Отчаяните хора и авантюристите. А Минчо Панаретов, когото видях тази сутрин, съвсем няма вид на отчаян човек и още по-малко на авантюрист.

— То зависи какво припари на човек под краката! — каза бай Трифон. — Ако на човек му припари огън под краката, той си забравя ума. Слушай аз какво ти казвам! Минчо е чул нещо и толкова се е уплашил, че наистина си е забравил ума.

— Ако си раздрънкал разни работи в някоя кръчма, може и да е чул! Спомняш ли си за такова нещо?

— Миналото лято се запивах на два пъти у Данчовата кръчма, та може и да съм изгървал някоя дума. А на гузния човек колко му трябва!

— Не знам! — рекох. — Аз не вярвам човек като Минчо Панаретов да стигне дотам, че да слага съдбата си в ръцете на наемни убийци!

— Ти не вярваш, защото не си патил!

Помълчахме. После аз го попитах:

— От писмото ти разбрах, че си попаднал на някакви следи. Има ли нещо сериозно?

Той се огледа насам-натам, макар да беше повече от очевидно, че около нас нямаше човек.

— Миналата пролет научих от един нашенец една

много важна новина — започна бай Трифон. Шепнешият му бас-профундус почти не разчленяваше думите, та трябваше да се наведе към устата му, за да го разбирам. — Една много важна новина — повтори той и пак се огледа. — Аз нали ти бях споменал по-рано за един Ламби Христов, дето на времето бил полицейски писар в участъка, когато там разпитвали Минчо Панаретов. Тоя същия Христов, дето после бащата на Минчо, адвоката, назначил за архивар при мировия съд. Е, синът на тоя Христов срещнал в София сина на един мой добър приятел и му рекъл: «Моят баща често си спомня град Н и се зарича, като усети края си, да иде там и да види някой си Спиридонов. Щял да разкрие на тоя Спиридонов някаква много важна тайна.» Синът на моя приятел и синът на Христов са инженери. Синът на моя приятел работи в Министерството на строежите, а синът на тогава Христов заедно с други български инженери прокарвал водопровод в Либия между някакви си селища близо до пустинята. Като чух от моя приятел, че неговият син разговарял със сина на Христов, скочих и рекох: «Веднага кажи на твоя син да пита приятеля си за адреса на баща му! Обади му се — рекох — по телефона. Аз ще платя разговора!» Моят приятел се обади на сина си, а този рекъл: «Охо — рекъл — инженер Ламбов-Христов отдавна си замина за Либия. Не му знам адреса!» А моят приятел запитал: «Ами не го ли знаят в българското посолство?» «Де ще го знаят! — казал синът му. — Един ли българин има в Либия? Пък и да го знаят — рекъл, — инженерите не стоят на едно място, постоянно пътуват из пустинята.» «Брей!» — отчаял се моят приятел, а синът му го успокоил: «Догодина — казал синът му — по това време инженер Ламбов-Христов отново ще дойде в София. Тогава непременно ще го питам за адреса на баща му.» И ето преди една седмица моят приятел получи писмо от сина си: «Инженер Ламбов-Христов замина за Тополовград от много отдавна. Там го познават.»

— Ясно! — рекох. — Попаднал си на сериозна следа. Дано само тайната, която старият Христов иска да ти разкрие, е тази тайна, която те засяга!

— Че за каква друга тайна може да става дума? Аз други тайни в живота си нямам! Тази ще е!

— Тогава побързай! — рекох. — Нали ти съобщих, че имаш отпускат по болест?

— Аз говорих със стария Христов по телефона! — опита да се усмихне бай Трифон, но веднага си пролича, че отдавна беше забравил да се усмихва. «Колко време можеш да се държиш?» — го питам. А той: «Ще дочакам новото вино! — вика. — Ама ти ела някой и друг месец по-рано, че нищо се не знае!»

— На твое място бих заминал веднага! — рекох.

— Трябвал! — повдигна заоблените си рамене бай Трифон. — Зашото, току-виж, че някой ден хората на моя някогашен приятел ме вземат за заек! Ама тези дни не мога. Ще женя Иринка.

— Ще жениш Иринка? — ококорих се аз, но на секундата се осъзнах. — Толкова ли е бързо?

— Не е бързо — поклати глава бай Трифон. — Цяла година има, откакто ходят заедно.

— Ваша работа! — рекох и потърсих цигари. — Женете се, мен това не ме засяга! Момчето добро ли е?

— Лошото му е, че е много добро! — Бай Трифон направи нов опит да се усмихне, този път вече съвсем несполучлив.

— Прекалено добрите не струват — рекох. — Аз например никога не бих се оженил за прекалено добра жена.

— Не е там работата! — въздъхна бай Трифон. — Ами аз не се чувствам добре, не съм, както трябва. Сърцето слабо работи, бъбреците ги не бива. Струва ми се, че като изляза от «Бор», няма да се върна отново. Затова искам да видя Иринка уредена. Нямам други близки. Колкото имаше — побързаха да ме изпреварят.

— Ами Ели? — попитах.

Бай Трифон махна с ръка.

— Пиши я бегала — рече. Помълча и допълни: — Тя сега ми е никаква. Но ходи до станцията, замества ме, защото аз не мога да се изкачвам. Една заплата влиза в къщи, благодарен съм ѝ. А за друго не ѝ придирам.

Беше кротък и мек следобед, препълнен с тишина и слънце. Зеленото на земята, синьото на небето и ленивите прозявки на вятъра ме унасяха в сън.

— Трябва да се устройвам! — рекох. — Работа ме чака!

— Остани тази вечер у нас. Пък и изобщо! На горния етаж има една свободна стая. Живей!

Ели щеше да си помисли, че оставам заради нея, че

се облизвам като котарак пред чиния с мляко. Какво си въобразяваше тази жена!

— Благодаря ти от душа! — рекох. — Но аз съм стар ерген и съм придобил някои лоши навици. Например — рекох — събуждам се нощем и скачам през прозореца.

— Ами не се ли пребиваш? — погледна ме недоверчиво бай Трифон. — Ако скочиш от втория етаж, непременно ще си счупиш врата.

— Спалнята ми е на партера — рекох.

— Хм! — поклати глава бай Трифон.

— Иринка на втория етаж ли спи?

— На втория.

— Е — рекох. — Аз ще спя в станцията. Там ще ми е най-добре!

Шофьорът беше стоварил багажа ми току пред входната врата на къщата. Колко багаж! Сякаш не един канديدат за усамотен живот беше пристигнал, а трима. Одеядла, спиртници, термоси, куфари, вързопи с книги, найлонови торбички с боб, ориз, захар, шишета с олио. . .

Ели седеше на долната веранда и чистеше ноктите си с пиличка. Когато ние с бай Трифон пристигнахме, тя дори не повдигна глава да ни посрещне. Но беше облечена (ах, аз забелязах това!), беше облечена в празнична черна рокля от много лъскав плат, гарнирана с разкошна дантелена яка на врата, бяла като сняг.

Тя не повдигна глава да ни посрещне; очевидно ноктите ѝ създаваха големи грижи.

Бай Трифон въздъхна тежко, навярно багажът ми го беше смутил. Аз казах на Ели:

— Ели — рекох ѝ, — тази черна празнична рокля много ви отива. Особено яката!

— Тя не е празнична! — каза Ели, без да повдигне глава от своите нокти. — Тази рокля е много обикновена дори. Какво ти дойде наум!

«О, небеса!» — Тя отново ми заговори на «ти».

— Тъй ми се стори! — рекох.

Тя повдигна рамене. Всичко можеше да ми се струва!

Бай Трифон се прокашля няколко пъти.

— Елисавето — рече, — гостенин ни е дошел, и то какъв, а ти си чоплиш ноктите! Бива ли?

— А ти какво искаш, като ми е шеф, ръка ли да му целувам?

— Няма да сгреша!

— Ха, ха! — изсмя се Ели. — Сега на шефовете не се целува ръка.

— Кога ще взема чифтето да насоля задника ти с врабешки сачми! — закани ѝ се бай Трифон, но не можеше да се разбере дали го казваше сериозно, или на шега.

— Ха, ха! — изсмя се още по-силно Ели. Гърдите ѝ се разтърсиха леко и тя крадешком ме погледна.

— Налей ни по чашка ракия, дявол да те вземе! — каза бай Трифон и пак не можеше да се разбере дали сериозно я прашаше при дявола, или на шега.

Настанихме се в другия край на верандата пред една маса, която чакаше сякаш само нас. Беше покрита със снежнобяла покривка, а по средата ѝ грееше един букет от пъстри полски цветя, натъкмен в скромна стъклена ваза. На масата беше сложена посъда за двама души, шише ракия и три чашки.

— Брей — учуди се този път не на шега бай Трифон, — ами че то било всичко приготвено, пък аз се лютя и по-пържам!

— Сложила бях за Иринка и Красимир! — обади се Ели.

— Тъй ли? — едва не изтърва шишето с ракията бай Трифон. — Ами че Иринка не слага таквоз нещо в устата си, а Красимир е заклет въздържател! Как ти е дошло наум?

При това той не погледна Ели, а мен, като че ли аз бях надумал жена му да прави глупости.

— Масата да е приготвена, пък те ако искат! — засмя се Ели.

— Тъй да бъде! — каза примирено бай Трифон. Сега той не гледаше ни мен, ни жена си, а бутилката, сякаш тя щеше да разгадае и да обясни тайнствените действия на жена му. — Ела, пийни с нас една глътка ракия за здравето на госта! — рече той.

Ели се надигна от мястото си и с походка на ленива котка дойде при нашата маса. Пое чашката, която бай Трифон ѝ напълни до половина, повдигна я с насмешлива тържественост и със също такъв насмешлив израз на лицето си рече, обърната към мен:

— Хайде за мъжкото ти държание! Все такъв юнак да ми бъдеш!

Тя отпи само една глътка от чашката, остави я на масата и с още по-ленива походка се върна на своето място.

— Благодаря! — рекох подире ѝ. — Наздравицата ти беше много хубава!

— А бе, остави я! — намръщи се бай Трифон. — Жените какво ли не измислят!

— Каквото си е заслужил нашият герой, това съм му казала! — рече Ели. — Когато преди дохожда при нас, наистина се държа като истински мъж!

— Каквото си струваше да правя, направих го! — казах аз и отпих две ситни глътки от чашката си. — От онова си гостуване някога аз и сега съм много доволен!

— Ами всеки според разбиранията си! — засмя се Ели.

«И според вкуса си!» — щях да добавя, но се сдържах. Сдържах се, защото щях да излъжа. И някога, пък и сега, тя ми взимаше очите.

Докато разговарях така с Ели, бай Трифон изпи ракията си, че и втората чашка вече преполовяваше.

— Ей, старик! — изглежда го строго Ели. — Аз за сватба ли да се готвя, или за погребение?

— И за двете работи! — отговори равнодушно бай Трифон и повдигна рамене.

Помислих, че се прави нарочно на равнодушен и погледнах в очите му. Никакъв огън нямаше в тях, а само изстинала и сива пепел.

Двамата се зададоха едновременно по пътеката, но тя вървеше напред. Ирина беше в басмяна бяла рокля, със сандалки. Слънцето залязваше вече, полегатите му лъчи правеха русата ѝ коса да изглежда златиста и около цялата ѝ фигура обточваха сякаш един сребърно-оранжев кант. В тоя момент на залеза, когато нещата променяха естествения си цвят и всичко като да се потопяваше в някаква прозрачна омара, ту розова, ту златна, на места виолетова, Ирина като че ли изскачаше от някоя цветна картичка и краката ѝ, обути в евтини сандалки, не стъпваха по моравата; имах чувството, че се плъзгат по нея, че тя не идеше, а се носеше към нас. Това, разбира се, беше илюзия на залез слънце, природата си правеше в тази затворена котловина всякакви шеги.

Като ме видя, Ирина се смути ужасно. Тя се изчерви силно и в хубавите ѝ сини очи настъпи голямо объркване. Най-напред сякаш искаше да се хвърли на шията ми, но

я досрамя. Искаше да протегне към мен и двете си ръце, но ѝ се видя неприлично. Най-накрая се реши да дойде съвсем близко до мен и да ми подаде ръка, все пак тя беше голяма мома вече и не можеше току-тъй да се хвърли някому на шията или да протяга доверчиво ръце.

Аз се изправих, сложих леко ръцете си на раменете ѝ (слаби и деликатни още) и я целунах по двете бузи — целунах я благоговейно, с братско чувство, но дали заради чашката ракия, която бях изпил, съвсем не я усетих като сестра.

— Добре сте дошъл! Драго ми е, че ви виждам отново! — рече тя, когато аз свалих ръцете си от раменете ѝ.

— Хубава работа! — рекох. — Иринчето, дето седеше в скута ми и се катереше по раменете ми, сега ми говори на «ви»!

Тя се изчерви този път по-ужасно, до раменете чак. Ах, как се изчерви! И в очите ѝ настана още по-голямо объркване.

— Тогава бях дете — рече тя. — А вие сте си все същият!

— Дали? — усмихнах се аз. — Все така ли съм хубав като принц?

— О, да! — каза наивно тя.

Ели, която не беше се помръднала от мястото си, високо се изсмя, а бай Трифон се прокашля издълбоко.

— Защото си мия зъбите всяка заран с четка и паста! — издекламирах аз. Изскочиха тия някогашни думи мигновено в съзнанието ми и спасиха положението. Защото не е прието една годеница да казва на друг мъж, че е хубав като «принц».

Но тя не изглеждаше много разтревожена от думите си. На нея дори не ѝ минаваше наум, че е изрекла нещо, което не ѝ подхожда. Тя попритвори по детски очи и сякаш си припомняше нещо отдавнашно, попита:

— Само за това ли?

— О, не само за това! — рекох аз. И пак издекламирах по детски: — Когато съм бил в люлка още, погледнала ме е звездата вечерница и ми се усмихнала. А комуто звездата вечерница се усмихне, той става хубавец.

— Чичо Тома, ами ако изляза на полянката и тя ми се усмихне?

Ние се погледнахме в очите, учудени и уплашени едновременно. Как бяха останали в паметта ни думи, изречени

преди тринадесет години? И какво се беше случило, та и двамата ги бяхме запомнили?

— Я, стига! — рече бай Трифон. — Туй са детински работи. Не правете театро! Красимире — обърна се той към човека, който търпеливо стоеше зад гърба на Ирина и не беше проговорил досега нито дума, — я се запознай, момчето ми, с другаря Кансаров. Тома — обърна се той към мен, — това е началникът на геоложката група Красимир Горанов, инженер.

Запознахме се. И двамата не си стиснахме кой знае колко силно ръцете. Той беше възнисьък човек, стори ми се, че е с един-два пръста по-нисък от Ирина, но имаше високо чело и лицето му, общо взето, изглеждаше умно. Но не ми хареса брадичката му, тя беше закръглена, мека и някак си противно женствена. Да имаше най-много тридесет години.

— Вземете столове и се настанете при нас! — обърна се бай Трифон към младите. — Елисавето, заповядай!

— Добре ми е и тук! — каза Елисавета.

— Не е хубаво, дето се делиш. Гостенин ни е дошъл, трябва да го уважим!

— Ти какво искаш — в скута му ли да седна, та да види целият свят, че го уважавам?

По лицето на Ирина премина тръпка, а Красимир се престори, че не е чул нищо.

— Вие сте доктор по физико-математическите науки — рече той, като скръсти ръце на гърдите си, както правят някои по-важни мъже. — Чел съм ваши работи в математическото списание. Доста са интересни.

— О — престорих се аз на поласкан. И добавих скромно: — Старая се някак! — И, кой знае защо, напуши ме смях и силно се разсмях.

Ели се обади от своето място:

— Виждаш ли, Иринке, колко весел човек бил чичо ти Тома!

По Ирининото лице пак премина тръпка и тя каза:

— Аз обичам, како Ели, веселите хора. А освен това, сега той не ми е «чичо». Той ми беше «чичо», когато бях съвсем малко дете.

— Защо, ти беше тогава на девет години! — каза Ели.

— Всичко помня, сякаш е било вчера! — каза Ирина, но като че ли на себе си, а не на Ели.

Красимир, без да сваля ръце от гърдите си, извърна глава към мен.

— Аз сондирам за мед. Площадката ми е на един километър оттук. Имам персонал от шестнадесет души, включително готвача и неговия помощник. Устроил съм се в самостоятелна палатка.

— А защо не спите тук? — попитах го. — Тук има свободна стая на втория етаж!

— Аз спя на втория етаж — каза Ирина и ме погледна.

— Не е удобно заради нея! — каза Красимир, като кимна към Ирина. — Нали знаете, че навсякъде има зли езици. Ще вземат да се раздрънкат, а пък догодина тя ще бъде учителка. Моралът на учителката е обществено достойние.

— Аз имам лош навик да се разхождам нощем насам и натам. Иначе с удоволствие бих живял в тази стая на втория етаж.

Ирина ме погледна любопитно и в чистите ѝ очи като че ли гореше възторг: «Виждате ли, виждате ли какъв е Тома!»

— Вие се шегувате! — каза Красимир и свали ръце от гърдите си. — Вие положително се шегувате!

Аз се престорих, че не съм чул думите му, и рекох:

— Но не съм решил окончателно. Може някой ден да се пренеса в тази стая на втория етаж. Ако старият ми навик вземе отново да се проявява, ще помоля Ирина да ме заключва отвън. — И се възрях в очите ѝ: — Ти си съгласна, нали?

Не зная дали си даваше сметка за какво става дума, тя изглеждаше разсеяна, но ми отговори веднага, дори се усмихна.

— Ама, разбира се! Ще ви заключавам. Когато искате да излезете, ще чукате по стената. Аз спя в съседната стая. Настъпи голяма тишина.

Ели се изсмя.

— А като се завърне нашият герой от скитане и събка стаята си, без да иска? — и пак се изсмя.

— Аз ще му кажа, че е събркал стаята си, и той ще си иде в своята! — каза Ирина, учудена до немай къде от нашето смущение.

Красимир погледна часовника си и се прокашля.

— Не задълбочаваме ли излишно разговора на тая тема? — попита той. И като отново скръсти ръце на гър-

дите си, рече: — Все едно, в свободната стая на горния етаж няма да спи никой! Край.

Той изрече думата «край» много безапелационно и Ирина трепна, като че ли беше дочула до себе си изплющаване на камшик. Какво пък, тя беше бедно момиче, а той — човек с кариера, началник, такъв камшик можеше да плющи около ушите ѝ. Тя ме погледна неспокойно дали не съм чул пляска на камшика и аз ѝ кимнах. «Разбира се! — рекох. — Как може да не чуя! Но ти се дръж — рекох, — дръж се и внимавай!» Затова отново се престорих, че не съм чул думите на нейния годеник.

— Някой ден може наистина да се преместя в тази стая — рекох. — Аз мечтая от дете още да спя на втория етаж! Нали е хубаво да се спи на втория етаж? — обърнах се към Ирина.

— О, да! — усмихна ми се тя. — Много е хубаво!

— Ето, виждате ли? — обърнах се този път към геолога. — И Ирина казва, че било хубаво! Освен това аз съм поканен да живея в тази стая и не от кой да е, а от стопанина на този дом. Нали, бай Трифоне? Нали ти лично ме покани да живея в свободната стая на втория етаж?

Бай Трифон, който отдавна беше започнал да си мисли за своите работи, да си сръбва от ракийката и да не дава ухо на приказките ни, веднага поклати глава в знак на съгласие.

— Че живея си в тази стая, защо!

— Старик! — викна му от своето място Ели. — Какви ги дрънкаш? Нали Иринка ще се жени скоро!

— Е, та какво? — изсумтя бай Трифон.

— Ами че питай бъдещия ѝ съпруг дали ще е съгласен да има съсед!

— Че защо да не е съгласен? Кой няма да е съгласен да има за съсед Тома Кансаров? Ами че ти, хубостнице, знаеш ли кой е Тома Кансаров?

— Отде да го зная! — повдигна рамене Ели.

— Като не го знаеш, да си мълчиш!

Той погледна със смръщени вежди умълчалия се Красимир, щеше да го пита за нещо, но си замълча. После наля ракия в моята чаша, напълни своята и пак погледна истуканото лице на бъдещия си зет.

— Да ти наля ли капка поне? Ей тъй, дето се казва, за компания само! Да се чукнеш с Тома?

— Притрябвало ми е! — поклати глава Красимир и дори се отдръпна назад със стола си. По лицето му се четеше омерзение, сякаш бай Трифон му беше сложил стоножка в чашата.

— Татко, налей ми на мене няколко капки! — провикна се Ирина. Тя прегърна галъовно баща си и му поднесе една празна чашка.

— Ирино, ти ума ли си загуби? — погледна я с възмущени очи Красимир.

— Аз само няколко капки! — каза Ирина и като видя очите му, притисна се още по-силно до баща си.

— Прави каквото искаш! — повдигна рамене Красимир. — Но да знаеш, че аз не одобрявам това!

Заедно с огъня на възмущението в сивите му очи като че ли започнаха да проблясват и мрачни светкавици на озлобление. Тия очи не бяха «лесни» и затова Ирина инстинктивно се притискаше до баща си.

— Е, няколко капки са нищо! — рече бай Трифон. — За няколко капки не си струва човек да повдига въпрос.

Ръката му трепереше и затова наля на Ирина малко повече от няколко капки.

— За твое здраве! — усмихна се той с уморена усмивка. Личеше си, че не се чувствава добре, трябваше с тия три думи да изрази всичките си добри чувства, които го вълнуваха в тоя час.

— Аз не знаех, че ще се жениш скоро! — рекох на Ирина.

Тя не ми отговори, само повдигна рамене. После поднесе отново до устата си своите няколко капки.

Язовирът беше станал червен от залеза, короните на липите около вилата горяха, само дето не се издигаше дим над тях.

— Трябва да пренасям нещата си! — рекох. — За мене е време да ставам.

— Ама ти непременно ли си решил да спиш в станицата? — попита бай Трифон.

Ирина ме гледаше като ученичка, която очаква да чуе от учителя си по математика дали ще ѝ пише за срока двойка.

— Запалили са ме природолюбителски чувства! — рекох. И продължих напомпано: — Далече от цивилизацията, назад към природата! — После казах нормално: — Имам нужда от няколко чаени лъжички самота. Щом

като се почувствувам в ред, бай Трифоне, непременно ще се възползувам от любезната ти покана!

— Човекът е уморен от градската шумотевица, остане го да си почине! — рече назидателно Красимир.

В тоя миг Ели шумно се изсмя.

— Тебе какво ти стана? — попита мрачно бай Трифон.

— Какво ще ми стане! — рече Ели. — Просто ме досмеша.

Бай Трифон въздъхна и отново се отпусна на стола си. Когато Красимир си отиде, ние с Ирина го уловихме подръка и внимателно го заведохме в къщи.

* * *

После Ели повика пазача на вилата, набит здравеняк с олисяло теме и добри очи. С него пренесохме до наблюдателницата някои най-насыщни неща, като се връщаме на два пъти. Нищо не беше се променило във вътрешната уредба на станцията, но веднага се хвърли в очите ми изрядният ред, който владееше навсякъде, не можеше да не ми направи впечатление чистотата, а две неща направо ме смутиха: снежнобелите чаршафи на миндера и едно съвсем свежо букетче от теменужки върху масата, поставено в проста стъклена чаша за вода.

— Бай Цанко, кой е дохождал тук тази заран? — попитах пазача.

— Кой друг освен Елисавета! — каза пазачът. — Тя идва тук по три пъти на ден.

«А-ха — помислих си. — Може ли жена без бели чаршафи и без цветя!»

Втория път, преди да си тръгнем, Ели повика бай Цанко в къщи да му даде нещо, а когато си тръгнахме, тя ни изпрати до язовира. Ирина не се показа и аз си казах, че тя наглежда навярно баща си. Не можеше другояче да бъде, бай Трифон беше получил я бърбечна криза, я някакъв сърдечен пристъп. Иначе тя щеше непременно да се покаже.

Бай Цанко развърза бялата бохчичка, която му беше дала Ели и на масата засия като месечинка една бяла питка, а до нея виреше крачка варено пиле, топло още и лъхашо на чубрица и на домашен червен пипер.

Аз благослових в душата си Ели и ѝ пожелах дълъг

и весел живот. Изядохме пилето, а после почерпих бай Цанко с коняк. На себе си не сложих, защото ракията още не беше изветряла от кръвта ми. Пък и чаках да чуя някои неща от бай Цанко, който беше тук местен човек.

Но бай Цанко започна пръв:

— Аз чух от другарката Елисавета — рече той, като с очи се радваше на коняка, — че твоя милост бил голям началник, но си дошел на «Бор» да си починеш и да помогнеш на бай Трифон да не го уволняват. Това ако е вярно, аз ти свалям фуражка, защото рядко е големец да се затири чак в пущинака заради един най-обикновен човек.

— Дошъл съм да почина — рекох — и докато починавам, да свърша някоя и друга полезна работа. Ами я ми кажи — рекох, — тук все тъй ли е кротко и тихо? Защото Спиридонови са безобидни хора — никого не закачат и никой не ги закача.

— А! То не е съвсем така. Миналата година по туй време дохожда синът на Панаретов с един свой приятел. Че като подгониха дъщеричката на бай Трифон, Иринка! Тя тъкмо си беше дошла от Шумен, където е студентка. Бай Трифон на два пъти стреля по тях с чифтето, голяма беля можеше да стане. Ама и Иринка, и тя си е виновна. Фръцка се пред тях, докато ги пошури, а после: «Олеле, спасявайте ме!» Че кой ще се смразява със стария Панаретов заради нея? Аз на два пъти ги съпикасвах, уж случайно, та ѝ давах възможност да бяга, но младият Панаретов, Ваньо Панаретов ми рече: «Ако трети път поникнеш там, където те не сеят, ще обадя на татко да ти вземат мярката!» А неговият приятел, едно копеле, рече: «Знаеш ли, че някоя вечер може да те цамбурнем в язовира, да си поприказваш с шараните?» Тия двамата ги очаквам да пристигнат скоро. А тая година, преди месец-два беше, не помня точно, среща ме лично генералният, Минчо Панаретов, и пита: «Ами о н я как е, тътрузи ли се още?» Аз първом не се сетих, че генералният пита за Трифона! . . . Дали синът му не го е надумал нещо заради Иринка, не знам. Та искам да кажа, че Спиридоновите не са от хората, които никой не закача!

Когато бай Цанко си отиде, аз излязох от колибата и поседнах на скамейката, дето е скована пред входа. Беше тиха, кротка нощ, по небето примигваха безброй златни и сребърни, наперени и скромни, силни и слаби, всякакви

звезди. Под мене зееше долината, а на хвърлей камък като че ли, в ниското, светеше къщата на бай Трифон. В два прозореца имаше светлина — единия на партера, а другия над него, на втория етаж. Имах чувството, че от тоя прозорец гледа към мен Ирина и че слабите ѝ рамене потръпват от нощния хлад.

* * *

На другата сутрин слязох за останалия багаж. Двама мъже здравеняци седяха пред пруста на къщата и любопитно ме изгледаха.

— Вие ли сте директорът Кансаров? — попита единият.

— Аз съм Кансаров. — рекох.

— Изпратил ни е нашият началник да ви помогнем за багажа.

— Вие от геоложката бригада ли сте?

— Ние сме сондьори, въртим! — усмихна се тоя, дето ме беше заговорил.

— Туй е багажът ми — рекох. — Пренасяйте, но само при условие, че ще ви платя.

— Бива, но само с водка или коняк, друга валута не признаваме!

— Друга валута при нас не върви! — усмихна се вторият.

— Ще се разберам — рекох и тръгнах към верандата, където беше излязла Ели. Но наскоро пътя се обърнах: — То, хубаво — рекох, — но като е пълен въздържател вашият началник, няма ли да ви се кара?

— Де ще ни надуши главният! — пак се усмихна оня, дето ме беше заговорил. — На такъв зор е сега, че само му е до нас!

— Какво е загазил? — попитах.

— Със срока. Прескочихме срока, а мед няма.

— Е, ще намерите! — махнах с ръка и погледнах към Ели.

— И ние мислим така, ама горе не вярват и ще ни снемат скоро!

Тръгнах към Ели, без да им отговарям. В края на краищата какво ме интересуваше тяхната сонда!

Сега Ели беше в обикновена роба, с бяла престилчица

отпред, без грим, затова не ми се видя такава безогледна и алчна, каквато ми изглеждаше вчера.

— Ели — рекох ѝ, — безкрайно съм ти благодарен за пилето и хляба, не трябваше!

— Много неща не трябва да правя, но ги правя все пак!

— Но аз не съм те задължавал! — рекох.

— А нима си мислиш, че аз бих сторила нещо по задължение!

После ми посочи масата и рече:

— Ей сега ще ти донесе кафето! — и като разбра по погледа ми, че ще питам за бай Трифон, поклати глава: — Старецът спи. Цяла нощ е охкал от бъбреци.

Седнах на масата и се ослушах, погледнах встрани. Не зная какво очаквах да чуя или да видя, а просто тъй, ослушвах се и погледнах наоколо без всякаква причина. Понякога човек очаква нещо, а не знае какво.

Когато Ели донесе кафето, аз я запитах:

— Ами Ирина къде е?

Тя остави чашката си и ме погледна с изненада, в която имаше и стаена обида.

— Как пък се сети за нея! — рече тя.

— Случайно! — казах. — Как другояче?

Тя помълча и поклати глава:

— Тома — въздъхна тя, — ти не бива да я задиряш!

— Как можа да измислиш такава глупост! — възмутих се аз.

— Ти не трябва да я задиряш, защото тя е г о т о в а! Разбираш ли какво искам да кажа? Тя е г о т о в а. През всичките тия години тя е спала с твоето проклето мече! Тя е една малка глупачка, разбира се. Не ми е родна дъщеря, но ще страдам, ако ти разбиеш живота ѝ.

— Какво ти е дошло наум! — рекох.

— Не бива! — продължи тя със същия полушепот. — Ти никога няма да се ожениш за нея, защо започваш тази игра?

— Защо пък? — ядосах се аз. — Ако я обикна и ако тя няма нищо против, ще се оженя за нея!

— Сам не вярваш на приказките си! — рече тя.

В този момент аз вярвах на приказките си, но и не кой знае колко. Затова казах:

— Между нас няма нищо и този разговор е съвсем излишен.

— Дано! — каза Ели.

От стаята на бай Трифон се зачу охкане и аз побързах да си тръгна.

* * *

Започнах работа върху «Теоретическия модел». Пресметнах, че ако залягам по пет-шест часа на ден, ще завърша книгата си за около една година. Тук, в станция «Бор», можех да отделям по толкова време за «модела», но как щях да се справям в София?

А как ме увлича работата! Вчера, когато погледнах часовника си, за да видя дали е време за обяд, часът беше три.

Днес откараха бай Трифон в Н-ската болница.

* * *

Но през час, през два някакво безпокойство ме обхваща, нетърпение като че ли, очаквам да чуя стъпки отвън и се ослушвам, дори ми се струва, че ей сега ще се почука на вратата, и се усмихвам несъзнателно. После си казвам, че всичко това е глупост, защото кой ще дойде в тоя пустинак да ме търси, пък и за какво?

И запалвам лулата си, една стара лула на татко, и постепенно се успокоявам. А ми е малко мъчно и аз не зная за какво. Може би затова, че не чух никакви стъпки и че никой не почука на вратата ми?

Добре, че синоптичните уравнения са интересни, та се увличам и забравям.

* * *

Днес тя дойде.

Чух я да иде още от мига, когато се спускаше, навярно по стъпалата на бай Трифоновата къща. А може би и порано.

Часът беше десет, грееше ярко и топло слънце, от моя бор се лъчеше гъста миризма на смола. Един дрозд подсвирна в клоните му и аз му отговорих. После я видях да се задава по пътеката. Пак беше в бялата си басмяна рокля, стегната в кръста със синьо коланче, с евтините си сандалки. Небето пак се оглеждаше в големите ѝ очи.

Тя ми се усмихна свойски, като на отдавнашен, много отдавнашен познайник, и аз ѝ казах:

— Знаеш ли, че тоя дрозд над главата ми свири съвсем по човешки?

Тя повдигна глава към върха на бора и аз видях, без да се заглеждам нарочно, че бюстът ѝ е още слаб, момичешки, че тя не беше се закръглила още като жена. Тепърва ѝ предстоеше да се налива със сили, но си личеше, че ще взима с пълни шепи.

Тя посочи дрозда и извика:

— Свирни му!

Аз му подсвирах и той ми отговори тутакси, припряно, като че ли се боеше да не бъде изпреварен.

Тя звънко се разсмя и на свой ред му подсвирна и дроздът пак отговори незабавно. Между двамата започна състезание, което щеше да продължи кой знае докога, ако най-после не бях изпляскал шумно с ръце. Птицата не се изплаши много, отлетя наблизко, към онова място, откъдето започваше пътят към букаците.

— Искаш ли да видиш как съм се подредил? — попитах аз.

— О, разбира се! — отговори тя.

И доверчиво тръгна напред и не се замисли за миг дори, когато прекрачи прага.

Не затворих вратата, оставих слънцето да шари по стените.

Тя застана между масата и миндера, който бях наполовина покрил с одеялото, и разпери учудено ръце:

— Колко книги си донесъл! Не може да се обърне човек от книги!

— Не е вярно! — рекох. — Ето че ние стоим двамата и пак има място за още!

Но ние стояхме съвсем близо един до друг и когато тя се обърна към масата, рамото ѝ се опря в гърдите ми. Косите ѝ погъделичкаха устните ми и трябваше само да поместя ръце, за да я прегърна.

— И масата си затрупал! — каза тя и ловко се изплъзна в мига, когато мислех наистина да преместя ръцете си около кръста ѝ. Тя разтвори едно томче със синусоидно-тригонометрични изображения и диференциални изчисления под тях и, ужасена сякаш, поклати глава: — Това е самият ад! — И набърчи нослето си, като че ли от функциите и корените, затворени в скоби, наистина лъха-

ше някаква адска миризма. — Това не бих могла дори да гледам! — каза тя.

— Но това е един красив облак! — рекох аз, като посочих двете криви, легнали върху координатните оси на равнината.

Тя поклати глава и захвърли томчето. После отправи очи към миндера и рече:

— Всички нареждате леглата си по един и същ ужасен начин! Тъй ли се застила!

Промъкна се покрай мен и бързо и сръчно оправи завивката, така че одеялото покри целия миндер.

— Кои «всички» нареждаме лошо леглата си? — попитах.

— И Красимир! — рече тя. — Макар че той разбира много от домакинство.

— А-ха! — рекох. — Значи, ти си оправяла леглото му?

— Оправяла съм.

— Хубаво! — рекох. — Много добре.

Тя като че ли се послуша, после повдигна глава и аз видях, че се беше изчервила. Но сега червенината багрене само бузите ѝ, шията и раменете ѝ не беше засегнала.

— Ти какво си помисли? — рече тя и в синьото на очите ѝ се появи сянка.

— Нищо — рекох. — Голяма работа! Нали ще се жените?

Тя помълча, после каза, но някак сърдито:

— Може и да не се женим!

— Още по-добре! — рекох.

— Тебе това засяга ли те?

Аз, повдигнах рамене.

— То си е твоя лична работа, момичето ми!

— Е, да! — каза малко разочаровано тя. — То си е само моя работа наистина!

Помълчахме, после тя отново се развесели.

— Хайде да излезем навън! — рече. — Оня дрозд отново е дошъл, чуваш ли?

Аз се послушах. Да, той беше. Свирише предизвикателно и също се заслушваше, чакаше да му отговорим.

Изскочихме навън и припахме към бора. Застанахме в сянката му и надухме бузи: «фиу! фиу!»

Погледнахме се и се засмяхме. А после между две «фиу,

фиу» ние се целунахме и в същия момент сякаш изтрезняхме, престанахме да надуваме бузи.

И дроздът се умълча. Дойде му наум нещо, разпери криле и литна отново към букаците. Ние проследихме пътя му във въздуха, обърнахме се и пак се целунахме.

Тия целувки не бяха кой знае какво, ние не се прегръщахме, те бяха някакъв детински израз на радостта ни. Радвахме се на хубавия ден, на слънцето, на дрозда, който също се радваше на нещо.

Беше ни добре, че сме заедно, че дишаме един въздух, че се гледаме отблизо. Затова се целувахме, но нали не се прегръщахме, целувките ни не бяха кой знае какво.

И в тишината, както се бяхме умълчали, дочухме стъпки. На пътеката изскочи пазачът на новата вила.

— Бай Цанко! — извика възторжено Ирина.

Той ѝ се усмихна добродушно, а на мене подаде един пакет тютюн за лула.

— Чиста «Виржиния» е — рече той. — Със здраве да го пушиш! — И като се обърна към Ирина, бащински я потупа по гърба: — Баща ти са го изписали, дъще! До обяд може да си дойде.

— Ура! — плесна с ръце Ирина. Тя се хвърли на врата му и бурно го целуна по четинестата буза.

После, без да ни казва нищо, като сърничка се понесе по пътеката надолу.

* * *

Слязох, за да видя бай Трифон. Цветът на лицето му е лош, напомня изсивяла от жегата земя. Подтиснат е. Обади се в Тополовград, оттам му съобщили, че Ламби Христов бил заминал на гости при сина си в Либия. Щял да се върне чак през есента.

— Ще ли доживея туй време? — шепнеше с посинели устни бай Трифон. И въздишаше: — Не ми върви. Никакви прегрешения не съм извършил, никому зло не съм сторил. Е, стрелял съм като партизанин срещу фашисти, но фашистите са гадове, не са човеци. Не съм лъгал, не съм обиждал. И ето, не ми върви и не върви. А други лъжат и обиждат, и човешки съдби газят, а животът им наспорен само с благини. И всяка година — нови успехи. Как става тъй и защо?

Какво да му отговоря? Ези-тура, и толкоз! Това е

съдбата. Тука теорията на вероятностите не играе. Но няма това е утеха?

На верандата срещнах Ели.

— Утре подир пладне ще изляза за гъби — рече тя. — Ще намина да те видя.

— Заповядай! — рекох.

* * *

На другия ден тя наистина дойде и ми донесе кошничка с гъби. Придружаваше я млад мъж, в спортна риза на червени и жълти квадрати и с английски каскет на главата си. Беше горе-долу на моите години.

— Запознайте се! — рече Ели и ме погледна с тържествувачи пламъци в очите си.

Ах, какво тържество се лъчеше от нея!

Мъжът с карираната риза беше инженер и помощник на Красимир.

Така ми дойде на гости Ели.

Е, драго ми стана, като я видях щастлива. Честна дума!

А после седнах на скамейката пред колибата и бавно изпуших една лула от виржинията на бай Цанко.

Докато пуших, слънцето залязваше зад мен и аз с велико удоволствие наблюдавах как се запалваше и гореше в златно-оранжеви пламъци насрещния рид.

* * *

Всеки ден към десет часа заставах под стария бор и подсвирвах на моя дрозд. Той ми отговаряше на драго сърце.

Когато ми омръзваше тази игра, обръщах се с гръб спрямо бора и се вирах към пътеката.

Никой не се изкачваше за станцията.

Влизах в колибата и отново се залавях за работа.

«Теоретичният модел» вървеше, напредваше. Но кой казва, че през тия дни и седмици аз вършех само това? Хайде де! По три пъти на ден изпращах бюлетина на «Бор» в районния метеоцентър. А когато времето се влошаваше и се задаваха градушки, свързвах се с районния център на противогодовата защита. Случваше се, макар и рядко, да излизам от удобната си позиция на «отпускар» и да се намесвам «по директорски» в оперативната работа

на наблюдателите. Това биваше рядко, когато долавях (по инстинкт) груба математическа грешка в работата им. Кръвта ми кипваше и аз забравях за някоя и друга минута, че съм «отпускар». Грешките винаги и по всяко време са ме изваждали от равновесие.

* * *

Отказах на Красимир да се храня в кухнята на неговите хора. Той сам се изкачи до станцията и любезно ме уверяваше, но аз се държах грубо и дори не го поканих да седне.

Веднъж-два пъти в седмицата бай Цанко слизаше в Рахово и на връщане ми донасяше това-онова.

* * *

И ето един ден тя дойде отново.

Тъкмо завърших сутрешния си разговор с дрозда и тя се появи на пътеката. Този път беше в бяла блузка и със синя пола.

«Най-после!» — рекох си и се спуснах да я посрещна.

— Е-хо-о! — извика тя отдолу и ми махна с ръка.

Тогава забелязах, че в другата си ръка държи вързопче.

Прегърнахме се силно и жадно. Вързопчето ѝ се търкулна на тревата. Когато се нацелувахме, аз го повдигнах, а тя рече:

— Вчера ходих в Рахово, взех ти някои дребни неща! — Сетне ме погледна с тревога в очите си и поклати глава: — Защо си отказал да се храниш в стола на геолозите?

— Не искам услуги от твоя бъдещ съпруг! — рекох. Тя не ми отговори.

— И изобщо — казах ѝ — не го изпращай при мен!

— Станал си с лошо настроение! — засмя се тя. —

Или дроздът те е разсърдил?

И изтича пред мен да свирка на дрозда.

Вратата на колибата беше отворена, но ние не влязохме вътре, а седнахме отпред, на скамейката. Сякаш и двамата бяхме се негласно споразумели да не влизаме вътре.

Тя развърза вързопчето. Беше ми донесла бонбони, бисквити, два шоколада и пакетче с кафе. Аз сложих един бонбон в устата ѝ и я целунах по устните.

— Хайде да те водя в гората за гъби — рече тя. — Събирам само три вида и не рискувам никога!

Отидохме в букаците, но не събрахме много гъби. Хрумна ѝ да играем на жмичка, търсехме се и времето отлетя.

Насмалко не закъснях за обедните данни.

Когато на връщане стигнахме до колибата, тя изведнаж се сети, че имала бърза работа, целуна ме набързо и хукна по пътеката.

На завоя извика: «Е-хо-о-о!» — и ми махна с ръка.

* * *

Седнах на скамейката и се ослушах в себе си. Да, така беше! Нещо беше изчезнало от душата ми, някаква част от сърцето ми беше изтръгната и празното място болеше. И аз знаех, колкото и да изглеждаше чудно, че това «нещо» от душата ми и тази част от сърцето ми беше отнесла тя. И си казах: «Ето, навярно това е любовта!»

* * *

Ония, двамата, пристигнаха. По-едрият беше синът на Минчо Панаретов, познах го по очите. Бяха сиви, гледаха студено, но не излъчваха кой знае колко ум. Другият беше едно безлично конте, с нахална муцуна и поглед на идиот.

Заварих ги при стойките с уредите.

— Измитайте се! — рекох им. — Това е служебно място и външни лица тук нямат работа!

— Първо да бяхте попитали кои сме, пък тогава да ругаете! — измери ме с презрителен поглед синът на «генералния».

— Много сте важен! — подсмихна се контетто.

— Знаем ви много добре кои сте! — рекох. — Затова съм важен!

— Вие сте един. . . неучтив човек! — каза синът на Минчо.

Навярно искаше да каже «прост» човек. И добре направи, че не изрече тази дума, защото щях тутакси да го цапна през устата. Типът му с тип!

* * *

Тя дохождаше и изчезналото «нещо» от душата ми се завръщаше, и изтръгнатата част от сърцето ми заемаше мястото си, и всичко в мен ликуваше и пееше празнични химни. Това навярно беше любовта.

Но един ден тя ми каза:

— Какво семейство ще бъдем ние, ако аз учителствувам в Рахово, а ти си гледаш института в София?

Лежахме на тревата под бора, дроздът се обаждаше от време на време и ние му отговаряхме: «фиу! фиу!»

— А защо е необходимо да бъдем семейство? — рекох аз и в същия миг почувствувах да нахлува в гърдите ми ужасен студ.

Тя се повдигна на лакът, погледна ме и големите ѝ очи станаха сякаш още по-големи.

— Не е необходимо да бъдем семейство, казваш?

В тоя миг дроздът пак подсвирна, но никой от нас не му отговори. А студът, който беше нахлул в гърдите ми, сякаш скова гласа ми и аз се прокашлях, преди да ѝ отговоря.

— Аз мисля — рекох, — че и така ни е добре, без да сме женени. Какво ни липсва? Освен това — рекох — на мен не ми върви на «семейство». Два опита направих, единия официален, другия неофициален, и не излезе нищо.

— О! — каза Ирина. — Слава богу, че ние не сме стигнали дотам!

— Слава богу! — казах аз.

Тя се изсмя, но така, както се смее дете със смеха на възрастен човек.

— Какво си помисли! — рече тя. — Аз го казах това на шега. Ха, ха!

Аз знаех, че тя не беше казала «това» на шега, и мъка сви сърцето ми. В жилите ми като че ли не течеше кръв, а гъста тъга. Взех малката ѝ слаба ръка и благоговейно я целунах няколко пъти. Ръката ѝ лежеше на дланта ми като умряла.

В клоните на бора дроздът отново се обади. Беше немуморим.

Тя наду бузи да му отговори и изсвири, но така слабо, че дори аз не чух дали изобщо изсвири.

После тя се изправи и изтръска полата си: и ние се целунахме за довиждане, както бяхме правили толкова пъти досега.

Не я попитах дали утре ще дойде. Нямаше смисъл.

Когато изчезна зад завоя на пътеката, седнах на скамейката, до входа на колибата, извадих лулата си и запуших от виржинията на бай Цанко.

Пуших и си мислех: защо я нараних така жестоко? Може би защото бях в лошо настроение? От няколко дни «теоретичният модел» не вървеше — липсваше ми материал, нямах подръка изчислителна машина. Бягството ми в станция «Бор» ми се видя една глупост, едно сантиментално недоразумение. Кой в днешно време ще създаде теория, без да има подръка библиотеки, машини и сътрудници!

А може би причината не беше в лошото ми настроение. Може би аз бях погрешно преценил чувствата си, бях се заблудил, изтълкувал едно увлечение за истинска любов? Но какво тогава е истинската любов? И кога, и дали, по дяволите, някога ще се влюбя истински и аз!

* * *

На другия ден пристигна бай Цанко и ми предаде заръка от бай Трифон — веднага да съм слязъл при него. Уплаших се за Ирина и тичешком се изтърсих във вилата. На верандата срещнах Ели.

— Къде е Ирина? — попитах.

Тя се усмихна кисело.

— Не знам как ще свърши всичко това! — рече и повдигна рамене. — Вчера беше цял ден като болна, а привечер излезе на разходка около язовира с ония, двамата! — И посочи с глава новата вила. — Какво се е случило между вас?

— Абсолютно нищо! — рекох. — Между нас не се е случило нищо.

Тя ме изгледа недоверчиво, но аз махнах с ръка и влязох при бай Трифон.

Старият ми приятел изглеждаше въодушевен. Синът на приятеля му се обади: Ламби Христов щял да се върне от Либия след десетина дни. Какво ще кажа: да

замине ли за Хисаря и там, подкрепейки се с вода и бани, да дочака стария пръч?

— Замини веднага! — рекох. — По-умно от това не може да се измисли.

— Ще замина! — рече бай Трифон. — Но ти си отваряй очите за Ирина, за туй те извиках. Ония, двамата, пак са тук!

— Не бой се! — рекох. — Такъв бой ще им тръсна, че вече няма да помислят за станция «Бор»!

* * *

Думите ми — от моите уста влезли в ушите на дявола! И всичко щеше да завърши, както трябва, ако преди това не беше пострадала Ирина.

Събуждам се вчера, а бай Цанко ме чака пред колибата. Омърлушен, посивял.

— Тя стана, каквато стана! — рече.

Краката ми се подкосиха. Седнах на скамейката, свят ми се завъртя.

— Разказвай! — прошепнах.

Снощи, било към десет часът вечерта, пушел луличката си навън; имало голяма месечина и не му се спяло. По едно време му се сторило, че Ирина изпискала откъм язовира, някъде на петдесетина крачки над него, може би близо до беседката с ламаринения покрив. Той се изправил, спрял да диша и ето че отново дочул писъка ѝ, но тоя път по-слабо. Че като хукнал нататък, а било светло, от месечината всичко се виждало. И точно така, една работа ставала до сами беседката. Бяхте се на тревата Ирина, оня, лигавият, държал ръцете ѝ, а Минчовият син — отгоре ѝ. «Вашата! . . .» — викнал като луд бай Цанко и се затекъл към тях, а те скочили и като духнати се шумгунали в гората. Тогава Ирина се изправила, уловила главата си с ръце, заскимтяла като пребито кученце и си тръгнала за в къщи. Но като приближила язовира, затичала се към водата и преди бай Цанко да се усети, камбурнала с главата надолу. Бай Цанко изтичал, скочил и я уловил за косата тъкмо в момента, когато щяла да глътне вода. Не била почнала да се дави, та не му било трудно да я изкара десетина метра по-надолу, където брегът бил съвсем нисък. Метнал я на гърба си и я отнесъл в къщи. А там Елисавета се заела с нея. Извикала

доктора от Рахово, защото момичето изпаднало в несвяст.

Докторът пристигнал с джипка, останал един час и бай Цанко го чакал навън, на верандата, за да чуе какво ще каже. «Ще полежи и ще ѝ мине! — рекъл докторът. — Первен стрес!»

— Аз стоях до заранта на верандата, да не би нещо да дотрябвам — завърши бай Цанко. — А сетне дойдох тук, ама ти си излязъл на разходка. Ония, двамата, ме търсят, искат да ми видят сметката. Ей ги де са — и той посочи откъм букаците, — идат насам!

Погледнах към букаците — двамата типове наистина се влачеха насам.

— Влез вътре! — рекох на бай Цанко. — Аз ще си поговоря с тях.

— Да се е мяркал насам нашият пазач? — попита ме Минчовият син, без да ми каже дори «добър ден».

Аз се изправих.

— А бе — рекох му, — предупредих ли ви двамата да не стъпвате тук?

— Я не надигай! — каза Минчовият син.

Тогава аз замахнах, ама как замахнах! Така стоварих юмука си в ченето му, че се чу едно «хрус», сякаш скочих на дъска. Люшна се във въздуха и зарови мутра в тревата, а оня, другарят му, взе да се бърка в палтото. Ритнах го в слабините и той се свлече и не издаде вече звук. Тогава захванах Минчовия син. Ритах го умно, за да не го убия, но го ритах, както трябва.

Излезе бай Цанко и ме бутна назад.

— Стига! — вика. — Ще го усмъртиш!

— Няма! — казвам. — Внимавам!

Така ги бих двамата още някоя и друга минута. А после изпратих бай Цанко до геоложката бригада да доведе джипката. Кръв беше текла по тревата само от строшеното чене на Минчовия син.

Следобед пристигна с волга секретарят на Н-ския изпълком.

— Сега какво да ви правим? — рече той. — Панаретов ще ви даде под съд!

— Ако иска целият свят да разбере, че синът му е участвувал в изнасилване на момиче, нека ме даде под съд. Аз имам свидетел!

Секретарят на изпълкома помълча някое време, каза едно «Ще видим!» и си замина.

Привечер слязох да видя Ирина. Попитах Ели:

— Какво всъщност е станало?

— Нищо! Само я изподраскал! — каза Ели. — Но има нервна треска, а може би и начало на пневмония.

Бледа, с посинели устни, Ирина ми се усмихна тъжно.

Целунах я по челото, а после седнах на един стол до леглото и взех ръката ѝ. И тогава видях моето пухено мече — лежеше до нея и тя го беше прегърнала с дясната си ръка, като малко дете.

— Защо направи това? — попита ме тя шепнешком. — Този скандал? — И понеже аз не отговарях, тя продължи: — Заради мен ли?

— Е, да — казах аз. — Заради теб.

Тя ме погледна с очи, в които още блещукаше някаква надежда.

— Но нали не ме обичаш?

Как да ѝ кажа: «Обичам те, но не толкова много?» Аз повдигнах рамене. После казах:

— Докторът е забранил да се вълнуваш!

Тя разбра навярно, че нищо не може да се промени вече, и тихичко въздъхна. И като кимна към мечето си, помъчи се да ми се усмихне. То беше доста пооскубано, но още изглеждаше весело и безгрижно.

— Каквото и да се случи — каза тя, — с тази играчка няма да се разделя никога! — Тя затвори очи. Покривката над гърдите ѝ започна бързо да се издига и спуска.

— Хайде, не се вълнувай! — погалих я по косите. — Трябва по-скоро да оздравееш!

Наведох се и кротко целунах устните ѝ.

И сега си мисля, че тази целувка е била като петачето, което някога вярващите са оставяли върху своите икони.

* * *

След три дни получих бърза телеграма от София. Наредиха ми от Управлението да се завърна незабавно.

Взех със себе си само ръкописите на «Теоретичния модел» и няколко книги. Другия си багаж предоставих

на грижите на бай Цанко. Надявах се да се върна, пък и това, дето оставях, не ми трябваше кой знае колко.

Ето защо ме викаха: правителството беше наредило да се организират в още няколко окръга единни противоградски защитни системи; трябваше да съставям и инструкции за новите изчислителни центрове.

И друга новина ме посрещна — откриваше се нова катедра във Висшия институт по кибернетизация, предлагаше ми се професура по математическо прогнозиране.

Нещата се развиваха добре, само със Златната жена не се разбрах. Една вечер, скоро след пристигането си, някакво особено неспокойствие ме обхвана, а тъкмо бях започнал да правя семестриалния план на лекциите си във Висшия институт. Разбира се, когато човек стане от работата си, какво ли не му дохожда наум? За всякакви неща се сещах, но най-много ме връхлитаха пресните спомени от станция «Бор». И за Ели си спомнях, и за бай Трифон, и за бай Цанко, но най-често изскачаше пред очите ми Ирина, с бялата си басмяна рокличка и с евтините си червени сандалки. Ето, стоим двамата под клоните на стария чепат бор, а отгоре нашият дрозд ни предизвиква: «фиу-у!» Ние му се смеем, но надуваме бузи: «фиу-у! фиу-у! . . .» А после се целуваме. Дроздът подскача на клончето си, разперя криле и отлита към букаците. Ние му се смеем, махаме подире му ръце и пак се целуваме.

Това беше една мила провинциална история, една хубава история, какво ли не се случва на човек, когато напусне за малко големия град. . . Кой казва, че сантиментите и романтиката са изчезнали съвсем? Не, не са изчезнали съвсем, аз дори си спомням с тъга и горест някои неща, но какво можех да сторя, когато чувствата ми не бяха кой знае колко големи! О н о в а не беше голяма любов, разбира се, и аз постъпих честно, като пропъдих от главата ѝ всякаква мисъл за женитба. Нямах основания да бъда недоволен от себе си.

Разхождах се напред и назад из салона, а онова неспокойствие не ме оставяше на мира, не се запиляваше по дявола, а пълзеше ли, пълзеше по всичките кътчета на душата ми, заливаше се в сърцето ми. Тогава седнах в широкото кресло и отпратих очи към Златната жена.

«О, небеса!» Тя ме изгледа с такива лоши очи, с такъв недоволен поглед, че аз най-напред изтръпнах, а после ме взеха бесовете; пресегнах се към масичката, която беше до креслото, грабнах оттам тежката пиринчена пепелиница и с все сила я запокитих на главата ѝ.

Чу се отвратителен трясък.

От Златната жена остана само едно съблазнително тяло, което фукльото паун закриваше малко с царствената си опашка. Тя нямаше вече ни глава, ни лице, ни очи!

И слава богу! Всяко нещо вървеше с времето си.

ЕПИЛОГ — ИЛИ ОТНОВО ПРИ И. И.

И. И. ми беше определил среща за десет часа сутринта, но, кой знае защо, събудих се малко след полунощ, а към разсъмване бях вече на крак. Едно все по-нарастващо вълнение във връзка с тая среща беше започнало да ме измъчва, а причини за тревоги нямаше, понеже отговорният човек ми беше стар приятел. Когато вчера чух гласа му по телефона (след почти четиринадест години мълчание!), най-напред се изненадах силно, а сетне си спомних някои минали и заминали неща. Размислих се и сънят избяга от очите ми.

Имах подръка куп доводи, за да си доказвам, че е безсмислено да се вълнувам, а се тревожех и един бог знае откъде се беше взела тази тревога. С надежда да се освободя от лошото си настроение, изтичах под душа в банята и завъртях докрай винтила на студената вода. Заподскачах под ледените струи като истински нестинар, но психологическият ефект не беше голям. Лошото настроение се беше загнездило дълбоко и острите тръпки по кожата ми не успяха да го изкарат навън. После си сложих бяла риза с колосана яка, облякох официален костюм, излях на главата си много одеколон и излязох на верандата, за да ме облъхне утринният ветрец.

Небето на изток беше започнало слабо да розовее. Погледнах часовника си и пресметнах наум — слънцето щеше да изгрее след 6 минути. Върнах се бързо в кабинета си и разтворих сборника с таблиците — не бях сгрешил в смятането, в тоя последен неделен ден от месец май слънцето изгриваше наистина в 4 часа и 54 минути. «Ето че не съм забравил — рекох си със задоволство — зани-

мавките си от наблюдателницата «Бор»! Миналата година, когато бях в «Бор», едно от развлеченията ми беше да изчислявам наум разните изгреви и залези на слънцето, месеца и планетите. Похвалих се сам, значи, а вместо самодоволна усмивка, на устните ми се залепи, като зелен водорасло, една кисела усмивчица — видях лицето си в насрещното огледало, когато поставях сборника с таблиците на предишното му място. Не биваше такава лоша бръчка да криви устните ми — в наблюдателницата «Бор» преживях някои хубави неща. Не беше честно от моя страна да се усмихвам кисело, и то по адрес на наблюдателницата «Бор».

Напразно се мъчех да отклоня вниманието си от безпокойството, което ме беше обзело. Наблюдателницата «Бор» се мярна в съзнанието ми, без да искам, и вместо да разсее тревогите ми, като че ли ги усили повече. Без друго тия наблюдателници бяха спорната страна на моята дейност (аз бях директор на Метеорологическия институт) и отговорният човек можеше по тая линия да ме настъпи. Като мислех така, аз си казвах същевременно, че не бива да очаквам неприятности, тъй като наблюдателниците и изобщо метеослужбите не бяха под наблюдението на И. И. Мяркаше се в ума ми друга възможна причина — да съм скъсал по математика (четех лекции във Висшия институт по кибернетика) някое татково синче и таткото да се е оплакал на отговорния човек. Е, добре, и да се е оплакал, мене ми пукаше жилетката от това!

Впрочем аз винаги съм носил жилетка, защото съм висок човек, а на слабите и високи хора отиват жилетки.

Възможно беше и други по-сложни и скрити причини да даваха храна на безпокойството ми, знае ли човек какво се тули в душата му, какви страхове и желания щъкат като лалугери насам и натам!

Тая заран аз просто си играех на жмичка. Едно, две, три, когото видя! До сами мен стоеше тревогата ми, но аз се правех, че не я забелязвам. Тревожех се за предстоящата среща, като имах наум много определени неща, но се преструвах, че уж не забелязвам тия определени неща, а се догаждам за други, които в действителност не играеха никаква роля. Тая игра не ми беше обичайна и аз чувствавах за пръв път в живота си, или тъй ми се струваше, че жилетката ми наистина пука.

И понеже нищо не можа да възвърне спокойствието ми — нито студеният душ, нито одеколонът, нито сметките около минутите на изгрева, нито търсенето на привидни причини — бръкнах в чекмеджето за лулата си, нейната работа беше изпитана, не правеше грешки. Тази лула беше станала неразделен другар, откакто ходих в наблюдателницата «Бор». Много хубави неща бях преживял по онова време в наблюдателницата «Бор», затова ми беше станала неразделен другар. Натъпках я с тютюн и скоро се обвих с гъсти къдели дим.

За какво бях притрябвал на И. И.? За да ме гълчи, дете съм бил *tête à tête* с някоя тукашна Настася? Но сега той е голям човек, за да се занимава с такива глупости, пък и аз не съм женен вече (макар и неофициално) за министерска дъщеря. Аз съм свободен човек.

И изведнаж се ядосах. За какъв дявол бях облякъл официален костюм? Когато си поканен на дача, макар и в неделен ден, отивай в спортно одяние, а официалния си костюм остави в гардероба! Ритнах масата, въпреки че тя не беше виновна за нищо, захвърлих лулата си непочистена и изтичах в спалнята.

Облякох сив костюм, спортен модел. Сложих си риза с отворена яка. В малкото джобче на сакото напъхах жълта кърпа и небрежно издърпах краищата ѝ. Сега се чувствах добре.

Слязох в гаража, за да изкарам колата си, която снощи бях измил и излъскал с голямо старание. Тя беше една бричка, на вехто купена «Lancia,» но се държеше и на външност правеше добро впечатление. Даваше авторитет. С нея смятах да се представя в дома на И. И., където автомобили по-долу от волга едва ли си показваха носа. Но се сетих, че на спортния ми костюм и на отворената ми риза не отива сериозна лимузина. Тогава зърнах до стената някогашния велосипед на баща ми, едно високо пежо, с високо седло, модел 1940 г., с ръждясала рама и охлузено кормило и с потъмнял от времето никелиран звънец. Слязох от колата, не зная под напора на какви чувства, несъзнателно може би, и леко натиснах с палеца си лостчето на звънеца. Раздаде се нежен, боязлив звън, сякаш заспалата тишина за миг се беше пробудила и усмихнала. «Я, гледай!» — възкликнах в себе си, сякаш палецът ми беше сътворил някакво тайнствено чудо. И отново натиснах лостчето, вече по-упорито. Този път звънецът издрън-

ча енергично и предупредително и никак не личеше по гласа му, че беше мълчал почти двацет години. «Бива си го велосипеда, предвоенна работа!» — казах си наум и на часа се заех с гумите. Те бяха изгнили, затова извадих от долапа резервните гуми, съвсем нови и запазени, сто-тици пъти ги бях докосвал и нито веднаж не ми беше до-хождало наум, че някога ще ги употребя. Поставих гу-мите, после избърсах рамата с парцал и велосипедът свет-на, заприлича на стар господин, облечен в износен, но почистен и изгладен костюм.

Изведох велосипеда навън и когато затварях вратите на гаража, нарочно погледнах ланцията — очите ѝ бяха облещени от изумление. Тази синьора си мислеше на-вярно, че аз съм, най-меко казано, смахнат човек. Е, какво пък, изпадналата дърта аристократка можеше да мисли всичко! Тя не знаеше какъв славен мъж е бил соб-ственикът на туй колело! Ако можеше да си представи как той пееше вдъхновено «Червената роза» на родния ѝ италиански език, карбораторното ѝ сърце щеше мигно-вено да се разпука от двоен инфаркт.

На мен пък жилетката ми пукаше! Малко ме беше гри-жа какво мисли за мен овехтялата сеньора.

Затъркалях се към Бояна с доста добра бързина. Усърдно натисках педалите и пет пари не давах за това, че някои минувачи ме поглеждат учудено и снизходител-но, други пък оглеждат със съжаление велосипеда ми, а шофьори на автобуси и камиони заканително ми клатят глава: «Къде се вреш между шамарите, бе?»

Натисках педалите и на сърцето ми беше хубаво. И от себе си бях доволен, и от мекия ход на колелото, и от това, че щях да се представя на И. И. не в лимузина, а на изтъркан велосипед.

Вилата на И. И. се намираше в средата на малък парк, обиколена с висока, красиво инкрустирана желязна ограда.

— Поканен съм от другаря Иван Иванов — казах на портiera.

Той ме изгледа много критично и попита:

— Вие ли сте професор Тома Кансаров?

Трудно му беше на човека да повярва, че един профе-сор може да пристигне на гости не с кола, а на раздрънкан велосипед!

— Аз съм — рекох. И на свой ред попитах: — Не личи ли?

— Не личи! — поклати глава портиерът, но ми отвори чинно портата и любезно ме покани да вляза. — Ей я вилата! — кимна той по посока на двукатната сграда, която се белееше насреща ми и услужливо ме посъветва: — Позвънете на входа!

— Непременно ще позвъня! — рекох.

Поведох моя Росинант по гладките каменни плочи на пътеката.

От двете страни на пътеката аленееха наскоро разцъфнали розови храсти. Въпреки ранния час, слънцето прежуряше вече и цветовете сякаш пламтяха в трептящия въздух. Розовите храсти щяха да бъдат несравнимо поочарователни, по-въздействащи на очите и на сърцето, ако намесата на педантизма не ги беше осакатила. Те бяха акуратно подстригани, изравнени на височина и подредени като по конец, съвсем по градинарски, според образците, показвани в илюстрираните домакински списания. «Почеркът на И. И., неговият вкус!» Свих рамене и почувствувах да се надига в душата ми познатата стара неприязън към вкусовете на тоя човек.

Стигнах до входа на къщата и с чувство на досада натиснах звънеца. В същия миг прочетох на златистата месингова плочка под него: «Семейство Христина и Иван Иванови». Намръщих се, думата «семейство» открай време не ми понасяше, но в тая секунда вратата се отвори и на прага застана една млада жена, черноока и гърдеста, облечена в бяла манта.

Лицето на тази жена излъчваше здраве и груба, селска хубост, изпортена малко от вулгарния израз на очите ѝ. Може би такива бяха очите ѝ от рождение още, но често тоя израз придобиват очите на жени, които не придирят много-много с кого ще се любят. Тя ми напомни донякъде една моя някогашна позната от станция «Бор» и затова макар душата ми да беше изпълнена с неспокойни чувства на часа се въодушевих:

— Тома Кансаров — рекох аз — поднася на другарката Христина Иванова своите искрени почитания!

— Можете сам да ѝ ги поднесете, вашите почитания, ей я де е, на плажа под върбата! — рече жената и посочи с пръст към дъното на парка, където една огромна плачеща върба беше надвесила клоните си над няколко по-малки

дръвчета. — Аз съм готвачката на другаря Иванов и се казвам Гюла!

— Гюла — рекох — е много хубаво име. То произлиза от «дюла». Много ти отива! — И се усмихнах, защото гърдите ѝ под престилката наистина приличаха на узрели дюли. Дали тя почувствува мисълта ми за дюлите, не знам, може би я беше почувствувала, защото лицето ѝ доби малко глуповато изражение, а в зениците ѝ светнаха пламъчета и от това тъмнината им като че ли просветна. Дадох визитката си и рекох:

— Тази картичка предай на твоя шеф и му кажи така: Професорът пристигна на велосипед.

Гюла мушна картичката в джоба на престилката си и изглежда велосипедата ми най-напред с голямо учудване, а сетне с нескрито презрение и явна насмешка. Явно беше, че вкусовете на И. И. се бяха отразили и на нейните вкусове. И. И. беше силна личност и действуваше подтискащо на другите.

Гюла пак поиздърпа престилката си, тоя път със сериозно лице, и рече:

— Другарят Иванов помоли да го почакате. Той обади по телефона, че ще закъснее двайсетина минути. Моля, заповядайте!

— Предпочитам да почакам другаря Иванов на слънчице! — отклоних поканата ѝ. — Тука е толкова хубаво! — рекох. — Розовите храсти просто ми взимат очите!

Когато смаяната Гюла затвори вратата подире си, аз се запътих към плаещата върба, чиято рехава корона внушително се зеленееше в дъното на парка.

* * *

Мястото зад вилата беше засадено с най-различни млади дръвчета — брези, трепетлики, борчета, а в самото дъно на парка издигаше огромната си рехава корона върбата, за която беше споменала Гюла. Под зеления ѝ покрив имаше беседа от брезови клони, а на откритата за слънцето поляна се синееше басейн, двайсетина стъпки дълъг и десетина широк, обграден с бордюр от фаянсови плочи, и с един малък пясъчен плаж откъм източната си страна. Когато излязох от сянката и сложих ръка над очите си, толкова силно блестеше слънцето насреща, от пясъчната площадка живо се надигна фигура на жена и с

един скок се намери във водата. Тя беше почти гола, с някакви бикини, тъй ми се стори, и затова в първия момент изпитах неудобство, нито бях викан тук, нито ме очакваха, в края на краищата това не беше публичен плаж. А после си казах: «Голяма работа, какво пък толкова, всички жени са една стока!» И макар да знаех отлично, че съвсем не всички жени са «една стока», пак си казах: «Голяма работа. Правоъгълни скрупули!» — и се доближих до басейна.

Още докато се доближавах до водата и воювах в себе си с някакви остатъци от скрупулотно мислене, жената на И. И. беше отплувала на срещуположния ъгъл на басейна и оттам, гмурната до шия, и леко гребейки с ръце, внимателно ме следеше.

— Добър ден! — поздравих аз и любезно се усмихнах.

— Кой сте вие? Какво търсите тук? — попита възмутено жената.

Басейнът беше облицован със сини плочи, затова водата изглеждаше отдалече синкава. Но тя беше прозрачна и през нея раменете и гърдите на жената изглеждаха като матирани и което беше още по-странно, те като че ли излъчваха едно меко бяло сияние, сякаш лунна светлина минаваше през облак.

— Казвам се Тома Кансаров — казах аз. — Вашият съпруг ме е поканил на гости.

— Професор Кансаров — каза жената, като се потопи до брадичка във водата, — вие навярно сте твърде разсеян, защото сте минали покрай нашата вила, без да я забележите. Трябва незабавно да се върнете назад.

— О! — казах аз. — Не се безпокойте, не бързам. Пък и вашият съпруг ще закъснее с двайсетина минути, тъй че имам време.

— А не мислите ли, че създавате известно неудобство, като стоите тук?

— Неудобство ли? — повдигнах рамене. — Защо? На мен ми е добре, а на вас ако ви е неудобно във водата, моля ви, излезте! Аз ще ви подам ръка! — и с готовност протегнах и двете си ръце.

Тя се засмя, после се изви на място като видра, гмурна се под водата и след няколко секунди показа главата си от средата на басейна.

— Ако моят мъж ни завари тук — каза тя, — вие ще се съгласите, професоре, че това няма да бъде удобно нито за мен, нито за вас!

— Такъв ревнивец ли е той? — изненадах се аз. — Да не повярва човек!

— Подайте ми хавлията — каза жената с натежал от досада глас и посочи с ръка мястото, където беше я захвърлила. При това движение рамото и дясната ѝ гръд изскочиха над водата и аз си казах, че за такава хубава гледка си струва да дохождам при И. И. много по-често.

Тя излезе от водата стеснителна, прикриваше се и се боеше в същото време да не я помисля за «изостанала», а аз си казах, че по-съвършена жена не съм виждал, и на пук на всички скрупули и деликатности оглеждах я най-безцеремонно. Какво пък! Голяма работа, че беше жена на познат човек.

Сложих внимателно хавлията върху раменете ѝ, тя се загърна, каза набързо мерси и добави:

— Аз ще мина напред, а вие почакайте. И все едно че не сте дохождали тук и не сте ме срещали! И не поставяйте друг път една омъжена жена в неудобно положение. Не е красиво, нито е честно!

«Глупости! — исках да ѝ кажа. — Неудобното положение, некрасивото и нечестното — всичко това са измислици на вашия съпруг — собственик! Виж го ти, собственика! Друг да не види гола жена му! Хайде де!»

Но не ѝ казах нищо. Нямаше смисъл, пък и след ония събития в наблюдателницата «Бор» от миналата година бях загубил охота за много неща.

Христина изчезна между дърветата, а на мен ми стана тъжно и аз не знаех защо. Може би, защото си бях спомнил наблюдателницата «Бор». Извадих лулата си и запуших.

Срещнахме се с И. И. пред входа на вилата, той беше току-що пристигнал от града, аз се завръщах от басейна, където бях видял жена му. Ако човек ни наблюдаваше отстрани, нямаше да допусне в никакъв случай, че се срещат бивши приятели, между които лежат толкова години раздяла, щеше да му се стори, навярно, че се събират познати, които вчера са пили заедно кафето си в някоя сладкарница и са бърбтели лениво за ланския сняг.

— Ето — казах на И. И., — виж с какъв велосипед ти дойдох на гости!

— Личи си, че това нещо е било на времето си добър велосипед — кимна И. И. с вид на вещь познавач.

— Открих го в мазето си и реших да видя дали ще ме доведе дотук!

— Това е добра идея — каза И. И. — Ние водим изобщо заседнал живот и една разходка с колело е от несъмненна полза.

Ефект не се получи, И. И. не изглеждаше ни най-малко учуден, задето бях дошел във вилата му на раздрънкан велосипед.

Влязохме в приемната. Тя беше боядисана в бяло и просто сияеше, сякаш не беше приемна на отговорен човек, а моминска стая. Само две неща ми направиха впечатление — камината, която се оказа за моя изненада истинска; и една картина от съвременен модерен художник, когото донякъде уважавах. Кой знае защо, присъствието на тази картина в къщата на И. И. някак особено ме жегна и аз си казах, че тоя художник вече няма да гледам. «Няма да го погледна вече!» — казах си огорчен, а защо се бях огорчил и защо се зарекох да не го гледам повече, не ми изглеждаше ясно. В края на краищата всяка картина на голям художник увисва рано или по-късно на някоя стена.

Другата картина в тази приемна беше нарисувана в традиционен стил. Тя представляваше точен портрет на Христина и беше рисувана доста вдъхновено, но това не поправяше работата, тоя стил беше отдавна «демоде». Не обичам нищо демодирано. Нима Нютоновата космогония не беше демодирана от теорията на относителността? И редно ли беше да не обичам абстрактното изкуство, когато висшата математика е една стопроцентова абстрактна наука? Иначе Христина изглеждаше като жива, одухотворена, чувствена, с блестяща бяла рокля, със стегнати гърди, с червена пламнала роза между тях. Гледах я и се радвах.

И. И. застана до рамото ми и рече:

— Това е жена ми. Рисувана е миналата година, един месец след сватбата ни. На двадесет и три години.

— О — казах аз. — Значи сега тя е само на двадесет и четири години?

— Толкоз — рече И. И.

После ние седнахме около една кръгла венецианска масичка и заговорихме.

— Ти си най-добрият синоптик в България — рече

И. И. — Затова искам да зная от тебе какво ще бъде времето през юни и юли?

«Дай, боже, да си ме извикал само за това!» — пожелах си наум.

— Във връзка с курорта ли? — запитах невинно, като одеа. — Навярно ще ходиш с жена си на море?

— Какъв курорт и море са те прихванали! — махна пренебрежително с ръка И. И. — Интересувам се за реколтата, любезни. Тия два месеца са най-важните за хляба!

— Не се тревожи — рекох. — През тия два месеца ще превалява съвсем слабо, а може и изобщо да не падне никакъв дъжд.

— Така ме успокоиха и хората от твоята проучвателна служба, но тази работа е много важна и затова исках да чуя прогнозата лично от тебе!

— Нима допускаш, че моите хора ще казват едно, а аз друго?

— Може някакви изменения да са настъпили междуременно, знае ли човек какво се образува над океаните, какви дяволи бесуват там!

— Знае се — казах аз. — Засега изменения не са настъпили.

— Е, слава богу! — усмихна се доволно И. И. — Тази година аз отговарям пред Политбюро за реколтата, затова се интересувам от климатичната обстановка. Докладвахам ми, че и по системата срещу градушките била обявена пълна готовност?

— Наредих да се обяви готовност по системата още преди две седмици.

— Чудесно, любезни! Ти си предвидлив човек. Гордея се, че си ми бил някога приятел!

Навярно очакваше да чуе и от мен подобна декларация, но аз си замълчах.

— Научих, че за изграждането на тази система срещу градушките ти си имал големи заслуги!

— Хайде да не говорим за това! — махнах отегчено с ръка. Нека той да разбере, че такива неща като тази защитна система не са кой знае какво за мен! И допълних снизходително: — Това са служебни работи!

— Имай търпение — каза И. И. — Аз съвсем нямам намерение да те занимавам днес със служебни въпроси. Освен това днес е неделя, почивен ден! — Той се засмя. —

А пропо, ти ще ме извиниш, задето закъснях с двадесетина минути, нали? Извикаха ме по работа, бяха забравили, че днес е неделя. Разбира се, другарю Кансаров, аз няма да те занимавам днес със служебни въпроси. Ще поговоря с теб за друго, за много по-значителни неща!

Не съм фаталист, но ако става дума за предчувствия — моето предчувствие след тия думи на И. И. стана направо отвратително. За пръв път в живота си чувствах тила си несигурен, имаше там неща, които ме тревожеха, и предупреждението на И. И. «Аз ще поговоря с теб за друго» ми действаше като електрически шок. Но се направих на равнодушен и рекох с най-спокоен глас:

— Големите шефове не страдат от стеснителност и не си играят на заобикалки. Кажй направо, моля те, за какво си ме повикал?

Той ме изгледа малко изненадано, а после се усмихна сдържано и по лицето му се изписа досада. Сега забелязах, че лицето на И. И. изглеждаше подпухнало, бузите му бяха отпуснати, а под очите си имаше торбички с нездрав цвят.

Кой знае как щеше да отговори тоя уморен човек на дръзките ми думи за шефовете. Освен вродената си агресивност той беше сега и голямо началство, но в тоя момент вратата се отвори и при нас влезе Христина. Аз погледнах мигновено портрета и ако не бях видял с очите си, че вратата се отваря, щях да помисля, че жената от портрета незабелязано е слязла между нас. Тя беше със същата ослепително бяла рокля, със същата пламнала роза на гърдите си, със същата изкусяваща хубост.

И. И. ни представи и аз скришом стиснах ръката ѝ, тя можеше при нужда да ми бъде един потенциален съюзник, това го чувствах отлично. Освен това ние си имахме с нея една обща тайна, а общите тайни сближават хората с невидими, но яки връзки. Тя се изчерви, а И. И. се разсмя.

Аз забелязах, че появата на Христина изтри като със сунгер досадата от лицето на И. И. Той не се превърна на младеж, но лицето му отново изглеждаше властно и шеговито снизходително, както го бях запомнил от Москва.

— Разправял съм ѝ някои работи за тебе — рече И. И. — и тя затова се смущава.

«Сигурно ѝ е разказал за Настася Владимирова!» —

мярна се в главата ми и това подозрение ме ожесточи още повече.

— О — казах аз, — не съм се съмнявал, че си ѝ разправил някои неща. Впрочем аз никога не съм разчитал на джентълменство от твоя страна!

— Е, хайде, не ги взимай надълбоко тия работи! — засмя се И. И. — Аз съм ѝ разказвал само невинни епизоди. Например как отказа веднаж да дойдеш на концерт.

— Когато е свирел Емил Гилелс! — вметна Христина.

— Свиреше Емил Гилелс, пък ти се беше заел да решаваш задача от математическата логика и се силеше да разшириш някаква к р а й н а величина. И сега ме надува смях, когато си спомня това твоє «разширение на крайност»!

— Наистина — намеси се Христина и мило ми се усмихна — да не слушате Гилелс заради някакво си разширение!

Тя ми се усмихна мило, защото си беше спомнила навярно, че между нас лежи една доста съкровена тайна.

Влезе Гюла, донесе коняк, кафе, сухи сладки.

Пихме коняк, после И. И. се похвали, че напоследък Христина проявявала интерес към астрономията, чела Фламарион, тя знае френски, защото била завършила френската гимназия, и нощно време, когато я хващало безсънието, излизала да се разхожда из парка и наблюдавала звездите. Но не познавала съзвездията, та ако имам време и желание, да съм дохождал понякога да я уча.

— Не мислиш ли, че ми оказваш голямо доверие? — попитах аз.

И. И. ме погледна с досада, както одева, но преодоля бързо лошото си чувство и рече:

— Аз оказвам доверие само на жена си. На жена си вярвам безусловно.

Погледнах Христина, но тя съзерцаваше ноктите си и не отвърна на погледа ми. Само левият ѝ крак, обут в бяла обувка, почукваше нервно с пръсти по плътния персийски килим.

После И. И. ме покани в работния си кабинет.

Ето в какво се състояла работата.

От Н-ския окръжен комитет изпратили оплакване срещу мен, подписано лично от генералния директор на

Н-ския химкомбинат Минчо Панаретов. Това оплакване съдържало материали, които изобличавали по един най-категоричен начин моето поведение в станция «Бор» миналата година. Доказано било с документи, че съм пердал здраво сина на генералния директор на Н-ския химкомбинат и че съм нанесъл побой над сина на една друга видна личност от град Н. Освен това се твърдяло, че съм поддържал непристойни отношения с жената и дъщерята на местния метеонаблюдател Трифон Спиридонов и че самият Трифон Спиридонов съм настройвал политически срещу генералния директор на Н-ския химкомбинат. Вдъхновявал съм тоя Трифон Спиридонов, човек болен и с разстроени нерви, да кове клюки срещу генералния директор. Към оплакването били приложени и някои биографични сведения за моето минало, пък и за семейството ми. Намеквало се, че баща ми бил «култовец» и авантюрист и че самият аз още от ученически години съм бил със съмнителни убеждения: подигравал съм се с учителите, щял съм като студент да бъда изключен от комсомола, проявявал съм пасивност като партиен член и така нататък.

— Накратко — каза И. И. и се усмихна с една неопределена усмивка, която не ме обнадежди много, — от това обвинение излиза, че ти не си достоен дори за една куриерска длъжност, камо ли да бъдеш професор във Висшия институт по кибернетика, директор на Метеорологическия изследователски институт и да кандидатствуваш отгоре на всичко за член-кореспондентско академическо звание!

Това беше вярно, аз очаквах да бъда избран наесен за член-кореспондент на Академията на науките по математико-физическия ѝ профил.

— Ние знаем — продължи И. И., — че имаш големи заслуги за изграждането на единната национална защитна система срещу градушките; че си публикувал в списанието на Асоциацията на европейските физици решенията на няколко уникални уравнения във връзка с прогнозата за времето. Ето защо ние не можем с едно махване на ръка да те свалим на куриерска длъжност.

И. И. се засмя и тоя път смехът му не изглеждаше много опасен.

— Аз узнах случайно за Н-ското обвинение — продължи И. И. — Казах, че те познавам и помолих да ми се

разреши да се заема с анкетата. Когато получи разрешение, веднага се залових за работа. Тази анкета не лежеше в направлението на главната ми работа и тя продължи малко длъжко, около осем месеца.

Биографията ти, колкото и странни да изглеждаха някои неща, не ме уплаши много. В нея има повече работа за психолог и социолог, отколкото за партийен анкетатор. Но случаят със станция «Бор», братко мой, беше един зловещ клуп, който се стягаше непрекъснато около шията ти. Фактите доказваха по един безспорен начин, че си вътре в произшествието с двата си крака. Проявявал си интерес към съдбата на Трифон Спиридонов още преди 14 години. С доброволното си, почти тримесечно изгнание в станция «Бор» ти си дал възможност на Трифон Спиридонов да организира още по-добре атаките си срещу генералния директор на химкомбината. И на края — тоя побой. Синът на Минчо Панаретов е лежал един месец в болница, а неговият приятел — 15 дена.

Бях те вече отписал от партията и те виждах на подсъдимата скамейка, когато преди около два месеца в отдела ми се получи един плик, който обърна цялата тази история с главата надолу. Този плик съдържаха три документа: писмо от Трифон Спиридонов с дата — 25 август, миналата година; писмо от Цанко Тинчев, пазач на заводска вила в местността «Бор», от същата дата; и полицейски протокол, от 13 август 1944 година, съставен в Н-ското околийско полицейско управление.

Работата стояла така. Трифон Спиридонов, който бил на смъртно легло, предал този плик на свой приятел от Рахово, който да го предаде в Централния комитет. На 1 септември Трифон Спиридонов починал. Приятелят му предал плика на свой приятел, този пък на трети, а третият го държал цели четири месеца, очаквайки сгоден момент да го донесе лично в Централния комитет.

В писмото си Трифон Спиридонов описва как били арестувани на 13 август с Минчо Панаретов в Н-ския околийски участък. Полицейският протокол, съставен през нощта на 13 срещу 14 август, хвърля светлина върху избиването на седем души партизани от Н-ския партизански отряд на 14 август сутринта край село Рахово. Издал ги Минчо Панаретов, за да бъде пуснат на свобода и изведен от град Н. В декларацията си Цанко Тинчев, пазачът, описва как видял синът на Минчо Панаретов

и приятеля му да насилват дъщерята на Трифон Спиридонов, Ирина, край язовира в местността «Бор».

И. И. замълча малко, замислен и подтиснат, а аз имах чувство, че се възнасям в небесата, носен от ангелски криле.

— Минчо Панаретов предадохме на следователя. Той има големи заслуги за укрепването и разширяването на химкомбината и за процъфтяването на град И, но предателството срещу народа си е предателство и законът ще му въздаде заслуженото. Наредихме синът му и другият хулиган да бъдат уволнени от служба. Дело срещу тях не възбудихме, тъй като Ирина Спиридонова...

— Какво? — изтръпнах аз и усетих как подът под мене започва мигновено да пропада.

И. И. ме наблюдаваше внимателно, по устните му се плъзна една тъжна усмивка. Той отново помълча.

— Ирина Спиридонова — рече той, като изглежда, кой знае защо, дланта на ръката си — е в момента невменяема. Получила е тежка душевна травма и понастоящем се намира в една клиника за нервно болни. Онова събитие и смъртта на баща ѝ са я наранили, изглежда, много тежко. Но лекарите казват, че има някаква надежда.

Почувствувах, че подът под краката ми отново става стабилен. Ето, казвах си, че всичко се нарежда добре. Бай Трифон е възмезден, Минчо Панаретов ще завърши живота си в позор, а Ирина...

— И пазачът Цанко не забравихме! — прекъсна мислите ми И. И. — Препоръчавме на градския съвет да го устрои на по-спокойна и подходяща работа.

«Да, наистина, казвах си, ето как всичко се нарежда добре! И Цанко, милият приятел, и той ще се нареди... Е, тъжно е за Ирина, но нали има надежда! Лекарите са казали, че има надежда; значи, и тя ще се оправи някой ден!»

Дори се развеселих. Спомних си — ни в клин, ни в ръкав, както се казва — моя дрозд. «Само мойят дрозд, рекох си, излезе от тази история незабелязан и неоценен! А той си има също заслуги, и то какви!»

— Да не ти е лошо? — попита ме И. И.

— Да ми е лошо ли? Напротив, напротив! — Дори ми се струваше, че ония ангелски криле пак започват да ме възнасят нагоре, но по-бавно, имах като че ли закачена на краката си някаква голяма тежест. — Не ми е лошо! —

рекох. — Ами се радвам. — И как да не се радвам, като всичко в тази история завърши толкова добре!

И. И. остана замислен някое време, после ~~вторично~~ тежките си очи в лицето ми и рече:

— А сега да вървим на обяд!

На обяда пих вино и бях много весел. На края уверих Христина, че непременно ще дойда някоя вечер, за да ѝ показвам звездите.

— Има звезди-царе — рекох. — Такъв е например Сириус. И звезди-царици, каквато е Вега. А между съзвездията има герои и красавици. Герой е например Персей, а красавица — Касиопея. Изобщо. . . — И се усмихнах в себе си: — Небето гъмжи от страсти и любовни драми — рекох. — Ще ви разкажа някои неща!

Христина ми благодари много мило.

А когато се прибрах в къщи и погледнах по ~~назид~~ Златната жена, не можах да ~~разбера~~ дали беше доволна от мен, или ми се сърдеше — тя нямаше лице.

Сопот, Х. 1979 г.

ЯКОВ И ДЯВОЛА

РОМАН В ШЕСТ ПРИКАЗКИ

ЯКОВ И ИЗКУСТВОТО

I

... Имаше някога в една страна млад и много талантлив художник на име Яков. Това библиейско име носел пращане му, за когото се знае, че бил ненадминат резбар, прочут майстор на иконостаси и на сребърни обковки за евангелия и псалтири. И туй, дето се знае за него, не е измислено, защото, ако някой и сега иде в Н-ския край и посети манастира «Света Ана», непременно ще забележи в десния долен ъгъл на украсения с резба олтар едно скромно, но отчетливо изрязано «Я». Колкото до обковките, и това не е измислено, защото в Н-ския национален музей се пази едно евангелие, подшито с кожа и разхубавено със сребърни филиграни, изобразяващи също буквата «Я». В рода на най-младшия Яков, за когото става дума в нашия разказ, има още един Яков, пращането на резбаря. Според една легенда, която старите хора от Н-ския край са слушали на младини, най-старият Яков бил придворен художник на краля, но веднъж послушал дявола, нарисувал височайшия си господар с муцуна на магаре и рога на пръч и затова бил изгорен жив на столичния площад «Свети Стефан». В това господарство законът забранявал да се слуша дяволът и гражданите, които го слушали, макар и понякога с едно ухо, непременно били наказвани със смърт. (Ако някой ги наклеветявал, разбира се, но в кое господарство от онова далечно време нямало клеветници?)

И тъй, последният от Яковците (който живял доста отдавна) бил толкова надарен художник, че когато завършвал академията, професорите му предrekli славното бъдеще на един безсмъртен Рафаело. Само ректорът не бил съгласен с тази висока оценка. Като подръпвал замислено козята си брадичка, той рекъл на професорите: «От този младеж няма да излезе нищо!» Когато го запитали защо

мисли толкова скептично, той пак подръпнал брадичката си и отговорил зловещо: «Защото дяволът ще го обсеби!» Той бил на 80 години, през дългия си живот видял много знаменити художници да се предават във властта на дявола, а и по характер бил мрачен човек.

Но да оставим професорите и ректора да си гледат академическите работи и да се върнем отново към нашия художник, който бил пра-правнук на изгорения някога на площада «Свети Стефан», придворен живописец. Освен дето беше изключително талантив, Яков трети нямаше равен на себе си по хубост. Момичетата, които се разхождаха самотно и търпеливо в късните следобедни часове около Градската градина, пременени в евтини пъстри роклички, дълго се застояваха пред неговите смайващи рисунки. О, не мислете, че това правеха от голяма любов или от неудържимо любопитство към чудното изкуство, което той твореше! Не, разбира се. Неговите картини, нарисувани с цветни тебешии върху черния гранит на пасажа, който разделяше Градската градина от катедралата «Свети Стефан», не теглеше погледите им; или поне не ги привличаше повече от една модна рокля, която прави под кръста ония меки движения, дето разнежват толкова силно душата на мъжа. Не, момичетата, които започваха своя ден, когато кубетата на катедралата почервенияха в лъчите на залеза, те не се заглеждаха кой знае колко в картините на нашия художник. Те гледаха него. Те съзерцаваха с копнеж светлината, която излъчваше лицето му, а тя наподобяваше лунния блясък, беше едновременно студена и гальовна, непостижима и безкрайно близка на сърцето. Обезсилени и сякаш омекнали, момичетата търсеха очите му, в чиято ласкава и кадифена дълбочина блестяха съзвездия, нежни като Касиопея и могъщи като Орион. Тези момичета в пъстри евтини роклички гледаха прехласнати нашия художник, но не се застояваха по-дълго около него, защото той беше беден, по-беден от най-бедния художник в н-ската страна, и не можеше да ги почерпи дори с просто коняче в градинското кафене, камо ли да им осигури вечеря в един по-шик ресторант, каквито ги имаше доста по крайбрежния булевард.

Яков, далечният потомък на придворния художник, изгорен жив някога на площада «Свети Стефан», живееше в една изба, близо до кея, където стоварваха дървени трупи, и понеже нямаше ателие, нито пари за бои, платна и

рамки, рисуваше с цветни тебешири върху гладката и лъскава настилка на пасажа «Свети Стефан». Тоя тих пасаж, затворен дори за каляските на градските първенци, се провираше като една черна река между вечнозелените кипариси на Градската градина и изветрелите през вековете мрамори на величествения храм. На това кротко място, в пъпа на столичния град, майстореше Яков своите чудновати картини. Някои минувачи се спираха, оглеждаха картините и отминаваха, а други минувачи, преди да отминат, хвърляха в касичката му (една празна консервена кутия) по някой грош. Със събраните грошове Яков плащаше наема за избата, кулуваше си хляб и цветни тебешири и по една скромна дрешка от каменарско кадифе, най-евтино, защото катедралата «Свети Стефан» беше обявена за свят паметник и градските власти бяха забранили на гражданите да минават покрай нея в небрежно облекло. Яков се надяваше, че все някога ще спести толкова грошове, че да му стигнат за бои и малко платна, но такъв ден не идеше, изглеждаше просто непостижим като вълшебните неща, за които се разказва в приказките. Тогава се опитваше да пести от хляба си, но излезе, че за една туба блажна боя трябва да гладува повече от седмица, а това означаваше, че четвъртата туба боя щеше да му бъде напълно излишна, тъй като до края на месеца той щеше непременно да умре от глад.

Но за цветните тебешири имаше пари, можеше да рисува, а рисуването поддържаше духа му, правеше го бодр, вдъхваше му неизчерпаеми вътрешни сили. Рисуването палеше с божествен блясък ония две съзвездия в очите му, нежната Касиопея и могъщия Орион, и по някакъв тайнствен и необясним начин даваше сила на ръцете му, та не усещаше умора, макар че рисуваше от зори до припадането на лилавосинкавия вечерен здрач.

Какво рисуваше впрочем потомъкът на някогашния придворен художник, който се беше одързостил да изобрази владетеля на н-ската страна с муцуна на магаре и рога на пръч? Той рисуваше всичко, каквото му дойдеше наум — цветя, плодове, бутилка вино с недопита чаша, една смачкана шапка върху разкритвен ваксаджийски стол. Тия неща изглеждаха добре и хората казваха, че са като «истински», макар да се намираха други хора, които твърдяха, че съвсем не са като истински. «Къде сте виждали черно лале?» — питаха те. — «Ами петли с жълти

гребени и червени клюнове?» Черните лалета и червените човки предизвикваха понякога спорове, но другите неща, които Яков рисуваше, будеха в най-добрия случай смаяване, а много често — недоумение и дори гняв. Така например той изобрази проститутката Лиза като непорочна Богородица, която се възнеса към небесния престол, благославяйки с невинна усмивка запналите я отдолу миряни. Лиза беше доскоро една от тигриците на Афродитината професия, но откакто видя родения сякаш от Зорницата Яков, влюби се в него, загуби си ума и започна да се отнася с ухажорите си така, както се държи, да речем, водата с огъня. Тя изтърва постоянната си клиента и за да свързва някак двата края, спазари се за сервиторка при павилиона на Градската градина. Вече не ядеше сито, както преди, защото от трите сандвича, които получаваше срещу заплатата си, единият непременно пяхаше в брезентовата торба, където Яков си държеше тебеширите.

— Защо правиш това? — попита я нашият художник, когато забеляза за пръв път, че слага сандвича в торбата му.

— Не обичам сандвичите с шунка! — каза тя. — От сандвичите с шунка направо ми се повръща!

— Но аз нямам пари! — повдигна рамене Яков.

Той не лъжеше, защото с медните монети, които някои минавачи бяха подхвърлили в касичката му до тоя час, не можеше да си купи дори един билет за конския трамвай. До кея на дърварите пътуваше всеки час трамвай на двата ката, впрегнат в шест чифта коне, накичени с шарени панделки и медни звънчета.

— Няма за какво да плащаш! — поклати изрусената си глава бъдещата Богородица. — Тия сандвичи аз ги получавам без пари, като добавка към заплатата си! — излъга тя.

В тоя миг, когато тя лъжеше, че получава сандвичите безплатно, на Яков се стори, кой знае защо, че вижда една светница да стои пред очите му, затова на другия ден я нарисува като Богородица. Като я забелязаха такава, «въздигната» на картина, дружките ѝ завидяха, а един поп, който беше спал с нея, много се разгневи. Той отиде при владиката, за да наклевети Якова в богохулство. Владиката попита за жената, дето беше изобразена като

Богородица, и като разбра за коя жена става дума, засмя се кисело, позасука мустаци и обеща на попа да отнесе тоя въпрос до епископа. Но дали е отнесъл «въпроса» до епископа — нищо не се знае, пък и едва ли някога ще се узнае. За тази работа в канцеларията на епископията и до ден днешен не е намерен никакъв документ.

Тъй или иначе, на следващия ден Лиза пак донесе на Яков своя сандвич, а сетне тази «сандвичева» история започна да се повтаря редовно. Яков, от своя страна, захвана да я рисува ту като светица със златен нимб около косите, ту като мадона, притиснала до гърдите си пухкав младенец. Като гледаше превъплъщенията си на Богородица и разни светици, Лиза злобливо се усмихваше и дори пускаше по техния адрес по някоя мъжка писувня, но мадоната с пухкавия младенец до гърдите си я развърлува, кой знае защо, до сълзи. Тя доведе фотограф да заснеме рисунката на цветна лента и за картичката плати с последната си сребърна монета, която беше спечелила от любов.

Разбира се, Яков рисуваше не само каквото виждаше от света, но и това, което мислеше за света. Ето защо някои негови човеци имаха вместо едно по две и три лица, загатнати, то се знае, с отделни черти и в най-различни ракурси. Едно от лицата на министър-председателя Йоасаф излъчваше например честност, съседното — алчност, а третото — лукавство. А едното лице на архиепископа изразяваше демоническа плътска страст, а другото — смиреност и равнодушие на евнух. Тия двуличеви и триличеви образи много сърдеха двамата отговорни мъже. Йоасаф беше водач на либералната партия, а архиепископът беше първият човек на консерваторите.

Министър-председателят Йоасаф повика в кабинета си ректора на академията, онова старче с козята брадишка, и като отвори дума за Яковите безобразия, възмутено запита:

— Може ли човек да има две, че и три лица? Що за измислици са това?

Старият академик се намръщи, подърпа брадата си и рече:

— Не си струва ваша светлост да се тревожи! Младежът, чиито рисунки имате пред вид, не е нито реалист, нито сюрреалист, нито имагинист, нито фовист, нито кубист, той не е изобщо никакъв «ист» и поради това обсто-

ятелство за него изобщо не бива да се приказва, защото е едно нищо. Освен това аз съм предрекъл още когато завършваше академията, че той рано или късно ще бъде обсебен от дявола!

Като разбра, че Яков не е никакъв «ист» и че ще бъде обсебен от дявола, министър-председателят Йоасаф си даде вид, че е удовлетворен, но все пак препоръча на главния секретар да не изпуска тази работа от очите си. Главният секретар го разбра добре и на часа повика началниците на службите, които поддържаха чистотата в центъра на града. Когато те се събраха, той ги изгледа строго и с още по-строг глас им заяви, че отсега нататък всяка заран ще проверява лично и с кърпичката си дали по настилната на пасажа «Свети Стефан» не са останали следи от цветен тебешир.

— За една прашинка от тебешир уволнявам, а за повече. . . — Той не довърши, но началниците отдавна бяха се научили да се досещат за смисъла на недоизказаните думи.

От тоя ден насетне нито една картина на Яков не осъмна — каквото рисуваше денем, миячите с маркучите си и метачите с метлите си унищожаваха безмилостно през нощта.

Кой знае защо, и министър-председателят, и архиепископът, и главният секретар, и църковните отци, всички си помислиха едно и също: «Сега — рекоха си те — оня тип няма да ни рисува с две и три лица, пък и изобщо ще престане да шари каквото и да било! Защото — рекоха си те, — може ли един художник, дори да се казва Яков, да измисля всеки ден нови неща?»

Но събитията не се развиваха така, както бяха предположили градските първенци и царските сановници. Пасажът «Свети Стефан» наистина осъмваше всеки ден измит и излъскан като паркета на кралската приемна, но само след няколко часа Яков отново го покриваше с рисунки. Някои предишни рисунки той възстановяваше по памет и ги правеше дори по-хубави, но повече работеше върху нови сюжети — те избликваха буйно и разточително от душата му като гейзери, неудържимо, нажежени от мечти за щастие, от копнежи за красота, от видения за един свят, изпълнен с добро. Рисуваше, докато ръцете му отмаляваха, докато тебеширите се стопяваха и пръстите му започваха да треперят и да го болят. Тогава спира-

ше. Беше изнурен, гладен, но сърцето му преливаше от задоволство; каквото имаше да каже на света и да го сподели с хората — беше го казал и споделил. Чувствуваше душата си удовлетворена, като войник, който е изпълнил честно докрай своя войнишки дълг.

Сядаше върху каменния бордюр на градината и лакомо изяждаше скромния сандвич, който доскорошната проститутка Лиза бързаше да му донесе. Сандвичът беше сух, едва беше намазан с масло, но той го изяждаше с превелико удоволствие, сякаш ядеше бадемов или ягодов сладкиш, приготвен в прочутата придворна сладкарница «Алказар».

Една слънчева майска сутрин преведоха през пасажа «Свети Стефан» един осъден на смърт, за да го обесят на централния градски площад. Той беше замерил с развалено яйце някакъв виден сановник, а употребата на развалени яйца за такива цели се наказваше от закона най-строго. Това шествие не беше кой знае колко импозантно, но развълнува силно нашия художник и той нарисува до обяд една от най-чудните си картини, която нарече «Пролет». Пролетта се спускаше над града, но откъм катедралата «Свети Стефан» кралски артилеристи я обстрелваха с картеч. Картечът беше разкъсал бялата ѝ туника на много места и оттам капеше кръв, но капките още във въздуха се превръщаха на безбройни алени макове. Разстрелваната пролет летеше тържествено усмихната, а въздухът над града пламтеше — като буреносно зарево — от кърваво разцъфналите цветове. Разбира се, картината беше нарисувана в стила на една неподправена наивност, сякаш от ръката на гениално дете, което дори не подозира, че на тоя свят съществуват такива неща като перспектива и закони на перспективата. И тъкмо затова може би картината беше прелестна и вълнуваше зрителите от пръв поглед.

ЯКОВ СКЛЮЧВА ДОГОВОР С ДЯВОЛА

1

Но сигурно дяволът отдавна беше взел под око нашия герой, беше завидял навярно на радостта и вдъхновението му, на сполуките му, на чудните картини, които създаваше, затова тоя ден той беше сполетян от събития, които измениха издъно живота му. Ние ще опишем тоя ден от утрото до вечерта, ще се спрем и на някои хора и случки, за да станат ясни на читателите не само неща, свързани с досегашния живот на Яков, но и други съдбовни неща, които предстоят да се случат занапред.

И тъй страната Н. се събуди в това майско утро, както се будеше всеки божии ден — бедните с грижи за насъщния, а богатите с кроежи как да спечелят още пари.

Кралят се събуди угрижен и в кисело настроение. Женеше се вуйчовият му син и по този случай устройваше тази вечер гала прием, царски бал. А чиновниците от височайшата му канцелария и тримата му първи политически съветници не бяха готови до снощи със списъците на гостите. И самият крал (това беше най-тревожно) още не беше измислил какво разковниче да предложи при съставянето на списъците, та и либерали, и консерватори да бъдат еднакво доволни. Тази работа със списъците изглеждаше само на пръв поглед лесна, но зад привидната ѝ леснотия се криеха ужасни мъчнотии. Правителството беше коалиционно и коалицията трябваше да се представи на бала пропорционално, тоест според броя на министрите, които партиите имаха в правителството. А това означаваше на практика, че балът ще бъде либерален, тъй като либералната партия имаше шест министерски кресла, а консервативната — четири. Либералният облик на тържеството не допадаше на доста мъже от консервативната

партия, не се нравеше и на кралицата, която беше възпитана в строг клерикален дух, и тя се боеше, че на тържеството ще се танцуват модерни танци и че дамите ще дойдат с прекалено разголени рамене. Архиепископът беше предупредил, че няма да вземе участие в кралския кадрил и че ще си помисли много да вдигне ли обичайната на здравица-благословия за щастието на височайшите младоженци, или да се престори на разсеян. Ето какви сложнотии изникнаха във връзка с предстоящия бал, който над всичко отгоре щеше да се състои в най-хубавия царски палат, в прочутия с мраморите и водоскоците си Летен дворец. И само един бог знаеше дали поради това щастливо празненство страната нямаше да се изправи отново пред една мъчноразрешима правителствена криза.

И кралицата се събуди в лошо настроение, въпреки че утрото беше прекрасно и през разтворените прозорци на спалнята ѝ нахлуваше лъчезарно майско слънце, а чудният аромат на разцъфнали люляци и жасмини превръщаше белоснежната ѝ стая в кътче от някаква райска градина. Впрочем кралицата отдавна, много отдавна беше минала възрастта, когато слънцето и разните люляци и жасмини можеха да поправят разваленото ѝ настроение. Особено ако настъпеше някой честолюбие то ѝ — тогава и слънцето, и всичките люляци и жасмини на света не можеха да оправят работата нито на йота. А тоя път честолюбие то ѝ беше наранено от самия главен инспектор на конните състезания, полковник Давид, който никак не ѝ беше безразличен. Кралицата, за чийто строг морал споменахме вече, имаше особено отношение към негово сиятелство и сиятелството доскоро се стараше добросъвестно да ѝ отговаря с взаимност. Но от някое време благородните му старания секнаха и кралицата се натъжи, сякаш за цял живот. Макар и ревностна клерикалка и със строг характер, тя страдаше и проклинаше майското утро. Никакви майски хубости не можеха да я утешат.

Кой беше тоя полковник Давид, спрямо когото строгата кралица изпитваше особени чувства? Ние ще го представим, както при запознаване, само с няколко най-общии думи, тъй като допъти ще имаме случай отново да се върнем към него. Негово сиятелство полковник Давид, главен инспектор на конните състезания, беше потомствен аристократ, беше снажен мъж, владееше отлично сабята и разбираше много от коне. Но понеже от друго не разби-

раше твърде освен от коне, паричните му работи не вървяха, коневъдната му ферма беше ипотекирана за дългове и ако кралицата не му беше помогнала навреме да сложи ръка на едно обширно полско имение, той щеше отдавна да фалира. Той беше значително по-млад от кралицата, но затова тя не му се сърдеше, защото беше набожна и знаеше, че годините са от бога.

Ние ще имаме удоволствието да се срещнем още няколко пъти с негово сиятелство и да опознаем личността му по-отблизо, а сега ще отбележим само, като при първо ръкостискане, още една подробност — че беше женен отскоро и че жена му се наричаше Естер. Тази Естер, с която също ни предстоят още много срещи, беше едно розово чаровно създание, пухкаво и миловидно, сновеше весден от един салон в друг, консервативен или либерален, покоряваше сърцата на политическите мъже и се славеше като най-осведомена по държавните въпроси светска жена.

И все пак, ще попитат читателите, с какво беше наричал благородният полковник Давид сърцето на строгата кралица? Нали тя го беше спасила от позорен фалит? Както споменахме вече, негово сиятелство се стараеше да отговаря с взаимност на особените чувства на височайшата си покровителка, но откакто се запозна с дъщерята на покойния артилерийски инженер Арон, прочутата златокоса красавица Елена, наричана от народа просто «Златокосата», старанията му към кралицата изведнъж се изпариха, като лиснатата върху силен огън шепа вода. Коя беше впрочем Златокосата?

Нейният баща, артилерийският инженер Арон, изнамери снаряда, който се пълни с картуч и се пръска в мига, когато докосне земята или малко преди да я докосне. Обикновеният снаряд поразяваше при попадение сред пехотна верига двама или трима пехотинци, а снаряждът на Арон избиваше наведнъж пет-шестима души и раняваше още толкова. Заради това историческо и патриотично изобретение кралят му присвои княжеска титла и му подари имението «Сан суси», което се славеше с широки иглолистни гори, бистри реки и изобилен дивеч. Арон, тщеславен и авантюрист по дух, продаде тайно изобретението си и на Потидея, и на Керкирия, съседки на Н., закупи нови имения, построи си дворец в столицата и един малък павилион в околностите ѝ, който нарече «Сан

жен». На върха на славата си той загина на дуел за една парижка певица. Понеже съпругата му се спомина някое време преди дуела, единствена наследница на двореца, имененията и на зестрата от един милион златни остана Златокосата му дъщеря* Елена.

Елена, или Златокосата, както я наричаха всички, несравнима по хубост и причудливости, навършваше по това време 22 години и усилено се занимаваше с търсене на жених. Като казваме, че се «занимаваше» с търсене на жених, ние не преувеличаваме, нито пък влагаме някакъв лош смисъл в думата. Наследила импровизаторския талант на баща си, весела и авантюристична по дух като него, безгрижна поради богатството си, тя превръщаше избора си на съпруг в една весела комедия, която режисираше сама и на която се радваше същевременно и като зрител.

Има разни видове женска хубост — хладна като на богините, тържествена и умилена като на мадоните, спокойна и мъдра като на кралиците, да речем, изобразени върху златните монети. Ако от хладната хубост на някоя богиня отнемем класическия нос и на мястото му сложим прелестно чипо носле, ще се получи, разбира се, една лекомислена богиня. Б о г и н я все пак, но лекомислена. Такава изглеждаше Златокосата.

Примамени от зестрата ѝ от един милион златни, замаяни от хубостта ѝ и заблудени от чипото ѝ носле, мнозина кандидати за ръката ѝ мислеха, че тя е една лесна за превземане крепост, и слепешком се втурваха на щурм. Но като не успяваха да стъпят на кой и да е от бастионите ѝ, дори на най-издадените, разяряваха се, губеха си ума и сами започваха да се трепят един друг. До началото на нашия разказ шест души се бяха секли със сабли за нея и други шест бяха се гърмели с пишови. При тия дуели двама души бяха намерили смъртта си, деветима бяха се осакатили толкова, че едни ходеха още с патерици, а други изобщо не бяха вече за пред хората. Само един кандидат остана цял и читав и за него Златокосата се сгоди с надежда, че и той ще си намери майстора, преди да настъпи сватбеният ден. Тоя временен щастливец се казваше Леонид и служеше като капитан в лейбгвардията на негово величество. Той произхождаше от стар благороднически род, беше силен и свиреп, но в главата си не беше кой знае колко развит. Той приличаше на античния герой Аякс,

който налитал да се бие дори с безсмъртните богове, но не умеел на две магарета да раздели сеното по равно. Говореше се на ухо във високите кръгове на и-ското общество, че гвардейският капитан бил интимен или доверен приятел и на кралицата и че тя го била изпратила да завоюва ръката на Златокосата от страх да не би Ароновата дъщеря да изкуси между другото и нейния Давид. Какви ли не слухове се носят във висшето общество! Ние не вярваме на този слух, защото кралицата беше много строга жена и с клерикални разбирания. Освен това като кралица тя не би се решила да общува с военен, който заема чин по-долен от полковник. А Леонид, макар да напомняше и на външност, и по ум древния Аякс, беше само гвардейски капитан. Така че ние не вярваме на този слух.

Негово сиятелство загуби ума си по Златокосата още от пръв поглед. (Така се беше случвало и с десетки други!) Но за разлика от капитана той не беше ерген, та да се състезава за ръката ѝ, нито пък толкова отчаян от живота, за да се бие с противник, който напомняше по мускули един Омиров герой. Не рискуваше да се бие, нито искаше да се развежда с жена си, защото тя имаше солидни връзки с водачите на двете партии, а притежаваше и едно малко имение, което му носеше известни доходи. Той просто избра оня утъпкан път, по който бяха вървели мъжете-любовници още от библейски времена — утъпкания и удобен път на домашния «приятел». Беше готов да дели любовта на Златокосата с кой и да е от възможните ѝ бъдещи съпрузи, дори с такъв дръвник, какъвто беше капитанът. Ето защо той с нетърпение очакваше Златокосата да се омъжи. Но за кралицата нямаше повече сили. Нито един мъж, влюбен веднъж в Златокосата, не можеше да мисли вече за друга жена. Такава магесница беше дъщерята на покойния артилерийски инженер.

Трети по ред, според протокола, но втори по значение след краля беше министър-председателят Йоасаф. Кралицата го мразеше заради либералните му идеи, а откакто беше разрешил на жените да носят поли над глезените и на публични места да танцуват валсове, тя записа името му в тайното си тефтерче и на един дворецов прием предсто души избрани гости заяви, че е брат навярно на самия дявол. Тия думи паднаха като студен душ върху главите на присъстващите и на другия ден ги повтаряше целият град. Добре, че епичани не обичаха кралицата, та се отне-

соха пренебрежително към думите ѝ, иначе Йоасаф нямаше да дочака добро. Макар и с революционни традиции и литиклерикално настроени по дух, енчани вярваха в дявола и се бояха от него. Страхът от дявола у енчани беше почти всеобщ, защото рядко се намираше енчанин, който да не е бил препънат в живота си поне веднъж или два пъти от някаква невидима зла сила.

В борбата си срещу Йоасаф кралицата имаше пълната поддръжка на архиепископа и на няколко капитани от гвардията, сред които на първо място беше познатият ни вече Леонид—Аякс. Архиепископът нареждаше на епископите, а те на владичите, а владичите на поповете — които бяха повече от 10 000 — да уверяват народа, че водачите на либералите начело с Йоасаф са слуги на дявола, а може би и истински дяволи, престорени на човеци. Много попове разказваха на богомолците след литургия, че Йоасаф имал под перуката си две малки рогчета и че в дъното на раирания му панталон се спотайвала една космата опашница. Попските твърдения се оспорваха много страстно от Естер, съпругата на негово сиятелство, която казваше на всеуслухание, че това са празни приказки, тъй като тя лично била виждала негово превъзходителство без перука. За опашницата, разбира се, Естер не обелваше нито дума.

Архиепископът се бореше срещу либералите и Йоасаф посредством поповете си, а Леонид—Аякс разчиташе в тази борба главно на собствените си сили. Той държеше под хастара на гвардейския си калпак списък с имената на кралицините врагове и когато му паднеше случай — действуваше. Или предизвикваше враговете на дуел, или заповядваше на адютанта си да ги бие с камшик.

Тъй или иначе, Йоасаф се събуди в тази чудна майска сутрин едновременно и радостен, и разтревожен. При това и двете чувства нямаха нищо общо с майската сутрин, тъй като на него му беше все едно дали навън плющи студен мартенски дъжд, или пък грее лъчезарно майско слънце. Радостен беше, че му предстоеше да спечели днес сто хиляди златни, и разтревожен, че печалбата можеше (недай си, боже!) да се изплъзне от ръцете му като мокър сапун. В какво се състоеше работата? Днес щеше да заседава министерският съвет, за да гласува едно почти «историческо» предложение на либералите: да се премахне забраната върху свободната продажба на яйцата. Досега

яйца се продаваха само в аптеките срещу рецепта или в централния държавен магазин, но срещу махленско свидетелство за политическа благонадеждност. Как се беше стигнало до такава чудновата забрана? Много просто! Когато яйцата се продаваха свободно, енчаи замерваха с по-«отлежалите» разни високопоставени личности — министри, политически дейци, висши чиновници; дори епископи. Рядко минаваше ден, без да бъдат омаскарени по няколко дузини личности от елита на н-ското общество. Чашата на търпението преля, когато един ден изкусно метнато развалено яйце цъфна върху белоснежния кител на краля. Държавният глава правеше годишната си периодична среща с народа на централния площад и тогава някой го улучи с развалено яйце. Бившето консервативно правителство сякаш чакаше само този случай — да замерят к р а л я! Правителството издаде още същия ден драконовски декрет срещу свободната продажба на яйца, сурови или варени, все едно. Беше обявена безпощадна война на яйцата и на всичко, което ги снасяше. За употреба на яйце например срещу министър декретът предвиждаше наказание «доживотен затвор», а срещу министър-председателя, архиепископа и кралското семейство — смърт. Бяха осъдени на доживотен каторжен труд стотици хора, а няколко души бяха обесени. Но по нелегален път можеше да се намери все пак някое и друго яйце и то веднага влизаше в работа.

Сега Йоасаф беше внесъл предложение в министерския съвет за незабавното премахване на този зловещ декрет. Народът очакваше заседанието със затаен дъх. Председателят на сдружението на яйцепродавците и на птицепродавците тайно обеща на Йоасаф 100 хиляди златни. Йоасаф се вдъхнови и от балкона на министерския съвет държа прочувствена реч: «Н-ският народ, лишен от най-питателната си храна, яйцата — рече той, — гине от недояждане и физически се изражда.» Това бяха много силни думи и народът, събран пред балкона, дълго вика «ура».

Но в навечерието на това майско утро, за което става дума, консерваторите с помощта на кралицата и архиепископа подкупиха двама от министрите на Йоасаф и те заявиха публично на пресконференция, че поради съображения от държавен характер няма да гласуват за отмяната на декрета. Йоасаф незабавно ги заплаши с изключ-

ване от редиците на либералната партия, но те заявиха, че благого на държавата им е по-скъпо от всяка партия, и добавиха, че няма да продадат съвестта си на никаква цена.

Ето защо тревогата се заби не като трън, а като свредел в сърцето на Йоасаф и го въртя цяла нощ. Пропаднеше ли предложението му, пропадаха 100-те хиляди златни, потъваше вдън земя един мечтан замък с няколко хиляди декара лозя, ливади и овощни градини! Тъжен живот се задаваше и за целия н-ски народ. На власт щяха да дойдат консерваторите и над света щеше да легне дълга и скръбна безййчена нощ.

Ах, ето какви печални времена щяха да настъпят и за него, и за народа поради измяната на ония двама негови министри! Цяла нощ се въртя, призори задряма и, кой знае защо, присъни му се Естер, съпругата на негово сиятелство. Той протегна ръка да я прегърне, но в обятията му измърка доволно в съня си собствената му съпруга. Той се отдръпна, спотаи се, но чувствуваше как появата на Естер го беше ободрила. И понеже вече се разсъмваше, измъкна се от леглото и докато плискаше лениво лицето си на чешмата, в главата му се роди една спасителна мисъл.

Той пристигна толкова необичайно рано в министерския съвет, че гвардейският капитан, който командуваше охраната, не само се учуди, но се уплаши. «Какво ли е замислила тази либералска лисица? — рече той. — Токувиж, че докато нищо неподозиращите почтени хора още спят (той имаше пред вид солидните хора, консерваторите), тоя подлец извъртял някакъв преврат!» Поради нерешените проблеми около предстоящия тази вечер бал и поради слуховете, които разпространяваха приближените на архиепископа, че Йоасаф замислял «удар», за да извади консерваторите от правителството, в политическата атмосфера наистина се носеше миризма на преврат. Затова капитанът изпрати един поручик при адютанта на командуваш-гвардията, за да пита дали да дислоцира за всеки случай два гвардейски ескадрона в близост до министерския съвет.

След двадесетина минути поручикът се завърна и докладва на капитана, че командуваш-гвардията казал да не се безпокои, тъй като Йоасаф не замислял вече никакъв преврат, ами дошел да си прибира партакешите, тъй като следобед щял да си подава оставката.

Междувременно, докато се водеха тия тайни разговори, Йоасаф изпрати записка до Естер по свой доверен човек. В записката пишеше: «Естер, трябва незабавно да се срещнем! Точно в 9 ч. ще те чакам в салона на култарната изложба, пред щанда с вегетарианските гозби. Там е най-безлюдно. Йоасаф.»

Точно в 9 ч. пред щанда с вегетарианските гозби Йоасаф каза на Естер:

— Днес предобед негово сиятелство, твоят съпруг, ще открива в околностите на града нов хиподром. На тържеството ще присъствува и кралят. Негово сиятелство да помили краля да вземе в свитата си и моите двама министри, изменници. И да ги задържи на традиционния обяд. Докато обядът свърши, ние ще претупаме заседанието в министерския съвет. Поради тяхното отсъствие либерали и консерватори ще имат еднакъв брой министри и работата с яйцата ще реша аз, понеже като председател имам право на два гласа. Ясна ли ти е картинката?

— О — каза Естер. — Ясна ми е като бял ден!

Как е гласувано Йоасафовото предложение за отменянето на яйчения декрет всички ще се досетят навярно. Отсъствието на двамата министри-отцепници от това историческо заседание на министерския съвет спаси от заклание стотици хиляди кокошки, възвърна щастието на енчанки да чукат яйчица в тиганите си и помогна на самия Йоасаф да си купи замък с обширни ливади, лозя и овощни градини.

Всички бяха доволни освен кралицата, архиепископът и една шепа най-доверени хора около тях. Дори консерваторите се радваха, защото им беше омръзнало да си бъркат коктейли без яйца и да ядат баници, които не приличаха на нищо. Много неща на тоя свят могат да минат без яйца, но баницата! Хайде да не говорим. Нали казахме още в началото на нашата приказка, че ще разказваме само за истината?

И тъй, предложението на Йоасаф беше прието, но без помощта на краля тази работа нямаше да стане. А как тъй, ще попитат някои, кралят е благоволил да окаже помощ на л и б е р а л и? Нали либералите нито са били, нито ще бъдат някога негови приятели? Ето каква загадка се получава.

Но случаят изглежда загадъчен само на пръв поглед, иначе нещата са много прости. Кой цар, ще попитаме ние,

обича сановници с изправени глави? Знае се от паметника, че кралете харесват сановници с наведени глави. Е, добре, а кой сановник ще стои с изправена глава, когато мало и голямо са видели, че е бил замерян от народа с развалени яйца? Такъв сановник стои с наведена глава и съзнава, че само кралската милост го задържа на заемания от него висок пост. Сановниците, замеряни от народа с развалени яйца, са верноподанни и слушат своя крал.

Ами кралят, ще попитат някои, той не се ли бои от разваленото яйце?

Кралят си има обеща на ухото и когато му хрумне да се среща отново с народа, гвардейците ще държат хората на 50 крачки разстояние от него.

Ето защо кралят се реши да помогне на Йоасаф. Пък и народът, като види, че кралят помага на либерали, да каже: «Какъв демократичен крал!»

А за да е тихо и за да не мислят хората, че всичко им е разрешено, кралят напомни още същия ден на гвардейските командири да си отварят очите на четири. А на Йоасаф, когото милостиво остави да целуне десницата му заради помощта, която му оказа, рече строго:

— Довечера ще минат през пасажа «Свети Стефан» гостите, които съм поканил за бала в летния ми дворец. Там някакъв художник рисувал разни работи. Нека си рисува, аз не му преча. Но искам пасажът да е чист, да е измит и да свети като стъкло!

2

Докато ядеше сандвича и наблюдаваше картината си, Яков забеляза няколко дребни грешки, които реши да поправи веднага. Той изсипа в устата си трохите, които бяха останали в шепата му, и кимна весело по посока на павилиона, където работеше Лиза. После се наведе да вземе тебешии от торбата си, но в тоя миг една необичайна шумотевица го накара изненадано да се изправи. В пасажа нахлуха, като гонени от зли кучета, тумба метачи, следвани по петите от група миячи с маркучи в ръце и от един началник на кон. Метачите стъпиха върху рисунката и размахаха метлите си, а маркучите на миячите блъвнаха силни струи вода.

— Стойте, какво правите! — изтича Яков насреща им и разпери ръце.

— Гледаме си работата! — насмалко не скочи с коня си отгоре му началникът. — Махай се, не ни пречи!

— Но нали вършите тази работа нощем? — отчаяно възрази Яков, като продължаваше да стои с разперени ръце.

Началникът изкриви лице от ярост и като го посочи на миячите с пръст, изправи се на стремената и изкомандува:

— По тоя смахнат тип, с маркучите, огън!

Шест водни залпа, всеки силен като ритник на жребец, тежко удариха нашия герой, покосиха го мигновено на земята и вички заедно захванаха да го давят. И навярно щяха да го удавят, ако един от метачите не беше се смилил и изтеглил до бордюра на градината с цената на собствения си живот.

Когато Яков дойде на себе си и отвори очи, метачът му рече:

— Довечера ще се сгодява вуйчовата дъщеря на краля. По този случай кралят дава бал в летния си дворец. Гостите, както винаги, ще минат през това място, затова първият съветник заповядал мястото тъй да се изчисти, че една прашинка от тебешир да не се залепи върху подметките на височайшите гости и гостенки. Ето защо ние дойдохме да метем и да мием в този необичаен час.

Яков кимна с тъжна усмивка на своя спасител и от благодарност реши да му подари един цветен тебешир, но когато се огледа — торбата с тебеширите беше изчезнала, боклукчиите бяха я изхвърлили навярно в кофата за боклук. Тогава потърси касичката си, консервената кутия, за да изсипе в ръката на метача грошовете, които му бяха подхвърляли от заранта. Но и касичката му беше сполегнала, изглежда, от участта на брезентената торба.

— Да ме вземат дяволите! — въздъхна Яков. — За какво съм сега, без един тебешир и без един грош!

— Ш-ш-ш-т! — сложи показалец върху устата си метачът. — И грошове ще имаш, и тебешири ще си купиш, пред тебе има много живот. Но ако още два пъти до довечера извикаш дявола, той ще изскочи от пъклото си и непременно ще те вземе, тъй да си знаеш! Ти не си ли слушал от по-стари хора какво си патят тия, дето викат дявола по три, че и повече пъти?

— Аз и без дявола си патя предостатъчно! — навъси вежди Яков, треперейки от студ в мокрите си дрехи. —

Какви добрини от живота си ще загубя, ако стана пода-ник на рогатия?

Метачът се огледа страхливо, грабна метлата и се за-тири да мете чак на другия край.

Топлото майско слънце изсуши бързо мокрите одеяния на Яков, а чашката коняк, която Лиза му донесе, запали в жилите му огън и в душата му отново пламна неутолимо желание да рисува. Но понеже нямаше тебешири, той за-почна да си мечтае и да фантазира.

— Когато стана богат художник — рече той на Лиза и с благоговение целуна ръката ѝ, — а аз непременно ще стана някой ден много богат, ще ти купя златна огърли-ца, украсена с едри сапфири, и обеци от червен янтар!

— Гладна кокошка просо сънува! — въздъхна благо-душно Лиза.

— Ти не вярваш ли? — учуди се Яков.

— Не вярвам! — рече откровено Лиза.

— Дяволите да ме вземат — разгорещи се Яков, — ако до довечера не измисля някаква магия, която да те направи щастлива!

— Защо трябва да викаш дяволите на помощ, когато магията е толкова проста и ясна! — усмихна му се лукаво Лиза.

Ако в този миг се беше взрял в очите ѝ, непременно щеше да се сети за «магията», която Лиза имаше пред вид. Тя беше препатила жена, нейните представи за не-щата бяха практични и прости. Но Яков не погледна в очите ѝ, защото една тревожна мисъл прониза светкавич-но съзнанието му и той се заслуша в себе си: «Внима-вай! — предупреждаваше го гласът на метача. — Ти ви-каш дяволите за втори път!»

«Когато ги повикам за трети път, те ще изскочат от пъклото и ще ме вземат в царството си!» — въздъхна Яков и се натъжи, защото безизходицата, в която се намираше, още не беше пратила по дяволите нито желанието му да рисува (макар и с цветни тебешири), нито склонността му да си мечтае за красиви и велики неща.

«Ще внимавам да не ги повикам трети път!» — зарече се Яков, а на Лиза се усмихна.

— Ще измисля нещо! — рече той. — До довечера има толкова време! А огърлицата и обеците — викна подире

й — смятай ги вързани в кърпа, непременно ще ги получиш!

Може би дяволът беше наблизил, защото очакваше Яков да го повика за трети път, навярно беше чул думите му и показал на Лиза среден пръст.

После Яков се изтегна на една затулена сред люляците скамейка и скоро заспа.

Събудиха го камбаните на катедралата, които от два века насам разлюляваха небето над столичния град тъкмо в четири часа. Небесният купол започваше да подскача и от бездънната му вис се отронваха безброй парчета лазур, които тутакси се превръщаха в медни звуци, щом доближаваха островърхите покриви на града.

Яков седна на обичайното си място върху бордюра на градината и с болка загледа излъсканата до блясък настилка на пасажа.

«Тук някога летеше моята «Пролет»! — в тъга поклади той глава и очите му се изпълниха с влага. После си рече: «Ще си ида до кея на дърварите пеша, но преди да си тръгна, ще погледам шествието на първенците, дето са поканени на царския бал. Това шествие ще ми подскаже какви ли не сюжети!» И веднага си представи рогати дяволи, облечени в лъскави фракове, и до тях — трътлести дяволици, наконтени в модни рокли от китайска коприна. «Такава чудесна гледка не може да се види всеки ден!» — каза си Яков, но не се усмихна, защото си спомни със смут, че до тоя час беше споменал името на нечистата сила два пъти.

Най-напред пристигна ескадрон кралски гвардейци, с орлови пера на калпаците. Те се наредиха от двете страни на пасажа и замръзнаха върху конете си като статуи. Капитанът им закова коня си на сред пасажа, изрева някаква команда, статуите измъкнаха шашките си и отново замряха. Когато измъкнаха шашките си, по стъмнения мрамор на катедралата като че ли се появиха и изчезнаха мигновено огнени светкавици. Беше интересно и момчетиите, които се бяха покачили върху дърветата, ахнаха от възторг.

После заприиждаха гостите. Ах, това не беше обикновено шествие, дори в държавния театър, когато представяха исторически пиеси, не можеше да се види нещо подобно! Не, това не беше шествие, небесната дъга беше слезла сякаш на земята и се източваше бавно и тържест-

мно към летния дворец. Блестяха ламета, искряха тафти и коприни, святкаха като лъчезарни звезди рубини и елмази. Ами голите рамене и шии на дамите, ами воалите и усмивките им, ами огънчетата в очите им, които можеха да стопят дори мъртвия мрамор на старата катедрала. . .

Яков гледаше и се радваше и душата му сякаш възнасяше благодарствен химн към небесата.

И изведнъж изтръпна — очите му се прехласнаха, душата му занемя, а сърцето му се сви от мъчително-сладостна болка. Насреща му се задаваше млада жена със златисти на цвят коси, с очи, в които се отразяваше огрееният от залеза лазур на небето, с чувствено извити устни, на които би завидяла дори самата ненаситна богиня на любовта. Но в случая най-интересното беше това, че и хубавицата го гледаше с прехласнати очи и като че и нейната душа беше занемяла, и сякаш и нейното сърце се беше свило от мъчително-сладостна болка.

Така Яков и тази жена не сваляха очи един от друг. Колко време продължи това? Може би повече, отколкото беше редно — не за Яков, разбира се, а за жената. Жената беше годеница и нейният годеник, един мустакат капитан от кралската свита, крачеше до нея и лицето му се наливаше с кръв. Той беше човек на реда, затова прошепна няколко думи на адютанта си и посочи Яков с глава.

Адютантът се отдели тутакси от шествието, дойде при Яков и му рече:

— Негоднико, така ли се гледат чуждите годеници?

— Но аз не зная, че тя е годеница! — каза Яков.

— Сега ще научиш! — поклати глава адютантът.

Той замахна с бича си, зашлеви Яков по лицето, после заповяда на одного от гвардейците да го върже за коня си и да го изведе вън от града.

— И повече да не си се мяркал тук! — закани му се той с юмрук.

Ето как Яков се намери посред нощ сам сред полето, под открито небе и с вързани ръце.

Той не се изплаши, защото пред очите му сияеше ангелското лице на онази жена, която обикна от пръв поглед и която щеше да обича през целия си живот. Само му дожаля за самия него и страшна мъка задави гърлото му.

— По-добре да ме вземат дяволите — изохка той, —

отколкото да живея, макар и една само нощ без нея!

Едва беше изрекъл тия думи и сухите треволяци около него започнаха да шумолят и да съскат като настъпени змии от нечий тежки и приближаващи се стъпки. В тихата и слаба светлина на звездите Яков видя да застава над него една суха и висока фигура на мъж, загърнат в дълъг черен плащ и с широкопола черна шапка на главата си.

— Аз съм дяволът! — проговори мъжът с изненадващо мек и топъл глас. — Какво искаш от мен?

— Какво може да иска един човек от дявола! — рече Яков и по посинелите му устни пропъзля мъчителна усмивка. — Искам да бъда щастлив!

— Е, добре! — повдигна рамене дяволът. — Аз мога да ти дам всичко, което не си имал досега. Какво желаеш да имаш, за да бъдеш щастлив?

— Жената, която видях да минава с царските гости през пасажа «Свети Стефан»! — усмихна се замечтано Яков. — Жената със златните коси, с лазурните очи, с най-чувствените устни сред всичките жени на света! Тя има ангелско лице и навярно и сърцето ѝ е ангелско. Искам тази жена да ми принадлежи, за да бъда щастлив!

— Аз мога да ти дам всичко, каквото не си имал досега! — усмихна се дяволът, но в слабата светлина на звездите Яков не видя усмивката му — добра ли беше, или зла. — Само че в замяна на щастие, което ще ти дам, аз ще взема всичко, което притежаваш и което е изпълвало душата ти с радост до тоя час. Съгласен ли си?

— Да не би да си правиш устата за моето рисуване? — настръхна Яков.

— О, не! — каза дяволът. — Аз не мога да отнемам дарованието, което бог ти е дал. Рисувай си! Но всичко друго, което те е правило щастлив, трябва да бъде мое. Завинаги!

Яков се попита: «Какво друго съм имал освен рисуването? — И си отговори: — Живял съм в една изба, тъмна като гробница; събирал съм грошове в една консервена кутия; ходил съм облечен в сиромашки дрехи от каменарско кадифе.»

— Вземи го това щастие! — провикна се Яков. И без да се колебае, рече: — И нека бъде твое за вечни времена!

— Благодаря! — каза дяволът и килна назад широкополата си шапка.

— Няма защо! — каза искрено Яков.

— Онази жена ще бъде твоя! — кимна дяволът.

И в същия миг изчезна, като да се сля с нощта.

Над света остана да мъждука само студената и почти незрима звездна светлина.

ЯКОВ И ЗЛАТОКОСАТА

I

Събуди се от сутрешния хлад. Откъм морето духаше силен източен вятър, наоколо миришеше на водорасли и мокър пясък, на лайкучка и буренак. Градът се виждаше далече, кубетата на «Свети Стефан», лизнати от лъчите на изгрева, приличаха на две сочни череши. Оттатък кея на дърварите една гемия, надула платна, поемаше курс към розовелия хоризонт.

«Каква хубост!» — възкликваше възторжено при подобни гледки Яков, но този път сърцето му остана равнодушно. В сърцето му нямаше вече място за друга хубост освен за хубостта на жената със златистите коси, на която се беше усмихнал снощи влюбено и която също му се беше усмихнала с любов. Пробуждайки се, той виждаше пред очите си само нейната хубост, за прелестта на утрото сякаш беше ослепял.

Но образът на Златокосата събуди в душата му заедно с чувството на болезнено блаженство и едно цяло ято от черни грижи, които тутакси се разлетяха безредно, както правят гарвани през късна есен. Литнаха в душата му черни грижи и взеха да се стрелкат нагоре и надолу, досущ като грач-птиците, които никога и никому не са предвещавали добро.

Нямаше торбата си, която посеше на рамо, нито цветните тебешери, с които рисуваше чудеса и даваше образ на мечтите си, нито грош в кесията си, за да си купи сутрешното парче хляб. Бяха го били снощи, бяха го извели от града вързан, бяха му забранили да се мярка на пасажа «Свети Стефан». Изведнъж беше се намерил сякаш вън от света.

Той не беше живял, както знаем, и до тоя момент в безгрижие и охолство, но в отчаяние и неизбродна безизходница като тазн, в която сега се намираше, не беше из-

падал. И понеже в главата му не се мяркаше никаква спасителна мисъл и отникъде не се подаваше ръка за помощ, той реши да предаде по-нататъшната си участ в ръцете на съдбата. Практически това означаваше да се тръшне на земята, да се зарови, доколкото може, в треволяка, за да не го пече силно слънцето, и да чака по-нататък «каквото бог даде».

Речено, сторено! Коленичи, за да си изрови колибка, и в същия миг погледът му беше привлечен от нещо, което най-напред го изплаши, защото му заприлича на змия, а после изпълни душата му с най-светли надежди. Пред очите му лежеше на земята един кожен ремък, стърчен като змия. Тоя същият ремък, с който бяха вързали ръцете му вчера, когато го изведоха вън от града. Около китките му още личеха синини от него, напомняше му уморителния и мъчителен път, който беше извървял от пасажа «Свети Стефан» до това място, вързан като разбойник за седлото на гвардейския кон. Тоя ремък му напомняше ужасни неща и въпреки всичко той го сграбчи с такава буйна радост, сякаш беше намерил не парче изтръкана кожа, а тлъст кемер с жълтици.

Някой мъдрец казал някога си, че човекът е мярка за всички неща. Ако един богаташ беше намерил тоя ремък, той не би му обърнал никакво внимание, не би се навел в никакъв случай да го вдигне от земята. За богаташа ремъкът щеше да бъде едно нищо. Но за Яков той беше повече от нищо, защото щеше да го продаде за коматче хляб, а коматчето хляб щеше непременно да го научи как да изтръгне Златокосата от властта на мустакатия царски капитан. Кой казва, че човек не е мярка за всички неща?

Дали в тоя миг му дойде наум непременно златокосата хубавица, не твърдим, но едно е сигурно, че той почувства живота си осигурен за един ден, а всеки знае, че в един ден могат да се случат всевъзможни неща, и най-обикновени, и най-чудни. Защо в частта на чудните неща да не измисли как да замести като годеник мустакатия капитан?

Яков прибра ремъка и с обнадеждено сърце тръгна към кея на дърварите. Когато първоначалната му радост от находката се поуталожил, той се замислил. Гвардейският сержант беше го оставил вързан на това място. Той добре си спомняше, че гвардейският сержант си отиде, без да го развърже. Яков му рече: «Добри човече, нима ще ме оста-

вите с вързани ръце сред това безлюдно поле?» Она му беше отговорил: «Първо, аз не съм добър човек, а съм гвардейски сержант; второ, само прекият ми началник, лейтенантът, може да ми нарежда едно или друго; и трето — ти си вагабонтин, който не заслужава милост. Тъй ли се намига на чуждите годеници? Аз да бях на мястото на капитана, щях веднага да те съсека!» Беше си заминал, без да му каже дори сбогом. Яков си спомняше, че когато го загуби от погледа си, веднага се строполи на земята; и дали беше от отчаяние, или от умора, земята захвана да се проваля под него, потъваше, докато пред очите му причерня съвсем.

Той не можеше да си даде сметка колко време беше потъвал в преизподните. Когато беше дошъл на себе си, видял беше пред очите си не друг, а дявола.

Като си спомни за дявола, Яков се уплаши и челото му се ороси с пот. Сън ли беше сънувал, или наистина се беше договарял с царя на пъклото? После си припомни дума по дума разговора, който беше водил с дявола, и се успокои. Ако имаше някой изигран в пазарлъка, това беше рогатия, разбира се. Беше си запазил уменията да рисува, а всичко друго (взели го дяволите другото, до гуша му беше дошло от него!) беше дал на дявола срещу щастieto да притежава най-красивата жена на света, срещу великата радост да обича и да бъде обичан. Беше се отървал от мъки, а в замяна щеше да получи голямото щастие, което дарява любовта. Кой беше спечелил от среднощния пазарлък, дяволът или той?

Както и да премисляше нещата, печелившият излиза все той. Едно безпокойство само го глождеше — дали пазарлъкът беше жива истина, или беше само сън. . .

Като наближи града, срещна го един въглищар с магаре.

— Този ремък ще ми върши добра работа! — рече му въглищарят. — Какво искаш за него?

— Коматче хляб.

— Моето коматче е толкоз малко, че като го разделя на две, ти няма да получиш нищо. Искаш ли лопата кюмюр?

— Нямам мангал! — рече Яков и отмина.

По пътя за кея на дърварите срещна един учител.

— Този ремък ще ми върши добра работа! — рече той. — Продаваш ли го?

— Не го продавам! — поклати глава Яков, като си представи «работата», която учителят имаше наум.

Ремъкът остави в ръцете на една хубава, закръглена женичка. Тя носеше един топъл хляб под мишницата си, чупеше си от него и сладко дъвчеше.

— Продавате ли туй нещо? — запита го тя.

— Продавам! — отвърна шепнешком Яков, сломен напълно от сладкия мирис на топлия хляб. — За какво ви трябва?

— Ами да се вардя от някои по-нахални и палави ръце! — засмя се звънко жената. — Колко пари искате за него?

— О! — каза Яков. — Вземете го без пари! На мен и без туй не ми трябва. Вземете го! — И сложи ремъка върху ръката ѝ.

Жената го изгледа с дълъг и нежен поглед, той беше красавец, нали, но нашият герой не погледна в очите ѝ, той беше много влюбен, и най-вече — главата му се въртеше от глад.

Наближавайки кея, той се усмихна примирително и махна с ръка.

«По всичко изглежда, че ще се умира! — рече си той. — Сега няма какво да продам дори за едно коматче хляб! Но можех ли да правя търговия с една дама? — разпери той ръце. — Може ли потомъкът на придворния художник Яков-първи да прави търговия с една дама? — Той поклати глава и тоя път по устните му пропълзля усмивка, която беше едновременно и весела, и тъжна. — Яков-трети умира от глад, но не продава на дамите вехтории!»

С тая усмивка на лицето си той пристигна пред сградата, под чийто праг се намираше неговото мазе. И в същия миг зяпна от удивление, сякаш беше застанал по погрешка пред парадния вход на кралския палат. Отпреде му стоеше един висок момък, наметнат с черна пелерина и с черна барета на главата си, закичена с гарваново перо. Той държеше с лявата си ръка юздата на един гиздав бял кон.

— Вие ли сте художникът Яков? — попита той.

Яков едва сега забеляза, че зад момъка, между рамото му и шията на коня, се пули с жабешките си очи хазяинът му. Той имаше вид на човек, който гледа истински неща, а пък си мисли, че сънува.

— Аз съм художникът Яков — рече Яков.

— Правнук на резбаря Яков и пра-правнук на придворния художник Яков?

— Нямам основания да се срамувам от рода си! — каза Яков.

— Господине! — каза тържествено момъкът с гарвановото перо. Измъкна от една кожена цилиндрична кутия дебел лист хартия със златист цвят, подпечатана с големи и тежки восъчни печати, и започна бавно да чете:

Ваше благородие Яков Я. Яковов,

В управлението на Н-ската окръжна архива беше открит неотдавна препис от оригинала на смъртната присъда, издадена на времето срещу вашия пра-прадядо, негово благородие придворния художник Яков. Вашият пра-прадядо, осъден на смърт чрез изгаряне, не е бил лишен от благородническата си титла, а това означава, че всички негови преки наследници са имали и имат право на благородническа титла. Вие, господине, имате право на титлата «благородие», която носи рента един златен наполеон годишно. Следователно вие имате право да получите от касата на Н-ското окръжно управление 28 (двадесет и осем) златни наполеона, които ние надлежно ви изпращаме по специален пратеник. Ние ви изпращаме също така емблемата на титлата «благородие» — една златна звезда върху фон от синкав емайл. А в знак на уважението ни към вас, като наш почетен съгражданин, подаряваме ви един бял кон, надлежно обмундирован.

С почитание:

Председател на Н-ското окръжно у-ние
(подпис и печат)

Председател на финансовите служби при Н-ското управление
(подпис и печат)

Председател на управлението по титлите при Н-ското управление
(подпис и печат)

Приложение: 28 (двадесет и осем) златни наполеона и един бял кон за езда с надлежните му такъми за управление, пълен комплект.

Главен касиер на Н-ското управление
(подпис и печат)

Н-ски окръг, 20 май, 18. . . год.

Като свърши с четенето, пратеникът на Н-ския окръг

извади от пояса си една кесия от червено кадифе и чинно я подаде заедно с документа на нашия герой. А той, понеже главата му се въртеше и без това от глад, не изглеждаше особено смаян. Той прие парите и документа мълчаливо и понеже не му идеше наум какво да каже или да направи, поглади коня по шията и попита ласкаво:

— Как се казваш?

Конят махна с опашка, но не проговори. Вместо него се обади момъкът:

— Конят се казва Безмер, ваше благородие. А златната звезда се намира в кесията с жълтиците.

Като окачи звездата върху каменарската си куртка, Яков попита:

— Защо Безмер?

— Защото, ваше благородие, нямат мярка нито красотата му, нито безподобната му бързина!

— Е, хубаво — каза Яков. — Да вървим!

Той сложи крак върху позлатеното стреме и понеже беше висок и лек, лесно възседна Безмер.

— Къде ще вървим? — попита момъкът.

— При Златокосата! — отговори Яков, незамисляйки се нито за секунда. — Без нея не мога да живея дори един час! Трябва да я открия веднага, за да ѝ направя предложение за женитба.

— Ваше благородие! — обади се с мазен глас хазиянът. — Дължите ми за квартирата още 100 гроша. При това вие напускате без предупреждение!

Яков извади от кадифената кесия един наполеон и небрежно го захвърли в краката му.

— Дано моята квартира да ти послужи за гроб! — рече той.

Хазиянът се сепна от изненада, защото за пръв път чуваше от кроткия си до тоя час наемател подобни непристойни думи. Той опита наполеона в зъбите си, за да провери дали е истински, сложи го в пазвата си и поклати глава:

— Не сте прав, ваше благородие! В туй мазенце, дето спяхте зимно време, е топличко, пък и морето се чува!

Яков отмина гордо, без да отговори, но момъкът улови типа за яката на ризата му, разтърси го, както трябва, и с не много любезен глас му рече:

— Върни рестото до 900 гроша, докато не съм те удущил, жабо ококорена!

Като получи рестото до стотинка, той настигна Яков и му подаде парите. Но Яков се разсърди:

— Как можеш, приятелю, да ме занимаваш с подобни дреболии!

— Но толкова пари струва кон със седло, ваше благородие!

— Добре, купи си кон със седло, приятелю, ние ще минем и без туй през конския пазар. Но бързай, защото минутите текат. Ах, ако знаеш каква опасност грози моя златокос ангел! Има един мустакат капитан от кралската свита, един звяр, който може да я поведе към венчило всеки миг!

Момъкът се усмихна хитро и дори малко снизходително, но Яков го гледаше отвисоко и не можа да забележи усмивката му.

Така стигнаха до конския пазар.

Момъкът от Н-ския край се казваше Василчо. И така Василчо си купи едно много хубаво рижаво конче от породата на конете, дето теглят грънчарски каруци, търпеливо, яко и замислено. Имаше само един, и то несвойствен за породата му недостатък: обичаше скришом да хапе по задниците по-личните си събратя и особено ония, които го настигаха на път.

— Къде живее вашата дама? — попита Василчо.

— Не знам — каза Яков. — Но ако попитаме, да речем, най-прочутия фризьор, той навярно ще ни упъти. Не може най-прочутият фризьор да не знае адреса на най-прочутата красавица!

— Това е много сложно! — поклати глава Василчо. — Аз предлагам на вниманието ви един по-прост план. Знае се, че всички прочути дами правят сутрешните си разходки на коне по една прочута алея и че по тази алея се срещат със своите избраници. Вашата златокоса дама ще излезе да се разходи по тази алея и ние непременно ще я срещнем там!

— Трябва да вървим! — каза Яков. — Да питаме къде е тази алея, по която дамите се разхождат с коне, и да не губим повече време!

— Ваше благородие! — усмихна се Василчо. — Вашата златокоса дама още спи, часът е едва осем!

Яков погледна небето и въздъхна. Слънцето още не беше възседнало кубетата на «Свети Стефан», времето вървеше наистина по-бавно от костенурка.

— Имам още две предложения — каза Василчо. — Първото е — да закусим. Една топла чорба ще ви дойде съвсем на място. Чорбата ще направи очите ви още по-лъскави и влажни, а дамите си умират по такива очи. Второто ми предложение е да помислите малко по тоалета си, ваше благородие. Каменарската ви премяна е добра, но кой благородник се облича като каменарин, когато ще прави предложение на една знатна дама?

— Моята дама не е суетна! — каза малко обидено Яков. — Снощи аз бях облечен в същия костюм, който нося сега на гърба си, а тя ми се усмихна така прелестно, както не са се усмихвали досега на нито един княз в света, натруфен в плюшове и коприна!

— Не се съмнявам, ваше благородие, но в нашия Н-ски край опитните мъже разправят, че жените вечер имали един ум, а заран — съвсем друг! Те били вечер много сговорчиви, но затова пък заран ставали много капризни и мъчни. Ще загубите малко време да си изберете един подходящ костюм, но затова пък ще се подсигурите срещу всякакви капризи. Нали въпросът е княгинята да бъде ваша?

Княгинята да стане негова още тоя час — тая надежда изпълни сърцето на нашия герой с толкова много ентузиазъм, че дори ребрата го заболяха. Главата му отново взе да кръжи и той си каза, че е сигурно от любов. После те закусиха с топла чорба и кръженето попремина, но болките в ребрата не изчезнаха съвсем.

И така към 10 часа преди обяд Яков и пратеникът на Н-ския окръг, който набързо се самообяви за негов адютант и доверен човек, към 10 часа и двамата излязоха на романтичната сенчеста алея, по която младите знаменити хора си правеха сутрешните разходки. Сега Яков беше облечен като истински княз, с атлазена синя пелерина и костюм от червен плюш, украсен с жълти гайтани, на главата си носеше благородническа барета, закичена с пауново перо. Той блестеше от хубост като древен млад бог и ако някой познавач на античното изкуство го видеше случайно, връщайки се от кръчма, непременно щеше да го вземе за някоя оживяла статуя на Праксител, пременена в съвременни одежди и тръгнала да се разхожда на кон по булевард «Кралица Мария». Той щеше да се учуди кой знае колко. За щастие любители на античното изкуство не се шляеха по този булевард, те не го пресича-

ха дори, освен веднъж на 10 години, когато отиваха на симпозиум в съседната държава Керкирия и пътят им за гарата минаваше оттук. За разлика от господаря си Василчо се беше облякъл в една мантия и едни одежди черни от горе до долу и ако не беше голоблад, всеки щеше да го вземе за някой странствуващ монах или мисионер.

Такива изглеждаха нашите герои, когато към 10 часа заранта се появили на булеварда «Кралица Мария». Яков яздеше напред на своя бял красавец, а подире му крачеше тромаво неугледният, но як жребец на Василчо, намусен, сякаш беше ял незаслужен бой, и навъсен, защото си беше по характер мрачен и заядлив.

Разбира се, Яков правеше силно впечатление с хубостта си и всичките знатни дами като по команда се заглеждаха прехласнати в него. Някои се захласваха до такава степен, че гледайки го, забравяха да си затворят устата и минаваха покрай него зинали, сякаш на глътката им беше заседнала рибена кост. А други дами не сваляха очи от лицето му и като хипнотизирани насочваха конете си право срещу неговия кон, та ставаха малки суматохи, в разгара на които лукавият Василчов кон хапеше колегите си или каквото се мернеше около муцуната му. При това той се преструваше на разсеян и си придаваше такъв невинен израз, че на пострадалите не им идеше и наум да го подозират в какъвто и да било грях.

Но ето че най-после се зададе и Златокосата. До нея яздеше на вран кон мустакатият капитан от царската свита.

Времето спря да върви, слънцето се закова на едно място, а въздухът около ангелската главица на Златокосата затрептя, засия, превърна се на разтопено злато. За разлика от други знатни дами тя не зина от изненада, нито подкара коня си като хипнотизирана право срещу коня на нашия герой. Не, тя просто се спря, усмихна се и рече:

— Ах, ама това сте вие!

Когато тя се усмихна, засмя се и утрото сякаш, а когато отправи погледа на лазурните си очи към Яков, небето за миг се стрелна към земята и влюбено я целуна.

— О! — каза Яков. — Аз съм.

— Боже мой, вие сте наистина!

Капитанът от царската свита подръпна мустака си и

предупредително се прокашля. Враният му кон удари с копито по земята и ядосано запръхтя.

— Аз съм! — повтори Яков.

Той не поглеждаше изобщо капитана. Сякаш никакъв капитан не съществуваше на тоя свят.

— Боже мой! — каза тя. — Вие сте естествено, но вчера лицето ви излъчваше една такава особена виделина, а днес я няма. . . или на мен тъй ми се струва! Но все едно, и такъв, какъвто сте днес, пак изглеждате много добре! Нали, Мишел? — обърна се тя към своя годеник, капитанът от кралската свита Михал.

Лицето на Михал пламна и се поизкриви малко, сякаш го беше близнал лют пламък. Той погледна към разлистените корони на старите кестени, скръцна със зъби и не отговори. Враният му кон удари ядосано по земята с двата си крака.

— Ах, колко сте шик, боже мой! — възкликна Златокосата, като не сваляше очи от смутеното лице на нашия герой, който беше пребледнял от възмущение. . . — Мишел! — обърна се тя към своя годеник и строго го изглежда: — Аз мисля, че ти трябва да се извиниш на негово благородие за вчера, нали?

Преди да отговори, капитанът засука и двата си мустака и направи краищата им остри като шила. После се прокашля няколко пъти издълбоко, потупа коня си по шията и рече:

— Какво ще му се извинявам, княгиньо! Отде да съм знаел, че е благородник! Той беше облечен в мръсен каменарски костюм и се държеше като негодяй! — Той обърна изкривеното си от злоба лице към Яков и продължи: — Ти вчера не носеше кавалерската си звезда, помислих те за обикновен човек, затова заповядах да те набият и да те изхвърлят вън от града. Ако носеше звездата си, господине, аз щях да се съобразя с благородническия ти произход и вместо да карам други да те бият, сам щях да ти обявя дуел, и да те наредя, както трябва, защото. . .

— Ти трябва да му се извиниш, Мишел! — прекъсна го Златокосата и по чипото ѝ носле премина лека тръпка. — Хайде! — И в ангелските ѝ очи блеснаха сърдити пламъчета.

— . . . защото — продължи мисълта си капитанът — аз виждам, че ти си протегнал ръка към зестрата ѝ от един милион, както са го правили една дузина кандидати пре-

ди тебе. Трябва да знаеш, господине, че тия една дузина алчни кандидати аз съм изпратил скоропостижно на оня свят, и ако ти. . .

— Мишел! — извика строго Златокосата.

Докато капитанът и нашият герой разговаряха така пред зора на княгинята, Василчовият таласъм неусетно изобиколи врания змей на капитана и още по-незабелязано го ухапа по огромната му, красиво заоблена задница. Враният змей подскочи обезумял, от обида ли, от болка ли, хвърли къч и кралският капитан в същия миг се намери на земята, вирнал на възбог краката си, обути в червени ботуши от най-първокачествен лак.

Как звънко се изсмя Златокосата! Навярно нито един палачо от държавния цирк не можеше да я разсмее така. Блузата ѝ се разлюля много силно, сякаш отвлътре бяха се сборичкали за няколко мига всичките земни ветрове.

— Ах! . . . ах! . . . — смееше се тя.

Все пак капитанът беше кралски гвардеец, той се изправи чевръсто и най-напред сложи ръка върху дръжката на 30-сантиметровия си пищов, който стреляше като един малък ръчен топ и можеше да отнесе главата на нашия Яков «яко дим». Но колкото и да беше разярен, веднага се сети, че тези работи не стават така в присъствието на една княгиня, пък и опитното му око долови, че нещо като острие на секирка блесна в десницата на Василча, затова остави на мира пищова си, прокашля се и рече с достойнство:

— Избери си оръжие, господине, и ми изпрати секундантите си още днес следобед!

— Какво оръжие? — учуди се Яков.

— Оръжие, с което ще се бием на живот и смърт, негоднико! — изрева капитанът и с такава сила подскочи, за да се качи отново върху коня си, че малко остана да отхвърчи чак оттатък канавката на пътя.

— Вие искате да се дуелираме? — попита още почувудено Яков.

— Ами да, мамино синче, искам! Какъв мъж ще съм, ако оставя годеницата си неотмъстена? Тебе страх ли те е?

— А, не! — каза Яков. — Защо?

— Ще се стреляме с пищови, или ще се сечеме със сабли? — оголи зъби капитанът. — Избирай!

— Изберете оръжието, с което ще се дуелирате! — усмихна се на Яков Златокосата. — Според мен — каза

ти и още по-мило се засмя — пищовът е по-благородно оръжие. От малка изпитвам отвращение към ножовете!

Яков не беше докосвал до тоя час ни пищов, ни сабя, затова се колебаеше какво да предпочете, но в тоя миг, Василчо се приближи до него и му намигна: «Елате на-сам!»

Като се отделиха няколко крачки встрани, Василчо рече:

— Ваше благородие, кажете на тоя разбойник така: «Искам да се бием с тояги още тази нощ, щом месечината залезе!»

— Добре! — кимна Яков. И като се върна на предишното си място, рече на капитана: — Искам да се бием с тояги още тази нощ, щом месечината залезе!

Капитанът беше весел човек. Той прихна да се смее и толкова се смя, че щеше насмалко да се задави.

— С тояги! . . . Как ти хрумна! . . . — превиваше се той.

Когато най-после се успокои, пое дъх и рече:

— Е, хубаво! Все ми е едно дали ще те застрелям, или ще те сека, или ще ти строша кокалите! Ей, богу, все ми е едно! Изпрати ми, господине, секунданти си следобед. Живея до кралските конюшни: капитан от лейбгвардията на негово величество Михал Михалов! — И пренебрежително му се усмихна, подкарвайки коня си напред.

Златокосата изгледа с дълъг поглед нашия герой, усмихна му се нежно и с топъл глас му рече:

— Желая ви успех! Ако вие го пречукате в дуела, веднага ставате мой годеник!

Ах! Отново въздухът се превърна на запалено злато и от лазурния купол на небето се изсипаха безброй усмивки, весели и цветни като празнични конфети. Яков гледаше запаленото злато и цветните конфети и си мислеше примирено: — «Да умреш сред такъв разкош пак е щастие! — И си мислеше още: — Навярно това е щастieto, което дяволът ми обеща!»

2

След като нае нова, обширна и луксозно мебелирана квартира на булеварда на Победите, Яков си легна да спи, а Василчо излезе да му търси подходяща тояга за предстоящия дуел.

Дуелът започна в полунощ, когато последното лъскаво парче от месечината потъна зад върхарите на гората и над поляната се възцари пълен мрак. Тъмнината беше толкова гъста, колкото и тишината, и само пръхтенето на конете, което се чуваше навремени откъм пътя, напомняше, че светът все пак живее и не му е до никакви дуели.

Малко преди светликът да изчезне съвсем, двамата главни секунданти, Василчо и един гвардейски лейтенант, разделиха противниците на 15 крачки един от друг. Михаил и Яков държеха по една дебела дрянова тояга и чакаха сигнала на главния съдия, един артилерийски полковник от запаса, за да започнат битката. Тя щеше да се води според изявленията на двамата противници «на живот и смърт», тоест, докато един от двамата престане да шава и да дава признаци, че е жив. При тая непрогледна тъмнина оня, който пръв паднеше на земята, не биваше да чака нищо добро от противника си; черният мрак, както се знае, умее да пази и най-черните тайни.

Капитанът гореше от ярост и нетърпение да премахне конкурента си — той беше готов да се бие със самия дявол, но да не остави зестрата на княгинята (един милион) да падне в чужди ръце. Яков пък не изпитваше никаква ярост, той не пламтеше от желание да убива когото и да било. Той никога не беше се бил в живота си с никого и ако излизаше на тоя дуел, правеше го от любов — предпочиташе да умре по един достоен рицарски начин, вместо да живее в позор, като гледа любимата си да е съпруга на друг.

— Готови ли сте? — обади се в тъмнината артилерийският полковник от запаса.

— Слушай, хлапако! — провикна се неочаквано от мястото си капитанът от кралската свита. — Ако се пръждосаш оттук още тоя час и ми обещаеш никога да не се завръщаш, ще ти пощадя живота. Чуваш ли? Защото ти не си за мене никакъв противник, ти си просто един бояджия, една плюнка и мене, честна дума, ме е гнус да се бия с такива!

— Да ти отстъпя Златокосата доброволно? — каза Яков и се засмя. Кой знае откъде намери сили за тоя смях, но истински се изсмя. — Туй дори и насън да не го мислиш! — рече той.

— Тогава умирай, глупако! — ревна капитанът и се спусна насреща му.

И Яков се устреми напред, но третата си крачка се спъна и падна на колене. В същия миг тоягата на капитана свирна над главата му и един ботуш, тежък като планина, настъпи лявата му ръка. Яков изохка от болка, но измъкна ръката си и се изправи. И тогава тоягата на капитана пак свирна във въздуха, но много по-слабо, защото капитанът нямаше достатъчно място пред себе си, за да се засили. Все пак тя се стовари върху задника на Яков и нашият деликатен герой се просна безчувствен на земята.

Редно е да се предположи, че тоя удар на капитана е сложил край на битката и че по-нататък на капитана не е оставало нищо друго освен да доубие противника си. Предположения могат да се правят в подобен дух и всяко от тях изглежда естествено и много правдиво.

Но в действителност нещата се развиха съвсем друго-яче и в противоположна посока. Нали в живота често се споменава за «невероятни» случаи? Невероятни, пък стават! Ето такъв невероятен случай се случи и тая нощ в местността «Ястребово», шест километра източно от града.

Какво толкова невероятно беше станало всъщност? Ами това, че битката между капитана и нашия герой пр о д ъ л ж и, милостиви господа! Оня удар на капитана покоси Яков на земята, но след това последваха яростни схватки на тояги, които се удряха една о друга със страшна сила, и тия ужасни схватки се съпровождаха с тепане на силни и тежки крака по земята и със задъхано и нажежено дишане. Сетне последва едно яко «бух» и капитанът изрева с дебелия си глас като ранен глиган. Други няколко «бух» и «прас» накараха капитана да заквичи като шопар, търколен за клане. Когато капитанът започна да хърка, всички секунданти заедно с доктора хукнаха по посока на хъркането. Артилерийският полковник от запаса светна с фенер и Василчо извика: «Моят е в безсъзнание!», а лейтенантът въздъхна: «Моят май бере душа!»

Василчо повдигна Яков от земята и бързо го понесе към онова място, откъдето се чуваше конско пръхтене. На пътя ги чакаше удобна кола, впрегната в два чифта силни коне.

Благодарение на Василчовите мехлеми и компреси, чиято лечебна стойност беше наистина чудотворна, Яков дойде до заранта на себе си, по обяд можеше да сяда, без да се мръщи, а след обяд започна да се готви за предстоящия тържествен прием у княгинята.

Какво ли не си мислеше Яков, докато нагласяше тоалета си и едни след други сменяше разни рединготи и връзки, за да си избере ансамбъла, който му отиваше уж най-много. Ах, колко по-лесно му беше, когато имаше само един костюм от каменарско кадифе! От това изминало време го отделяше само някакво денонощие, но, кой знае защо, струваше му се вече «някогашно», много отдавнашно и се мяркаше в съзнанието му едва забележимо, забързано, сякаш една птичка се стрелваше от едно дърво на друго, съседно.

Какво ли не мислеше Яков за предстоящата среща със Златокосата! Ще я целуне по устните и ще замре, вдишвайки дъха ѝ, попивайки топлината ѝ, сливайки се с душата ѝ — свръхбанални неща се мяркаха във въображението му, едни и същи за всички влюбени хора, откакто съществуваше светът. После щяха да излязат в парка, който се простираше зад княжеския дворец, щяха да седнат на някоя усамотена скамейка, сгушена сред цъфнали жасмини и люляци, и дълго, дълго щяха да си говорят (целувайки се, разбира се!) как са се търсели до тоя час!

Познат диалог от хиляди години и думи, произнасяни милиони пъти от милиони влюбени! Какво друго можеше да измисли?

Но ако той не можеше да измисли, другата страна можеше и ето какво се случи по-нататък:

В пет часа двама лакеи го въведоха в залата с петте кристални полилеи. В тази зала Златокосата посрещаше гостите си и представяше на приятелите си някои свои нови познати.

— Негово благородие Яков! — извика високо лакеят, който беше застанал от дясната му страна.

Гостите се разстъпиха и в дъното на залата, в края на източения шпалир от лъскави рединготи и сребърни ламета Яков видя Златокосата — тържествена като богиня, в бяло, с голи, сияещи рамене. Тя пристъпи с плъзгаща се походка до средата на шпалира, застана неподвижна и Яков се досети, че и той на свой ред трябва да направи същото. Когато дойде до нея, тя протегна ръка, привлече

го до себе си и едва-едва докосна устните си до неговите устни. После каза с присторен патетичен тон на актьор от любителска труппа:

— Добре дошел, годенико мой! Поздравявам те с голямата победа!

Той се поклони малко преbledнял, а тя неочаквано и много звънко се изсмя:

— Бой с тояги в тъмна нощ! Представям си каква комедия е било!

После го улови подръка и с нарочната отпуснатост, както веселата леля прави със срамежливия си племенник, започна да го представя на гостите си:

— Вижте го какъв е смутен моят красавец, госпожо, като момиче, когато изповядва първия си грях! Нали е прекалено красив?

— Може ли ваше сиятелство да си представи, че тоя божествен пудел се е сражавал нощеска с оня носорог, капитана?

— Устните му са съвсем купидоновски, нали, госпожо?

— Ето го победителя, братовчеде! Няма грешка, нали?

Представянето продължи около един час. Всички ѝ честитяха новия годеник много сърдечно. Мъжете ѝ целуваха ръка, но имаше и такива мъже, които я целуваха по устните, толкова бяха възхитени от новия ѝ годеник. Най-много възхита към Яков прояви първият ѝ братовчед, младо конте, чиято преждевременно олисяла коса подсказваше една несдържана агресивност. Той я целуна толкова свойски и продължително по устните, че на самия Яков му се зави свят. «Какъв братовчед, дявол да го вземе!» — ядосваше се той. Но най-много се ядосваше, задето годеницата му бършеше устните на нахалника с кърпичката си, нали беше оставила червилото си по тях! Ах, красивата кърпичка как отвратително почервеня!

Представянето продължи цял час. После гостите бяха призвани към масите, дето ги чакаха богати закуски и царски напитки.

Яков каза на годеницата си:

— Постой малко при мен!

Тя му се усмихна:

— После, мили! Нали трябва да сервирам на гостите?

Гостите отлично си сервираха и сами, но тя се върте-

ше около тях, сред тях, чукаше чашата си с техните чаши и толкова се смееше весело и до забрава, че ония ветрове в пазвата ѝ отново взеха да се боричкат и да лудуват, да лудуват. . . На Яков чак му се доплака, но нямаше къде да се скрие, за да си поплаче, пък и време не стигаше, гостенките на тумби налитаха отгоре му, за да му честитят годишница и да му пожелаят щастлив живот.

После, когато свършиха със закуските, всички отидоха в балната зала.

— Искам да танцувам с теб! — прошепна Яков в ухото ѝ.

— О, мили, разбира се! — притисна се тя към рамото му и така му се усмихна, че дори столамповият полилей ахна на усмивката ѝ и завистливо премига.

С какво блаженство я прегърна той, когато прозвучаха първите тактове на валса, какво щастие се разля в кръвта му, когато усети дъха ѝ по лицето си и гърдите ѝ на богиня — опрени в неговите гърди! Кой казва, че на света е имало по-щастлив мъж от него?

Но оркестърът не беше извирил и половината от валса, и ето че оня братовчед, чиито устни тя дълго беше бърсала с кърпичката си, безочливо го избута с думите: «И на мене се пада нещо от първия ѝ валс!» — и я завъртя под носа му, а тя избухна в смях. Защо трябваше да се смее, ах, защо?

Дамата, в чиито прегръдки той се намери тутакси, съпругата на сиятелството, побърза да го утеши:

— Не ѝ се сърдете, те, двамата, много се обичат, сякаш са брат и сестра!

По дяволите, можеха да се обичат като брат и сестра колкото си искат, но защо трябваше той да я притиска толкова близо до себе си и защо трябваше тя да се обляга на рамото му толкова не по сестрински и лицето ѝ да се смее от лукава радост?

През почивката Яков ѝ каза:

— Бих искал втория валс да танцуваш от начало до край само с мен!

— Ах, мили! — прегърна го тя и го целуна по крайчеца на устните му. — Вторият валс съм обещала на негово сиятелство. Нека да оставим за нас третия валс!

В почивката между втория и третия валс тя се присъедини към една весела компания, която я отмъкна (не насила, разбира се) в бара, който се намираше в съседния

силон. А Яков се замъкна в билиардната, по това време там нямаше никого. Още с влизането си той съзря на поставката до черната дъска два цветни тебешира — син и жълт. . . До тях беше захвърлено и едно парче бял тебешир. Като видя тебеширите, Яков изпита усещане подобно на онова, което изпитва човек, когато изведнъж го облъхне аромат, спомнящ му минали и вълнуващи неща. . . «Сега ще я нарисувам толкова несправедлива към мен и лекомислена спрямо братовчеда си, че като се види, да ѝ стане мъчно!» — помисли Яков, избърса бързо дъската и грабна тебеширите. Колко време му беше необходимо, за да нарисува любимата си такава, каквато я виждаше в огорченото си сърце?

Когато завърши рисунката, третият валс не беше започнал още. Той остави тебеширите и се дръпна назад, за да огледа по-отдалеч картината си. И едва не настъпи по пръстите един човек, който незабелязано беше влязъл в билиардната и мълчаливо беше наблюдавал работата му. Каква изненада! Яков потърка очите си. Да, тоя старец с бяла козя брадичка удивително напомняше неговия някогашен ректор, академика. Е, разбира се, че беше той!

Те се усмихнаха един на друг, всеки по своему, после Яков каза:

— Нарочно я нарисувах малко несправедлива и лекомислена!

— Тъй ли? — повдигна рамене академикът. — Не виждам да сте вложили някакво по-специално отношение към княгинята. Постигнали сте удивителна прилика, като сте се придържали към класическа обективност. Но не личи отношение. Не забелязвате ли?

На дъската тържествуваше красивата, блестящата, веселата княгиня. Нищо повече.

— Хм! — каза Яков. — Може би! — И в душата му премина студена тръпка — нима вече не може да рисува така, както рисуваше до оня ден, до деня, преди да се договори с дявола? И почувствува в душата си една такава пустота, сякаш цялата пустиня Сахара се беше пренесла в гърдите му.

— Виждам, че сте преминали към академизма! — каза академикът. — Е, какво, това е по-добро от нищо!

Той се усмихна злъчно, обърна се на петите си и бавно излезе навън.

Третият валс беше започнал. Княгинята танцуваше с негово сиятелство.

Яков отиде в бара и помоли да му налейт чаша коняк.

Когато валсът свърши, той каза на годеницата си:

— Ще си ходя, защото ме заболя глава. Но искам утре целия предобед да си само с мен!

— О, мили! — погледна го недоумяващо тя. — Ти искаш фантастични неща! Утре до десет часа съм при фризьор, а от десет до дванайсет — при шивачка!

— Тогава утре вечер! — каза Яков.

— Какво — утре вечер?

— Да си само с мен!

Тя сложи ръката си върху ръката му и каза нежно:

— Утре вечер ще те представя на княгиня И. Много иска да те види, мили! Но ще гледам да танцувам един-два валса само с теб! А на кадрила ще останем цели две минути един до друг!

Тази вечер, когато Яков се прибра в новия си апартамент, Василчо го попита:

— Хубаво ли беше?

— Като във всеки дворец! — рече Яков.

— А ти беше ли щастлив?

«Много!» — щеше да преглътне през сълзи Яков, но по мъжки се сдържа и на свой ред попита:

— А ти съмняваш ли се?

По-нататък нещата се развиха така:

На седмия ден от годежната вечер Златокосата устрои голям лов в планинското си имение Сан Суси. По пътя, докато пътуваха с колите, тя издебна сгоден момент и му рече:

— Утре вечер по време на пиршеството ще седна до теб. А когато всички се напият, както трябва, ще се измъкнем в парка и ще постоим сами!

— Дано! — усмихна се тъжно Яков.

По време на лова Златокосата се появяваше ту при едни от гостите си, ту при други, но най-често можеше да се види около братовчеда си или при негово сиятелство. Яков не взе участие в лова. Когато братовчедът уби първия

елен, който гоначите изведоха на мушката му, той се разстрои и реши да се върне в имението.

Но по пътя се случи нещо, което обърна всичко, както се казва, наопаки. Това събитие навярно разтури и щастнието, което дяволът беше обещал на Яков. Казваме «навярно», защото човек за разлика от дявола никога не узнава главната причина, която му е пречила, за да бъде щастлив.

Накратко ето какво се случи:

Като се завръщаше в имението на годеницата си, разсеян и тъжен поради смъртта на елена, Яков беше издебнат в един сенчест дол от разбойници, уловен и с вързани очи отведен в едно потайно скривалище. Главатарят на разбойниците рече на Яков:

— Ще съобщим на годеницата ти, че сме решили да те убием, ако не ни проводи един милион златни. Тя ще ли те откупи?

— Може ли! — каза Яков, макар един червей, който се нарича съмнение, вече да шаваше в душата му.

Когато Златокосата, натъжена дълбоко поради това нещастие, получи писмо от главатаря, тя повика братовчедата си и му рече:

— Трябва да изпратя моя милион на разбойниците, за да откупя Яков. Иначе те ще го убият!

— Ти луда ли си! — сопна ѝ се братовчедът. — Можеш ли да си представиш какво ще стане с тебе, ако загубиш лихвите, които получаваш от банките за твоя милион? Ти няма да си в състояние да платиш заплатите на слугите си! Ти ще се принудиш да разпродаваш именията си едно след друго, докато на края се превърнеш в последна беднячка! Ще износваш роклите си и за нови няма да помисляш!

Златокосата дълго плака, после написа писмо на главатаря: «Можеш ли да намалиш сумата наполовина?» Главатарят отговори: «Мога, но ще ти върна твоя човек без един крак и без една ръка!» Като получи този отговор, Златокосата въздъхна през сълзи и рече: «И без туй съпрузите на княгините нищо полезно не вършат. Защо му са на Яков непременно два крака и две ръце?» И написа на главатаря писмо: «Питай моя годеник дали е съгласен да се върне при мен само с един крак и с една ръка. Ако е съгласен, аз ще ти изпратя половин милион!»

Главатарят попита за тази работа Яков. Нашият герой каза на главатаря:

— Пиши на моята годеница, че тя не ми е вече годеница и че не желая да ме откупва дори за един грош!

— Но в такъв случай ще трябва да те убием! — рече главатарят.

— Убийте ме! — рече Яков. — Вече ми е все едно.

На другия ден главатарят нареди да обесят Яков на едно чепато дърво, но до обесване не се стигна. През нощта пристигна Василчо, предрешен като разбойник, и изведе Яков от скривалището.

— По-добре е да ме вземе дяволът, отколкото да живея! — рече Яков, като видя Василча, но тръгна подир него.

Те дълго вървяха през разни ниви и пусти места и когато изминаха много път, Василчо рече:

— Сега трябва да поспим!

— По-добре щеше да бъде дяволите да ме бяха взели! — въздъхна Яков, но нали беше съсипан от ходене, търколи се на земята и веднага заспа.

Събуди се посред нощ. Духаше силен вятър, треволяците съскаха, храсталаците пищяха. Месечината, тънка като сърп, хвърляше от небето слаба, студена светлина.

Яков се огледа, Василчо беше изчезнал.

— Да бях и аз отишъл по дявола! — въздъхна той.

И в тоя миг из тъмното пак се появи оня човек с мантията и широкополата шапка.

— Нали те направих щастлив, като ти дадох любов, защо ме викаш пак?

— Не ти ща това щастие! — каза Яков. — Проклето да бъде! Любовта е самоизмама и като я пожелах, аз сам се измамих. Доста неща минаха през главата ми, за да разбера, че в моя живот главното нещо не е любовта. Главното нещо са парите. Милионът! Ако имах милион и любовта ми щеше да бъде щастлива! Искам п а р и!

Нащърбеният сърп на месеца се скри зад облак, настъпи голяма тъмнина. И дяволът изчезна.

Тогавя Яков си спомни, че има кибрит. Като вадеше клечки и палеше, за да си свети по малко, той тръгна към онова място, откъдето се чуваше слабо звънтене на звънчета и глухо пръхтене на коне.

Голямата мечка беше се надвесила на север. Минаваше полунощ.

ЯКОВ И МИЛИОНИТЕ

1

Като държеше посоката, откъдето идеше звънтенето на звънчетата, Яков стигна до един мек път и видя насреща си, на двадесетина крачки, закрито ландо със запалени фенери. Пред ландото помахваха глави два едри, червени коня, а на предната седалка седеше кочияш с къса пелерина и униформена фуражка. Яков позна по фуражката, че кочияшът е на служба при Златокосата, и си помисли, че ландото навярно е нейно. Като си помисли, че ландото ще да е нейно, той свърна тутакси встрани, за да не го забележи кочияшът. Не искаше да се среща ни с княгинята, ни с когото и да било от нейните хора; за него княгинята беше умряла, мъртъв за нея искаше да бъде и той. От предишната му безгранична любов в сърцето му беше останала само една горчива утайка, която разяждаше мислите му като лютивя сярна киселина. «Никога вече голяма любов!» — мислеше си той.

Той свърна от пътя в тъмното, но от ландото за велика негова изненада скочи Василчо. Василчо му замахва радостно с ръце:

— Ваше благородие! Ваше благородие!

Момъкът беше го спасил от разбойниците, беше го извел от потайното скривалище с риск на живота си и затова Яков реши, че няма да е честно от негова страна, ако не му се обади. Дяволите да го вземат тоя Василчо! За добро ли, или за зло съдбата му го беше изпратила!

— Аз съм! — рече Яков. — За какво съм ти притрябвал? Ако си въобразяваш, че кракът ми ще стъпи в това ландо, дълбоко се мамиш! Ни княгинята искам, ни нейното ландо!

Василчо свали шапката си и с тъжен глас рече:

— Княгинята е мъртва, ваше благородие!

— Княгинята е мъртва, благородието ви! — обади се

кочияшът от капрата. Той свали униформената си фуражка и почитателно се поклони по посока на двата огромни конски задника.

Ако Яков беше чул тази ужасна новина само преди десетина дена, той щеше сигурно да припадне или най-малко щеше да стои безмълвен и пожълтял като лимон поне няколко минути, както се случва дори с най-обикновените влюбени. Но сега по лицето му се изписа само едно голямо учудване, примесено с малко съжаление, и нищо друго.

— От какво се спомина толкова скоропостижно княгинята? — попита той.

— Ухапа я змия, благородието ви! — рече кочияшът, като предпазливо нахлуи фуражката си и все още не отместваше погледа си от задниците на конете. — Една много отровна змия, благородието ви! — повтори той. И допълни: — Туй се случи в имението ѝ Сан Суси, където миналата седмица тя устрои оня голям лов!

— Жалко! — каза Яков, без да влага кой знае какво чувство в тази дума. — Княгинята беше млада жена!

След това кочияшът се прокашля, а Василчо, кой знае защо, потърка ръце една о друга и рече:

— Този човек има едно съобщение за вас, ваше благородие, бихте ли го изслушали?

— Може! — кимна равнодушно Яков.

— Княгинята, ваше благородие, като разбра, че няма спасение от отровата на змията и че ще мре, повика нотариуса и му продиктува завещанието си. Тя завещава на вас, благородието ви, зестрата си от един милион златни, всичките си движими имуществва, които струват около сто хиляди златни, и всичките си имения, които струват около половин милион златни! На братовчед си завещава жартиерите си, а на негово снятелство — балните си обувки. Така че. . .

— Сериозно ли говориш? — прекъсна го Яков с обидено изражение на лицето си, сякаш той му беше съобщил нещо крайно недостойно. — Не приказваш ли измислици?

— Бога ми! — разпери ръце кочияшът. — Смея ли да приказвам небивали неща!

— Жартиерите си — на братовчед! — каза Яков и въздъхна. — Ах, ах, аз така и подозирах. . . А балните си обувки на оня шишжав глупак! . . . Тъжно и обидно, дявол да го вземе!

Когато той спомена дявола, Василчо кихна силно, а кочияшът побърза да прекръсти задниците на конете, като си мъмреше нещо под носа.

— И после какво? — каза Василчо. — Къде е завещанието?

— Завещанието княгинята остави у нотариуса, а мене изпрати при разбойниците, за да им обадя, че ваше благородие е вече в състояние сам да си урежда откупа. По пътя срещнах Василчо. Той ми каза, че тази работа е уредена, слава богу, и да съм почакал малко, защото вие сте тъдява. — Кочияшът помълча. — Мене ще ме задържите ли на служба, благородието ви? — попита той боязливо.

Яков на свой ред помълча някое време. Докато мълчеше, нежните и меки черти на лицето му се втвърдиха, то стана по-грубо, а тялото му видимо наедря около хълбоците. В очите му се появи нова светлина, насмешлива и малко жлъчна. Очите запазиха нещо от предишната си хубост и уж бяха същите, но изглеждаха други.

— Мене ще ме задържите ли на служба? — повтори кочияшът.

— Служба ли? — каза разсеяно Яков. — За службата си ще питаш моя личен секретар — кимна той небрежно към Василчо. — Може би ще те задържи.

— Благодаря! — поклони се кочияшът.

— Господарю! — обади се Василчо. — Разбойниците са тръгнали по петите ни и могат да ни настигнат всеки момент. Пък и за погребението на княгинята трябва да се погрижим.

— Прав си! — каза Яков. И като се изтягаше удобно върху меката седалка на ландото, добави: — На княгинята трябва да устроим достойно погребение. Жена, която завещава жартиерите си на своя братовчед, заслужава дълбокото уважение на един милионер. Нали, господин секретар? — попита той Василчо, който се беше наместил на капрата до кочияша.

— Ако ви кажа, ваше благородие — рече Василчо, — че княгинята е праведница и че сега сладко спи в леглото божие, ще повярвате ли?

— Все ми е едно! — намръщи се Яков и затвори очи.

— Ди-й! — провикна се кочияшът и изплюща с дългия си камшик.

Ландото меко се затъркаля по криволичещия път.

На другия ден Яков погребва тържествено Златокосата. Ах, какво погребение! Столицата на Н. отдавна не беше виждала подобно зрелище! На опелото дойде самият крал, пристигна командирът на гвардията с капитаните си, всички в червени мундири и с орлови пера на калпаците си. Дойдоха министрите начело с Йоасаф във фракове и с трикоълорни ленти през гърдите. Сиятелствата застанаха на почетно място вдясно от олтара начело с негово сиятелство полковник Давид, чиито очи бяха почервенели от неутешима скръб. Правеше впечатление отсъствието на кралицата и архиепископа, но това съвсем не помрачаваше общото настроение. Пък и какъв знатен свят беше се стекъл на опелото! Не, столицата на Н. рядко изпращаше за гробищата някого с толкова блясък. Тук бяха оцелелите от дуели кандидати на покойната, князе и каквито щеш сиятелства, кой с патерица, кой с бастун. Тук се мъдреха посланиците на Керкирия и Потидея, макар че те не бяха виждали приживе покойната дори през плет. Беше дошъл ректорът на академията, онова старче с козята брадичка, тълпяха се и се притискаха като на модно ревю прочути артисти и балерини, бижутери, крале и кралици на модата, а също така и малко обикновени хора, шивачки, търговци и сладкари, успели да се снабдят с пропуски от свои височайши клиенти.

Ето че смаяни от присъствието на толкова бляскав свят, ние забравихме да споменем, че опелото се извършваше в старата историческа катедрала «Свети Стефан», една изключителна чест, с каквато се удостояваха само споминалите се царе, архиепископите и отличилите се във войните генерали. Но най-интересно беше, че журналистите, които обикновено знаят всичко, тоя път останаха с пръст в устата, така и не научиха кой беше се разпоредил опелото на Златокосата да се извърши в катедралата «Свети Стефан». Адютантът на краля твърдеше, че с тоя случай негово величество въобще не бил занимаван; Йоасаф и архиепископът отговориха на журналистите, че те научили за случая едва тази сутрин, а всички знаеха, че опелата в катедралата «Свети Стефан» се разрешаваха само от краля, министър-председателя и архиепископа. Попитаха Яков, но той само повдигна рамене — когато пристигнал тази сутрин от провинцията, за да вземе работите

в ръцете си, му съобщили, че покойната му годеница била още снощи отнесена за опяване в катедралата «Свети Стефан». Тъй и не можа да се разбере кой беше дал първоначалното ръзпореждане. Архивистите не успяха да открият съответен документ нито в епископията, нито в канцеларията на двореца, нито в секретариата при кабинета на министър-председателя. Остана в пълна тайна и службата, която беше съставила списъка на лицата, поканени в катедралата за опелото. Какви ли загадки няма на тоя свят, макар че векът на просвещението беше отрекъл загадките до една!

Вторият случай, който щяхме да забравим — нали бяхме заслепени от блясъка на събраното в катедралата общество, — беше странното появяване на Златокосиния братовчед. Той пристигна мъртво пиян и вместо обичайната траурна лента беше превързал ръкава си с дамски жартнер. Ах, жартнер, но какъв! От сребърни нишки и с бисер, хе толкав, като лешник, вместо копче. Какъв жартнер!

Тоя безочлив човек, с очи на разгонено куче, напъна лакти, за да се добере по-близо до ковчега, нали беше уж най-близък роднина на покойната (което не му пречеше да ѝ бъде любовник), но успя да се промъкне само до средата, под големия полилей. Той беше близък роднина на покойната, но по майчина линия, а енските закони уважаваха само роднинството по бащина линия. Затова не можа да отиде по-нататък от мястото, над което висеше големият полилей. Двама мъжаги от цивилната охрана на краля запушиха устата му да не вика и го изведоха навън. Там го предадоха на свои колеги, а те на други, докато на края го «закотвиха» в пристанищната кръчма «Веселият корабокрушенец». В тази кръчма братовчедът намери компания от «корабокрушенци», които бяха започнали да «дрефуват» от среднощ. Изпи с тях бутилка ром и тутакси забрави в кой край на света се намира и в кое господарство.

Докато траеше опелото и владиците четяха вдъхновено разни молитви и сновяха между олтара и ковчега от абаносово дърво, където лежеше успокоена за пръв път и завинаги Златокосата и една дузина попове размахваха със страст посребрени кадилници, разливащи във въздуха благовонен дъх на тамян, и църковният хор от 150 сладко-

звучни гласа пееше тъжни заупокойни песни, кралят се наведе към ухото на Яков и му рече:

— Във вашето имение Сан Суси, което наследихте от покойната, се въдят най-породистите в нашето царство лопатари и глигани. Истинско удоволствие е човек да поизтрепе из тия места някоя и друга бройка отбрани животни!

— Ще ми направите изключителна чест, ако ме удостоите някой ден с посещението си, ваше величество! — каза Яков.

Той беше забравил, че неговият пра-прадядо е бил изгорен жив от пра-прадядото на краля. И ако пламъкът на оная зловеща кралска клада се беше загубил сред далечините на времето, то само преди двайсет дена той самият беше нарисувал краля като капитан на батареята, която разстрелваше с картеч спускащата се от небето алена «Пролет». Само преди двадесет дни той беше нарисувал краля като един изверг, а сега любезно и угоднически го канеше в своя дом!

«О, времена, о, нрави!» — както се бил провикнал някога един римски оратор.

— Непременно ще ви дойда на гости! — кимна благосклонно кралят.

— Ще се постарая да ви създам подобаващи удобства! — каза Яков.

— Напротив, любезни ми приятелю, ние не искаме да се стараете и дори бихме предложили да изчезнете с хората си, щом като ние наближим границите на вашето имение. Имаме си съображения! Бидейки в Сан Суси и животът ни да премине там сан суси!* — усмихна се кралят в русата си къдрава брада и кимна, кой знае защо, по посока на абаносовия ковчег.

Владиците продължаваха да сноват между олтара и ковчегата на Златокосата, молейки бога да прости греховете ѝ, защото кой смъртен живее безгрешно, църковният хор им пригласяше усърдно и на свой ред питаше кой ли смъртен живее безгрешно, а негово сиятелство бършеше с ръкав скришом от жена си Естер някоя сълза, потекла издайнически по бузата му. Жена му Естер, облечена бляскаво като за тържествена премиера, хвърляше ус-

* Сан суси — фр. *sans souci*, без грижи, безгрижие.

михнати и многозначителни погледи към мястото, където стоеха министрите и политическите първенци.

Опелото наближаваше своя край. Хорът запя «Вечная память», облаци тамян се извисиха към високия купол, негово сиятелство изкриви лице, сякаш бяха бръкнали в устата му с клещи, за да му извадят кътен зъб, а кралят продължи диалога си с Яков:

— Знаете ли — каза му той, — аз имам един виночерпец, който умее да приготвява такъв елексир, че мъртво пиан да си, глътнеш ли от него, изтрезняваш за един миг!

— Брей! — поклати Яков глава от почуда.

— Но това е все още нищо, господине! Аз имам готвачка, която умее да приготвява такива сарми от бут на глиган и лопатар, че само една порция ти стига, за да се подмладиш с двадесет години!

— Заповядайте в Сан Суси, ваше величество! Там се въдят най-добрите глигани и лопатари в кралството! — засмя се Яков.

— Непременно ще се възползувам от поканата ви, любезни ми приятелю! — потупа го кралят по рамото.

— Алилуя! Алилуя! — запя хорът. — Амин!

Загърмяха за последно сбогом камбаните на «Свети Стефан».

Шестима гвардейци мигновено застанаха около ковчега на Златокосата. Те бяха сякаш изникнали изпод земята. Униформите им бяха черни като нощта, а върху шлемовете им грееха огненочервени гриви. Те уловиха ковчега, повдигнаха го леко и го понесоха с бавни стъпки към огромната врата на катедралата.

Сега забиха всичките камбани на «Свети Стефан», големи и малки. Разлюляха се мраморните сводове, люшнаха се небесата. Отиваше си от света сякаш царицата на цариците.

Така никой и никога не узна кой беше устроил това небивало погребение. А гвардейците с огнените гриви, след като спуснаха абаносовия ковчег в гроба, изчезнаха сякаш не са и били.

Яков погребва тържествено Златокосата с песнопения, музика и печален звън на литаври, а на връщане от погребението покани Естер, съпругата на негово сиятелство,

в каретата си. Както вече сме имали случаи да отбележим, тя беше много привлекателна жена, пухкава и с чувствена уста, смееше се лесно и понякога без причина и очите ѝ предизвикателно блестяха. Яков спусна перденцата на каретата, прегърна я и я целуна по шията, а тя, след като се посмя, весело прошепна в ухото му, че е научила една политическа тайна, от която н я к о ѝ можел да спечели милиони. Яков каза, че следобед имал намерение да посети павилиона си «Сан жен»*, който се намира в околностите на града, и че тя, ако случайно излезе на разходка в тази посока, може да се отбие за малко при него на чашка чай. Тя не отговори (както подобава на една съпруга на сиятелство), но съвсем леко стисна ръката му, което също не означаваше почти нищо.

3

Павилионът «Сан жен», една миниатюрна постройка от бял мрамор, сгушена сред гъста липова горичка, беше единствената сграда, която Златокосата сама построи след смъртта на баща си. Това беше място, където дяволът се чувствуваше като в свой дом. Тази сграда с поетични колонки и овални прозорчета отвън и с плитък купол от стар бакър беше отвътре подредена с едно удивително съчетание между дамското кокетство и дяволския вкус. Павилионът разполагаше само с малко салонче, мебелирано строго, по манастирски, с два дъсчени стола и една рокозка на пода. Човек, който поседяваше повече в това салонче, закопняваше за удобство, както зажаднялият пътник закопнява за шепа студена вода. На закопнелия Златокосата тутакси предлагаше прохладния си бар, подреден по дяволски вкус. Едно буре служеше за маса, от тавана висеше препарирана котка, а на витража, през който влизаше дневната светлина, беше нарисован патронът на павилиона, самият дявол. Този дявол беше отровно-морав, с нажежени до червено рога и жълта брада. Поради този дявол в бара беше винаги сумрачно, а рогата на дявола приличаха на две огнени светкавици. Ето сред каква чудновата обстановка Златокосата посрещаше понякога интимните си приятели, сред които в последно

* *Gêne* — фр., затруднение, *sans gêne* — в смисъл безгрижен живот

време се числеше и негово сиятелство. След като гостите прекарваха в това средновековие някое време и се настрояваха мистически, Златокосата ги канеше да си поотпочинат в спалнята, която за разлика от спартанския салон и мистическия бар приличаше на едн миниатюрен будоар на знатна дама, където всичко беше къдраво и розово. Леглото беше розово, а перденцата над него — къдрави.

Павилионът «Сан жен» се намираше на стотина крачки от едноименната спирка на конския автобус № 3, който свързваше столицата с курортното село Света Магдалена. Сгущен, както казахме вече, сред една гъста липова горичка, той не се виждаше откъм пътя, а пътеката, която водеше за него, се забелязваше едва-едва. Естер, съпругата на негово сиятелство, освен дето беше решила да започне любовен роман с Яков, умираше от любопитство да види като как беше обзаведено и как изглеждаше това тайнствено любовно светилище. Тя слезе от автобуса със спусната воалетка, повъртя се някое време, докато налучка пътеката, и сигурна, че не е била забелязана от никого, задъхана и с разтуптяно сърце стигна до бронзовата решетка на входа.

Всеки път, когато започваше нов любовен роман, Естер се заричаше, че това ще бъде последният и най-истинският, и искаше от новия си любовник клетва, че ще ѝ бъде верен докрай. Ето защо тя попита Яков със задушевно топъл глас дали ще ѝ бъде верен докрай и отказа да погледне дори с крайчеца на окото си бара, камо ли спалнята, преди той да ѝ се закълне най-откровено. Понеже в света има само един мъж, който не би излъгал любовницата си, и понеже тоя мъж не беше Яков, нашият герой увери Естер и се закле тутакси в името на всички светци и светици, че непрестанно ще я обича и непременно ще ѝ бъде верен докрай. И чак тогава Естер се съгласи да бъде прегърната и целуната и да бъде заведена от Яков най-напред в неговия средновековен бар. Там, в сянката на дявола, вече спокойна за бъдещето си, отпивайки дребни глътки от коняка, който ѝ предложи Яков, тя разказа на новия собственик на павилиона в какво се състоеше същността на държавната тайна.

Тази история Естер разказа с прости думи и накратко. И ние ще се опитаме да я преразкажем простичко, макар че някои понятия (какво да правим!) чуждеят доста на по-

знатите ни вече понятия от приказките.* Поне досега например приказките не са се занимавали с парични работи и международни политики. Но нали предупредихме вече, че в тази история взима участие дяволът, а където дяволът взима участие — политиката с лъжите си и парите с изкушенията и греховете си, — се пречка в краката на хората на път и под път. Колкото до краткостта, то нашият преразказ ще бъде малко по-дълъг от разказа на Естер и ето защо. Първо, ние не бързаме като Естер, която гореше от нетърпение да види по-скоро третото помещение от павилиона — спалнята. Спалнята беше мебелирана в стил рококо, а това беше нейният любим стил. Пък и в съдбата на нашия герой ще настъпят по-нататък такива превратности, че по-добре ще е, струва ни се, да подготвим читателя предварително за някои неща.

И така по онова време родината на Яков беше в обтегнати отношения със страната Керкирия, която беше нейна съседка откъм юг. Северните керкирски земи, от граничната река Минай до планината Ашивай, бяха богати с китни полета и обширни равнини, напоявани от кротки и пълноводни реки. Тоя край на Керкирия се славеше най-вече със своя памук. Никъде по света нямаше толкова бял и пухкав памук като керкирския! Страната на Яков имаше море и много планини, но природата я беше лишила от памук. Ако богатите хора от страната на Яков, както имаха кораби, притежаваха и керкирския памук, те щяха да продават памук на целия свят, дори на пребогатата страна Елдорадо. Затова те пуснаха още 50 хиляди златни в джоба на Йоасаф, от които той раздаде щедро и на своите, и на консерваторите, и тогава всички — и консерватори, и либерали — заявиха на един глас, че не правдата на «природата» трябва да бъде поправена на всяка цена. Така се говореше в партийните тайни канцеларии, а на обикновения народ се приказваше за историческото минало. Едно време, преди 25 века, в топлите полета, където сега вирееше керкирският памук, пасли овцете си някои пра-пра и прочие прадеди на Яковите сънародници и затова професори, академици и журналисти начело с политиците, разбира се, вдъхновено кълняха народа да си възвърне земята, в чиито свещени недра уж тлеели кости на неговите славни деди.

* Червената шапчица, Кумчо Вълчо, Кумица Лисана.

След «яйчената» схватка «консерватори и либерали» бързо се споразумяха да сложат пепел на «яйчената» вражда и в името на националните идеали да възстановят отново предишния си идиличен съюз. Кралицата и епископът поискаха от Йоасаф и приятелите му да обещаят, че вече няма да вършат щуротии, подобни на яйчените, и Йоасаф и приятелите му, след като си бяха разделили 50-те хиляди златни, на драго сърце обещаха, че повече няма да лудуват и да играят на прескочикобила.

В навечерието на Златокосиното погребение на свръхтайно заседание Министерският съвет единодушно взе решение да обяви само след един ден намерението си да превъоръжи и модернизира сухопътната армия и морската флота на страната. На народа щеше да бъде обяснено, че само с превъоръжаване и модернизиране на войската ще може да се отвоюват от Керкирия костите на дедите, които тлееха вече 2500 години в топлите полета между граничната река Минай и планината Ашивай. За целта правителството отпусна на първо време 100 милиона златни на Министерството на войната, за да прави съответни поръчки за ново въоръжение на н-ската войска.

Досега оловно-медните и калаени мини бяха най-недоходоносното предприятие в страната — олово се употребяваше от работилниците за детски играчки, за правене на оловни войничета, калаят се търсеше най-вече от циганите калайджии, а от медта правеха джезвета и тепсии. Акциите на дружеството, което експлоатираше тия мини, имаха толкова ниска стойност, че понякога хартията, на която бяха отпечатани, струваше повече. Сега, когато нуждите на войската от олово и мед за предстоящата война с Керкирия щяха да бъдат не десетократно, а стократно увеличени, от само себе си се разбираше, че и стойността на акциите щеше не десетократно, а стократно да се увеличи. Днес една акция на дружеството струваше един лев, след два дена тя щеше да струва най-малко сто лева. Сега работата се състоеше в това: да има човек много пари на ръка, да осъмне утре на борсата и да купува тихомълком акциите на дружеството, докато борсата затвори привечер вратите си. На другия ден тоя човек щеше да осъмне мултимиллионер и щеше да бъде истински собственик на мините за олово и калай.

Ето какво беше научила снощи Естер от своя приятел Йоасаф, който ѝ довери тази държавна тайна под най-строг

секрет. Естер разказа на Яков каквото беше чула от Йоасаф, но бързо, разбира се, защото все си имаше наум онази малка спалня, която беше мебелирана в нейния любим стил рококо. Но за велико нейно изумление Яков не я поведе към спалнята, за да задоволи горещото ѝ любовитство. Като изслуша държавната тайна, която Естер му разкри, смеейки се, сякаш ставаше дума за обзавеждане на сладкарска работилница, а не за превъоръжаване на войска, Яков изведнъж заприлича на човек, чиято душа витае над други светове и комуто никак не беше до някакви си спални, па макар и в добавък с пленителни и пухкави дами, каквато беше Естер. Той извади от чекмеджето, скрито в търбуха на бурето, един плик, хартия и химически молив, сложи ги пред Естер и рече:

— Нали, мила моя, се заклехме, че ще си бъдем верни докрай? Тогава не губи време, любезна, а напиши върху този плик адреса на негово сиятелство, твоя мъж. . . Така, сега пиши каквото ти диктувам: «Скъпи съпруге! Отивам при една приятелка и при нея ще бъда до утре вечер. Не се безпокой за мен. Целува те твоята Естер!» Край.

Той взе писмото, после рече на Естер:

— Мила моя! Тука има кое-що за похапване, за да прекараш криво-ляво добре до утре вечер. Щом затворят борсата, аз ще се върна веднага и ще направя всичко, което зависи от мен, за да бъдеш щастлива!

Той я целуна набързо, сетне я заключи, като превъртя два пъти ключа на външната врата, и хукна, колкото му държеха краката, за автобусната спирка Сан жен.

Естер поплака някое време, после си приготви сандвич с шунка и изпи канче червено вино. И като нямаше какво да прави, отиде в спалнята, съблече се и с израз на дълбоко огорчение се мушна под пухената завивка. Повъздиша, повъздиша и скоро заспа.

Яков пристигна на спирката Сан жен тъкмо когато кочияшът размахваше камшика си, за да подгони отново конете. Той слезе на централния площад и бегом се затири през пасажа «Свети Стефан» за държавната банка. До затварянето на касовата служба оставаше четвърт час. И ето, както минаваше тръс покрай Градската градина, насреща му изведнъж изскочи доскорошният му ангел хранител, бившата проститутка Лиза. Тя протегна пребледняла ръце към него, шепнейки името му, сякаш го бе-

ше търсила непрекъснато ден и нощ, и той по някакво чудо се беше появил ненадейно пред очите ѝ.

— Яков! — прошепна едва чуто тя.

— Бързам! Друг път! — отблъсна я грубо нашият герой с лявата си ръка и без да се забави дори за секунда, продължи да тича задъхано по посока на Вааловия храм.

Тя остана втрещена на мястото си, стоеше така, сякаш ударена от гръм, после се довлече до бордюра на градината, отпусна се на камъка и улови главата си с две ръце.

Часовниковата камбана на катедралата прозвъня четири пъти и на Лиза се стори, че бие на умряло.

Петнадесет минути по-късно Яков излезе от държавната банка с чек за един милион. Сега не му беше до никакви Лизи, а тръгна да търси Василча. Като го намери в Златокосиния дворец, където командуваше слугите, той му рече:

— Ето ти сто хиляди. Тичай до борсата и купи с тях акции от Оловно-медно-калаеното дружество. После иди при редакторите и им пусни по няколко златни. Нека да пишат още тази вечер, че в оловно-медно-калаените мини нахлула вода и че очевидци видели как една тумба дяволи изскочили през главната шахта. Утре, щом отворят борсата, ще започнеш да разпродаваш твоите акции на половин цена. В банката научих, че сега вървят за по сто сантима. Утре почти всички, които притежават акции от Оловно-медно-калаеното дружество, ще последват примера ти — ще продават акциите си за по петдесет сантима. Просто ще гледат да се отърват от тях! Кой иска да има вземане-даване с дяволи, нали? Те ще продават, а аз ще купувам. Аз ще купувам, дявол да го вземе (на това място от речта на нашия герой Василчо кихна), ще купувам, докато затворят борсата. Разбираш ли играта?

— Разбирам! — ухили се Василчо.

На другия ден вечерта Яков се прибра в павилиона «Сан жен» толкова грохнал от умора, че не можа дори да поздрави пленницата си, както трябва, а само ѝ кимна и тозчас се свлече на един стол пред шкафа с напитките. Тя го гледаше изумена и със зачервени очи, защото беше плакала почти непрекъснато, но той не се затрогна особено от вида ѝ. Посочи ѝ с пръст една бутилка коняк и доста неучтиво ѝ рече:

— Наливай!

Тя наля половин чаша за него и малко за себе си, защото не обичаше това силно питие, но той не забеляза разликата. Чукна набързо чашата си о нейната и я изпразни в гърлото си за един миг. После извади от портфейла си един банков сертификат, сложи го на масата и удари отгоре му с юмрук.

— Чети! — заповяда ѝ той.

Макар и да не разбираше от банкови документи, на Естер ѝ стана ясно все пак, че той, Яков, притежава акции за един милион златни, което прави три четвърти от основния капитал на Оловно-медно-калаеното дружество.

— Фактически ставам собственик на дружеството и на мините! — усмихна се той гордо. — Доволна ли си?

— Ти си герой! — каза Естер и посегна да го погали по сплъстената му от пот коса.

Но нашият човек се изправи, макар и малко тромаво, и мълчаливо отпи от бутилката още няколко глътки коняк. После, без да поглежда благодетелката си, сякаш тя вече не съществуваше, дотътра се до спалнята (наредена в стил рококо), опъна се тежко на белоснежното легло, както си беше облечен и обут, и веднага заспа.

Така започна Яков живота си на милионер.

В живота на милионера главното нещо са парите, а печеленето на пари, колкото и да е интересно, вземе ли да се описва — излиза скучно. Няма приказка, дори съвременна, където банковите операции, разните валутни афери и трансфери и борсовите спекулации с ценни книжа да е задържала вниманието на читателя и читателят да е питал нетърпеливо: ами после, ами после какво става? Читателят предпочита да чете или да слуша приказки, а вземеш ли да му разказваш за борсови спекулации с ценни книжа или ще захвърли книжката, или ще прескочи страниците, където се описват тия неща. Това не е справедливо, разбира се, защото от приказки никой не е обезумявал, нито пък е идвало някому наум да се самоубива, а спадането и покачването на акциите са променяли съдбите на мнозина, като са карали някои хора да обезумяват от радост, а други да си теглят куршума от мъка и отчаяние.

Ето защо ние няма да описваме надълго банковите и борсовите приключения на нашия герой, дори никак не ще се занимаваме с тях, а ще разкажем накратко как Яков умножи милионите си и какво стана с него самия, когато милионите му започнаха да се множат и той се превърна на голям господар.

4

Малко време след като стана собственик на мините за олово и мед и влезе във владение на имотите, които му завеща Златокосата, Яков беше избран за редовен член на клуба на н-ските милионери. Какво ли не се приказваше сред н-ската общественост за тоя клуб! Говореше се например, че уж той управлявал държавата, но това не можеше да се докаже черно на бяло, тъй като измежду членовете му нямаше нито един министър и нито един генерал. Нито епископ. Епископи не бяха никога избирани за членове на клуба, макар да се знаеше, че някои почтени отци притежават имущество, надхвърлящо златния милион. Но тъй или иначе, сред народа се носеха слухове, че клубът на милионерите управлява държавата по същия начин, както оная невидима ръка в кукления театър дърпала конците на куклите. Какво ли не се съчинява по адрес на богатите и именитите хора! Нали само преди две години един мощен пазач се кълнеше, че видял с очите си как се разхождало някакво същество по первазите на Златокосиния дворец, което приличало едновременно и на човек, и на дявол, че и на брадат козел. Пък кой е чувал или виждал козел да се разхожда само на два крака? Тъй че слуховете за всемогъществото на милионерския клуб може да са най-обикновени измислици, или пък самите слухове толкова да преувеличават нещата, че да не се различават по нищо от измислиците.

В сравнение с мнозинството от членовете на клуба Яков беше една дребна риба, но всички знаеха, че неговата звезда бързо възхожда към висините и че в скоро време той ще се изравни по богатство с най-богатите. Нали щеше да доставя на държавата олово, мед и калай! А държавата се готвеше за война с Керкирия, за куршуми и снаряди бяха й необходими хиляди тонове от тия скъпи метали. Не една, а много златни реки щяха да потекат към неговите банкови сметки. Да, Яков имаше златно бъдеще,

това беше всеизвестно, но когато го приемаха в клуба на милионерите, той беше само един скромен, твърде скром-
мен милионер. Традициите и добрият тон изискваха да се
държи според положението си, тоест съобразно имотното
си състояние, а това означаваше да се показва сдържан и
дори малко плах, защото какво бяха неговите пет милио-
на, когато кралят на сиренето например имаше сто, а соб-
ственикът на фабриките за топове — триста!

За голяма изненада на всички, нещата тоя път се раз-
виха другояче и съвсем не по общоприетия начин. Яков
се държа дръзко и непристойно, но милионерите не му
посочиха вратата, както бяха правили при други подобни
случаи, а, напротив — връчиха му тържествено членската
карта, честитиха му членството и на края вдигнаха на-
здравица в негова чест. От наздравицата, пък и при гла-
суването се въздържаха само кралят на сиренето и чети-
рима негови приятели по причини, за които ще отворим
дума по-нататък. Но какво значение имаха гласовете на
петима души! Те струваха около триста милиона, а бюле-
тините, дадени за Яков, чашите, вдигнати за негово здра-
ве, надминаваха един цял милиард!

Работите започнаха така.

Пред входа на свръхлуксозния хотел «Роял», където
се помещаваше клубът на милионерите, пристигнаха ед-
новременно две карети. Едната карета беше на Яков.

— Тоя господин отсреща, дето слиза, е кралят на си-
ренето! — прошепна в ухото му Василчо, който седеше до
него. — Не го оставяй да ти мине път!

Яков не каза нищо, само кимна и като издухан изско-
чи навън. С два скока стигна до стълбището и бързешком
се заизкачва към парадния вход. Пред позлатената арка
на входа той се изравни с краля на сиренето и оттук ната-
тък трябваше да му прави път, тъй като кралят беше сля-
зъл пръв от каретата си и пръв беше се заизкачвал по
стълбището. Освен това кралят на сиренето беше отдавна-
шен член на клуба, а Яков тепърва щеше да бъде приеман,
пък и не се знаеше още дали изобщо ще бъде приет. На-
кратко, следваше Яков да поизостане с една крачка и
да остави по-стария и заслужил колега да мине пред не-
го. Такъв жест нямаше да бъде проява на някаква пред-
взета галантност, а прост признак на добро възпитание и
чувствено за ред. Но Яков направи тъкмо обратното. Ка-
къвто беше дългокрак (за разлика от късичкия сиренар-

ски крал), той взе наведнѹж двете последни стѹпала, махна надменно на портиера и стремително прекоси прѹв хола. Като стигна до гардероба, той не подаде веднага цилиндѹра и палтото си на гардеробниерката, а изчака краля и когато го усети до рамото си, мигом се извѹрна към него, мушна в ръцете му лѹскавия си цилиндѹр да го дѹржи и бавно захвана да съблича подплатеното си с червена коприна палто. Като съблече палтото си, той взе цилиндѹра си от ръцете на облещения и обѹркан крал и го подаде заедно с палтото си на гардеробниерката, а на краля рече едно милостиво «мерси». После се запѹти към бара, за да «жулне» (както се казва по тарикатски) един коняк, предоволен от тарикатската си постѹпка.

Какво нещо са милионите, нали? Как ужасно променят човека!

Ние не знаем всѹщност как го променят, но в душата на Яков наляха желязо, а кожата му направиха сврѹхчувствителна като цветовете на мимозата. Нали знаете, че мимозата шепне на всеки, който се приближава до нея (на латински, разбира се), «ноли ме тангере!» — сиреч, «не ме докосвай!». Толкова чувствителни са цветовете ѳ.

Навярно всеки милионер има в душата си желязо, а кожата му е сврѹхчувствителна, за да усеща отдалече, много отдалече алчните пипала и жестоките зѹби на своите колеги. Кралят на сиренето, за разлика от мнозинството свои колеги, беше против войната с Керкирия. Колегите му щяха да спечелят от тази война, а той щеше да загуби. Неговото дружество имаше стотици стада овце, които освен мляко даваха и в ѹ л н а, а керкирският памук щеше да подбие цената на вѹлната и щеше да го удари по кесията, както един камѹк, запратен от силна ръка, цапва някого по челото. А нашият герой възлагаше главните си надежди на войната — ако нямаше война, кому щеше да продава в огромни количества олово и мед? Ето как интересите на двамата се разминаваха и това разминаване те усещаха по един особен начин — по кожата им се появяваха ужасни трѹпки и сѹрбежи, които ги караха да скѹрцат със зѹби, да се ненавиждат взаимно и всеки да тѹрси слабото място на другия, за да му види сметката и да го тѹрколи на земята. Кралят на сиренето беше зрял човек, имаше светски обноски, той не обичаше евтините номера. Но подкупи един вестникар и той писа вѹв вестника си, че без помощта на дявола Яков едва ли би ома-

гъосал до такава степен Златокосата, че тя да си загуби ума и да му завещае всичките си имоти. В тази работа без друго имал пръст дяволът. Освен това той нареди да се удвои цената на сиренето, млякото, кашкавала и маслото в рудничните области, та миньорите на Яков, като изгладнеят, да се разбунтуват, да поискат увеличение на заплатите си или пък да напуснат рудниците, което щеше да бъде за Яков равносилно на един удар с цепеница по слабините. Кралят беше деликатен и възпитан човек и в борбата си с любителите на войната не си служеше с евтини номера.

Както крушата не пада надалече от дървото си, така и Яков не беше чужд по душа на своя велик пра-праядо, който беше нарисувал някога повелителя и благодетеля си с глава на пръч и тяло на човек. Разбира се, милионите бяха повлияли по своему на тая наследена благородна пра-праядова артистичност, бяха я направили дръзка, агресивна и често пъти дори вулгарна. Какво пък! Милионите са като необуздани стихии и който отрича въздействието им върху душата на човека, не разбира нищо от живота. Затова си мислим, че одевешният номер на Яков с цилиндъра и онази картина на пра-праядото с пръча са две различни лица на една и съща пара.

Както и да е. Нашият герой влезе в бара с нагли и присмехулни пламъчета в очите си, толкова беше доволен от своя номер. Поръча си чашка коняк и я изпи на един дъх. Сетне със стъпката на един Цезар той се изкачи в банкетната зала, където го чакаха милионерите. Начело на милионерите стоеше председателят им Данил, собственик на фабриките за топове.

Яков не се втурна като някой прост редник в залата, застана на прага и пак като Цезар, но в позата му, когато се размислял дали да премине с войските си реката Рубикон. Като го видя на прага, с израз на човек, който се двоуми, председателят Данил шумно изръкопляска и приветливо усмихнат тръгна насреща му, за да го въведе. Изръкопляскаха не толкова шумно и другите милионери. Само една малка група, сред която се мъдреше и пъчеше кралят на сиренето, не взимаше участие в посрещането, уединена настрана, и не ръкопляскаше. Уви! Противниците на войната и изстреблението бяха малко, ах, съвсем жалко! Освен краля на сиренето тук бяха още кралят на хотелите и кабаретата, кралят на цирковете и увеселе-

пията, кралят на виното и коняците и кралят на женската мода. По време на война в хотелите не прииждат пътници, на хората не им е до увеселения, гуляите секват, а жените устройват модни ревюта само с благотворителна цел, в полза на сираците и вдовиците. Ето защо тия хора бяха против войната и ратуваха искрено за мир.

Според протокола на дружеството председателят Данил трябваше да зададе на тоя, дето кандидатствуваше, два въпроса и ако отговорите му биваха възприемани за добри, милионерите гласуваха да се приеме за редовен член. Фабрикантът на топове попита Яков:

— Какво мисли ваше благородие за новите си колеги?

— Ще направя най-напред мнозина от тях мои съдружници! — каза Яков.

— А после?

— После. . . Това ще зависи от апетита ми, ваша милост! — усмихна се цинично и нагло Яков. — Може би някои от тях ще изям!

И той весело се засмя.

— Ха, ха! — засмя се и председателят. — Остроумно!

Засмяха се и другите милионери, но не можеше добре да се разбере дали се смеят наистина, или пък ръмжат като вълци, но с ухилени морди.

— Какъв канибал! — обърна се кралят на сиренето към своя колега, краля на хотелите и кабаретата, но така, че да го чуят всички. — Дошел-недошел, и веднага на човекоядство го избива! Ето какви зли и кръвожадни хора поддържат войната!

— Хм, да! — каза малко гузно кралят на хотелите. Самият той беше изял през последните години няколко дузини по-слаби свои събратя, хотелджии.

— Хм, да! — поклати на свой ред глава кралят на виното. И той си спомни, че беше изял няколко дузини по-слаби свои събратя винари.

— Хм, да! — понамръщи се и кралят на увеселенията. И той си спомни, че неговото дружество беше вкарало в публичните домове няколко стотици млади момичета, все едно че ги беше изял.

— Сега ще ви задам друг въпрос — обърна се отново към Яков топчията Данил. — Може ли да знаем какво добро дело сте си наумили да сторите през най-близките дни?

— Не едно, а две добри дела съм замислил да измай-

сторя през следващите няколко дена! — рече Яков. — Най-напред ще поискам от министъра на финансите да намали данъците на нашето братя, дето се бяхтим по рудниците и изгаряме край топилните. Защото ние носим на плещите си най-тежките трудности! Лесно ли е то да копаеш например руда и да я претопяваш в метал? Така ли е, ваше благородие? — обърна се той към председателя Давид.

— Бог вижда, че е сто пъти така! — разпери ръце председателят.

Изгърбен, с алчни пламъчета в бистрите си червеникавожълти очи, Яков изведнъж си го представи като граблива птица, която се спуска над мърша. Но не изпита като някога нито удоволствие от представата, която се беше мярнала във въображението му, нито желание да нарисова подобна картина. Лешоядът не го развълнува. Той се стрелна пред очите му и изчезна, без да остави следа.

— Ние носим на гърба си тежестта на военното напрежение — продължи Яков, — а държавата ни трупа с данъци, просто ни смуче. Пък оня там — той посочи с пръст краля на сиренето, — дето работата му е да се шляе цял ден по зелените морави, да подвиква на овцете и да си свири безгрижно на кавал — него държавата гали по главата, той просто не плаща данъци!

— Как така да не плащам! — провикна се ядосано и обидено кралят на сиренето.

Мнозина от милионерите се смееха от сърце. Колкото Яков копаеше руда в рудниците, толкова и кралят на сиренето пасеше овце. Ах, макар да се беше пошегувал, че ще ги изяде, той умееше да печели симпатии им, тоя млад и безочлив вълк!

— Знаем ние колко плащаш! — усмихна се презрително Яков. — Ако сте съгласни — обърна се той към мнозинството, — аз ще ида още утре от ваше име при министър-председателя и ще го занимам с тази работа, защото обществото негодува и пита: «Как е възможно?»

Като спомена министър-председателя, Яков имаше наум Естер. Тя познаваше отлично слабостите на Йоасаф и щеше непременно да го склони за едно или друго, стига Яков да я помолеше и да ѝ обещаеше любов «до гроб».

Ето как беше приет Яков в клуба на милионерите. Вечерта завърши с блестящо пиршество, на което беше поканен Йоасаф и няколко министри, либерали и консер-

натори. Разливаха се какви ли не вина, от рубиненочернените до златистокехлибарените, от нежнорозовите на севера до тъмните искрящи вина на знойния юг. Имаше дивеч, доставен от дванадесет страни, и риба, ловена във водите на най-високите планински езера. Пиршеството стигна до връхната си точка, когато Йоасаф вдигна наздравица за пра-праподината, където две хилядолетия вече лежали костите на пра-прадедите: «Отечественият дълг ни зове да освободим тази свята земя от керкирския гнет!» — каза Йоасаф. Тогава Данил се изправи и го целуна по двете бузи, а Яков подхвана тържествено-патриотичната песен «Напред, напред, юнаци-орли!»

Всички наскачаха и с чаши в ръка запяха гръмогласно тази призивна песен.

Виждаше се как патриотичното чувство обединява тия хора, макар на възраст и по разбирания да се различаваха много едни от други.

Нямаше ги само миротворците начело с краля на сиренето. Но те бяха толкова малко, че отсъствието им не се забелязваше и не разваляше никому настроението.

Всички пиха, ядоха и се веселиха до зори.

5

В очакване на големия удар — поръчката от министерството на войната — Яков се затвори в двореца на Златокосата и освен Василча и един инженер, специалист по минно дело, не допускаше друго до себе си. Тоя инженер доведе Василчо. Със слабо, продълговато лице и святкащи зелени очи, с остра клинообразна брадичка, той наподобяваше ония типове, които хората с основание подозират в роднински връзки с дявола. Знае ли човек на какви изкушения е била подложена баба му или прабаба му, за да се кълне, че в жилите му не тече нито капка дяволска кръв, като е всеизвестно, че дяволът може да се преобразява външно в най-прекрасен и привлекателен младеж. Откъде се беше пръкнал този инженер и как го беше изнамерил Василчо — нашият герой не се интересуваше, той вярваше безгранично на своя довереник, пък и по въпроса за дяволите имаше особено отношение от някое време.

Тъй или иначе, зеленоокият дохождаше в двореца всеки ден, съпровождан от един як слуга, който носеше в

специални чанти дебели свитъци чертежи. Яков и зелено-окият се затваряха в трапезарията и разгъваха чертежите. Защо в трапезарията, ще запитат някои. Ами защото там масата беше най-дълга, 30 лакти, и на чертежите им беше много удобно.

Когато зеленоокият си отиваше, нещо като че ли подгонваше нашия герой и той започваше да снове неспокойно из цялата къща — насам и натам, нагоре и надолу, сякаш търсеше някой, който беше се скрил и му беше много необходим. Обикаляше заглъхналите коридори на къщата, спускаше се и се изкачваше по мраморните ѝ стълби, празни и безлюдни, които тръгваха от самотията на салоните и трапезарията, за да свършат пътя си в безмълвието на спалните стаи, кротнати на най-горния етаж. Случваше се да застане на някоя от площадките, облицована с плочки от змеевик, и разсеяно да се загледа в стъклата на витражите, които тайнствено блещукаха над главата му, изписани изкусно с червени и синкави бои. Червените бои святкаха с пъклен цвят, огнено, сякаш през тях гледаше и алчно намигаше окото на самия дявол, а сините бои сияеха кротко, по ангелски. Змеевикът с магьоснически си цвят и витражите с бонте си напомняха по най-безцеремонен начин двойственото поведение на Златокосата: веднъж страстна любовница на дявола, а друг път смирена и кротка като манастирска послушница.

Макар да живееше в къщата на Златокосата и да беше забогатял с нейните пари, той си я спомняше рядко; мислеше за много други неща, свързани с новото му положение в обществото, и тя не му идеше наум. Сещаше се случайно за нея, когато се спираше да си отпочине срещу някой от витражите, и тогава по лицето му се появяваше странен израз: устата му се смееше кисело, а очите му светваха като на комарджия, хвърлил неочаквано «дюшеш» в най-критичния момент. Да, устата му се смееше възкисело-язвително, а очите му святкаха, ах, как святкаха още!

Това различно отношение, което проявяваше по с м ъ р т и о спрямо Златокосата, не беше случайно. Когато Златокосата беше предложила на разбойническия главатар да го откупи по-евтино, спадайки от откупа цената на единия му крак и на едната му ръка — той се покрусил от егоизма и жестокостта ѝ и я възневидя с цялата си ду-

на. Нещо повече, изгуби изобщо вярата си в любовта. После, като научи, че в предсмъртния си час му беше завещала всичките си имоти, отново я прие в душата си, отново я възлюби и сложи пред краката ѝ най-нежните си чувства. Само че сегашните му чувства не ухаеха на люляци и жасмин. Бог знае на какво ухаеха. . . Ние си мислим, че чувствата дори когато са нежни, свържат ли се с имуществени работи, непременно замирисват — помиришете една пачка банкноти, престояли дълго време в обращение, и вие ще установите на какво миришат подобни чувства. От тях лъха на пари!

Но кой знае, тук случаят е по-особен, дано да се лъжем. Ето, Златокосата беше имала вземане-даване с дяволи, а пък се оказа достойна за опяване в пресветата катедрала «Свети Стефан»! Ами Яков! До неотдавна рисувахе милионерите с глави, които наподобяваха муцуните на чакали и акули, а политиците — с две и три лица, пък оня ден по случай избирането му в клуба на милионерите пи и яде с едните и с другите, целува се с краля на топовете Данил, а Йоасаф, председателя на министерския съвет, прегръща като роден брат. Нека да разправа после някой многоуважаем поклонник на трезвото и положителното мислене, че на тоя свят нямало чудеса!

Но ако за Златокосата си спомняше рядко, която му беше годеница и на чието завещание дължеше сегашното си положение в обществото, какво да кажем за бедната Лиза! С Лиза не го свързвахе в е ч е нищо. Подчертаваме думата «вече», защото онова време, когато тя го хранеше със своите сандвичи, за да не умре от глад, а той я рисувахе като непорочна Богородица — онова кучешко време беше безвъзвратно отминало! Стопил се беше и обрзът ѝ в душата му. Сякаш Лиза не беше се мяркала никога на площада «Св. Стефан»!

Бедната Лиза! Но така вървят работите в тоя л ъ ж о в е н свят (както се казва в една популярна песенчица): всяко нещо с времето си!

Сега Яков се разхождаше из разкошния Златокосин дворец, заничаше тук и там, броеше кристалните висулки на полилеите и току си записваше разни мисли и идеи, които му дохождаха наум. Записваше ги в едно дебело тефтерче, подвързано с червена кожа, което намери в нощното шкафче на Златокосата. Върху предната корица на това тефтерче беше нарисувано със златна боя едно

сърце, а в долния му десен ъгъл пак със златна боя беше изографисан един отвратителен дявол, обнажен в най-цинична поза, поза, в каквато само един дявол може да встане. Яков хареса тефтерчето, а корицата му намери за много артистична. И понеже беше празно, съвсем празно, рече си: «Ще си скицирам в него всичко, каквото ми дойде наум!»

Ето, десет дни бяха изминали, откакто намери това чудно тефтерче. Десет листа от тефтерчето той беше изпълнил през това време със скицирани. . . п а т к и: големи и малки, патенца и патоци. Изобщо. . . всякакви патки беше скицирал: по една или по няколко патки на страница.

На единадесетия ден той захвърли чудното тефтерче и вече не го потърси. Тоя ден дойде очакваната голяма поръчка от Министерството на войната.

След като прочете «златното» писмо на министерството, той отвори с развълнувана ръка къдравото писалище на Златокосата, което използваше временно, извади от секретното му барче бутилка коняк «седем звезди» и отпи наведнъж няколко едри глътки. Сетне грабна звънеца, с който си служеше Златокосата, когато викаше слугите си, и бясно го размаха, сякаш до самия него ненадейно беше изскачил вълк.

На отчаяния му зов тутакси се отзова Василчо. Като че ли беше предчувствувал този алармен сигнал, затова от няколко минути непрекъснато сновеше пред кабинета на своя господар.

— Впрягай каретата и веднага иди да доведеш инженера! — в скоропоговорка изрече Яков, като гълташе от напрежение някои букви. — В'днага, в'днага!

Василчо се огледа и понеже не видя наблизо никакъв вълк, учудено запита:

— Какво се е случило, господарю?

Вместо да му отговори, Яков размаха писмото на министерството под носа му и му се закани ядовито с глава:

— От нас искат хиляди тонове за година, а ние имаме готовност само за няколко жалки стотици!

— Нищо, господарю, ще успеем! — каза Василчо.

— Трябва да успеем, ако ще би и всичките дяволи от пъклото да викнем на помощ!

Яков удари с юмрук по къдравото Златокосино бюро

и то се разтрепера като пуделче, когато го хванат за ухото.

— Ако стане нужда, и дяволите ще викнем на помощ! — ухили се Василчо.

— Дано не стане нужда да ме спасяват изчадията на ада! — за миг изтрезня от възбудата си Яков. Той помълча замислен някое време, после сложи ръцете си върху раменете на Василча и грубо го извърна към вратата.

— Върви ми доведи инженера и не смей повече да ми говориш за никакви дяволи! — срязва го той.

Василчо се ухили лукаво и като изстрелян изхвъркна навън.

6

Съвсем друга беше сцената, която тоя ден след обяд се разигра в павилиона «Сан жен».

Половин час след като Йоасаф подписа писмото до Яков, Естер знаеше вече не само съдържанието му, но и приблизителния брой на милионите, които Яков щеше да спечели до края на годината. Тя се радваше на успехите на любимия си и справедливостта изисква да признаем, че радостта ѝ не беше користна, тъй като тя нямаше други претенции спрямо Яков освен една — да бъде обичана «докрай». Инспекторът по конете, негово сиятелство мъжът ѝ, беше заминал тоя ден с кралицата за водолечебния център «Свети Лазар», така че тя се чувствуваше свободна и безгрижна като птичка божия. След като посети Йоасаф и още двама министри и един главен секретар, тя се отби при нашия герой, който още чакаше своя инженер и от нетърпение сновеше напред и назад като вълк, затворен в клетка.

Тя го прегърна силно и като го държеше в прегръдките си, сякаш някой се канеше да ѝ го отнеме, прошепна нежно в ухото му:

— Само в края на първата година, мили, ти ще имаш от твоите мини една чиста печалба от около пет милиона златни. Това са доста пари, като имаш пред вид, че моят нещастен мъж минава за богат човек, а печели само някакви си сто хиляди, и то не златни, а най-обикновени, книжни. Но Йоасаф ми каза, мили мой, че печалбата ти може да бъде още по-голяма, почти двойна, ако бъдеш умничък и вземеш за съдружник неговия тъст. — Тя се

притисна до гърдите му и въздъхна. — Йоасаф може да направи така, че държавата да купува на два пъти по-висока цена твоята руда. Само да се съгласиш. . . — Тя поиска да го целуне по устните, но Яков се престори на ужилен от комар по ухото и ловко се изплъзна от ръцете ѝ.

— Да върви по дяволите твой Йоасаф! — изсумтя той, като лъжливо се чешеше по ухото, заставайки в същото време на безопасно място зад Златокосиното бюро. Там пухкавите ръчички на Естер не можеха да го докопат.

— Но, за бога, какво лошо ти е сторил Йоасаф? — каза огорчено Естер.

Нищо лошо не му беше сторил, но чрез тъста си можеше да го изяде жив и да направи мините му дойна крава на либералната партия. Тъстът на Йоасаф беше могъщ човек, владееше застрахователните дружества и всички транспортни компании в страната. Като нищо можеше да го изяде жив! Ех, само веднъж да стъпеше здраво на краката си! Тогава йоасафовци щяха ничком да му се кланят, камо ли да му предлагат тъстовете си за съдружници! И тази Естер, чиито нежности му бяха омръзнали вече, и на нея щеше да даде пътя. Само да стъпеше на краката си, само да стъпеше по-здраво на краката си!

— Какво лошо са ти сторили Йоасаф и неговият тъст? — попита още по-горчиво Естер.

— Йоасаф има навик да скърца с изкуствените си челюсти — каза Яков, — а тъстът му изядва по десет мекици на закуска и постоянно мирише на препържено олио. И двамата не са ми симпатични.

— Яков! — изправи се Естер и с протегнати ръце тръгна да заобиколи къдравото бюро. — Ти чуваш ли се какво говориш?

В тоя миг Яков видя през прозореца как на двора се изтърколи каретата му и как от нея слязоха Василчо и сатаноподобният инженер.

— Ш-ш-шт! — сложи пръст на устните си Яков в мига, когато тя вече протягаше ръка, за да го придърпа към себе си. — Дигай си чуковете, мила, защото пристигат външни хора. Ще се разчуе, че те прелъстявам, и мъжът ти ще ми обяви дуел.

— Нима не би се дуелирал заради мен? — попита Естер със сълзи и с нотки на отчаяние в гласа си.

— Какво ми е сторил мъжът ти, за да го пречукам? —

усмихна се Яков, като си спомни безславния край на капитан Михал.

Нито тя беше дяволски красива и интересна като Златокосата, нито той беше предишният безимотен благородник. Пък и уставът на милионерския клуб забраняваше на членовете си да се дуелират под какъвто и да е предлог.

Помагайки ѝ да облече жакета си от ефектна, но евтина флорентинска тафта, той я целуна по ухото и ѝ прошепна:

— Чакай ме следобед в «Сан жен»!

Беше ѝ дал ключ, та в случай че закъснее, тя да не го чака навън.

Но този ден Яков не само че закъсня, но изобщо не си показва носа из тия места. Естер, като ѝ дойде до гуша да гледа през прозорчето дали се задава по пътеката, отиде в барчето и изпи чашка коняк. Вкусът на коняка ѝ се видя отвратителен, но пламъкът, който избухна в кръвта ѝ, замая приятно главата ѝ. Толкова приятно, че си наля втора чашка. Тогава, като гледаше моравия дявол с червените рога, изписан на витража, почувствува изведнъж, че ѝ става непоносимо горещо, сякаш една духалка духаше отгоре ѝ въздух, нажежен в самото пъкло. Тя съблече всичко, каквото беше отгоре ѝ, роклята, фустите, и понеже дяволът продължаваше да я гледа вторачено със зеле-никаво пламналите си очи, наметна раменете си с един тънък копринен шал, който Яков ѝ беше подарил по случай приемането му в клуба на милионерите. Сега моравият дявол можеше да я гледа, колкото си иска.

В тоя миг на външната врата се почука и тя припна да отвори. Но каква беше изненадата ѝ, когато видя на входа да стои не Яков, а Василчо. При това Василчо приличаше ужасно на дявола от витража, само че беше облечен в граждански дрехи. «Навярно под тях е също такъв безобразен, какъвто е моравият му събрат от стъклото!» — помисли с размътен разсъдък Естер.

— Господарят ми нареди да ти обадя, че няма да дойде, защото утре заминава за рудниците и не разполага с никакво време! — каза Василчо, като се мъчеше да не гледа по-надолу от гушата ѝ.

— Ах! — каза Естер и отпусна ръце, при което шалът ѝ силно се разтвори. — Ах! — повтори тя. — Рудниците! «Рудниците» беше местност, която се ползуваше със

зловеща слава. Естер се уплаши от това име и залитна, но Василчо беше сръчен и на часа я улови през кръста. И понеже нямаше къде другаде да я остави, понесе я към уютната малка спалня, мебелирана в стил рококо.

За да изпълни държавната поръчка, Яков трябваше да изрови от планинските недра двадесет пъти повече руда, отколкото вадеха досегашните собственици на мините. Предстоеше му да издълбае много нови галерии, а старите да удължи и разшири, като се спусне още по-надълбоско под планината. За да свърши тази работа, необходими му бяха поне още хиляда души работници, още стотина чифта впрягове за извозване на рудата до топилните и удобни пътища, постлани с едър чакъл, за да не спират превозите през кишавото и снеговито време. Имаше да преодолява хиляда най-тежки мъчности. Някои от мъчнотиите изглеждаха просто ужасни, като се имаше пред вид сред каква местност бяха зареяни оловените и медни рудници. Впрочем цялата тази местност се наричаше «Рудниците» и ние мислим, че Естер беше припаднала наистина, а не престорено, когато чу от устата на Василчо това име, обвояно със зловеща слава. Да, местността «Рудниците» беше едно дяволско царство. То се намиреше близо до разбойническата държава Потидея и из тилилейските ѝ гори и храсталаци бродеше каква ли не човешка смет. Сред тази смет главорезите и контрабандистите не бяха най-лошите представители на човешкия род.

Но да бяха само тия мъчности! Сега се беше появило едно ново усложнение и то превръщаше пътуването на Яков в опасна авантюра, която можеше да му вземе главата като нищо. Какво се беше случило? Кралят на сиренето беше изпълнил закана си, това се беше случило! Той искаше да удари Якова през краката и го направи, като удвои два пъти цената на сиренето и на млякото в районите, където живееха и работеха миньори. От своя страна миньорите поискаха веднага увеличение на надниците си и понеже Яков отказа да разговаря с тях на тая тема, те обявиха стачка, захвърлиха копачите и напуснаха рудниците. Сега селата им приличаха на разбунени кошерища. Жените, чиито мъже не можеха да копаят олово и мед, без да се подкрепят с малко мляко или сирене, стискаха пестници и крещяха: «Дайте ни го тоя гос-

подин Яков, за да си поговорим с него, както ние си
знаем!» Без друго той нямаше да излезе цял от ръцете
им. И ето че Яков си беше наумил да мине тъкмо през
тия села!

7

Местността «Рудниците» се намираше на седем дни от
столицата. Като казваме седем дни, разбираме седем дни
пътуване с кола, теглена от два чифта яки коне.

На другия ден след описаните събития нашият герой
тръгна смело за «Рудниците». Той се съпровождаше от:

1 комисар

1 съдия

2 ескадрона гвардейци

1 планински топ с артилеристи.

Комисарят му служеше за обявяване на военно поло-
жение и за мобилизиране на рудокопачите. Който не ис-
каше доброволно да копае руда, биваше съден като де-
вертьор. Съдията имаше за задача да съди размирниците
според военните закони и да ги наказва. Гвардейците
трябваше да въдворят ред, както те си знаеха — с шашки-
те. Освен това гвардейците бяха длъжни да си отварят очи-
те на четири и да го вардят, защото тази област беше пъл-
на с какви ли не хора.

Освен споменатите спътници Яков беше включил в екс-
педицията десет души минни инженери, един двоен фур-
гон жени за гвардейците, един малък фургон жени за офи-
церите, а така също няколко коли, натъпкани с женски
фусты, стъклени накити и тумбести шишета с коняк. Ня-
ма да изброяваме колите, натъпкани щедро с провизии.
Те образуваха една дълга редица, покрай която трябваше
доста време да се галопира с кон, за да бъде отмината.

Но за какво бяха на Яков женските фусты, стъклените
накити и тумбестите шишета с коняк? — ще запита някой.
Ще отговорим веднага. След като едно попълно село бива-
ше прочистено от размирни хора, Яков нареждаше
на Василчо да раздава на вдовиците фусты, на осироте-
лите дъщери стъклени накити, а на най-близките роднини
на прочистения — по една бутилка коняк за «бог да прос-
ти». Колкото и желязо да бяха налели милионите в ду-
шата на Яков, той си оставаше човек-а р т и с т!

Много хора предричаха, че Яков ще се завърне (ако

изобщо се завърнеше!) с подвита опашка. Но напук на краля на сиренето и на неговите съмишленици експедицията на Яков завърши с успех, а самият той пристигна в столицата с навирена опашка. Из целия път гвардейците бяха добре въртели шашките си, а планинският топ беше вдигал на няколко пъти голяма пушилка. Съдията избеси смутителите на реда, комисарят мобилизира хиляда души за мините и други петстотин — за поправка на пътищата, а инженерите захванаха да пробиват нови галерии и да разширяват старите.

Станаха из пътя няколко интересни неща и ние ще разкажем две случки, за да не си помисли читателят, че нашият герой през цялото време е бил отегчен, прозявал се е и е сучал.

И така на четвъртия ден пътешествениците стигнаха до една местност, където два гигантски комина бълваха към небесата огромни фъндъци черен дим. Това беше царството на Данил, собственика на фабриките за топове. Сам Данил посрещна гостите и ги покани на царска трапеза. Всички ядоха и пиха чак до другия ден. Когато си тръгнаха, Данил каза тъжно на Яков:

— Ето, виждаш ли, любезни братко мой, от петтях комина на моите фабрики само два още пушат, но и те скоро ще угаснат. И всичко туй се дължи на твоите хора. Те не дават пет пари, че държавата има нужда от топове, а мислят само за търбусите си. Стачкуват! Не копаят вече руда и три от моите пещи свършиха курса. Аз с шепа събирам каквото още може да се измете от складовете, но и то е на свършек! Утре и тия два комина ще предадат богу дух.

Като говореше тия думи, той плачеше горко, затова Яков го прегърна през раменете, посъветва го да не унива и му обеща, че ще си поговори, както трябва, със своите хора.

После те тръгнаха по мъчния и изровен планински път, който водеше за рудниците. От двете страни на пътя тъмнееха гъсти и вековни гори, обраснали с папрати и храсталаци. Понякога се мяркаха рогати елени, притичваше вълк с вълчицата си, тресеше заоблен гръб, тръгнала за някъде си, едроглава мечка. Най-интересни бяха едни същества, които много приличаха на хора, превърнати от някой зъл дух в прегърбени беловласи джуджета. Те се срещаха много често, комай по целия път през планина-

та. Това бяха бивши работници от оловените мини. Останали без зъби, с превити гръбнаци и изкривени пищялки, посивели, с хлътнали очи и бради до пояс, те бяха станали горски хора. За да не тежат на своите, живееха в гората зиме и лете. Хранеха се с коренчета и горски плодове. А тях самите не ядеше никакъв звяр, ни лешояд, дори чакалите се бояха да не се отровят от живите им мощи.

Както се промъкваха предпазливо между храсталаци-те и заничаха вторачено по кервана, едва видими сред горската здрачевина, те приличаха на призрази, плъпнали изпод коренищата на дърветата, или на привидения, изпъззели из беззвучната мъгла, която покриваше мочурищата и дълбоките долове. Привидения или живи мощи, те плашеха конете, караха ги да цвилят безумно и да хвърлят яростни къчове, а жените във фургоните си припомняха Страшния съд и псуваха съдбата си толкова цветисто, че дори кочияшите изхлъцваха, оглеждаха се и кръстеха за всеки случай задниците на конете.

Двама гвардейци успяха да спипат едно от тях нещастници, намазаха го с катран и го запалиха. Нещастникът, обхванат от пламъци, захвана да пищи и да скача, а гвардейците казваха: «Тъй ти се пада», понеже го мислеха за изчадие адово. Сатаноподобният инженер, като видя тази гледка, скочи от каретата на инженерите и за всеобщо удивление започна да ходи на ръцете си и да се премията презглава. Всички му ръкопляскаха и казаха, че е голям фокусник.

Яков попита Василча какви са тия създания, дето толкова приличат на човешки призрази. Василчо каза, че това са членове на една секта, които искат чрез постене и неспокоен живот да се докопат до царството божие.

— Каквито и да са — рече Яков, — те напомнят за мистериите и правят гората да изглежда някак тайнствено красива!

И за пръв път от много време насам той изпита желание да рисува. Поиска от инженерите лист хартия и цветни моливи, обърна се с гръб към догарящия призрак и направи няколко вдъхновени скици.

— Чудесно! — каза сатаноподобният инженер и весело намигна, макар че скицата на Яков не изглеждаше кой знае колко весела.

— Върви по дяволите! — изруга Яков първия си помощник по преустройството на мините. — Какво разби-

раш ти от мистерии, дяволска мутро? Марш в колата!

Ах, каквото и да се приказва, личеше си, че Яков беше човек с характер, човек от «сой», както се изразяват сред народа.

Три денонощия след тази случка експедицията стигна до най-големия рудник. Разположиха се на бивак, разквартируваха се. Сатаноподобният и помощниците му изследваха подземните галерии, извадиха пергели и линийки и захванаха да кроят величествени планове. Около рудника беше тихо, защото миньорите още стачкуваха, а гвардейците не бяха докарали нови подкрепления. Тишината много помагаше на инженерите да кроят с най-голямо съсредоточение великите си планове.

Комисарят и съдията, които бяха до гуша потънали в работа през последните дни, сега потриваха ръце — ето че беше дошло време и те да си отпочинат. И двамата бяха луди по рибарлъка, а на един час път от рудника гърмолеше буйна река, пълна с шарени пъстърви. Имаше да свършат само една работа — да осъдят и обесят главния подстрекател на стачката, но туй щеше да им отнеме не повече от един час. Този главен подстрекател те мъкнеха вече три дена със себе си, като се мъчеха с клещи и с какви ли не средства да измъкнат от устата му имената на други главни подстрекатели и все не успяваха да изкопчат дори едно име. На края им омръзна и те решиха да не губят време, още повече че беше неделен ден, грееше лъчезарно слънце и пъстървата щеше да кълве като луда. Осъдиха набързо този човек, постановиха да се обеси на другия ден, после наравиха въдиците и с облечени души търтиха за реката. Да им пожелаем традиционното «наслука» и да ги оставим на мира, те и без това не се завърнаха вече в лагера. От тоя час насетне никой ги не чу и не видя.

Пропадането на тия двама знатни мъже сред тилилейските пущинаци не наскърби особено нашия герой. Те бяха свършили работата си и вече не му трябваша, а освен това той ги и ненавиждаше тайно в душата си, защото комисарят имаше червен и сплескан нос, като Маринована камба, а съдията беше клепоух, и на всичко отгоре произнасяше «с» вместо «ч», казваше например «Пенсо» вместо «Пенчо».

Експедицията беше загубила и десетина гвардейци, очистени при прочистванията на миньорските селца.

Двама магистрати и десетина гвардейци — това беше нищожна загуба в сравнение с придобитите за войната хиляди тонове руда. От тази руда Яков сам щеше да спечели още през първата година около пет милиона златни.

Така че ползата от тази експедиция (която някои вестникари бяха нарекли «рисковано начинание»), беше едновременно и очевидна, и очевадна. На устроения по този случай тържествен банкет Яков произнесе голяма реч.

Той се завърна в палатката си с душа, преизпълнена с доволство. Откакто се случваше доволството да прелива често в душата му, той си лягаше облечен, с обуца на краката си, тананикайки си песента «По моря се нося ази», и моментално заспиваше. Песента «По моря се нося ази» много му допаднаше, тъй като главата му се въртеше и той имаше странното усещане, че стои върху истинска корабна палуба.

Но тази вечер тъкмо беше подхванал морската песен и ето че гвардейският капитан, който командуваше личната му охрана, доложи за някаква дама, която искала незабавно да го види.

— Въведете я, мътните да я вземат! — каза Яков, чувствайки как този път сърцето му прелива не от доволство, а от доброта.

Въведоха дамата и Яков моментално изтрезня. Морето се стопи, палубата изчезна и краката му като че ли се враснаха в една ужасна твърда и неподвижна земя.

— Добър вечер! — каза дамата с тих глас и чинно се поклони.

Ах, каква дама! Това беше един женски призрак в юношеска възраст, с горящи очи. Един призрак само от кожа и кости, но със святкащи черни очи и гарвановстъмни коси, които падаха като водопади върху костеливите ѝ рамене.

— Дявол да го вземе! — възмути се Яков. — Ти хляб не ядеш ли?

— Ям, но по малко! — усмихна се кротко девойката. И се усмихна още по-кротко: — Нали трябва да има за всички, а ние в къщи сме петима!

— Какво искаш от мен? — попита Яков.

— Искам милост! — каза девойката.

Тя коленичи на пода, свали наметалото си и останала само по риза, протегна към Яков тънките си като цафари ръце.

— Искам милост! — повтори тя.

— За кого искаш милост? — попита Яков.

— За татко! — каза девойката. — Той е осъден на смърт и утре ще го обесят. — Искам милост за него! — изхълца тя.

— Хм! — каза Яков.

— Готова съм на всичко, благородието ви, само го помилвайте! — изстена девойката и ризката ѝ като че ли сама се смъкна от раменете ѝ. — Помилвайте го! — прошепна тя.

Ах, какъв ужас! Едно същество, сухо като клечка, с изпомпани гърди, с гърди, в които нямаше плът — предлагаше себе си и в замяна молеше за милост. Това беше страшно и отвратително и Яков повдигна инстинктивно ръце, сякаш сам търсеше пощада. Но му дойде нещо наум, извади с треперещи ръце лист хартия и молив от ковчето си и с болезнена стръв започна да рисува, като поглеждаше навремени момичето с обезумели очи. Рисуването продължи минута-две, едва ли повече. Когато завърши, той си пое дъх и преглътна, сякаш беше държал в устата си невероятно кисел и горчив плод.

— Обличай се и да те няма! — каза той. — Да те няма, докато не съм взел пръчката! Чуваш ли?

— Ще помилваш ли баща ми? — попита момичето, без да се помръдне от мястото си.

— Ще го помилвам! — каза Яков.

— Обещаваш ли?

— Обещавам!

Момичето пролази по земята, целуна върховете на обувките му, загърна се в наметалото си и като невестулчица изскочи навън.

Яков стоя някое време зашеметен, после повика Василча.

— Оня негодник, дето утре ще бесите — рече той, — да си върви по живо, по здраво още тази вечер! Да се счита за помилван!

— Но, господарю! — ахна Василчо. — Вие се шегувате!

— Слушай каквото ти казвам и изпълнявай! — разсърди се Яков.

— Как да изпълнявам, като го обесихме вече! — повдигна рамене Василчо. — Обесихме го, негодника, преди един час!

— Кой даде това нареждане?

— Аз, ваше благородие. Защо да си губим времето утре?

Яков замахна и зашлеви с все сила Василча по лицето.

— Да те вземат дяволите! — ревна той. — Дръвник! Адско изчадие! Ще бързаш! — и отново го зашлеви, този път с лявата си ръка.

В очите на Василчо блеснаха такива огньове, че ако Яков беше го погледнал в тоя миг, непременно щеше да се вкамени. Но той не го погледна, защото се разхождаше напред и назад и сърдито крещеше:

— Дръвник и проклето изчадие адово! Аз обещах на момичето да пусна на свобода този човек. И то повярва. Разбираш ли, повярва!

— След час-два то няма да вярва вече! — усмихна се злобно Василчо.

— То няма да вярва вече никому и никога! Това момиче ще остане обезверено цял живот. Знаеш ли какво значи обезверен човек? Това е по-лошо от смърт!

— От смъртта няма по-лошо! — каза Василчо.

— Има! — поклати Яков глава. — Безверието е по-лошо от смъртта!

Василчо пак се усмихна с предишната си усмивка, а Яков, след като помълча някое време, замислено рече:

— По-добре ще е, мисля, един заблуден куршум да отнеме тутакси живота на това момиче, отколкото да разбере след малко, че е било излъгано! Мигновената смърт — продължи той — е за предпочитане пред безверието. Знаеш ли какво значи да живееш сред хората и да не вярваш на никого? Това е една постоянна и изгаряща мъка. Аз съм по природа милостив човек и затова не желая момичето да живее сред мъки. Разбираш ли, изчадие адово, какво искам да кажа?

— Разбирам! — кимна Василчо. Той се обърна на петите си и бързо изскочи.

Яков извади от ковчежето си шишенце със силен коняк. То беше плоско, поставено в сребърна обковка и със златна капачка. Той отпи от шишенцето няколко глътки, премигна от удоволствие и в същия миг се просна на походното си легло да спи. Облечен, както си беше, и с обувки. Когато начена да похърква, от далечината екна изстрел, но той не го чу, беше заспал.

На другата сутрин Яков реши да се завърне в столицата. Той остави при рудниците десетината инженери начело със зеленоокния, един ескадрон гвардейци, фургон и половина жени, а с остатъка от свитата си пое обратния път. Местността беше прочистена, но за всеки случай заповяда на гвардейците главорези да препускат пред каретата му, а планинският топ, впрегнат в четворка едрокопитни коне, нареди да го варди откъм тила.

До големия завой дойдоха да го изпратят зеленоокният инженер и полковникът, който командуваше гвардейския ескадрон. На раздяла той рече на полковника да си отваря очите добре, та да има за какво да го хвали пред краля, а зеленоокния инженер предупреди да му изкарва толкова руда, колкото се бяха договорили, иначе. . .

Очите му се спряха на един престарял бор, чиито дебели чепати клони се протягаха встрани като изтегнати на слънце смоци. Той не продължи мисълта си какво щеше да прави със зеленоокния, ако не му извадеше толкова руда, колкото се бяха договорили. Само по устните му пропълзя зловеща усмивка и в зениците му блеснаха мрачни светлинки. После те се разцелуваха и нашият герой се качи в каретата си. Кочияшът размаха дългия си камшик и конете се втурнаха като подгонени от вълци.

Стотина крачки след завоя той видя да виси на един дебел боров клон обесен човек. На гърдите му беше окачена табелка, а в краката му беше разцъфнало огромно бяло цвете. Едър гарван с посивели от старост перца леко се полюляваше на една рехава вейка до него. Дали в краката на обесения беше разцъфнало огромно цвете, или беше смъртно подкосена жена, наметната с бяло наметало, като онази снощната, която беше дошла да моли за баща си, не можа да разбере. Конете уплашено изфучаха покрай това страшно място, а и на него му се спеше, Василчо го беше вдигнал на крак от зори.

На километър-два пред столицата го посрещнаха ръководителите на милионерския клуб. Красиво момиченце, облечено с пъстра национална носия, му поднесе върху сребърна тава хляб и сол. А в катедралата «Света Ана», която по значение беше втора след катедралата «Свети Стефан», отслужиха благодарствен молебен. Молебенът беше заръчан от краля на топовете Данил. Разписка за платена такса от десет жълтици и сега може да се види в стария финансов отдел на синодалния архив. Но поради

някаква шмекерия на тогавашния касиер цифрата десет не беше изписана словом. Това ни дава основание да си мислим, че не ще да е никак чудно, ако жълтиците не ще да са били десет, а сто. Защо? Защото в папките на същия финансов отдел може да се види друга една разписка пак за отслужване на тържествен молебен в катедралата «Света Ана», но за 150 жълтици, и то за какво? Заради щастливото освобождаване от бременност на някоя си кобила Роксана? Тази Роксана била по него време фаворитка на конните надбягвания. Но каквато и да е била печалбата на тотализатора от Роксана — ще кажем ние, — тази печалба е една дреболия, нали, в сравнение с патриотичния подвиг, извършен от нашия герой! Тъй че таксата за благодарствения молебен непременно ще да е била не десет, а цели сто парчета святкащи жълтици.

8

Парите, които Яков печелеше от мините, и доходите, които му идеха от наследството на Златокосата, стигаха, за да живее в безгрижие и умерено охолство. Можеше да се шляе на лов из горите си, колкото душа му иска, да прави любов с тази или онази примабалерина, като ѝ купува от време на време по някоя огърличка или палтенце от хермелин, можеше да пие истинско старо вино в кристални чаши и когато на Нова година играе на карти или хвърля зарове — да залага по десет жълтици наведнъж. Можеше, ако беше лаком, да яде от сутрин до вечер и ако беше мързелив — да дреме в сенките на градината си по цял ден. Както правят мнозина милионери. Такъв наивник, дето ще запита кой управлява милионите на тия милионери, едва ли ще се намери, тъй като се знае още от едно време, че за тази работа си има директори и управители. От време на време дохожда по някоя приятна секретарка и донася на шефа-милионер по една дузина чекови книжки и по един директорски доклад. Шефът изпраща на директора «много здраве», а приятната секретарка потупва, където намери за добре.

Така карат истинските милионери, а Яков живееше по свой начин. Що се отнася до секретарките, и той не беше «газен от дилижанс», т. е. не правеше изключение, но го вършеше с една секретарка, която смяташе за влюбена в него и за която мислеше да се жени. За тоя случай, допълти.

Паричното благополучие обикновено върви подръка в личните благополучия, милионерският живот, както споменахме по-горе, е един нагледен пример за тия работи. Но ето че на нашия герой не му провървя кой знае колко. Още същата нощ, след като се завърна от знаменитото пътешествие, лоши поличби предсказаха, че пътят му в живота няма да прилича на песен и не ще бъде обсипан с рози. Както беше задрямал, а беше се пхнал в пухеното Златокосино легло, изведнъж дочу тепане и пляскане на боси крака по мрамора на коридора, съпроводено с бърз и сподавен шепот на много гласове. Сякаш покрай спалнята му се прокрадваха босоноги мъже и жени тичешком, гонени по петите от нощния пазач или от някаква кой знае каква друга тайнствена сила. И понеже Яков знаеше вече слуховите за съмнителните някогашни посещения в Златокосиния дворец, сънен още, сграбчи изпод възглавницата си 12-милиметровия двуцевен боен пищов, едно тежко чугунено оръжие, което пряко сила повдигаше едва до височината на очите си, и храбро, решен на всичко, изскочи навън, както беше облечен по нощница и с шапчица на главата си.

Оказа се, че ушите му не бяха го излъгали. Пред него скачаха и тичаха една тумба белокози призраци, също като ония, дето беше видял да бродят из тъмните и смълчани горски пушинаци около Рудниците. Занесени хора от някаква секта, според уверенията на Василчо, която препоръчвала на членовете си да ядат само гъби, горски плодове и треволяци, за да се усъвършенствуват духовно и пречистят телесно. Навярно тия смахнати хора бяха взели полилеите за храсталаци или за източени от висенето гроздове, защото се катереха един другиму по гърбовете си, изскубваха алчно кристалните висулки и както правят катериците, когато събират зимовнина, грижовно ги спущаха и трупаха на пода. Сърцето на нашия герой не издържа пред тази вандалщина, той вдигна пищова и натисна спусъка. Раздаде се страшен гръм, който едва не пропука мраморите на Златокосиния дворец от горе до долу. Когато гъстата пушилка от гръмотевичния изстрел се разнесе, някаква магесническа ръка или по-скоро метла като че ли беше измела до един неканените гости, а друга чудотворна ръка беше възвърнала до една кристалните висулки на полилеите по местата им. Сякаш до преди няколко секунди не беше върлувала по тия места банда

от смахнати нашественици, навсякъде царуваше мир и кротък покой. Дори не миришеше на барут!

Само една фигура стоеше срещу Яков и втрещено го гледаше. Тя не приличаше никак на изчезналите пришелци, пази боже! Но, о, ужас! Тя наподобяваше дявол и донякъде напомняше Василча, но повече приличаше на дявол, а защо — един бог знае, тъй като нямаше нито рога, нито опашка. «Този мръсен тип ще да е посещавал Златокосата!» — каза си наум нашият герой и една закъсняла ревност впи зъби в сърцето му, макар че любовта му към Златокосата беше отдавна преминала в царството на сенките. «Ама че тип!» — каза си той и неочакван прилив на сили повдигна ръката му до равнището на очите и му даде възможност да се прицели точно в челото на тоя полудявол, получовек. Когато средата на проклетото чело «кацна» върху мерника на неговия револвер-топ, той натисна спусъка на втората цев и отново гръмотевичен трясък разтърси до основи Златокосиния дворец.

Ехтежът от изстрела заглъхна, синкавосивият дим на барута се разнесе, настана тишина, която притискаше ушите, а светлината от полилеите заля обширния коридор и многоцветните мрамори на колоните и пиластрите трепнаха и сякаш оживяха. На две крачки от Яков стоеше Василчо, усмихваше се угоднически и малко тревожно и навремени току разтраваше с пръст една едва забележима драскотина, отпечатила се като кръг по средата на челото му.

— Дявол да го вземе! — каза учудено Яков. — Да не би току-що да стрелях по тебе?

— Кой знае какво се е привидяло пред очите ти, господарю! — усмихна се с незлоблива усмивка Василчо.

— Чудна работа! — поклати глава Яков. — Аз се премерих точно в челото ти и би трябвало на това място — той натисна с показалеца си червеното кръгче, — да, би трябвало на това място да има дълбока дупка!

— Куршумът е рикоширал! — повдигна рамене Василчо. — Вечерно време — рече той — аз мажа челото си с крем от магарешки тръни, за да е сънят ми по-лек. Тоя крем е много мазен и затова куршумът ще да е рикоширал встрани.

— Е, хубаво! — въздъхна Яков. — Може и да е рикоширал! Но защо, дявол да го вземе, ти ми заприлича на дявол, туй не мога да разбера!

— Сънувал си някакъв лош сън, господарю! — каза Василчо. — А насън какво ли се не привижда на човек!

Той взе тежкия пищов, чиито циви бяха още топли, улови господаря си подръка и мълчаливо го заведе обратно в спалнята му, която едно време беше спалня на Златокосата. Настани го в леглото, пожела му лека нощ и тихо излезе.

Яков дълго лежа с отворени очи. Болеше го ужасно глава. Когато болките станаха непоносими, той извади един пешкир от дрешника, наkisна го във вода и целия го уви около челото си.

Може би заспа чак призори. Тогава му се стори, че Златокосата слага нежната си ръчица на челото му. Болката му утихна за малко и той се унесе в сън.

9

На другата нощ дойде при него дъщерята на обесения размирник от рудниците.

— Татко още не е издъхнал! — каза тя. — Той виси на клона, но още бере душа и ако в сърцето ти има малко милост, можеш да го спасиш!

И понеже той се чудеше как да ѝ обясни, че бесилото отдавна е свършило работата си — не е лесно да се обясняват такива неща, и то на една дъщеря! — тя свали наметалото си. После смъкна и ризката си и пред очите му застана един скелет, облечен в женска кожа.

— Махни се! — извика той и издърпа одеялото над главата си. Сърцето му щеше да се пръсне от ужас.

— Ако искаш, ти можеш да го спасиш! — продължаваше тя и гласът ѝ, напоен с безкрайна молба и с някаква глупава надежда, продължаваше да стига до ушите му твърде ясно, макар че беше се завил презглава с одеялото.

— Късно е вече! — повтори той, душейки се в завивката. — Кой обесен може да виси три дни на въжето и да остане жив?

— Може, може! — каза тя.

Ах, господи, тя не само каза че «може», но се покатери на леглото му и започна да дърпа завивката, за да се мушне до него. Той затискаше едната страна на завивката, но тя го прекрочваше и дърпаше другата страна. Като усети, че се задушаваше, нашият герой с усилие, което истинските писатели наричат «върховно», отметна одеялото, скочи с

лъвски скок към вратата, отвори я, изхвърча в коридора и отчаяно извика:

— Помощ!

Василчо, сякаш беше очаквал тоя зов, тутакси се намери до него.

— Какво се е случило, господарю?

— Ах, изчадие адово! — повдигна ръка Яков, за да го прасне през лицето, но Василчо благоразумно отстъпи. — Ти си виновен! Ти избърза да обесят главатаря на бунтовниците, сега оня таласъм, дъщеря му, пак се довлече при мене да проси милост! Вие (Яков имаше пред вид слугите) не затваряте, както трябва, вратите, не пущате добре кепенците, не проверявате кой влиза в тази къща и кой излиза! Мързеливци! За какво ви държа? За какво ви плащам толкоз пари?

— Пак си сънувал някакъв лош сън, господарю! — каза Василчо отегчено и се прозина.

— А какви сънища да сънувам, проклетнико, като ти ме насаждаш непрекъснато на пачи яйца? Оногова обеси прибързано, дъщеря му пък, след като ѝ пръсна черепа, не благоволи дори да прибереш на по-скътаното място, ами я остави да клечи мъртва в краката му! Ето я сега, вампирясала! Но не иде тебе да язди, а се мъкне при мене! Какви сънища да сънувам при такива ми ти работи, розови или пембени?

— Ох, господарю, какво си се заловил за разни ситни-дребни, ами си не гледаш спокойствието и рахатлъка! — рече Василчо и в гласа му прозвучаха едновременно и тъга, и досада.

— До гуша ми дойде от призраци и вампири! — изкрещя извън себе си нашият герой. — Сън не ме хваща вече, сън нямам като хората, разбираш ли, негоднико?

— Не си ми рекъл, господарю, не съм те излекувал! — засмя се Василчо. — Туй неразположение твоето в нашия край наричат златно и го лекуват само със злато. Взимаш 15-20 жълтици, разкламбучкваш ги хубаво в двете си шепи, после ги изсипваш на масата и изведнъж ги нареждаш да са всичките «ези», а сетне «тура». И така повтаряш няколко пъти, докато сънят те обори и заспиваш като блажен Йосиф. Впрочем знаеш ли, защо Йосиф е бил блажен?

— Не — каза Яков.

— Защото е бил скопец и не е познавал жената.

— Ти си един идиот! — каза Яков.

— И тъй — каза Василчо, — вземи двадесет жълтици и опитай. На моя отговорност!

— Върви по дяволите! — изгледа го с велико презрение нашият герой.

Но като си отиде в спалнята, извади двадесет жълтици и започна да ги нарежда. Когато ги нареди за трети път, сънят го събори и той дълбоко заспа.

10

Усетили, че скоро ще да замирише на барут, енчани хукнаха да влагат парите си (кой колкото ги имаше) в такива имоти, дето не губеха цената си. Всеки според възможностите си: едни си купуваха било сребърна лъжичка, било порцеланова чашка, а други си дигаха къщи. Най-много страст се влагаше по къщите. Дребните спестовници си струпваха къщи на по един-два етажа, богатите — на по четири-пет, с по няколко магазина отдолу, а най-богатите дигаха модерни хотели с частни апартаменти и увеселителни заведения. Защото войната съсипваше мнозинството от хората, но и мнозина излизаха от нея позлатени. А позлатените са имали открай време една постоянна нужда от развлечения и удобства.

Като редеше веднъж наполеоните си, Яков изведнъж усети, че му става студено. Огънят в камината беше угаснал, сред пепелта само тук-там поглеждаше по някой още буден въглен. Той си легна, преди да се умори, както трябва, от жълтиците, и може би затова сънува един страшен сън. Най-напред му се присъни, че в мините става кошмарен пожар, а сетне — че в галериите нахлува страшна вода. На края той видя цялата местност като зловеща пустиня, сред която стърчеше една грандиозна бесилка. На бесилото висеше оня човек с табелката на гърдите и със стария посивял гарван, кацнал върху напречната греда.

На другата сутрин, пришпорен от някакви неясни страхове не за здравето си, а във връзка с възможния изход от предстоящата война с Керкирия, той основа дружество за постройка на големи и малки къщи. Той беше главен акционер (почти собственик) на дружеството и главната печалба, която се равняваше на милиони, пак отиваше в неговата кесия.

Така за кратко време Яков стана голям милионер. Правителството го слушаше, услужваше му, помагаше му да печели. И той помагаше на министрите и на главните чиновници, като на свой ред пускаше по нещо и в техните джобове. Лично към Йоасаф той беше особено щедър, понеже Йоасаф беше любимец на краля и същевременно минаваше за либерален човек. Общо взето, Яков не беше стиснат човек и с хората не се отнасяше лошо. Само че с хората нямаше много връзки. Общувахе с министрите, с bankerите, с генералите, с някои сиятелства: оттук натаък връзките с останалия свят държеше в ръцете си Василчо. Този лишен от «сентименти» момък управляваше без грешки финансовото царство на своя господар.

С една дума, Яков живееше настрана от всекидневната суета на деловия живот. Но и извън тая суета не се случваха кой знае какви събития. Ние ще споменем само някои от тях.

12

Както трябваше да се очаква, дружбата му с Естер, съпругата на сиятелството, не продължи дълго, въпреки че тя го насочи към милионите, издавайки му държавната тайна. Той съзнаваше, че на нея дължи мините за олово и мед, опитваше се да ѝ бъде верен и понеже не успяваше, постоянните ѝ натяквания за вечна вяност му досаждаха и го изваждаха от равновесие. Той ставаше раздражнителен и невъздържан, напиваше се бързо и тогава често заспиваше така неочаквано, както се беше случило през тяхната първа любовна вечер в павилиончето «Сан жен».

13

Той забрави Естер, забрави и Лиза (това според нас беше голям грях, но кой ни пита нас!), остави да потънат в забвение и някои други по-интимни връзки, само Златокосата не забрави, спомняше си я кога с благоговение, кога с ярост, а понякога и с тъга, която се срамуваше да признае дори пред себе си.

След като разбогатя, Яков заръча на Василча да му събере сведения за материалното състояние на Златокоси-

ния братовчед. На другия ден Василчо се яви на доклад:

— Затънал е в дългове, ваше благородие. Подписва полици и живее от заеми.

— Откупи всичките му полици до една и ми ги донеси! — заповяда Яков.

Когато Василчо откупи полиците му, той ги протестира и понеже братовчедът отказа да плати каквото и да било по тях, предаде ги на съдебния пристав и му нареди много да не се церемони, а да продава дори бельото му и покривките, с които се завива.

Братовчедът пристигна пожълтял при Василча.

— Аман! Помоли го да ме приеме!

Яков го държа пред вратата си доста време и на края се смили. Като влезе при него, братовчедът падна смирено на колене и се замоли:

— Милост! Остави ми поне една стая, едно легло, един костюм!

— Донеси ми жартиерите, които ти е завещала Златоската преди смъртта си, и тогава може би ще се смиля!

Когато братовчедът ги постави на масата му, той рече:

— Ако ония разбойници не бяха ме отвлекли, аз щях да ги свалям от краката ѝ!

«Да, ваше благородие. И вие щяхте да ги сваляте!» — щеше да го клъцне по сърцето братовчедът, но благоразумно си замълча.

Като погледа тъжно някое време жартиерите, Яков въздъхна и рече:

— Било каквото било! А сега си върви! Оставям ти едно легло, една стая и един костюм! И те назначавам портнер на канцеларията ми. Да ми отваряш вратата всеки път, когато дохождам на работа!

Братовчедът тури портнерска фуражка и всяка заран го поздравяваше с кисела усмивка, но раболепно му отваряше вратата. Въпреки старанието той му действуваше лошо на нервите и затова още на седмия ден реши да се отърве от него. Повика го, даде му една кесия жълтици и му заповяда да замине за Керкирия или за Потидея, или за която ще друга държава, но да не се мярка вече пред очите му.

— Мернеш ли се пред очите ми — предупреди го той, — ще заповядам да те изпатят в мините, за да копаеш олово, докато изплюеш и последния си зъб!

Жартиерите бяха от коприна и сребърни нишки и все-

ки имаше вместо копче по един великолепен малък бисер. Яков поля жартиерите със спирт и ги изгори, а бисерите даде на един бижутер да му направи златни копчета за ръкавелите. Огънят ги беше «пречистил» — въобразяваше си Яков — от чуждите погледи и пръсти. Обикна ги и вече не се разделяше с тях.

Единствената жена, която не остави следа в сърцето му, но за която насмалко не се ожени, беше личната му калиграфка Ивана. Той обърна по-сериозно внимание на любовните си връзки с Ивана малко време след като окончателно даде път на съпругата на негово сиятелство. Той дори мислеше, особено когато забързано глътнеше повечко коняк — минути, в които беше най-искрен със себе си, — не трябва ли непременно да се ожени за Ивана не само защото му напомняше с някои свои черти на Златокосата, а защото беше убеден, че за разлика от другите му любовници тя единствена не е равнодушна към него. Веднъж той се наведе от прозореца на кабинета си малко непредпазливо, а тя помисли, че ще падне, и изпищя. Когато се обърна, видя лицето ѝ пребледняло и очите ѝ изпълнени с ужас. Тогава именно си помисли, че тя навярно не е равнодушна към него. Тя не беше естествено такава Афродита като Златокосата, но му напомняше за нея, а освен това го и обичаше малко — предостатъчно основания, за да я повиши някой ден от любовница в съпруга.

И тоя ден щеше да настъпи скоро, ако не беше се случило едно събитие, което подействува на любовните неща, както действа химическият проявител — изкарва истината на бял свят. Събитието не беше кой знае какво, но подействува на Яков, както казват истинските писатели, «потресаващо». Случи се така, че веднъж я прегърна в кабинета си, както беше застанала гърбом към него, а тя се извърна малко встрани и тогава лицето ѝ се отрази за миг-два в насрещното кристално огледало, което беше вградено в стената. Ах, какво отвращение, какво неопируемо отвращение се беше изписало по Иваниното лице! Ах, бедната Ивана! Дори нослето ѝ се беше набърчило, сякаш току-що беше помирисала, без да иска, някаква ужасна воня! Яков мигновено отпусна ръцете си и зам-

ръзна неподвижен. А Ивана, осъзнала светкавично, че беше се издала, отпусна рамене, сви се, наведе глава и смирено зачака наказанието си. Тя приличаше на крадец, спипан в момента, когато измъква чужда кесия.

— Мръсница! — каза Яков. — Гласът му беше станал сипкав от болка и възмущение. — Мръсница! — повтори той и зашлеви момичето по бузата.

Ивана се свлече в най-близкото кресло, закри лице о шепи и замря.

— Само най-долните лицемерки правят така! — каза Яков. — Преструват се, че уж обичат, и дават, а всъщност. . . Това е по-долно от проституция. Защо се преструваше?

— Страх ме беше, че ще ме уволните! — каза тихо Ивана. И без да сваля шепи от лицето си, а като поглеждаше страхливо през пръсти, продължи: — Имам болна майка и две сестрички, които чакат само на моите ръце!

Ах, как лъжеше бедната Ивана! Като всеки благонастроен милионер, който смята да се ожени, Яков беше проучил семейното ѝ положение и отлично знаеше, че майка ѝ пращи от здраве, а двете ѝ сестрички не чакат само на нейните две ръце, защото баща ѝ беше архитект и изкарваше добри пари.

Той се разходи няколко пъти из кабинета си и пак почувствува, както беше почувствувал по-рано, когато чакаше реда си, за да танцува със Златокосата, че пустинята Сахара се е пренесла от край до край в неговата душа.

— Хайде, иди си! — рече той на Ивана, както беше застанал гърбом към нея. — Марш, и вече да не се мяркаш пред очите ми!

— Уволнявате ли ме?

Яков помълча някое време, после махна с ръка.

— Иди при Василча и му кажи, че те местя в рудниците. Да изкара заповед за преместване!

— В рудниците? — ужаси се бедната Ивана.

— Да — каза Яков. — Кажи на Василча да уведоми оня, зеленоокия. . . Той ще се сети за името му — че те изпращам на негово разпореждане. Какво си ме зяпнала? Върви! На добър час!

И му дожаля, че пустинята Сахара се беше пренесла в душата му. А в тази пустиня Сахара редом с мълчанието и пясъците нещо като че ли шаваше, нещо като че ли шаваше редом с пясъците и мълчанието ѝ. Носеше се неясен

шум, толкова тих, че едва можеше да се долови. Не беше ли отново се появил червеят на съмнението?

15

Докато беседваше в кабинета си с разни министри, банкери и сиятелства, той незабелязано скицираше с молив, с перо, с каквото му попаднеше физиономииите им, а после, в часове, когато не искаше нищо да върши и не знаеше с какво да си убива времето, затваряше се в една тайна стая, където не допускаше никого, дори Василча, и от скиците правеше портрети. Като му омръзваха портретите, захващаше се с разни човечета. Те се носеха, подхванати от вятър, в една гора, която растеше с корените си нагоре. Той се смееше, от сърце се смееше, после рисуваше къща, която лежеше с покрива си на земята, а от прозорците ѝ се пулеха риби или жени акробатки висеха закачени с един крак на скоба, която напомняше сърпа на месечината. Той се смееше още по-весело и рисуваше разни геометрични фигури, които запълваше с ярки бои, или пък човечи, чиито изумени очи гледаха откъм тила.

Той се развличаше.

Веднъж повика на гости някогашния си ректор, старчето с козята брадичка, действителния член на академията, почерпи го царски, а сетне го заведе в тайната стая и му показва рисунките.

— Браво! — каза академикът, след като разгледа рисунките. — Виждам, че сте напреднали. — Той посочи портретите. — От академизъм, какъвто видях да правите при покойната княгиня, сега сте преминали към натурализъм. Познавам тия министри и банкери и се кълна, че са те. Браво! А това е — той кимна към обърнатите гори и къщи, към цветните геометрии и изумените до лудост очи, — това е смесица на сюрреализъм с най-разюздан фовизъм и абстракционизъм, тоест извънпланетарен «изъм», ако мога тъй да се изразя. . .

16

Когато и извънпланетарният «изъм» започна да не го удовлетворява, той се отдаде на колаж. Напълни една тайна стая с бои, разноцветни парцалчета, клечки, връвчици, парчетии от захвърлени обуца, скъсани етикети от

консервени кутии, опъна платна върху няколко статива и запретна ръкави. След някое време на платната се появи-ха чудновати творби.

— Напредвайте! — кимна насърчително с глава старчето с козята брадичка, академикът. — Всичко, което сте нарисували, е от ясно по-ясно! Тука сте изразили по един чудесен начин отчуждението, което е обхванало народните маси, като сте използвали скъсани етикети от консервени кутии. А тия възли, сплетени от връвчици, показват по най-очевиден начин безизходицата, в която е изпаднала по-голямата част от нашата интелигенция.

На това място от речта на академика Яков се разсея много весело.

— Не сте ли съгласен? — изгледа го учуден академикът.

— А, моля ви се! — каза Яков.

— Тогава записвайте си каквото ви казвам, иначе ще забравите! — академикът го изгледа сърдито.

— Не се безпокойте, професоре! — потупа го Яков по рамото. — Аз съм находчив човек и все ще ми дойде нещо наум!

Това снизходително потупване по рамото не се хареса много на бившия ректор.

— Не разчитайте твърде на паметта си! — рече той. — Едно време Златокосата ме помоли да ѝ подаря хубаво тефтерче, за да си записва в него някои по-зебележителни неща от дискретен и интимен характер. Аз ѝ подарих тефтерче с кожни корици, със златно сърце на главната корица и с чудесен златен дявол в долния десен ъгъл на корицата. След една година я попитах: «Е, княгиньо, навярно вече сте изписали тефтерчето си?» «О, каза тя в онази мила своя усмивка, която, не се съмнявам, още си спомняте. — Нищо не съм записала, професоре, защото не успях да започна. А не успях да започна, защото, виждате ли, забравила съм междувременно името на първия човек, който ме целуна и когото аз целунах!»

Яков си спомни за тефтерчето и се намръщи. Но се намръщи още по-силно от думите на старчето.

— Това тефтерче беше едно произведение на изкуството! — опита се да се усмихне той.

— То беше доста дебеличко! — каза лукаво старчето с козята брадичка. — Доста дебеличко! — показва той с ръце. — Сигурно княгинята е възнамерявала да запише

в него кой знае колко интересни възпоминания и случки! — И той неочаквано се изсмя: — Ха, ха!

Сякаш наблизо сипкаво извръща дърт пръч.

— Ха, ха! — изсмя се и Яков, в очите му бяха лумнали зловещи огънчета. — Знаете ли, професоре, каква идея за колаж ми хрумна, като ви гледах колко вдъхновено разказвате за тефтерчето с червените корици?

— Отде ще знам? — каза с подозрително равнодушие академикът.

— Реших да ви използвам! — каза Яков. — И ето как!

Той извади от едно чекмедже 5—6 дълги и дебели гвоздеа, измъкна тежък ковашки чук и не много дълъг дебел волски ремък със стоманена стяга на края.

— Какво сте решили? — на свой ред се намръщи старчето.

— Амн! ще ви прикова на стената! — каза Яков. — Ще ви прикова с разперени ръце и разкрачени крака. И отдолу ще напиша: «Летящият фавн». Великолепно хрумване, нали? Хайде! — И той побутна бившия ректор към стената.

Бившият ректор почисти с ръка мястото, където Яков го беше докоснал, сякаш там се беше полепил невидим прах, усмихна се (е, малко попресилено, но все пак) и рече:

— За хрумването ви поздравявам, а що се отнася до материала, трябва, разбира се, да си намерите друг модел. С мене няма да ви провърви, защото аз съм почти безсмъртен и само ще ме измъчат. А освен това кралят ще ви накаже. Кралят не обича академиците му да бъдат показвани като летящи фавни. А освен това, ако ме употребите за колаж, кого ще викате, моля ви се, за да му показвате картините си? Та аз съм единствената ви публика! От кого ще искате художествена преценка? Та аз съм единственият ви художествен ценител! Вие не можете, любезни, без мен!

— Е, вие го взехте на сериозно! — каза Яков. — Аз просто си направих една лоша шега. Досмеша ме заради онова тефтерче с червените корици!

Той донесе шише ароматичен златист арманияк, сочен лимон от Ливан, кристален шекер от Цариград, настани професора под картината с връвчиците и някое време се визира мълчаливо по посока на вратата. Не очакваше ня-

кой трети човек да влезе, защото тази стая беше тайна. После повдигна високо кристалната си чаша и макар никого да нямаше, никой да не беше прекрачил прага, усмихна се в онази посока и рече с някаква чудновата печал: «Наздраве!» И изпразни чашата си на един дъх, макар арманякът да се пиеше по правило бавно и на глътки. Чарът на този коняк не беше толкова във вкуса му, колкото в неговия божествен аромат.

17

Той се пристрасти към златни и сребърни вещи на изкуството, към благородни и безценни камъни и тази страст не се появи случайно, а защото му омръзна да се развлича вечерно време само с наполеони. Най-напред реши да смени наполеоните с камъни, а сетне го върхлетя неусетно, завладя го неутолимата страст да притежава скъпи и редки накити и украшения. Предрешваше се като търговец, слагаше си изкуствени мустаци, за да не го познаят случайно, и по няколко часа на ден обикаляше златарските чаршии и сокаците, където се гушеха потайните малки дюкянчета, натъпкани с вещи, крадени от цял свят.

Но чудноватото при него беше в това, че той не излагаше на показ своите малки, но безценни съкровища, за да буди възхищение и завист, както правеха другите богати колекционери. Той ги криеше от чужди очи в тайната стая, където бяха колажите му, неговите обърнати къщи и лесове, хората, които гледаха на света с безумни очи, окорени на тила. В тази тайна стая криеше огърлиците си, пръстените си с бирмански рубини, арабските си наргилета, обсипани с изумруди, платинените си обеци със сапфири, които приличаха на миниатюрни късчета сутрешно небе. Какви ли чудеса нямаше още в тази стая, която приличаше на един истински Сезам от «Хиляда и една нощ»...

Когато всичко в Златокосиния дворец заспиваше, той се промъкваше по една тайна стълба в тайната си стая, заключваше се, палеше четири кандила — по едно на всяка стена — и в светлинките на трепкащите им пламъчета съзерцаваше с трескави очи своите приказни красоти. Така ходеше като сомнамбул нагоре-надолу из стаята си

и понякога заспиваше от умора за час-два, сврян под някой шкаф с боклуци за колаж, сред които като око на дянол блещукаше едър рубин.

Веднъж, като разглеждаше чифт златни обеци, украсени с полусферични аметисти и с по една висяща перла, смяташе да ги подари на съпругата на Йоасаф, която му беше станала любовница не без знанието на мъжа си, разбира се, изведнъж си спомни за проститутката Лиза. За оная Лиза, която от любов към него беше се отказала от професията си и като сервитьорка при павилиона на градската градина го хранеше със сандвичи през най-мъчното време от неговия живот. За тоя живот и всичко свързано с него той си спомняше много рядко, а когато си припомняше нещо, случки или хора, имаше чувството, че в паметта му изплават спомени от кой знае когашни времена, а пък от онова време не бяха се изминали дори две години. Единствено изключение правеше Златокосата, но тя винаги го спохождаше сама.

И така Лиза изплава в паметта му и появата ѝ се дължеше навярно на Йоасафовата жена, за която си мислеше, когато разглеждаше аметистовите обеци. Нейното ухо и извивката на врата ѝ, розово ухо и нежна извивка на 19-годишна жена-момиче, му напомниха Лиза. Лиза не беше на 19 години, сигурно имаше две-три години повече, но поради недояждане и нередовен живот не беше закръглена като матроните, приличаше по-скоро на мома, наскоро разделила се с моминството си. Ето как си спомни Яков за някогашния си ангел-хранител. Сякаш скитник музикант беше преминал с шарманката си покрай магазина и от шарманката беше стигнала до слуха му една мила, стара мелодия, която му напомняше отдавнашни, много отдавнашни скъпи на сърцето неща.

Той купи аметистовите обеци за Йоасафовата съпруга, а за Лиза избра една по-евтина огърлица. Не че му се свидеше за парите, пак ще повторим, не беше стиснат човек, но се боеше, и не без основание, че една по-скъпа огърлица нямаше да стои кой знае колко дълго време върху вратлото на жена като Лиза. Тя не можеше да търпи някой около нея да се свива и измъчва от безпаричие, а пък и парите на приятелите ѝ, колкото и да ги имаха, не им стигаха никога и се топяха като късен сняг.

Тоя следобед, преди да тръгне за павилиончето си «Сан жен», където щеше да чака Йоасафовата съпруга, той извика Василчо, даде му огърлицата и рече:

— Ще я предадеш на сервитьорката Лиза.

И му обясни къде да намери сервитьорката Лиза.

19

Но и в павилиончето «Сан жен», и в павилиона при градската градина нещата се развиха не тъй, както беше очаквал Яков. Нещата просто се обърнаха, а с тях се обърна изведнъж и Яковата съдба.

До този ден в така наричаната «делова» дейност нему му вървеше като по вода: от мините парите се стичаха в банковите му сметки като буйни потоци, а от строителството те извираха от всяка копка; където и да замахнеше с копача, вадеше пари. Такъв милионер беше станал нашият герой! Скубеше държавата и обираше влоговете на спестителите. На държавата продаваше олово и мед срещу чисто злато, а на спестителите правеше къщи, които им продаваше после на тройно по-висока цена. Йоасаф му пробута жена си за любовница и той го направи уж свой съдружник, колкото да влиза и в неговата кесия по нещо. Но главното съображение при тази сделка не беше Йоасафовица, такива млади дамички Василчо можеше да му доставя по всяко време. Главното съображение беше Йоасаф да си затваря очите, когато Яков незаконно посягаше на някое обществено място. Сделката си беше сделка, но нашият герой беше галантен човек и не се скъпеше да ощастливява Йоасафовица и с по някой веществен израз на своята любов — кога обеци, кога огърлица, а случваше се да ѝ поднесе и букет от орхиден. Все пак Яков беше наследил душата на един голям артист.

Между другото той се сприятели и с краля. И макар този крал да беше пра-пра-правнук на оня крал, който някога беше изгорил жив пра-пра-прадядо му, между двамата се завърза деликатна, но топла дружба. Кралят прескачаше понякога тайно в имението му Сан Суси, отдалечено от градове и села, глухо и пусто, сгодно за неща, които не бива да види чуждо око, и за разговори, които не следва да чуе чуждо ухо. Яков пък му се примолваше сегиз-тогиз за някой и друг взвод гвардейци. Случваше се измамен съпруг да наеме банда побойници и главоре-

зи, за да отмъстят за поруганата му семейна чест, или недоволен новодомец да се сдружи с други недоволни новодомци, за да потърсят заедно възмездие, задето са получили едноетажни паянтови къщурки вместо обещаните им палати. Кралят даваше на драго сърце гвардейци и Яков оставаше жив и здрав. Ето каква хубава дружба беше свързала краля с нашия именит герой!

Описваме всички тия подробности от обществен и битов характер, за да види читателят на какъв връх се беше изкачил нашият герой, когато нещата, кой знае по чия вина, дяволска или божия, започнаха да се обръщат стремглаво надолу.

Няма да описваме подробности от тоя последен следобед в «Сан жен», защото събитията, които прекъснаха любовта между Яков и Йоасафовица, бяха от «катастрофически» характер: Потидея нападна ненадейно държавата Н. и само за няколко часа окупира и заграби районите, където се намираха оловните и медни мини на Яков.

В приказките не се приказва за международна политика, ето защо ние няма да обясняваме надълго и нашироко предисторията на това вероломно потидейско нападение. То беше работа на Керкирия: опасавайки се от война с Н. тя беше насъскала Потидея да забие нож в гърба на Н. Срещу тази услуга Керкирия се задължаваше да отпусне заем на Потидея от няколко милиона златни.

Това са международни работи, а ние се интересуваме от частните неща и по-специално от съдбата на Яков. Тоя същия следобед акциите на неговото минно дружество станаха по-евтини от книжките, на които бяха отпечатани. По тоя случай кралят на сиренето даде величествена, но тайна гощавка в своя дворец. Защо «тайна», ще запитат някои. Ами защото в дни на национални катастрофи, каквато катастрофа за Н. беше загубата на минния район, в такива дни не е прието да се правят «явни» гощавки. Катедралата «Свети Стефан» биеше камбаните си на умряло, а от сградите на министерствата се спущаха черни знамена.

Три дни катедралата «Свети Стефан» огласяше проторите с тъжен камбанен звън, а есенният ветрец развяваше скръбно траурните знамена. Милионите на Яков се бяха стопили наполовина. Но той имаше още своето строително дружество, дигаше и продаваше къщи на хиляди хора и съвсем не се чувствуваше бедняк. Кога пред-

приемаческата работа не е носила тлъсти печалби? Само от шестетажната луксозна сграда-хотел «Кафе роял» той щеше да спечели около двеста хиляди златни.

20

Но нали се казва, че нещастieto не идва никога само, хората не са измислили тази приказка случайно, а от горчив опит. Три дни след като потидейските войски заграбиха мините му и Потидея обяви този район за свещена част от територията си, тъй като преди две хиляди години там пасли овцете си прадедите на днешните потидейци, разкошното здание «Кафе-роял» рухна, сгромоляса се до основите си и погребан под развалините си над двеста души мъже и жени от елитния Н-ски свят. Около сто души проходящи около сградата бяха повече или по-малко засегнати от разлетелите се наоколо керемиди, тухли и парчети бетон. Паважът и съседните къщи бяха опръскани с кръв.

Кралят на сиренето и негови близки пуснаха слух, че трагедията се дължала на Яковите икономии — икономисвал бил от цимента и желязото, за да спечели повече. По-късно се разбра, че в тази работа Яков нямаше пръст. Няколко конкурентни строителни фирми бяха подкупили главния инженер на Яков и той нарочно беше снижил якостта на бетона и дебелината на железните подпорни греди.

Един час след катастрофата акциите на Яковото строително дружество толкова се обезцениха, че станаха поевтини от книжките, върху които бяха отпечатани. Но това не беше най-голямата беда. Ох, това в никакъв случай не беше най-голямата беда. Страшното се случи, когато хилядите спестители се втурнаха към касите на дружеството, за да си искат влоговете обратно. Капиталите на Яков се стопиха до стотинка. Той продаде за един ден всичко, каквото можеше да продава — дворци, именния, скъпоценности, — и пак остана длъжник на стотици хора.

На другия ден след катастрофата десетки вложители, които не бяха получили от Яков нито лев срещу влоговете си, решиха да уловят Яков, понеже него смятаха за главен виновник на нещастieto си, и да го запалят жив, ако не им върне обратно поне половината от парите, които

бяха внесли. Награбили тояги, катран и въжета, разярени мъже и жени се втурнаха да го търсят из града.

Яков помоли Йоасаф да изпрати войници, които да го пазят, но Йоасаф отговори надменно, че той е по убеждения либерал и че един либерал не може да изпраща войска срещу народа. Сега той не даваше пет пари за нашия герой, защото вече нямаше никаква полза от него. Дори вътрешно гореше от желание да го види намазан с катран и запален. Като получи отрицателен отговор от доскорошния си съдружник, Яков се затири при краля да го моли за гвардейци, но кралят беше отишъл на лов, в ловни развлечения беше решил да търси утеха след националната катастрофа. Отчаян, подгонен като дивеч, Яков реши да се оттегли в павилиончето си «Сан жен», което не беше още продад, понеже не беше успял да намери за него купувач. Единственият човек, който се мярна на пътя му за «Сен жен», беше Лиза, но той не я позна в уплахата си или се направи, че не я познава: до слуха му стигаха разярените викове на побеснялата тълпа и затова не му беше до никакви Лизи.

Тука искаме да отворим малка скоба за огърлицата, която ѝ купи оня ден, когато избра аметистовите обеци за Йоасафовица. Той ѝ изпрати огърлицата по Василчо и Василчо ѝ рече:

— Този подарък благоволява да ти изпрати моят господар, негово благородие Яков!

— Кажу на твоя господар — изкрещя Лиза, като чу името му, — че от него не искам нищо, дори копче не искам, разбра ли? — И зашлеви Василчо с огърлицата, колкото имаше сила. Благородните камъни се разпиляха по плочника и няколко проститутки се хванаха за косите, докато да ги съберат. — Не искам да чуя името му, той е един безсърдечен и подъл човек! — продължаваше Лиза да крещи, като в същото време плачеше с изобилни, едри сълзи.

Сега няколко души от тълпата, която гонеше нашия герой, я запитаха, размахвайки тоягите си:

— Видя ли да минава оттук милионера Яков?

— Ами да, видях го! Той хукна по пътя, дето води за кея на дърварите. Навярно ще бяга по море!

Разбира се, преследвачите научиха много скоро, че ги беше излъгала. Те се върнаха, смазаха я с тоягите си,

стъпкаха я и още по-бесни запрепускаха към павилиона «Сан жен».

Сломен от събитията, Яков седеше вцепенен в салончето на павилиона, беден като просяк, подгонен от озверени хора, лишен от воля и сили за каквато и да било съпротива. И ако не беше Василчо, той щеше да изгори без друго като жив факел, жертва на стария, жесток и ненаситен бог Ваал, щеше да изгори напразно за едно щастие, от чиято златна пяна не беше дори вкусил.

Като чу отдалече виковете на беснеещата тълпа, на Василчо се стори, че павилионът пламва от всички страни. Той улови господаря си за ръка и почти насила го изведе навън. Яков рече: «Да ме вземат дяволите, задето кракът ми стъпи на това проклето място!» И без да разсъждава повече, повлече се бързо подир Василчо, който се провираше през храстите и му правеше път. Като превалиха лазешком няколко оврага, те се мушнаха сред гъстите папрати и храсталаци на един дол и там се криха, докато се свечери. После излязоха на открито, прекосиха полето и стигнаха до една рядка горичка, покрай която се провираше мек път. Тоя път водеше за шосето, което свързваше столицата с южните лозарски краища на страната.

— Ти се сгуши под някое дърво, господарю, да спиш — рече Василчо, — а аз ще ида до съседното село, за да търся превоз до най-близкия град!

Така рече Василчо и скоро се изгуби от очите на Яков. А Яков, като нямаше какво друго да прави, зарови се в шумата под един вековен дъб, сви се на кравай, затвори очи и скоро заспа. Събуди се по някое време през нощта. В оголелите клони на дъба свиреше студен вятър, шумоляха падащи листа, тук-таме се мяркаше по някоя самотна звезда. Яков се разтрепера от студ и мъка. Спомни си за удобствата си, за двореца, за Златокосата, за скъпоценностите си, спомни си за удоволствията, които беше загубил, и скръцна със зъби от яд.

— Дяволите да ме вземат! — проплака той. — Защо живея, защо съм толкова нещастен?

Зарови лице в изсъхналата шума и си пожела да умре.

В тоя миг дочу тихи стъпки до себе си и ето че в светлината на току-що показалата се на хоризонта месечина той видя същия оня човек с наметалото и широкополата шапка. Тоя човек отново застана до него.

— Аз съм дяволът! — каза той.

— Да беше отишъл по дяволите! — прокле го Яков.

— Защо ми се сърдиш? — каза дяволът. — Аз изпълнявам честно договора си с теб, а ти капризничиш! Дадох ти щастието на любовта — отказа се от него! Дадох ти щастието на парите — и от него се отказа. Какво искаш още?

— Любовта е самоизмама! — каза Яков, като се взираше в голямото червеникаво кълбо на луната. — Любовта носи ревност и мъка. Носи съмнения и вечно неспокойство. Тя е самоизмама. А парите са нещо като ходене по въже. За да имаш щастието на парите, трябва да бъдеш или изкусен въжеиграч, или трябва да притежаваш непременно голяма власт. Аз бях изкусен въжеиграч, но няхах власт. Затова пропаднах.

— Сега какво искаш? — попита дяволът.

— Искam щастието на властта! — каза страстно Яков. — Ако имах на времето власт, аз щях да избеся ония разбойници и сега Златокосата щеше да бъде моя. Ако имах преди няколко дена власт, щях да вдигна голяма войска срещу Потидея и нямаше да им отстъпя мините си. Щях да браня на живот и смърт всяка педя земя. Ако днеска разполагах с власт, аз щях да изпратя гвардията срещу оная сган и всеки щеше да бъде поставен на място. Да, ако имах власт. . . сега нямаше да се въргалам като последен скитник в тая прогнила шума!

— Добре, ще имаш власт! — каза дяволът. — И дано този път станеш най-послед щастлив!

И той нагази сред гъсталака на гората и скоро изчезна в непрогледните ѝ сенки.

Василчо пристигна на разсъмване и завари Яков да спи, завит презглава с пелерината си. Без много да се церемони, той смъкна пелерината му и се развика на висок глас:

— Господарю, събуждай се и бързо ставай!

— Какво се е случило? — стресна се Яков. Той се изправи и уплашено взе да разтърква очите си. — Да не би да са ни открили? — И като си спомни, че преследвачите му се готвят да го изгорят жив, домъчня му и закърши ръце. — Горко ми, горко ми! — завайка се той.

— Напротив! — каза Василчо. — Кралят те търси под дърво и камък, за да те направи министър-председател!

— Откъде пък го съчини това? — погледна го изумено Яков. — Ти подиграваш ли се с мен?

— Не, откъде-накъде! Напротив! По пътя профучаха в галоп гвардейци, спряха конете си и ме попитаха дали не съм те виждал някъде. Защо? — попитах ги аз. — «Ами кралят го вика! — отговориха ми те. — Кралят тикна Йоасаф в затвора, задето е допуснал национална катастрофа и задето не е изпратил войска срещу разбунтувалия се народ. Негово величество току-що пристигна от лов и нареди веднага да намерим Яков. Иска да назначи Яков за министър-председател!» Като ми разправяха тия работи — продължи Василчо, — аз им рекох: Стойте тук, ей сега ще ви го доведе!

— Хубаво! — каза Яков. — Щом като кралят иска, аз не мога да му откажа. Дано тоя път да ми проверви!

Той оправя перото на шапката си и тръгна по пътеката, която водеше напреко през гората.

След малко те съзряха през дърветата групата гвардейци, които нетърпеливо чакаха на пътя.

ЯКОВ И ВЛАСТТА

1

Щом като Яков стъпи на главния път, следван от Василчо, гвардейците скочиха от конете си и му отдадоха чест. Утрото беше хладно, но светло и шашките на гвардейците блестяха на слънцето като пламъци. И той си даде дума, че ще иска да му отдават всяка заран чест по този начин. Беше много-красиво да гледа как утрото го поздравява със святащи пламъци.

Гвардейците му отстъпиха най-личния си кон, Василчо се метна зад гърба на ротмистъра и начело със знамето и тръбача си малкият отряд пристигна привечер пред кралския дворец.

От назъбените стени на двореца засвириха в един строй двадесет души тръбачи. Отвориха се широките железни порти и гвардейците с орлови пера на калпаците си въведоха нашия герой при краля. Кралят го поздрави хладно и любезно едновременно, по кралски, и му прочете един указ, подпечатан със златни печати. След като министрите поздравиха новия министър-председател и фотографите направиха снимките си, главният редактор на официозния вестник попита нашия герой:

— Каква политика ще следвате, министър-председателю? Консервативна или либерална?

— Глупости! — каза Яков. — Ще следвам политика приятна на краля и на всички дами и господа!

Всички присъстващи ахнаха и след това продължително време мълчаха. После един старши-лейтенант извади без всякаква команда шашката си, отдаде «за почест» и отново я прибра в ножницата ѝ. Той беше лейтенант-красавец, заострените върхове на мустаците му стигаха чак до върха на ушите.

След този жест на лейтенанта фотографите лудешки зашракаха с фотоапаратите си, журналистите записаха

прочутата фраза на Яков в бележниците си, а прима-балерината на кралския театър за опера и балет, която стоеше на втория балкон на тронната зала и оттам наблюдаваше тържеството, направи пирует и изпрати на краля дълга въздушна целувка. Защо изпрати на краля тази въздушна целувка, когато историческата фраза беше произнесена от Яков, учените, които изследват историята на Н., и до днес не могат да си обяснят. Но малко ли необяснени загадки съдържа всемирната история! Може ли да каже някой например на коя дипломатическа конференция е била произнесена за пръв път прочутата фраза за яйцето — то ли снася кокошката, или кокошката снася него?

Както и да е, след тържествената церемония кралят покани Яков в кабинета си. Той заключи по два пъти двете двойни врати, макар че пред всяка от тях стоеше по един огромен арапин с още по-огромен сатър в краката си.

— Уф! — каза кралят. — Ето че най-после, приятелю мой, останахме сами! Сега мога, понеже вие сте мой близък човек, да сваля тоя проклет смокинг и да остана насаме с жилетката си, която всъщност е истинският вседържец на тази земя! О, не ме гледайте учудено, приятелю! Без моята жилетка цялата държава ще пропадне за по-малко от двадесет и четири часа! Жилетката е най-великата придобивка на нашата епоха!

Яков, макар да беше схватлив човек, не можеше да угади кралските мисли, затова учтиво помоли негово величество да каже няколко думи за великата придобивка на епохата.

— Търпение! — повдигна кралят показалец. — Всичко по реда си. Най-напред ще изпием по чашка кралски коняк, който държи тайно от кралицата.

Той отиде до желязната си огнеупорна каса, извади връзка с дванадесет ключа и започна търпеливо да отключва една по една дванадесетте ключалки.

— Ваше величество! — не се сдържа Яков. — Вие имате двойни врати и по един арапин пред всяка врата!

— И все пак, и все пак, приятелю! — усмихна се тъжно кралят. — Дванадесетте ключалки не са излишни, а дори са малко! Вие трябва да имате пред вид, че двойните врати и арапите със сатърите си са една най-ефирна и, бих казал, ефирерна преграда пред моята кралица-съпруга! Тя ще мине не през две врати, а през двадесет и не

през един арапин, а през една дузина и пак ще влезе скришом в моята светая светих! Ще пребърка дрехите ми, ще прочете книжата ми и на края ще си отсипе от моя коняк, за да занесе на епископа, нейния любовник! Ето защо и дванадесетте ключа от моята каса не са за нея кой знае каква преграда. Истинската преграда за нея, свещеното табу, до което не може да се докосне, това е, любезни мой, моята чудесна жилетка, незабележима на вид, но неизменима по значение! На нея се крепят устоите на държавата!

Те пиха за кралската жилетка, после кралят започна да вади от всяко джобче на жилетката по едно сгънато листче. Той го разгъваше бавно и го прочитах със замислена усмивка.

— Днес моята кралска канцелария съдържа следните книжа — каза той. — Първо. Прима-балерината от операта на негово кралско величество Жоржета. . . еди-коя си има на трети този месец рожден ден. — Той остави бележката върху коляното на Яков и му рече: — Жоржета е «прима» във всяко отношение. Тя е национален капитал. Гордост е на националното ни изкуство. Ние трябва да я пазим като очите си, особено през тежката зима, която се задава. Затова предлагам да ѝ се подари едно хермелиново палтенце; което да я топли. . . Запиши на бележката, любезни министър-председателю, забележка: «Кралят лично ще купи палтенцето и лично ще ѝ го поднесе!»

— Но защо давате тази бележка на мен? — изпадна в недоумение Яков.

— Как защо! — прихна кралят и дълго се смя със своя волен кралски смях. — Ами давам ви тази бележка, а и други възнамерявам да ви дам, за да ги приподпишете и връчите на министъра на финансите. Той пък ще се разпорежи да се отнесат към параграф «Култура» на държавния бюджет. Нали сам казахте, че в дейността си ще се ръководите от политическия принцип да бъдете приятен на краля и на всички дами и господа!

— О, да! — кимна Яков.

Кралят извади от второто горно джобче на жилетката си друга бележка и прочете:

— На седмо число този месец кралят игра на карти с негово сиятелство. . . посланика на Керкирия и загуби двеста златни. Дължимата сума да се връчи на краля, който лично ще я предаде на керкирския посланик.

Кралят остави и тази записка върху коляното на Яков и рече:

— Случаят е деликатен, защото засяга междудържавни отношения, затова следва лично аз да връча сумата на посланика, а министърът на финансите, след като вие приподпишете бележката, да я отнесе към параграф «Дипломатически».

— Ще я приподпиша! — усмихна се тъжно Яков, като прибра и тази бележка в портфейла си.

— Не бързайте — рече кралят, — има още една! Този път алъш-веришът е малък, но друг път се събират по десетина! Ето: «Платени са сто златни за съболезнователен венец, който негово величество е изпратил на негово благородие Яков по случай разбойническото заграбване на мините му от държавата Потидея.» Запишете си: тази дребна сума да се удържи от заплатата ви и да ми се приведе по сметка. Няма защо да обременяваме държавното съкровище с разходи, свързани със собствените си нещастия.

— Но нали тази бивша моя земя е част от националната територия — каза Яков.

— Тъкмо затова загубата ѝ и всичко свързано с общото нещастие трябва да се разпределя върху цялата нация! А нали и вие сте част от нацията? — засмя се весело кралят. — Ще си платите стоте златни като поп!

— Добре! — каза Яков и отново тихичко въздъхна. — Ами кой ще понесе вината за националното нещастие?

— Разбира се, че Йоасаф! — разпери ръце кралят. — Йоасаф ще понесе наказание за вината си, а ние ще закълнем идното поколение да си възвърне обратно тия земи. Нека помислим и за идното поколение, да му оставим един идеал! — засмя се весело кралят.

— Да, това е една мъдра идея! — каза Яков.

— Ами че тъй, любезни! — усмихна му се насърчително кралят. — Вие сте ми приятел и аз ще ви доверя, че не съм кой знае какъв любител на войните. След всяка война пада по някой трон, а коя пророчица ще ме убеди, че няма да дойде ред именно на моя трон? Не познавам такава пророчица, тия гадателки измряха от лошо гърло още по времето на Макбет! И ще ви доверя още, понеже вие сте мой приятел, че аз не бях кой знае какъв симпатизант и на проектираната война с Керкирия. Е, добре, памукът и прочие, това разбирам. И за костите на дедите,

които лежат отпреди две хиляди години на керкирска земя, и това разбирам. Ами «Спящата красавица»? Знаете ли, че през това време трябва да бъде поставена на сцена «Спящата красавица» и нашата прима-балерина е предвидена за ролята на Аврора? Тия неща взети ли са пред вид? Може ли по време на жестока война да се играе «Спящата красавица»?

— Не, разбира се! — каза Яков.

— Тогава, за величието на жилетките! — повдигна чашата си кралят.

Те пиха за величието на жилетките и дълго се смяха.

После продължиха да пият. А към полунощ им хрумна някаква идея и Яков на два пъти излиза в града и се връща със закрыта карета. За държавните работи не се прави разлика между деня и нощта.

2

Яков беше по душа благ човек и не желаше никому злото. Като се ръководеше от управленческите принципи на краля, наум му дойдоха дори много артистични идеи.

Скоро след като пое властта в ръцете си, той извика Йоасаф, заповяда да свалят беззниците от ръцете му, почерпи го с коняк и кафе и му рече:

— Тия дни възнамерявам да те изправа пред специален съд, за да те съди за държавна измяна. Ти отстъпи на потидейците моите мини, без да гръмнеш с пушка. Спсред нашето право и според всяко друго право подобно деяние се таксува като предателство към нацията и се наказва със смърт. Най-напред ще бъдеш разчекнат, после одран жив, след това обесен и на края — обезглавен.

— Наказанието е доста тежко! — каза Йоасаф.

— Освен това имаме сигурни сведения, че ти временно си прехвърлял в Потидея пари и скъпоценности. Ето защо ти предстои да изтърпиш още едно тежко наказание. След като бъдеш обезглавен, ще трябва да се помъчиш и на кладата, за да изгориш жив.

— Вие направо ме обезсърчихте! — каза Йоасаф.

— Да, наказанията не са от най-леките, ето защо аз ти предлагам следното. Да ми завещаеш всичко, каквото имаш, за да се грижа за вдовицата ти. А пък аз ще наредя от своя страна за Потидея да замине не само душата ти,

но и тялото ти, и то в живо състояние и с всичките му принадлежности. Съгласен ли си?

— Аз съм предвидил това условие и завещанието е готово! — каза Йоасаф и му протегна един документ с много подписи и печати.

Яков прегледа документа, прибра го и протегна на Йоасаф ръка.

— На добър час! — рече той.

— Благодаря! — рече Йоасаф. — Ще те помня с добро.

След една седмица Яков се сдоби с пари, откупи Златокосиния дворец и се пресели с Василчо да живеят отново там. По отношение на някои идеи Яков беше станал изобретателен човек.

3

Един ден той извика в кабинета си някогашния си неприятел, краля на сиренето.

— Било каквото било — рече Яков, — хайде да станем сега съдружници.

— Че какво имате сега зад гърба си, за да ми станете съдружник? — усмихна се презрително маститият крал.

— Имам зад гърба си властта! — каза скромно Яков.

— Властта е като развалена жена — каза кралят на сиренето. Като стар консерватор той държеше упорито, че жените били разделени от бога на две групи малко след сътворението на света — на честни и на развалени. Честните се омъжвали и ставали верни съпруги, а развалените отивали на работа в публичните домове или скитали от мъж на мъж, докато им опадвали носовете от срамната болест. — Властта е като развалена жена! — повтори кралят на сиренето с още по-силни нотки на неприкрито презрение в гласа си.

— Хайде да не сравняваме на какво прилича властта! — засмя се Яков. — Едни наричат съпругите си «чуми», а проститутките величаят като богини. Други пък правят обратното. Кой са прави — един бог знае, а ние нямаме право да се месим в божините работи.

— За какво сте ме извикали? — попита нетърпеливо кралят на сиренето.

— Искам да ви стана съдружник.

— Вие? — подскочи кралят на сиренето, въпреки че тежеше над сто килограма. — Вие! А какво имате зад

гърба си освен властта, та се осмелявате да ми правите такива предложения? Къде ви са милионите?

— Ако се съгласите да ви стана съдружник, аз ще ви дам сто милиона наведнъж!

Кралят на сиренето започна да го оглежда от главата до петите с мистично благоговение.

— Вие имате сто милиона? Как успяхте да ги скриете при вашия фалит?

— Ако по време на моя фалит имах тия сто милиона, аз непременно щях да ги раздам на моите кредитори.

— Е, тогава вие се подигравате с мен! — каза кралят на сиренето и се изправи. — Веднъж имате сто милиона и ми ги предлагате, а след това ме уверявате, че нямате нищо. Довиждане! — И той тръгна сърдито към вратата.

— Искате ли сто хиляди декара зелени и сочни пасища за вашите овце? — попита го спокойно Яков.

— Сто хиляди декара? — облещи се кралят на сиренето и се извърна към него така, сякаш зад министър-председателското бюро седеше не старият му познайник Яков, а самият тартор на дяволите Сатанаил. — Вие-бълнувате ли, или говорите сериозно?

— Ще ви кажа — рече Яков. — Заради войната, която готвихме срещу Керкирия, ние засилихме правенето на топове и занемарихме хляба и сиренето. Сега, щем не щем, ще водим миролюбива политика, а когато човек живее в мир, той иска да има на трапезата си разни приятни и вкусни неща. Например един набор от дванадесет вида сиренета.

— Дойде ви най-после умът! — каза язвително кралят на сиренето.

— Поради така стеклите се нови обстоятелства — престори се Яков, че не го е чул — аз реших да засиля скотовъдството. Да го поощря с държавни мерки. Иде ми на пример наум да национализирам сто хиляди декара пасища и да ги продам на една фирма, която има опит в сиренарските работи и може да осигури на пазара отличен набор от дванадесет вида сиренета.

— Та има ли фирма с по-голям опит от моята? — провикна се кралят на сиренето.

Яков запали цигара, издуха няколко колелца синкав дим и рече:

— А ще ме направите ли ваш съдружник?

Кралят на сиренето се завърна на предишното си мяс-

то, намести се удобно на стола си и на лицето му разцъфна една усмивка като слънце.

— Виждам, че вие имате ум в главата си! — рече той. — И знаете ли какво си мисля? Ако двамата се съберем, ще печелим луди пари!

4

Някое време подир тия събития той си спомни как гвардейците бяха го срещнали край гората с извадени шашки и как стоманените шашки бяха блеснали на слънцето като истински пламъци. Той нямаше власт над гвардията, но можеше да заповядва на полицията, конна и пеша, водеше се като пръв полицейски командир. Затова заповяда на един полицейски взвод да му отдава всяка заран чест, когато слизаше от каретата си пред сградата на Министерския съвет. Толкова му хареса това вадене на шашките, тоя блясък на стоманата в лъчите на слънцето, че започна да кара кочияша си да обикаля по няколко пъти площада около Министерския съвет и на няколко пъти да спира пред главния му вход. Всеки път, разбира се, полицанте вадеха шашките си за почест и всеки път сърцето на нашия герой се изпълваше с върховно доволство.

След една седмица, както обмисляше оригиналната си идея да превърне всичките дюкяни около Министерския съвет (а те бяха около хиляда) в сладкарници, та илюзията у гражданите между сладкишите и властта да бъде непосредствена, дойде му наум да прибави към полицейския взвод, който го поздравяваше заран, и една тумба музиканти. Зрителните възприятия щяха да се съчетаят със звуковете и тогава въздействието без друго щеше да стане неколkokратно по-силно.

От тоя ден нататък каретата на министър-председателя започна да обикаля по час-два около площада. Святкаха огнени светкавици, гърмяха маршове, мазурки и народни хора. Ах, какво веселие обхвана сладкарите! Както бяха с престилки и бели островърхи шапки, с набрашнени лица и със замесено козуначено тесто по ръцете си, те се улавяха взаимно — сладкарки и сладкари — и танцуваха, танцуваха, докато оная тумба на площада оставаше без въздух в гърдите си и ококорваше очи.

Вдъхновен от тоя си успех, Яков реши да въведе най-после някакъв ред в столицата. Той заповяда всичките

дюкяни около Министерството на финансите (а те бяха около сто) да се превърнат в дюкяни за карантия. Ах, светци и светици, елате ни на помощ! С каква страст се нахвърляха финансистите върху рядката стока, която лъхаше с подозрителна, но мамеща миризма! За да се доберат до най-хубавите шкембета, черва и дробове, инспектори се катереха върху гърбове на счетоводители, счетоводители върху рамене на калкулатори, програмисти хапеха информатори, а информаторите виеха, сякаш беше дошъл ред да се вадят техните собствени карантии!

Все повече вдъхновявайки се от идеята си да сложи ред в столицата, Яков заповяда всичките магазини около Академията на науките (а те бяха петдесет) да се превърнат в увеселителни заведения, та след тежкия си труд над реторти, колби, магнетични вълни и папируси от времето на фараона Рамзес Трети да има къде учените да се отморят и да изплакнат малко очите и гърлата си; защото учените бяха национален капитал и редно беше властта да го съхранява.

Ето как Яков, човек с творческа фантазия, успя най-после да сложи ред в столицата на държавата Н.

5

Наистина няколко дена всичко вървеше като насън.

Духовият оркестър на площада свиреше, та се късаше, полицаите размахваха шашки по цял ден. Сладкари танцуваха със сладкарки, инспектори и счетоводители окачваха шкембета и черва по сметалата и калкулаторните машини, програмистите дъвчеха по цял ден подлютен дамар. Академиците се измъкваха половин час по-рано от лабораториите си, отбиваха се в насрещните заведения и тутакси попадаха в компанията на момичета по къси роклички и накъдрени фусти. Беше умиротелно да се гледа как тия уморени белобради мъже си отпочиват от тежкия и отговорен академичен труд.

Но всяко чудо свършва за съжаление на третия ден, затова на четвъртия столицата на Н. осъмна с жужене и съскане като разбунен кошер, голям колкото планина. Случвало ли ви се е да чуете как бучи разбунен кошер, огромен като истинска планина? Така бучеше столицата на Н.

Ето какво се беше случило. Сладкарките и сладкарите,

капнали от танцуване, жумящи от умора бяха посолчили сладкишите със сол вместо със захар, бяха полели тортите с туткал вместо с шоколад, бяха употребявали обушарско лепило вместо крем, гума вместо желе. Тия проклети материали бяха останали от по-рано в складовете, но когато човек е преуморен от танцуване, може ли да прави разлика между по-раншното и сегашното? Народът, като ядеше тия пасти, вместо да си казва, както казваше доскоро, че и властта е сладка, ругаеше и твърдеше, че и властта в страната е горчива и блудкава като тях.

Финансистите пък от безмерно плюскане на пикантни карантии толкова се настървиха, че започнаха да издирват дългове до девето коляно, да протестираат полици, да наказват за надвзети аванси, да изхвърлят навън за неизплатени наеми, че, дето се казва, «дете в майка пропищя!»

Народът се люшна из улиците още по-недоволен и разгневен.

Академиците поради десетилетния си навик да бъдат дисциплинирани, дохождаха на работа, без да закъсняват, но поради преживелици в съседните увеселителни заведения пристигаха гуреливи и сънливи, с проскубани бради (поради семейни дискусии), сядаха разсеяни на работните си места и се захващаха съвестно за работата си. Но какво излизаше от работата им? Ах, смилете се, светци и светици, слезте от иконите си, измъкнете се от прашните си богословски книги и прострете ръце над бедния Н-ски народ! Защото над града започнаха да кръжат и да се вият жълти и жълтеникавовиолетови облаци, замириса едновременно на сяра, азот, бисмут, сулфамид, сероводород, амоняк и на какви ли не още отрови, започнаха да избухват тук-там пожари, а граждани, вдишвайки от отравения въздух, или се смееха неудържимо, или ревяха неутешимо, или бяха обземани от дявола и играеха сатанинско хоро, което приличаше донякъде на свети Витовото, но беше стократно по-буйно и неудържимо.

Работата се състоеше в това, че недоспалите и уморени от отпочиване академици, едни забравили очилата си, други гуреливи поради възрастта си, трети разсеяни поради домашните си дискусии, бъркаха колбите и ретортиите, слагаха на огъня жълт пращец вместо синкав, недвиждаха кое е динамит, кое е тротил, а земната ос им се струваше мръднала и някои се мъчеха да я поставят на място,

като предлагаха да възпламенят една бъчва с тротил.

Тоя същия ден, нали никое зло не иде само, на Яков донесоха две стихотворения, за да даде мнение кое от тях да бъде удостоено с наградата «Лаврови листа». Тази награда беше учредена от първия Н-ски поет, Никола Безсандадски, живял две хиляди години пр. н. е.

6

Едното стихотворение беше посветено на краля-слънце, другото — на кралицата-луна. Яков заповяда да ударят и на двамата автори по пет пръчки на голо (по-нежно, разбира се, като на поети), а след това да ги гостят с по една тава от сгрешените пасти и бонбони. Кралят се нацупи и тоя ден не повика Яков на обичайната аудиенция в кабинета си, а му изпрати по секретаря си незаменимата си жилетка, чиито четири копчета бяха запечатани с печат от червен восък.

Кралицата се ръзсърди малко по-силно. Тя заповяда да претопят всичките енциклопедии, където се споменава-ше името на Яков и неговото потекло.

7

Обхванат от смътни чувства, Яков реши да си нарисува автопортрет. Той си спомни статуята на Марк Аврелий и намери за уместно да се постави на кон.

Само че конят изобрази като пръч. Той обу краката му в краишници на чадъри. Едното му око изглеждаше нормално, а другото — рибешко. Зад гърбицата му се източваше перка на акула, а опашката му се разперваше като опашка на паун. Самият той се нарисува такъв, какъвто изглеждаше преди три години, когато рисува-ше върху гранитния паваж пред катедралата «Свети Стефан». От дясната му страна подскачаше дявол, а над главата му хвърчеше ангел и благославяше.

Дойде старецът с козята брадичка. Макар и да се стараеше да изглежда зъл, той се разплака от умиление, като видя картината.

— Това е най-хубавото ти произведение! — каза академикът, като преглътна сълзите си. — Аз съм на хиляда години — продължи той, — но твоята творба ще живее повече от мен!

Недоволството се ширеше и скоро взе застрашителни размери. Яков се отказа от духовата музика. Замени духовата музика от сто и двадесет души с един тръбач. Сладкарските работници, които лекомислено танцуваха, изведнъж се сетиха, че надниците им са ниски, и обявиха стачка. Последваха ги кондукторите на конските автобуси. На другия ден обявиха стачка работниците от тъкачниците и от памуко-предачните фабрики. Сроителните работници скътаха теслите в дисагите си, наравиха триони и си заминаха за село. Замириса на революция. Министрите консерватори подадоха оставка и напуснаха правителството. От амвоните на стоте църкви в столицата сто души попове, подучени от епископа, а самият той — насъскан от кралицата, говореха всеки ден против Яков.

Сега при Яков пристигаше само жилетката на краля, а самият крал не благоволяваше да го приеме.

За да поправи работите, Яков реши да състави ново правителство — този път не от политици, а от изтъкнати интелектуалци. Но нещата не потръгнаха още на учредителното събрание. Най-напред писателите наскачаха един срещу друг и извадиха пишови да се стрелят. Художниците се развикаха, всеки измъкна по една-две четки от палтото си и всеки гледаше да извади очите на другия. Учените се опитваха да внесат успокоение, но и те се скараха. Яков заповяда да внесат закуски и временно вътрешното самоизтребление затихна. Но след закуската се разгоряха спорове между писатели и учени, между учени и художници. Нямаше изгледи за скърпване на някакво единство и Яков се отчая.

Писателите казваха на учените:

— Вие замърсявате природата!

Учените казваха на писателите:

— Вие замърсявате хората!

Художниците казваха и на едните, и на другите:

— Махайте се от очите ни, светът може да живее чудесно и без вас!

Тъкмо казаха това, пристигнаха музикантите.

Те извадиха лъкове, тропети и контрабаси и пристъпиха застрашително към художниците:

— А нима вие си мислите, че някой пък има нужда от вас?

Яков излезе в коридора да намокри челото си с вода.

В тоя момент разсилният го доближи и му подаде една жилетка. Тя не беше кралската жилетка, напротив. Беше твърде изтъркана, едното ѝ джобче беше закопчано с безопасна игла. Яков откопча иглата, извади едно листче и прочете:

«Господине! Тази нощ командирът на гвардията в разговор с кралицата ще извърши преврат и ще ви убие. Ако ви е мил животът, подайте си оставката и бягайте, докато е време!»

Листчето беше откъснато от една сива бакалска кесия, почеркът беше разкривен и женски.

«Написала го е някоя домашна прислужница — помисли Яков. — Домашните прислужници знаят много и на тях трябва да се вярва!»

Той не се завърна в залата, където писатели, художници, музиканти и учени продължаваха яростно да спорят. Той се спусна по едни странични стълби и излезе на черния вход. Там за велико свое учудване видя Василчо; дъвчеше твърд локум и закачаше една сладкарка, гдето личкаше я по врата.

Когато сладкарката се отдалечи на достатъчно разстояние, за да не бъде чуто, той каза на Василчо:

— Трябва да бягаме още тая минута, иначе командирът на гвардията ще ни заколи тая нощ. Викни своята сладкарка, за да ѝ подам оставката си.

— На нея? — изумено го погледна Василчо, който досега никога за нищо не беше се изумявал.

— Тя ще я предаде на кралския секретар — каза Яков.

Той извади бележника си, подложи го върху гърба на Василчо и си написа оставката.

Сладкарката, щастлива от мисията, която ѝ беше възложена, хукна към двореца.

А нашите герои запрашиха бързо към изхода на града.

ОТНОВО ЯКОВ И ИЗКУСТВОТО

1

Вървяха, вървяха и стигнаха до една горичка, покрай която кротко бълбукаше бистър поток. От небето грееше бяла, пълна луна, наоколо се видееше, сякаш беше ден. Миришеше на здравец, на мента, на лайкучка и всякакъв треволяк.

— Дяволите да ме вземат, ако направя една крачка по-нататък! — каза Яков, тръшна се до потока, пи вода и се изтегна на гръб.

— На един час път оттук, оттатък горичката, има пощенска станция — каза Василчо. — Ако разполагаме с малко пари, можехме да наемем коне за град Н.!

Яков мълча някое време, може би твърде дълго мълча, сетне откъсна бисера на Златокосата от единия си ръкавел и го подаде на Василчо.

— Ето! — рече той. — Наемай коне и се върни да ме вземеш!

Василчо взе бисера, скри го в пазвата си и бързо пое пътя за пощенската станция. Когато се сля с тъмната сянка на гората и изчезна, Яков погали с очи бисера, който му беше останал, и дълбоко въздъхна. Образът на Златокосата изгря в душата му, той се унесе в спомени по загубената си любов и от мъка проплака.

— Дяволите да ме вземат! — проплака той. — Защо живея, защо съм толкова нещастен!

Зарови лице в дъхавата трева и затвори очи.

В тоя миг дочу тихи стъпки до себе си и ето че същият оня човек с наметалото и широкополата шапка отново застана до него.

— Аз съм дяволът! — каза той.

— Да беше отишъл по дяволите! — прокле го Яков.

— Защо ми се сърдиш? — каза дяволът. — Аз изпълнявам честно договора си с теб, а ти капризничиш. Дадох

ти щастието на любовта — отказа се от него. Дадох ти щастието на парите — и от него се отказа. Поиска ми щастието на властта — дадох ти и него! Какво искаш още?

— Всичко, което изреди дотук — рече Яков, — е един медал с две лица. На едното му лице е изобразена измама, а на другото му лице — самоизмама. Всичко, което каза дотук — продължи Яков, — е като власинките на глухарчето. Полъхне ветрец, дори най-лек ветрец, и власинките се разпиляват. Всичко, което каза дотук — продължи той, — е целунато от устата на смъртта. Умира любовта, стопяват се парите, изплъзва се властта.

— Но това е животът! — каза дяволът. — Не съм го аз измислил, господ го е създал!

— Искам щастие, което да не мами и в което да не се мамя; искам щастие, което да не улига от първия полъх на ветеца; искам щастие, което да не умира!

— Няма такова щастие! — каза дяволът.

— Не хитрувай! — каза Яков. — Има такова щастие и ти отлично знаеш кое е това щастие. Това е щастието на изкуството. Най-висшето щастие! Аз имах това щастие някога, сега искам да ми го върнеш!

— Не мога отново да ти дам нещо, което вече си имал! — усмихна се с лоша усмивка дяволът. — Не си ли спомняш нашия договор? Ти се отказа от всичко, което притежаваше, за сметка на едно бъдещо щастие!

— Но от рисуването не се отказаш!

— Защо крещиш? — каза дяволът. — Рисувай си! Още на времето ти казах, че не мога да ти взема дори с договор нещо, което бог ти е дал. Бог ти е дал талант да рисуваш. Е, хубаво, рисувай си!

— Лесно е да кажеш: «Рисувай си!» Но аз нямам условия! Искам да ми създадеш у с л о в и я! — каза Яков. Да нямам други грижи и вълнения, освен грижите и вълненията да рисувам добре!

— Но това се разбира от само себе си! — усмихна се дяволът.

— Друго не искам! — каза Яков.

— Сбогом! — кимна дяволът и изчезна.

Преди да се качи на коня, който Василчо му доведе, той се наведе над потока, за да наплиска лицето си, и ахна от

изненада: чертите на лицето му бяха станали отново нежни, нямаше ги торбичките под очите, нямаше я гушата. Опита хълбоците си — бяха станали мускулести, твърди, стопили се бяха тлъстините, които ги правеха заоблени. О, чудеса! Кой не вярва в чудесата? Ето че той отново беше възвърнал предишната си външност!

— Ваше благородие! — каза Василчо. — Научих на станцията една новина, от която навярно ще останете много доволен. Ректорът на кралската академия, оня старец с козята брадичка, когото веднъж доведох тайно у нас, ви предложил за пожизнен стипендиант на кралската награда «Лаврови листа». Сега ви търсят навсякъде, за да ви съобщят тази щастлива вест.

— О! — каза Яков. — Ето че се сбъдна сънят, който сънувах, Василчо, аз ставам най-после **н а и с т и н а** щастлив!

Два или три часа по-късно, има ли значение, Яков се яви при академика с козята брадичка. Академикът му предаде едно удостоверение, подпечатано със златен печат, а после го заведе в ателието, което му се полагаше като пожизнен стипендиант. Ах, какво ателие!

Ателието беше обширно, със специално осветление, със стаичка за моделите, с галерия за почивка, с бар, натъпкан с най-превъзходни напитки и закуски. . . Какво ателие! Ами боите — стотици туби, от всички възможни цветове и нюанси! Ами палитрите, стативите — те бяха най-малко десет!

— Е, да ви е честито! — каза академикът и си отиде.

Яков гореше, изгаряше от нетърпение да рисува. Той изми грижливо ръцете си, облече една нова, синя манта и застана пред централния статив, където имаше поставено грундирано вече платно. Той разтвори тубите, взе палитрата, приготви четките. И се замисли.

Някога, когато рисуваше на пасажа «Свети Стефан», преди да склучи договора с дявола, сюжетите се втурваха в главата му като галопиращи жребци, стига да се замислеше! Така беше дошла и идеята му за онази картина, която той нарече «Пролет». В душата му идеите извираха като гейзери, буйно и неудържимо. . . Стига да помислеше само!

Дълго мисли. И понеже нищо **в ъ л н у в а щ о** не му идеше наум, отиде в бара, отвори първата бутилка, която попадна пред очите му, и я надигна. После отново се вър-

на пред статива и пак започна да мисли. И понеже нищо вълнуващо не му дохождаше наум, повика Василчо, настани го на подиума за моделите и започна да го рисува.

След една седмица портретът на Василчо беше завършен. Дойде академикът с козята брадичка, погледа портрета и рече:

— Василчо, и никой друг! И при това каква сръчност — гениална! Продължавайте, моля!

Яков свали портрета и постави на статива ново платно. И се замисли.

Дълго мисли. И понеже нищо вълнуващо не му идеше наум, отиде в бара и надигна първата бутилка, която му попадна. После отново се върна пред статива и продължи. И тъй като нищо вълнуващо не изскачаше от сърцето му, повика Василчо, настани го и захвана да го рисува отново.

След една седмица вторият портрет на Василчо беше завършен. Дойде академикът с козята брадичка.

— Каква сръчност, каква сръчност! — възхити се той. А на излизане го посъветва: — Опитайте извънплатенарните сюжети. . . Или нещо в стила на вашия автопортрет. . . Дето сте възседнали пръч с паунова опашка, встрани от вас дявол мърсува, а над главата ви хвърчи ангел и благославя. . . Опитайте!

Яков свали втория портрет и постави на статива ново платно. После, без да мисли, отиде в бара и надигна бутилката. Като се завърна пред статива, той си рече: «Има много здраве дъртият пръч. Кого ще развълнуват моите обърнати къщи, човеци с очи на тила и пръчове с паунови опашки?»

Той се замисли, дълго мисли и понеже нищо не изскочи от сърцето му, повика Василчо. . .

Тази история се повтори десет пъти. На единадесетия път Василчо каза, че му се ходи по малка нужда, изчезна и вече не се завърна.

Яков го чака час-два и когато разбра, че Василчо наистина няма да се завърне, отиде в бара и изпи наведнъж цяла бутилка питие. После се завърна, откачи шапката на Василчо, която висеше на един гвоздей, тури я на подиума и започна да я рисува.

След една седмица нарисова едни вехти негови обувки,

а още след една — някакви скъсани негови захвърлени гащи.

После си купи един кадифен каменарски костюм, облече го, напълни една чанта с цветни тебешир и отиде да рисува на пасажа «Свети Стефан». Заобиколиха го старите му познайнички. Нямаше я само Лиза, но Яков не забеляза отсъствието ѝ.

— Познахте ли ме? — попита ги той.

— Ами. . . като че ли! — отговориха те.

— Не съм ли същият?

— Ами. . . същият сте!

Една по-устата се обади:

— Същият сте, само оня огнец го няма в очите ви, дето накара бедната Лиза да се влюби във вас! Няма го вече оня огнец в очите ви, няма го!

— Е, нищо! — каза Яков. — По-добре, че го няма. Не ми се ще втора някоя Лиза да се влюби в мен!

— А. . . То пък сме се затичали! — изкикоти се онази, по-устатата, и му обърна гръб.

И другите си отидоха.

Тогава Яков разтвори торбата с тебеширите и дълго мисли какво да нарисува. Група стражари с натъкнати щикове върху пушките си преведоха през пасажа един осъден, окован във вериги. Водеха го на централния площад, за да го обесят.

Яков продължаваше да мисли.

Най-сетне запретна ръкави и нарисува едно езеро. На брега на езерото стоеше жена и белеше платно. Малко по-навътре в езерото плаваха гъски.

Всичко изглеждаше толкова истинско, толкова вярно нарисувано, че едно момченце хвърли камък по гъските, а една млада жена, стъпила, без да иска, във «водата», изписка и захвана да бърше с кърпичка обувките си. До обяд нищо особено не се случи, минавачите разбраха плузията и нарочно започнаха да минават през «водата».

Около пладне Яков огладня силно. Той нарисува натюрморт: една варена кокошка, до нея — солница, бутилка вино и чаша. И голяма порязаница хляб.

Той седеше върху бордюра на градината, гледаше картината си и преглъщаше. По едно време някой го замери отдалече със сурово яйце и нажълтената му зелена шапка плъсна на земята. Яков се огорчи. Той изчисти шапката си, метна торбата с тебеширите на рамо и изостави рисун-

ката си на произвола на съдбата. Едно момченце дойде отнякъде, извърна се и свърши малката си работа точно върху въображаемия отвор на чашата.

Повече Яков не стъпи на пасажа «Свети Стефан».

Когато нарисова всичко, каквото Василчо беше изоставил, започна да си доставя разни неща отвън — празни бутилки, стари лампи, грохнали ваксаджийски сандъчета и столове.

На края се пристрасти към дребните и най-дребни неща: копчета, безопасни игли, карфици. Когато един ден дойде академикът с козята брадичка, Яков беше изчезнал «яко дим». На платното, поставено върху централния статив, той с голяма мъка и с двойно увеличително стъкло успя да види последната рисунка на Яков: една БЪЛХА.

Академикът нареди тази последна рисунка на Яков да се занесе в Националния музей. Ако някой посети Н-ския национален музей, той може и сега да види тази картина. Ще потърси диапозитива ѝ в музейния каталог на буква «Я».

3

Някой ще каже: «Не, това не е истински край. Приказките не завършват така. Краят е друг. Яков се пробужда на полето, където е бил доведен от гвардееца, и съзира наблизо един овчар. Тоя овчар го е развързал. Яков си припомня сънищата, които е сънувал през нощта, и благодари на съдбата, че са били само сънища. Сетне се възхищава на изгрева и със сърце, преизпълнено с възвишени чувства, тръгва за съседния град, където пак ще рисува с цветни тебешери върху някой паваж «Пролетта», която иде...»

Не, любезни, Яков не пристигна в друг град, защото тази история е истинска — той просто изчезна. Смали се като своите малки неща и ИЗЧЕЗНА. С неговата смърт Яковият род секна завинаги, тъй като последният Яков не остави подире си деца.

София—Сопот,
1980—1981 год.

ПИСМА ОТ ТИХИЯ ГРАД

КАКВО НЕ ЗНАЕ МЛАДАТА ЖЕНА

THE
ATTENTION OF
THE
PUBLIC

До Х. У. в София,
Тихия град
м. април, 198. . .г.

Здравей! Вчера получих писмо от нашия общ приятел, професор Н. Като си мисля за професор Н. дохожда ми наум, че него повече би прилягало да наричаме «професор О!» поради подчертаното му предпочитание към Официалните костюми, към костюмите от тъмни, протоколни платове. Професор «О» — това изглежда красиво, още повече че самият звук «О» звучи приятно.

Що се отнася до нашия общ приятел, ние наистина трябва да заменим досегашната му буква «Н» с буквата «О». Основания? Моля! Съпадението между любимото му официално облекло с неговата професия — старобългарската и старославянските литератури. Представяш ли си учен и литературовед, който цял живот се рови в класическото наследство на Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, та чак до Йосиф Брадати — такъв професор литературовед да ходи примерно в слънчогледовожълти одеяния, или да речем — в пепитен костюм? Колкото и либерално и освободено от предразсъдъци да е въображението ми, аз не мога да си представя един изследовател на старобългарската и старославянските литератури в пепитен костюм. Ти можеш ли да си представиш една изследователка на Йоан Екзарх да ходи в розова рокличка до коленете? Макар че на тоя свят, както има дума, човек може да срещне какво ли не. Аз съм срещал например свраки, които изговарят човечески слова. А ти, любезна, не си ли срещала литератори, които да изговарят като свраките заучени думи? Сигурен съм, че си слушала дори много солидни литератори да изговарят като свраките заучени словца. «Свят, свят, пъстър свят!» — възпяваше и обясняваше това причудливо явление една някогашна песенчица, забравена вече.

Та в писмото си, за което отворих дума, Н. ми разказ-

ва увлекателно и с присъщата си духовитост за разни събития по културния фронт и споменава някои новоизлезли книги от съвременни автори. Той има добър вкус, както знаеш, и когато преодолява в душата си разни съображения и отношения (като всеки изследовател, нали и изследователят е човек!), стига до сравнително верни художествени оценки. Само че тия свои оценки (за книги от съвременни автори) той изказва «устно», сред добри приятели, и в много редки случаи и «еписотларно» — ако приятелят, както е в случая, е измежду най-приближените. Тоя автор на чудесни книги за средновековната славянска литература не иска да си има работа със съвременния литературен свят: неговите блатовчеди — критиците, те му се виждат доста разногледни, а с нашего брата, живите писатели, не изпитва желание да влиза в препирни. Що му трябва, когато старата литература е една щастлива Аркадия! На полесражение в щастливата Аркадия рядко, по изключение пада някой убит.

Понеже професорът ни е добър приятел, трябва да бъдем справедливи към него, а това значи да не осветляваме пристрастно само едната страна от душата му. Според мен Н. има разнолика, но не «НЕСТРОЙНА» душа, както е казано в известното стихотворение. Н. не унищожава през деня онова, което е сътворил през нощта, за разлика от автора на прочутото стихотворение. Защото нашият приятел, въпреки че стои затулен сред кипарисовите сенки на миналото, страстно обича да е в течение на всичко, което става под палещите лъчи на настоящето. Навярно си има причини. Едни писатели казват, че човекът бил загадка, други — че бил уж сплетен възел от противоречия, а някои писатели оприличават човешката душа на дълбок и тъмен кладенец, в дъното на който лежал крокодил. Какви ли мнения няма по този въпрос! Аз пък мисля, че най-правилен отговор на въпроса за душата дава онази някогашна, забравена вече песенчица: «Свят, свят, пъстър свят!»

Не бих отделял толкова място за професор Н., ако в писмото си той не засягаше — с малко барско-професорски тон — един въпрос, който винаги ме е дразнел — въпроса за скуката. Да те обявяват за скучаещ човек в днешно време е недостойно и дори обидно.

Преди две години, когато пак бях заседнал в това градче за по-дълго, на гости ми дойде Н. с пишеща машина и

с куфар, здраво натъпкан с книги. Зарече се да остане «на покойствие» при мене поне десет дена, за да довърши най-сетне заключителната глава на книгата си за Йосиф Брадати, която все «довършваше» от две години.

В дъното на просторния зелен двор, ограден от света с двуметрови дуvari, има къщичка от две стаи, където работя. Отстъпих на Н. тази къщичка, за да мисли и пише сред пълна тишина, и само чуруликанията на лястовичките-чинки и омайната свирня на дроздовете да вдъхновяват сърцето му. Той запретна ръкави: първия ден работи от сутринта до вечерта. Втория — до обяд. А на третия ден. . . започна да събира припряно багажа си, да си върви. «Липсват ми някои много важни книги! — заобяснява ми той, като гледаше разсеяно към белосаните дуvari. — Липсват ми много неща. Моята работа не е като да напишеш някакъв роман: слагаш на масата хартия и индиго и започваш да пишеш на машинката!»

Повдигнах рамене. Той сам беше работил в моя кабинет и с очите си беше видял ония неща, които може да се видят при всеки наш събрат, който уважава труда си и изкуството си. Те са различни според целта, за която служат. По шкафовете ми се търкаляха алгебри и книги по метеорология — неща, които бяха нужни на Тома Кансаров от «Златната жена»; търкаляха се купчини карти на Париж и на Окситания от XIII в., няколко истории на Франция от средновековието, френски миниатюри от XIII в. и половин дузина издания върху богомилството и катаризма, сборник с трубадурски песни и пр., и пр. подръчни материали за написването на последния ми роман, плюс една дузина тефтери с пътни бележки. Това Н. беше видял с очите си, но нали литературоведите мислят високомерно, още повече когато са професори, че само техният занаят се нуждаел от специфични проучвания, библиографии и справочници — неща непостижими според тях за нашето брата, дете само слагаме на масата хартия и индиго и започваме да чукаме на машинката. . .

Така или иначе светският човек Н. беше решил да се спасява, след като беше прекарал три отшелнически дни в това глухо градче. Липсвали му справочници. . . Знаех аз какво му липсваше, затова не се опитвах да го разубеждавам, а се усмихнах съчувствено и с разбиране. Не можеше мойят приятел да се гмурка в миналото, без да бъде

в редовна връзка със сегашния ден и всичко, което се въртеше около орбитата на сегашния ден. Негова слабост и хоби бяха информацията от първа ръка: еди-кой си главен мислел така и така по този въпрос, а еди-кой си още по-главен казал по същия този въпрос това и това. Тук не турям в сметката неговия навик да живее «по светски» и пристрастията му към «галаявленията» на столичния живот. В случая играеше роля любопитството му към настоящето, което у него беше се превърнало в страст. Оставен без информация, той навярно се измъчваше душевно, витаеше в пространството без координати: къде съм, накъде отивам? В моето глухо градче той се чувствуваше като корабкрушенец, чийто сал вълните подмятат насам и натам и той не знае КЪДЕ се намира и към кой бряг ще го отваят ветровете.

Тая страст да знае координатите на всичко, което се въртеше около него, за да определя и той сам посоката на своето движение — тая именно страст превръщаше за него усамотението и тишината в СКУКА. Аз съм сигурен, че той не скучаеше притворно, а истински; съвсем истински скучаеше сред усамотението на моя «микросвят», отделен от света с високи дувари. Така както аз бих скучал например сред шумотевиците и суетните на един модерен курортен град.

И ето, изхождайки от своето собствено светоусещане, той ме пита приятелски в последното си писмо «дали не съм започнал вече да скучая в моето глухо градче?»

Какво да му отговоря, и изобщо има ли смисъл да засягам тая подозрителна тема — скуката?

В моя просторен зелен двор, ограден с високи белосани дувари, кипи бурен живот, отново и отново се нижат пред очите ми събитията, с които живях ден и нощ две години. Идват хора, стоят и си отиват, и по някои от тях аз тъгувам, и то не на шега. Тъгувам истински, дори физически усещам болка в сърцето си. Ето я тънката и източена Мари от Плас Конкорд, боркинята от Съпротивата, стои до кипариса срещу моя прозорец, тъжно примирена. Заблуда и недоразумения са помрачили дружбата ѝ с човека, когото обича, а да изясни истината не може, нито има право. Конспирацията си има своите железни закони. Ето ги двамата в оня товарен вагон на сточната гара край Сена, в снежната новогодишна нощ на 1944-та година, в очакване да видят светлините на гестаповското

параходче «Жантийом», за да се спуснат подире му с моторницата, която е скрита под моста. Заблудата, подозренията — всичко това изглежда толкова далечно, неуместно пред трагичното величие на задачата, която трябва да изпълнят! . . . По пътеката през тревата минава Юлия, медицинска сестра от една софийска болница. Тя е стъпкала гордостта си, за да спаси живота на един голям учен, чистосърдечен по душа, но с невъздържан и ужасен характер. Мила Юлия, и аз като твоя «невъзможен» професор те обикнах горещо и истински тъгувам, като те виждам да изчезваш в края на пътеката! . . . Ето, през широката порта влиза огромен на ръст хубавец. Това е моят приятел Лукан, от XIII век, момчето от едно пловдивско село, което латинците плениха, изучиха и произведоха в чин «кавалер». Той възприе богомилското учение, но продаде душата си на дявола, за да се бори срещу кръстоносците при Безие и Каркасон, и из цяла Окситания. Тъжно-героичен, той бавно се стопява в светлината като едно привидение от мъгла, преди да е стигнал при кипариса, където все още стои бедната Мари. . . А ето ги и непристъпните скатове на планината Монсежюр. По стръмните вити пътеки слизат двеста богомили-катари, мъже и жени. Сред тях е и виконтесата Есклармонд, любимата на Лукан. Предпочели смъртта пред идейната капитулация, всички слизат в подножието на планината, където кралските и папските войници са издигнали вече огромна клада. Моят двор е обсебен от дяволски пламъци, кървави и черно-червени, съскащи пламъци, сред които, пеейки «*Veni creator spiritus*»*, загиват монсежюрските мъченици в многовековната битка за свобода и прогрес.

И Мари, и Есклармонд, и Лукан, и професорът, още толкова други, които преминават през двора, са хора с добра воля — теглят колесницата на прогреса напред, а в личния си живот, сякаш по правило, са толкова неудачни. . . Като Мари, която не иска да си отиде и стои мълчалива до кипариса. Погледна ли към кипариса — виждам Мари.

Ето какъв неспокоен, мъчен и красив свят живее пред очите ми. Още не е секнало възхищението ми от Юлия,

* «Ела, създателю дух!» (лат.). — Молитва на богомилите-катари.

не е угаснала любовта ми към Мари, още ме вълнува драмата на агробиоложката Анна, която няма сили да бъде еднакво всеотдайна и на работата си, и на мъжа си, и аз се чудя дали да я упреквам и заклеявявам, или да ѝ подаря приятелски и насърчителен ръка. . . А Н. ме пита дали не съм започнал вече да скучая!

Има според мен няколко вида скучаещи хора. Едни скучаят, защото са лениви духом, на тях им са необходими външни дразнители, за да излязат от душевния си махмурлук. Други скучаят, защото не знаят с какво да се занимават през свободното си време. А четвърти, като Н. — когато им липсва информацията, която ги интересува. Според човек — и боята на скучата му. Едно обаче е сигурно — човек, който работи и се отдава изцяло на работата си, който обича работата си — такъв човек не скучае и не може да скучае, работата му е непресъхващ извор на дразнители. Колко повече важи това за творческата работа, която е един безкраен свят от чувства и образи, от звуци и багри, от идеи!

Разни хора, разни бои, но има някои типични неща сред тая пъстротия, които бият на очи. Така например забелязал съм, че хора, родени в дълбока провинция, прекарвали детство и юношество там, дойдат ли в София — стават по-«софиянци» от родените и израсналите в София: не можеш ги помръдна от столицата, всичко извън столицата ги отегчава. Забелязал съм, че хора, родени в семейства с по-ограничени доходи, носили скромни дрешки през ранните си младини, замогнат ли се сетне — не признават конфекцията, купуват само «вносно» и шият костюмите си непременно при известни частни шивачи. Небрежност у тях няма да видиш — те слагат вратовръзка дори когато отиват до Римската стена на пазар. . . Светлите дрехи и ярките вратовръзки не са им по вкуса. Стабилна елегантност — и туйто! Как другояче да се носи човек, стъпил на краката си и извоювал обществено положение! Ето как споменът от лишенията и недоимъка на миналото, спомен, останал в кръвта като чувство на незадоволеност, ражда снобизма, толкова характерен за днешните времена!

В моя двор лумнаха сватбените тържества. Накичиха се със сватбен кит двете сливи, крушата и вишната, обле-

че годежарска премяна розовата прасковка и великият кръговрат на живота започна. Подготовката за голямата радост се усеща някое време преди изгрев слънце: тук и там из клоните се обаждат лястовичките-чинки, косове и дроздове подсвиркват сдържано, сякаш опитват и прочистват фаготите и флигорните си, славеи настройват цигулките си, накратко — носи се из въздуха (който ухае сладко на цветове) обичайното бръмчене на оркестъра, преди диригентът да е заел мястото си на пулта. После една бледорозова светлина бавно обвива снежнобелия кит, първият седефено бляскащ слънчев лъч преминава като невестина усмивка през накичените клонки на овошките, и светът запява като по даден знак сватбения си химн.

Ах, тия първи мигове на пролетното утро! Нека Н. да хвали софийския си уют, какво е видял той от сватбеното тайнство на кръговрата!

Кой казва, че било тихо и безлюдно в моя двор!

Какво ново има по софийските равнища? Отдавна не си ми писала. Веднъж, на едно заседание, което ти ръководеше, срещнах погледа ти и начаса почувствувах, че нито виждаш, нито слушаш някого от нас, макар че ние бяхме седем души и говорехме почти едновременно, както си имаме обичай. За миг ли, за два ли твоят кабинет беше се превърнал за теб в друг свят и само един бог знае какво имаше в него и кого виждаше там. Блажени мигновения, когато сърцето ни взима нещата в ръцете си, за да обърне погледа ни към самите нас! Това се случва за щастие дори и в един служебен кабинет...

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град
края на м. април, 198. . . г.

Кротка и мека привечер е. Седя на дъсчената пейка пред къщичката си, пуша лениво лулата си и гледам как изгряват по небето една по една големите звезди. Ето го златистооранжевия Арктур, блестящата красавица Вега показва студеното си сребърно лице, от югоизточния купол на небето наднича кървавочервеното око на Бика. Гледам тия стари звезди, това вехто небе и си мисля за старите народни добродетели. Това е модерно сега, да се мисли и да се приказва за вехтите корени на нашата народопсихология и за нивгашните наши добродетели.

Пък и настроение имам за такива размисли: току-що се върнах от «Добрила», където бях отишъл да изпия едно студено пиво. А там заварих дружинка от достойни мъже — четирима работници от завода, воглаве с бригадира си. Всичките около четиридесетгодишни люде в разцвета на силите си. Бяха дошли подир края на смяната си, да се поосвежат със светла старозагорска бира. Русолявите северняци се наливат с тъмно пиво, а мургавите южняци нагъват светлото. Тъй върви светът. Поканиха ме тия добри хора на масата си, нека не се делия от народа, какво се държа настрани като гузен. Зная, че им беше криво, задето се затварях зад високите дувари, колчем дохождах в градчето им, затова приех поканата с охота и поръчах начаса бира за всички. Нека да видят тия достойни мъже, че дуварите не играят за мене кой знае каква роля.

— От тебе бирата, от мене коняка! — сложи тежка ръка на рамото ми бригадирът. — Младите се плакнат с джинфиз в Балкантурист или с Кървавата Мери, а ние си караме по старому — съберем ли се с по-личен човек като тебе, правим коктейл от бира и коняк.

— Брех да му се не види! — рекох. — «Джинфиз»,

«Кървави Мери», «коктейли» — вие съвсем сте го ударили на модерен живот!

— Когато човек работи на модерни машини, и табие-тите му стават модерни! — рече бригадирът. — Ти знаеш ли, мой човек, че ние произвеждаме сачмени лагери с японски машини — последен модел? Че изливаме стомана под налягане и че струговете ни са до един с програмно устройство?

— Хубаво! — рекох. — Но не виждам какво общо имат тия неща с джинфиза и Кървавата Мери?

— Ами да работиш на програмиран струг и като идеш в заведение, да къркаш ракийка с мезе от миналогодишна туршия, туй по ли приляга? — обади се съседът на бригадира.

— Абе работата не е в струга, ами е до парата! — поклати глава третият от компанията. — Според парата и кефа! Бие ли ме парата — избирам си удоволствията! Допреди някоя и друга година нагъвахме анасонлийката, правехме си я в къщи. Сега пак си правим анасонлийка, ама за домашни нужди. Дойдат ли ни гости — черпим се с водка, че и с уиски. Ако искаш да знаеш, другарю, аз имам в бюфета си и «Балантайн», и «Джони Уокър», и «Бяло конче». Заповядай, направи ми чест, и ще видиш!

— Имаме си пари! — каза четвъртият, който изглеждаше най-мълчалив.

Келнерът донесе десетина бутилки бира, шест регала и шест ликьорени чашки, в които грееше златист коняк. Наляхме в регалите бира и коняк, пихме и похвалихме пивото.

— Че откак забогатяхте толкоз!? — попитах бригадира.

— То ние и преди не бяхме сиромаси — рече той, — но откакто минахме на бригадната организация на труда и на вътрешностопанската сметка, парата порасна. Повечко се трудим, то се знае, но като оставим машините — ето, както ни виждаш, царе сме.

— Все така да сте! — рекох. — Ами какво ги правите тия пари?

— Ако ти кажем, че ги хвърляме на вятъра, ще те излъжем! — рече бригадирът. — Аз например подарих москвича на балдъзата си, тя е управителка на една бакалия в съседния град К. Свой човек! Но без каруца не останах, разбира се, взех си една лада.

— Сигурно живееш далече от завода! — рекох.

— Какво ти далече, на един хвърлей камък съм! Колкав е нашият град! Ако тръгнеш пеш от единия му край, на другия му край ще стигнеш след двацет минути. Не ми е ладата за до завода, ами да си ходя на село празничен ден. Аз съм от село Н., то е на тридесетина километра оттук, по пътя за окръжния град. Ние всички сме от селата, другарю. Не сме кореняци. Пришелци сме седем-осем хиляди, а кореняците са най-много до три. Дето сме на тази маса, всички си имаме коли, и то все за тази цел, да прескачаме до родните си огнища.

— Тегли ви родният край! — рекох.

— Нашият роден край сега е туй градче, другарю. Защото тук си вадим хляба, тук сме си дигнали къщи, тук сме наредили децата си и тук ги учим. А на село ходим, за да видим старите — кой баща и майка, кой чичо и стринка. Да сторим почит на старите, както му е редът, а на връщане да зарадваме сърцата им, като оставяме да пълнят багажниците ни с каквото им дал бог от частното, дето го ползват. Моите например всеки път ще сложат в багажника кошницата с пресни яйчица, някоя и друга щайга с домати, с бобец, със зелен лучец. В шарена кърпа ще ми завият варена кокошчица, не бройлерова, а истинска, поръсена с лют пиперек и чубрица. Наесен товаря в ладата картофи и зеле. Стари са моите хора, колко могат да изядат сами? На Нова година вода жената и децата да им целунат ръка, туй си е стар български обичай, нося им шоколадени бонбони, защото на село няма, и непременно бутилка с шампанско. Бре, що се радват, като направи тапата «бум» в тавана! Ама два пъти по се радват да ни нагостят с баница, с печено, да ни напоят с чисто вино, а като си тръгнем — да ни дарят с по комат сланина, с по една тенджерка спържа, че и със свински бут — да си го опушим за шунка. Как да им откажеш? Ако река да им откажа, все едно е да ги изпратя без време в гроба. А пък са ми свои, мили са ми, от родители има ли по-близки? За това най-вече ми служи ладата. Иначе до завода колко е! Питаш ме какво ги правя парите? Ами тая година съм купил на големия син магнетофон, германска марка, а на малкия — моторетка. Наесен ще измажа къщата. Пазарил съм баш майстори зидари, ще сложат в мазилката около прозорците парченца от огледало, та съседите да мигат и премигват от завист. Пък ако бригадата ни рабо-

ти умно, и всеки месец падат допълнителни парици, наесен ще заведе булката до окръжния град, да ѝ купя едно кожено палто. Жените на другите бригадири от нашия цех всичките се фръцкат с кожени палта, само моята си няма. Топи се, като ги гледа и от мъка ще хване жълтеница. Затуй ще ѝ купя. Само да я караме умно в бригадата! Тоз, който е измислил бригадната организация и вътрешностопанската сметка, е имал пипе в главата. Сигурно жена му е тропала с крак за кожено палто и той, сиромашкия, какво да прави — намерил му цаката! Ха на здраве!

— Аз съм човек на живота, другарю! — започна съседът на бригадира, чиято глава беше взела да олисява вече откъм челото. — Аз не съм домосед като бригадира, пък няма и какво да ме свърта в къщи. С жена ми се разведох, дъщерята омъжих, синчето завърши училище и остана на работа в окръжния град. Нямам грижи. Затова каквото изчуквам — изпуквам. Ама не по хайвански начин, както го правят простаците от тоя град. Аз го правя шик!

— И как става тази работа? — попитах.

— Ходя в окръжния град, там си имам приятелки. Не съм стиснат човек, правя им по някой подарък. Водя мадамите на сладкарница, после на кино. След киното отиваме на ресторант, сетне на бар. Танцуваме, веселим се. Цикъла завършвам в леглото на някоя от мадамите. На другия ден се изтягам в леглото на мадамата до към обяд, после си правя тоалета и пия разсол или сърбам гореща чорба, за да ми се избистрят очите. Подир обяд играя покер с приятели и привечер поемам обратно. След като съм си поживял шик, лягам си рано, за да бачкам на другия ден като младенец. До обяд изпълнявам дневната си норма, а следобед работя за следващия ден.

— На село не си ли ходиш понякога, не те ли зове бащиното огнище, не ти ли домъчнява за орниците, за полята, за света, където си прекарал младостта си? — попитах го аз.

— Вятър! — махна снизходително с ръка любителят на шикозния живот и ме изгледа с недружелюбни огънчета в очите си. — Вие, другарю, доколкото зная, сте също от село. Е, вас не ви ли домъчнява за тоя свят, където сте се пръкнали, ами си живеете в София и отвреме навреме дохождате в туй малко градче, което се намира през девет планини от вашето село? Прощавайте, ваша

милост, ама аз винаги малко подивявам, когато някой ме запита защо не си ходя на село. Да му се не види селото! Вие, като шарите насам и натам из страната, не видите ли, че който се е преселил веднъж в града, ще се върне пак на село, ама на конски Великден! Вие като писател, другарю, трябва да знаете, че нашият селянин е най-неуседналият човек на света. Неволята го е държала вързан за земята. Сега, когато градовете му предлагат папото и покрива, парата и удоволствията, ти на каскета ми разправяй за бащиното огнище и за полята! Ако между държавите нямаше граници, нашият селянин океана ще прецапа, ако надуши, че някъде има благина и може да си чопне от нея! Пука му жилетката нему за родното огнище!

— Не обръщайте внимание на приказките му, другарю! — обади се третият от компанията, пълничък здравеняк с червендалесто лице. — Той ги плещи такива, защото е излязъл от село още момчурляк, учил е техникум в окръжния град и оттам — право тук, в завода. Затуй му е чужд селският живот. Пък аз, ако питате мене — напротив. Уважавам селото и бащиния си дом. Пестя парици, ва да дигна един втори кат и таванче връз бащината си къща. Като се пенсионирам, ще оставя на сина градската си къща, а аз ще се пренеса с бабичката на село. Двата ката ще давам под наем на курортисти, а ние с бабичката ще се устроим на тавана. Защо ни е повече? В двора имаме две сливи — като царици. Ще си варя сливовица и ще си я нагаждам на вкус. Аз обичам меката ракийка, не можах да свикна с тукашната анасонлийка. Тази анасонлийка, другарю, хич да не вкусвате. В стомаха гори, а на душата — горчи. От двете сливи, значи, ще си правя мека ракийка, а зад къщата ще имам бостанче. Ще си садиме с бабичката по някоя лехичка лучец, краставички, домати — колко за мезето. Пенсийката, плюс наема от курортистите, плюс двете сливи и бостанчето — ще ни стигне, за да живеем като хората на чист въздух в родното огнище и сред «златните пшеници», както се изразяват вие, писателите. Аз живея тук от дваесет години, другарю, и къща имам, и цветен телевизор, и други градски удобства, но селото не съм забравил. Ако бригадата ни работи умно, както казва Глигор, нашият бригадир, ще спестя парици и непременно ще дигна връз бащината си къща един втори кат и едно таванче — туй ми е меракът. Защо като станем старо-харо с бабичката, да се пречкаме на младите? Нека

младите да си живеят без притеснение, аз що съм се притеснявал — то ми стига за няколко живота. Когато се оженихме, другарю, ние си живеехме още в старата къщурка от плет и глина, новата още не бяхме струпали. Ти сигур ги помниш старите къщурки: една одая с огнище, една соба — и туйто. В двора — едно оборче за добитъка, един плевник — и това е. Знаеш ли как сме се мъчили ние с булката, какво тегло сме теглили? Нощем не смеем да мръднем, нали старите спят на съседния одър, всичко се чува. А пък младостта си е младост, напира и у двама ни. Че се пренесохме да спим у плевника, на сеното. То през лятото добре, ама питаш ли ни как сме я карали през есента и зимата? Затуй сега събирам парици, та като мина в пенсия, всички да живеем без притеснение. Селото е едно избавление, другарю, само етажчето да дигнем и та-ванчето! Другото — каквото бог дал!

— Ха наздраве! — каза бригадирът Глигор.

Допихме си биро-конячения «коктейл» и се разделихме приятелски.

Припаднала е тъмнина, кротката привечер незабелязано е преминала в тиха нощ. Високо на югоизточния купол блести царицата Касиопея, усмихват се влюбено и щастливо Андромеда и Персей. На североизток лекомисленият красавец Арктур напразно протяга ръце към прекрасните Коси на Вероника. Насреща им блестящата Капела високомерно е вирнала нос, а навъсеният Бик е вторачил в нея червеното си око. Пъстър свят, като земния, само че горе всеки знае мястото си и всеки си върви по пътя, а долу е една мешавица, един търси път, а друг се не връща на пътя, по който доскоро е вървял. . .

Повече от работниците, които работят по заводите, са бивши селяни. Мнозинството от тях, завършили разни техникуми и курсове, бързо стават добри производственици, някои се отличават и излизат напред като челници, получават ордени, заслужено носят на реверите си златни звезди. Сред тях се открояват хора с чутие към обществената работа, с организационен усет и с качества на ръководители. Същевременно немалка част от тия добри производственици губят здравите си селски добродетели и лесно стават плячка на еснафщината, на снобизма, на парвенюшкото отношение към същия този селски живот, от който са излезли. Благосъстоянието, до което се домогват с труда си, съчетано със слабата им култура, раж-

да в душите им най-често еснафщина или снобизъм. Не знаей дали това е един неизбежен стадий, съпътстващ миграционните процеси и големите демографски промени, по този въпрос думата имат преди всичко социолозите. Аз само констатирам, че познатите добродетели, изобразени с такава художествена сила от нашите писатели-класици, се топят като късен сняг на слънце, че от регионалните особености в характерите и в поведението на хората са останали само жалки следи, и то в най-затънтените краища на страната. За какви регионални особености може да се приказва за обичаите на хората от това градче например, за техния морал, за техните навици, за техния начин на поведение, когато населението му е един конгломерат от пришълци, надошли от близки и далечни краища! Кореняците в това градче са три хиляди, а пришълците — девет! Кореняците живеят в едно старо кварталче, което все още има някакъв по-специфичен облик, напоящ описания от стари книги.

В това кварталче има дворчета с градинки, има чешми по улиците, пред едноетажните къщурки е изметено, чисто, по-възрастните мъже и жени ти кимат, поздравяват те, макар че нито ти си ги виждал по-рано, нито пък те са те срещали. Но това кварталче е едно островче от жители-кореняци, което чезне не с години и месеци, а със седмици и дни.

В централната част на града и в новите квартали, където са издигнати безлични жилищни блокове и още по-безлични двуетажни или триетажни сгради, живеят пришълците. Тук няма дворчета с градинки, няма цветя, няма приветливи хора, които да те забележат и да ти кажат «Добър ден!» Тук всички бързат, никой никого не забелязва, всеки гледа да изпревари другия — и по опашките пред магазините, и по стоянките на автобусните спирки. В тази част на града, която е подавяваща и по територия, и по обема на сградите, атмосферата, която владее, си прилича с атмосферата по всички други наши големи и малки градове, както си приличат две капки вода. Защо да я описвам? И в Тихото градче са ставали и стават същите процеси, каквито стават по целия свят.

Тия мои колеги, които в днешно време изобразяват действителността в застинали регионални разцветки, просто лъжат. Те по най-безчестен начин нахлупват на съвременния кипящ живот стари и застинали маски.

Вместо да се лъже безчестно, трябва да се погледне смело в котела на смещението, където кипят стари добродетели и регионални особености, за да изкристализира съвременната социалистическа душевност на българския човек. Тя няма да прилича примерно нито на френската, нито на колумбийската, а ще си бъде пак българска, защото в котела на смещението не кипят френските или колумбийски, а български национални черти. Голяма роля за оформянето на изкристализирания продукт ще има, разбира се, литературата.

Имам чувството, че някои среди на нашето общество живеят под психологическото въздействие на първоначалното натрупване. Революцията извади работническата класа и трудовото селячество от мизерията, а социалистическият строй им осигури материално благоденствие. И понеже материалното благоденствие върви пред духовното развитие, психологическите последиствия от първоначалното натрупване са очевидни. Простият човек, когато благоденствува материално, е потенциална жертва на еснафщината и снобизма.

На времето, когато буржоазната класа излезе на историческата сцена и се втурна да трупа пари и като мерило за благосъстоянието си издигна лукса в оценъчна категория, Иван Вазов написа безсмъртното си стихотворение за сиичеца. С това си стихотворение — съвсем не бездейно, както мислят някои — големият поет противопостави на лукса скромността, с гениалната си поетична метафора той напомни на парвенютата и на алчните за лукс, че истинската красота е в скромността, в простите желания, в простия живот.

Де ги такива стихотворения сега?

Романи трябва да се пишат по този въпрос, направлени трябва да се създаде!

А ние си гледаме пъпа, занимаваме се с астрални проблеми, а животът си тече...

Не мислиш ли?

Прости ми, ако ти досаждам с философствуването си. Но какво друго може да прави човек в един самотен двор, ограден с високи дувари, когато пуши кротко луличката си, а над главата му Андромеда и Персей се обясняват в любов, и самонадеяният красавец Арктур напразно протяга ръце подир вълшебните Коси на Вероника?

Здравей! Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град,
средата на м. май, 198. . . г.

Вчера случайно чух името ти по радиото — открила си някакво културно тържество. Пронзнесла си по този случай подходяща реч.

Моята соло-партия в нашия епистоларен диалог завърши, и слава богу! Когато човек разговаря дълго време сам със себе си, който знае по какви хлъзгавици може да се спусне, или пък неочаквано да затъне в тресавището от размишления, които често теглят към дъното. И двата случая са рисковани, но пък има една ловджийска поговорка, която казва, че ловецът не знае със сигурност от кой храст ще изскочи заекът. Едно е доказано, че подхлъзващите теми предизвикват безсъние, а равните и подстриганите теми може да се употребяват като заместители на сънотворни препарати.

Вчера изпратиха кола от завода, директорът искал да ме види. Там заварих няколко души инженери-конструктори. Научили, че съм имал проблеми с «изчислителните» устройства на моя примитивен «телескоп» (една далекогледна тръба на станок с два разграфени кръга — екватор и меридиан) и решили хората да ми помогнат. В различните цехове на този завод работят десет хиляди души и дневното му производство е около милион. Накратко: видяла планината, че в полето една мишка си заплела опашката в някакъв храсталак, и слязла да ѝ помогне. Хайде, нека казват ония идиоти от Запада, че идеята за хармоничното възпитание на човека била една утопия! Смешно е да се мисли, че тази идея ще се реализира за «ден-два», но човек трябва да бъде слепец, за да не види, че тук-там някои кълнове вече се подават.

Психологията на натрупването държи под властта си бившата наша буржоазия около пет-шест десетилетия. Аз мисля, че този процес у нас ще завърши в по-къс срок.

А как ще продължи духовното развитие по-нататък — това в голяма степен ще зависи от сегашната наша духовна дейност.

Розите цъфнаха, в пишно избуялата млада зеленина има цвят на охра; на една колона, под покрива на моята къщичка, близо до вратата ми лястовички започнаха да си правят гнездо. За разлика от хората, когато вършат същата тази работа (за себе си), те не са припрени, ама никак! Сложат зрънце земя и сламчица, замажат ги, сетне кацнат върху перваза на прозореца и чуруликат, чуруликат, мъжкият заизвива песен, която винаги завършва с едно «ц-р-р», ситно като изсипани синци. Защо чуруликат толкова? Да речем, обсъждат работата си. Но за какво пее мъжкият?

Слушам тоя концерт, а из въздуха се носи лъх на бухнала зеленина, на млад и напирещ живот. И си мисля: не се ли пък застоявам премного в моя двор? Защо да не прескоча примерно до окръжния град?

Здравей! Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град,
началото на м. юни, 198. . . г.

А сега искам да се върна към последното си писмо от средата на май и да ти разкажа за оная вечер, която прекарах в окръжния град.

Желанието да се измъкна от моя ограден с дувари двор и да хукна по широкия божи свят, като пътьом мина през машината на времето, за да върна с две десетилетия годините си — това желание пробудиха в душата ми чуруликанията на лястовичките, песните на дроздовете и най-вече топлият и влажен вятър от югозапад, който — имайки си нещо наум — на вълни, на вълни ме заливаше с насърчаващи и благоуханни миризми. В началото на пролетта тия миризми ми напомняха момиче, застанало на прага на моминството си, закичило косите си с маргаритки, да очаква в мечтание и смут първата любовна целувка. В края на пролетта миризмите, с които топлият вятър къпеше лицето ми, напомняха зряла мома, забола разкошна роза на гърдите си — да прави първите си крачки в своето знойно женско лято. Такава зряла мома с алена роза на гърдите си извика сега пред очите ми проклетият вятър, а птичният хор само улесняваше неговата работа. Така в двора ми се появиха някои отдавнашни познати и едни от тях приличаха на Мари от Плас Конкорд, други на Есклармонд от Пуйвер — резиденцията на благородническият свят от окситанския град Безие, а трети приличаха на Снежанка, макар че тя беше любовница на баща ми, но в тоя миг аз и баща ми — по отношение на Снежанка — бяхме едно лице. За да не се объркат нещата съвсем и за да не стана свидетел на мелодрами, бързо намъкнах един по за пред хората костюм и с чиста съвест поех за центъра на градчето, където спираха автобусите за окръжния град.

Да ти кажа, че ходих в Окръжния музей, за да се

любвам на златното съкровище, или в новата художествена галерия, или че припнах за някое кино, за да гледам последния разхвален от кинокритиката филм — ще те излъжа. Отбих се за някое време в извадения от земята грандиозен античен театър и поседях на една от каменните му скамейки. На времето те са били покрити навярно с дъски и са били тапицирани с кожа или сукно, за да не охлажда камъкът ентусиазма на зрителите. Древните строители, елини или римляни, не са познавали нито едно от чудесата на съвременната техника, но са умеели да създават свършена акустика под открито небе. От което и да е кътче на тази гигантска ротонда зрителите са чували дори шепота на актьорите. Удивителни са делата ти, господи! По време, когато хората не са познавали нито парата, нито електричеството, те създават най-съвършената архитектурна форма — колоната; те сътворяват в драматургията шедьоври, които и днес се играят по всичките световни сцени. Сафо съчинява стихове, които и днес са образци в областта на любовната лирика. Тия факти, както впрочем цялата антична култура, доказват не по очевиден, а по очевиден начин, че изкуството не се влияе, ама нито на йота, от равнището на техническата култура. Днес разлагаме атомното ядро на десетки и десетки елементарни частици, но днешният свят няма нито един Софокъл и нито един Праксител. Бетховен създаде Деветата си симфония сто години преди Айнщайн да публикува своята специална теория за относителността. Шекспир написа «Хамлет» и «Крал Лир» четири века преди създаването на квантовата механика. Никакви взаимодействия и взаимоотношения няма между изкуството и равнището на научно-техническата мисъл. Техническите чудеса ползват човека, но те не изменят и не влияят на интимния му душевен свят. Това е така, иначе не бихме могли да обясним как човечеството създава «Илиадата» преди откриването на парната машина, «Страшния съд» преди откриването на електричеството и «Ана Каренина» — преди изнамирането на ядрената енергия. Изкуството се влияе във висша степен от социалните структури на обществото, а техническите чудеса му подсказват най-много само сюжети.

Или това звучи еретически?

Да не проклинаме ересите! Много «ереси» са пропразнили пътя на човечеството към прогреса!

Вечерях с приятели в реставрирания квартал «Стария

град», в една прочута механа, обзаведена в «битов» стил. Напоследък у нас се създаде цяла една модна промишленост за старинни уредби. Тия занаятчийски подобия на някогашния народен бит намират широко приложение в увеселителните заведения на «Балкантурист». Светлият спомен, който напомня за народни обичаи от миналото, се превърна в занаятчийска бутафория, подслаждаща кръчмарския кеф на наши и чужди кльопачи. Подобна ресторантска адаптация на националния бит от миналото не съм срещал като «мода» в нито една друга страна. Хората ценят високо старинната си битова култура и тъкмо затова не я превръщат в кръчмарски стандарт, а я показват в специализирани културни учреждения — музеи, фолклорни институти, художествени галерии, специални кътове на представителни заведения, където не се пие и кльопа. Нашият погражданен селянин фанатически се държи за града, но му е мерак да си смуче ракийката в някоя балкантуристка кръчма, подредена в «битов» стил. И «Балкантурист» му угажда. Кому ли не угажда и с какво ли не е готов да търгува нашият «Балкантурист», само и само да си преизпълни плана — и по «първо», и по «второ» направление. . .

В местността «Патлейна», между днешния Преслав и развалините на някогашния Велики Преслав, в подножието на манастира, където някога Константин Преславски е написал своята «Азбучна молитва», има прочуто балкантуристско заведение с модерна външна архитектура и «битова» вътрешна уредба. Там не само манджите са «битови», но и сервитьорките са облечени в «болярски» премени — откъдето е дошло и популярното название на заведението — «При болярките». . . На човек му стига да си оплакне гърлото с две-три юзчета сливовица, за да му се стори всичко наоколо наистина болярско, дори дълбоките деколтета на сервитьорките «болярки», ако не беше пустата му дискотека — оттам като от кратер на вулкан изригват «ритми» на негърски танци, вият като вълчици естрадни певици, а на подиума, сред тайнствен червеникав сумрак, обхванати сякаш от Свето-Витово хоро — гърчат ли се, гърчат в спазматични движения танцуващи двойки, млади и всякакви. . . Да, и половин дузина юзчета да излееш в гърлото си, пак няма да почувствуваш родния някогашен бит, язык за манджите, везаните възглавници

и шарените поли на «болярките» — по-скоро ще ти се стори, че си попаднал в Занзибар.

Така беше по-рано в Патлейна, когато ходех по ония места, а дано сега нещата да са се променили към по-добро — вместо чуждоземна дискотека да звучат народни инструменти, певци да нижат мелодии от Кукузел. Какво пък? България има само една Патлейна и тъкмо затова си струва човек да слуша там музика от Кукузел.

Ама клиентите искали да слушат «Градил Илия килия» или модерни «шоуритми» — да вървят в Преславския «Балкантурист», или по дяволите да вървят. *Si j'aurais roi**, щях да издам такава наредба: петдесет тояги по голо на тоя управител на заведението под Патлейна, който допусне да се свирят там «шоуритми» или кръчмарски гадости от рода на «Градил Илия килия». Ама джирото, ами планът? Ех, дано социалистическа България може да понесе някак загубите от неизпълнението на един ресторантски план! . . .

Като си мисля за модата на *retro*-*то в балкантуристките уредби, наум ми иде и едно друго «*retro*», тоя път в областта на литературата. Появиха се в литературата селяни с *retro*-мислене и *retro*-светоусещане, уж съвременници, пък маята им от времето, когато селяците са палели лулите си с прахан, орали са земята с дървено рало и «подълбоко от.Искърo и по-високо от Витоша» не са знаели. Така модата на «коренотърсачеството» възкреси някои отдавна вече умрели черти от народопсихологията на нашите деди и прадеди и се провикна на всеуслушание: «Те ви го националното!»

Открихме Америка, ура! «Ето ни кои сме и какви сме!» — казват «коренотърсачите-психографи» и не им иде наум, че съвременният селянин отдавна се е простил с някои от вехтозаветните черти на своите деди и прадеди. Да пришиваш към психиката на съвременния селянин вехтозаветни черти (я съществували някога си, я не!) и да обявяваш това за «народопсихология» е чиста проба шмекерлък. Или пък носталгия за вехтозаветното време, кой знае!

«Коренотърсачите-психографи» са си поставили за цел да разкрият корените на българската народопсихология.

* Ако бях цар (фр.).

* Връщане назад към миналото.

От разсеяност, от що ли, те забравят, че ОСНОВНИТЕ ЧЕРТИ на българската народопсихология (става дума за ОСНОВНИ черти!), че основните черти на българската народопсихология са отдавна разкрити и художествено претворени от големите душеведци-писатели, като Каравелов, Вазов, Захари Стоянов, Елин Пелин, Йовков, Антон Страшимиров, Караславов и др. Или си мислят съвременните «коренотърсачи-психографи», че споменатите писатели са ровили «плитко» в душевността на българина, та виждате ли, те (като по-способни) ще дълбаят по-надълбоко. . . Или си мислят още съвременните «коренотърсачи-психографи», че българският народен фолклор (може би най-богатият в Европа), че българският народен фолклор — и той не е разкрил ОСНОВНИТЕ ЧЕРТИ на българската народопсихология, та няма как — с тази работа да се заеме тяхна милост! Да се смееш ли, да плачеш ли.

А сега ще ти разкажа началото на една интересна история, която обещава да бъде по-нататък още по-загадъчна и любопитна.

Вечеряхме трима — градският прокурор Павел Панайотов, красавец със сладострастни устни и студени синви очи; инспекторът от милицията Любомир Хранов, висок и сух човек с хлътнали бузи и трескави тъмни очи; и моя милост. Подходяща компания, нали, като имаш пред вид, че и самият аз си падам по детективските истории. Във всеки случай подобни компании са ми по-интересни от писателските, където съм принуден да вадя корен квадратен от сомнението на повечето от присъстващите събеседници, за да не ставам пленник на лъжливи представи. Щом като комарът тежи на собствения си кантар колкото един вол, моите събратя-писатели навярно ще тежат колкото един от циклопските баалбекски блокове, наместени някога там, както се приказва, от космически пришълци. Изчислено е, че теглото на всеки блок е около 140 тона. Като се абстрахирам от нашего брата, мисля си, че Вазов тежи приблизително колкото един от циклопските блокове, а създателят на «Одисеята» — повече от всичките баалбекски блокове, взети заедно.

Случката е такава:

Преди три дни станало откриване на един жилищен

блок, собственост на Завода за електронноизчислителни машини, който блок бил забележителен с външната си и с вътрешната си архитектура. На откриването присъствували партийните и държавни ръководители на окръга и града, председателят на Съюза на архитектите, репортери от радиото и телевизията и много гости. Авторка на архитектурния проект била архитектката Румяна Панова, 30-годишна, неомъжена, с отличен талант и с не по-малко отлична външност. За талантливата си работа тя била удостоена с почетен диплом и парична награда. Минута-две след като гостите се разотиили Румяна Панова се хвърлила от вътрешната площадка на четвъртия етаж и се разбила върху плочите на партерния хол.

Очите на инспектора, който разказваше случката светнаха, като че ли го тресеше. Прокурорът слушаше мрачно, той пушеше непрекъснато и палеше цигарите си една от друга.

— В първия миг — продължи инспекторът — аз помислих, че се е самоубила. Бях на партера, изчаках да си отиде и последният гост, бях дежурен на тържеството. Чух писък, повдигнах глава — нещастницата вече прелиташе първия етаж и след секунда се разби почти в краката ми, бях само на пет-шест крачки от това място. Изтичах до телефона, партерът има телефонен пост, но в тоя миг от кабинката на асансьора излезе един мъж и аз тутакси го познах, беше архитектът Сава Драголов. Той е на 35 години и е началник на колектив номер две при градското строюправление. Той е автор на новата концертна зала и по слава и способности само една Румяна Панова можеше да се мери с него.

На това място от разказа на инспектора — а по челото му беше избила пот — прокурорът удари с юмрук по масата и повика начаса управителя на заведението.

— Ние не можем да си приказваме като хората поради тия ненормални! — посочи той с пръст към естрадата. Там, под канонадата на ударните инструменти и електрическите китари, сонм от шимпанзета сякаш правеха невъобразими движения като в някаква Валпургиева нощ. — Кажй на тия музиканти да намалят децибелите като хората — поклати заплашително глава прокурорът, — иначе дяволите ще ги вземат всичките!

И понеже управителят с лице на търговец-шмекер снизходително се усмихваше, прокурорът го накара да се

наведе към него и с леденостуден глас бавничко му рече:

— Ти знаеш сигурно, че аз не се шегувам, нали?

После разбрах, че тоя красавец със сладострастни устни наистина не се «шегуваше» — за две години беше изпратил трима души на «оня» свят и една дузина беше натикал в драголника.

След минута децибелите спаднаха до някакъв поносим таван, инспекторът избърса жълтеникавото си чело, по което беше избила пот, и продължи разказа си с още по-бляскащи очи:

— И така, от кабината на асансьора излезе архитектът Сава Драголов. Признавам си, че както бях смутен от смазаната върху мрамора жена, аз нямаше да му обърна внимание, нали го познавах, той беше почтен и уважаван човек, но изведнъж се хвърли в очи състоянието му, а то беше крайно необикновено. Лицето му беше издраскано като от нокти, косата му беше разчорлена, връзката смъкната, а ръцете му трепереха като на човек, болен от паркинсонова болест.

— Какво ви се е случило? — попитах изумен.

— Помъчих се да я задържа! — каза Драголов, като всякак се мъчеше да не гледа трупа.

Помолих го да почака, а аз се обадох по телефона където трябва.

Когато дойдоха линейката и милиционерската кола, аз го помолих да дойде с мен до управлението, за да даде някои сведения като свидетел номер едно на нещастieto. Там наредих да се изпрати за изследване в лабораторията кръв от драскотините му, а така също да се изследват ноктите му и самото, с което беше облечен. Помолих за разрешение да го задържа в управлението, докато пристигнат сведенията и материалите от аутопсията. При съприкосновението си с мраморния под на партера Румяна Панова беше разбила задната си черепна ямка, счупила беше гръбначния си стълб на две места и смазала костите на тазовата си част. Смъртта беше последвала моментално. Тя беше паднала по гръб. Експертизата беше установила бременност на три месеца. Аз изпратих материалите от аутопсията в лабораторията, за да се сравнят с материалите, взети от свидетеля номер едно. И какво се установи? Да не повярва човек! Под ноктите на Румяна се установи кръв, идентична с кръвта на Сава Драголов, а също така и власинки от тъканта на палтото му. Неща-

стницата е водила борба с тоя човек и в отчаянието си го е драскала по лицето и се е залавяла за палтото му, мъчейки някак да се спаси!

— От спасителя си! — казах хладно аз.

— Какво? — зина учудено инспекторът и по хлътналите му бузи изби нездрава червенина.

— Вие от малария ли страдате? — попитах.

— Моята малария няма нищо общо с тоя случай! — отговори ми възмутено инспекторът.

— В тоя случай няма нищо особено, за да се вълнувате толкова! — рекох. — Жената е искала да се хвърли, Драголов се е притекъл, за да я задържи, тя се е обърнала към него и в усилията си да се откопчи от ръцете му, започнала е да го драска с нокти и да го блъска по гърдите, както би постъпила всяка друга на нейно място. Всички жени се борят с мъжете еднакво.

— Необичайно упорита самоубийца ще да е била тази архитектка! — усмихна се снизходително и същевременно раздражено инспекторът. — Такива необикновено упорити самоубийци се срещат наистина, но в книгите, които пишете!

— В книгите може всичко да се срещне! — забеляза прокурорът, като палеше цигара от още недопушената си цигара.

— Вие необикновено много пушите! — рекох на прокурора. — Винаги ли пушите така?

— Както се случи! — рече той.

— Напразно сте обвинили тоя Драголов! — рекох. — Човекът няма никаква вина.

— Не избързвате ли със заключенията си? — наведе се към мен инспекторът. — Много наедро режете! Днес научих в колектив номер едно, от колегите на Панова, че тя публично се е заканвала да унищожи тоя Драголов. Разбирате ли? Публично, има свидетели. Заканвала се да докаже черно на бяло, че Драголов бил откраднал фасадата на своята концертна зала от еди-кой си западен архитект! Представяте ли си какво щеше да стане с Драголов, ако тя беше жива и докажеше, че той е един плагиат, крадец?

— И за да не стане това, той я е хвърлил от площадката на четвъртия етаж, така ли?

— Данните на експертизата плюс тази закана са достатъчни основания, за да дам разрешението да се обра-

зува дело срещу него — каза прокурорът. — А какво ще покаже следствието, драги, бъдещето ще покаже.

— На ваше място и аз така бих постъпил — рекох. — Но вас бих посъветвал — обърнах се към инспектора — да започнете с класическото начало на всяко следствие — да издирите и установите къде и как е прекарала жертвата последната си вечер. Уверявам ви, че адвокатът на Драголов непременно ще ви зададе този въпрос.

— Последната си вечер жертвата прекара с мен! — каза прокурорът. — Водих я на вечеря в мотела «Росица» край града. Сетне я изпратих до в къщи. А какво е правила по-нататък не ми е известно.

— И на вас ли не е известно?

Инспекторът повдигна рамене.

Прокурорът повика управителя и му заповяда да нареди на оркестъра да свири валс. Оркестърът започна «На хубавия син Дунав» и прокурорът тутакси покани една пищна дама от съседната маса, която любезно му се усмихваше. До нея седеше едно прелестно младо същество със сини очи, русокосо. «Също като Снежанка» — рекох си аз. Но не станах да я покая, макар че тя ме гледаше и очакваше. Имам скъсано сухожилие и леко понакуцвам. Затова мислено си представих, че я извеждам на подиума и вихрено я завъртам в такта на вълшебния валс. Каква хубост, господи! Странното беше, че както танцувахме, изчезна прокурорът с пищната си дама и ние не танцувахме вече на подиума, а се въртахме високо, високо, сред матовия блясък на Млечния път. Винаги когато танцувам със Снежана, все това чувство изпитвам — че леко се носим, двамата, сред рояци златни звезди. . .

А с прокурора и инспектора ме запозна преди две седмици един приятел журналист.

Интересно, нали? Не е като да умуваш на литературни теми.

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град,
първия неделен ден от
м. юни 198. . . г.

Понеже е празник, иска ми се в това писмо да отворя дума за цветята. Розовите храсти в нашата градина са разцъфтели, късам няколко току-що разтворили се пъпки с клончетата им и ти ги поднасям по случай чудесния празничен ден.

Преди 15 години жена ми посади много и най-различни цветя в двора на нашата малка вила в Бояна. Когато цветята запъстряха, видях покрай тясната пътечка, която водеше за гората, да аленеят едни цветове, а други да жълтеят или розовеят. Те бяха големи колкото нашенския трендафил. Сетих се, че това са японски рози. Те се бяха увидели като гирлянди около тънки железни шини, боядисани с бяла боя. Порадвах им се, казах няколко любезни думи на жена ми заради похвалното ѝ хрумване и с това приключиха моите цветарски възторзи. Твърде скоро престанах да обръщам внимание и на японските рози, и на другите цветя, и когато тръгнах сутрин за града и минавах през градината, не се сещах изобщо да ги поглеждам. Толкова неща ме чакаха, какви ли не въпроси ме тревожеха, та ми беше само до цветя!

Но една сутрин на излизане от вилата изведнъж почувствувах, че нещо липсва в градината, нещо съществено се беше «изпарило». Загледах се насам-натам и открих, че японските рози ги нямаше вече, бяха изчезнали. Бяха се затрили с тях и белите им шини. Попитах жена ми къде са се дянали, по дяволите, японските рози и шините им, а тя плесна изумено с ръце:

— Та нали ги изкоренихме преди един месец, когато разширявахме пътеката и я покрихм с калдъръм. — И подозрително ме запита: — Ти сега ли чак забеляза?

Не зная какво съм ѝ отговорил, но си спомням, че се изчервих и че се почувствувах безкрайно неловко. И за

да ме избави от неудобството, жена ми повдигна рамене:
— Такива сте повечето писатели, обичате цветята само на думи.

Може би тази нейна забележка беше справедлива, особено за писателите, израснали в града. Къде в днешна София например човек може да види цветя? Само по ларгото, онай огромен килим от лалета между Министерския съвет и хотел «Балкан», и по пътя за Княжево — шпалирът розови храсти от дясната му страна. Къде другаде в София човек може да порадва очите си с това най-«красно» божие творение? Ако повечето градски писатели обичат цветята само на думи, мисля си, че това не е недостатък само на тяхната естетическа чувствителност: за да се обича нещо — трябва да се познава. А в София познания за цветята дават само цветарските магазини, където за съжаление се предлагат по правило цветя само за тържествени случаи: годижи, сватби, именни дни, тоест — карамфили и гладиOLI; и понякога рози. Разбира се, карамфилите и розите не издават никакъв аромат, те са само декоративни, за очите.

За да се обичат неща, които са обективно хубави, като цветята например, тези неща трябва да се познават. Но има случаи, когато човек познава разни «обективно хубави неща», а не ги обича. Срещат се хора, които искрено и горещо обичат цветята, и други хора, които се преструват, че ги обичат, за да не изглеждат грубовати по душа или с по-ниска естетическа култура.

Аз съм забелязал, че младите хора не изпитват някаква гореща или трайна обич към цветята. Те ги обичат в зависимост от настроенията си и най-вече ги ценят заради украсителските им качества. Търсят ги и ги купуват във връзка с конкретни тържествени случаи, каквито са рождението и именните дни, сватбите, 8-ми март и т. н. Рядко се срещат млади хора, които си купуват цветя поради вътрешна, духовна необходимост.

Причините за отчужденото отношение на младите хора (пък и на средновъзрастните) към цветята са много, сред тях влизат и такива причини, като чувствителността, естетико-психическата нагласа на човека, възпитанието, културата и пр. Но главната причина според мен това е залисанията на съвременния човек, предизвикана от лудата динамика на живота, от чудовищната урбанизация, от все по-бързото му и безнадеждно отдалечаване от приро-

дата. Най-много са записани естествено младите хора и човекът на средна възраст — те са именно силата, която прави живота, и го прави такъв, какъвто е. А животът в ерата на научно-техническата революция е толкова напрегнат, усложнен и задъхан, че на човек, дете се казва, «му е само до цветя»!

Залисията по ежедневието се е проявила, макар и в несравнимо по-малка степен, във всички времена. Затова във всички времена искрените любители на цветята са били (и са) хора, преминавали билото на средната възраст. Изобщо хората, които се спускат към заника си, казано на по-сентиментален език.

Кога на Вазов «замирисва лиляка»? На стари години. Кога великият импресионист Моне рисува най-вглъбено и най-съвършено своите водни лилии? На зрели години.

Но да оставим настрана поетите и художниците, нали са уж омесени от по-особено тесто. Кой сади сега и отглежда мушкато и здравец по градските балкони и прозорци? Възрастните жени, същите, дето се редят по опашки за мляко и хляб и извеждат внучетата си на разходка из градините. Нито ще видите, нито ще чуете млада градска жена да върши тази поетична работа. Не от липса на време, колко му е да засадиш едно мушкато — пет минути най-много, а от липса на желание — от залисията ѝ по безброй други ежедневни неща. Тази залисия изсушава душата, а изсушената душа не се сеца за цветя. Кой поливаше някога на село лехичките, засадени с босилек, невенчета, латинки и прочие скромни селски цветя? Възрастните жени, бабите. Ако са ги поливали момите или младите невести — било е, защото са ги карали майките им, свекървите. Роденият на село или живелият някога на село знаят отлично кой обичаше от душа цветята, кой ги отглеждаше, кой им се радваше и понякога ги росеше със сълзите си.

Преди 15 години не забелязах кога са били изкоренени японските рози в нашия двор. Тука сега, в Тихия град, пред прозорците на моята къщичка пъстрейт живописно две лехи, засадени с петунии, маргаритки, невенчета и о други цветя, чиито имена не познавам. Маргаритките гледат да надминат на височина съседите си и със засмяната си хубост ми напомнят ония някогашни прелестно-наивни времена, когато влюбените момичета са гадаели по листенцата им дали са обичани от своите избраници.

«Обича ме» — едно листенце е откъснато. «Не ме обича» — друго листенце е изскубнато. И така — до последното листо. То има последната дума по въпроса «обичана ли съм, или не съм обичана». И когато приближава редът му — бузите на момичето ту бледнеят печално, ту ги покрива обнадеждаваща розовина... Блажени, невъзвратими времена за любовта!... Невъзвратими и за любовната поезия, защото оттогава до днешни времена никой не е написал по-хубави стихове от стиховете, които Яворов и Дебелянов са сътворили, тия ненадминати чародейци на нашата любовна лирика. Но — каквито нравите и обичаите, такава и поезията! Нали?

Освен маргаритките, в лехите поклащат главички петунии и невенчета. Петуниите тържествуват с разнообразието на разцветките си — вишнево-червено, бледо-синьо, лилаво; а невенчетата — кафяво-златисти, ново и старо злато по листенцата, невъобразимо свежи и напети — напомнят пак миналото, когато момите са се гиздели за хорото пред парче от счупено огледало.

Работя ли половин час, час — заглеждам се в моите пъстри скромни цветя и простата хармония на цветовете им обветря душата ми като песен — като ония песни, които някога е пяла майка ми, които съм слушал в ранните си детски и юношески години. Изскачат пред очите ми мили картини и от най-милото време на моя живот. А плъзне ли се погледът ми по зелената поляна, където тук-там аленеят със съблазнителна хубост разкошни карловски рози — други видения изскачат, от младостта — ту гореща с поривите си, ту унесена в мечтите си и прелестно-наивна с представата си, че морето е само до колене.

Цветята — това е усмивката на природата. Най-добре разбира тази усмивка човекът, тръгнал към залеза си. Мъчно му е да се раздели с нея, затова иска да е все пред очите му. Усмивката, на която не се е насищал никога.

Денят е слънчев, но топлият вятър от запад гони по синевата рехави облачета и навремени върху тревата ляга за някоя и друга секунда едва забележима сянка, нещо като смекчената светлина, която пропускат тюлените пердета. Тоя юнски ден напомня млада жена в ослепително бяла рокля, сложила на главата си широкопола шапка, каквито шапки бяха на мода през 30-тях години. (Сега шапките, които носят жените, приличат буквално на кухненски тенджери.) Понякога периферията на

сламената шапка засенчва леко лицето на младата жена, но от тази полусянка тя става още по-хубава и в красотата ѝ зазвучават заедно с рондото и няколко такта от едно замислено адажио. Ето какъв прекрасен е днешният празничен юнски ден!

Взимам бастончето си и тръгвам към заобления хълм, който се извисява като една гърбица току зад северната окрайнина на градчето. От този хълм (покрит със стара борова гора) започва балканът. Гордият балкан, бащицата. В гората стърчат скали, канари, покрити с жълто-зеленикави лишеи и кафяв кадифен мъх. Където огромните снаги на старите борове стоят по-раздалечени една от друга, там се образуват пролуки, през които се вижда легналата долу равнина, градчето, пъстрият килим на градините, а по-нататък, на юг — разточеният, почти призрачен силует на Средна гора.

Под билото на хълма има стар каменен параклис, строен преди Освобождението. След разгрома на Априлското въстание в този параклис са се крили подгонени въстаници. Наблизо до параклиса се шири китен парк — морави, дръвчета, алеи със скамейки за сядане, басейн, облицован с изящни разноцветни плочки. Уви! Цялата тази хубост е толкова замърсена и невъобразимо зацапана, че на човек му иде час по-скоро да бяга от нея, да се спасява — навсякъде парчета от строшени бирени бутилки, едни върху други, няма къде да стъпиш, тук трябва да се минава с туристически обувки, а не с летни сандали. Вони — от захвърлените като на бунище най-различни асортименти консервени кутии, от омазнените вестници, които наподобяват — както са разхвърлени сред моравата — на изплюти храчки, вони от остатъците загнила вече храна, която мами към себе си рояци синкави мухи. Мозайката на басейна е изкъртена, лампионите, изработени в народен стил, са строшени, замеряни са били хиляди пъти с камъни, служили са за мишена на развеселената и бойко настроена младеж. Какъв вандализъм! Иди разправай после за естетическо възпитание, за социалистическо отношение към обществената собственост. Мисля си, че докато тия благородни черти станат присъщи на някои съвременници, пръчката на дисциплината ще трябва по-решително да играе ролята си. Същия съвет бих отпразил и към хората, които поддържат реда и приличията в столичния град. И там понякога на човек му идва

до гуша от вандализма и безсрамието на някои млади хора.

По-нагоре по хълма картината е същата, дори по-ужасна и противна: тук има ресторант — лягна бирария и градина за увеселения. Всичката мръсотия около стария параклис, умножена най-малко десет пъти — такава е картинката около ресторанта. Боровата гора наоколо не мирише, а буквално смърди.

Минавам през вакханалията на тая слободия, оставям зад гърба си грозотията, сторена от човека, който има пари, но няма култура и гражданско възпитание и се катеря нагоре, по чистата вече снага на планината. Сядам да си почина на една полянка, обраснала със здравец, лайкучка и див бъз. Над мене небето сияе, носят се из синия прозорец-океан седефени облаци. Денят е отново празничен. Слушам шепота на вятъра, жуженето на пчелите, чуруликанията на птиците, а мислите ми не са празнични. Съвременни човеци да имат кошунствено отношение към природата — това прескача, струва ми се, границата и на най-разумната търпимост. Какво правят обществените организации, Отечественият фронт, училището, Комсомолът, за да възпитават у младия човек любов към природата, или ако младият човек не е годен да изпитва това възвишено чувство — да възпитават у него поне уважение? Животът е доказал, че от човек, който не уважава природата, добър гражданин не излиза, такъв човек е грубиянин в семейството си, държи се нахално на публични места, обича изкуството, егонист е на производствената си площадка. Такъв човек не е и не може да бъде патриот.

Човек, който не уважава природата, трябва да се третира като личност, опасна за обществото. Такива личности затварят или им надяват усмирителни ризи. Нима не е личност, опасна за обществото, оня генерален директор, който не усвоява парите, давани му от държавата, за да оборудва заводите си с техника, която да предпазва природата от екологическо замърсяване? Аз бих поставил такъв генерален директор непременно зад решетките. Или бих го държал по час-два, закачен до устие-то на един заводски комин, който бълва денонощно към небето фъндъци отровен дим. Нима не е личност общественоопасна оня директор на завод, който не благоволява да поддържа в изправност съоръженията, предназначени

да опазват въздуха, реките и почвата от отравяне? Защо да не се заклейми като личност, опасна за обществото, оня началник на животновъдна ферма, който допуска химическите и фекалните мръсотии, изтичащи от фермата му, да се оттичат непречистени в реките? Ако бях цар. . . такъв началник бих задължил да пие поне по 5 литра на ден от отровената вода.

Законът уточнява как трябва да се постъпва с хора, обявени опасни за обществото. Какво пък. В промишлеността и селското стопанство няма такива кадри, които да са незаменими. Защо трябва хиляди, стотици хиляди и милиони хора да страдат и да носят фаталните последствия от екологическото замърсяване и унищожаване на природата заради няколко дузини безсъвестници, за които няма нищо по-свато от личната им кариера и от личната им изгода!

Природата. . . Хилядолетия човек е живял в едно неразделно физическо и духовно единство с природата. Гората му е давала дивеча и жилището, равнината — хляба, реките — рибата и прохладата. Гората го е научила да се вслушва в тишината ѝ, в усамотението ѝ да се размисля за битието си. В гората за първи път се е зарадвал на птичите песни и за пръв път се е помъчил да ги имитира. Нейните дълбоки и тъмни сенки, мрачевината ѝ са пробудили в душата му стремеж към светлината. Равнината го е приучила на земеделие, а земеделието — към постоянен труд; то е създало у него навиците и бита на заседналия живот. Накратко — човек се е развивал и физически, и духовно в непрекъснат контакт с природата, природата е участвувала в извайването на неговия душевен, емоционален мир. Природата и социалните структури — това са двата фактора, които са създали мислещия и чувстващия по човешки човек.

Сега нуждите на промишлеността и на апокалиптично разрастващите се градове отнемат непрекъснато и с една фатална и несломима упоритост географската природа на човека. И най-напред — неговата гора. Пътищата и хеликоптерите са ликвидирали отдавна нейната тишина, а масовият туризъм и невежеството, което го съпровожда, довършват онова, което промишлеността и градовете

не са все още довършили докрай. Човекът е на път да изгуби безвъзвратно своята гора.

Но той губи и равнината — транспортът, градовете, новите и все нови заводи непрекъснато и алчно гълтат парчета от снагата ѝ. Глобалната употреба на машините в земеделието правят излишен ръчният труд, с отмирането на ръчния труд се раждат и миграционните процеси. Днес 20 души механизатори, организирани в земеделска, комплексно-промишлена бригада, обработват толкова земя, колкото в миналото са обработвали 220 души обикновени селяни със собствените си ръце. Наистина механизацията прави земеделския продукт евтин, но в същото време тя изтласква от селото излишни 200 души. Двеста души се разделят със селото. Разделят се и с природата.

И така, поради едни или други причини човек губи постоянно, бързо и за сега неудържимо все по-големи пространства от своите гори, равнини и планини. Заедно с тях губи и чистотата на въздуха си, на водите си, на почвата, която го храни. Губи навиците си, които са го свързвали с природата, добродетелите, които природата е създавала в характера му, губи емоционалния си мир, в чието създаване природата е взела дейно участие.

Изскача на преден план един глобален проблем. Доскоро човек живееше с природата, отскоро той започна да живее все повече без нея. Как ще се отрази отсъствието на природата върху психиката на човека?

Вече има типични примери, от чието обобщение могат да се направят някои изводи. Невесели, разбира се.

Този тревожен въпрос чука силно на вратите ни, но аз не виждам литературата ни да го забелязва, с незначителни изключения — поне за сега.

А започнах писмото си с една апология на цветята! Какво да се прави, човек, когато навлиза в годините, въздиша по оная красота, която губи или е на път да загуби. . .

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София
Тихия град,
средата на м. юни, 198. . . г.

Получих, любезна, писмото ти, и от сърце се смях на «ужасните» видения, които моето последно писмо е извикало във въображението ти: генерални директори зад тъмнични решетки, но такива решетки, които будят асоциации с клетките в зоологическата градина, където са затворени, както казваш ти, вълците или други дребни, но хищни зверове. Привиждали ти се заводски директори, окачени с ченгели за устията на бълващи дим комини, началници на животновъдни ферми пият с изцъклени очи кална и воняща вода и пр. ужасии. «Средновековие!» — казваш. Милата ми и благородна хуманистка! А по-малко «средновековие» ли е това: заради стотина безсъвестни началници да гинат от рак десетки хиляди хора — възрастни и младежи, деца, защото са дишали отравения от тия негодници въздух? Въздух, замърсен с канцерогенни химии, които «началниците» не са благоволили да сведат до безопасния минимум, като използват парите, които държавата им отпуска? По-малко «средновековие» ли е това — жените да раждат уродливи деца, защото са яли през бременността си зеленчуци и плодове, добити от почва, просмукала отровени води? Виждала ли си как умира болен от рак човек, представяш ли си как ще се чувствуваш ти самата, ако (не дай си боже!) родиш едно малко уродче? А се възмущаваш, че предлаганите от мен мерки срещу негодниците били «средновековни»!

Веднъж попитах един виден юрист, мой познат, защо наказанията, прилагани над ония човешки отрепки, които изнасилват девойки и жени, са толкова меки. Той ме запита намръщен:

— А ти какво предлагаш?

— Разстрел или поне десет години принудителен труд!

— Ти си варварин! — рече моят юрист.

Неотдавна шайка гамени, девет души, бяха изнасилвали поред едно 14-годишно момиче край Западния парк. След като излязло от болницата, това момиче полудяло, прибрали го в лудницата. Попитах моя юрист, когото съдбата беше ощастливила с една прелестна дъщеричка, която скоро навърши 14 години:

— Ако девет души хулигани се изредят някоя вечер над твоята Саня, ти за варварин ли ще се мислиш, ако осъдиш в душата си тия изроди на разстрел?

Той пребледня, в очите му изскочиха вълци, а после ме изгледа, без да ме вижда, като сомнамбул. Повдигна рамене и си отиде мълчаливо, сякаш изведнъж беше онемял.

Ти казваш, че мъчно можеш да си представиш в един образ човека, който обича с толкова нежност цветята, и същевременно иска да накаже с людоедско коравосърдечие някакъв си там заводски директор. Аз пък ще ти кажа, че ти допускаш в главичката си мисли, лишени от най-елементарна логика. Ти си имала навярно винаги слаби бележки по математика. Сигурен съм! Ами как ще пъфтят цветята, ако стотина негодници (нека да са хиляда!) продължават безнаказано (или почти безнаказано!) да тровят земята, въздуха, водата? Ако във всяка страна се случат по такива хиляда негодници, планетата ще заприлича на една пустиня, а в пустините, както е известно, вирее през километър, през два само по някой магарешки трън. Или братовчед някакъв на магарешкия трън. Но дори да останат цветята, дори нежната бяла роза да се приспособи към въглероддиоксида и азотните, серните, оловните и прочие окиси, към отровената почва и отровените води, дори тя да се приспособи към цялата тая химическа зверилница, КОЙ ще ѝ се радва? Коя жена с поразени от белодробния рак дробове ще се закичи с нея! Кой мъж о размекнати от оловните окиси кости ще я затъкне на бутониерката си? Кой дом, където има родено уродче, ще пожелае да се наслаждава на съвършената ѝ красота?

Красотата не може да оцелее, ако не се извият ръцете на негодниците, които я убиват всеки ден. (В това число и монополите на Запад, които с людоедска стръв гонят своите печалби!) Да се разчита, че поне в социалстическия

свят негодниците ще бъдат превъзпитани от обществото?
Е, да, когато обществото успее да превъзпита вълка—
да не яде месо.

Може би и това чудо ще стане някой ден, но ще бъде
твърде късно — от красотата ще е останал само споменът,
затворен в книгите и старите песни.

Дегенериралият човек, който ще посещава Лувъра в
противогаз — няма да се удивлява на Венера; той ще е
загубил вече чувството си за красота.

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град,
м. юни, 198. . . г.

«O, ubi campi?»*
Вергилий

Вчера се отби при мене за около два часа нашият общ приятел Н. Съпровождал група българисти и слависти до Пловдив, там му доскучало, поверил гостите на колегите си и поел обратния път.

— Омръзнал ми е тоя Пловдив, и тия тепета, и тая Ламартинова къща! — обясняваше ми той причините за прихваналия го пристъп на скука. — Наистина там са разкрили един античен театър сега, с очите си видях колко тази работа е сериозна, но нали аз не съм специалист по античността, не ме засяга пряко тоя театър. Пък и жегата, и изобщо. . .

— Остани при мен за ден-два! — рекох му. — Ще си отдъхнеш от жегата, и изобщо.

— Благодаря, приятелю! — усмихна ми се той снизходително. — Много си мил! Ако бях критик по съвременната литература, щях да напиша за тебе цяла студия. И то с голямо удоволствие! А колкото до поканата ти, отново — благодаря! Бих ти погостувал за ден-два, но виждаш ли, сега аз имам къде да си отдъхвам, и то без да скучая. Отдих без скука — това е сериозно постижение. Казано с жаргонен език — «намерил съм му цаката»!

— Хем да си сред природата, хем да си «In medias res»! — кимнах му с разбиране.

«In medias res» — това беше неговото хоби: да е в средата на работите, тоест да е в течение на всичко, което става по културния и политическия фронт!

— Точно тъй! — засмя се той.

* «O, къде е полето?» (лат.)

— Настанили са те във вила, обзаведена с радиостанция на къси и средни вълни, и с кола — за в случай на светкавични посещения, където се наложи. Така ли?

— Фантазии! — понамръщи се той. (Между другото нали знаеш, че Н. е много чувствителен и честолюбив!)

— Предавам се! — рекох.

— Работата е хиляди пъти по-проста! — потупа ме той снизходително по рамото. — Купих си или по-скоро набавих си — какво, мислиш? КЛИМАТИЧНА ИНСТАЛАЦИЯ! Разбираш ли? Обикновена вещ, а с чудодейно въздействие. И повече психологическо, отколкото физическо! Родих се отново сякаш! Затова казах адио на твоя «Тримонциум» и на колегите. Просто губя търпение, искам час по-скоро да се прибера! Аз имам всичките климати на земята и без да се самозаточавам като тебе в разни затънати градчета — почивам си, отдъхвам си, освежавам се ей така, без да ставам дори от стола си. Донесъл съм си от Москва апарат, който йонизира въздуха. Май че и тука ги продават. Пускам този апарат в действие, нагласявам климатичната инсталация на съответния градус и ето ме на морето, дишам озон и се наслаждавам на морския климат. Поискам ли да ме пече морско слънце — събличам се и включвам в контакта изкуственото слънце *solex-a*. Какво повече? За да бъде пълна илюзията, че съм на морския бряг, взимам списания и разглеждам морски пейзажи. Доше ли ми се пък да чуя воя ва морския вятър — пускам на най-бързи обороти стайния си вентилатор. Какво се пулиш, драги? Така си отпочиват културните люде, а не като тебе, да дивеят, доброволно да се изселват извън времето и пространството!

— Поздравявам те за находката! — рекох, като с мъка прикрих изумлението си. — Всеки почива според вкусовете си. Едни дишат морски въздух и същевременно са *in medias res* на столичните новости. Други предпочитат дивотията и тишината между четири високи дуvara — като моя милост. Нямаат усет и вкус към «новостите». Аз съм от тая категория. Разни хора, разни привычки!

Н. замълча изведнъж, загледа се в лехите с цветя и по лицето му премина сянка.

— Твоята работа е лесна — рече той. — Ти пишеш романи. А пък аз трябва да съм там, където нещата кипят и ферментират. Тия процеси са за мене от голямо значение!

— Но какво общо имат тия процеси — рекох — с Йосиф Брадати например?

— За Йосиф Брадати може да нямат значение, но за мене ИМАТ! — Той ме изгледа, както отраканият човек гледа наивника, и поклати глава: — Някои романисти също гледат да са *in medias res*, и аз ще ти кажа, че в «гоненицата» тия умници често излизат по-напред!

Повдигнах рамене.

— «Гоненицата» — рекох — ще продължи, любезни, и след като над нас поникне растителност ей като тази! — кимнах му към тревясалия двор. — Тогава ще да настъпи истинската «гоненица»! А сега може и някои хромии да взимат преднина. То си е в реда на нещата.

— Точно затова е добре да си имаш в къщи една климатична инсталация! — рече поучително Н.

О, ubi sampi!

Великият Вергилий, който не ще да е бил лишен навярно от нито едно от удоволствията на големия град, нали е бил придворен поет на всемогъщия Август и още приживе е бил признат за гений, та великият Вергилий, загледан от възвишенията на Капитолийския хълм към необозримите равнини оттатък стените на Рим, въздъхнал горко: «О, къде е полето!»

Ще бъде истинско кошунство да се съмняваме в искреността на неговата болка за «полето» и безкрайно наивно да си мислим, че тоя вик на сърцето е бил предизвикан от... стесняването или изчезването на полските простори, както се случва в наши дни. Тогава не е имало заводи, които да гълтат с надменно безразличие земята на хората, нито открити мини, които да превръщат полетата в тъжна и сива мъртвичина, нито апокалиптични градове, които да протягат хищни и алчни ръце към зелените полски простори. Рим със своите 500 000 души по времето на Август е бил най-големият град в света, най-масовият транспорт се е осъществявал с конска тяга (тя никога не е била противница на полето), заводи дори боговете не са виждали в кошмарите си, а централното шосе на империята е било едно — от Рим до Испания и от Рим до Дарданелите, та шосейната мрежа не е подяждала кой знае колко поземления фонд. Така че полето си е било «цяло-целеничко» и никому не дохождало наум да го стеснява, камо ли пък

да го унищожава. И най-дивите и луди римски управници, като Калигула и Нерон, не са посягали на градините, пасищата и орниците. В такъв случай, пита се, какво е дало повод на гениалния поет да се провикне с такава болка: «О, къде е полето!»

Полето е било, дето се казва, под носа му. Но простият, несложен и безхитроsten живот на хората, които са се занимавали с полска работа, тоя прост живот е бил толкова далече от Римския форум и Капитолия, колкото, да речем, е бил отдалечен самият Рим от най-крайното си азиатско владение — някъде си около реката Инд. Ха тръгни сега от Рим, пеш или на кон, за да видиш кога ще стигнеш до реката Инд! И като имаш пред вид, че по онова време единствени пътеводители са били звездите начело с Полярната, а познавачите на латинския език извън централните предели на империята са били толкова, колкото са в днешно време примерно познавачите на езика, с който си служи в домашна обстановка Далай Лама. Ето колко далеч е бил простият, скромен и чист живот на хората, които са се занимавали с полски работи, в сравнение с усложнения, покварен от лукса и политиката живот на хората, които са живели зад стените на Вечния град. И затова поетът, който е познавал отлично и единия, и другия живот, се провиква с такава тъга: «О, къде е полето!» Или с други думи: «Къде остана простият живот на човека!»

Какво означава всъщност понятието «прост живот»? Защото във всяка епоха от историята на човечеството са се намирали Вергилиевци, гениални хора, високопросветени люде, които са поставяли под една или друга форма все тоя въпрос — въпроса за «простия живот».

Но за «простия живот» — допъти!

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град,
юни, 198. . . г.

Поздравявам те, любезна, напредваш! Лека-полека надвиваш сантименталното си отношение спрямо «варварските» наказания. Ето че зле разбраната хуманност отстъпва пред истинската хуманност, а истинската хуманност никога не гали по главата индивида, който върши обществено зло и е опасен за обществото. Сега ти си стигнала до извода: *п р о с в е т и т е л с к а* дейност за опазване на природата и *р а з у м н и* наказания за ония, които замърсяват и унищожават природата. Е, добре, съгласен съм с тази формула, но с една малка редакционна поправка: думата «разумни» да се замени с думата «сурови».

А по отношение на «простия живот» ти въсиш вежди и недоверчиво поклащаш глава. Права си, защото в твоето съзнание «простият живот» се отъждествява навярно с басмената рокля, памучните чорапи и гуменките. О, свещена простота!

Стойностите на «простия живот» са от **МОРАЛЕН** характер, те са **ВЪТРЕ** в човека, в неговата душевност, а облеклото, както и всички други елементи на бита, са само тяхната **ВЪНШНА** проекция. «Простият живот» — това са простите желания на хората, скромният бит; за «простия живот» трудът не е източник на доходи, а е духовна и творческа потребност. «Простият живот» е абсолютно противоположен на потребителството и потребителските тежнения. За «простия живот» луксът е противонаправствено и антисоциално явление. «Простият живот» — това е пълното подчинение на човешките материални нужди на една **НРАВСТВЕНОСТ**, в основата на която лежи синтезът скромност—красота.

Скромност—красота — това е с две думи «простият живот». Той няма, разбира се, нищо общо с примитив-

ността или с каквито и да било порядки от «казармено» естество. Той няма за идеал басмената рокля, памучните чорапи и гуменките, но още по-малко може да има за идеал бисерната огърлица, златото и диамантите по ръцете и луксозната рокля, ушита примерно в някоя парижка модна къща. Нека златото и диамантите да принадлежат на държавата, на обществото, а жените, които обичат накити (и аз самият обичам жени, които обичат накити!), тия жени да се красят с благородни камъни, сред които има екземпляри с чудни разцветки, подходящи и за нежни блондинки, и за темпераментни брюнетки. «Простият живот» няма за идеал войнишкото легло, бяло боядисаната маса, бяло боядисания гардероб; но той предпочита една богата с книги библиотека пред оригиналния персийски килим; няколко хубави оригинални картини — пред една спалня от махагон; едно пиано — пред бюфет, натруфен със скъп порцелан. Такъв е «простият живот».

Но това означава възпитание на ЧУВСТВАТА още от най-ранни детски години; означава утвърждаване на обществен морал, в основата на който лежи принципът «скромност — красота». Това означава, разбира се, и съответна политика в областта на редица икономически и социални структури. И преди всичко: дълбоко вглеждане в същността на комунистическите идеали, и в живота, и в поведението на ония люде, които са създали тия идеали и са се борили за тях.

Не мога да противостоя на изкушението да не поместя тук, на това място, няколко страници от «Трите живота на Йосиф Димов». Ти не си чела тази моя книжка, нали? Затова ще ти обясня с няколко думи за какво става дума. Главният герой живее в три проекции. Едната проекция е миналото, а страната, в която живее, се казва Страна на въздишките. Тук повествованието върви в реалистичен план. Бъдещето, когато целият свят е станал социалистически, е предадено в условно-фантазен план. Главният герой живее в една социалистическа страна, където стилът на живота е подчинен на технократски принципи. Но той посещава и друга социалистическа страна, където стилът на живота е съобразен с принципите на «простия живот». Тя се казва Страна на алената роза. В Страната на алената роза го води неговата символична любима Снежана. Ето как нашият герой, още жител на Страната

на въздишките, посещава за пръв път Страната на алената роза:

«. . . Когато пристигнахме на границата, нощта остана оттатък демаркационната линия, а пред нас беше светло, започваше ден. Едва бяхме слезли на перона и една усмихната девойка в спретната униформа живо дотича при нас:

— От Страната на въздишките ли водите този гражданин? — попита тя Снежана.

Снежана кимна с глава.

— Бедничкият! — каза девойката, като съчувствено ме изгледа. После лицето ѝ отново придоби жизнерадостния си вид. Тя ми протегна ръка за поздрав и сърдечно изрече: — Добре дошли в страната на постигнатото щастие!

— О, благодаря! — казах аз и едва не се просълзах от умиление.

— Аз ще го заведа в ресторанта да закуси — обърна се Снежана към девойката, — а ти, мила, изтичай до Управлението, за да му донесеш продоволствени карти. Той е художник и се казва Димо Димов. Изявил е предпочитанията си към жанровата живопис, търси своя почерк във фолклорната митология. Запомни ли?

— О! — каза девойката и този път ме изгледа с много топли очи.

— Ще те чакам, мила, в партерната зала на ресторанта! — каза Снежана.

Снежана ме улови под ръка и ме поведе към една красива сграда на два ката, облицована с плочи от розов мрамор, пред главния вход на сградата блестеше в лъчите на изгрева широк площад с фонтан по средата. Около фонтана обикаляха в почти непрекъсната редица електробуси, жълти и червени, спираха пред ресторанта, приемаха пътници и отново тръгваха безшумно към града. Като ме видя да зяпам любопитно електробусите, Снежана ме побутна по лакътя да бързам. Залата, в която влязохме, блестеше от чистота, уредбата ѝ беше прилична, но подчертано скромна. Казвам «скромна» и бързам да отбележа, че в Страната на постигнатото щастие понятието «скромност» е издигнато на най-високото стъпало на уважението, още с първите си стъпки можах да се убедя в това. Но за скромността — допъти, защото още седнали-неседнали, и ето че се зададе към нас сервитюрката с грейнало като

слънчице лице. Тя ни поздрави с «добре дошли» и трябва да кажа — защото аз съм от Страната на въздишките и ние сме свикнали да тачим скромността само на думи, — трябва да кажа, че нейното «добре дошли» се отнасяше главно за мен, и че то изразяваше много малко от чувството, с което тя ме погледна.

Както и да е. Тя ми сервира по два топли кренвирша, по две пържени яйца, чашка мляко, орехова кифличка и червена ябълка.

— Трябва да бъдем горди! — каза Снежана. В нейните ясносини очи блестеше дълбоко удовлетворение. — Можеш ли да си представиш, че ни е сервирана закуска «първа категория»?

— Какво означава закуска «първа категория»? — попитах изненадано.

— Какво означава ли? — Тя отмести своите кренвирши и пържени яйца настрана, сякаш се боеше да не чуе от тях лоша или неприлична дума, и се залови деликатно за кифличката и млякото. — Закуска «първа категория» — каза тя — сервират на президента на републиката, на министър-председателя и на първенците в производството.

— Я виж! — казах аз. — Интересно! За мен това ядене е царско, разбира се, но по-важните хора в нашата Страна на въздишките биха нарекли подобна закуска «*dejeuner miserable*»*.

— А защо е нужно повече? Нима това не стига?

— Работата не е в количеството! — казах аз. И направо изтърсих: — Работата е в това, че за нашите богаташи и първенци тази закуска ще е прекалено еднообразна, елементарна, бедна откъм живописност и фантазия.

— О, да! — съгласи се тя. — Така е в Страната на въздишките. Зная. Но след скромността, най-почитано тук е понятието за простота. «Скромност» и «Простота» се пишат тук с главни букви. Закуската е питателна, но проста. Ще видиш, че хората се обличат с вкус, но скромно! — Подир строгия поглед, който беше направила за миг, тя ми се усмихна мило: — Нима ти не си съгласен, че тия две понятия трябва да се пишат с главни букви?

— Съгласен съм не хиляда, а сто хиляди пъти! — казах аз. Кренвиршите и пържените яйца ми дойдоха добре, затова вдъхновено допълних: — Сигурен съм не

* Скромна закуска (фр.).

хиляда, а сто хиляди пъти, че и у нас след Революцията думите «Скромност» и «Простота» също ще се пишат с главни букви.

Тя ми подаде бялата си ръчица в знак на поздрав и аз весело я целунах, без да му мисля много. Онази обича я нямаше на ухото ми. Пък и никакъв дъжд не се лееше над главите ни и не стояхме прави, както тогава на някакъв си тротоар. Навън беше светло, лъчезарно, от мястото си виждах през широките витрини как слънцето си играеше с водоскоците на фонтана и правеше дъги.

Униформеното момиче, което ни посрещна одева, пристигна с такъв тържествуващ блясък в очите си, сякаш току-що бяха го повишили в службата не зная колко си степени и на всичко отгоре му бяха купили билет за околосветско пътешествие.

— Моите поздравления! — възкликна момичето и лицето му се озари от една сияеща усмивка. — Ето! Тя остави на масата два червени картона. — Дадени са ви продоволствени карти «Първа степен»!

— О! — каза Снежана.

— Много се радвам! — кимна момичето и отново се усмихна. — Желая ви приятно прекарване в нашата щастлива страна!

После ни махна с ръка за поздрав и си отиде.

— Да бяхме я почерпили! — казах аз.

— В тукашния език думата «почерпка» не съществува — каза Снежана. Тя като че ли се понамръщи.

Повдигнах рамене. На тая тема не ми се спореше, затова попитах за картоните:

— Какво представляват всъщност тия червени картони, достъп до президентския дворец ли откриват, що ли?

— Президентски дворец! — Нейните големи и хубави очи ме изгледаха с явно състрадание. После тя каза: — В Страната на щастието хората получават три вида възнаграждения. Най-добрите, тия, които произвеждат на световно равнище, или са учени, или са изявени творци — те получават срещу труда си червени картони. Средните производственици — сини, лошите — жълти. И министрите получават за дейността си червени, сини или жълти картони, според това как вървят работите в министерствата им. Но ще попиташ каква е стойността на картоните? С жълтия картон можеш да си доставиш най-насыщната хра-

на и най-необходимото облекло. Синият картон ти осигурява изобилие от всякакви средни блага — материални и духовни. Червеният дава възможност да имаш най-хубавото, най-изящното, най-рядкото.

— Например — казах аз — златни накити, луксозна кола, вила на два етажа с градина?

— Глупости! — засмя се Снежана. Тя не се сърдеше на въпросите ми, а се смееше. — Глупости! — повтори тя. — В Страната на щастието златото и среброто не се употребяват за накити, те отиват в науката, в медицината, във валутните резерви на държавната банка. У нас правят чудесни накити от изкуствени камъни, от кристали, от бели и жълти метали и така нататък. Що се отнася до вилите и колите, това е наистина смешно! У нас транспортът е държавен и вилите са държавни. Единственото частно превозно средство е велосипедът. Тук всяко семейство притежава най-малко по два велосипеда. А за екскурзии и по-далечни пътувания държавата е осигурила на гражданите удобни и приятни влакове. Тъй че в Страната на щастието никой не страда от липса на частни коли.

След тая лекция, която ме развълнува и смути едновременно, ние излязохме навън. . . »

А ето картина от живота в Страната на алената роза, и как Снежана обяснява на своя любим смисъла на «простия живот». Сега главният герой е вече кибернетик, конструктор, и той иде от страната, където социалистическият начин на живот е построен едностранчиво, върху сухите принципи на технократизма. В тази страна едно съвършено кибернетично устройство, наречено Великия Магнус, контролира всичко. А в Страната на алената роза са на почит принципите на «простия живот».

« . . Взехме рейса за летището и точно в един часа през нощта се явихме пред пропускателния пункт. Тя показва генерален паспорт, който важеше за всички страни на земното кълбо. Аз показах моята карта на Главен конструктор и контролърите мигновено се изпънаха и ми отдадоха чест.

По летището бръмчаха снегорини и фенерите им правеха дълги жълти пътеки по пистата. Дежурният по движението ни заведе на 11-а пътека, където механиците току-що бяха проверили един двумоторен витлов самолет. Такива самолети у нас употребяваха само по вътрешни трасета, между градове от второстепенно значение, но в

Страната на алената роза ги използваша очевидно и по международни линии. Дежурният провери книгата на пилота, пожела ни добър път и за сбогом, по стар обичай, ни отдаде чест.

Когато пристигнахме на централното летище в Страната на алената роза, нощта и зимата бяха останали далече зад нас, започваше топъл ден, като че ли беше средата на месец май. Бял, святкащ на слънцето електробус ни заведе до познатия ми ресторант за чужденци, близо до северната гара на града. Там същата онази сервитьорка с грейнало като слънчице лице мило ни поздрави с «добре дошли». Трябва да кажа, че нейното «добре дошли» се отнасяше главно за мен, Снежана беше тук с в о й човек.

Пак се качваме на снежнобял електробус. Той е окичен с червени знаменца и гирлянди, сплетени от червени рози. Утре ще се чествува националният празник на републиката. Денят е предпразничен, весел народ е изпълнил улиците. В дежурния ЦУМ Снежана ми купува пролетен костюм.

Излизаме навън. Ето, откъм насрещния тротоар се чува музика, дрънкат китари, в съседното дворче влизат на тумби младежи и девойки, всички са весели, смеят се много безгрижно. Китаристите свирят, а други се улавят на двойки и в миг се понасят в бурен андалузки танц. Дори дръвчетата с прясно раззеленени клони, и те се смеят и като че ли потропват на място, или така изглеждат. От прозорците надничат възрастни хора, драго им е, като гледат как се забавляват младите, слагат връзки, жените се труфят по обичая си, но сдържано; ще излизат на разходка — коли и електробуси, накичени със знаменца и ленти, чакат навън. И аз се радвам, и аз се смея. Снежана се е преоблякла в бяла рокля, закичила е гърдите си с червена алена роза. Подавам ѝ ръка, прегръщаме се и тозчас се включваме във веселия танц.

После тръгваме към площада. Там хвърлят конфети по нас; момчета и момичета, облечени в сини служебни престилки, предлагат безплатно бонбони и сладолед, шоколади, обиждат се, ако не си вземем нещо. На площада свири духова музика, люшка се гигантско хоро, кипи от народ, всеки ни среща с някоя хубава дума, толкова много щастливи лица и щастливи усмивки? Кой казва, че животът не се е превърнал в песен?

С електробуси, накичени с червени панделки и червени

знаменца, стигаме до гладко летище. А на летището — самолети, пилотите махат с шапки и канят пътниците: «Заповядайте, другарки и другари, заповядайте!»

Не бива да обиждаме пилотите, в тоя свят обидите са толкова непривични и несвойствени за хората! Качваме се в един самолет и потегляме, издигаме се над града.

А под нас заводи — блестят като палати. Никакви пушечи не затъмняват въздуха, пушилките отдавна са забравени. Редят се блокове като пъстри килими, водоеми като морета, тихи гори. Гледаме със Снежана тоя хубав свят, усмихваме се и се целуваме.

После кацваме на широка равна поляна. Селски народ шуми като придошла река, гълчава, закачки, смях. Тук черпят с вино, предлагат грозде, такова е изобилието, че има за всички и пак остава. По-старите са запалили огньовете, едни раздухват жарта, а други вече въртят шишове с гергьовски агънца и тлъсти овни. Ще има обща софра, както бива всеки празничен ден. Свирят народни оркестри, кършат се хора, люлки се вземат на възбог, летят престилки и поли.

Какво красиво веселие, господи, няма хули, никакви кавги!

Как ще откажеш на виночерпците, нали ще помрачиш общия празник! Пием със Снежана по чаша рубинено вино, то е общоселско, от общоселското лозе; мустакат весел мъж ни пъха в ръцете по една току-що обжарена овнешка плешка.

— Яжте, чичовите! Не е като да нямаме! Ха да ви е сладко и пак заповядайте!

— Наздраве, другарю!

И ето, пак летим и отново кръжим над нашия град, потънал в празнични разноцветни светлини. Снежана ме заведе на една тиха улица, засенчена от двете страни с разкошни, току-що разцъфнали липи. Райският аромат опиваше като силно вино, сладкият дъх ме замайваше, загубих главата си и целунах Снежана по устните — посред улицата.

Тя отвърна на целувката ми, и кой знае защо, в същия миг откъм площада се втурнаха към небето рояци разноцветни ракети. От небето закапа разноцветен дъжд.

После тя ми показа нашите две стаи — ослепително бели, с бели покривки на леглата, с бели пердетата.

— Защо всичко е в бяло? — попитах.

— Защото тази нощ ще бъде нашата истинска сватбена нощ! — Тя ме прегърна, притисна се силно до мен и ме целуна с устни, от които лъхаше жар.

Все пак нощта беше празнична и ние решихме отново да се разходим до централния площад. Не биваше сватбената нощ да се отпразнува наведнъж.

— Ще те заведа да видиш паметника на нашия главен конструктор — предложи ми Снежана.

Като чух от нежните ѝ устни думата «конструктор», нещо ме бодна по сърцето, но замълчах. След първия сватбен дар не биваше нищо да се отказва, на какво щеше да прилича? И в края на краищата нали щяхме пак да се върнем в бялата стая?

На стотина метра зад огромния паметник на Ленин зеленееше малка полянка, изпъстрена със скромни полски цветя. Приличаше на нашарена с возмо покривка за едновремешна селска софра. Сред полянката се издигаше бронзов бюст върху пиедестал от черен мрамор. Братат мъж със строги вежди гледаше с ведър поглед към онова място на небето, където в тоя миг се пръскаше с рубинен блясък огромна тържествена ракета. В пламтящата светлина на рубините прочетох върху черния мрамор надпис, изписан със златни букви:

*Човече, помни, че пътят към щастието
води през простите желания и скромния живот.
Живей просто.*

Надписът не ми направи кой знае какво впечатление, затова запитах Снежана, без да свалям ръката си от рамото ѝ:

— Кой е човекът и какво иска да каже надписът?

— Надписът ли? — повтори въпроса ми Снежана. Тя помълча, за да придаде сякаш повече тежест на отговора си или да преодолее може би някаква своя вътрешна съпротива, кой знае! После рече: — Това е бюстът на един наш велик учен, математик и хуманист. Той е работил, както мнозина знаменити учени от вашата страна — начело с тебе, разбира се!, — в областта на съвременната кибернетика и роботика, но за разлика от теб и от другите ваши учени — подчинил е науката на тоя принцип — Снежана посочи с пръст златния надпис. — У нас принципът «Живей просто!» (което съвсем не значи «Живей

примитивно!) се спазва свято, навсякъде и във всичко. . .
Ти навярно си могъл сам да се убедиш — ние живеем до-
волно, но просто. . .

Някое време мълчах. Златният надпис и думите на
Снежана ме накараха да проумея, сякаш за миг, о с о б е н о т о, с което се сблъсках на всяка крачка в Стра-
ната на алената роза; к р а с и в о т о, което галеше сър-
цето ми и увеличише мислите ми и което непрекъснато
търсех у нас!

Притиснах ръцете на Снежана до устните си, притис-
нах ги до лицето си — сякаш бях осъден на смърт и молах
от тях живот. . .»

Всичко това го приеми, любезна, като условно-фан-
тазно повествование, но необходимостта да се вгледаме в
някои от чертите на «простия живот» е твърде, твърде
реална, и бих казал — крайно н а в р е м е н н а!

Извинявай за цитираните страници от книгата. Но на
тях се надявам повече, отколкото на собствените си уму-
вания.

А това за картоните, и за министрите, които получават
от съответния цвят картони според работата на министер-
ствата си — това е все пак добра идея, нали?

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град.
м. юни, 198. . . г.

Здравей! Казваш, че при социализма всеки има право да живее по свой вкус и разбирания, щом като се издържа с трудови доходи и не експлоатира чужди труд. Разбира се, при социализма никой не следва да живее с нетрудови доходи и никой няма право да експлоатира чужд труд. Това се разбира от само себе си, тоя принцип изразява самата същност на социализма. Но, любезна, тоя принцип е рожба на философска система и е неделим от нейните социално-морални и нравствени принципи. Социализмът не е торба, пълна с шарени топки, та всеки да бърка в нея и да си избира топка по свой вкус и разбиране. Има социалистически начин на живот и само в руслото на тоя живот всеки може да живее както си иска, според своя вкус и своите разбирания.

Питаш ме хапливо каква трябва да бъде модата според естетическите принципи на «простия живот»? Ще ти отговоря: тя трябва да бъде проста и красива. Тя не бива да прави жената мъж, а мъжа — жена. Това «маскулинизирание» и «феминизирание» на модата води до упадък в любовните отношения между мъжа и жената, нарушава реда, предопределен от майката природа.

Оттук нататък имат думата субективният вкус, възпитанието, културата на човека. Аз например одобрявам донякъде носенето на джинси и панталони от жените, но — до 16—17-годишна възраст, когато са още момичета. Понататък носенето на джинси и панталони не е нито хигиенично, нито красиво. Няма нищо по-грозно и отблъскващо, когато една развита жена (истинска жена!) опъне на задника си панталон. Колкото тази част на женското тяло е «пленителна» под една пола, толкова е отблъскваща, когато отгоре ѝ е опънат панталон. (Е, с изключение на

съвсем, съвсем слабите жени, дето приличат на модерните скулптурни портрети, изобразяващи «момче».) Измислят се доводи: панталонът бил практичен за работещата жена, той пазел разните генитални органи от простуда през зимата. Приказки! Как са работели жените до преди 5—6 години, когато панталоните не бяха на мода? Все са се препъвали в полите си, нали? Нашите майки и баби на село с панталони ли са ходили на оран и копан, или по жътва? И през люта зима, когато водата в котлите е замръзвала, с панталони ли са клечали пред оджаците? Пък са раждали здрави деца и са отглеждали юнаци.

Не етава дума, разбира се, за болните и за жените, които живеят и работят при сурови климатични условия. За ескимоските, да речем, това е естествено. Но да намъкне панталон една млада жена при 30 градуса жегата — това е съмнителна хигиена, лош вкус и понякога — кривоскалътпени сметки.

Достойни за съжаление са младите жени, които робуват на моди, окарикуриращи вида им и подлагащи на изпитание чувството им за приличие, каквото беше доскоро модата «мини». Или жени, които са захлупили главите си с шапки, подобни на тенджери, и носят рокли широки в талията и стегнати под кръста — достойни са за съжаление такива млади жени. Това са моди, измислени от женомразци или (извинявай) от импотентни моделиери. Шапките «тенджери» правят женските лица опулени и яйцеобразни. Отпуснатите в талията рокли умъртвяват женствеността на жената, скриват от света тъкмо оная хубост, с която природата е надарил женския пол.

Какво бих препоръчал? Ами модата, която прави жената хубава, която изявява, така да се каже, нейната хубост: роклята опъната на гърдите и стегната в талията, покриваща коленете; шапката — да е винаги с периферия, по-малка през зимата, по-широка през лятото. Такъв «ансамбъл» — колко вещ съм в модната терминология, а? — такъв «ансамбъл» напомня жените (но с по-дълги рокли), рисувани от импресионистите, напомня времената, когато на женската хубост се е гледало като на Дионисиев празник. Тази мода би отговаряла, разбира се, и на естетическите критерии на «простия живот». «Простият живот» като по-естествен отговаря повече на Дионисиевото начало, изключая извращенията му.

Но ето че навлязох — заради тебе, любезна, — в ролята на «моделиер». Е, случва се, когато човек живее ограден с високи дувари, и над него е само едно синьо небе, и пред очите му пъстроят две лехи с весели цветя — случва се понякога човек да сложи на главата си и шапка пискюл.

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град,
м. юли, 198. . . г.

Омръзнаха ти сериозните разговори, а може би се почувствува и малко засегната — дали от приказките ми за «простия живот», или от моите предпочитания отнюсно женската мода, не зная. Както не знаех какво да ти отговоря, когато ти ме запита за Снежана.

— Ти познавал ли си тази Снежана от «Трите живота на Йосиф Димов»?

— Навярно съм я познавал! — отговорих.

— Снежана, от романа?

— А, не. Снежана от романа е измислена.

— Но нали ми каза, че си я познавал?

— Може и да съм я познавал! Аз сам не зная кое е по-вярно — дали съм я познавал, или пък съм я измислил.

И ти се засегна. Почувствувах го, защото изведнъж се заинтересува за онази история с архитектката; за загадъчното самоубийство на архитектката Румяна Панова. А може би аз си мисля така, защото всичко може да се мисли, когато една жена изведнъж промени темата на разговора. Зад внезапните промени винаги се крие по нещо. На времето, беше една пролетна привечер, разговарях с една позната, аптекарката на нашата квартална аптека. Разговаряхме на литературни теми. Бяхме отворили дума за френския писател Сартър, тя наскоро беше прочела книжката му за проститутката. По този случай аз захванах да ѝ разяснявам същността на смахнатата екзистенциалистка философия, много мъчна за смилане тема, а тя, моята аптекарка, изведнъж използва една моя кратка пауза, за да ме запита за времето утре, дали мисля, че ще вали дъжд. Тя промени темата на разговора ни толкова неочаквано и така изведнъж! После, когато разказах този случай на жена ми, защото аптекарката беше и нейна позната, жена ми рече: «Ами засегнал си я! Днес е Цвет-

ница, а тя се казва Роза. Празнува, значи, имен ден, а ти я съсипваш с дълбокомъдри приказки. Да бях на нейно място, и аз щях да се засегна!» «А какво трябваше да направя според тебе?» — запитах жена си. «До цветарския магазин на ъгъла има само десет крачки — трябваше да й купиш едно скромно букетче карамфили!» Помълчах, сетне нещо ми дойде наум и запитах жена си: «На колко години предполагаш, че е нашата Роза?» «Навярно приближава петдесетях! — отговори жена ми. И понеже мълчах, тя допълни: — Да не би да си мислиш, че жените, които приближават петдесетях, не очакват вече букетчето карамфили?» Ето как разбрах причината, поради която Роза беше променила така внезапно темата на нашия разговор. Винаги има н е щ о, когато една жена внезапно променя темата.

Но както и да е. (Ах, на другия ден взех букетче карамфили и отидох в аптеката да си купя аспирин. Измъкнах изпод сакото си карамфилите и галантно ги подадох на Роза. Тя се просълзи (така ми се стори) и рече: «Кога ще ми доразкажете за екзистенциализма?» «Е — рекох, — на следващия ви имен ден, разбира се!» И си помислих: «Стига да не й дойде отново н е щ о наум, та пак внезапно да ме прекъсне!»)

Сега на въпроса.

След като излязохме от прочутия ресторант с битовата уредба и електрическите китари, инспекторът Любомир Хранов се пръждоса, а ние с прокурора отидохме в бара на хотел «Трите хълма», за да довършим недовършения си разговор и да доизкажем недоизказаните си мисли. В настроението на прокурора се чувствуваше някаква смесица от вътрешно раздразнение и остра възбуда и това негово състояние силно ме впечатли, особено след като узнах от самия него, че той е прекарал няколко часа с архитектката в навечерието на нейното проблематично самоубийство (или убийство, както твърдеше инспекторът). А пък срещу инспектора направо бях настръхнал в душата си. Той ми се стори от тия следователи, които ненавиждах най-много — дето се държат с фанатична упоритост за външните обстоятелства и факти. Косъмчетата от сакото на архитекта Сава Драголов, открити под ноктите на архитектката Румяна Панова, бяха за него свидетели на една отчаяна борба — борбата, която Румяна е водила със своя убиец. Но тези същите косъмчета мо-

жеха да свидетелствуват, пак така красноречиво, и за обратното — за борбата, която е водил архитектът Сава Драголов, за да предотврати самоубийството на колежката си. И двете версии бяха еднакво вероятни — нито едната от тях нямаше каквото и да било предимство. Същото важеше в еднаква степен и за кръвта. Борели са се двамата, това беше безспорно. Но защо и за какво? За спасение от смърт или за убийство? Тук инспекторът Храмов потрива ръце (именно п о т р и в а, и т о с у д о в о л с т в и е г и потрива!). Той разполага с едно доказателство, което, приложено към хипотезата за «убийство», уличава Драголов не като «евентуален», но като б е з с п о р е н убиец: заканата на Драголов пред свидетели, че ще убие Румяна. Е, добре, но могат ли тия свидетели, които са чули заканата му, да я изтълкуват безпогрешно? Дали на шега е била изречена, или с дълбоко убеждение, че ще бъде изпълнена? Кой от свидетелите е прочел истинските мисли на Драголов, когато е изрекъл тия си думи? И може ли изобщо да се прочетат истинските думи у един човек? А прокурорът Павел Панайотов, тоя хубавец със сладострастни устни и леден поглед, той е очаквал като че ли само това свидетелско показание, за да даде ход на съдебното следствие срещу Сава Драголов.

Донесоха ни коняк и кафе. Казах на прокурора Павел Панайотов, който все така продължаваше да пали цигарите си една от друга:

— Говорят за вас, че сте опасен човек, че сърцето ви било от лед и че очите ви гледали все към ония параграфи, които изискват най-сурови наказания. Пък аз, както ви гледам, не ми изглеждате такъв, макар нещичко да ми подсказва, че не сте от най-благодарните хора. Или се лъжа? Извинявайте за откровеността!

— Откровеност за откровеност! — усмихна се прокурорът и изпи коняка си до дъно.

От усмивката му, да си призная, почувствувах една неприятна тръпка, сякаш се беше мярнало пред очите ми нещо, от което човек изпитва обикновено или отвращение, или страх.

— Не зная другояче да говоря — рекох и отпих от коняка си. — Притворството е една маска, зад която се крият само слаби хора.

— Не съм от тях! — направи гримаса прокурорът, сякаш беше сложил в устата си лъжица горчиво лекарство.

ство. — И аз не обичам притворните мъже! — кимна той. — Щом разбера, че някой от клиентите ми прави опити да наметне агнешка кожа върху вълчата си душа, тогава ставам непримирим. Една рана се отваря в душата ми и аз се озлобявам, търся параграфи в закона, които да стиснат за гушата мръсника.

— Ако не е лична тайна, каква рана имате пред вид?

— Не е тайна, напротив! За тази работа знаят много хора. Дори има съставен протокол.

— Разкажете ми! — рекох.

— Ако го нямаше тоя протокол, знаете ли, навярно нямаше да стана «блюстител на закона», както се изразяваха някога. Или поне не щях да стана прокурор.

— Интересно! — рекох.

— По-скоро е тъжно! — каза прокурорът. — Но щом като проявявате интерес, ще ви разкажа. Може да ви послужи за сюжет. Не толкова самото събитие, колкото последиствията от него.

— Но разказвайте! — рекох.

— В началото на 1943-та година баща ми отива партизанин — няма да споменавам отряда и бригадата, защото в случая това не играе никаква роля. Тогава съм бил петгодишен. В края на същата година, при една акция, баща ми и един негов другар от отряда са заловени от жандармеристите. Започват инквизиции. На третия ден баща ми успява да избяга от кауша с помощта на един поручик от запаса, негов някогашен съученик. След голямо лутане той открива свръзката с отряда и се завръща отново при другарите си. Вечерта на същия този ден отрядът е обграден от жандармеристи. На сутринта започва бой. Загиват шестима партизани. Останалите девет души, сред които е и баща ми, пробиват обръча и се измъкват. Командуването на отряда смята, че баща ми не е устоял на инквизициите и е издал партизанския лагер, за да си откупи главата. Избират трима души за съдии. Пред тях баща ми напразно се кълне — осъждат го на смърт и го разстрелват. След Девети запасният поручик заминава за фронта и там немците го свършват. Ето как до 21-та си година аз бях син на предател. Предполагам, че знаете какво значи това? Нали? Не ме приеха в университета. Не ме приемаха никъде на работа. Станах разтоварач на сточната гара. И навярно и досега щях да си остана такъв, ако през 59-та година не беше случайно открит един про-

токол в архивата на бившото окръжно полицейско управление. От този протокол ставаше ясно, че партизанският лагер е бил издаден от другаря на баща ми, човекът не издържал на зверските инквизиции. Но не излязъл от кауша, пукнал там от раните си.

Така една случайност ми помогна да се измъкна от позора и да се хвана отново за житейското хоро. Записах право, специализирах наказателно съдопроизводство, станах прокурор — «блюстител на закона». Но преживяното като син на «предател» отвори една рана в душата ми, която не ще, изглежда, никога да заздравее. Това не е мъка. Това е нещо друго. Не съм сърцевед, да ви го обясня. Във всеки случай не са никакви сантименти, а най-малко — потиснатост някаква! Напротив! Както казват някои — съвсем напротив!

«Досещам се, любезни, какво има в душата ти!» — помислих си и го погледнах с очи, в които едва ли имаше съчувствие. Той не беше виновен за раната си, разбира се. Но към такива люде, които се възмездяват за изпитаните страдания по неговия начин — към такива хора не бях в състояние да изпитвам каквато и да било симпатия. Никога не съм бил милосърден. Аз презирам това чувство, проповядвано от «Сина човечески». Обичта и милосърдието — това са две коренно различни неща.

— Сега си обяснявам — рекох — защо сте се сработили добре със следователя Хранов!

— Не съм мислил по този въпрос — повдигна рамене прокурорът. — Но имам добри впечатления от него, той си разбира от работата!

— Не се учудвам, че имате добри впечатления от него — рекох. — Но да знаете, че около случая с архитектурата Панова той ще ви натопа. И то здравата! Ще ви натопа до гушата, че и по-нагоре!

— Я гледай! — засмя се със снизходително-пренебрежителна усмивка прокурорът, но само със сладострастните си пухкаво-червени устни; светлосините му очи ме гледаха студено и недружелюбно. — Не смятате ли — рече той, — че правите грешка, като смесвате криминалната измислица, където вие сте специалист, с наказателно съдопроизводство, което е мое царство?

— Не смятам — рекох. — Освен това, когато става дума за съдбата на човека — няма неприкосновени цар-

ства. Спомнете си за аферата «Драйфус» — рекох. — За Сако и Ванцети, за съпрузите Розенберг!

Той махна с ръка, изглежда, че му досаждах вече, и попита сухо:

— Какво предлагате вие?

— Да се натовари с разследването на случая «Панова» още един инспектор!

— Това само ще проточи работата и полза няма да има никаква! Този случай не е толкова заплетен, колкото на вас ви се струва. Вие, хората с въображение, винаги усложнявате нещата, защото животът не е такава «тайна» и такава «загадка», както на вас ви се чини. И най-заплетените криминални случаи, когато се разплетат, излизат прости, съвсем прости. А в литературата вие усложнявате всичко!

— Откровено ви казвам — рекох, — ако в разследването не бъде включен още един инспектор, който да работи паралелно с Хранов, аз и други мои колеги ще се заемем с тази работа в печата.

Той си спомни навярно, че «печатът е велика сила» или кой знае, може би го погъделичка желанието да премери своите собствени сили с тази сила. Видях тоя кръстопът в очите му, там, в студената им и ясна синевина, ту проблясваха пламъчета, ту мигновено гаснеха. Все пак той направи още едно последно усилие, преди да приеме «ръкавицата», която му хвърлих.

— Що си не пишете книгите, драги, ами си губите времето за такива неща!

— Тия «неща», драги, са колкото ваши, толкова и наши, те засягат всички, цялото общество.

— Ако при разследването станат грешки, нали има съд! Вие не вярвате ли на съда?

— На съда вярвам, но това не ми пречи да не вярвам на някои съдии!

— Ех, омръзнахте ми! — Той смръщи вежди и помълча. После лицето му придоби отново спокойното си и самоуверено изражение и той рече: — Ще поговоря с главния прокурор, а той ще влезе във връзка с началника на следователския отдел при управлението на милицията и дано тази работа се уреди, както вие искате. Лично аз нямам нищо против дори още трима инспектори да работят паралелно по това разследване, само ви казвам, че ще е празно пилеене на време и на сили. Аз имам опит,

защото съм от «занаята», а пък вие сте само любител, романтик. Но ви отстъпвам заради уважението, което изпитвам към хората на изкуството. И знаете ли още за какво? Заради удоволствието, което ще изпитам, когато ви видя накрая с оклюмнал нос!

— Вие проявявате галантност, а на галантността винаги съм свалял шапка! — рекох.

— Галантност ли? — Той се загледа в дима на цигарата си и поклати глава. От това поклащане и от усмивката, която се появи на устните му, в душата ми като че ли повя мразовит вятър, облърна я сякаш леден студ.

Хайде, любезна, стига за тоя път, че писмото стана комай доста дълго. Не е галантно да се пишат на дами дълги писма!

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град
м. август, 198. . . г.

Вчера се върнаха косовете. Знаят, че скоро гроздето по асмата пред голямата къща ще узрее, затова като добри стопани бързат за гроздобер. Прегледаха гнездата си под керемидите на къщата, изгониха без много церемонии врабците, които ги ползваха на незаконно основание, и надуха свирките. Е, свирнята им не е така кръшна и благозвучна, каквато я слушах през пролетта, но тогава беше време за любов, а любовта прави всяко изкуство по-красиво. По-красиво е и изкуството на хората, когато сърцето на твореца е улучено от стреличката на малкия крилат бог. Да си спомним любовните стихове на Петрарка и Хайне, «Лунната соната» на Бетховен — та това е божествено! Но моите косове не се вълнуваха сега от любовни преживявания, а остреха клюновете си по старите керемиди, за да са в пълна готовност за предстоящия гроздобер. Затова и свирнята им беше по-далечна, в края на лятото те са настроени «екзистенциалистски», начин на живот, който се ползва с голям успех сред пернатия свят.

Ранните утрини са прохладни, а заздрачи ли се, над моя двор ляга тихо спокойствие и кротка виделина, излъчвана сякаш от някакво невидимо, скрито във висините опалово светило. То тъмнее бавно, виделината му се превръща постепенно в бледосинкав здрач. Тогава изгряват на небосвода големите звезди; започва да подухва лек ветрец — предвестник на вечерта, която ще направи звездите златни и ще източи през купола на небето — от никъде и за никъде — своя Млечен път.

Време е да наляя чашката си с ракия, да отпивам по малко и да жала бедната Вероника, която подарила разкошните си коси на боговете, за да запазят живота на нейния възлюбен Арктур; а когато възлюбеният ѝ Арктур се върнал жив от войната, той я разлюбил тутакси, защото

тя нямала вече разкошните си коси. И я натирил по дяволите, и бедната Вероника щяла да умре от мъка, но боговете я възнесли на небето и там ѝ върнали нейните божествени коси. Когато пренесли и коравосърдечния Арктур на небето, той зърнал своята Вероника, вече с предишните си коси, и отново предишната любов пламнала в сърцето му — втурнал се към нея да я прегърне, но не я настигнал. Тя все бягала пред него и той все тичал подире ѝ а протегнати ръце. Тя още бяга и той още тича — и така ще бъде до края на най-крайните векове.

Гледам златисто-червеникавата звезда Арктур и едва видимите коси на Вероника, които се губят пред него, но не мисля за тая тъжна история. Други мисли ме вълнуват, по-земни и по-съвременни, и аз преставам да гледам тоя глупак Арктур.

Тъй му се пада, щом напразно протяга ръце подир Косите на Вероника, а Вероника вечно бяга пред него. И щом така ще бъде до края на най-крайните векове.

Докато си мисля така, ракиеното време е минало, настъпил е часът на виното. Който има вино на трапезата си, да го пие със здраве, а аз ще си взема далекогледа, за да погледна по-отблизо окото на Бика — то ми се нрави, защото гледа на червено.

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град
м. август, 198. . . г.

Понеже ти дотягам май с астрономическите си размишления, сменям темата!

Всеки си има разни навици и аз сред разните си навици имам и такъв навик — когато не ми дохожда наум какво да правя, разлиствам червената притурка на латинския речник. Там са поместени римски пословици, афоризми, извадки от съчиненията на великите римски писатели, а така също и някои мисли от философската и поетическата съкровищница на останалия античен свят. Прави силно впечатление неувяхващата и незасегнатата от вековете **ЗНАЧИМОСТ** на тия пословици, афоризми и откъси. Те са толкова близки и свойствени на днешното време и на днешния човек, колкото са били близки и свойствени на тогавашната епоха и на тогавашния човек. Макар че сме изхвърчали на астрономическо разстояние от времето на Евклида и Архимеда, що се отнася до техниката и научните познания — в областта на душевността и на отношението си към големите и вечните въпроси на живота, ние като че ли сме пак там, откъдето е започнал Омир, когато е съчинявал своята «Одисея». Който е на противно мнение и не познава античната литература и философия, нека да прочете сентенциите в тая червена притурка на речника и тогава навярно поне мъничко ще се убеди, че съм прав. Да, спрямо километъра (условно!), извървян от човека в техническата му цивилизация, в душевната си «цивилизация» той едва ли се е поместил повече от няколко сантиметра.

Ето някои сентенции от антично време, които особено днес са повече от съвременни. «*Aut Caesar, aut nihil*» — «Или Цезар, или нищо». Малко ли наши събратя си поставят подобна опасна, но примамлива цел! «*Fugit irreparabile tempus?*» — «Времето невъзвратно течел!» Не си

ли повтаряме тия тъжни думи ката ден, когато заседаваме? «*Video lupum!*» — «Виждам вълк!» Не се ли отнася това до ония наши събратя, които по природа са си черногледни или пък проявяват склонност да преувеличават недостатъците и да вдигат голяма тупурдия срещу м н и м и опасности? «*Nec deus intersit*» — «Да се не меси бог». Има ли смисъл от коментарии? «*Hanibal ad portas!*» — «Анибал е пред вратите!» Тоест голяма опасност чука на вратите, а ние дремем! — и този крилат израз не се нуждае от поясняване. Той особено важи за някои наши писатели, които мъдруват над пъпа си в тревожни времена, вместо да стоят «с пушка при нозе», казано по военному. «*Non nova, sed nove!*» — «Стари неща по новому!» И това важи в голяма степен за някои съвременни писатели. «*Displicuit nasus tuus!*» — «Твоят нос не ми харесвал!» Принцип, върху който много съвременни наши критици основават своите критични оценки. «*Noli me tangeres!*» Вик, който много често може да се чуе и днес, надаван от хора, които се плашат от критиката като от чума. Това особено важи за литературните критици, които не допускат дори с пръстчето си да ги докоснеш. «*Labor omnia vincit*» — «Работата всичко побеждава!» Не се нуждае от коментарии. «*Omnia serviliter pro dominatione!*» — «Всичко робски върши заради властта!» Среща се и днес. Срещу това срамно явление времето сякаш е безсилно. «*Non omnia possumus omnes!*» — «Не всички всичко можем!» Това трябва да се натика в главите на някои съвременни педагози, които също не могат всичко, но искат от учениците всичко да могат (и за всичко да намират време). «*Aurea mediocritas!*» — «Златна посредственост!» Отнася се до възможностите на някои хора, които заемат богато платени и отговорни длъжности. Тази «златна посредственост» е днес нашата най-голяма беда във всички сфери на живота — материални и духовни. «*Vinum et musica laetificat cor!*» — «Виното и музиката веселят сърцето!» Толкова е съвременно, че не се нуждае от коментарии. «*Vae victis!*» — «Горко на победения!» Това днес важи не толкова за победените футболисти, колкото за техния треньор. «*Vade in pacem!*» — «Отивай си миром!» Думи на голямо началство, драго насаме подчинения си, дръзнал да го критикува. И напомняне, че следващия път тоя нещастник няма да си иде «миром».

И ето една велика и благородна мисъл, която би на-

правила чест и на съвременния човек: *«Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni!»* — «Боговете са за победителя, но Катон е за победения!» Когато каузата на победения е по-благородна от хуманно и социално гледище от каузата на победителя, истински честният човек не може да не застане на страната на победения. Винаги, от юношески години още съм се възмущавал срещу ония критици, които величаят благородството на Ахила от «Илиадата» и го изкарват като еталон на положителния герой. Но какъв положителен герой е Ахил? Нашественик, завоевател, активен участник в разбойнически поход срещу един мирен народ! Образец на благородство е победеният от Ахила защитник на Троя, юначният Хектор. Ето го патриота, войника, който жертвува живота си за свободата на родината си, любящия съпруг, баща и син. Какво от това, че Ахил го побеждава (с помощта на суровата и могъща мъжкарана, богинята Атина Палада). Аз съм от душа и сърце за победения, пък нека критиците да величаят победителя! Да. Катон е за победения, напук на боговете, които славят победителя! Ура за Катон!

Ето, във войната срещу палестинците победи оная ционистка плюнка Израел (с оръжието на олигархите от САЩ). Но всички честни хора по света са за палестинците и за 8-те хиляди палестински бойци-герои, които 45 дена браниха Бейрут от 100-хилядната израелска армия, без да имат дори един самолет, за да пазят небето над Бейрут от пладнешките убийци. Честните хора по цял свят са за палестинците. Боговете от Уолстрийт са за победителите, но милиони честни хора по света свиват юмруци и чакат видовден. Видовден ще дойде, защото календарят на възмездие то забавя, но не забравя.

Преди да стигна до предупреждението, което съм сложил за мото на писмото си, искам да се спра на една сензация, този път от старогръцки произход, която гласи: *«Sutor, ne supra crepidam!»* — «Обущарю, не по-високо от тока!» Извикали един обущар да прецени дали правилно са направени сандалите на една фигура, изваяна от великия скулптор Праксител. Обущарят направил забележка, че токовете на сандалите били ниски. Похвалили го, а той, насърчен от похвалите, захванал да прави бележки и за другите части на статуята и понеже бил в изкуството кръгъл невежа, взел да дрънка глупости. Тогава Праксител

го прекъснал: «Обущарю, не по-високо от токовете!» Демек, не давай мнение за неща, по които си бос!

Колко поучителни са тия думи и за нашето днешно време, когато, насърчен от духа на народната демокрация, комай всеки човек се смята, че знае всичко и че може да дава компетентни оценки по всичко. Например някой филолог специализирал, да речем, арабистика, горещи се и се горещи по въпроси, засягащи примерно фуражния проблем или отчисленията за амортизационен фонд. Този филолог може да има (хайде да допуснем!) общи представи за фуражния проблем, дори за отчисленията, но от общите представи до едно конкретно становище има път, колкото примерно от Драгалевци до Черни връх (не по възената линия, а пешком)! Кракът му не стъпвал ни на село, ни в завод, а дава мнение, поучава. Някой гражданин, прочел-недочел една-две книжки, видял-невидял една-две картини — да вземе да критикува «стила» на писателя и «почерка» на художника — това е, струва ми се, същото, което е направил оня обущар, когато захванал да критикува статуята на Праксител. Е, ние не сме, разбира се, Праксители, къде ти! Но пък и въпросният гражданин, и той като че ли трябва на свой ред да изяде още доста хляб и сол — в смисъл още много книги да прочете и още много картини да види, за да може компетентно и с основание да «нищи и разнища» и стила на писателя, и почерка на художника. Каквато математическа подготовка трябва да има оня гражданин, който се наеме да провери примерно дали едно алгебрично линейно уравнение е решено правилно, такава естетическа подготовка трябва да има и гражданинът, който се наема да провери дали в един естетически продукт «солта и пиперът» са дозирани, както трябва. А що се отнася до «духа» на произведението — там работата стои другояче. И човекът с основно образование, и оня, който никога не е влизал в изложбен салон — винаги може компетентно да оцени дали едно произведение е «наше» или «чуждо» — стига у тоя гражданин да има развит здрав класов и народен нюх.

«*Timeo huminem unius libri!*» — «Бой се от човека с една книга!» Това се отнася за човека, който ЕДНОСТРАНЧИВО е разбрал или усвоил еди-коя си философия или еди-кое си учение, но е станал ВЪРЛ сторонник на тази философия или на това учение. Пази се от хората, които ЕДНОСТРАНЧИВО (опростено) са разбрали еди-

коя си философия, но са станали нейни ВЪРЛИ сторонници. Без да искат, те ще опропастват в практиката си тази философия (или това учение).

Да, в тая червена притурка на латинския речник има много интересни неща. Като ги прочетеш, току си се замислил дали пък в «цивилизацията» на душевността си, или в отношението си към големите въпроси на живота си извървял чак толкова дълъг път! Не става дума за научно-техническата цивилизация или за социалните и политическите открития! Не дай боже, човек да си помисли, че в «цивилизацията» на душевността си не сме отишли много по-надалеч от времето на Тукидид. . . и поетесата Сафо!

Веднага ми дохожда наум, че ще се намерят хора, които ще посочат тогава с пръст.

— Ето един изостанал човек! — ще кажат.

— Ето човек, който плаща данък на консервативни разбирания! — ще отсърдят други.

А трети направо ще отсече:

— Тоя хабер си няма от единственото и непоклатимо правило в учението за базата и надстройката; че битието определя мисленето. Как може сентенции, извлечени от практиката на робовладелческия строй, да пренася в епохата на развития социализъм, да твърди, представете си, че тези сентенции били валидни и за днешното време!

Ето пример, който показва колко мъдра е тази латинска поговорка за «едната» книга! И тя най-много важи за нашата философия, която не се изчерпва с едно-единствено «правило», а представлява система от разбирания, сред които принципът за съпротивата срещу «закостенелостта» е на особена почит.

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София
Тихия град
края на август, 198. . . г.

Ти ме утешаваш, че детската болест «левичарство» била на изчезване, тъй че да не съм бил чак толкова загрижен за кожата си. И хитро ме питаш: «Ако трябва непременно да умреш от една от двете болести, лявата или дясната, коя ще предпочетеш?» Ами ти от кого би предпочела да бъдеш изядена: от тигъра или от лъва? На мен са ми еднакво противни и Кампучия на Червените кхмери, и полската «Солидарност». Аз бих предпочел да умра в Салвадор като партизанин, който се бори срещу главорезите на хунтата; или в Никарагуа да воювам срещу «контрите». Както направи впрочем моят професор, хирургът. Но понеже и едното, и другото е невъзможно, казват, поради годинките ми (ах, каква заблуда!), аз бих предпочел да ти припомня думите на оня капитан при Ватерло. Когато английското офицерче му рекло: «Предайте се, господине, защо ще давате безсмислени жертви, нали виждате, че отвсякъде сте обграден?», капитанът му отговорил: «Посерко, гвардията умира, но не се предава!»

Но наближи ли уреченото време, аз бих искал чао преди стрелките да се установят на едно място (що се отнася до моето лично време, защото според Айнщайн имало безброй и всякакви времена), бих искал отново да си припомня през тоя час някои неща, да речем, от далечното хубаво минало, от младостта. Разбира се, предполагам, че много от онова, което бих си припомнил отново, не може да бъде описано директно в никакви (дори в най-«конфиденциални», както се казва) писма. Под една или друга форма аз съм поразказал за него в книгите си, не като автори преживелици, то се знае, а чрез житието на разни герои от тия книги. Но има неща, за които може да се разкаже предварително, макар и бегло, без да се чака непременно «оня» час.

Миналата година, беше около празника на Кирил и Методия, минах през градинката, която се намира между Ректората, бул. «Руски» и югоизточната крайнина на площада «Александър Невски», накъдето гледа северната фасада на Народното събрание. И по онова време градинката си беше почти същата, но нали софиянци бяха по-малко, алеите ѝ пресичаха главно студенти, пък и те не бяха кой знае колко, затова, поради безлюдие то си, тя изглеждаше по-голяма и по-просторна. Днес, сред мравуняка от коли и пешеходци, тя прилича на детска, дори на бебешка длан. Но през ония години тя си беше една тиха градина, по чиито скамейки рядко седеше някой студент да чака колежката си; или избягал от клас ученик, да пуши и подозрително да се оглежда: по онова време за пушене намаляваха поведението до единици или изключваха от училище. Минах през тази градина за едно сутрешно заседание на Народното събрание и понеже бях подрагил доста, седнах на една скамейка да допуша лулата си и да почакам.

Беше хубава сутрин, светла, по зелените поляни жълтееха разцъфнали храсти. Небето, проснало се високо над позлатените куполи на «Александър Невски», радваше очите с прозрачната си синева, доколкото може да бъде прозрачно, разбира се, едно небе над съвременен милионен град. Но когато няма риба, човек и на рака казва риба, нали? И аз щях да се порадвам от сърце на това пролетно утро, ако настроението ми не беше се малко помрачило от картинката, която се пречна пред очите ми. На две скамейки, събрани една срещу друга, младежи играеха карти; няколко празни бутилки от бира се търкаляха под скамейките. Личеше си, че тия младежи бяха абитуриенти, бяха дошли да учат за матура, защото разни тетрадки и учебници бяха разхвърляни по тревата. Убиваха си времето младите хора, развличаха се, както си знаеха, може би им беше до гуша дошло от учене.

Зад гърба на «Александър Невски» и малко по вляво някога имаше улица «Врабча». Тя и сега си съществува и е на мястото си, само че вече се нарича «Янко Забунов». Където се пресича с улица «Париж», там се намираше някога сградата на клона «Врабча» от Първа софийска мъжка гимназия. Тази сграда сега я няма, на нейното място е прострян сив жилищен блок, но все едно, клонът «Врабча» от Първа мъжка гимназия се намираше някога

там. От онова време е останала запазена само една барокова монументална постройка, където се помещаваха няколко факултета от Медицинския университет. Тази хубава постройка и сега служи на Медицинската академия за същата цел. Един ъгъл от западната страна на двора ѝ съседствуваше с нашата улица «Врабча».

С какво впрочем беше известен клонът «Врабча» от Първа мъжка гимназия? Беше известен с това, че в него заедно с мъжките паралелки имаше и женски паралелки, тоест девически паралелки. Това явление на смесено съжителство, макар и по паралелки, беше на времето изключително и във висша степен новаторско. Освен с тая си особеност, клонът «Врабча» беше известен и с многото си ученици, ориентирани «наляво». Някои от ориентираниите «наляво» членуваха в така наречените тогава «марксистко-ленински кръжоци», а една малка, но по-бойка част беше организирана в нелегалните ядки на БКМС — Български комунистически младежки съюз, Комсомола. Добре си спомням тия неща, защото тогава, ученик от VII гимназиален клас, бях секретар на ядкома на «Врабчовския» Комсомол. Годиная беше 1931-ва.

Като седях онази сутрин в градинката пред Народното събрание и като гледах как абитуриентите се развличат с карти, навярно им беше дошло до гуша от учене, спомних си някои неща от онова далечно време, свързани по «местодействие» пак с тази градинка.

Да, клонът «Врабча» се славеше с многото си маркнисти, с бурния живот на дружествата и на литературните си кръжоци, които марксистите превръщаха доста често в свои трибуни. В този клон на гимназията имаше над 150 члена на марксистко-ленинските кръжоци и около тридесетина организирани комсомолци, които членуваха в нелегалния БКМС. За да се разбере в днешно време какво означава това, ще си позволя да направя следното кратко пояснение. При провал членовете на марксистко-ленинските кръжоци изключваха незабавно от гимназиите, а членовете на БКМС, комсомолците, биваха преследвани по Закона за защита на държавата, прочулия се със зловеща слава «ЗЗД». Ако комсомолецът имаше навършени 19 години и се докажеше при следствието, че е работил по военна линия, присъдата биваше още по-жестока — 15 години затвор, а в много случаи и смърт — чрез обесване или разстрел. Ето какво значеше тогава да членуваш в

марксистко-ленински кръжоци или пък да си член на не-
легалния БКМС. Но за това — допъти, а сега за градин-
ката.

Тази градинка използвахме обикновено за срещи по
кръжочна линия, за установяване на връзки и за вземане
при нужда на спешни решения. Сутрин или през голямото
междучасие отговорниците по техническата част предава-
ха позивите (легални позиви), които трябваше да бъдат
пръскани из двора или коридорите на гимназията. Опре-
делените за тази работа кръжочници (а когато нямаше
доброволци — работата се извършваше от някой комсо-
мolec) скътаваха под куртките си позивите и тичаха в
клас.

Но ние отивахме в градинката и когато няхаме спе-
циални задачи. Да се срещнем със своите, да обсъдим пред-
стояща акция. Или да се видим с любимата, защото макар
да четяхме Маркс, Енгелс и Ленин и някои от нас да жи-
вееха под сянката на ЗЗД — ние бяхме младежи и нищо
младежко не ни беше чуждо. Любехме, но не «миткахме»,
не бяхме «любовчийи» или «любовчийки», тази порода
млади хора направо презирахме. Колко трепети, какви
вълнения съм изпитвал в тази градинка! Вълнения и тре-
пети не само любовни, но свързани с един идеал, за който
и аз, и мнозина от моите другари бяхме готови на всичко.
И каква беше светла радостта, когато задачата, за която
се бяхме уговорили тук, биваше изпълнена с успех!

Спомнях си тия неща, допушвах лулата си, а младе-
жите насреща ми продължаваха да шляпат картите и да
се провикват гръмогласно, като тарзановци в някоя тро-
пическа гора.

Не искам да кажа нищо лошо за тия млади хора. Ня-
кой ще стане инженер, друг — архитект, трети — фило-
лог, четвърти ще иде в производството. Ще завършат.
Инженерът ще прави машини, архитектът — жилищни
блокове и хотели, филологът ще обяснява на учениците
значението на подлога и сказуемото и мястото им в изре-
чението. Производственикът ще командува програмиран
струг или ще проектира интегрални схеми в някой завод
за транзистори. Ще се оженят, ще имат деца, някои ще
преживеят една или друга семейна драма, друг ще пламне
от амбиции и ще си има разправии с разни началства. И
празници ще има: при повишение, при получаване на ме-
дали и звания; при изкарване на една малка авантюра по

време на служебна командировка... Общо взето, тия тарзановци, дето сега шляпат картите, навярно ще станат полезни граждани и ще водят един живот повече или по-малко примерен, според характерите си или според обстоятелствата, както се случи.

Но идеалите, ще кажеш, къде са идеалите? Ах, не бъди като ония хора, които има пред вид латинската поговорка — «хората с едната книга». Идеалите не са нещо изкристализирало веднъж и завинаги, от един сорт и от една марка, с едно съдържание и причиняващи възмущения от един и същ калибър. Защото всяка епоха си има своите идеали и идеалите са свързани със своята епоха, както току-що роденото е свързано с пъпната връв за майка си. Идеалът на днешната наша епоха — това е превръщането на труда в духовна необходимост, в творчество, в паспорт за лично достойнство. Някогашната епоха, когато ние бяхме млади, раждаше други идеали — да се свали царят Капитал от трона му, да посветим живота си на борбата с фашизма, да сме готови за саможертва в името на Революцията, в името на светлото, прекрасното, омайното бъдеще. Такива бяха някогашните наши идеали — според епохата, която ни беше открила.

Допуших лулата си, изтърсих я и тръгнах полека към Народното събрание. А веселият хохот на тарзановците ме сподиряше до самия вход. Или пък тъй ми се струваше, защото ония две скамейки с момчетата бяха останали доста назад.

Не мислиш ли, че понякога не се прави разлика между ИДЕАЛИ И ЦЕЛИ, че понякога разликата между идеалите и целите е толкова малка, така е тънка преградата между тях, че се случва често да се смесват едни с други. Да се разгадае устройството на тайнствените елементарни частици не е идеал, а цел; посещение на Марс или излитане на човек извън пределите на слънчевата система също е цел, дори фантастичните му пътешествия из другите галактики и установяването на контакт с «други» цивилизации — и това не е идеал, а само цел.

Но какво е тогава идеалът?

Идеалът според мен в най-общ смисъл е представа за СЪВЪРШЕНСТВО. Най-съвършеното съвършенство — това е идеалът. Затова целите, колкото и големи да са, не бива да се смесват с идеалите, защото в такъв случай идеалите неминуемо ще се девалвират. «Ние живеем в слън-

чева къща, имаме си кола и цветен телевизор, осигурена ни е постоянна заетост в производството, печелим с труда си в АПК (или в завода, в лабораторията, в изследователския институт), печелим толкова, че никога да не ни спохождат черни грижи.» Нима това е идеалът? Това в никакъв случай не е и не може да бъде идеалът. Това е само път към идеала.

Какво е тогава идеалът? Идеалът — това е представата, която човек има за най-съвършеното съвършенство. Колкото повече напредва човек в своето развитие, толкова по-висока става представата му за това «най-съвършено съвършенство». Идеалът всъщност е мечта, подир която човек вечно тича и която никога не настига. И слава богу, че не я настига. Настигне ли я — развитието ще секне като прерязано от бръснач.

Но стига философии, в следващото си писмо ще ти разкажа една-две интересни случки.

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София
Тихия град
месец септември, 198... г.

Лястовичките отлетяха. През последните няколко сутрини клонците на старата слива — едно огромно разшумено дърво — почерняваха от шумните им ята. Тази слива беше сякаш сборното им място. На всяка вейка кацаше по лястовичка, на всеки клон — по дузина. Ах, каква гълчава се носеше из зелената джунгла на това старо и видяло много дърво: писукане, свирукане, чуруликане, цвърчене — един гигантски оркестър от хиляда инструмента, за какъвто оркестър е мечтаел Берлиоз, правеше репетициите си, преди диригентът да се е изкачил на пулта. Всеки от хилядата оркестранти нагласяваше припряно цигулката си, виолончелото си, флейтата си, пианото, арфата, тубата, литаврите, флигорните и от тази поединична дейност на хилядата оркестранти излизаше такава обща доде-какофония, че само сърцето на един любител на най-модерната съвременна музика можеше да изпадне в захлас. Разбира се, лястовичките не пееха, не свиреха, а просто се разговаряха, навярно водеха разпавии за предстоящото си отпътуване към топлите южни страни и всяка изказваше мнението и препоръките си. На това колективно събрание надделяваха по броя на гласовете си новородените (новоизлюпените). А те нямаха никакъв пътешественически опит, но като всичко новопоявило се на тоя свят — притежаваха в замяна дързост и самомнение колкото искаш, та глъч се вдигаше чак до бога, че и по-нагоре, до деветото небе.

След дискусията, където всяка лястовичка гледаше да надприказва съседката си, водачите на ятата даваха сигнал за изпитателни упражнения. Тука думата имаха поопитните, лястовиците, които бяха прелитали вече по веднъж и два пъти огромните разстояния от север към юг и обратно. Със строгост, чужда на всякакъв сантимент,

те отделяха настрана по-слабите екземпляри, тия, на които крилцата не бяха още укрепнали за дълъг път — караха ги да се събират по клоните на една висока вишна, съседка на голямата слива. Показали лош успех на генералния изпит по летателно изкуство, те щяха да останат на «догледане» в родния си край и по родните си места. Тия от тях, които щяха да изкарат «поправителния» си изпит след седмица-две, може би щяха да се спуснат малко по-на юг; другите — те бяха осъдени да загинат с приближаването на голямата есен от глад и студ. Такъв е законът на живота: оцелява жизнестойчивото, здравото — и в изкуството, слава богу! — оцеляват ония, които са усвоили навреме майсторството да летят.

А сега ще разкажа за случките, както ти обещах. Когато идеалът проникне дълбоко в душата на човека, душата на човека изпитва едно опиянение, което може да се равнява само с опиянението, родено от голямата и всеотдайна любов. Това е магия. Когато магията започне да действа, у човека се пробуждат неподозирани сили — и духовни, и физически. И светът изглежда тогава по-друг, и в отношенията към хората и природата настъпват промени, а вътре в човека като че ли непрекъснато звучи една музика, която според случая бива възторжена, в душата на човека бият барабани, звънят литаври, гърмят могъщи басове и тръби. Изпълнена ли е с копнеж — носят се в душата чаровните звуци на Лунната соната; а пък обхваната ли е от тъга — в душата се носи адажиото на мрачни сонати, дори се прокрадват навремени изсключения от дълбините на вселената тактове на траурния Шопенов марш. Човек, който не е бил завладяван през живота си от магията на идеала или от магията на любовта, е сетен сиромах, бедняк, такъв човек е жалък духовен еснаф.

Случи се през 32 година, тогава Комсомолът още не беше се слял с РМС, действуваше нелегално (и ЗЗД, когато успяваше, ръфаше живо месо от тялото му), случи се през пролетта на същата година, не си спомням деня, да получа особена задача от секретаря на Районния комитет. Тази задача нито беше лека, нито лесна: трябваше да се пръснат позиви от името на БКМС по време на една акция в Ючбунар. Тази работа трябваше да свършим с

Борис Ташев. Аз бях вече изключен от гимназията и чаках да се явя на матура във Враца. Като чух за какво ставаше дума, изтръпнах — ръководството на района ни изпращаше на явна и неизбежна гибел. Защото отлично знаех как се провеждаха акциите по улиците на Ючбунар, нали сам бях взимал участие в не една и две акции, Събират се от разни страни стотина-двеста души на уреченото според паролата място, а там вече чакат агенти-уведомени предварително от провокатори за мястото и часа на акцията. В някоя от съседните улички е прикрит конният ескадрон — специално обучени да газят хора коне, възседнати от охранени бабаити, по-свирепи от вълци. Скупчат се нашите, дигнат на рамене оратора, той едва успява да каже няколко думи и тутакси затрещават изстрели — стрелят агентите. Спускат се от всички страни полицаи, пристига ескадронът. Изходните улички са завардени, къде ще бягаш! Жандармеристите вадят шашки, стражарите бият с палки, агентите прибират в полицейската кола (пристигнала на мястото в същата секунда, когато ораторът произнася първата дума!) де кого сграбчат. Арестуваните ядат жесток пердах в полицейския участък (не им е за пръв път!), по-известните задържат за по няколко дни в Дирекцията на полицията «на обработка», а организаторите на акцията съдят за провокиране на улични безредици — в кърпа им са вързани 2—3 години затвор. Дотук — както и да е. Но по време на тази игра на котка с мишки да пръскаш позиви от името на БКМС? Все едно — ела, вълчо, да ме изядеш! След като преминеш през стъргите на инквизицията палачите да изтръгнат от устата ти признания, каквито им трябват, чака те присъда по ЗЗД — от 6 до 12 години затвор! Ние бяхме навършили 19 години и ЗЗД щеше да ни стисне направо за гушите. Сбогом, матура, сбогом, университет, сбогом, любима!

С крака, които бяха чужди сякаш, домъкнах се до квартирата на Борката Ташев, моя съученик, също изключен, също пред матура в друга гимназия. Разказах му каквото трябваше да му разкажа и той, разбира се, пребледня. Има си хас пък да не пребледнее! Кой е тоя, дето ще се раздели с родители, с матура, с университет, със свободата си, с проектите си за бъдещето — с усмивка на уста, подсвирквайки си, да речем «Тъкала й Донка престилки»? Няма такъв герой. Или ако го има, той е в

книжките на писачи, които не са помирисвали дори отдалече нелегалната дейност.

Мълчахме двамата някое време, без да се гледаме, без да си продумаваме. После аз излязох за хартия, той — за индиго. Събрахме се в стаята му и седнахме да преписваме черновата, която ми беше дал районният секретар. До 4 часа следобед изкарахме около 150 парчета. Повече не успяхме — нали ги пишехме с печатни букви, за да се четат по-лесно. Пък и за какъв дявол бяха нужни повече, нали и половината от тях, които бяхме написали, щяха да попаднат в ръцете на полицията!

Тогава още не знаехме, че провеждаме сектантски курс, но по инстинкт чувствахме колко бяха безнадеждни тия работи. Но надеждни или безнадеждни — все едно, ние вършехме каквото ни се нареждаше със съзнанието, че изпълняваме свой войнишки и революционен дълг.

Борис излезе да поприказва с майка си и със сестра си, а аз седнах върху перваза на отворения прозорец и се загледах навън.

Беше чуден ден в края на месец април. Прозорецът беше обърнат към улица «Дъбова» — тогава тиха и кротка, в тихия и кротък квартал Лозенец, с ниски къщички — най-много на два ката, сред зелени дворове, накичени с овощни дръвчета. Слънцето се накланяше към запад и косо огряваше овощките, някои от които бяха още със сватбарските си премени. Прозрачен въздух, изпълнен с мирис на цветове и сочна зеленина, и една кротка тишина лежаха над тоя мирен свят.

Помниш ли, помниш ли тихия двор,
тихия дом с белоцветните вишни

дойде ми наум стихотворението на Димчо Дебелянов,
защото само през няколко къщи, в също такъв двор с
«белоцветни вишни», живееше моята мила.

Сън е бил, сън е бил тихия двор
сън са били белоцветните вишни.

Всичко щеше да се превърне само в спомен след няколко часа. Само в спомен: и момичето в бяло, и сините му като небето очи, и още момичешките му устица, които

целувах повече с благоговение, отколкото със страст.

А можеше всичко да си остане така, както си беше. Всичко да си остане в моя власт: целият този прекрасен свят с прозрачния си въздух, с тихите си дворчета и градини, с момичето в бяло, което живееше насреща, и радостта ми да го целувам, и да се разхождаме заедно из полето, уловени за ръце. Всичко можеше да остане в моя власт, стига само да кажех: «Няма да ида!» И на матура щях да се явя, и в университета щях да се запиша, и с моята мила щях да се прегръщам колкото си искам. Най-вече привечер, когато слънцето посипваше със злато русите ѝ коси.

Стига да кажех в себе си: «Няма да ида!» О, стига да можех!

Какво всъщност ме възпираше? Наказанието за изпълнена задача? Е, щяха да ме отстранят за някое време от работа, но нали времето тече и нали всичко може да се поправи, да се забрави и да се започне отново?

Мога да се закълна във всичко свято на тоя свят, че никакъв страх от наказание не ме възпираше. Дори само сянка от такъв страх не се мяркаше в душата ми.

Възпираше ме магията, която гореше в кръвта ми, в сърцето ми, в цялото ми същество, във всичките му клетки — духовни и физически. Това с думи и директно мъчно може да се обясни, излиза направо литературно, книжно да са каже: «Възпираше ме магията на и д е а л а.» А така беше — възпираше ме тъкмо тази магия.

И понеже не ми идеше наум да кажа: «Няма да ида!», а ми беше жал, много жал за света, с който щях да се разделя, взех нарочно да мисля за бъдещето, да се залисвам с мисли за онова бъдеще, което щеше непременно да дойде някой ден. (В ония времена ние го виждахме много близо и то наистина не закъсня кой знае колко — дойде след 12 години.) Но аз не мислех тогава, както седях върху перваза и гледах насрещните дворове, а си представях нещата от бъдещето в картини. Една от картините, която се мярна пред очите ми в оня час, описах много, много по-късно в «Романтична повест». Описал съм я в нов вариант в друга книга («Трите живота на Йосиф Димов» — главата, където разказвам за един празник в Страната на алената роза), затова няма да се спирам тук на тази картина. Тя остана завинаги в душата ми и, дай боже, когато дойде «оня» час, пак да си я припомня —

такава, каквато я видях от прозореца на къщата, в която живееше моят другар и приятел Борката Ташев.

Кой казва, че на тоя свят не се случват такива случайности, които да променят посоката, в която е тръгнала вече съдбата на човека?

Като си вървахме с Борката Ташев към улица «Опълченска» с пазви, натъпкани с позиви, ето че насреща ни се зададе секретарят на моя комсомолски район. Как ме изгледа той! Не учудено, а смаяно; спря се и ме попита тихо и дори малко зловещо:

— Накъде си тръгнал?

— Ами. . . да пръскаме ония неща! — отговорих му още по-тихо.

Той помълча няколко секунди, лицето му се удължи, стори ми се, че дори почервения.

— Марш назад! — процеди той през зъби. И като ме гледаше, както се гледа човек, който не е с всичкия си, рече: — Ти луд ли си? Не разбра ли, че трябва да се разлепват през нощта?

И повече не рече нищо, но преди да отmine, така ме изгледа — аха от очите му да изскочат истински, съвсем истински искри.

А позивите разлепихме още същата нощ. Бях излязъл с моята мила. Когато се зададеше човек — прегръщаме се и се целувахме като влюбени. Както си беше. Отминеше ли човекът — тя плъзгаше влажния сапун върху някоя стена и аз залепвах върху това място позива. Придобили бяхме опит и завидна техника в тази работа.

Какви времена!

Сега ще ти разкажа друга случка, не толкова весела.

Изминаха две години. Като секретар по просветата при Пети районен комитет на РМС една неделя ме изпратиха в село Локорско да провеждам антивоенно събрание. Дадох ми името на човека, при когото трябваше да отида.

По онова време много работехме по линията на антивоенната дейност. Очакваше се война срещу Съветския съюз, една втора световна война. Разяснявахме кому беше нужна тази втора световна война и кой щеше да спечели от нея. Антивоенните комитети действаха в неле-

галност, тъй като полицията смяташе, че те са поделения на Комунистическата партия. Не бях правил събрания на село, затова реших да се подготвя добре. Тогава страшният призрак на войната беше химическото оръжие. Хората, които познаваха тази химия на смъртта, разправяха какви ли не ужасии за него. Аз прочетох голяма и илюстрирана статия от Вайян Кутюрие в едно френско списание, озаглавена: «Тази, която иде», взех си бележки и се приготвих за доклада си в Локорско. «Тази, която иде» беше предстоящата война. Такива неща щях да разкажа за нея, че селяните от Локорско трябваше до един да се наредят под айтивоенните знамена и да станат смели борци за мир.

Беше краят на февруари, началото на март — ни зима, ни пролет. Приготвих се пътнически, облякох мушам, сложих си каскет. Изрязах илюстрациите от френското списание и ги скътах в кожената си чанта, при стихотворенията, които бях нарочно подбрал. Всичките стихотворения бяха против войната. Щях да ги прочета на събранието, нали художественото слово действа мобилизиращо, окриля смелите, а на боязливите дава кураж. Накратко, когато се качих на влака, имах чувството, че със селяните от Локорско ми предстои интересен и дълъг разговор и че може да остана в краен случай и за другия ден. В края на краищата «Тази, която иде» беше на дневен ред и вълнуваше хората.

На спирката ме посрещна свиреп студен вятър и навъсено оловено небе. Тръгнах през полето. Когато стигнах до най-предните къщи на селото, бях премръзнал вече и с наслада си представях как ще седна срещу някой селски оджак да се огрея. И току му хрумнало на стопанина да ме почерпи с чашка ракия! Имаше неписан закон, който строго забраняваше на нашего брата дори да помирисва алкохол, когато отива да върши нелегална работа. Но аз щях да съм сред свои хора и повече от една чашка нямаше да приема в никакъв случай. А една малка чашка е нищо, само дете ще ми развърже езика.

Тъй си мислех, когато потропах на една врата и попитах за моя човек. Оказа се, че къщата на моя човек била чак на горния край на селото. Събрах сили, наведох се срещу вятъра и поех за горния край. Човек трябва да приема нещата такива, каквито са, а не както нему се иска.

Най-после открих къщата — и тъкмо навреме, защото имаше вече сериозна опасност лицето ми да се превърне в една замръзнала и доста жалка маска. Но като влязох в одаята и заставах пред стопанина — един доста едър и брадясал до очите си мъжага, — силите ми се възвърнаха и аз казах бодро:

— Здравей, товарищ!

Така си казвахме тогава един другиму — товарищ!

Брадясалият мъжага стоеше като истукан.

Аз не знаех и до ден днешен какво по-точно означава думата «истукан», но тогава тоя човек наистина стоеше като истукан.

— Какво искаш, господине? — попита ме той.

— Не съм «господин» — рекох, — ами съм дошъл за събранието. Тук ли ще се състои събранието или в друга къща?

— Какво «събрание» те е прихванало, господине!

— Хайде, не се прави на три и половина! — рекох и започнах да се ядосвам. Вместо да ми раздруса десницата и да ми поднесе спасителната чашка ракия, той ми се занасяше, сякаш не беше «ни лук ял, ни лук мирисал»! Чак пък толкова предпазливост! — Слушай, товарищ — рекох, — ти нали си този и този? — (Назовах името и презимето му.)

— Този съм! — рече брадясалият спокойно и не снемаше очи от лицето ми. По едно време усетих, че мерва с поглед и чантата ми; какво ли си мислеше, че има в нея?

— Щом си този и този — рекох, — дай да не губим време. Върви викай хората и да започваме!

— Какво да започваме, господине? — повдигна рамене проклетият му неверник Тома.

— Антивоенното събрание! — изкрещях.

— Сгрешил си адреса, ваша милост! — отново повдигна рамене дръвникът. — Аз не съм по никакви събрания. Пазил ме бог!

Дали пък в Районния комитет не бяха сгрешили? Дали не бяха ме изпратили при човек, дето не беше наистина «ни лук ял, ни лук мирисал»? Да го питам дали не познава «тоя и тоя» от Районния комитет беше повече от опасно, затова сметнах за разумно да свиря отбой.

— Е, щом като нищо не знаеш — рекох, — останни си със здраве! Ама ако излезе, че си един преструван — лошо ти се пише! Аз толкова ми ти път да блъскам за нищо!

— То си е твоя работа, господине! — рече с ледено спокойствие проклетият му истукан.

Тръснах вратата на негостоприемния му дом и си излязох.

И си помислих: сега накъде?

Де да знаях дали не бях попаднал на погрешен адрес? Ами ако бях попаднал на погрешен адрес, дали тоя хубостник нямаше да изтича до кметството и да вдигне тревога?

Поради облачното време беше започнало бърже да се здрачава. Вятър не вятър, студ не студ — налагаше ми се бърже да се изпарявам, бърже да заличавам следите си, бърже да се махам от селото. Докато не са припнали подире ми жандармите!

Изобиколих селото, разкарвах се някое време из проломите около Искъра, студът и мрачният пейзаж извикаха в главата ми нерадостни мисли. Тия мисли шибаха душата ми по-люто от вятъра, който брулеше лицето ми.

Влакът за София пристигна на спирката чак вечерта.

На първото си заседание Районният комитет обсъди несполуката ми в село Локорско. Хората не бяха настроени лошо към мене, но това не им попречи да критикуват моя «интелигентски» подход към оня човек от Локорско. Може ли още с първата дума да наречеш един непознат човек «товарищ»? Може ли, седнал-неседнал, да отваряш дума за събрание и да прашаш човека да вика другите? Това мирише на провокация и всеки на мястото на оня човек би се усъмнил. . .

Изкараха ме виновен за несполуката. Снеха ме от поста «просветен секретар на Районния комитет» и ме натовариха да отговарям за няколко ремсови групи от индустриалния квартал. За да съм се «поорабочил».

Какво си мислиш, любезна, че се нацупих? Че изпаднах в ипохондрично настроение? Че се разсърдих на другарите си?

Е, ако ти кажа, че ми беше весело, ще те излъжа. Ако ти кажа, че не ми е било мъчно, пак ще те излъжа. Но за ипохондрии и сръдни не можеше и дума да става. Преглътнах. Онази «магия», за която отворих дума, тя ми помогна да преглътна много неща и отново да се взема в ръцете си. Да заработя със същия ентусиазъм и със същия ищак, както работех преди.

Тази «магия» прилича на фермента, който кара вино-

то да кипи, бирата да прелива, а коняка да златее на цвят и да пламти на вкус. Тя е превръщала шепата опълченци на Шипка в непобедими титани, крехките девойки по време на партизанското движение през Съпротивата — в мъжествени борци, а изправените пред бесилото комунисти е карала да пеят:

Тоз, който падне в бой за свобода,
той не умира...

Беше 1944 година, краят на март. Тоя ден имах среща с една девойка, свързката на Цола Драгойчева — да получа от Цола Драгойчева писмо, което трябваше да предам на Крум Кюлявков. Срещата беше определена за 11.30 ч. пред Халите. Същия ден София беше на два пъти бомбардирана от английски самолети. Първата тревога ме завари някъде около «Витошка» и «Патриарх Евтимий». Беше 11 ч. и 10 минути. «Ще отминат към Румъния» — рекох си и се запътих към площад «Света Неделя». В 11 ч. и 20 минути дочух далечното боботене на самолети, забумкаха противосамолетните батареи и първите експлозии на бомбите разтърсиха земята. Тоя път английските ескадрили не отминаха за Румъния, а удариха София. Ударът беше масиран, бомбите се сипеха над центъра на града. Скрих се в едно от мазетата на Адвокатския дом. Земята и въздухът се тресоха пет минути, после всичко утихна.

Часът беше 11.30. Не дочаках сигнала за отбой, а излязох от мазето да продължа пътя си към Халите. Но какъв ти път! Центърът беше потънал в гъсти облаци от дим и прахоляк, тук и там из мрачината започнаха да светкат на пресекулки червеникави пламъци. На двадесетина кръчки пред мен трамваят за гарата беше застанал напреко на релсите, ремаркетото му се беше плъоснало на паважа. Стълбове от електрическата мрежа бяха изпопадали, търкаляха се сто сплетени октопода ужасяващи кълбета кабели и жици. Зад княжевската спирка, на самия ъгъл на улица «Клементина», се издигаше към помрачнялото небе огромен гейзер от пушек и пепел. През тоя мръсен облак стърчаха останките на познато четириетажно здание, върху чиято фасада грееше нощем червена неонова реклама на фирмата «Филипс». Това здание беше изтърбушено наполовина. Виждаха се тук и там като ог-

ромни късове месо по гигантски скелет парчета железобетон, увиснали на изкривените си железарии.

Пушеци, прахоляк, зловеща тишина и още по-зловеща пустота. Това продължи две-три минути, после започнаха да наизлизат из скривалищата си хора, оглеждаха се като събудени от кошмар и, кой знае защо, хукваха нанякъде си, сякаш ги гонеха. Източиха се тълпи хора из подземията и всички се втурваха кой наляво, кой надясно, някои по «Витошка», нагоре, но рядко се случваше човек да се затири към центъра, където пушилката беше най-гъста и навремени святкаха червените езици на пожарите.

Работех през следобедните часове в една кантора, която се намираше на ъгъла, където се пресичаха «Дондуков» и «Раковски». Дойде ми наум, че бях скрил сред книжата едно писмо, което трябваше да занеса на доктор Пашов, който живееше тогава в Курило. Тръгнах за кантората, избикаляйки площада, не си спомням как съм стигнал дотам, но когато слизах от втория етаж, където се помещаваха канцелариите, чух сирените отново да вият — пак тревога! Тоя път не излязох на улицата, а се спуснах направо в мазето, където заварих неколцина скрили се вече минувачи.

Пак забумкаха батареите, пак адски трясъци от бомби! Една експлозия бухна толкова близо, че земята под краката ми се затресе и въздухът около мен стана стипчив и горещ.

После настъпи отново оная пъклена тишина. Когато излязох на улицата — насрещната сграда беше срината до основи. В тази сграда се помещаваше прочутият на времето салон за сказки «Доктор Лонг». Сега вече нямаше нищо — само огромен куп зидария, сгънати стоманени релси и една беззникава разрежена мъглица, която извираще из самите съсипни.

Живеех на улица «Цар Петър», зад Инвалидния дом. Като пресичах Градската градина, откъм казиното, което гбреше, подухна горещ вятър и снопчета искри опърлиха веждите и косата ми.

Прозорците на стаята ми, избити от предишни бомбардировки, бяха затулени с черги и дюшеци. Запалих едно газениче, което ми служеше за лампа, от него палех цигарите си, изяхох количка хляб и се проснах премалял на леглото.

Преди да заспя, за много неща си спомних. Жената,

детето, които бяха евакуирани далече от София, изскочи-
ха пред очите ми. Само едно нещо не ми дойде наум —
пропуснатата среща.

Но се събудих с потиснато настроение и едва отворил
очи, помислих: «Ами ако в 11.30 ч. ТЯ ме е чакала пред
Халите, както се бяхме уговорили последния път?»

Наметнах самото си и изскочих на улицата. Наоколо
ми — непрогледен мрак и тишина. Жива душа не беше
останала из околните къщи, само котки мяукаха и когато
вятърът надуваше бузи — подрънкваха откъртени лама-
рини, скърцаха разтворени от взривовите прозорци, пърпо-
реха пердета. А над центъра на София небето аленееше.
В центъра бушуваха пожари, които така наречените
«спасителни команди», оредели, повечето призрачни,
всуге щяха да гасят.

Влязох в спалнята, напилах един стол в тъмнината,
поседнах за минута-две. Като че ли потъвах в едно хубаво
време, чувах глосовите на жена си, на детето си, погубе-
ните от войната делници ми се струваха като отшумели
празници.

Върнах се в стаята си, повдигнах фитилчето на импро-
визираната си лампа, запалих цигара от пламъчето и за
кой ли път взех да препрочитам Хамсуновия «Пан». Не
четях всичко, а търсех ония места, където вълшебникът-
живописец описваше гората. Пейзажите обветряха душа-
та ми, ставаше ми по-леко. Пак взех да скитам по смъл-
чани долини и огрени от слънцето върхари, но комай на
всеки завой, който правеше горската пътека, един и същ
въпрос изскачаше в главата ми: «Ами ако в 11.30 ч. ТЯ
ме е чакала пред Халите?»

На другия ден отидох на контролната среща, по също-
то време, но в Докторската градина, на ул. «Шипка».
Кварталът около градината, най-хубавият и тих квартал
на София — тук живееше богатият свят, банкерският —
не беше засегнат от бомбардировките, нямаше ги само
дамите с воалетките и мрежестите до лактите ръкавици
«à la belle époque».

Свързката на Цола Драгойчева, висока и някак си
прекалено сериозна мома, се зададе от насрещния край
на градината. Срещнахме се по средата на алеята. Стори
ми се, че ме гледа малко недоволно и насмешливо.

— Защо не дойде вчера? — попита ме тя.

Като че ли бях очаквал този проклет въпрос.

— А нима ти. . . — рекох и не довърших мисълта си.

— Разбира се! — каза тя.

Аз повдигнах рамене.

— Попречиха ми бомбите! — рекох. — Препречиха ми пътя. Докато да ги заобиколя, ето че дойде втората тревога. Помислих, че си вдигнала чуковете си.

— Чаках те до 12 без 20 — каза тя. И понеже мълчах, допълни: — Стоях под портала на главния вход. Там имаше и други хора.

— Не смятах, че си ме чакала — рекох.

Тя лекичко въздъхна и рече:

— Не биваше да смяташ така!

Даде ми две бележници и се разделихме.

Когато се прибрах в къщи и погледнах бележките, едната беше за мен: познах почерка. Бай Крум ми беше написал само шест думи. Ето ги:

«Поздравяваме те за вчерашното ти «геройство!»

Нищо повече.

Другото го казваха кавичките.

Ето какво се случва, когато «магията» престане да действа, макар и за половин час!

Това са отдавнашни случки, разровя ли спомените от онова време, сигурно ще открия още десетина. Като притурия към тях и някои преживелици, родени от друга една велика «магия», толкова стара, колкото е стар и светът — ще се съберат шепи бисери, по-красиви — уверявам те — от най-истинските бисери, които продават прочутите бижутери по «Шан-з-Елизе» и улица «Ришельо». Това богатство стои заключено в сейфовете на сърцето. За разлика от истинското богатство, то не може нито да се разменя, нито да се продава. Но затова пък не губи никога цената си.

Щастлив е оня, който има много от това богатство в сейфовете си. И още по-щастлив е оня, комуто съдбата разреши да отвори сейфовете си пет минути преди стрелките на часовника, който отмерва живота, да спрат завинаги на едно място.

Мечтая да съм такъв галеник на съдбата.

А ти?

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София
Тихия град
месец септември, 198... г.

На другия ден след нашия среднощен разговор с прокурора Павел Панайотов — беше към десет часът сутринта — имах удоволствието да чуя по телефона гласа на едно голямо началство от Н. С тоя човек, когото аз искрено уважавам, бяхме се запознали на една моя литературна среща с Н-ските офицери от милицията.

— Научих, че си вдигал голяма пара във връзка със случая «Румяна Панова». Така ли е? — попита началството.

Зарадвах се, че ми говори на «ти».

— Така е — рекох.

— Искал си втори следовател?

— Моля ти се! Как мога да «искам»? Само изказах мнение по въпроса. Уведомих Панайотова, че ще си позволя да коментирам тоя случай в печата. Нищо повече!

— Добре си направил. Аз бях в отпуска и едва вчера се запознах с тази работа. — Той помълча секунда-две и добави: — Ако бях тука, и аз щях да го посъветвам: включи в тази работа повече хора! От повече глава не боли, а?

Чух басов, добродушен смях.

— Не боли — рекох.

Началството се прокашля.

— Ще има втори следовател, приятелю! И трети — ако стане нужда. Хайде, бъди здрав и се обади на милиционерския началник!

Той затвори телефона.

Класическият тип «голямо» началство си личеше: по гласа — твърд, и в същото време излъчващ топлина и интимност и по начина на изразяване — лаконично, но безцеремонно, одветено с добродушен хумор. Припомних си тоя човек — масивен, с побелели слепоочия, с едро, властно лице, което би изглеждало сурово, ако не бяха

добрите светлилки, които блещукаха в ласкаво-кестенявите му очи. Класически тип! От една позната литература ли беше изваден или тази позната литература го беше открила, та сетне — типосан, матрициран — да го има във всеки роман, драма или филм (най-вече!). . .

Влязох във връзка с новия инспектор, който беше допълнително включен в разследването на случая «Румяна Панова». Казваше се Наум Лажев, говореше тихо и някак лениво, по-бавно, отколкото се полага за един инспектор от криминалния отдел. Впрочем впечатленията, добити от един само телефонен разговор, излизат често лъжливи, «акустичната» представа подвежда човека. Предложих на този инспектор от криминалния отдел да обядваме заедно в моето градче и той тутакси се съгласи с една равнодушна готовност, която ме впечатли още по-силно от ленивия му говор. И начаса си го представих. Възраст — 50 години, ръст среден, възпълен, фигура и лице — безлични. Флегматик. «Такъв — помислих си — трудно ще излезе на глава с Любомир Хранов, довереника на прокурора. Оня е от групата на месоядните — навивах се и все по-силно съмнение ме обхващаше, — а тоя е вегетарианец! Ще си иде архитектът «за тоя, дето духа!» — въздъхнах.

Макар да мислех инспектора за вегетарианец, заръчах в онова ресторантче, за което ти споменах във второто си писмо, да приготвят за обяд боб и пържоли. В случай че инспекторът излезеше наистина вегетарианец, да нагъва боб.

Той пристигна с една раздрънкана жигула, на която старите и изсивели ламарини не бяха виждали четка и маркуч още от края на зимата. Поседя около половин минута вътре, с ръце на волана, сякаш се колебаеше да слезе ли, или отново да запраши по напеченото от слънцето шосе. После бавно и с достойнство се измъкна; и аз едва не ахнах: освен дете беше възнисък, плещест и имаше най-малко 50 години, както бях предполагал, той носеше очила с доста изпъкнали лещи, беше отгоре на всичко и късоглед! А костюмът му — сякаш слизаше направо от хижата под връх Мусала — от дебел спортен плат, на карета, подходящ за новогодишни излети. Но това не беше всичко. На главата му се мъдреше в тая жегга сива филцова шапка с черна околужка и с подвита периферия, каквито носят в гангстерските филми б о с о в е т е.

Той излезе от таратайката си така, както слиза един истински бос от луксозния си кадилак — с високо самочувствие и с леко пренебрежение към света. Килна към тила си и малко над лявото си ухо зимната си капела и преди да ми подаде ръка, отметна назад глава, колкото позволяваше късият му врат, за да ме разгледа по-добре.

— Тъй, значи — кимна той неопределено, — т о в а сте вие!

Под «това» той имаше пред вид навярно вида ми. Съпоставяше вида ми с представата, която си беше изработил предварително. Не можах да разбера дали милостта ми съвпаднаше с представата му, защото масивното му лице изглеждаше непроницаемо, гипсирано, а пепелявосивите очи зад дебелиите стъкла на очилата му не изразяваха нищо.

Той ми подаде ръка, както се прави това, когато поздравяваме с имен или рожден ден. Но не се представи, навярно смяташе, че вече бях запомнил името му, нали Лажевци не се срещаха на път и кръстопът, особено пък в криминалната милиция.

— Да, това съм! — усмихнах се на думите му.

— Такъв ви и мислех! — рече той.

— Стори ми се, че по телефона говорехте някак особено бавно — рекох.

— Е, ще ви обясня защо съм говорел по телефона бавно, ама като седнем на трапезата. — Той погледна часовника си. — Време е вече за обяд! Вие не сте ли още огладнели?

Той питаше и отговаряше с еднакъв глас, подравнен като че ли с нивелир.

— Тръгваме! — рекох и го улових приятелски подръка. — Менюто съм поръчал. Впрочем вие ядете ли месо?

След като имах представа за самочувствието му и бях видял босовската му шапка и налетите му рамене, беше опасно да му задавам такъв въпрос, но все пак го попитах. Не можех да се отърва лесно от «телефонното» си впечатление!

— Ако ме вземете за вегетарианец, ще ви кажа направо, че окомерът ви е лош!

— Просто питам! — рекох спокойно, а вътрешно ми беше чогаво. «Окомерът» ми беше се оказал наистина лош.

— Като питате, ще ви кажа: месото е главната ми и любима храна. Ако сте поръчали боб, ще си го ядете сам, а аз ще помоля да ми изпекат на скара две шарени пържоли «а л'англе»!

— Поръчал съм боб, но за гарнитура на пържолите! — послъгах.

— Много съм доволен! — каза с равнодушен глас моят гост.

Отделих малко повече място за инспектора Лажев, за да видиш какви бяха първите ми впечатления от личността му. Любомир Хранов беше агресивен, но до месо едва се докосваше, нали го гледах онай вечер как насила чоплеше порцията си. Тоя пък ядеше главно месо, но изглеждаше равнодушен като камила. Бедният Сава Драголов, не му вървеше на инспектори и туй-то! С такива тъжни мисли седнах на трапезата, а колкото до апетита ми — чувствавах се сит, дори преял.

След като се нахранихме, моят «детектив» поразхлаби възела на вратовръзката си, въздъхна доволно, запали цигара и с блаженство, което не се отпечатваше на лицето му, взе да изпуска от устата си, къдрави колелца синкав дим.

— Щяхте да ми обясните — рекох — защо тая сутрин говорехте толкова бавно по телефона. Извинявайте, но ми се струваше, че някои думи дори фъфлехте! А сега приказвате съвсем нормално. Какво ви се беше случило тая сутрин?

Лажев повдигна рамене.

— Не ви ли иде наум?

— Не — рекох. — Пък и необходимо ли е да гадая?

— Но защо трябва да се гадае! Човек фъфли, когато няма някой от предните си зъби — «резците», както ги наричат. Когато няма такива зъби, човек говори по-бавно, за да бъде разбран. Е, добре, значи не съм имал зъби. А сега съответните зъби са на мястото си. Нали? Направете си извода сам!

— Разбрах! — рекох. — Когато говорехте по телефона, вие не сте били с изкуствените си предни зъби.

— Протезката ми стана готова един час по-късно.

Ето! — Той повдигна с пръст горната си устна, за да видя. — Такава е работата. Не е сложна, трябваше да се досетите сам.

— Не се замислих над тази работа — рекох.

Обхвана ме едно малко злъчно настроение. Напълних лулата си, раздухах я и го запитах:

— Уж сте още сравнително млад човек, пък са ви изпаднали вече предните зъби!

— А, те не са изпаднали сами, ами един негодник ги изби. Удари ме с лакътя си през устата, когато му извих ръцете. Но си го получи, мръсника, куршумът не го размина. Дойде му съвсем на място!

Настръхнах. И тоя ли инспектор приличаше на оня прокурорски любимец?

— Затова ли го разстрелях? Задето ви е избил зъбите?

— А, не. Типчето, едно момче от Плевен, беше изнасилло момиче. Излезли от дискотеката, изнасилил го в един двор, после го заклал. Момичето го познавало, могло да го издаде. Заранта тоя тип офейкал от града, дострашало го. Но аз го открих тук, напразно беше трошил път през балкана.

— И как стана това? — Освен към директорите, чиито предприятия замърсяват природата, изпитвам люта неприязън и към изродите, дето изнасилват.

— Ами много просто. Първо — аз имах портрета и името му. И второ — знаех къде да го търся. Портретът и името му — защото плевенските другари се бяха усъмнили в него, излязъл с момичето да го изпрати, а на заранта — момичето заклано, а от изпращача — ни кост, ни вест, както се казва. Второ — специалността му беше много особена: далекопроводчик. Министерството на енергетиката има само няколко подразделения на тази служба. Едно от тия подразделения — в нашия град. Проверих в списъчния състав на работниците. И — нашата сврака, с двата крака! Ето как ми падна в ръцете. Свериha кръвта му с кръвта, която бяха намерили под ноктите на момичето, то го беше драло по лицето. И по блузката на момичето имаше следи от неговата кръв. И косъмчета от брадата му бяха намерили под ноктите ѝ. С една дума — предостатъчно улики, за да го изпрати нашият Панайотов на разстрел.

Сърцето ми се сви. Но не за тоя изрод, разбира се.

Нали и под ноктите на Румяна Панова бяха намерили подобни улики! Следи от кръвта и от сакото на нейния колега Сава Драголов. . .

А спрямо човека със зимните дрехи и с филцовата шапка в това горещо време, с гипсираното лице и с апетит за трима — отношението ми към тоя човек започна да се променя, личеше си, че разбира от занаята си. Но в същото време започнах и да се плаша: и той като своя събрат Хранов боготвореше «веществените» улики. Какъв обрат в следствието можеше да постигне човек, склонен да фетишизира веществените следи?

Умълчах се, а той започна да се прозява. Посегна да вапали втора цигара — явно беше, бореше се с умората си. Реших да го ободря.

— Как мислите вие — наведох се към него, лулата ми изригна към лицето му фъндъци пушилка, — ще успее ли Панайотов да изпрати на разстрел архитекта Сава Драголов?

Той се отдръпна малко назад, не от въпроса ми, а от пушека. По лицето му не се изписа нищо. Запали цигарата си, която беше едно фокстериерче пред такъв мамонт като лулата ми, дръпна два-три пъти и спокойно рече:

— Дватамата с Хранов ще се опитат да сторят това, обзалагам се. Има свидетели, които са готови да се закълнат, че са чули с ушите си как Драголов се е заканвал на Панова да я убие.

— Но кой може да докаже, че това не е било казано на шега? Или ей тъй, «на вятъра», както често пъти дрънкат мнозина?

— Не е необходимо да бъде «доказвано», че Драголов се е шегувал или си е дрънкар «на вятъра». Подобни неща не се доказват, а само се казват. Но за сега няма свидетели, които да казват, че Драголов е говорил празни приказки. Няма, значи, контрасвидетели. Затова показанията на тримата ще бъдат таксувани като достоверни. В смисъл че Драголов **НАИСТИНА** се е заканвал с убийство. Затова Панайотов ще подведе Сава Драголов не за какво да е убийство, а за «предумишлено» убийство. Предумишлените убийства обикновено се наказват със смърт.

— Вие ме отчайвате! — рекох. — Да не би и вие да вярвате, че Драголов е хвърлил колежката си от четвъртия етаж?

За пръв път — о, богове! — за пръв път, откакто се

бяхме събрали, инспекторът Лажев въздъхна по човешки и по човешки лекичко разпери ръце.

— Щом ме питате, ще ви кажа: аз в нищо не вярвам. Тоест за сега в нищо не вярвам, нито във виновността, нито в невинността на Драголов. За сега знам, че следствието не върви в негова полза.

— Но допускате ли, приема ли го здравият смисъл изобщо, че един човек с голям авторитет, на 35 години, с обществено положение, с поетическо светоусещане, ако се съди по работите му — че такъв човек ще вземе да хвърли една ЖЕНА от четвъртия етаж само защото била намекнала, че ще го изобличи в архитектурни заемки.

— Не в ЗАЕМКИ, а в плагиатство — поправи ме Лажев. — Тя приказвала, че Драголов бил направил фасадата на градската концертна зала по подобие на една друга фасада, от някакъв западен автор.

— Драголов не е хлапак, за да не знае какво значи «плагиатство». Освен това той има достатъчно талант, за да не заимствува БУКВАЛНО едно чуждо хрумване.

— Както щете го тълкувайте. Свидетелите твърдят, че Панова го е обвинявала в плагиатство. И че се е заричала публично да го изобличи. За сега това е ВИДИМАТА страна на следствието.

— Пак настоявам — рекох раздразнено — да се гледа на «случая Панова» като на САМОУБИЙСТВО. Трябва да се търсят и да се открият причините, които са я довели до това трагично решение. МОТИВИТЕ, разбирате ли? Вие казвате: колкото вярвам, че имаме работа с убийство, толкова и не вярвам. Така ли?

— Така.

— Ето че вие се различавате от Хранов. Той поддържа САМО хипотезата за УБИЙСТВО. Оставете тази теза на него, нека той да я защитава! А вие се заемете с другата хипотеза, с хипотезата за самоубийство. Ако сте честен спрямо себе си, така ще направите!

Той не отговори. Лицето му отново заприлича на отливка от гипс.

Поръчах за себе си коняк и кафе, а за него — само кафе.

После му предложих да се поразходим до околностите на близкия манастир.

Излегнахме се на една поляна, гъсто обраснала с папрати и лайкучка. Откъм манастира ухаеха храсталаци от див бъз, лекият ветрец носеше горчиво-сладката им миризма, а тя, подгрята от слънцето, действуваше на уморените ни мозъци като лекарство за сън.

Лажев извади от багажника на таратайката си едно сиво одеяло, просна го на тревата и решително рече:

— Аз ще си подремна един час.

Направи и на мен място на одеялото, обърна се към бъзовите храсталаци и само след минута-две тихичко и равномерно захърка. Като добре регулиран автомобилен мотор, оставен да работи на малки обороти.

Загледах се в синьото и бездънно небе, по което се носеха тук-там облачета като ладийки от седеф. Кой знае защо, от юноша още, заглеждах ли се в синевата, дохождаше ми наум все едно и също двустишие, лош сецесион, прочетено в отдавна забравена книжка.

Кат облаче бяло в небесни висини,
светла, хубава, далечна Ирина си ти!

В различни години от младостта си заменях името на лирическата героиня с друго име и поради това стъпката се нарушаваше понякога, но двустишието не ставаше по-лошо. То не беше дори лош сецесион, а направо кич, като онези рисунки по таблите на някогашните кревати, дето руините на древен замък се оглеждат в синьо езеро, а по езерото плава «белоснежен» лебед. Но кич не кич, то дохождаше натрапчиво в главата ми и аз си го повтарях, като заменях, разбира се, поредното име на героинята с друго име. Сега проклетият кич пак изскочи в мозъка ми, но като стигнах до името на героинята — засяхох. Нямах ново име, с което да заменя оная някогашна «Ирина» от юношеските години, както бях правил толкова сезони подред. . . Трябваше да сложа някое от старите имена, но не знаех към кое да посегна — току-виж, че някое скъпо някога личице ме погледнало с огорчени очи.

От това неудобство ме избави Лажев, който се събуди точно в последната минута на определения си час за сън.

Напълних лулата си, а той се надигна, разтърка очи и сложи отново изпъкналите си очила. Погледна ме и за втори път той ден мускулите на лицето му трепнаха — той се усмихна! Усмивката отлкова одухотвори това за-

стинало лице, че аз си рекох: «Я виж, един Жан Габен, който играе инспектора Мегре!» Само да беше пет пръста по-висок и да пушеше с лула.

— Един номер ми погодихте насън, но накрая всичко завърши, слава богу, добре!

Усмивката му се стопи, сянка остана от нея между бръчките на добродушната му уста, после и тя изчезна. И отново гипсовата отливка възстанови обичайния си вид.

— Дори насън не би ми дошло наум да ви погаждам номер — рекох.

— Насмалко щяхте да развалите работата. Нали се сещате за келнера, дето ни сервираше одеде? Оня, с мустачките. Носи ми пържола-чудо. Надгабаритна. Плъснала се върху цялата чиния като палачинка, ама дебела един пръст. А вие му се заканвате: «Връщайте това безобразие назад! Може ли да се поднася пържола без гарнитура?» — казвате. Момчето се върна, а аз въздишам. «Да ви умра — казвам — на гарнитурата! Сега, заради вас ще ми донесе пържола-чироз! Бива ли!» И както ви приказвам, ето го оня отново. В чинията — старата пържола-чудо, надгабаритната. Само че украсена отгоре с лъжичка грах, с лъжичка ориз и с лъжичка пържен боб. Гледам и не вярвам на очите си, защото такива чудеса и насън не стават! А вие ме корите: «Ето, видяхте ли, видяхте ли!»

— Сънят е знаменателен! — рекох. — Ако възприемете моята теза за самоубийството, ще спечелите играта срещу Хранов! Такава е поуката от вашия сън.

Той не каза нищо, дори не ме погледна. Изправи се, наложи онази шапка на бос върху олисялата си глава и взе да зяпа разсеяно белосаните страни на манастира.

Надигнах се и аз, разпалих лулата си.

— Да се воюва за живота на Драголов, вие това игра ли го наричате?

Оставих въпроса му без отговор и продължих по-нататък, нали желязото трябва да се кове, докато е горещо.

— На ваше място бих се захванал непременно с биографията на Панова. Вече са известни две неща: бременността на Панова и срещата ѝ с прокурора Панайотов в навечерието на нещастieto.

Лажев махна отегчено с ръка.

— Защо ме учите как се правят деца? Аз ги имам таман три парчета. Момичето е вече за женене. А вие ме

учите! Биографията, казвате. Ако си мислите, че днес има жена, която ще се хвърли от четвъртия етаж, задето е забременяла, пък любовникът ѝ не иска да се ожени за нея, ако мислите така — извинявайте, но живеете с много овехтели представи. Няма такава жена! А колкото до прокурора — знаете ли, вместо да ме поучавате, да ми бяхте дали по-дължки крака. Моите крака са къси, за да прескачам нависоко. Аз не съм атлет.

Помълчах някое време, после го запитах смутено:

— Какво искате да кажете? Че се отказвате от играта?

— Да ви умра на «игрите» — махна той с ръка. Сетне посочи манастира: — Там има две калугерки. Миналата година им ходих на гости. Черпиха ме с малиново вино. Уж малиново, пък взема главата много бързо. Защо не им идете някой ден на гости? Бас държа, че ще ви черпят. Непременно ще ви черпят с малиново сладко. И с изстудена като лед водица. — Той се прозина. — Не е ли време да вървим?

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София
Тихия град,
края на м. септември, 198. . . г.

Ти ми пишеш, че историята с това самоубийство била много интересна и че си очаквала да напиша — както съм започнал — едва ли не един кратък криминален роман. Че мога да изтракам на машинката такъв роман — в това не трябва да се съмняваш: животът даром ми поднася сюжет, богат с криминални ефекти. Но не хвърляй напразно заровете, любезна! Тъкъв роман няма да напиша. Защо? Защото моят «нюх» ми подсказва, че Панова е сложила САМА край на живота си. Казвам «подсказва», оставям си все пак една вратичка отворена, *errare humanum est*. А в случай че тя сама е сложила край на живота си, отпадат от само себе си всякакви загадки. Тоест сюжетът се оголва откъм криминални ефекти, не става за криминален роман.

Но сюжетът дава чудесен материал за «редовния» вид роман, и още как! Да се самоубие една жена-интелектуалка, в разцвета на живота си и на таланта си, след като обществото я е дарило с пълни шепи признание и слава, да се самоубие такава жена, ето това е тема! Защо? Защото някои хора и досега мислят, че след като в нашето общество е изчезнал трагичният антагонистичен конфликт «личност-общество», е изчезнал и з о б щ о и самият трагичен конфликт. Пък аз съм на мнение, че в интимния живот на човека трагичният конфликт нито е изчезнал, нито някога ще изчезне. Разбираш ли сега какво предлага сюжетът? И защо няма да напиша «кратък криминален роман»? Тия дни очаквам развързката на следствието. А докато дойде развързката, ще ти разкажа в няколко страници какво беше открито и разкрито до днес.

Във всеки случай «криминалното» в случая не е най-главното. За най-главното — допъти.

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София
Тихия град,
началото на
м. октомври, 198. . . г.

Инспекторът Лажев не беше чак дотам еманципиран от йерархически предразсъдъци, за да иде при прокурора Панайотов и да го пита: «Другарю Панайотов, вие сте били заедно с Румяна Панова вечерта преди нещастieto; какво беше нейното държане тази вечер, забелязахте ли белези на някаква по-особена тревога, на смущение, на отчаяние? Не сподели ли с вас някоя своя грижа или мъка? До колко часа бяхте в мотела «Росица»? На връщане къде оставихте Панова, в нейната квартира, или на друго място?» Всички тия въпроси и някои други, от поинтимен характер, той не можеше (или си мислеше, че не може) да зададе на прокурора Панайотов, тъй като той беше неговото «висше» началство. По характер инспекторът не беше лъстив, не му идеше наум да се «нагажда» пред когото и да било; на никое началство, дребно или висше, не се усмихваше угоднически, но да спазва йерархическата дисциплина за него беше въпрос на достойнство: формалността на чинопочитанието го спасяваше от изкушението да сравнява своите способности със способностите на началството и да си задава понякога неудобния и често пъти трагичен въпрос: защо трябва да слушам началството, когато аз съм по-умен от него? Майорът се подчинява на полковника, полковникът — на генерала и не беше редно за един полковник, дори когато се мисли за много по-умен от генерала, да пита генерала: «Другарю генерал, как прекарахте вечерта с малката, която на другия ден се самоуби?» (Или «е била убита»?)

Затова инспекторът Лажев реши да научи кое-що за тази вечер по друг начин. Той откри шофьора на таксито, който беше возил прокурора и Румяна Панова до мотела и ги беше върнал обратно. Двамата, Панайотов и Панова, бяха дошли заедно до автопиацата. На отиване те бяха

седели ЗАЕДНО на задната седалка и настроението им било ВЕСЕЛО. При мотела прокурорът задържал таксито и шофьорът ги чакал два часа: от 8.30 до 10.30. На връщане прокурорът се настанил ПРИ ШОФЬОРА, а Панова седяла САМА на задната седалка. Тя не била весела. През целия път от мотела до квартирата на Панова двамата не си продумали дума. Даже на шофьора му било не ловко от това мълчание. Панова слязла, като едва чуто казала «лека нощ», а прокурорът си останал на мястото, не слязъл от колата да я изпрати.

От разговора с шофьора Лажев дошъл до извода, че същата тази вечер, в навечерието на нещастieto, между Панова и прокурора се било случило «нещо, което силно помрачило настроението на Панова»; и не само нейното настроение, но ИЗОБЩО отношенията им. Тя казала едва чуто «лека нощ», а той не рачил дори да слезе от колата, след като само преди два часа и двамата били толкова весели и интимни един с друг!

Какво било това «нещо», което помрачило отношенията им — за Лажев останало неизвестно. Преди да си изясни характера на отношенията им, било безсмислено да гадае едно или друго. Например обикновено приятелство ли е имало между тях, или любов.

Той отишъл в квартирата на Панова и най-напред разгледал стаята ѝ, а после разговарял с хазайката ѝ. След като разговарял с хазайката, пак се върнал в стаята ѝ. От хазайката той научил някои неща. Онази вечер Панова се завърнала към 11 часа. Десетина минути след завръщането си тя звънила някъде и веднага излязла. Бавила се около два часа. Когато си дошла, отдавна минавало полунощ. Дали прокурорът Панайотов ѝ дохождал на гости? Ами да, нейната стая била в дъното на коридора и тия, дето ѝ дохождали на гости, не пречели никому: нито пресичали, нито минавали през някое от другите помещения на семейството. Спомня ли си хазайката кога най-напред ѝ дошъл на гости прокурорът? Ами горедолу! Може би имало 5—6 месеца оттогава. Често ли ѝ дохождал на гости? Мъчно било да се каже «често». Но дохождал. . . Откога живее Панова в тази къща? От две години. Други приятели да е имала Панова преди прокурора? Хазайката се усмихнала многозначително и махнала с ръка. Ще рече, имала е доста приятели? — попитал Лажев. Онази пак махнала с ръка. Някой от тези

приятели да е бил постоянен, като прокурора например? Имало един, преди година, година и половина, строителен инженер, началник на секция при окръжното строително-техническо управление, Ивайло Петрински се казвал. И той дохождал по-често, около 5—6 месеца, а после се изгубил, престанал да идва. «Не ѝ вървяло май на сиромашката!» — въздъхнал Лажев. «А, вървеше ѝ!» — казала хазайката и пак се усмихнала многозначително. «Но ако наистина ѝ е вървяло, тя би трябвало да се омъжи досега! — казал Лажев и допълнил: — На 27 години всяка жена гледа обикновено да се омъжи, да свие гнездо.» Хазайката погледнала скептично инспектора и повдигнала рамене: «В наше време беше така, другарю, но днешните жени. . .» Тя не довършила, въздъхнала и пак махнала с ръка. Тия многозначителни помахвания и недомлъвки много озадачили инспектора. Той мълчал някое време и попитал: «Покойната плащаше ли си наема редовно?» «В ТОВА отношение — казала хазайката — Румяна беше БЕЗУПРЕЧНА!» (Демек в ДРУГО отношение Румяна не била «така» безупречна!) Разсърден вътрешно от разговора си с тази бивша учителка (хазайката била някога учителка по математика в една от Н-ските девически гимназии, но няколко години след Девети се омъжила за един финансов инспектор и се отдала изцяло на семейните си задължения), разсърден вътрешно, без да съзнава защо и за какво, той пожелал отново да обследва стаята на Панова.

Стаята била просторна, слънчева, а и вътрешната ѝ уредба била «слънчева». Леглото било покрито с ослепително бяла покривка, прозорците били засенени с бели тюлени завески, а от двете им страни се спускали дълги ажурени пердета от бяла дантела. Фотьойлът и двата стола били тапицирани със светлорозовата дамаска, а кокетното бюфетче-бар (една стилна работа, вероятно «много стара») било от червено махагоново дърво. Освен тия неща, в стаята имало и една чертожна дъска върху статив, боядисан с бяла блажна боя, и етажерка, също от червен махагон, с четири лавици и долапче. Лавиците били затрупани със списания по архитектура, наши и чужди, а долапчето било пълно с пергели, логаритмични линейки, тушове и други пособия, необходими за правене на архитектурни чертежи. Имало в стаята още вграден гардероб с врати, боядисани с бяла блажна боя, и малка масичка, чиято поставка била инкрустирана с венецианска мозайка.

Върху тази масичка Панова държала телефона си. Накрая: стаята била слънчева — и по изложение, и най-вече — по уредба. Тя била приятна и весела.

До стаята имало бокс, а до бокса — баня. Боксът, за разлика от банята, изглеждал съвсем сиромашки: маса, покрита с евтина мушама, електрическо котлонче и няколко чаши и чинии, най-обикновени. Личало си, че стопанката не се занимавала с кухненски работи и че се е хранила вероятно изключително навън. Затова пък малката баня била богата: освен огледалото, високо колкото човешки бой, висели на цветни шнулове стъклени поставки, а върху поставките — арсенал от козметика, повечето външна.

Особено впечатление направило на Лажев обстоятелството, което беше отбелязано и в констативния протокол, подписан от Любомир Хранов — пълната липса на каквито и да било л и ч и и книжа: никакви писма, бележници, бележки. Сякаш покойната не беше получавала писма от никого и не беше си водила бележки за каквото и да било. Изключение правеше само едно тефтерче, което лежеше до телефонния апарат — най-обикновено адресниче, каквито продават по павилионите. Лажев разлистил внимателно тефтерчето и се убедил, че то съдържало главно адреси и телефони на учреждения. Само тук-там се мяркало някое име на частно лице, жена или мъж. Той извадил собствения си бележник и в него преписал имената и телефоните на частните лица. Когато разлиствал тефтерчето, забелязал, че един лист бил лекичко подгънат в горния си десен ъгъл. Този лист съдържал пет адреса със съответните им телефонни номера: централен склад за негасена вар и цимент; склад за дограми; летището; специалния магазин за спиртни напитки и деликатеси; и само един телефонен номер на частно лице — телефонния номер на някоя си Илияна Павлова. Лажев се запитал: към кой от тия адреси покойната е проявявала по-особен интерес, та е подгънала ъгълчето на страницата, където бил записан.

Той подчертал петиях адреса в бележника си, а тефтерчето на Панова оставил отново на предишното му място.

После Лажев отишъл в кадровия отдел на градското строително-поисковото управление и поискал да види личните досиета на Панова и Драголов. В генеалогичните корени на двамата имало «коренна» разлика. Драголов бил син на родители

селяни, а Румяна произхождала от интелектуално семейство: бащата бил професор по романска филология в Софийския университет, а майка ѝ — първата съпруга на професора, била доктор педиатър в софийската окръжна болница. Двамата се развели, когато Румяна била на 12 години. Професорът се оженил отново 3 години по-късно за една адвокатка, а първата му жена, майката на Румяна, починала няколко месеца след втората сватба на бившия си мъж. Но и професорът не бил дълговечен — едва дочакал Румяна да завърши висшето си образование и да замине на специализация в ГДР. След специализацията си Румяна била изпратена на работа в гр. Н. Сава Драголов имал къде-къде по-обикновена и «редовна» биография! Неговите родители се родили селяни и живели като селяни в едно близко до Н. лозарско село. Те не се развеждали, не се женили повторно, а угаснали един след друг, доживели да видят сина си прочут архитект. И Сава Драголов специализирал архитектура в ГДР, в школата, където 13 години по-късно щяла да дойде Румяна.

Сава Драголов се прославил, спечелил за едно десетилетие три конкурса: по негови проекти били построени градският народен съвет, окръжният драматичен театър и градската концертна зала. Той загубил само един конкурс, и то последния — била го Румяна Панова в състезанието за «Дома на електрониката» в гр. Н. Не само го била на конкурса, но според някои капацитети от София — демонстрирала толкова нови неща, че Драголовиият стил изведнъж остарял и останал назад с почти десет години. Това заключение не било вписано естествено в кадровото му досие, но директорът на стройобединението, един почтен инженер с посивели коси, останал на свръхсрочна служба по молба на най-високи окръжни началства — това заключение тъкмо той споделял, и то с най-голяма тъга. «Какво да се прави! — рекъл той на Лажев. — Младите хвърчат по-нависоко и гледат по-надалече! Това е природен закон.» «Но си и чупят по-лесно главите!» — забелязал Лажев. «И това е вярно!» — въздъхнал директорът. Лажев изведнъж го запитал: «Вие допускате ли, че Драголов е хвърлил Панова от четвъртия етаж?» Директорът повдигнал рамене и лицето му помрачняло. «Доскоро работех с логаритмична линейка, сега, на стари години се уча да изчислявам с електронен микрокалку-

латор. Няма материална частица на тоя свят, която да не подлежи на измерване. Но за измерване на душевните работи още не са измислени никакви машини, душевните работи не подлежат на алгоритмуване. Ако решат да ги алгоритмуват, всеки ще алгоритмува себе си, а освен това, нали знаете, че машината не може да има пол, значи половината от душевните неща ще останат за машината табу. Затова не мога да ви отговоря на въпроса!» «Благодаря, и това е отговор!» — казал Лажев. После отново попитал директора: «За професионалните качества на Панова имате мнение. Ами имате ли някакво мнение за моралните ѝ качества?» Посивелият директор погладил брадичката си и в очите му като че ли пламнали някакви далечни огънчета. «Доколкото съм разпитвал за нея — рекъл, — знам, че не е била нито крадла, нито пияница, нито е играла на хазарт. За останалото не мога да ви кажа нищо. Аз не обичам да имам вземане-даване с хора, които имат лошия навик да гледат през ключалките на чуждите спални. Аз, другарю, съм френски възпитаник. Учил съм на времето в Л'Екол Нормал.» «Благодаря! — поклонил се учтиво Лажев на директора. — Вие ми дадохте много ценни сведения. Благодаря ви от сърце!»

После Лажев поканил на обяд двама архитекти от колектив номер две, началник на този колектив бил Драголов. Черпил ги с водка, с карловски мискет, и когато езиците им се поразвързали, изведнъж им задал неочаквано страшния си въпрос: «Предполагате ли вие, че Драголов е хвърлил Панова от четвъртия етаж?» Но архитектите не се изплашили от въпроса, а се спогледали и се изсмели. «Драголов — рекъл единият, — макар да е селски син, кокошка не може да заколи, камо ли човек да убие, и то ж е н а!» «Той има вид на строг и суров човек — рекъл другият. — И ще ви кажа, че и по нрав е такъв: суров и строг. Но е принципен и справедлив! Вижте стила му: поетичен. Да се чуди човек как такъв суров дух може да сътворява толкова поетични неща!» «И дюселдорфският убиец е бил в обикновения си живот порядъчен и безукорен човек!» — рекъл Лажев. Ония двамата се огледали и замълчали.

До вечерта Лажев направил още едно посещение — открил секционния началник, Ивайло Петрински, дето бил уж от по-постоянните ухажори на Панова. След някоя и друга приказка в канцеларията му поканил го на

вечеря в «Трите хълма». Хапнали, пийнали и когато дошло време за коняка, Лажев по обичая си «стрелял» от упор върху събеседника си: «Защо не се оженихте за Панова? — рекъл. — Хубавица, талантлива, с бъдеще. А сте я зарязали. Как така?» Задал въпроса си хапливо, защото в образа на Петрински имало нещо «лъскаческо», тоест донжуановско, а тоя тип мъже той ненавиждал ужасно. «Как така?» — повторил той въпроса си. Петрински се засмял, изпил коняка си и пак се засмял. «Знаете ли — рекъл той, — има два типа жени. Единият тип — това са жените, родени за любовници. Много са мили. Но от тях не стават съпруги. Те са жени за удоволствия, за авантюри, за «романи», както се казва. Но те не са жени за съпруги. Защото, извинявайте, те са свикнали да се любят с много мъже, а на света няма такъв мъж, който би търпял, моля ви се, жена му да се люби освен с него, и с други мъже! Има си хас! Така е било от библейски времена, така ще бъде и до нине. Ето защо аз не се ожених за Панова. Когато се ожена, искам да живея спокоен живот — поне в семейството си, да не гледам жена си с подозрения; да не виждам в очите ѝ друг мъж; да не усещам по устните ѝ целувките на другия, когато я прегръщам. Да! Бих се удивил, ако сте на друго мнение! Или се лъжа! А в това отношение Панова беше жена с «богато» минало. С много опит. Как да се ожена за такава?» «Но защо, дявол да ви вземе, ходехте с нея, като знаехте за «богатото» ѝ минало?» — попитал Лажев. Той едва се сдържал да не зашлеви лъскача по мутрата. Она само премигнал и повдигнал рамене.

На другия ден, разстроен повече, отколкото се полага за един инспектор от криминалната милиция, Лажев потърсил онази Илияна Павлова, чийто телефон Румяна била записала на подгънатото листче от тефтерчето си. Илияна Павлова имала звание «доцент», преподавала литература в Н-ския университет. Илияна бързала, трябвало да прибере момиченцето си от детската градина. Било 4 часът следобед.

— Мъжът ми е геолог. Пътува често. Когато е тук, той прибира малката. За него това е истинска радост.

— Сигурно! — въздъхнал Лажев. Но като не искал да се поддаде на сантиментални чувства, той пак, по

навика си, решил да стреля от упор. — Вие познавате Панова, нали? — запитал.

— О! — казала смутено Илияна. — Познавам Панова.

— В колко часа дойде онази вечер при вас? Вечерта преди нещастieto?

Илияна пребледняла, притиснала гърдите си с ръка, сякаш не ѝ достигало въздух, но отговорила храбро:

— Струва ми се, че беше към 11 часа.

— И какво ви разказа за срещата си с Панайотов?

— Боже мой! — ахнала Илияна. — Откъде знаете, че ми е говорила за Панайотов? Ние бяхме само двете!

— Да речем — въпрос на телепатия! — усмихнал се мрачно Лажев. — И така, разговорът е бил неприятен за Панова, нали?

— Повече от «неприятен» — въздъхнала Илияна. — Разговорът им е бил повече от трагичен. По отношение на Панова, разбира се!

— Панайотов ѝ казал, че за жена като нея не може да се ожени. Как по-точно ѝ казал това?

— «Откъде ще съм сигурен, че детето, което ще ми родиш, е мое? Как ще бъда сигурен, че всеки път, когато забременяваш, ще да си забременяла от мен?» Така ѝ казал.

Замълчали. «Само Панайотов може да бъде толкова «деликатен» — помислил си Лажев наум.

— Не бих се изказал ласкаво за мъж, който поставя такива безобразни въпроси на една жена. Но все пак крушката си има опашка. Разкажете ми нещо за Панова, моля ви. Не за архитектката, а за жената. За нещастieto ѝ. Вие отдавна ли я познавате?

— Познаваме се с Панова от деца. Учили сме заедно. В гимназията седяхме на един чин. Тя загуби рано майка си, и то в един най-неподходящ момент за едно момиче. За едно момиче, което узрява и има буен темперамент. . . Втората ѝ майка беше една вулгарна жена. Ако съдя по това, което ми е разказвала Румяна — втората ѝ майка ще да е била една полова истеричка. Може ли да си представите! — Илияна се изчервила и погледнала встрани: — Момичето, вече 13-годишно, спяло в хола, а онази оставяла нощем вратата на спалнята отворена, за да слуша Румяна как се любела с баща ѝ!

— А баща ѝ, професорът, как е допускар подобна свинщина? — възнегодувал Лажев.

— Баща ѝ беше един мекошав и безхарактерен човек. Новата съпруга го обезличи съвсем, водеше го за носа.

— По-нататък! — казал намусено Лажев.

— По-нататък. . . Любопитството на Румяна се превърнало в безразсъдство. Оставила се веднъж да я заведат в един апартамент, където се били събрали разпуснати момчета и момичета, за да «играят» на «групов секс» или как там се казваше. . . Това било «началото». Когато едно момиче, темпераментно като Румяна, започне без любов това «начало», вие знаете какво става после. . . После момичето обикновено осакатява душевно. . . Понякога за цял живот! . . . Физиологическата потребност замества любовта, половите партньори дохождат и си отиват. . . Дохождат и си отиват партньорите, а годините летят — и с тях отлита и младостта. На края жената иска да се омъжи, да има семейство, деца. Всяка нормална жена го иска, и това желание става отчаяно, когато младостта отива към залеза си. Преди година и половина, мисля, Румяна направи опит да се омъжи за един свой колега, инженер, но она я отблъсна, беше научил за приключенията ѝ. Един мъж мъчно се жени за жена, която е имала куп партньори преди него. Навярно има мъже, които не държат на т о в а, но те са малко, броят се бездруго на пръсти. Сетне Румяна се влюби истински, обикна за пръв път. Сещате се за кого става дума. Един красавец — от желязо. Но тя беше щастлива, сияеше. Тя за пръв път обичаше! За пръв път любеше! Любовта ѝ даде сили и в изкуството. Окрили я. Ето, спечели конкурс срещу такъв «ас», какъвто е Сава Драголов! . . . Тя живееше с илюзията, че е обичана, дълбоко вярваше, че Панайотов ще свърже живота си с нейния. . . Но вие знаете вече как завърши всичко това. Същата вечер дойде при мен и плака, много и безутешно плака. С какво можех да я утеша? Беше ужасно.

— Вие не вярвате, че Сава Драголов я хвърлил от четвъртия етаж?

— Не вярвам, въпреки. . .

— Какво «въпреки»?

— Между двамата съществуваше непримирима вражда. На живот и смърт, бих казала, но в името на принципи. Драголов защитава по-класическото в архитектурата, по-мекото, поетичното. Румяна, обратно — налага все повече геометрията, модерните, конструктивистич-

ните търсения. Тя държи на функционалното за сметка на голата естетика. С последната си победа над него тя като че ли предреши по-нататъшното развитие в строителството. А Драголов е много, много чувствителен и амбициозен! При това, забележете! Колкото е Драголов поетичен в изкуството си, толкова е непоетичен по характер. Той е рязък и безкомпромисен човек.

— С други думи?

— Не знам! — повдигнала Илияна рамене.

— Но вие не допускате ли, че една отчаяна жена, загубила илюзии и надежди, жена, на която мъжете гледат едва ли не като на уличница, на всичко отгоре бременна, изпуснала всякакъв срок за аборт — вие не допускате ли, че такава жена може да посегне на живота си?

— О! Допускам. . . Но да се хвърли ТЯ от ЧЕТВЪРТИЯ етаж — това ми изглежда невероятно. Румяна изпитваше ужас от ВИСОКОТО. Смъртен ужас. Когато ѝ се налагаше да се качва по скели — винаги, абсолютно винаги трябваше някой да я придружава, да я държи под ръка. За НЕЯ би било хиляда пъти по-естествено да се самоубие с някаква отрова, да нагълта шепа опиати, но да се надвеси и да се хвърли от ЧЕТВЪРТИЯ етаж. . .

— Значи, Драголов?

— Боже мой, не казвам това. . . Не знам!

А ние, с моя «Шерлок Холмс», знаем нещо, имаме един коз, но го държим за края на играта. Не е много сигурен коз, но знае ли човек!

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град,
м. октомври, 198. . . г.

Любомир Хранов се е сдобил със свидетелски показания, които наливат вода в неговата мелница — че покойната Румяна Панова е изпитвала смъртен страх от «високото»; че когато ѝ се налагало да изкачва скели, винаги е молила някой да я придружава, всеки път се е придържала за нечия силна и сигурна ръка. Но и тия показания не са удовлетворили инспектора. Хранов е открил един доктор на име Стою Нейков, при когото Панова е ходила, за да ѝ дава лекарства срещу световиене; трябвало да се изкачва до покрива на сградата по скеле. Не могла без лекарства. Същият този доктор Нейков написал декларация, с която удостоверява официално, че Румяна Панова е страдала от болестта «аерофобия», и то в много активна форма.

И все пак усилията на инспектора не свършили дотук. С декларацията на доктор Нейков в ръка той отива при психиатъра и иска от него писмено мнение, в смисъл: допустимо ли е човек, който страда от аерофобия, да се самоубие, като скочи от четвъртия етаж на някаква сграда. Доктор Янакиев изказал мнение, че човек в силно афектно състояние — каквото обикновено е състоянието на самоубиеца, може да скочи от четвъртия етаж, дори ако страда от аерофобия. Но отбелязал същевременно, че този начин на самоубийство е ПОСЛЕДНИЯТ, който може да избере човек, страдащ от въпросната болест.

И така, облегнал се солидно на науката, Хранов, потрива ръце:² Сава Драголов е «вътре» с двата си крака. Няма да ми избегне.»

В последното си писмо, ако си спомняш, аз ти загатнах, че ние с Лажев държим в ръцете си един последен коз. Притиснати до стената от свидетелски показания и докторски разяснения, ние бяхме принудени да хвърлим тоя коз в последния момент на следствието.

Какъв е този коз?

Протоколът от аутопсията съдържа между другото и следния пасаж:

«. . . Анализът на кръвта на покойната Румяна Панова показва алкохол 10/00. »

Какво означава това?

За да ни стане ясно какво означава, отидохме с Лажев при проф. д-р Трифон Спасов, управител на невропатологичното отделение при Н-ската окръжна болница.

— Професоре — рече му Лажев — нали той обича да стреля все в упор, — може ли една жена, която страда от силно проявена аерофобия, да се реши на самоубийство, като скочи от четвъртия етаж на една сграда? Допускате ли, че човек, който страда от аерофобия, ще избере тъкмо **ТАКЪВ** начин, за да се умъртви?

— Може да се допусне — отговори професорът, — но само при **ИЗКЛЮЧИТЕЛНИ** обстоятелства. Например, ако този човек страда от непоносими физически болки или е подложен на непоносими физически и морални мъчения. При подобни обстоятелства дори човек, страдащ от аерофобия, може да сложи край на мъченията си, като скочи от голяма височина. И също — ако самоубиецът употреби дразнител, който възбужда силно нервната система. Възбудата от такъв дразнител може временно да потисне органическото страдание, предизвикано от усещането на височината. Например 100 грама водка или коняк могат да накарат самоубиеца да «забрави» за някоя и друга минута страха си от бездната, която зее под него. Страданието отива до мозъка, предизвиква ответни реакции, но тия реакции биват временно «заглушени», «омаломощени» от възбудата на алкохола. Разбира се, това не е «закон», тоест не на всички страдащи от аерофобия дразнителите действуват по един и същ начин. . .

Колкото и условност да имаше в тази постановка, тя беше все пак «сламката», която можеше да прекатури хипотезата на Хранов — че един самоубиец, страдащ от аерофобия, няма да се реши да скочи от четвъртия етаж.

Разбира се, последната дума ще има съдът.

Привет от Тихия град!

До Х. У. в София,
Тихия град,
м. октомври 198. . . г.

Но до съдебен процес не се стигна, следствието беше прекратено. Сега Драголов пак стои от сутрин до вечер пред чертожната си дъска и води вдъхновено своя колектив срещу настъплението на геометрията и конструктивизма. Ура — за поетичната линия и за изящната извивка, за благородното достойнство на забравения барок! И ура за човека, който ходеше в зимно одеяние посред лято, носеше на главата си стара филцова шапка с подвити нагоре краища и след сит обяд сънуваше «надгабаритни» пържоли! Той успя да забави следствието, а забавянето на следствието даде възможност на правдата да «възтържествува»!

Е, ние с него вярвахме в съда, но историята знае немалко случаи, когато и най-добросъвестният съд е грешил. Особено в ония случаи, когато защитата не е разполагала с веществени доказателства и свидетелски «контрапоказания», а се е основавала, както беше при нас, главно на морални доводи и на няколко капки «условно» действущ алкохол.

Но ето как се развиха нещата накратко:

Преди десет дена в Н. пристигна репортер от телевизията, за да заснеме няколко сцени от тържественото изпращане на студентските бригади. Този репортер редовно дохождал в Н-ския край, тъй като Н-ският край бил територията, за която отговарял в телевизионната хроника. С една дума, репортерът бил СЪЩИЯТ, който на времето заснел тържеството по случай откриването на Н-ския Дом на електрониката. Както му е редът, той извъртял няколко от най-главните «кадри» на тържеството: когато говорел първият секретар на партията: при връчване наградата на Румяна Панова; и на края — самата Румяна Панова сред арките и колонадите на четвъртия етаж, след завършването на коктейла. Той издебнал за «целта» мо-

мента, когато наоколо нямало никого; Румяна била изпратила последния гост; както вървяла покрай ПАРА-ПЕТА, без да се спира за някоя и друга секунда и неочаквано се надвесила над четириъгълния кладенец, който образувало стълбището, и се опитала — с ръцете си, опрени на перилата — да се отблъсне надолу. Хипнотизиран, репортерът продължавал да снима. И ето че в «кадъра» се появил Драголов. В мига, когато тя се оттласнала и краката ѝ се отделили от мраморния под, Драголов скочил към нея и я уловил през кръста. Тогава, обезумяла, тя се извърнала, впила нокти в лицето му, блъснала го по гърдите и скочила.

Тази кошмарна сцена не влизала в сметките на репортера. Той бил изпратен от ръководството на хрониката да снима тържества, а не самоубийства. Втурнал се към товарния асансьор, спуснал се до «черния» вход на сградата. Там, на съседната уличка го чакала колата му. Метнал се вътре, дал газ и запитал за съседния град М., където трябвало да заснеме пристигането на бригадата, изпратена от окръжния Комсомол...

В София разказал на прекия си началник за случката в град Н. Прекият му началник го посъветвал да отреже фаталната сцена. Но по-горното началство забранило изобщо излъчването на Н-ското тържество.

Репортерът запазил за личния си архив сцената на самоубийството, а филма предал където трябва, за да оправдае командировката си за град Н.

Сега, изпратен повторно в град Н., за да заснеме кадри от тържественото изпращане на студентските бригади, той се изумил до немай-къде, като научил за следствието срещу Драголов. Без да каже никому дума, запитал отново за София, донесъл отрязания финал от филма си за Румяна Панова и отишъл направо при голямото Н-ско началство.

Още същата вечер началството поканило «на гости» прокуратурата и управлението на милицията. Сред поканените били естествено и тримата наши познати — прокурорът Панайотов и инспекторите Хранов и Лажев. Загасили лампите в салона. И на платното възкръснала последната сцена от неотдавнашното тържество. В забавено темпо — като ВИДЕНИЕ сред един свят, където хората се движили като в безтегловно пространство и о бързината на костенурка. Появила се Румяна Панова,

на преден план, в «грос», очите ѝ гледали с неизразим ужас присъстващите. . .

Един час след «представлението» Сава Драголов бил освободен.

На другия ден инспекторът Лажев получил «специално» поръчение: да разгледа обстоятелствата около самоубийството на Румяна Панова и да излезе с мнение за причините на погрешната насока, в която се развивало първоначалното следствие.

Седмица след тази зловеща прожекция прокурорът Панайотов подал оставката си и преминал на частна практика като адвокат. Инспекторът Любомир Хранов бил понижен в чин, а инспектора Лажев повишиха в чин «полковник.»

Само Румяна Панова останала завинаги да върви покрай парапета на площадката на оня «четвърти» етаж и да гледа хората напреде си с ужасени очи.

За края на тази история ще кажеш «*Deus ex machina*»* А? И ще приведеш «съкрушителни» аргументи: ами ако репортерът от телевизията си беше отишъл 2—3 минути по-рано? И не беше заснел фаталната сцена?

Репортерът не можеше да си ОТИДЕ по-рано, любезна. Той ТРЯБВАШЕ да заснеме в отделен кадър и в близък план героинята на тържеството. Защо? Защото нашата публика отдавна вече е свикнала да общува с героите си ОТБЛИЗО, за да може да им се радва и възхищава. Затова, ако си забелязала, във всяка хроника героите се показват в отделен кадър, на преден план и в «грос» — казано на професионален език.

Практиката на живота създава неписани правила за хрониката. А в хрониката на нашия живот героите стоят винаги на преден план. Тежко на репортера, дето не спазва това правило, наложено от самия наш живот. Такъв репортер няма скоро да бъде повишен в чин «редактор». И според мен напълно заслужено.

Тъй че в края на тази история няма никакъв «*deus ex machina*». Има една поука и на нея, ако нямаш нищо против, ще се спра в следващото си писмо.

Привет от Тихия град!

* Скалъпен край (лат.). — преднамерена, случайно скалъпена развързка.

До Х. У. в София,
Тихия град
края на м. октомври, 198. . . г.

Нямаш нищо против да ти разкажа за «поуката» си. Казваш благосклонно «разкажи», като се усмихваш скришом в душата си: «Аз ли не зная, дете съм жена и всичките женски радости и болки, от бога дадени, ми са присъщи?»

Е, да, може всичките женски радости и болки да ти са присъщи, да са в сърцето ти, да ги чувствуваш, но това съвсем не значи още, че ги разбираш, че ти са ясни като «две и две». Например жените не знаят някои неща за мъжете или в най-добрия случай — научават ги много късно, толкова късно, че достойнството им, съзнато или неосъзнато, ги кара да си мълчат, да не споделят опита си; да си мислят, че новооткритите неща се отнасят само за тях.

И тъй, защо се самоуби Румяна Панова, толкова жизнерадостна и така талантива? Защото беше вулгарно отблъсната от Ивайло Петрински и огорчена до смърт от прокурора Панайотов, чието дете носеше в утробата си? Да се смятат тия неприятни и свръхнеприятни неща за първопричини на самоубийството ѝ — това значи да се мисли с отколешна дата, да се гледа на съвременната жена през очилата на отдавна изживян анахронизъм; това означава още да се смесва главната причина с последствията ѝ, да не се прави разлика между причина и последствия.

А главната причина?

Колкото до мен, аз споделям напълно развълнуваните мисли на Румянината приятелка Илияна: започне ли момичето половия си живот без любов и кара ли по-нататък така, без любов — душата му неминуемо осакатява,

защото се лишава от облагородяващото богатство на най-красивото от човешките чувства — любовта.

Има две сили в нашия земен свят, които действуват като чудотворни магии върху душата на човека. Едната от тях магии е идеалът; другата, равна нему по хубост и богатство, е любовта, разбираана като физически и духовен стремеж на мъжа към жената и на жената към мъжа. Отдели ли се физическият стремеж от духовния, любовта се превръща от само себе си в гола физиология, в голо либидо; доближава се по същество до либидото на животинския свят, пък нали още Аристотел е казал, че за разлика от другите животни, човекът е ОБЩЕСТВЕНО животно. Не е присъщо на човека да люби така, както любят например четириногите му приятели — кучетата.

Но животните, за разлика от хората, които подражават на любовните им навици, любят само през определени периоди. А за жените, усвоили любовните навици на животните, няма периоди, тази работа те упражняват перманентно и просто, така както се ядат например шницели през зимата и круши и дини — през лятото. Сторонничките на голия секс защитават горещо сексуалните си права с всевъзможни доводи, като започват от потребностите на половата «хигиена» и завършват с «Хартата на свободата» и конституцията. При това те често се позовават на мъжката практика в тази област и се кълнат, че не виждат причини да остават по-назад. Но природата е направила така (а у природата няма необмислени и случайни неща!), природата е направила така, че мъжът, който «митка» по жени, да не се различава по нищо във външността си от своя събрат, който води по-сдържан (в това отношение) живот. А върху лицето на жената, която се ръководи от «Хартата на свободата», за която любовта е само една «хигиена» — върху лицето на такава жена природата, кой знае защо, непременно удря, рано или късно, своя «специален» печат. Аз те уверявам, че няма на света нормален мъж, който веднага и безпогрешно да не «усети» жената, за която любовта е само секс. «Хартата на свободата» оставя неизличими следи върху израза на лицето ѝ; очите гледат безцеремонно, често — вулгарно, в тях се четат «познание и опит», те недвусмислено казват, че знаят отлично какво «трябва» на мъжа и изразяват съгласие (по принцип) да му го дадат. Познание и готовност за отговор се четат и по устните ѝ, в ъгълчетата на устата ѝ, в

примигването на клепките ѝ дори! В обществото на такава жена и най-сдържаният мъж се отпуска тутакси и започва да говори «остроти». Накратко — няма нормален мъж, който да не «усети» жената, за която любовта е преди всичко «секс». Природата е сложила върху лицето ѝ един неизличим печат и мъжът има представа за него още в ембрионалното си състояние, от момента на своето зачатие.

И си мисля, колко са сиромашки душите на ония мъже и жени, които не са изпитали въздействието на чудотворната магия на любовта. Тяхната сиромашия е по-жалка от духовната нищета на ония люде, които през целия си живот не са посетили нито една художествена изложба, не са слушали нито едно произведение на Бах, Моцарт или Бетховен, не са прочели нито една книга, не са се възторгнали от нито един стих; не са се радвали никога на цветята и никога не са се вслушвали в песента на птиците. Ето колко е безнадеждна сиромашията на ония души, които не са били омаяни поне веднъж от магията на любовта.

Това чувство — особена възбуда на нервите вероятно — най-напред прави света да изглежда по-красив. Може например да си минавал всеки ден покрай една рекичка и тя да не ти е правила никакво впечатление. Просто да не си я забелязвал. Но влюбиш ли се — като че ли изведнъж откриваш ОТНОВО тази рекичка и тя не е вече същата, каквато е била по-рано. Тя ромоли, тя пее, тя милва бреговете си и ти се чудиш как не си чул досега този роман, тази песен, как не си забелязал тази милувка. Стоиш, стоиш, слушаш рекичката и сърцето ти се пълни с благодат! . . . Гледал си равнодушно залезите, а влюбиш ли се — залезите се превръщат в празник. И звездите стават по-златни, когато се влюбиш, и месечината — очарователна, а гората, огряна от светлината ѝ — вълшебна. За пръв път се вслушваш в чуруликанията на славените; песента на щурците — това по-раншино скрибуцане, сега се превръща в песен, която те кара да мечтаеш. На алените рози си гледал с пренебрежение, а влюбиш ли се — дъхът им те опива и без да искаш, допираш устни до кадифените им листа. Дори въздухът, който обвива света, и той не е същият вече, и макар да си е все така прозрачен, имаш чувството, че в него е разтворена понякога златиста, а друг път розова виделина. Дъждът, който ви-

наги ти е бил противен, сега като че ли кротко те люлее и те унася ту в сладки мечтания, ту ти навява натежала от спомени тъга.

Влюбиш ли се — ставаш по-добър. Изпитваш желание да кажеш всекому ласкава, приятна дума. Ако си спортист — стараш се да постигнеш нов рекорд; ако си поет — да напишеш такова стихотворение, че любимата да изпадне във възторг и всички да те хвалят — целият свят!

Борец ли си за тържеството на един благороден идеал — отиваш в боя, без да му мислиш много. Дори да не си храбър по душа — биеш се като истински храбрец.

Времето — и то променя измеренията си, когато си влюбен. Ако си с любимата — тече ужасно бързо, непоносимо. А когато я очакваш — минутите се превръщат на часове.

Всичко споменато се отнася еднакво и за мъжа, и за жената. Магията е една.

А сега, пак във връзка с тази магия, ще ти доверя нещо, за което мъжете не обичат да приказват и което жените, особено младите — не знаят. Работата е в това, че магията действа с пълна сила в душата на мъжа и е нейна всевластна господарка до оня чуден миг, когато любимата му се отдаде. От тоя час нататък магията постепенно губи силата си, тя заприличва на балонче, прободено с игла. То започва да се стопява като пролетен сняг. Кога по-бързо, кога по-бавно, но неизбежно. Сексуалното опиянение у мъжа обикновено не трае повече от няколко месеца. Следват една, две, три «горещи» години, а сетне настъпват добрите делници. Разбира се, има изключения, но аз обръщам внимание върху онова, което се среща най-често в живота.

Магията се превръща на обич — дълга и трайна, всеотдайна, но само при едно условие — когато между партньорите съществува душевно сродство. Но какво значи «душевно сродство»? Душевното сродство не означава в никакъв случай еднаквост. Пази боже! Еднаквостта във вкусовете, житейските цели, поривите — това разяжда обичта, както сярната киселина — желязото. Сродството на душите — има го, когато жената съпричастува във вкусовете, целите и поривите на своя партньор и живее с тях. И обратно — когато мъжът съпричастува в целите, вкусовете и поривите на своята партньорка и жи-

вее с тях. Казвам «съпричаствува» — това е в случая най-простата дума, най-баналната.

Жената не трябва да разчита на секса, тя дълбоко и фатално се лъже, ако си въобразява, че сексът свързва за дълго партньорите. Кислородът, който дава трайност на обичта във времето — това е сродството на душите; това сродство не може да бъде заменено с нищо, то няма заместител.

Затова не трябва да се бърза към оня чуден миг, след който магията започва да се свива като балонче, шрободено с игла. Голямата, неповторимата красота е в изчакването. Изчаквайки, славеят пее най-хубавите си песни; поетът пише най-хубавите си стихове; спортистът постига най-високия си рекорд.

Това би трябвало да знае младата жена.

А отдаването без любов — то е равносилно на избождане на очи. Душата остава сляпа за красотата, която магията предлага толкова щедро. Сляпата душа живее осакатено, понякога върви към оня тъжен край, до който стигна нашата познайница Румяна Панова. Не става дума за физически край — Румяна Панова беше убила най-светлото в душата си, преди да скочи от четвъртия етаж.

Да изпеем заупокойната молитва за Румяна Панова и да вдигнем чаши за любовта!

*«Amor omnia vincit!»** — са казали старите римляни.

Привет от Тихия град!

* Любовта побеждава всички (лат.).

До Х. У. в София,
Тихия град
края на м. октомври, 198. . . г.

Последното ми писмо посрещна с мълчание, сякаш съм ти изпратил един бял лист. Е, добре, трябваше поне да въздадеш похвала за откровеността ми, защото за тия неща мъжете рядко говорят (директно), а заговорят ли (директно), обикновено си «кривят» душите. Както и да е.

Но ето че есента прелетя и над моя двор. Слана попари двете цветни лехи, шумата на сливите и на вишната стана бакърена, разяжда я жълта ръжда; полъхне ли вятър — капят листата, шумолят на умряло.

Облаци покриват сутрин небето и чак на обяд просветлява. Една кротка и мека синевина гледа отгоре — напомня смъртно за погледа на добри и предани сини очи. А в двора е тихо — отдавна са отлетели на юг моите лястовици, дроздовете пък, след гроздобера, и те са се дянали кой знае къде.

Случи ли се ясна нощ — стоя навън и дълго гледам небето. Празнично е. Като големи и малки свещи в огромна катедрала блесят звездите. Над притихналия нощен свят тържествено се носи «Глория»-та на «Миса солемнис». Откъде долитат божествените звуци? Взирам се в небесния купол и се вслушвам. Дълго се вслушвам и вирам, докато очите ми започват да сълзят и ушите — да глъхнат. И откривам най-после откъде идат тия звуци. Ах, те се сипят над главата ми като златен дъжд, изпращат го рехавите мъглявини на Млечния път. Там има навярно един малък свят като нашия, свири оркестър, пеят хористи и Глухият бог на музиката размахва палката си от диригентския пулт. *Gloria in excelsis!*

Бърша очите си, те сълзят от дългото виране. «Глория» — пеят хиляда хористи, сто хиляди хористи, пеят от хиляди светове, от сто хиляди светове. Глория, Глория,

Глория. . . пее вселената. Нали ти казах — празник е, когато в тихата есенна нощ небето е ясно.

Сядам на пруста, пред къщичката, паля лулата си. И си спомням пак такава тиха есенна вечер и дълбоко кадифено небе, осеяно със звезди. В безлюдната и смълчана улица от отворен прозорец наблизко меко излетяха в тишината и се разсипаха пак като златен дъжд звуци от пиано. И кой знае защо, изведнъж и неканено изскочи в паметта ми едно мило четиристишие от Вазов, запомнено от най-най-младежките ми години:

Звуци сладки до мен стигат
в тоя нощен час свети
и в душата ми повдигат
пиял рой сладостни мечти. . .

От лявата страна на небесния купол ме гледа лекомисленият красавец Арктур. Той протяга ръце към своята Вероника, а тя все бяга, все бяга пред него, развяла коси. Наблюдава ги с червеното си око Телеца, и навярно недоволно клати глава.

Пуша лулата си и чувствавам колко благодат влива в сърцето ми безмълвният звезден свят.

И ако някой седне до мен на пруста, ще да напълня две чаши с вино и ще вдигна наздравица за Тихия град.

Привет от Тихия град!

Април — октомври
Тихия град
198. . . г.

СЪДЪРЖАНИЕ

ЗЛАТНАТА ЖЕНА / 5

ЯКОВ И ДЯВОЛЪТ /265

ПИСМА ОТ ТИХИЯ ГРАД/389

**АНДРЕЙ
ГУЛЯШКИ**

**Избрани
произведения**

Том трети

Първо издание

Редактор Димитър Коруджиев
Художник Любомир Гуляшки
Худ. редактор Кирил Гогов
Техн. редактор Веселина Балабина
Коректор Янка Василева

Формат 32/84/108; тираж 30 113 екз.; печатни коли 32;
издателски коли 26,88; уик 28,90; л. г. VI/56; изд. № 6066;
поръчка № 29/1984. година на изд. «Български писател»;
дадена за набор на 11. X. 1983 година; излиза от печат
на 15. III. 1984 година; цена 3,53 лв.

Код $\frac{95362-79511}{5605-232-84}$

ДП «Димитър Благоев» — София

3,53 лв.